BUGÜNÜN İLAHİYATI NASIL OLMALIDIR?

-SORUNLAR ve ÇÖZÜMLERİ-

ENSAR NEŞRİYAT TİC. A.Ş.

ISBN : 978-
Sertifika No: 17576

İSLÂMÎ İLİMLER ARAŞTIRMA VAKFI
Tartışmalı İlmî Toplantılar Dizisi: 78
Tartışmalı İlmî İhtisas Toplantılar Dizisi: VI

Kitabın Adı
Bugünün İlahiyatı Nasıl Olmalı? Sorunlar ve Çözümleri

Yayın Hazırlığı
Dr. İsmail KURT – Seyit Ali TÜZ

Editör
Prof. Dr. Süleyman AKYÜREK
Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Kapak Tasarım
Halil YILMAZ

Baskı:
Pasifik Ofset
Cihangir Mh. Güvercin Cd. Baha İş Merkezi
Haramidere - Avcılar / İstanbul, 0212 412 17 00
Sertifika No: 12027

1. Basım
Mayıs 2015 / 1000 adet basılmıştır.

İletişim Adresi:
Ensar Neşriyat Tic. A.Ş.
Oruçreis Mah. 12. Sokak No: 40-42 Esenler/İstanbul
Tel: (0212) 491 19 03-04Faks: (0212) 438 42 04
www.ensarnesriyat.com.trensar@ensarnesriyat.com.tr

EĞİTİM: İLAHİYAT EĞİTİMİ–I

BUGÜNÜN İLAHİYATI NASIL OLMALIDIR?

-SORUNLAR ve ÇÖZÜMLERİ-

Tartışmalı İlmî İhtisas Toplantısı

01 – 04 Haziran 2014

Termalya Termal Hotel

Kaplıcalar Mevkii Kozaklı / Nevşehir

İstanbul 2015

©Bu kitap İslâmî İlimler Araştırma Vakfı tarafından yayına hazırlanmış olup tebliğlerin ilmî ve fikrî muhtevâ ile dil bakımından sorumluluğu tebliğ sahiplerine, te'lîf hakları İSAV'a, basım organizasyonu ise anlaşmalı olarak Ensar Neşriyat'a aittir.

Toplantıyı Tertipleyenler

1. Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 38039 Kayseri
Tel: 0352 437 49 24 / 31000-31001
E-posta: İlahiyat@erciyes.edu.tr

2. İslâmî İlimler Araştırma Vakfı (İSAV)
Kıztaşı, Kâmil Paşa Sokak, 5 Fatih/İSTANBUL
Tel : (+90 212) 523 54 57 Fax : 0212 523 65 37
E-Mail: isav@isavvakfi.org, isav@isav.org

Bibliyografik Bilgiler:
Bugünün İlahiyatı Nasıl Olmalıdır? -Sorunlar ve Çözümleri-/ Editör: Süleyman Akyürek, 1. bs.—İstanbul: Ensar Neşriyat, 2015
472 s.; 16x23,5 cm.
ISBN : **978-**
l. Eğitim, 2. İlahiyat, 3. Yüksek Din Eğitimi
200.9 DC20

İÇİNDEKİLER

TAKDİM 11

AÇILIŞ KONUŞMALARI

Prof. Dr. M. Şevki AYDIN.....13
Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu Üyesi

Prof. Dr. Ramazan ERTÜRK.....18
ERÜ. İlahiyat Fakültesi Dekanı

Prof. Dr. Ali ÖZEK.....21
İslâmi İlimler Araştırma Vakfı Mütevelli Heyet Başkanı

Prof. Dr. Mahmut KAYA 23
İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Emekli Öğretim Üyesi

TEBLİĞ ve MÜZÂKERELER

1. Tebliğ: **İlahiyatın adı ve amaçları ne olmalıdır?** 29
Prof. Dr. Mustafa ÖZTÜRK
Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

MÜZÂKERECİLER

Prof. Dr. Adnan DEMİRCAN.....61
Prof. Dr. Ahmet YAMAN..... 62
Doç. Dr. Aliye ÇINAR KÖYSÜREN..... 72
Prof. Dr. Asım YAPICI.....76
Prof. Dr. Cağfer KARADAŞ 80
Prof. Dr. Celalettin ÇELİK.....80
Prof. Dr. Cemal TOSUN.....89
Prof. Dr. H. Mehmet GÜNAY.....90
Doç. Dr. Mehmet KORKMAZ 91
Prof. Dr. Mevlüt UYANIK..... 93
Prof. Dr. Murtaza BEDİR.....98
Prof. Dr. Nevzat Yaşar AŞIKOĞLU 102
Prof. Dr. Ömer KARA.....116
Prof. Dr. Selahattin POLAT.....110
Prof. Dr. Sönmez KUTLU.....110
Prof. Dr. Süleyman AKYÜREK 139
Prof. Dr. Talip TÜRCAN..... .140
Prof. Dr. Vejdi BİLGİN.....141

2. Tebliğ:**: İlahiyatın akademik yapılanması, bölümleri ve anabilim dalları nasıl olmalıdır?** 149
Prof. Dr. Tahsin GÖRGÜN
İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

MÜZÂKERECİLER

Prof. Dr. Adnan DEMİRCAN.....165
Prof. Dr. Cağfer KARADAŞ 165
Prof. Dr. Cemal TOSUN 166
Prof. Dr. İlhami GÜLER.....166
Prof. Dr. H. Mehmet GÜNAY.....168
Prof. Dr. M. Şevki AYDIN.....169
Prof. Dr. Murtaza BEDİR..... 173
Prof. Dr. Nevzat Yaşar AŞIKOĞLU 174
Prof. Dr. Ömer KARA 176
Prof. Dr. Selahattin POLAT.....179
Prof. Dr. Sönmez KUTLU 184
Prof. Dr. Süleyman AKYÜREK 294
Prof. Dr. Talip TÜRCAN..... 295

3. Tebliğ: **İlahiyat Lisans Programının Değerlendirilmesi** ... 205
Prof. Dr. Cağfer KARADAŞ
Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

MÜZÂKERECİLER

Prof. Dr. Adnan DEMİRCAN..... 265
Prof. Dr. Asım YAPICI 267
Prof. Dr. Cemal TOSUN 276
Prof. Dr. H. Mehmet GÜNAY..... 280
Doç. Dr. Mehmet KORKMAZ 282
Prof. Dr. M. Şevki AYDIN..... 284

Prof. Dr. Nevzat Yaşar AŞIKOĞLU 286
Prof. Dr. Ömer KARA 288
Prof. Dr. Selahattin POLAT 293
Prof. Dr. Sönmez KUTLU 297
Prof. Dr. Süleyman AKYÜREK 300
Prof. Dr. Talip TÜRCAN 302
Prof. Dr. Vejdi BİLGİN 305

4. Tebliğ: **Öğretim elemanlarının niteliğini artırmak için neler yapılabilir?** 311
Prof. Dr. Mustafa KÖYLÜ
19 Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

MÜZÂKERECİLER

Prof. Dr. Adnan DEMİRCAN 327
Prof. Dr. Cağfer KARADAŞ 328
Prof. Dr. İlhami GÜLER 329
Prof. Dr. H. Mehmet GÜNAY 331
Doç. Dr. Mehmet KORKMAZ 332
Prof. Dr. Murtaza BEDİR 333
Prof. Dr. Nevzat Yaşar AŞIKOĞLU 336
Prof. Dr. Ömer KARA 336
Prof. Dr. Selahattin POLAT 339
Prof. Dr. Sönmez KUTLU 342
Prof. Dr. Süleyman AKYÜREK 345
Prof. Dr. Talip TÜRCAN 346

5. Tebliğ: **Eğitim Anlayışı nasıl olmalıdır?** 351
Prof. Dr. Recai DOĞAN
Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

MÜZÂKERECİLER

Prof. Dr. Adnan DEMİRCAN..... 371
Prof. Dr. Asım YAPICI 371
Prof. Dr. Cağfer KARADAŞ 374
Prof. Dr. İlhami GÜLER.....375
Doç. Dr. Mehmet KORKMAZ 377
Prof. Dr. Nevzat Yaşar AŞIKOĞLU 378
Prof. Dr. Ömer KARA 379
Prof. Dr. Sönmez KUTLU 381
Prof. Dr. Süleyman AKYÜREK 382
Prof. Dr. Talip TÜRCAN..... 383

6. Tebliğ: **Uzaktan eğitim ve ilitam uygulamalarının geleceği nasıl olmalıdır?** 387
Prof. Dr. Nurullah ALTAŞ
Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

MÜZÂKERECİLER

Prof. Dr. Adnan DEMİRCAN..... 413
Prof. Dr. Cemal TOSUN 415
Prof. Dr. H. Mehmet GÜNAY..... 415
Doç. Dr. Mehmet KORKMAZ 418

Prof. Dr. M. Şevki AYDIN.....419
Prof. Dr. Nevzat Yaşar AŞIKOĞLU 420
Prof. Dr. Ömer KARA 424
Prof. Dr. Selahattin POLAT..... 432
Prof. Dr. Süleyman AKYÜREK 434
Prof. Dr. Talip TÜRCAN..... 435

GENEL DEĞERLENDİRMELER
Prof. Dr. Nevzat Yaşar AŞIKOĞLU 437
Prof. Dr. Selahattin POLAT..... 438

TOPLANTI SONUÇ RAPORU 441
ÖZETLER 445

TAKDİM

İslâmî İlimler Araştırma Vakfı, 1970 yılında bir grup iş adamı ve ilim adamı-akademisyen tarafından kurulmuştur. Bu vakıf, birinci derecede Müslüman milletimizi, ikinci derecede bütün Müslümanları ilgilendiren konularda ortaya çıkan problemlere çözümler üretebilmek ve muhtaç olduğumuz değerli âlim, mütefekkir ve araştırıcıların Allah'ın inâyetiyle yetişmesini temin etmek, hâssaten bunlara çalışma imkân ve vasıtalarını sağlamak, bilhassa İslâmî sahalarda gerekli ilmî araştırmalar yapmak, yaptırmak, yapılan araştırmaları halka arz etmek gayesiyle atılmış bir adımdır. Vakfımız, yukarıda ifade edilen bu gayelerini gerçekleştirmek üzere millî ve milletlerarası tartışmalı ilmî toplantılar düzenlemiş, bu toplantılarda sunulan tebliğ ve müzâkereleri kitap hâlinde yayımlayarak toplumumuzun istifadesine sunmaktadır.

Vakfımız, millî ve milletlerarası tartışmalı ilmî toplantılar yanında- ***İslâmî İlimlerde Metodoloji Problemi****'nin araştırıldığı bir dizi* ***Tartışmalıİlmîİhtisas Toplantıları*** *da düzenlemektedir.*

Vakfımız 2003-2014 yılları arasında, ***"Din Eğitimi, İslâm Felsefesi, Kelâm, İslâm Mezhepleri Târihi, Tefsir, Hadis, İslâm Hukuku, Tasavvuf ve İslâm Târihi","Hadis, İslâm Târihi ve İslâm Hukuku****'nun müşterek problemlerinden olan* ***Metin Tenkidi****;* ***Yeni ve Çağdaş bir Tebliğ Metodolojisi Oluşturulması Mes'elesi";"İnsan İradesi ve Kudret-i İlâhiyye Bağlamında Kader Mes'elesi****"; "Târihte ve Günümüzde Kredi Usûlleri" ve "****Tefsir Nasıl Bir İlimdir?****"; "****Akāid ve Kelâm İlminde Vahyin ve Aklın Yeri****"; "****Temel İslâm İlminin Ortaya Çıkışı ve Birbiriyle Münasebetleri****" konu başlıkları altında bir dizi* ***Tartışmalı İlmî İhtisas Toplantılar*** *düzenlemiş, toplantılarda sunulan tebliğ ve müzakereler bir araya getirilerek neşredilmiştir.*

*Erciyes Ü. İlahiyat Fakültesi ile Vakfımızın müştereken 01 – 04 Haziran 2014 tarihleri arasında Termalya Termal HotelKaplıcalar Mevkii Kozaklı / Nevşehir'de gerçekleştirdiği bu çalışmada ise "****İlahiyatın Adı Ve Amaçları Ne Olmalıdır?; İlahiyatın Akademik Yapılanması, Bölümleri ve Anabilim Dalları Nasıl Olmalıdır? İlahiyat Lisans Programının Değerlendirilmesi; Öğretim Elemanlarının Niteli-***

ğini Artırmak İçin Neler Yapılabilir?; Eğitim Anlayışı Nasıl Olmalıdır?; Uzaktan Eğitim ve İLİTAM Uygulamalarının Geleceği Nasıl Olmalıdır?*" ana başlıkları altında bir toplantı yapılmış ve sunulan altı tebliğ davetli ilim adamları tarafından müzakere edilmiştir. Daha sonra müzakerecilerden ve tebliğcilerden müzakere metni yazılı olarak alınmış, tartışma sonucu elde edilen toplantı neticeleri bu eserde bir araya getirilmiştir.*

Bu vesileyle çalışmada emeği geçen, maddî-mânevî desteklerini esirgemeyen bütün kişi, kurum ve kuruluşlara minnet ve şükranlarımızı sunuyoruz.

Prof. Dr. M. Şevki AYDIN
Diyanet İşleri Başkanlığı
Din İşleri Yüksek Kurulu Üyesi

Prof. Dr. Ali ÖZEK
İSAV Mütevelli Heyet Başkanı

AÇILIŞ KONUŞMALARI

Prof. Dr. M. Şevki AYDIN

Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu Üyesi

Değerli Dekanım! Değerli bilim insanları!

Hepinize hoş geldiniz diyorum. Bu toplantıyı şereflendirdiğiniz için hepinize teşekkür ediyorum. Bu toplantının başarılı geçmesini, hayırlara vesile olmasını Cenab-ı Allah'tan niyaz ediyorum.

Evet, zor bir konuyu tartışacağız diye düşünüyorum. Bana göre İlahiyat Fakültesi üzerine konuşmak/tartışmak o kadar kolay değil. Çünkü İlahiyat Fakültesi deyince ben, oldukça zor bir ilgi alanı ve sorunlu bir özgeçmişi olan, hatta henüz kendi olamamış bir kurumdan söz ettiğimizi düşünüyorum. Hala kendini aradığına dair emareler var. Ancak, bu arayışlar da ne kadar ve hangi nitelikte arayıştır bunu da tartışmak gerekiyor. İlgi alanının nitelikleri bir tarafa, çok zor bir geçmişi olduğu için hakikaten bu kurumun üzerine düşünmek, konuşmak pek kolay değil. Kolay olsaydı zaten şimdiye kadar ki konuşmalar, yazmalar bizi daha farklı sonuçlara doğru götürebilirdi.

Malumunuz İlahiyat Fakültesini, Osmanlıdaki Dar'ül-Fünûn'dan itibaren başlatanlar var, ama bizim söz konusu ettiğimiz İlahiyat Fakültesini Cumhuriyet'in bir projesi olarak ele almakta yarar var. Çünkü yeni bir sistem kuruluyor, bu sistem içerisinde İlahiyat Fakültesine de yer veriliyor. Formal olarak baktığımızda Cumhuriyet'i kuranlar, dini görmezden gelerek değil de, din ile birlikte çağdaşlaşmayı tercih ediyorlar. Tevhid-i Tedrisat Kanunu'na bakarsak okullardaki mevcut din eğitimine dokunulmuyor, meslekî din eğitimi için de İmam-Hatip Mektepleri ve İlahiyat Fakültesinin açılması öngörülüyor. Bu açıkça gösteriyor ki, en azından zahiren yeni düzen, yeni yapı, dinle ilişkiyi keserek değil de din ile birlikte kurulup geliştirilecektir. Ama çok ilginçtir, mütedeyyin halk, İlahiyat Fakültesini, medreselerin kaldırıla-

rak onların yerine ikame edilmiş bir kurum olarak algılıyor. Bu bir defa toplumsal kabulü zorlaştıran bir neden, hem de önemli bir neden. Bu yetmiyormuş gibi bir de hemen 1926'da hâlâ esrarı yeterince çözülememiş olan 'Din'de Reform Raporu'nun İlahiyat Fakültesi Hocaları tarafından yayınlanması (veya yayınlatılması), İlahiyat Fakültesini bana göre toplum nezdinde daha da şaibeli bir kurum haline getiriyor. Bu adım, toplumun söz konusu fakülteye güvenini dinamitleyen bir adım olarak kendini gösteriyor. Ondan sonra bilindiği gibi 1933'te kapatılıyor.

1949'da, yani 20 yıl İlahiyatın olmadığı bir fetretten sonra tekrar açılıyor. Ancak, bu defa İlahiyat Fakültesi hoca bulamıyor; Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi gibi kurumlardan İlahiyatla ilgisi olmayan elemanlar getirilerek, daha sonra yurt dışından bir iki hoca kadroya eklenerek durum idare ediliyor. Bu fakültenin, kendi hocalarını asgari düzeyde de olsa temin edebilmesi için 70'li yıllara gelmesi gerekiyor. Üstelik baş mimarının ifadesiyle "bir sosyoloji programı" olan birincisinden daha da yetersiz bir programa göre öğretim yapma durumu ortaya çıkıyor. Yetmişli yıllarda sık sık değiştirilen programlar, öncekilere göre biraz daha iyi olsa da yaklaşım itibariyle pek farklı olamadıkları görülmektedir (Bk. Aydın, 2005).

Ellili yıllarda din adına bu fakülteye duyulan güvensizlik nedeniyle, İslâm Akademisi/ İslâmî İlimler Akademisi gibi yeni bir kurum açma ihtiyacı duyuluyor. Çabalar sürüyor; 1959'da İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü açılıyor ve sonra sayıları artıyor.

1960'lı yıllarda Diyanet'ten cemaatlerle ilgili bir rapor isteniyor. Diyanet, Din İşleri Yüksek Kurulu bu raporu yazmıyor. Bunu da İlahiyat üstleniyor. Bilimsel bir yaklaşımdan uzak bir formatta hazırlanmış olan bu rapor da, İlahiyat Fakültesinin halk nezdinde güvenini sarsıcı rol oynuyor.

1972'de İlahiyat Fakültesine alternatif olması iddiasıyla İslâmî İlimler Fakültesi kuruluyor. Ne var ki, 10 yıllık ömründe 3-4 defa programı değişiyor, hiçbir programdan öğrenci mezun edemiyor. Programlarının da, İlahiyat programından hemen hemen farkı yoktur. Yüksek İslâm Enstitüleri de, İlahiyat'a göre toplumun beğenisini kazansa da halkın beklentilerine yeterince cevap verememiştir. Bu kurumlar da, hem hoca bulmakta zorlanmış, hem de çok hızlı değişiklikler yapılma-

sına rağmen uygun bir programa sahip olamamış; dolayısıyla umulan kaliteyi üretememiştir. Bunlar da diğerleriyle birlikte 1982'de İlahiyat Fakültesine dönüştürüldü ve günümüze kadar da aynı yaklaşım tarzı sürdürüldü. Bu kadar kendisiyle oynanan adeta bir gel-gitler (med-cezirler) alanı olarak karşımızda arz-ı endam eden bir başka kurum olduğunu sanmıyorum(Bk. Aydın, 2003).

Kısacası, Filibeli Ahmed Hilmi'nin bir asır kadar önce İlahiyat için yaptığı değerlendirmelerinde "Biz de en geri kalan ilim şubesi İlahiyat ve Dini Felsefe'dir." dedikten sonra ulema sınıfının eğitim tarzının orta çağda kaldığını söylüyor. Bu değerlendirmede dile getirilen durumdan İlahiyat Fakültesinin ne kadar uzaklaştığını, ne ölçüde kendisi olabildiğini sorgulamak zorundayız. Şu kadarını söyleyelim ki, hâlâ hoca merkezli, hazır bilgileri takrir etmeyi esas alan, pek çok konuda kulak dolgunluğu olmakla birlikte hiçbir konuda düzenli bilgiye sahip olmayan bireyler yetiştirme anlayışı genelde varlığını sürdürmektedir.

Özgeçmişine baktığımızda, bu kurumun sadece toplum nezdinde değil, devlet nezdinde de meşruiyet sorunu olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. İlahiyat Fakültesi, hem devletin gözünde kendisinden hep kuşku duyulan bir kurum, hem de halkın nazarında güven telkin etmeyen bir kurum olmaya devam ediyor. İlahiyat Fakültesi, kendisi olmadan, kendini gerçekleştirmeden bu meşruiyet sorununu aşamaz. Bu sorunu çözme konusunda İlahiyat Fakültesinin bizzat kendi sorumluluğu üzerine odaklaşmamız gerektiğini düşünüyorum. Bu bağlamda şu soruyu sormamız gerektiği kanaatindeyim:

Bu kadar değişikliklerin olduğu bir kuruma bizzat kendi mensupları, kendi elemanları ne kadar sahip çıkıyor? Bu soruyu hakikaten tartışmamız gerekiyor. Gerçekte İlahiyat Fakültesinin, bu toplumun ilmi ve dini temel ihtiyaçlarını karşılayan, olmazsa olmaz bir kurum olduğunu dolayısıyla kendisine gerçekten itibar edilmesi gereken bir kurum olduğunu kanıtlama hususunda bir eksiklik hissediliyorsa bunu bizzat İlahiyat Fakültesi mensuplarının kendilerinin gidermeleri gerekir.

İlahiyat fakülteleri ile ilgili değişikliklerde bizzat İlahiyat mensuplarının takındıkları tavırlara bakılırsa bu sorumluluğun üstesinden yeterince gelindiği söylenemez. Mesela, ilim geleneğinin, akademik

teamüllerin İlahiyat Fakülteleri'nde oluşturulabildiği tartışılır. Ciddi belirsizlikler arz-ı endam etmeye devam ediyor. İlahiyat Fakültelerimizin, kendini gerçekleştirme yönünde yapısal dönüşüm ve gelişimine ilişkin gerekli çalışmaların bilimsel bir yaklaşımla yapıldığı söylenemez.

Söz gelimi, İlahiyat fakülteleri ile ilgili değerlendirmeler yapılırken herhangi bir değişiklik oluşturulurken başkaları şöyle dursun bizzat bu fakültelerin mensupları olarak her birimiz kendimizi, kendi uzmanlık alanımızı merkeze koyma takıntımızdan bir türlü kurtulamıyoruz. Bizim her birimiz, kendi zaviyemizden veya kendi anabilim dalımız zaviyesinden bakıp muhtemel değişikliğin birey veya anabilim dalı olarak bize ne getirip ne götürdüğüyle ilgileniyoruz; ama bu değişikliğin bir bütün olarak özelde de fakültemizdeki eğitime, dolayısıyla üniversite eğitimine ve genelde de yüksek din eğitimine ne tür katkılar verip vermediğiyle pek ilgilenmemekteyiz. Bir bölüm veya anabilim dalı şövenizminin manyetik alanının cazibesine kendimizi öylesine kaptırmışız ki, gözümüz bunun dışını görmez hale gelmiş.

Bir de benzeri fakültelerde olmadığı kadar fazla sayıda anabilim dalının mevcudiyeti ve her anabilim dalının kendi varlığını hissettirmek için alan genişletmeye çalışması ve bu çerçevede fakültenin müfredatına olabildiğince fazla ders yerleştirme yarışında oluşu buna eklenince olumsuzlukların nerelere uzandığını anlamak güç olmasa gerektir.

Oysa bir bütün olarak Fakültenin kurumsal sorumlulukları hesaba katılıp her anabilim dalı ve her bir dersin bu sorumluluk bağlamında neleri nasıl üstlenmesi gerektiğinin bilimsel yaklaşımla değerlendirmesi gerekmektedir. Ama bu kurumsal bütüncül bakış açısı genelde ötelenmektedir. Bu hep böyle olmuş ve böyle olmaya devam etmektedir. Daha yakın zamanda bir program değişikliği vesilesiyle yazılıp çizilenler ve yapılan konuşmalarda, bir kısmı istisna edilirse aynı mantığın ablukası altında olduğumuz gayet açık seçik göründü. Bu tartışmalar, İlahiyatlı akademisyenlerin, meselelere ne kadar yüzeysel ve gayr-i ilmî yaklaştıklarını gözler önüne serdi.

Mevcut programı savunanlarla karşı çıkanların program anlayışları aynıydı. Yaklaşım farkları yoktu. Farklı olan, sadece konuşlandıkları köşelerdi. Her ikisine göre de program geliştirme, bir takım ders-

lerin müfredat programına konulması, bir takım derslerin çıkarılması, bazı derslerin kredilerinin yükseltilip bazılarının düşürülmesinden ibaretti. Gerekçeler de, son derece yüzeysel ve parçacı yaklaşıma dayanıyordu. Çağdaş eğitim bilimlerinin öngördüğü program fikrinden çok uzaktalar henüz.

Biz bu toplantıda istiyoruz ki İlahiyat Fakültesini hakikaten böyle kişisel veya branş kaygılarından hareketle, belli reflekslerle ele alma yerine, İlahiyatı kurumsal bir bütün olarak göz önünde bulundurmak suretiyle değerlendirmeler yapalım, sorunları analiz edelim, çözüm önerilerimizi ortaya koyalım. Burada ortaya konulacak görüşler, en azından İlahiyat Fakültesinin kendini gerçekleştirmesinin yolunu işaret etsin, sağlıklı bir İlahiyat algısının oluşmasına katkıda bulunsun.

Ben şahsen İlahiyat Fakülteleri ile ilgili yapılması gerekenler konusunda şunu düşünüyorum: İlahiyat fakülteleri yeniden yapılandırılmalı. Çünkü doksan yıllık tarihinde sık sık değişikliklere maruz kalmasına rağmen İlahiyat Fakültesinin hâlâ kendisini aramakta olduğu kanaatindeyim. Şimdi bunu yapmanın tam zamanıdır. Çünkü şu anda İlahiyat Fakülteleri ile ilgili yapılması gerekenleri yapma konusunda olumlu anlamda siyasî bir irade de mevcut. Bugüne kadar göremediğimiz bir siyasî/idari imkân da var. Bu imkânı da arkamıza alarak İlahiyat Fakülteleri'ni yeniden yapılandırmalıyız diye düşünüyorum. Ve gerçekten İlahiyat Fakültesi nasıl olması gerekiyorsa o niteliğe o yapıya kavuşturmalıyız. Çalışmalarımız öyle olmalı. Bu çalıştayın programını böyle bir yapılanma için yol haritası oluşturacak verilerin elde edilmesine yönelik hazırlamaya çalıştık.

Değerli Dostlarım,

İlk tebliğimiz "İlahiyat Fakültesi'nin amaçları"nı konu ediniyor. Toplantımız bununla başlayacak. Bunu özellikle seçtik, çünkü bizim bu toplantıda bütün konuşacaklarımızın amaçlarla alakası var ve olmalı. Ne kadar farklı düşünürsek düşünelim, ama mutlaka söylediklerimizin amaç konusundaki fikirlerimizle bağını kurmak zorundayız. Çünkü bir eğitim kurumunun amaçları, onun varlık sebebini ortaya koyar; dolayısıyla o kurumla ilgili yapılıp edilecek her şeyi belirleyici role sahiptir. Bu fakültelerde öğretime konu edilecek muhtevadan öğretim yöntem ve tekniklerine, sınıf yönetiminden değerlendirmeye kadar her husus, amaçlar ölçü alınarak, ona göre belirlenir.

Ne yazık ki, sözünü ettiğim yakın zamanda yapılan program tartışmaları, amaçlar konusunda bile İlahiyatçı akademisyenlerimizin kafasının son derece karışık olduğunu, neredeyse her akademisyene göre İlahiyatın amaçlarının farklılaştığını; yani İlahiyatın kurumsal amacının olmadığını ibretle müşahede ettik. Bakalım Mustafa Bey bizim kafamızın bu karışıklığını ne kadar giderecek, burada tartışacağız inşallah.

Burada, gerçekten biz şöyle elle tutulur bir sonuç raporu oluşturalım ve bunu ilgili kişi, kurum ve kuruluşlara iletelim istiyoruz. İlahiyat Fakültesi mensupları olarak kurumlarımıza sahip çıkalım. Yani, hep başkaları bizim kurumumuz hakkında karar veren olmaktan çıksın, artık İlahiyat Fakülteleri karar versin; ama kurumsal olarak karar versin. Kişisel, sübjektif tutumlarla değil de bilimsel yaklaşımlı kurumsal inisiyatiflerle bu kararları oluştursun. Bu toplantının bu anlamda önemli bir işlev icra edeceğini düşünüyorum şahsen.

Ben şimdiden başarılar diliyorum ve bu çalıştayın en kısa sürede kararlaştırılması, düzenlenmesi konusunda emeği geçen tüm dostlarımıza, başta Dekanımız olmak üzere teşekkür ediyorum. Minnetlerimi ifade ediyorum. İnşallah bu gayretler umulan sonuçların üretilmesiyle taçlanacaktır diye umuyorum. Hepinize tekrar saygılarımı sunuyorum.

Prof. Dr. Ramazan ERTÜRK

ERÜ. İlahiyat Fakültesi Dekanı

Sözlerime başlamadan önce hepinize hoş geldiniz diyorum. Böyle güzide bir topluluk gerek güncellik açısından gerek varoluşumuz açısından son derece önemli olan bir meseleyi konuşuyoruz. Çünkü ben İlahiyatı sadece bir meslek olarak görmüyorum. Aynı zamanda Müslüman olarak varoluşumuz olarak görüyorum. O bakımdan meselelerimizi böyle güzide bir toplulukla tartışmak üzere toplanmış bulunuyoruz.

Bu arada unutmadan söylemek istiyorum. Rektörümüz bu toplantıya kendileri katılacaklardı ama yurt dışında bulunmaları hasebiyle selamlarını ve tebriklerini iletmemi istediler.

Bugünün İlahiyatı nasıl olmalı sorusuna cevap aramanın tabiî ki zor tarafı var ama nereden başlamalıdır diye bir sualle başlayacak olursak bir kere bu iş nerede ve nasıl başladı, şu andaki durumu nedir ve nereye doğru gidiyor?

Nerede ve nasıl başladı sorusuna geçmeden önce konuyla ilgili sunulan tebliğleri gelmeden önce gözden geçirdim. Çok güzel bir şekildi meseleyi ortaya koymuşlar kendilerine teşekkür ediyorum. Onları da yeri geldikçe tartışacağız. Ben sadece zihinsel arka planla ilgili birkaç cümle söylemek sonra da tartışmayı normal akışına bırakmak istiyorum.

Az öce M. Şevki hocamızın söylediği gibi kimisi Darul Fününun İlahiyat Fakültesiyle başladığını söyler, kimisi daha ilerlere götürür, kimisi de Cumhuriyet dönemiyle başlatır. Ne zaman başlatılırsa başlatılsın bence bu ikinci plandadır. Bence hepsinin arkasında şöyle bir zihinsel dönüşüm yatmaktadır: Orta Çağlar boyunca Hristiyan kilisesinin batıyı ilerleme konusunda tekerine sürekli takoz koyması sonucunda batı, XI. yüzyıldan başlayarak -ki, Rönesans'ın ilk tohumlarının atıldığı yüzyıl olarak kabul edilir. Burada İslâm Üniversitelerinin çok önemli rollerinin olduğu bilinir. Bu atılan tohumlarının XV. Ve XVI. yüzyıllarda meyvesini yavaş yavaş vermeye başlayınca batı, gerek özgürlükler açısından, gerek bilimsel tartışmalar açısından, gerekse yeni çalışmalar, deneysel, ampirik ve rasyonel araştırmalar açısından bir dönüşüm geçirmiş ve kilisenin baskılarından kurtularak sanayi hamlesi diye adlandırdıkları bir zihinsel dönüşümü yaşayabilmiştir.

Osmanlının hâlâ kendisini 500 yıllık cihan devleti olma anlayışıyla batıdaki bu gelişmeleri yeterince takip edememesi ve altı yavaş yavaş boşalmış olan kurumuyla ve: Ben cihan devletiyim diyerek bu konudaki gelişmeleri yeterince takip edememesi ve iç dönüşümünde de çağıyla eş güdüm halinde bir dönüşümü yaşayamamış olması hasebiyle, 1700. yıllarda treni kaçırdığını fark ettiği andan itibaren-Karlofça bunun ilk savaş konumundaki siyasî sahada göstergesi olarak kabul ediliyor- den de bu kez de geri kaldık psikolojisiyle aşırı gurur içinden birden bire aşağılık kompleksini yaşama dönemine girmiştir.

Kısmen haklı nedenlerle -böyle bir aşağılık kompleksine girmek gerekir miydi bu da ayrı bir şey-elindeki mevcut en zeki öğrencileri batıya göndererek orada eğitimlerini tamamlamalarını ve yurda dön-

meleriyle onları ülkeye kazandırmak girişimlerini başlatmıştır. Batıya giden gençler bir taraftan genç olmanın verdiği bir durumla, diğer taraftan herhalde bu batılılar 500-600 yıldır tepelerinde boza pişiren Osmanlının çocuklarına buradan ilim al-buyur götür diyecek halleri yoktu. Onlar da haliyle biraz manipüle etmişler.

Batı kendi açısından haklı olan "din bizim ilerlememize engel oldu" yargısını sürekli tekrar etmiştir. Kendi açısından bu doğrudur. Bu yargı batıya giden gençlerimizin zihin dünyasına yerleşmiştir. Biraz da modernizmin akışı içinde gençliğin verdiği etken faktörlerle dilerinden uzak, pozitivist zihin yapısıyla hatta dinden uzaklaşarak: "Din terakkiye mani midir?" tartışması çokça yapılmış, "mi dir" sorusu aslında kibaşlartırılmış halidir. Batıda tahsil gören gençler arasında "evet manidir" yargısı çok ve sıkça kullanılmaya başlanmıştır.

İşte bu, gurur ve kibirden aşağılık kompleksine doğru bir savrulmayla, Daha önce İslâmî çerçevede Cihan Devletinden teknolojik geri kalmışlığın verdiği pozitivizme doğru bir savrulmayla Türkiye'ye dönmüşlerdir.

Gerek cumhuriyetten önceki Osmanlı döneminde kurulan İlahiyat Fakülteleri'nde olsun, gerek cumhuriyet döneminde biraz daha ileri seviye ulaşmış şekliyle olsun açılan İlahiyat Fakülteleri'nde bu pozitivist zihinsel arka planın mevcut olduğunu biliyoruz.

İlahiyat Fakülteleri böyle başladı ama böyle devam etti mi? Benim kanaatim tartışma götürür –imam Hatipler için de böyledir- kendileri gibi düşünen insanlar çıksın diye açmışlardı bu okulları ama kime niyet kime kısmet oralardan nerelere gelindi. İlahiyatlar için de ben böyle başlamış olmakla beraber bütün toplumun geleneksel dindarlığının yavaş yavaş o kurumları dönüştürdüğü kanaatindeyim.

Bugün şunu söyleyebilirim: Şöyle bir baktığımızda İslâm Dünyasında yüksek din eğitimi veren kurumlar açısından bizden çok daha ileride hangisi var diye düşündüğümüzde şöyle sayabiliriz: Mısır, Suudi Arabistan, İran, Pakistan, Malezya, Endonezya vs. Ben onlardan çok gerilerde olmadığımız kanaatindeyim. Hatta bazı açılardan onlardan daha iyi olduğumuz kanaatindeyim. Prof. Dr. Ali Bardakoğlu hocamızın Diyanet İşleri Başkanı olduğu zamanlarda Rusya Federasyonuna bağlı Türk Cumhuriyetlerinden üniversite rektörleri gelmişti. Onların tespitlerini söylemek istiyorum: Bize Bize Mısır'dan, Suudi Arabis-

tan'dan, İran'dan lisans, yüksek lisans ve doktora yapmış öğrenciler ülkemize geliyor. Türkiye'den gelenlerle karşılaştırdığımız zaman aradaki farkı şöyle görüyoruz: Onlar kürsüye çıktığı zaman iyi arapça konuşuyor ama daha siloganik, hamasi, olgunlaşmamış, altı ilmî olarak çok dolu olmayan kişiler olduklarını hatta duygusallıkları nedeniyle çok büyük sorunlar yaşadıklarını söylediler. Ama Türkiye'den gelenlerin ilmi açıdan dolu olduklarını, dil ve arapça açısından eksiklerinin olduğunu bunların biraz ikmal edilmesi konusunda gayret gösterin diye bizden de temennide bulunmuşlardır.

İlahiyat Fakültelerimizin bugünkü hali o başlangıç dönemindeki hali değildir elbette ama denilir ya daha iyi iyinin düşmanıdır. Dolayısıyla daha iyisini, onun da daha iyisini bulabilmek için bu tür çalıştaylara, araştırmalara her zaman lüzum vardır diye düşünüyorum. İnşaallah fakültelerimizin çok daha iyiye gitmesi için bu çalıştayımızda da güzel tartışmalar olacağını düşünüyor. Bu çalıştaydan güzel neticeler çıkarması için ne kadar katkımız olursa ki, kimliğimize ve varoluşumuza olacak olan bu katkının hayırlara vesile olmasını temenni eder hepinize saygılar sunarım.

Prof. Dr. Ali ÖZEK

İSAV Mütevelli Heyet Başkanı

İlahiyat kelimesi ilah "Allah" kelimesinden türetilmiş, Osmanlıca bir deyimdir. Tıpkı Edebiyat gibi, edeb kelimesinden türetilmiştir. İlahiyyat (İlahiyat) dinî ilimlerin okutulduğu müessese demektir.

Dinî ilimler iki türlüdür. Eskilerini tabiriyle العلم علمان علم الابدان وعلم الاديان" " İlim iki türlüdür. İnsanî (beşerî) ilimler ve dinî ilimler. Eski âlimler sistemi bu esasa göre kurmuşlar. Onun için Hicrî Altıncı asra kadar devam eden medreselerde dinî ilimlerle beşerî ilimler birlikte okutulmuştur.

Sonradan öyle bir noktaya gelinmiş ki, Medreselerde Arapça ve fıkıhtan başka ders okutulmamaya başlanmıştır. Osmanlının son zamanlarında bilindiği üzere "Islah-ı medaris" başlatılmış ama iş işten geçtikten sonra artık yapılacak bir şey kalmamıştır.

Bana göre Osmanlının zayıflaması ve çöküşünün sebepleri arasında medreselerin devlete adam yetiştirmemesi vardır. Mesela 19.

asırda devleti yöneten kadroların en az yüzde altmışı gayr-i Müslimlerden oluşmakta idi. Zanaatkârlar, doktorlar, mühendisler, teknisyenler ve mimarlarin çoğu gayri Müslimlrden oluşmakta idi.

Örneğin, son asırlarda yapılan Nur-u Osmaniye, Laleli, Aksaray Valide ve Dolma Bahçe camilerinin mimarları ermenidir. Ayrıca zanaatlarda, ticarette ve teknik sahalarda işlerin nerede ise tamamı gayr-ı Müslimlerin eline geçmiştir.

Bu konuların araştırılması ve sebeplerinin ortaya konulması gerekir ki bir daha bu hataya düşmeyelim. Bu gün devleti yöneten nesil İmam-Hatip nslidir. Son zamanlarda meydana gelen bu olumlu gelişmelerin sebebi din ile dünyanın birlikte yürütülmesidir Bunu unutmayalım.

1950 li yıllarda el-Ezher Üniversitesinde Fakülte dört yıl idi. Fakülteyi bitiren kimse, Fakülteden diplomasını alabilmesi "Tayin imtihanı" denen bir imthanı vermesine bağlı idi. Bu imtihanı veremeyen kimse diplomasını alamazdı. Tayin imtihanı şu demektir: Talebe okuduğu derslerden bir konu seçer ve ona üç gün çalışır. Bu esnada itediği hocayı tutar ve onunla çalışır. Sonra üç kişilik bir komisyonun önünde imtihana girer. Başarırsa mezun olur ve diplomasını alır. Bu tarz imtihan, tartışmalı imtihan demektir ki, komisyon üyeleri, konu ile ilgili ve farklı yönlerden sorular sorarlar.

Diğer bir husus da fakülteyi bitirdikten sonra iki sene ihtisas bölümünde okumayanlar vazife alamazlar. Böylece o zaman üniversite 6 sene oluyordu. Daha sonraki devirlerde sistem değişti. Ama iyi olmadı. Buna benzer bir sistemin İlahiyat fakültelerinde uygulanması faydalı olur kanaatindeyim.

TEKLİF

1. İlahiyat Fakülteleri'ne iki sene matematik dersi konulmalıdır. Hıcrî 5. Asra kadar âlimler arasında yaygın kanaat "Matematik bilmeyen âlimin ilmine itimat edilmez" anlayışı yaygındır. Neden? Çünkü İslâmî ilimler içerisinde feraiz, oruç, hac, zekât ve namaz gibi hesap bilmeyi gerektiren ilimler vardır.

2. Sağlık Bilgisi dersi konulmalıdır. Bilindiği üzere insan için imandan sonra en önemli şey sağlıktır. Resulülah (s.a) ashabına sağ-

lıkla ilgili bilgiler verdiği için ortaya "Tıbbı Nebevi" diye bir sağlık bilgisi çıkmıştır.

3. Müslüman Ülkeler Coğrafyası ve Tarihi okutulmalıdır.

4. İlmi araştırmayı teşvik eden bir ders konulmalıdır. Özellikle Kur'an'da geçen hayvanlar ve bitkilerle ilgili araştırma yapacak âlimler yetiştirilmedir.

Mesela Kur'an'da "Kanunusseyri vennazar" denilen ve قل سيروا فى الارض فانظروا " " ile başlayan 14 tane âyet vardır. 19. Asra kadar Müslüman âlimler bu konunun üzerinde durmamışlardır. Bu sebeble arkoloji ilmi bize batıdan gelmiştir. Şayet biz İlahiyat Fakülteleri'nde araştırmayı teşvik edersek, Kur'an'ı anlamaya başlarız.

Prof. Dr. Mahmut KAYA

İ. Ü. Edebiyat Fakültesi Emekli Öğretim Üyesi

Muhterem Arkadaşlar!

İstanbul'da 44 yıl önce kurulmuş olan İslâmî İlimler Araştırma Vakfı hemen hepimizin malumudur. Bu mütevazı vakıf, 44 senedir kendinden beklenmeyen aktif, İslâmî İlimler sahasında gerek memleketimizin gerek İslâm dünyasının karşı karşıya kaldığı problemlerle ilgili milli ve milletlerarası seviyede toplam 78 tane tartışmalı ilmî toplantı düzenlemiştir. Bunlardan 58 tanesi milli seviyede, 20 tanesi de milletlerarası seviyede gerçekleşmiştir. Bunların hepsi de kitaplaşmıştır.

İslâmî İlimler Araştırma Vakfı, uzun zaman ihmal edilen İslâmî İlimlerin her alanında ilim adamı yetiştirmek, bu alanda çalışanları teşvik etmek, maddi ve manevi destekte bulunmak, tartışmalı ilmi toplantılar düzenlemek ve bunları bir araya getirerek meselelerin daha vuzuha kavuşması için gündem oluşturmak amacıyla faaliyetlerini devam ettirmiştir.

Geçen sene hac mevsiminde M. Şevki Aydın'la birlikteydik. Şevki Bey'le İlahiyat Fakültesi Programları üzerinde fikir teatisinde bulunmuştuk. Baktım ki, Şevki Bey bu konuda çok dertli. Kendisi eğitimci olduğu için meseleye etraflıca vakıf bir insan. Karşılıklı yardım-

laşarak bu konuda bir artışmalı ilmî toplantı düzenleyebileceğimizi konuşmuştuk. Allah'a şükür bugün bu gerçekleşti.

Değerli hocalarım, biliyorsunuz her medeniyetin temelinde din olgusu vardır. Dinsiz hiçbir medeniyet tarih sahnesinde var olmuş değildir. Bizim medeniyetimizin temelinde ve her aşamasında, her renginde, her nakışında din, başlı başına bir değer olarak yerine almıştır. Fakat yakın siyasî tarihimizde bazı talihsizlikler olmuş, bir fetret dönemi yaşanmıştır. Çok şükür onlar geride kaldı. Şimdi biz bu zamanı telafi etmek için ve çağdaş dünyada gelişmeleri takip ederek suyu tekrar mecrasına kavuşturabilmek için bir çaba içerisindeyiz. Yiğit düştüğü yerden kalkar derler. Evet, Osmanlı Dönemi'nde bizim müesseselerimiz eskimişti ve toplumun beklentilerine cevap verecek nitelikte değildi. Ancak o günün şartlarında bunların nedeni, niçini tartışılır. Biz bugün onları yargılayacak ve tartışacak değiliz. Şu bir gerçek ki, başlangıçtan beri Osmanlı Medreselerinde aklî ilimlere pek itibar edilmemiştir. Vakıa bu.

Nizamiye Medreseleri kurulurken biliyorsunuz İslâm Dünyasının karşı karşıya kaldığı bir takım iç ve dış problemler vardı. Dış problemler haçlı seferleriydi. 300 bin, 400 bin kişilik haçlı güruhu bir silindir gibi İslâm Coğrafyasının üzerine geliyor. Yüzbinlerce genç nesil gitti ve 250 yıl devam ediyor. İç problem olarak da Batınîlik. Korkunç bir örgüttür. Projelerini gerçekleştirmek için bütün İslâm Dünyasında örgütlenmiş, İslâm'ın altını oyuyorlar. İşte bu gerekçelerle Büyük Selçuklular zamanında vezir Nizamülmülk adıyla anılan **Nizamiye Medreseleri** kurulmuştur. Amaç Batinî belasından İslâmı korumak, ehl-i sünnet anlayışı ile İslâm eğitimini geliştirmektir. İslâm halifeleri de buna destek oldular. Çünkü bir bunalım dönemi yaşayan o toplumda çok sesliliğe yer yoktu.

Dış tehlikeler, iç tehlikeler, yetmişin üzerinde kelam fırkası. Yani bu kargaşa içerisinde ehl-i sünnet kelamını temel alarak nizamiye medreselerinde bir eğitim programı geliştirildi. Başka hiçbir muhalif görüşe yer verilmedi. Hepsi zındıklıkla, mülhitlikle itham edilerek dışarıda bırakıldı. Bu konjonktürel ve siyasî idi. O günün şartları bunu gerektiriyordu. Ama bu böyle olmadı sürekli hale geldi.

Osmanlılar tarih sahnesine çıktığı zaman Nizamiye medreselerindeki o hâkim zihniyet aynen Osmanlı Medreselerinde benimsendi.

Bu durum yöneticilerin de işine geliyordu. Çünkü fikri muhalefet giderek siyasî muhalefete yol açacağını biliyorlardı. Onun için fikri muhalefete hiç yer vermediler. Sadece Ehl-i Sünnet akaidi ve Ehl-i Sünnet kelamı. Dolayısıyle burada birçok kelam ekolünün hakkı yendi. Mesela mu'tezile. Evet, Mu'tezile'nin birçok aşırı görüşleri var ama ehl-i sünnet kelamı teşekkül edinceye kadar ikiyüz yıl İslâm'ın savunmasını onlar üstlenmişlerdir. Maniheizm'i onlar yere serdiler. Bin yıllık İran'ı Sasanî İmparatorluğunu fethetmişsin ortada yaşayan bir kültür ve bir din var. Nübüvveti inkan eden, vahyi kabul etmeyen o dine karşı isbat-ı nübüvvet, isbat-ı rusül konularında yazılar yazılmıştır. O gün kelamcı da yazıyor, hadis âlimi de yazıyor, fakih de yazıyor herkes yazıyor. Kindî'nin bile İsbat-ı rusül, isbat-ı nübüvve-delaili nübüvve adlı iki eseri vardır. O yüzyıllarda yazılan o literatüre bakın bu mahiheizmi yenenler mu'tezile kelamcılarıdır.

Şuraya gelmek istiyor. O dönemde başka fikirlere yer vermemekte belki haklıydılar. Ama o çağlar boyu devam etti. İnsanlar zındıklıkla, mülhitlikle itham edilerek hep saf dışı bırakıldılar. Hatta hatırlarsınız İkinci Bayazıt zamanında Edirne Fatih'in kütüphanesinin hocası Molla Lütfü dedikleri Tokatlı Sarı Lütfü'yü Sultanahmet Meydanında idam ettiler. Şeyhülislamın yazmış olduğu basit bir kitabı eleştirdiği için zıddıktır, mülhittir diye idam ettiler. Adam eleştiri hakkını kullanıyor, şeyhülislamdan bu mu beklenirdi. Belki başka sebepler de vardı. Mesela zikredilen sebeplerden biri:

Bir gün Hz. Ali Efendimizin menkıbelerinden bahsedilirken bir savaşta baldırana bir ok saplanır. Büyük ıstırap çeker. O günün tabipleri çıkarmak isterler ama onları durdurarak: ben namaza durayım ben huzurullahda iken onun ıstırabını hissetmem demiş. Selam verdikten sonra niye çıkarmadınız der. Molla lütfü bu menkıbeyi değerlendirerek: "Nerede Hz. Ali'nin namazı nerede bizim namazımız" diye anlatır ama namazı küçümsedi diyerek adamın katline fetva verilmiş denilir.

Arkadaşlar eleştiri bizim kılavuzum, rehberimizdir. O bir ışıktır. Eleştirinin olmadığı yerde ne ilimde gelişme olur, ne hayatta gelişme olur. Çok şükür bu gün biz İmam-Hatiplerimizi ve İlahiyatlarımızı enine-boyuna tartışabiliyoruz. Bu gün fikir özgürlüğü, ilim özgürlüğü var, bağnazlık yok. Halk arasında bağnazlık her zaman olacaktır onlar hiç önemli değil. Dolayısıyla Türkiye'nin geleceği İlahiyat neslinin iyi

yetirmesine bağlıdır. Çünkü bizim geçmişle, gelecek arasında sağlam köprüler kurabilmek için çok iyi gelişmiş insanlara ihtiyacımız vardır.

İlahiyat Fakülteleri'nin programlarını siz benden daha iyi biliyorsunuz. Halk İlahiyat mezununu görünce onu tam bir İslâm âlimi zannediyor. Dört veya beş yıl okumuş İslâm'ın her konusunda yetkin olduğunu zannediyorlar. Meslek dersleri öğretmenliği yapan da, vaiz olan da, akademisyen olan da aynı programı görüyor. Halbuki öyle zannediyorum bunlar arasında fark olmalı. Tabiî bunlar tartışılacaktır. Arapça meselemiz var. Bu bizim aşamadığımız bir sorun. Osmanlıda kim âlimdir? Arapça ibaresi kuvvetli olan kimse âlimdir. Bu kanaat toplum içinde yerleşmiş. Eğer Arapça bilmekle âlim olunsaydı Arapların hepsini âlim saymamız lazım halbuki görüyorsunuz hepsi perişan.

Genç arkadaşlarımın duymasını istediğimi bir hususu anlatmak istiyorum. 1958 senesinde Peyami Sefa Tercüman'da yazıyordu. Ben o zaman yeni yetişiyorum. Onun bu köşe yazısını kesip Gadi Beyzavî tefsirinin arasına koymuşum. Geçen sene Gadi Beyzavî tefsirini karıştırırken oradan çıktı. Nedir mesele?

Bir oryantalist Peygami Sefa'ya gelir ve İslâmiyet hakkında kendisini aydınlatmasını ister. Bazı sorularına cevap verilmesini ister. Peyami Sefa Bey gelen oryantaliste: "Ben Müslüman bir şahsım genel olarak İslâm dini hakkında sizlere bilgiler sunabilirim ama İslâmiyet'in esas prensipleri hakkında bir şey söyleyemem. Ankara'da bizim İlahiyat Fakültemiz var, orada değerli profesörlerimiz var, bu soruları onlara sorsanız daha iyi yaparsınız." Der. Adam tebessüm ederek: "Ben İstanbul'a gelmezden önce Ankara'ya gittim, İlahiyat Fakültesi hocalarıyla görüştüm, -hangi hocalarla görüştü ise- şu kanaate vardım ki, değil İslâmiyet, onlar hiçbir dine mensup değil." Der. Peyami Sefa bunu 1958'de yazmıştır. Maalesef o günkü İlahiyat yürek yakıcı, tamamen oryantalist bir zihniyetle İslâm'a dışarıdan bakan veya mevcut rejimin arzu ve isteklerine göre din olgusunu yorumlamak için kurulan bir kurum başka bir şey değil. Kâfir ağlar bizim ahval-i perişanımıza

Ben vakfımız adına Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesine ve siz değerli ilim adamlarına teşriflerinizden dolayı ve bize bu fırsatı tanıdığınızdan dolayı ayrı ayrı teşekkür ediyorum. Çalışmalarımızın feyizli ve bereketli geçmesi için Cenâb-ı Hak'dan niyaz ediyorum.

01 Haziran 2014 Pazar

BİRİNCİ OTURUM

(15.00-18.00)

Başkan: **Prof. Dr. M. Şevki AYDIN**

Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu Üyesi

1. Tebliğ: **İlahiyatın Adı ve Amaçları Ne Olmalıdır?**

Prof. Dr. Mustafa ÖZTÜRK

Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

Prof. Dr. M. Şevki AYDIN(Oturum Başkanı)

Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu Üyesi

Başarı dileklerimle birinci oturumu açıyorum. Bu birinci oturumda İlahiyat Fakülteleri'nin Amacı meselesini konuşacağız. Enine boyuna tartışacağız. İlahiyat Fakültesini yeniden yapılandırma işine elbette amaçtan başlayacağız. Çünkü bir kurumu açıyorsanız, ilk önce 'niçin' sorusunu sormanız gerekiyor. Niçin bu kurum açılacak, ne yetiştirecek, yetiştireceği insanın profili nedir, özellikleri/nitelikleri nelerdir, ne işe yarar buradan mezun olan adam?

Bu ve benzeri sorulara cevap vermeden biz bu kurumun diğer unsurlarını hakkıyla değerlendiremeyiz ve yapılandıramayız. Zaten, demin dediğim gibi bundan sonraki oturumlarda söyleyeceklerimizin hepsinin bu oturumda söylediklerimizle bağlantısını kurmak zorundayız. Her aykırı düşünen arkadaş bile burayla (amaçlarla) bağını kurmak zorunda; yoksa tutarlılık söz konusu olamaz.

Evet, niçin İlahiyat eğitimi yapıyoruz? Önce bu soruyu cevaplayacağız; neleri öğreterek yapacağız, nasıl öğreteceğiz gibi soruları ondan sonra sorup cevaplarını oluşturacağız. Bunun için biz onunla başlıyoruz. Mustafa Öztürk Hocamız inşallah tebliğini sunacak, bu konuyu bizim enine boyuna tartışmamıza açacak. Biz de ondan sonra sansürsüz biçimde meseleyi tartışacağız. Hocam buyurun, söz sizde.

BİRİNCİ TEBLİĞ

"İLAHİYAT"IN ADI ve AMAÇLARI

Mustafa ÖZTÜRK*

Giriş

Eski Ahid'in Ketuvim bölümünde yer alan Vaiz kitabında, Davud oğlu Vaiz'in, "Güneşin altında yeni bir şey yok. Var mı kimsenin, 'Bak bu yeni' diyebileceği bir şey?" şeklinde bir sözü kayıtlıdır. "Gökkubbe altında söylenmemiş söz yok" diye de ifade edilen bu çarpıcı söz fehvasınca, İlahiyat'ın adı ve amaçlarına dair bu bildiri metninin de icat, ihdas, ibda gibi kelimelerle karşılanabilecek türden hiçbir yenilik ve özgünlük iddiası yoktur. Çünkü hepimizin bildiği ve çok yakından takip ettiği üzere 15 Ağustos 2013 tarihinde YÖK genel kurulundan sadır olan ve 28 Şubat dönemindeki siyasî ve askerî bürokratik erkânın buyurgan, dayatmacı, tepeden inmeci üslubuna benzer bir üslupla İlahiyat fakültelerine yeni bir ayar verme girişimi anlamı taşıyan karar[1] geniş ölçekli ve hararetli bir tartışmaya yol açtı ve her ne kadar sistematik tarzda olmasa da bu tartışma ekseninde söylenmedik bir şey pek kalmadı. İlahiyat alanının dışından ve içinden tartışmaya iştirak edenlerden bir kısmı YÖK kararının ne kadar isabetli olduğunu savunurken, büyük bir kısmı da bunun isabetsiz olduğunu anlatmaya

* Prof. Dr., Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

[1] Yasin Aktay'a göre işin garip tarafı, YÖK'ün aslında diğer alanlar söz konusu olduğunda yetkisizliğini yeterince müdrik olduğu halde, İlahiyat alanına gelindiğinde bu kadar kolay müdahale hakkını kendinde görmesidir. Burada ilginç olan bir tesadüf 28 Şubat'ın YÖK yönetiminin de diğer alanlara pek fazla karışmazken İlahiyat müfredatına çok daha rahat karışması ve iki dönemin uygulamalarının bu açıdan birbirine benziyor olmasıdır. Hatta bizzat eski YÖK başkanı Kemal Gürüz meslek itibariyle kimyacı olduğu halde, üstelik kendi alanındaki gelişmeleri yeterince takip edemediği için kimya hakkında konuşmaktan imtina ettiği halde İlahiyat tartışmalarına çok kolay girmiş, İslâm felsefesi hakkında kolayca konuşabilmiştir. İlahiyat alanının müdahaleye daha fazla açık olmasının çok farklı nedenleri olabilir. Bu ayrı bir tartışma konusu yapılabilir, fakat bugün YÖK'ün bu rahatlıkta müfredata müdahalesinin İlahiyat eğitiminin gelişimine darbe vuracağını görmemek mümkün değildir. Yasin Aktay, "Özgür Üniversitede, Bağımlı İlahiyat mı?", *Yeni Şafak*, (09 Eylül 2013).

çalıştı ve sonuçta konuyla ilgili olarak hatırı sayılır bir literatür oluştu.[2] Bu literatürde İlahiyat'ın adı ve amaçlarına dair çok boyutlu değerlendirmeler bulunduğundan, biz de bildiri metninin fikrî muhtevasını büyük ölçüde söz konusu değerlendirmelerin isabetli gördüğümüz kısımlarından zengin iktibaslarla oluşturduk.[3]

Bilindiği gibi din ve İlahiyat alanı Cumhuriyet döneminin başından beri resmi ideoloji açısından hep sorunlu ve sıkıntılı bir mesele olmuştur. Bunun böyle olması son dönem Osmanlı modernleşmesinin erken tarihlerinden itibaren dinî muhtevalı hemen her konunun hassas, netameli ve aynı zamanda paradoksal olarak algılanması, Cumhuriyet devrinde ise kurucu irade ve siyasî merkezin din ve dindarlarla ilişkisini en başından itibaren kimi zaman paranoyaya varan bir tehdit algısıyla sürdürmüş ve aynı zamanda dinî eğitim-öğretimi irtica kalıpları içerisinde değerlendirerek modernleşme yolunda ayak bağı olarak görmüş olmasıdır.

Gerçi Osmanlı modernleşmesinin ilk aşamalarında dinin yeni yorumlara tabi tutulması veya dinî kültürün dönüştürülmesi aslî değil, tali bir mesele olarak mütalaa edilmiş, diğer bir ifadeyle, mevcut din anlayışını tashih/tadil etmek ve çağdaş bir İslâm yorumu üretmek için modernleşme yoluna girilmemiştir. Başlangıçta biraz da "vazgeçilmez kötü" olarak algılanan modernleşmeyi mümkün kılmak adına yeni İslâm yorumlarına ihtiyaç hissedilmiştir. Bununla birlikte Osmanlı'nın modernleşme tecrübesinde, yapılan/yapılması düşünülen her şeyin, -ana mantığı elverişli olmasa da- doğrudan veya dolaylı olarak dinî bir mantık ve muhteva ile açıklanmaya çalışılması, tabiatları gereği modern alanla dinî alan arasındaki boşluğun tehditkâr olmaktan uzaklaştırılması, yani modernleşme ile bir tür dinîleşmenin atbaşı götürülebilmesi doğrultusunda ciddi gayretler sarf edilmiştir.[4]

---

[2] Son dönemdeki İlahiyat tartışmalarıyla ilgili literatür Frankfurt Goethe Üniversitesi İslâm Araştırmaları Merkezi bünyesinde Kur'an ve hermeneutik konusuna dair doktora tez çalışması yapan Serdar Güneş tarafından arşivlenmiştir.
Bkz. http://serdargunes.wordpress.com.

[3] Bu metinde özellikle YÖK'ün İlahiyat programlarına yönelik müdahalesine yönelik bazı değerlendirmelerimizin fazla sert ve tepkisel olarak karşılanması muhtemeldir; ancak ilgili kısımların duygusallığımıza hamledilmesi ve hoş görülmesi ümit edilir.

[4] İsmail Kara, "Din İle Devlet Arasında Sıkışmış Bir Kurum: Diyanet İşleri Başkanlığı, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı: 18 (2000), s. 31; a. mlf., *Cumhuriyet Türkiyesi'nde Bir Mesele Olarak İslâm*, İstanbul 2009, s. 27.

Bu tespitlerin sahibi İsmail Kara'ya göre dinin kendi tabiatı ve mantığı hâkim olduğunda modernleşmeye halkın katılımını sağlamak ve bu yönde başarılı adımlar atmak pek mümkün olmamakta, buna karşılık zamanın icbarları ve ıslahat projelerinin talepleri istikametinde modern bir din yorumu üretildiği zaman da dindar halktan kopma veya uzaklaşma tehlikesiyle karşılaşılmaktadır. Bunun bir adım ötesinde ise ne zaman hangi sertlikte karşımıza çıkacağı yeterince kestirilemeyen pasif fakat ısrarlı bir muhalefet tarzına da zemin hazırlanmış olmaktadır. Nitekim Cumhuriyet devrinde, özellikle 1924 sonrasında bu süreçlerin her iki ucunun da çok problemli, netameli ve nazik bir hâl aldığı malumdur. İlahiyat fakülteleri bu çift taraflı süreçlerin neticelerinden, ürünlerinden sadece birisidir. Bir açıdan bakıldığında hem bilgi düzeyi ve dinî-entelektüel hayata katkı, hem de uygulama/hizmet alanı itibariyle Türkiye şartlarında küçümsenemeyecek bir başarı ve katılım sağlanmış görünmektedir. Bu başarının hem siyasî merkezin hem de İlahiyatların başarısı olduğu söylenebilir. Bir başka açıdan ise müslüman halkın dindarlık kodlarıyla büyük ölçüde çeliştiği için din etrafında problem alanları oluşturan, entelektüalist, modernist, neo-selefî akımlara hayli yakın, bazen Vehhabi meşrep, yer yer Türkiye'den kopuk, Batı'dan yahut Doğu'dan gelen rüzgârlara çok açık, oryantalistik dile katılmaya hevesli bir karakter ve vasat ortaya çıkardığı da görülmelidir. Bu da siyasî merkezin ve İlahiyatların başarısı olarak not edilebilir.

Kara'nın bazı çekincelerle birlikte büyük ölçüde iştirak ettiğimiz tespitleriyle devam edersek, hâl-i hazırda Cumhuriyet ideolojisinin din politikalarını esas itibariyle İmam-Hatip Okulları ve İlahiyatlar tashih etti, dersek hata etmiş olmayız. Laiklik politikalarını yürütmek, modern İslâm yorumları üretmek ve bu yorumları savunmak da aynı insanların ve kurumların omuzları üzerindedir, dediğimiz zaman da büyük ölçüde doğruyu söylemiş oluruz. Hem ümit vadeden hem de tedirginlik ve yetersizlik doğuran bu çift taraflı gelişmeler İlahiyat Fakülteleri'nin dün olduğu gibi bugün de ciddi biçimde yeniden ele alınmasını, yapıcı fakat adamakıllı tenkit süzgecinden geçirilmesini ve Türkiye'yi taşıyacak bir yapıya kavuşturulmasını gerektirmektedir.[5]

---

5 İsmail Kara, "İlahiyatların Çuvaldızı Kendilerine Batırmalarının Tam Zamanıdır", *Star Açık Görüş*, (15 Eylül 2013).

Cumhuriyet Türkiye'sindeki diğer birçok fakültenin aksine İlahiyat'ın gerek kurum, gerek program ve müfredat açısından çok değişken olması ve bu yönüyle sık sık tartışma gündemine oturması, esas itibariyle rejimin din konusundaki bilindik refleksleri ve din-siyaset ilişkisinin müzminleşmiş gerginlikleriyle çok yakından irtibatlı bir meseledir. Bilindiği gibi Cumhuriyet döneminde İlahiyatla ilgili ilk tecrübe, 3 Mart 1924'te yürürlüğe giren Tevhid-i Tedrisat Kanunu uyarınca lağvedilen medreselerin yerine kurulan İstanbul Darülfünûn İlahiyat Fakültesi'dir.[6]

Modern din bilimleri ağırlıklı bir müfredatı bulunan bu fakülte Batıdaki teoloji fakültelerini anımsatır tarzda modern/laik bir kurum olarak tesis edilmiştir. Ismayıl Hakkı Baltacıoğlu'nun (ö. 1978) söz konusu fakülte için "sosyoloji fakültesi" tabirini kullanması hem Türkiye'deki İlahiyat Fakülteleri'nin mantık olarak "modernist, laik" istikametine hem de siyasî merkezin bu fakültelerle ilgili beklentisine işaret etmektedir. Ne var ki Baltacıoğlu'nun acı bir itiraf kabilinden "sosyoloji fakültesi" diye nitelendirdiği bu fakülte modern ve laik karakterine rağmen varlığını sürdürememiş, dahası buna bile tahammül edilemeyerek 31 Mayıs 1933 tarihli üniversite reformuyla ortadan kaldırma cihetine gidilmiştir.[7]

Türkiye'de çok partili siyasî hayatın başlamasını müteakiben din öğretimi konusu gündeme gelmiş, 14 Ocak 1948'de bazı milletvekilleri bir İlahiyat Fakültesinin açılması yönünde Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne kanun teklifi sunmuş, nihayet 4 Haziran 1949 tarih ve 5424 sayılı kanunla Ankara Üniversitesi'ne bağlı İlahiyat Fakültesi kurulmuş ve bu fakülte 21 Kasım 1949'da öğretime başlamıştır.[8] Aslına bakılırsa, İkinci Dünya Savaşı sonrası şartlarda katı laiklik politikalarının tadil ve tashihe tabi tutulduğu zor bir dönemeçte, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslâmî ilimlerin tedrisine yönelik bir fakülte olarak kurulmamıştır. Ayrıca Türkiye'de modern anlamda akademik İlahiyatçılığın mazisi olmadığı için, Ankara İlahiyat öğretimini bir süre dilbi-

---

[6] Geniş bilgi için bkz. Mustafa Öcal, "İlâhiyat Fakültelerinin Tarihçesi", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, cilt: 1, sayı: 1 (1986), s. 112-114.

[7] Bkz Halis Ayhan, "İlahiyat Fakültesi", *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, sayı: 6 (1999), s. 261.

[8] Öcal, "İlâhiyat Fakültelerinin Tarihçesi", s. 114-117; Halis Ayhan, "İlahiyat Fakültesi", *DİA*, İstanbul 2000, XXII. 71.

limci, sosyalbilimci ve felsefeci akademisyenler marifetiyle ve akademik unvan taşımayan Diyanet İşleri Başkanlığı personelinin yardımlarıyla sürdürmüştür.

İlk kez 1951 yılında doktora unvanına sahip bir İlahiyat profesörü olarak Yugoslav kökenli mülteci Muhammed Tayyip Okiç (ö. 1977) diğer İslâmî ilimlerin yanı sıra Tefsir ve Ulûm-ı Kur'ân tedris etmeye başlamıştır. Yayın düzeyinde fazla üretken olmamakla birlikte, Türkiye'nin ilk akademisyen İlahiyatçılarını yetiştirmiş ve İslâm'a karşı mesafeli Cumhuriyet aydını refleksinin hâkim olduğu İlahiyat atmosferine dindar İlahiyatçılık lehine aykırı bir nefes taşımış olması itibarıyla Okiç'in Türk akademik dinî düşüncesinde önemli bir dönüşüme start verdiği teslim edilmelidir. Akademik İlahiyatçılığın duayenlerinden biri olan ve özellikle 1980 sonrası süreçte akademi dışı dinî-entelektüel çabalar üzerinde de ciddi etkisi bulunan Mehmed Said Hatiboğlu ve Süleyman Ateş gibi isimlerin yanı sıra Türkiye'nin ilk tefsir profesörü ve ikinci nesil akademisyen tefsircilerin hemen tamamının doktora hocası olan İsmail Cerrahoğlu merhum Tayyib Okiç'in öğrencilerindendir.[9]

Ankara İlahiyat Fakültesi'nin kurulmasından on yıl sonra, 1959'da İstanbul'da ilk Yüksek İslâm Enstitüsü kuruldu ve buna 1965'den itibaren yenileri eklendi. Felsefe, sosyal bilim ve teoloji ağırlıklı İlahiyat geleneğinin ürettiği eleştirel ve yeniliğe açık din anlayışına karşı Yüksek İslâm Enstitüleri geleneksel dinî ilimlerin ve yeniliklere karşı kuşkulu din anlayışının temsilciliğini üstlenecek şekilde yapılandırıldı. 20 Temmuz 1982 tarih ve 41 sayılı kanun hükmünde kararname ile Yüksek İslâm enstitülerinin İlahiyat fakültelerine dönüştürülmesinden[10] sonra da bu durum varlığını önemli ölçüde korumakla birlikte Ankara İlahiyat'tan bu yeni fakültelere kurucu öğretim üyesi sıfatıyla transfer edilen akademisyenler, yenilikçi ve eleştirel akademik geleneği farklı düzeylerde de olsa buralara taşıdılar.[11] Bugün itibarıyla

---

[9] Ankara İlahiyat Fakültesinin kuruluş hikâyesi, ilk eğitim-öğretim kadrosu ve müfredatı hakkında geniş bilgi için bkz. Münir Koştaş, "Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kuruluş ve Tarihçesi, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, cilt: XXXI (1989), s. 5-14; a. mlf., "Ankara Üniversitesi İlahiyât Fakültesi (Dünü, Bugünü)", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Özel Sayı (1999), s. 145-156.

[10] Öcal, "İlâhiyat Fakültelerinin Tarihçesi", s. 117-118.

[11] Ömer Özsoy, "Türkiye'de Kur'an Hermeneutiği Tartışmaları: Bir Soykütüğü Denemesi", (*Tefsire Akademik Yaklaşımlar II* içinde), ed. M. Akif Koç-İsmail Albayrak,

toplam sayısı 100'e yaklaşan İlahiyat Fakülteleri'nin her birinde farklı yoğunlukta olmakla birlikte yenilikçilik-gelenekçilik gerilimi varlığını korumaktadır. Bu gerilimin en belirgin olduğu tartışma alanı ise Kur'ân ve hadis araştırmalarıdır.

1924'ten bu yana siyasî merkezin din ve İlahiyat alanına birçok kez doğrudan müdahalede bulunmuş olmasının da etkisiyle Türkiye'de İlahiyat ilmî ve toplumsal bir gereklilik olarak değil, siyasî bir lütuf olarak algılanmakta, hâliyle İlahiyatçılar da toplumun ihtiyacına cevap veren saygın bir kadro, bir ilim ordusu olarak değil, tabir caizse, sığıntı ve/veya besleme olarak konumlandırılmaktadır. Daha da vahimi, bu algı biçiminin çoğu İlahiyatçının bilinçaltını da kuşatan bir kültür haline gelmiş olmasıdır. Nitekim İlahiyatçılarımız güvenilir danışman olarak hizmet verirken de, zor zamanlarda tarihe tanıklıktan içtinap ederken de, muhtaç oldukları meşruiyeti hep bu kültürden devşirirler.[12]

İlahiyat Fakülteleri'nin öteden beri siyasî bir inayet/lütuf olarak algılanması ve bu algının bizzat İlahiyat camiası tarafından da kanıksanması, camianın kendisini hem besleme olarak görmesi hem de lütuf sahibine şükran borçlu olduğunu hissetmesi gibi kötü bir sonuç doğurmuştur. Bunun yanında, İlahiyatçı akademisyenlerin toplumsal taban olarak Cumhuriyet tarihinin özellikle Tek Parti döneminde aşağılanan, kimi zaman da çok sıkı takibata uğrayan dindar-muhafazakâr kesime mensup olması ve aynı zamanda Cumhuriyet'in ilk yıllarında uygulanan dinî alana tazyik neticesinde kayıt dışı yapılanmalar şeklinde vücut bulup hayatiyetlerini uzun yıllar boyunca bu minvalde sürdürme mücadelesi veren dinî grup ve cemaatlerle çok sıkı bir bağının bulunması İlahiyat akademyasında "din içinde din" ya da "dine karşı din" diye ifade edilebilecek çatışma ve ayrışma zeminleri oluşturmuştur ki bu olgunun çarpıcı tezahürlerini belli bir dinî cemaat ve harekete mensubiyeti bulunan İlahiyatçı akademisyenler ile İlahiyat öğrencilerinde gözlemlemek mümkündür.

Ankara 2013, s. 226; İsmail Kara, "İlahiyat Fakültelerini Kim Nasıl Tartışacak?", *Star Açık Görüş*, (08 Eylül 2013). Okiç'le ilgili olarak ayrıca bkz. İsmail Cerrahoğlu, "Eşsiz İnsan, Kıymetli Hoca Prof. M. Tayyip Okiç'i Kaybettik", *Atatürk Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi Dergisi*, sayı: 2 (1977), s. 1-5

[12] Ömer Özsoy, "İlahiyatın Meşruiyet Krizi ve Üç Tarz-ı Tedrisat", *Star Açık Görüş*, (06 Ekim 2013).

Türkiye'de Cumhuriyet tecrübesi, özellikle başlangıçtan Tek Parti döneminin sonuna kadar, Osmanlı bürokratik elitinin bir başarısı olarak tarihe geçen Tanzimat fermanından itibaren halka tepeden bakan ve kendi iradesini taşımaya müsait olmadığı noktasında halktan şüphe duyan, ama halkın da kendisinden şüphe duyup nefret ettiği aydın tipinin söz sahibi olduğu bir dönemolarak karşımıza çıkar. Bunun yanında bilhassa Tek Parti'nin iktidar yıllarındaki uygulama itibariyle Cumhuriyet dönemindeki modernleşme tarzı Osmanlı'daki sentezci tarzın aksine geçmişi tümden reddedici ve kök sökücü bir özellik taşır. Öyle ki bu dönemde devletçi elitin tarih ve gelenekle irtibatı koparmaya yönelik siyasî modernleşme politikası devletin toplumla bağlarının kesilmesi gibi bir sonuç vermiştir. Hâl böyle olunca devlet toplumla işe koyulmak, toplumla birlikte hareket etmek yerine, muhayyilesindeki ulusa tekabül edecek hayali bir toplum üzerinden politikalar üretme yoluna gitmiştir. Dahası, devlet gerçekte var olan toplumu silip süpürmüş, toplumsal tabandan gelen hiçbir talebi meşru görmemiştir. Devletçi elitin bu tutumu, geniş toplumsal katmanları resmî modernleşme/modernleştirme projesine küstürdüğü gibi muhafazakâr kesimlerin hem reaksiyoner hem de ürkek ve korkak bir tavır takınmasına sebebiyet vermiştir.

Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren dinî alana uygulanan baskı politikaları bir yandan muhafazakâr halk kesimlerini Osmanlı döneminden tevarüs edilen ve o dönemin toplumsal dokusunda çok önemli bir işlev gören tarikatlar, cemaatler, vakıflar gibi sivil yapıların çatısı altına sığınmaya sevk ederken, bir yandan da bu kesimlerde devlete karşı iflah olmaz bir güvensizlik duygusunun güçlenmesi ve bununla bağlantılı olarak ürkeklik ve korkaklığın özümsenmesi gibi çok kötü bir sonuç vermiştir. Kuşkusuz tarikatlar ve cemaatlere yönelik rağbetin arka planında göç, şehirleşme, metropollerde hayata tutunabilme ve dinî tecrübeyi yoğun biçimde yaşama arzusu gibi daha birçok sosyolojik ve psikolojik etkenden de söz edilebilir; fakat bütün bu etkenler bir yana, cemaatler ekseninde oluşturulan alt kimlikler ve mensubiyetler İlahiyat akademyasına da önemli ölçüde taşınmış ve bu durum İlahiyatçı akademisyenlerde çift kimliklilik gibi patolojik bir duruma yol açmıştır.

Bu durum kimi zaman resmi İlahiyat çatısı altında cemaat, tarikat menşeli asıl kimlik ve aidiyetini gizleme, temekkün şartı oluştu-

ğunda ya da yeterli güç tedariki hâsıl olduğunda ise kendi cemaatinin çıkarlarına hizmet etme şeklinde dışa vurmuştur. Yine aynı durum çok kere de İlahiyatçı akademisyenin kendi cemaatinden bağımsız hareket etmemesi, kendi adına görüş bildirmemesi ve hep cemaat hiyerarşisindeki üst mercilerden gelecek talimatlar uyarınca tutum ve davranış tarzını belirlemesi gibi sonuçlar doğurmuştur ki 17 Aralık sürecinde tanık olunan İlahiyatçı suskunluğu bir yönüyle cemaat ve tarikat menşeli bu alt kimlikler ve mensubiyetlerle, diğer bir yönüyle de Cumhuriyet'in başından beri sık sık yaşanan dinî alana baskı politikasının kalıcı yan etkilerinden biri olan ürkeklik, korkaklık ve özgüvensizlik travmasıyla ilgilidir.[13]

Cumhuriyet döneminde İlahiyatlara ve İlahiyatçılara var olma hakkı "lütfedilmesi"nin ardındaki siyasî mülahaza güncel politik önceliklere bağlı olarak değişse de bu algı hep aynı kalmakta ve İlahiyatları "lütuf sahibi"nin her türlü müdahalesine açık hâle getirmektedir. Bu sebeple gerek İlahiyat Fakülteleri'nin tarihine dair ulaşabileceğimiz bütün metinlerde, gerekse yakın geçmişteki meşhur YÖK genel kurul kararının sebep olduğu tartışmada, İlahiyat alanının gerekliliğine, gereksizliğine, içeriğine, yapılanma biçimine, müfredatına dair öne sürülen hemen her argümanın bu algının izlerini taşıması hiç şaşırtıcı değildir. Ancak şunu da itiraf etmek gerekir ki son YÖK müdahalesinin yoğun bir itirazla karşılaşmış, karşılaşabilmiş olması yeni ve şaşırtıcı bir gelişmedir.

En çok şaşıran, böyle bir itirazı hiç hesaba katmadıkları anlaşılan, kararın kurum içindeki mimarları ve onların İlahiyat camiasındaki destekçileri olsa gerektir. Karara sahip çıkması beklenen bu kesimin tartışma boyunca suskun kalmayı tercih etmesi, bu tasarrufun arka planında kamuoyu önünde savunulabilir, İlahiyatçılarla ve ilgili diğer kesimlerle paylaşılabilir nitelikte hiçbir gerekçenin olmadığını, hatta böyle bir gerekçe hazırlama gereğinin dahi duyulmamış olduğunu düşündürmektedir.[14]

---

[13] Mustafa Öztürk, "İlahiyatçı Akademisyenlerin Bildirisi ve İlahiyat Akademyası", *Star Açık Görüş*, (13 Nisan 2014).

[14] Özsoy, "İlahiyatın Meşruiyet Krizi...", *Star Açık Görüş*, (06 Ekim 2013).

İlahiyat ve Ad/Adlandırma Meselesi

İlahiyat Fakülteleri'nin "İlahiyat" diye adlandırılması, bu fakültelerin yapısı ve programıyla ilgili sorunlar yumağının bir parçası olarak zaman zaman tartışılan bir meseledir. Nitekim bu mesele 15 Ağustos 2013 tarihli YÖK genel kurulu kararıyla bir kez daha tartışma gündemine girmiştir. Söz konusu kararla ilgili söylentilere göre İlahiyat Fakülteleri'nin ismi kanunla belirlendiğinden, YÖK'te bu değişikliğin yasal açıdan sorun doğurabileceği, bu yüzden de isim/isimlendirme konusundaki yasal engelin aşılması meselesi üzerinde durulmuş, ancak sonuçta isim değişikliği en azından şimdilik askıya alınmıştır. Aslında bu süreçle bağlantılı olarak son birkaç yıl içinde çok sayıda İslâmî İlimler Fakültesi açılmış ve bu fakültelerin ismi, müfredatı ve bölüm yapısı kimilerince YÖK'ün İlahiyat fakültelerini hem isim hem de muhteva olarak tercih etmediğine, bu yüzden de alternatif arayışına girdiğine hamledilmiştir.

Bir yaklaşıma göre Türkiye'de İlahiyat kelimesinin öne çıkması oldukça yeni bir gelişmedir. İlahiyat, Osmanlı'nın son döneminde açılan Dârülfünûn'daki Ulûm-i Şer'iyye şubesinin Cumhuriyet döneminin hemen başında (1924) İlahiyat şeklinde isimlendirilmesiyle modern Türkiye'nin yükseköğretim literatürüne girmiştir. Bu fakültenin 1933 yılında kapatılmasından sonra, 1949'da açılan Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde de bu isim muhafaza edilmiştir. Ankara İlahiyat'ın açılmasıyla ilgili kanun teklifinde "Batı dünyasındakine benzer" bir fakültenin kurulmasından bahsedilmesi fakültenin niçin "İlahiyat" diye isimlendirildiği hususunda açık bir fikir vermektedir. Bu açıdan bakıldığında, "İlahiyat" ismi geleneksel olarak yaygın ve kuşatıcı olmadığı gibi, özellikle seçilmesi bakımından da politiktir.

İlahiyat ismini bir şemsiye kavram olarak koruma gayreti bilimsel ve geleneksel olarak doğru görünmemektedir. Aynı istikametteki diğer bir yaklaşıma göre ise İlahiyat isminin İslâmî anlamda herhangi bir çağrışımı olmadığı gibi "İlahiyat nedir?" sorusunun da doğru düzgün bir cevabı yoktur. İlahiyat muhtemelen Batıdaki "divinity" veya "teoloji" fakültelerinin bize tercüme edilmesidir ki bunun sakatlığı açıktır. Oysa hâl-i hazırdaki İlahiyat fakültelerine ait müfredatla örtü-

şen isim "İslâmî İlimler"dir.[15] İlahiyat ve teoloji aslında felsefeyle aynı alanda bulunur. Oysa din, kutsal kitapların, peygamberlerin ve klasik yorumcuların sınırları içinde kendi dogmasına ve Allah sevgisine, saygısına sadık kalarak kendine özgü alanda durur.

Aslına bakılırsa, "İlahiyat"ın isimden önce bir disiplin olarak ne ifade ettiği meselesine kafa yormak gerekir. Zira bu mesele Türkiye'de yeterince tartışılmış değildir. Böyle olunca da İlahiyat'a ilişkin metodolojik problemlerin derinlikli biçimde ele alındığından söz edilemediği gibi, yeterli bir ilgi uyandırdığı da söylenemez. Aksine Türkiye özelinde ele alındığı her seferinde İlahiyat ya modern Cumhuriyet'in laiklik temasını tamamlayan işlevsel bir aygıt olarak tanımlanmakta ya da benzersiz bir tersyüz edilişle, sekülerleştirme programına kaynaklık eden bir alan açma girişimi olarak değerlendirilmektedir. Böylece İlahiyat Cumhuriyet'in kozmik açılımı olarak kodlanmakta ve pratikte de dindışı alanlara gönderme yapılmasına imkân veren tipik bir özelliğin altı çizilmektedir. Sonuçta İlahiyat alanı ve bu alanla ilgili uğraşlara çeşitli açılardan kuşkuyla bakılmaktadır. Bütün bunlara İlahiyat Fakülteleri'nin teolojiden çok, popüler siyasetin etrafında şekillenen sunumu da eklendiğinde kavram daha da muğlâklaşmakta ve sonunda İlahiyat alanının özgüllüğü, özerkliği gibi hususlar somut akademik birimler ekseninde ele alındığında, ortaya tanımlanması oldukça güç bir kavram çıkmaktadır.[16]

Bütün bu sorunların yanında kimi zaman "İlahiyat" kelimesinin "ilahlar" anlamına geldiğinden dem vurulması ve bu çerçevede birtakım spekülasyonlar yapılması gibi trajikomik durumlara da tanık olunmaktadır. İlahiyat kelimesi sözlükte "ilahî olanla ilgili" anlamına gelir; terimsel olarak da İslâm dininin kavramlarını, temel esaslarını, tarihini, kültürünü ve medeniyetini derinlemesine inceleme, araştırma, anlama ve yorumlama anlamına gelen genel bir isimlendirmeyi ifade eder niteliktedir. Ayrıca İlahiyat alanında diğer dinlerin de temel esaslarını inceleyerek, onları anlayıp yorumlayarak farklı dinî geleneklerin kavram ve temel esasları arasında objektif karşılaştırmalar yapabilmek için dinî ilimlerin yanı sıra tabiî ve beşerî ilimlerden de istifade gerekmektedir. Bu sebeple İlahiyat sadece tefsir, hadis, fıkıh, kelam ve tasavvuf gibi temel İslâm bilimleriyle sınırlı bir alan değildir.

---

[15] Yavuz Köktaş, "İlahiyat Müfredatı Üzerine Mülahazalar", http://www.rizeninsesi.net
[16] Necdet Subaşı, "İlâhiyât" Nedir?", *Tezkire,* sayı: 31-32 (2003), s. 65.

Din bilgisi, ilimler tarihimizde zaman temel İslâm bilimleriyle sınırlandırılmamıştır. İslâm kültüründe İlahiyat, teoloji geleneğine bakıldığında kelam disiplininin, felsefe geleneğine bakıldığında metafiziğin karşılığıdır. Türkiye'deki İlahiyat fakülteleri, İngilizce karşılık olarak kendilerini "teoloji" değil, "divinity" olarak niteleseler de işin gerçeği böyledir. Ayrıca İlahiyat kimilerinin iddia ettiği gibi nevzuhur bir kavram değildir. Birçok büyük âlimin İlahiyat kelimesini hem kavram olarak hem de ilimlerin tasnifinde kullandığı bilinmektedir.

Örnek vermek gerekirse, İslâm kelam geleneğinde Mu'tezile kelamcılarınca benimsenen "usûl-i hamse"ye karşılık Ehl-i sünnet kelamcıları İslâm inancının üç ana esası (usûl-i hamse) ile akaid-kelam kitaplarının muhtevasını oluşturan üç temel bölümden biri olarak "İlâhiyyât" kelimesini kullanmışlardır. İmâmü'l-Haremeyn el-Cüveynî (ö. 478/1085) *el-Akîdetü'n-Nizâmiyye* adlı eserinin İlâhiyyât bölümünde Allah'ın varlığı, sıfatları, fiilleri, kader ve insanın ihtiyarî fiilleri gibi konuları incelemiş; Teftazânî (ö. 792/1390), Seyyid Şerîf el-Cürcânî (ö. 816/1413) ve Taşköprizâde (ö. 968/1561) gibi âlimler ise aynı bölümde Allah'ın varlığı, sıfatları, fiilleri, kader ve kullara ait fiiller, ecel ve rızık meselelerine yer vermişlerdir. Diğer taraftan İslâm felsefe geleneğinde Ebû Bekr er-Razî (ö. 313/925) *İlmü'l-İlâhî* adlı eserini bir metafizik kitabı olarak telif etmiştir.

İhvan-ı Safa metafiziğin araştırma alanını teoloji, akıl ve nefis gibi fizik ötesi varlıkların bilgisi, nebevi ve ahlaki yönleriyle siyaset metafiziği olarak belirlemiştir. Farâbî (ö. 339/950) ise Aristo'nun *Metafizika*'yı yazma amacını dile getirdiği ve metafiziği teolojiden (ilm-i tevhîd) ibaret zannedenlere karşı açık bir uyarıda bulunduğu *Ğarazu Aristotalis* adlı eserinde disiplinin tümel (küllî) niteliğini vurgulamıştır. Farâbî'den sonra yaşamış olan Ebû Abdillah el-Hârizmî (ö. 387/997) terminolojiye dair *Mefâtîhu'l-Ulûm* adlı meşhur kitabında Grekçe karşılığını "tavlûcya" (theologia) şeklinde verdiği metafiziğin maddeden ayrık varlıkları inceleyen en yüksek ilim olduğunu belirtmiş, müslüman kelamcıların bazı metafizik terimleri kullandığının farkına varmakla birlikte teoloji ve kelamı birbirinden ayrı mütalaa etmiştir. İbn Sina (ö. 428/1037) ise *eş-Şifâ* adlı felsefî külliyatının son kitabı olan *el-İlâhiyyât*'a yazdığı girişte metafizik hakkındaki yanlış kanaatleri gidermek amacıyla disiplinin konusu ve problemlerini geniş biçimde ele almaktadır. İbn Haldûn (ö. 808/1406) da mutlak varlığı

konu edinen metafiziğin İslâm dünyasındaki gelişimini aktarırken müteahhirîn kelamının gerek konusu gerekse problemleri itibariyle metafizikle nasıl aynı disiplin haline geldiğini ve Fahreddîn er-Râzî'nin (ö. 606/1210) *el-Mebâhisü'l-Meşrikiyye fî İlmi'l-İlâhiyyât*'ıyla pekiştirilen süreçte kelam eserlerinin yukarıda belirtilen plana göre nasıl tertip edildiğini açık biçimde vurgulamıştır.[17]

Görüldüğü gibi İslâm düşünce tarihinde "İlâhiyyât" felsefe ve kelam geleneğine ait bir terim ve kavram olarak kullanılagelmiştir. Cumhuriyet döneminde kurulan İlahiyat fakültelerine bu ismin seçilmesiyle ilgili arka planda laikçi, sekülarist niyet ve hedeflerin varlığından söylenebilir; ancak İlahiyat ismine bu niyetler veya niyet sahipleri üzerinden kıymet biçmemek gerekir. Öte yandan, İlahiyat kelimesindeki anlam içeriğini teknik ve dar anlamda metafizik ve teolojiye indirgememek, bu kavramlar arasında semantik özdeşlik de kurmamak gerekir. Bu açıdan bakıldığında, İlahiyat kelimesine Cumhuriyet devrindeki resmi ideolojinin din konusundaki bütün günahlarını yüklemek suretiyle son derece menfi/pejoratif biçimde içeriklendirip ardından kötü bir fikrî nesep tayin etmek ve buradan kalkarak hâl-i hazırdaki İlahiyat Fakülteleri'nin ismini "İslâmî İlimler" şeklinde değiştirme teklifinde bulunmak sağduyulu ve isabetli bir yaklaşım olmasa gerektir.

İsim değişikliği önerisinde dinî geleneğe sahip çıkmak adına, Türkiye Cumhuriyeti'ne asıl rengini veren kök sökücü modernleşme ve sekülerleşme projesiyle hesaplaşma arzusundan söz edilebilirliği yanında köken itibariyle İslâm ortaçağına kadar giden ve bilhassa Ehl-i hadis çizgisine yakın duran fakihler ile eski ve yeni Selefîlerin kelam ve te'vil metodu ile felsefeye yönelik olumsuz bakış açısını yansıtan bir fikrî damarı ihya gayreti de sezinlenmektedir.

Bilindiği üzere İslâm ortaçağında kelam ve felsefeyle ilgilenmenin caiz olmadığı yönünde pek çok fetva verilmiştir. Bu fetvalarda kelamcılar ve İlahiyatçı filozoflar genellikle ilhad, zındıklık, küfr gibi sözcüklerle anılmıştır. Mesela Kâdî İyâz (ö. 544/1149) *eş-Şifâ* adlı eserinde İslâm filozoflarına ait bazı görüşlere yer verdikten sonra onların tevil noktasında kâfir olduklarından söz etmiştir.[18]Ehl-i hadisin en

[17] İlhan Kutluer, "Metafizik", *DİA*, Ankara 2004, XXIX. 399-400.
[18] Ebü'l-Fazl Kâdî İyâz, *eş-Şifâ*, Beyrut trs., II. 283-284.

önemli savunucuları arasında yer alan İbnü's-Salâh (ö. 643/1245) ise İbn Sina'nın eserleriyle meşgul olmanın ve onun kitaplarını okumanın caiz olup olmadığına dair bir soruya, "Bu caiz değildir. Kim böyle bir iş yaparsa dinine ihanet etmiş, çok büyük bir fitneye düşmüş olur. İbn Sina ulema sınıfına mensup olmak şöyle dursun insan cinsinden bir şeytandır ve pek çok işinde/fikrinde yolunu şaşırmıştır." diye cevap vermiştir.[19] Bilindiği gibi Gazâlî (ö. 505/1111) de İslâm felsefesinin Batı felsefesiyle girdiği sıcak ilişkiye sistematik olarak karşı çıkmış, salt akla dayalı felsefeyi İslâm dinini yozlaştıran bir araç olarak kullandıkları gerekçesiyle Farâbî ve İbn Sina gibi isimleri adeta topa tutmuştur. Anlaşılan o ki bugünün Türkiye'sinde de İbnü's-Salâh ve Gazalî damarı halen canlı, üstelik çok da etkili/yetkili bir konumda bulunuyor. Ne var ki bu damar çok üst düzey bir dille İslâm medeniyetini besleyen entelektüel damarları kurutuyor.

İlk nazarda dinî motivasyonlarla İslâmî İlimler ismini teklif ettiği intibaı uyandıran zihniyet haddi zatında İslâm'ı parçalanmış bir bilinçle tanımlayan ve belki de farkında olmayarak aslında derin bir sekülerleşme etkisi altında kalan bir zihniyetin temsilciliğini yapmaktadır. Yine böyle bir zihniyet modern dönem İslâm dünyasındaki neoselefiliği anımsatmaktadır.[20]Bütün bunlar bir yana, "İlahiyat"ın yerine önerilen "İslâmî İlimler" isminin ne manaya geldiği ya da bundan ne anlamak gerektiği de önemlidir. Şayet "İslâmî İlimler"den sadece temel İslâm bilimleri olarak adlandırılan tefsir, hadis, fıkıh gibi ilim dalları kastediliyorsa, bu kasıt/maksat kesinlikle yanlıştır. Bu anlamda sanıldığının aksine Batı'daki teolojinin karşılığı "İlahiyat" değildir.

Aslında bugün "İlahiyat Batı'daki teolojinin karşılığıdır" diyerek "İlahiyat"a karşı çıkanların kendi geleneğimizde "İslâmî İlimler" olarak kabul ettiği çerçeve tam da teolojinin karşılığıdır. Klasik dönemlerdeki Nizamiye, İznik, Fatih, Süleymaniye medreseleri gibi eğitim-öğretim kurumlarında tahsil görenler, bugünkü anlam ve kullanımıyla "medrese mollası" olarak değil, toplumun çok boyutlu ilmî birikime sahip insan kaynağını oluşturmak üzere yetişiyordu. Bu müesseselerde takip edilen müfredat "âlim" diye adlandırılan ve topluma hemen her alan-

[19] İbnü's-Salâh, *Fetâvâ ve Mesâilü İbni'-Salâh*, nşr. Abdülmu'tî Emîn Kal'acî, Beyrut 1986, II. 208-209.

[20] Mehmet Görmez, "İlahiyat Fakülteleri 'Felsefe'siz Olmaz", (Röportajı hazırlayan: Ahmet Fatih Erturan, *Star*, (15 Eylül 2013).

da önderlik eden bir zümrenin yetişmesini sağlıyordu. Bu sebeple, "İslâmî İlimler" adlandırmasının geleneksel eğitimin sisteminin bütününe değil, sadece bir bölümüne tekabül ettiğini söylemek gerekir.[21] Dolayısıyla "İlahiyat"ı "İslâmî İlimler" diye yeniden isimlendirme talebi ilk bakışta bu alanı yerli yapma girişimi gibi görünse de esasında sekülerleşmenin talep ettiği gibi "İlahiyat" çok dar bir alana hapsedilmiş olmakta, böylece "İslâmî İlimler" adı altında sekülerleşmenin talebi tekrarlanmaktadır.

İlahiyat alanını "İslâmî İlimler" ilimler adı altında dar bir çerçeve içine sıkıştırmak aslında sorun çözmekten çok, sorunu derinleştirmeye müncer olur. Kaldı ki bugün İlahiyat alanı tam da kendi dışındaki alanlara cevaplar üretemediği için ciddi bir açmazdadır. İnsanların gündelik hayatlarına yeterince cevap üretemediği, bilimsel gelişmelere dair görüşler serdedemediği, beşerî bilimlerin yeni sorun alanlarına çözümler öneremediği için İlahiyat alanı ve dolayısıyla din insanların ilgi alanı dışına itilmektedir. Buna mukabil pratik hayat alanı sekülerleşmekte, çünkü İlahiyat sırf kendisiyle yetinmektedir. Bu açmaz şimdi de dıştan, dışarından bir müdahaleyle derinleştirilmek istenmektedir. Temel İslâm bilimleri kendisiyle yetindiği sürece dinamik ve değişken pratik hayat alanına cevap üretmekten yoksun kalacak, haliyle sekülerleşme ciddi anlamda teşvik edilmiş olacaktır.

Aslolan isimler değil ilkeler, prensipler, hedefler ve içerikler olmakla birlikte dinî bilgiye nasıl bir medeniyet perspektifiyle bakıldığı da kuşkusuz çok önemlidir. Bununla birlikte, itiraz konusu olan isme yüklenen olumsuzluk ile hüsn-i kabulle karşılanan isme yüklenen anlamlar da önemlidir. Bu mesele bir tarafa, 15 Ağustos 2013 tarihli YÖK genel kurul kararıyla gündeme gelen isim değişikliği meselesini ifade ve tatbik mevkiine koyma biçimi hem akademik hem de etik açıdan uygun görünmemektedir. Uzun yıllara dayalı bir geçmişi bulunan ve hâl-i hazırda gelenekselleşmiş olan bir ismi değiştirmek bu kadar kolay olmamalıdır. Dahası, hangi gerekçeyle olursa olsun, bugüne kadar binlerce kişinin mensubiyetinin olduğu ve hâlâ aynı mensubiyet içerisinde bulunan bir fakülte ismini merkezi bir kararla değiştirmeye kalkmak etik açıdan uygun olmamıştır. Böyle bir tutum ve

[21] İlahiyat alanında bütünlük konusunda bkz. Zafer Erginli, "İlahiyat Fakültesi Müfredatında İslâm Düşüncesinin Bütünlüğü Sorunu", *Türkiye'de Yüksek Din Eğitiminin Sorunları, Yeniden Yapılanması ve Geleceği Sempozyumu*, Isparta 2004, s. 73-82.

yaklaşım üniversite ve akademinin ruhuna da aykırıdır. Kaldı ki Ezher, Medine İslâm Üniversitesi, Pakistan Uluslararası İslâm Üniversitesi, Malezya İslâm Üniversitesi gibi bütün dünyadan öğrenci alan uluslararası eğitim kurumları ile İslâm ülkelerinde hemen hemen her üniversite bünyesinde bulunan Şeriat fakülteleri gibi fakültelerin hem geçmiş müktesebatı gelecek nesillere güncelleyerek aktarmada, hem çağın meydan okumalarına cevap vermede, hem de bugünü imar geleceği inşa etmede yetersiz kaldıklarını tespit etmek için İslâm coğrafyasında yaşanan krizlerde İslâm bilginlerinin içine düştüğü acıklı durumu görmek yeterlidir.[22]

Osmanlı'nın son dönemlerinde Batı'dan gelen meydan okumalara karşılık vermekte yetersiz kalan geleneksel eğitim sistemini aşmanın bir imkânı olarak gündeme gelen İlahiyat'ın bu topraklarda iki asra yaklaşan bir geçmişi vardır. Osmanlı moderniteyi ve modernitenin meydan okumalarını çok yakından kavradığı ve ona mukabelede bulunma kararlılığında olduğu için her alanda modern çağın ruhuna/doğasına uygun iyileşmeler, yenilikler ve sentezler yapma yoluna gitmiştir. İlahiyat işte bu idrakin bir ürünüdür. Öyle anlaşılıyor ki bugün İlahiyat'ın adı ve programı üzerinde birtakım tasarruflarda bulunmak isteyenler, yaşadıkları çağın ruhunu ve meydan okumalarını dikkatten kaçırdıkları gibi kendi geleneklerini de göz önünde bulundurmuyorlar. Rasim Özdenören'in ifadesiyle, "İlahiyat Fakülteleri'nin adlarının 'İslâmî İlimler Fakültesi' şeklinde değiştirilmesi kararı, modern zamanların, tarihsel birikimi, tecrübeyi, kurumsallığı, kadim olanı ve geleneği yok sayan, tasfiye eden aklının bir yansımasıdır.[23]Genel olarak İslâm dünyasındaki müfredatlar dikkate alındığında kendi çağına yabancı, kendi geleneğine bigâne neo-selefi akımlardan etkilenmiş bir idrak tutulmasıyla karşı karşıya olunduğu fark edilir. İlahiyat fakültelerinde felsefe, mantık gibi derslerin okutulmasından hareketle bu fakültelerde halkın inançlarını zedeleyecek fikirlerin üretildiği yönündeki bir kanaat tamamen yanlıştır. Unutmamak gerekir ki din alanıyla ilgili en uç fikirler bugün felsefeye nispetle değil, çok kere Kur'ân'a nispetle ortaya konulmaktadır. Bunun önemli sebeplerinden biri Kur'ân'ı literal okuma ve dini çok dar kalıplarla anlatma çabasıdır.

---

[22] Mehmet Görmez, "İlahiyat Fakülteleri 'Felsefes'iz Olmaz", *Star*, (15 Eylül 2013).

[23] Rasim Özdenören, "İlahiyat Fakültesi mi İslâmi İlimler Fakültesi mi?", *Yeni Şafak*, (12 Eylül 2013).

Bilindiği gibi İslâm ilim ve düşünce tarihinde en netameli meseleler dahi çok yönlü tartışılmıştır. Bu sebeple İlahiyat alanında her türlü düşüncenin tartışılmasında sakınca yoktur. Klasik İslâmî ilimler içinde çok güçlü bir mantık dersinin yanında hilaf, cedel ve münazara gibi dersler de vardır. Geçmiş dönemlerde bir yönüyle ilim adabı ve mahremiyetine riayet, diğer bir yönüyle de kitle iletişim araçlarından mahrumiyet sebebiyle hilaf, cedel gibi derslere konu olan tartışmalar daha çok ilim çevrelerinde cereyan ederdi. Bugün bu tartışmaların rahatsız edici yanı, kitle iletişim araçları sayesinde milyonlarca insanın huzurunda yapılıyor olmasıdır. Oysa doğru olan, bu tartışmaların ilmî ve akademik ortam içerisinde yapılmasıdır. Akademik anlamda ilmî konuların tartışılarak vuzuha kavuşması, İslâm medeniyetinin inkişafında önemli etkenlerin başında gelmektedir.

Bugün İslâm dünyasında dinî metinleri mana ve maksattan uzak bir şekilde lafızcı, şekilci ve hayatın gerçeklerinden koparark anlayan, nassları kanun metni, hukuk kodu ve slogan gibi okuyan anlayış kendini hakikatin yegâne temsilcisi gibi görmektedir. Bilgi ve hikmetten yoksun biçimde dini anlamanın hangi sığlıkları doğuracağını iyi düşünmek gerekir. İlim geleneğimizde hüküm ve hikmet daima birlikte tahsil edilmiştir. Hikmetsiz hüküm bilgisi zayidir. Hikmet insanlığın düşünce birikimidir. Olaylara ve varlığa farklı cephelerden bakmak, görülmeyeni görebilme kabiliyetini kazanmak, birbirinden farklı düşünceler üzerinde düşünmek ancak hikmetle mümkün olabilmektedir. Din hakkında, varlık hakkında ve insan hakkında, derin ve anlamlı bir yapı ortaya koymak, tarihte hikmet yoluyla olmuştur.[24]

Öte yandan, küresel dünyada İslâm bilginleri sadece müslümanlar ile konuşmak değil, bütün inanç sahipleriyle konuşmak, tebliğ etmek ve tartışmak durumundadırlar. Bu nedenle, söz konusu felsefî zemine dayanan İlahiyat fakülteleri sadece İslâm inanç ve ibadet öğretimi veya saf dinî ilimlerin eğitimi ile kendisini sınırlandıramaz. Evrenin niçin yaratıldığı, varoluşumuzun anlamı gibi temel varlık sorularının cevaplarını din ve felsefe vermektedir. Felsefe olmaksızın bu sorulara tatmin edici cevaplar verilemez. Felsefe hakkında negatif yargılar taşıyanlar, İslâm filozoflarının felsefe ile değil, hikmet ile meşgul olduklarını ileri sürmektedirler. Oysa hikmetsiz felsefe ol(a)maz. Felsefe bir anlamda, hikmetin akılla birleşip bütünleşmesi, akılla kavranması-

[24] Görmez, "İlahiyat Fakülteleri 'Felsefes'iz Olmaz", *Star*, (15 Eylül 2013).

dır. Felsefenin kadim geleneğinin teistik bir temele dayandığı söylenebilir. Ülkemizdeyse felsefe yapmanın önkoşulu olarak dinî alandan izolasyonun gerekliliğini öngören bir algı sürekli körüklenmektedir. Halbuki bu iki alanın (felsefe ve din) akademik yapılanma içerisinde üniversal bütünlüğü söz konusudur.[25]

Bütün bu mülahazaların ardından bir kez daha belirtmek gerekir ki İlahiyat kavramı İslâm düşünce geleneğinde her ne kadar metafizik ve teoloji gibi alanlarla ilişkili biçimde kullanılmış olsa da en azından bugün için bunlardan birine indirgenebilecek düzeyde dar içerikli değildir. Çünkü İlahiyat Türkiye'nin Cumhuriyet tecrübesinde İslâm felsefe ve kelam geleneğinde kullanılan dar ve teknik anlamının ötesinde çok sancılı bir kavramlaşma ve kurumlaşma hikâyesine sahiptir. Bu başlık altında son bir not olarak şunu da eklemek gerekir ki bir asra merdiven dayanan Cumhuriyet döneminde üretilen tefsir, hadis gibi İslâmî ilimler literatürünün hâlen en seçkin ve en niteliklisi olma vasfını koruyan *Hak Dini Kur'ân Dili* adlı tefsirin müellifi Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır ile *Tecrîd-i Sarih Terceme ve Şerhi*'nin ilk üç cildine imza atan Babanzâde Ahmed Naim İslâm felsefesi alanında esaslı bir donanıma sahip isimlerdir. Babanzâde'nin Darülfünun Edebiyat Fakültesi'nde felsefe, mantık ve ruhiyat dersleri müderrisliği görevinde bulunduğu bilinmektedir. Öte yandan Elmalılı Hamdi Yazır'ın *Hak Dini Kur'ân Dili* tefsirindeki en önemli kültür alanlarından biri felsefedir. O kadar ki kelam ve felsefe birikimi bulunmayan birinin İhlâs suresinin ilk ayetine ayrılan otuz küsur sayfalık bölümü okuyup anlaması pek mümkün değildir.

Son olarak şunu da belirtmek gerekir ki felsefe İslâm entelektüel geleneğinin sadece mütemmim bir cüz'ü değil, kavramsal, metodolojik ve teorik planda İslâm düşüncesinin kurucu etmenlerinden biridir. Bunu büyük sentezlere ulaşmış ünlü din bilginlerinin eserlerinden felsefî terim, yöntem ve teorik yapıları çıkardığımızda geriye ne kalacağı sorusunu cevaplamakla rahatlıkla anlayabiliriz. Esasen, İslâm medeniyetinin klasik çağındaki bilim geleneği, zengin felsefî birikimin ardından gelen çabaların bir sonucudur. Önceleri sadece bilgi anlamına gelen el-ilm kelimesi, filozoflar tarafından ilmî araştırma metotlarının geliştirilmesi ve bilim tasniflerinin yapılması sayesinde bilim

[25] Özdenören, "İlahiyat Fakültesi mi İslâmi İlimler Fakültesi mi?", *Yeni Şafak*, (12 Eylül 2013).

(science) anlamını kazanmıştır. Ayrıca dinî ilimlerin temel konuları, kavramları ve başlıca problemleriyle temel bir ilmî metodolojiye kavuşturulma süreci de bu ilimlerin felsefe ve mantık disiplinlerinden ne kadar mümkünse o kadar istifade etmesi sayesindedir. Bu sebeple İslâm bilim tarihi İslâm felsefe tarihinden tecrit edilerek ele alınamaz.[26]

İlahiyat ve Amaç/Amaçlar Meselesi

1924'de Tevhid-i Tedrisat kanunu uyarınca İstanbul Dârulfünûn'da açılan İlahiyat Fakültesi'nin söz konusu kanunda belirtilen amacı "yüksek dîniyyât mütehassısları" yetiştirmektir.[27]1949'da açılan Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nin amacı ise ilgili kanun tasarısında, "Din meselelerinin sağlam ve ilmî esaslara göre incelenmesini mümkün kılmak, meslekî bilgisi kuvvetli ve düşüncesinde ihatalı din adamlarının yetişebilmesi için lüzumlu şartları sağlamak maksadıyla memleketimizde de garptaki örneklerine benzer bir İlahiyat Fakültesi kurulması" diye belirtilmiştir. Buna mukabil 1982'de yeniden yapılan-

[26] Beşir Ayvazoğlu, "Felsefe ve İlahiyat", *Zaman*, (05 Eylül 2013).

[27] Yüksek din öğretiminin ihtiyaçları açısından Tevhid-i Tedrisat kanununu eleştiren Ali Başgil'e göre kanun, din hizmetlerini ifa edecek olan yüksek diyanet mütehassısı ile İlahiyat'lardan yetişecek yüksek ilahiyatçıyı birbirine karıştırmıştır. İslâm dininin muhtaç olduğu yüksek diyanet mütehassısı ve din âlimi yetiştirmesi amacıyla Dârülfünûn'da bir ilahiyat fakültesi kurulmasını öngören Tevhid-i Tedrisat kanunu, kapattığı dinî öğretim kurumlarının yerine aynı kalite ve ayarda yenilerini koymamıştır. Böylece İslâmî alanda yetişmiş bulunan yüksek diyanet mütehassıslarının kökünü kurutmuştur. İyi yetişmiş âlimler birer birer bu dünyadan göçtükten sonra da mütehassıs liyakatine sahip kimse kalmamıştır. İlahiyatçı din ile ilgili sosyal bilimler alanında (dinler tarihi, din felsefesi, din sosyolojisi vb.) yetişmiş bir uzman ya da filozoftur, ancak din adamı değildir. Buna karşılık yüksek diyanet mütehassısı her şeyden önce zühd ve takva sahibi bir dindardır. Buna ek olarak da muayyen bir dinde yüksek ilim ve kemâl sahibi olmuş bir din adamıdır. Yüksek diyanet mütehassısı hakkıyla iman etmiş, ilahiyatçı ise sadece iman üzerinde zekâ oyunu oynamayı öğrenmiştir. Bakanlığa ya da üniversitelere bağlı İlahiyat fakültelerinde İlahiyat felsefecisi ve sosyologu yetişebilir; ancak din adamı ve din âlimi asla yetişmez. Dünyanın hiçbir yerinde laik üniversite çatısı altında bulunan İlahiyat fakültelerinde din adamı ve âlimin çıkmadığını, bunların yetişmesi için gereken havanın bambaşka olduğunu dile getiren Başgil kayalıkta pirinç yetişmez benzetmesiyle, bu kurumlardan âlim yetişmemesine değil, asıl yetişmesine şaşırmak gerektiğini söylemiştir. Mehmet Evkuran, "Yüksek Din Öğretimi ve Dinî Kurumsallaşmanın Yakın Tarihi", *Kelâm Araştırmaları Dergisi*, cilt: 10, sayı: 2 (2012), s. 38.

dırma yoluna gidilen İlahiyat Fakülteleri'nin amaçlarından hiç söz edilmemiştir.

1998-1999 öğretim yılında yeni bir İlahiyat lisans programı uygulamaya konulmuştur. Öncekilere göre bilimsel program geliştirme ölçütlerine daha uygun biçimde hazırlanmış olmasına rağmen bu programın da istenen düzeyde olduğu söylenemez. Zira söz konusu programda "Hangimesleğin bilgi ve becerilerinin öğrencilere kazandırılması amaçlanmaktadır?" sorusuna cevap teşkil edecek yeterli açıklamalar mevcut değildir. Bununla birlikte programın baş tarafında, "İlahiyat Fakülteleri Lisans Programlarının Geliştirilmesine ve Uygulamasına Yön Veren Temel İlkeler" başlıklı kısa açıklama yer almaktadır.

Bu açıklamalar arasında programın amaçları konusunda şunlar kaydedilmiştir: "İlahiyat Lisans Programı, 'Kur'ân'ı referans alan, kültürel mirası değerlendirebilen, yaşanan hayatı yorumlayabilen ve problemlere çözüm üretebilen İlahiyatçılar yetiştirme' hedefine yönelik olarak hazırlanmıştır. Dersler bu amacı gerçekleştirecek içerik zenginliğine sahip olmalıdır... Dersler mesleğe yönelik bir içerik taşımakla beraber, daha işlevsel bir anlayışla sosyo-ekonomik ve kültürel şartların gerektirdiği temel nitelikleri kazandırmayı amaçlamaktadır. Bu nitelikleri şöyle sıralamak mümkündür: (1)Kültürel mirası değerlendirebilen, hayatı yorumlayıp, problemlere cevap verebilen ve olgulara Kur'ân'a referansla bakabilen; (2)Genel bir tarih ve kültür bilincine dayalı olarak, İlahiyat alanında temel bilgi, zihniyet ve yaklaşıma sahip olan; (3)Hayat boyu öğrenme alışkanlığı sergileyebilen kişiler yetiştirmek".

Görüldüğü gibi bu programın amaçları az çok açıklanmaya çalışılmış, fakat vuzuha kavuşturulmamıştır. Amaçlar bağlamında öne çıkan "İlahiyatçı" kavramından anlaşıldığı kadarıyla bu programla yetiştirilecek meslek adamı "İlahiyatçı"dır. Bu sebeple, "İlahiyatçı kimdir, ne iş yapar? İlahiyatçılık nasıl bir meslektir?" gibisoruların cevaplarını bulmak ve açıkça ortaya koymak gerekir. Yukarıdaki program metnine göre bu soruların cevabı şöyle ifade edilebilir: İlahiyatçı Kur'ân'ı referans alan, kültürel mirası değerlendirebilen, pratik hayatı yorumlayabilen, (her ne kadar mahiyeti ve türü belirtilmemiş olsa da) problemlere çözüm üretebilen, İlahiyat alanında temel bilgi, zihniyet ve yaklaşım sahibi kişidir.

Buna göre "İlahiyatçı" kelimesinin genel bir anlam taşıdığı ve imam, vaiz, müftü, din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmeni, İmam-Hatip Lisesi meslek dersleri öğretmeni gibi meslekleri icra eden herkesin ortak vasfını ifade ettiği sonucu ortaya çıkmaktadır ki bu noktadaşöyle bir soru sorulabilir: Söz konusu mesleklerden her birini, genel anlamda bir İlahiyatçı olan her kişi, ilave bir formasyona gerek kalmaksızın başarıyla yürütebilir mi? Sözgelimi, imam olan kişi bu formasyonuyla çok başarılı bir öğretmen, başarılı bir vaiz, iyi bir müftü olabilir mi?[28]

İlahiyat lisans programı mezunları doğrudan öğretmen olamadığına görebu mezunların Diyanet İşleri Başkanlığı'nın çeşitli kademelerinde görev alacakları düşünülmektedir. Fiili durum bu programın amaçlarını belirlemektedir, denebilir. Soruna bu açıdan yaklaşınca imamlık, vaizlik, müftülük gibi her biri farklı formasyanlara sahip uzmanlar tarafından yerine getirilmesi gereken görevlerin farklılıklarının görmezden gelindiği görülmektedir. Zira bu kadar farklı mesleklerin uzmanları tek bir programla yetiştirilmektedir. Alan olarak birbirine çok yakın duran fizik ve kimya öğretmenlerinin bile ayrı ayrı programlarla yetiştirildiği bir ülkede, uzmanlık alanlarının iyice daraldığı bir çağda bu durumu olumlu karşılamak oldukça zordur.[29]

Diğer taraftan, hâl-i hazırda yaşanan tartışmalar şu yaygın kanaati gün ışığına çıkarmış bulunmaktadır: İlahiyat fakültelerinde ne iyi imam, vaiz, müftü, ne de iyi İlahiyatçı yetişmektedir. Muhtemelen öğretmenler konusunda da kanaat pek farklı değildir. Genel memnuniyetsizliğe yol açan bu sonucun asli müsebbibi, aynı kurumda ve aynı müfredatla üç ayrı ihtiyaca cevap verilebileceğini vehmetme yanılgısıdır. Oysa İlahiyat mezunlarının hizmet verdikleri bu üç temel faaliyet alanının bütün müştereklikliklerinin yanı sıra, oldukça farklı hususi donanımları da gerektirdiği ortadadır. Bu yanlış tedrisat sisteminde ısrar, sadece kaynak israfına ve başarısızlığa mal olmuyor, daha önemlisi, binlerce genç İlahiyatçının hak etmediği bir yetersizlik duygusuna itilmesine yol açıyor. Gerçekten kalıcı bir çözüme doğru yol almak

[28] M. Şevki Aydın, "İlahiyat Lisans Programının Amaç Sorunu", *Türkiye'de Yüksek Din Eğitiminin Sorunları, Yeniden Yapılanması ve Geleceği Sempozyumu*, Isparta 2004, s. 21-23.

[29] Aydın, "İlahiyat Lisans Programının Amaç Sorunu", s. 24.

isteniyorsa, üç tarz-ı tedrisat önerisi böyle bir tartışma için uygun bir başlangıç noktası teşkil ediyor.[30]

Elbette İlahiyat Fakülteleri'nin öncelikli amacı, İlahiyat talebesine, ehlince tartışılarak üzerinde uzlaşılmış donanımı ve yeterliliği edindirmek olmalıdır. Müfredat bu amaca hizmet eden aygıtlardan sadece birisidir ve arkasında bir bilim felsefesi, İlahiyat tanımı, İlahiyatçı profili, tedrisat stratejisi yatmayan hiç bir müfredat başarı vaat edemez. Her yönüyle iyi tartışılmış temel bir İlahiyat programı üzerine, pratik ihtiyaçlara göre muhtelif müfredat programları bina etmek, ilgili kurumların katılımıyla kolaylıkla mümkün olabilecektir. Diyanet İşleri Başkanlığı ve Millî Eğitim Bakanlığı'nın istihdam edeceği kadrolara hitap edecek programların belirlenmesinde bu kurumların söz sahibi olmasından daha doğal bir şey olamaz. Sonuçta, pratik amaçlara yönelik bu programların önemli bir kısmı İlahiyat müfredatıyla kesişse de İlahiyat fakülteleri bünyesinde kazandırılması mümkün olmayan donanım ve becerilerin de söz konusu olduğu görülecektir.

Bu eksikliğin telafisi için, imkân ölçüsünde diğer branşlardan katkı alınabileceği gibi ilgili kurumlar kendi mekanizmalarını devreye sokmak durumunda da kalabilir. Böylece ortak alanları olmakla birlikte, üç ayrı profile hitap eden üç ayrı müfredat programıyla, hem genç İlahiyatçılara tercih hakkı verilmiş, hem de her üç alanda da daha yetkin kadroların yetişmesi mümkün hale gelmiş olacaktır. Dahası, bu üç ayrı tedrisat faaliyeti için muayyen fakülteler de belirlenebilir. Vakıa, böyle bir uygulama fiili duruma da uygun düşer. Zira kimi fakülteler din görevlisi yetiştirme, kimileri din dersi öğretmeni yetiştirme arzu, imkân ve becerisine sahipken, kimi fakülteler de bilim olarak İlahiyat yapma konusunda ısrar etmektedir. Bu memnuniyet verici bir durumdur; zira bu hedeflerin üçü de aynı derecede değerli, gerekli ve önemlidir.[31]

Kanımca İlahiyat'ın kendisinden beklenen amaçları gerçekleştirememesi bir yönüyle ölçüde bu kurumun meşruiyet krizi yaşamasıyla ilgili olduğu tespitinde bulunmak mümkündür. Bu kriz önemli ölçüde İlahiyatların kuruluş amacını dünyevileştirme ve çağdaşlaştırma gibi kavramlarla hatırlayan toplumsal hafızayla irtibatlıdır. Toplumun

[30] Özsoy, "İlahiyatın Meşruiyet Krizi…", *Star Açık Görüş*, (06 Ekim 2013).
[31] Özsoy, "İlahiyatın Meşruiyet Krizi…", *Star Açık Görüş*, (06 Ekim 2013).

önemli bir kesimine göre İlahiyat fakültelerine biçilen bu misyon, toplumsal ihtiyaçların bir ifadesi değil, siyasal elitlerin tercihlerinin bir yansıması olduğundan İlahiyat için meşruiyet temeli sağlamaktan uzaktır. Aynı hafızaya sahip başka bir kesime göre ise İlahiyat tam da bu hedeflerden saptığı için meşruiyetini yitirmiştir. İlahiyat fakültelerini şamar oğlanına çeviren bu krizi aşmak için, ivedilikle kamu tarafından finanse edilen İlahiyat Fakülteleri'nin toplumsal ve bilimsel meşruiyetlerinin sorgulanması gerekmektedir.

Toplumsal meşruiyet, İlahiyat Fakülteleri'nin toplumun hangi ihtiyacına cevap verdiği sorusunun ikna edici biçimde cevaplanmasıyla sağlanabilir. Herkes bilmektedir ki Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yürüttüğü din hizmetleri için din görevlileri, Millî Eğitim Bakanlığı'nın yürüttüğü din öğretimi faaliyetleri için öğretmenler ve İlahiyat Fakülteleri'nin devamlılığı için bilim insanları İlahiyat fakültelerinde yetişmektedir. Bu istihdam alanlarını ve bu alanlarda yetkin kadroları toplumsal ihtiyaç haline getiren ise Cumhuriyet Türkiye'sinin, Fransız tipi laiklik anlayışından saparak, dini toplumun bir ihtiyacı ve kurucu unsuru olarak görmesi ve devlete bu konuda kontrolör destekçi rolünü vermesidir. Bu tercihin kendisi ve uygulamada sadece İslâm ve müslümanlarla ve çoğu kez de İslâm'ın muayyen bir yorumuyla sınırlı tutulması tartışmaya değer olabilir; ancak Türkiye bu tercihini değiştirmediği sürece Türkiye'deki İslâm İlahiyat fakülteleri toplumsal bir ihtiyaç olarak görülmek durumundadır. Yani Türkiye'de İlahiyat fakülteleri devletin herhangi bir toplumsal veya dini kesime lütfu değil, toplumun bir ihtiyacının sonucudur.

Peki, bu ihtiyacın karşılanması için doğru adres üniversite midir? Bu soru bizi İlahiyat alanının bilimsel meşruiyeti sorunuyla yüzleştirmektedir: İlahiyat bir bilim midir? Şayet bilim ise üniversite bünyesindeki diğer bilim dallarının boş bıraktığı hangi alanı doldurma iddiasına sahiptir? Bu ve benzeri sorular kulaklarımıza rahatsız edici gelebilir; ama Türkiye'de birçok bilim adamının İlahiyatı bilimden saymadığını, İlahiyatçıların önemli bir kısmının da kendi branşına bilim muamelesi yapmadığını konuyu yakından takip eden herkes bilir. Şayet YÖK kararı İlahiyat alanının bilimsel meşruiyetini sorgulayan bir tartışmayı tetikleseydi, kastını aşmış, hayra vesile olmuş olacaktı; fakat bütün renkliliğine rağmen tartışma bu yöne kayma eğilimi göstermedi. Oysa Türkiye'nin, en azından İlahiyat camiasının, İlahiyat

Fakülteleri'nin içinde bulunduğu krizi aşabilmeleri için bu tartışmayı yapması gerekirdi.[32]

Bu mesele bir yana, hâl-i hazırda tartışılan aktüel problemle de irtibatlı olarak bir kez daha altı çizilmesi gereken hususlardan biri, maalesef anormal bir şekilde sayıları artan, özelleri de açılan İlahiyat Fakülteleri'nin tek tipli bir yapıdan kurtarılmasıdır. Tek tiplilikten çıkma bir taraftan bölümler ve ders ağırlıkları üzerinden sağlanabilir ve bu sayede mevcut tartışma da bir şekilde aşılabilir. Mesela bazı fakülteler modern din bilimlerinde veya aklî ilimlerde temayüz etmeyi öne alırken, diğerleri klasik İslâmî ilimler ağırlıklı bir yöneliş içine girebilir. Buna mukabil bazı fakülteler de karma bir program ve müfredat tercihinde karar kılabilir. Bir adım daha ötede bazı fakülteler modernist bir çizgiye doğru, bazıları daha geleneksel bir istikamete yönelebilir. Bunların hepsi meşru ve kendi sınırları içinde doğrudur; meşru olmayan birini tercih etmek/dayatmak ve doğrusunun sadece bu olduğunu savunmak, ağırlıklı alan tercihinin diğer İlahiyat alanlarını gereksiz ve önemsiz kılacağını düşünmektir. Çok tipli bir yapılanma farklı metodolojileri, karşıt fikirleri, anlayışları ve yapıları içinde barındırması gereken, ama YÖK'ten sonra Türkiye'de tamamen kaybolan üniversite fikrinin de bir icabı ve imkânıdır.[33]

Genel Değerlendirme

İslâm düşünce tarihinde "İlahiyat" kelimesi kelam ve felsefe alanlarında teoloji ve metafizik kavramlarıyla örtüşür biçimde kullanılmıştır. Bu sebeple "İlahiyat" kelimesinin nevzuhur olmadığı açıktır. 15 Ağustos 2013 tarihli YÖK kararıyla gündeme gelen isim değişikliği meselesinde İlahiyat Fakülteleri'nin ismini İslâmî İlimler şeklinde değiştirilmesini öneren zihniyet, anlaşıldığı kadarıyla, hem "İlahiyat" kelimesinin İslâm geleneğinde felsefî ve kelâmî içerikli olarak kullanılmasından hep huylanmış hem de dinî ilimler sahasında felsefenin bulunmaması gerektiği fikrini esas almıştır. Bunun yanında aynı zihniyet belki de neo-selefi karakterli İslâmcılık ideolojisinin sevkiyle "İlahiyat" isminin Cumhuriyet dönemindeki serencamında laikçi, sekülerist ve modernist projeleri hayata geçirme bağlamında çok bilinçli olarak seçildiğini hesaba katmıştır.

---

[32] Özsoy, "İlahiyatın Meşruiyet Krizi...", *Star Açık Görüş*, (06 Ekim 2013).
[33] Kara, "İlahiyatların Çuvaldızı Kendilerine...", *Star Açık Görüş*, (15 Eylül 2013).

Ne var ki "İlahiyat" kelimesi bugün tartıştığımız konu çerçevesinde gelenekselleşmiş bir ismi karşılamakta, üstelik bu ismi taşıyan fakülteler resmi Cumhuriyet ideolojisinin hedeflediği din anlayışı ve din adamı profilini az veya çok tashih/tadil eden ürünler ortaya çıkarmaktadır. "İlahiyat" yerine önerilen "İslâmî İlimler" ismi özellikle dinî ilimleri tefsir, hadis, fıkıh gibi ilimlerle sınırlandırmayı, böyle bir sınırlandırma da din alanını büyük ölçüde pratik hayatın dışına atmayı gerektirdiği/gerektireceği ve sonuçta bu durum laikçi, sekülerist projenin işine yaradığı/yarayacağı için kesinlikle isabetsiz görünmektedir.

İlahiyat'ın amaç veya amaçlarına gelince, bu bağlamda gündeme gelen program değişikliği meselesi, İsmail Kara'nın ifade ettiği gibi en azından YÖK, üniversiteler, Millî Eğitim Bakanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı, akademisyenler, aydınlar gibi kurumlar ve çevrelerden bağımsız olarak bir kurum veya kurulun tek başına konuşup tartışarak sonuca bağlayacağı teknik bir konu değildir. Dahası, başta modern Türkiye'nin İslâm'la ilişkisinin düzeyi olmak üzere Cumhuriyet ideolojisi, laiklik politikaları, dinle alakalı kurumlar, din eğitimi, dinî hassasiyeti olan toplum katmanları gibi problem alanlarından bağımsız olarak gerçek bir İlahiyat tartışması yürütmek herhalde mümkün değildir.

Tartışmanın gerçek manada tartışma olabilmesi için sadece tepkisel olmak/mevcudu değiştirmek veya yeni teşebbüse karşı çıkmak/mevcudu küçük tadillerle sürdürmek üzerine kurulmaması gerekir. Türkiye'nin tarihî tecrübeleri, bugünkü durumu ve geleceği mutlaka hesaba katılmalıdır. Bu ise dünyanın gidişini de hesaba katan başlı başına bir durum değerlendirmesi hatta bir felsefe yapmak manasına gelecektir. Zaten hiçbir ilmî faaliyet kuvvetli bir geleneğe yaslanmadan, bugünün realitesini bütün soğukluğuyla hissetmeden ve gelecek tasavvuru olmadan sürdürülemez. Ancak görünen o ki bugünkü YÖK dayatması ilimden ve tarihten değil, siyasetten güç devşiren, bunu uman, üstten inmeci ve baskıcı bir karakter taşımaktadır. Bu türden teşebbüsler İlahiyat fakülteleri için, başka eğitim kurumları ve meseleleri için önceki tarihlerde de olmuştur ve gelecekte de muhtemelen olacaktır. Bunu görmek ve bu alt seviye ile sınırlı kalmamak, ilme ve tarihe giderek, geçmiş-bugün-gelecek sacayağı üzerinde yeni

bir İlahiyat tasavvurunu ve bununla zaruri irtibatlı alanları tartışmaya açmak en doğru yol olmalıdır.[34]

Esasen İlahiyat, iddia edildiği veya sanıldığı gibi, bütün dinleri ve bütün Tanrı tasavvurlarını bir gözlemci sıfatıyla inceleyen, araştıran bir bilim alanı değildir. Kuşkusuz İlahiyat alanında başka dinler de inceleme konusu yapabilir; ama İlahiyat'ı İlahiyat yapan en temel özellik varlık, evren, tabiat, insan, tarih ve toplum gibi temel meseleleri Allah'ın ve vahyin kabulüne dayalı olarak anlama ve yorumlama iddiasına sahip bir bilimsel etkinlik alanı olmasıdır. İlahiyat bu iddiasıyla üniversitenin tartışmasız unsurları olarak görülen tabiî bilimlerden, toplum bilimlerinden, felsefeden ve diğer beşerî bilimlerden radikal bir biçimde ayrılır. İlahiyat müminler için bağlayıcı olanın arayışıdır; ama diğer disiplinler ve inanmayanlar için bir tartışma önerisi, gerekli bir farklı ses, yerine göre rakip bir hakikat iddiasıdır ve fakat bu iddiasında mütevazı değildir.

Bu alan tanımı bilimler korosu olarak da görebileceğimiz üniversite ortamında icra edildiği sürece İslâm İlahiyatı için de geçerlidir. İslâm İlahiyatı üniversite ortamında üstlendiği vazifeyi icra ederken, bir yandan bilimin genel geçer kabul gören kurallarına riayet etmekle ve takip edilebilir bir mantık, anlaşılabilir bir dil kullanmakla yükümlüdür; öte yandan İslâm ümmetinin kendi tarihi seyri içinde doğan ihtiyaçlara cevaben Kur'ân vahyine dayalı olarak ürettiği bilgi, yorum ve yöntem zenginliğine, yani geleneğe istinat etmekle mükelleftir. İslâm İlahiyatını diğer İlahiyat geleneklerinden ayıran temel vasıf ise insanlığın Kur'ân vahyiyle birlikte tanıştığı tevhid düşüncesidir. İslâm düşüncesi yaratılış (Allah'ın dış dünyadaki ayetleri) ile vahiy (Allah'ın Kitap'taki ayetleri) arasındaki mutlak çelişmezlikten hareket eder ve hakikati tanımlama yetkisini tekelinde bulunduran hiçbir beşerî otorite (Kilise) tanımaz.

İslâm düşüncesinin beşerî düzlemde her türlü hakikat tekelciliğini reddeden bu Kur'ânî karakteri, sürekli hakikatin peşinde kalan, dolayısıyla dinamik ve çoğulcu bir bilim anlayışını beraberinde getirmiş ve müslüman âlimlerin yaşadıkları çağın bilgi ve hikmet birikimiyle cesaretle temas kurmalarına, bilginin ve hikmetin nesebini sorgulama ihtiyacı hissetmeksizin iktibasta ve terkipte bulunmalarına

[34] Kara, "İlahiyat Fakültelerini Kim Nasıl Tartışacak?", *Star Açık Görüş*, (07 Eylül 2013).

imkân vermiştir. Modern zamanlarda moda hale gelen özgünlük iddiası geleneksel İslâm'ın tanımadığı bir tutumdur ve sadece "medeniyetler tepişmesi" bağlamında bir anlam ifade etmektedir. Bugün İslâm İlahiyatının özgün unsurları olarak kabul edilen tefsir, hadis, fıkıh gibi alanlar, elbette Kur'ân vahyinin yol açtığı zihinsel faaliyetler olmaları itibarıyla müslümanlara özgüdür; ama ne mantık ne de yöntem itibarıyla özgünlük iddiası taşırlar. Bu disiplinlere can veren iki temel soru vardır ve ikisi de evrensel karakterlidir:

1) Elimizdeki metinlerin (İslâm bağlamında Kur'ân ve hadisler) ne derecede doğru aktarıldığı sorusu (sübut bahsi).

2) Bu metinlerin nasıl anlaşılacağı, yorumlanacağı ve yaşanacağı sorusu (delalet bahsi). Dolayısıyla Kur'ân'ın vahy-i ilahi oluşuna ve Hz. Peygamber'in müslümanlar için örnekliğine iman, İlahiyatın sorduğu ve sorabileceği soruların cevabını değil, bu soruları sormaya, yani İlahiyat yapmaya imkân veren epistemik zemini teşkil eder.[35]

Bize öyle geliyor ki bütün bu mülahazalar YÖK marifetiyle İlahiyat fakültelerine dayatmada bulunan zihniyet için pek anlamlı değildir. Çünkü bu zihniyete göre temel hedef öncelikle ve özellikle görüş/ufuk alanı olabildiğince daraltılmış bir "Ehl-i Sünnet" itikadına mutlak sadakat ilkesine bağlı bir dindar gençlik yetiştirmektir. İmam-Hatip liselerinde de aynı amacın gözetildiği söylenebilir. Ne var ki din eğitimi ve dindar gençlik yetiştirme hedefini/emelini, "asr-ı saadet" ütopyasını anımsatır biçimde, geçmişi aynıyla bir kez daha yaşatma ideali üzerinden hayata geçirme çabası da kadük kalmaya mahkûmdur.

Daha açık biçimde, insan kaynağı açısından İlahiyat fakültelerine alt yapı oluşturan İmam-Hatip özelinde konuşmak gerekirse, bugünkü Türkiye 20-30 yıl önceki Türkiye'den ne kadar farklıysa, İmam-Hatip lisesindeki öğrenci profili de o kadar farklıdır. 1970'li yılların ikinci yarısında ortaokul kısmına kaydolup 1983 yılında lise kısmından mezun olan bir İmam-Hatipli olarak itiraf etmeliyim ki bizim kuşak o yıllarda hiçbir zaman gerçek anlamda bir birey ve özne olmadı, olamadı; bilakis evde ebeveyn, okulda meslek dersi hocaları tarafından temellük edilen bir nesne olarak yaşadı. Rüşd çağlarını, "Nush ile uslanmayanı etmeli tekdir, tekdir ile uslanmayanın hakkı kötektir" fehvasınca kâh evde, kâh okulda çok kere tedip amaçlı şiddete maruz

[35] Özsoy, "İlahiyatın Meşruiyet Krizi...", *Star Açık Görüş*, (06 Ekim 2013).

kaldı. Kısaca, çocukluk ve gençlik yıllarında çok travmalar yaşadı ve o travmalarını bugüne kadar da taşıdı.

Böyle bir sosyolojik vasatta yaşayan İmam-Hatip öğrencisinin o yıllarda kendi tahsil hayatına ilişkin herhangi bir tercihte bulunma, kendi fikrini ortaya koyma, meram anlatma ve hatta yabancı dilini seçme imkânı bile olmadı; çünkü zamanın ruhu ona böyle imkânlar tanımadı. Kendisine ders adına her ne öğretildiyse çarnaçar onu öğrenmeye çalıştı. O yılların Türkiye'sinde din, dindarlık, din adamı, diyanet, İmam-Hatip gibi tüm kavramlara yönelik laikçi Kemalist itibarsızlaştırmanın yarattığı baskıya dayanmak da cabasıydı ama artık o günler geride kaldı; öyle ki ebeveynlerin "Eti senin kemiği benim" mottosuyla okula öğrenci kaydettirdiği yılların Türkiye'sinden, aile içi şiddetin önüne geçmek için yasal düzenlemeler yapıldığı, çocukların her türlü şiddete karşı devlet tarafından himaye altına alınmaya çalışıldığı bir Türkiye gerçeğine sahne olan yıllara gelindi.

Etyen Mahçupyan'ın ifadesiyle, "Türkiye halkı şaşırtıcı biçimde hızla evrensel diye addedilen normları kabullendi. Bugün insan hakları, özgürlükler, çoğulculuk, hoşgörü gibi birçok kavramla ilgili yapılan araştırmalar, belirgin bir milliyetçi/ulusalcı marjinal azınlığın dışında herkesin 'doğru olanı' bildiğini ve savunduğunu gösteriyor. Bu durum Türkiye halkının gerçekten de özgürlükçü veya demokrat olduğuna tabiî ki ima etmiyor...

Tarihsel açıdan son on yılın en radikal etkisi bir melezleşmenin ortaya çıkmasıdır. Bunun biri maddi diğeri ideolojik olarak adlandırılabilecek iki ayağı var. Maddi tarafı laik ve İslâmî kesimlerde gündelik zaman ve ürün kullanımı açısından belirgin bir benzeşmenin yaşanmasıdır. Kullanılan mobilyalar ve elektronik cihazlardan çocukların spor ve müzik derslerine aileler artık ortak kaygılarla hareket ediyorlar ve birbirlerinden öğreniyorlar. Boş zaman kullanımı sürtüşmelere olduğu kadar kaynaşmalara da neden olabiliyor. Henüz on beş yıl önce her iki kesim de kendi korunaklı sitelerinde oturma hevesindeyken, bugün gelir seviyesinin ve gündelik hayat imkânlarının belirlediği ortak alanlara kaymaktalar. Melezleşmenin ideolojik yanı ise zihinlerde yaşanıyor. İslâmî kesimden çeşitli insanların içki konusunda daha 'liberal' davrandıkları, kızlarının kılık kıyafetlerine razı geldikleri, din-

darlığı kendi iç dünyalarında yaşanan hayata adapte ettikleri gözlemleniyor."[36]

Günümüz Türkiye'sinin daha çok muhafazakâr kesiminde gözlemlenen bu melezleşme olgusu, "muhafazakâr" kelimesindeki anlam ve çağrışımın aksine, hemen hiçbir şeyi korunaklı ve sabit halde bırakmıyor, dış müdahalelere açık, değişken ve seyyar hale getiriyor. Kuşkusuz bundan İmam-Hatipler ve İmam-Hatipli öğrenciler de nasibini alıyor. Bu arada günümüz İmam-Hatip neslinin Gezi gençliğinin akranları olduğunu, dolayısıyla Gezici akranlarıyla aynı toplumsal ve kültürel vasatın havasını soluduğu gerçeğini de zihnimizin bir köşesine not etmek gerekiyor. Hâsıl-ı kelam, gerek İmam-Hatip özelinde, gerek ortaöğretim genelinde uygulamaya konulacak din eğitimi konusunda her şeyden önce böyle bir öğrenci profilini dikkate almak ve eğer bu genç neslin elimizden kayıp gitmesini istemiyorsak, vakıaya uygun bir dil, üslup ve/veya paradigmatik yapı kurmak ve bu yapının temel unsurlarının nasıl oluşturulacağına kafa yormak elzem görünüyor.

Hâl böyleyken, mevcut konjonktür pek ümit vaat edici görünmüyor. Ne tuhaf ironidir ki günümüz Türkiye'si 2020'li yıllara siyasî alanda yenilikçi, dinî düşünce alanında ise gelenekçi muhafazakâr karakterli bir egemen kültür eşliğinde ve buna bağlı olarak dinî alanın malum sorunlarını aile içi mesele olarak tanımlamak suretiyle bütün kamusal iddialarından vazgeçmiş bir entelektüel rehavet içinde giriyor. Bu itibarla ne yakın geçmişin ilmî ve entelektüel yoğunluklu İlahiyat meselelerini büyük ölçüde domine eden *İslâmiyât* ve *Tezkire* gibi tartışma platformlarının piyasadan el ayak çekmesi, ne de ülkede duyulan tek sesin, konjonktürün imkân sunması dışında herhangi bir tarihsel veya düşünsel bağlama sahip olmayan Sünnî fundamentalizm olması sürprizdir.

Aynı şekilde, 28 Şubat sürecinde ortaya koyduğu kötü performans nedeniyle itibar kaybeden ve o dönemde izlenen din eğitimi politikalarının kurgusu gereği Kur'ân ve hadis ekseni zayıflatılan İlahiyat Fakülteleri'nin Diyanet İşleri Başkanlığı ile Millî Eğitim Bakanlığı'na personel yetiştiren eğitim kurumlarına indirgendiği ve bu rolü kabullenmiş göründüğü bugünkü ortamda, dinî alanla ilgili herhangi

[36] Etyen Mahçupyan, "Değişim ve Melezleşme", *Zaman*, (06 Kasım 2013).

bir görüşün ancak katı muhafazakâr, sağcı, Sünnî duyarlığın meşru gördüğü sınırlar dâhilinde kabule mahzar olması, aksi halde heretik olarak tasnife tabi tutulması da sürpriz değildir. Böyle bir vasatta, genç İlahiyatçıların bilimsel dürüstlük, akademik titizlik, düşünsel derinlik ve ahlâkî duyarlılık gibi belirleyici kriterlere referansta bulunulan bir entelektüalizme sığınmasını umut etmek dışında bir yol görünmemektedir.[37]

Bu bağlamda Ömer Özsoy'dan nakille[38]şunu da vurgulamak gerekir ki YÖK'ün bu son program reformu girişiminin mimarlarına atfedilen, "Eski müfredatla ancak modernist yetişir" argümanı, gerekse tepkilerin kahir ekseriyetinde yer verilen "Yeni müfredatla ancak selefi yetişir" argümanı İlahiyatın pratik ve pragmatik değerine, buna bağlı olarak da İlahiyat tedrisatının hedefine dair aynı şuur altını yansıtmaktadır. Selefîlikle ve modernistlikle neyin kastedildiği, hangi İlahiyatçının selefîlikten veya modernistlikten ne kadar uzak kaldığı/kalabileceği sorularını bütün kışkırtıcılıklarına rağmen bir yana bırakalım; tıpkı diğer branşların öğrencileri gibi sonuçta bir kamu hizmeti alan İlahiyat talebesinin hangi İslâm yorumunu ve pratiğini benimseyeceğini, hatta hangi dünya görüşünü ve hayat tarzını benimseyeceğini belirlemek, üniversitenin, dolayısıyla İlahiyat Fakülteleri'nin görevi olmasa gerektir.

İlkesel olarak, bir ilim yuvasında, mesela selefîlik, modernistlik ve başörtülülük arasındaki mesafe ne ise selefi avcılığı, modernist avcılığı ve başörtülü avcılığı arasındaki mesafe de odur. Üniversitenin ve dolayısıyla İlahiyat Fakülteleri'nin görevi, genç ilim yolcularına muayyen bir doktrini veya hayat pratiğini aşılamak değil, onların kendilerini yetiştirmek istedikleri bu alanda, bütün ideolojilerin ötesinde muayyen bir donanımı ve yetkinliği kazanmalarını mümkün kılmaktır. Doğru soru, hangi müfredatın neci yetiştireceği değil, Türkiye'nin İlahiyat Fakülteleri'nin hangi donanım ve yeterlilik profilini hedeflediği ve bu hedefe ne ölçüde ulaşabildiğidir. Maalesef üzerinde uzlaşılmış tedrisat hedeflerinden de, muhtelif müfredat programlarının başarı düzeyleri hakkında konuşmaya zemin teşkil edecek araştırmalardan da mahrumuz; bu nedenle, ancak müşahede ve izlenimlerden söz

[37] Özsoy, "Türkiye'de Kur'an Hermeneutiği Tartışmaları: Bir Soykütüğü Denemesi", s. 239.
[38] Özsoy, "İlahiyatın Meşruiyet Krizi...", *Star Açık Görüş*, (06 Ekim 2013).

edebiliyoruz. Görünen o ki genel kanaat İlahiyatların başarısız olduğu ve durumun gittikçe kötüleştiği istikametindedir. Bu yaygın başarısızlık izlenimini kan davası mantığıyla eski müfredat-yeni müfredat eksenine sıkıştırmanın çözüme götürücü olmadığı açıktır. Sonuçta, 28 Şubat sürecinde İlahiyatların "beyin ölümü" gerçekleşmişti, YÖK'ün bu son girişimi de fetvası alınmış bir "aktif ölüm yardımı" gibi görünmektedir.

Hatırlanacağı üzere 28 Şubat sürecinde "arka bahçe, ön bahçe" gibi yaftalamalarla İmam-Hatip liseleri ve İlahiyat fakülteleri adamakıllı budanmıştı. Derken, 3 Kasım 2002 seçimiyle birlikte AK Parti dönemi başladı. AK Parti'nin iktidar yıllarında eski yaralar sarılmaya, gıdım gıdım kabuk bağlamaya başladı. Bu durum 28 Şubat'ın hışmına uğrayan pek çok insanın zihninde, "Şükürler olsun, devlet ve siyasetin İmam-Hatip ve İlahiyatlarla imtihanı artık sonladı" diye ifade edilebilecek bir düşünce oluşmasını sağladı ve aynı zamanda gidişat özellikle dindar insanlarda genel bir memnuniyet havası yarattı. Ama şu son birkaç yıldır özellikle dinî alanda çok garip şeyler olmaya başladı.

Vaktiyle, Muhammed Hamîdullah'a "Baîdullah", Mevdudi'ye "Merdudi" diyen, Cemaleddin Afgani ve Muhammed Abduh gibi isimleri "soytarı" gibi sıfatlarla zikreden Necip Fazıl'ın *Doğru Yolun Sapık Kolları* adlı eserinde/söyleminde en çarpıcı ifadesini bulan sıkı Sünnîci ve aynı zamanda Millîci katı muhafazakârlık alabildiğine palazlandı ve buna paralel olarak özellikle İlahiyat fakültelerinde "Modernist, Tarihselci, Fazlur Rahmancı" gibi etiketlerle etiketlenen akademisyenler defteri dürülecekler listesine kaydedildi; ardından da kimi zaman "28 Şubatçı"lık gibi alçakça ithamlarla itham edilerek cadı avına çıkıldı. Bu arada İlahiyat işlerini organizeden sorumlu birkaç YÖK üyesi yeni İlahiyat programını YÖK genel kurulundan oy çokluğuyla karara bağlatmayı başardı; ardından da, "Ben yaptım oldu" diyerekten tüm İlahiyat fakültelerine dayattı. İşte bütün bu olup bitenler devletin İmam-Hatip ve İlahiyatla imtihanının son bulmadığını maalesef kanıksattı.

Ne yazık ki İmam-Hatipler ve İlahiyatlar kuruldukları günden bu yana özellikle kriz dönemlerinde ülke gündeminden hiç düşmedi. Çünkü devleti temsil makamında olan siyasî otorite ve/veya siyasî otoritenin güdümünde edip eyleyen vesayetçi bürokrasi bu kurumların yakasından düşmedi. Başta söylediğimiz gibi AK Parti dönemine kadar özellikle İmam-Hatipler laikçi çevrelerin nazarında kestirmeden

öfke kusmak, gidip gelip vurmak için akla gelen ilk hedef tahtası oldu. Şimdilerde ise güya laikçilerden, 28 Şubatçılardan rövanş almak adına İlahiyatlar bir nevi kadavra yerine konuldu. Bugün İlahiyat ekseninde yaşananlara bir ad koymak gerekirse, herhalde en güzel ad "İkinci 28 Şubat" olsa gerektir.[39]

Prof. Dr. M. Şevki AYDIN(Oturum Başkanı)

– Çok teşekkür ediyoruz Mustafa Bey'e ağzına sağlık. Gerçekten bütün tebliğcilere özel teşekkürümüz var bizim, çok kısa sürede tebliğlerini hazırlamalarını istedik. Sağ olsunlar, lütfettiler. Böyle bir tartışma zemini oluşturacak metinleri, sizlerin nazarına sundular. Şimdi, bu metinler tabi ki bizim tartışmalarımıza bir zemin teşkil edecek Mustafa Bey'in dediği üslubun olmayacağını düşünüyorum. "Sataşacaklar" filan diyor ya, size değil fikirlerinize sataşacaklar tabi, biz kişilere değil fikirlere sataşmak için buradayız. Daha doğrusu onları değerlendirmek için buradayız. İnşallah biz onlarla bir yere doğru gideceğiz. Mustafa Bey istihdam alanıyla ilişkilendirilerek İlahiyatın amaçlarının belirlenmesinin altını çizdi. Gerçekten bu konuda farklı fikirleri olan arkadaşlarımız var. Şimdi burada bulunan bilim insanları, farklı çevreleri, farklı görüşleri temsil edecek nitelikte aslında, burada farklı görüşlerin hepsinin temsilcilerinin olduğunu düşünüyorum. Seçimde özellikle buna dikkat ettik. O farklı fikirleri bu oturumlarda tartışacağız.

[39] Mustafa Öztürk, "Yeni İlahiyat ya da İkinci 28 Şubat", *http://www.haberci28.com/tr.*

MÜZÂKERELER

Adnan DEMİRCAN[*]

İsim meselesini Mustafa Hocam daha çok günlük tartışmalar ekseninde, YÖK'ün tepeden inme bir program değiştirme teşebbüsünü doğrultusunda ele almış ve haklı olarak tepkilerini ifade etmiş. Fakat İlahiyat dışındaki diğer bilim dallarında da öyle bir tartışma olmaksızın yeni arayışlar ve yeni isimlendirmeler söz konusu. Sosyal bilimler alanında Beşerî Bilimler Fakültesi adıyla yeni fakülteler kurulmakta, Edebiyat Fakültelerinin adları Sosyal Bilimler Fakültesi olarak değiştirilmektedir.

Mustafa Hoca, İlahiyat adının 200 yıllık bir geçmişi olduğunu söyledi; ama ismin o kadar uzun bir geçmişi yok. Türkiye'de fakülte adı olarak Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi kurulduğu zaman tartışılmış; adı, İlahiyat Fakültesi mi olsun, Türk-İslâm İlahiyat Fakültesi mi olsun, İslâm İlahiyatı Fakültesi mi olsun diye... Sonunda İlahiyat Fakültesi adında karar kılınmış.

Hoca'nın, İslâmî İlimler adının şu anda YÖK'teki hâkim anlayış çerçevesinde İlahiyat alanını daralttığı yönündeki yaklaşımına gelince, belki bugünkü konjonktür açısından haklıdır. Fakat 70'li yılların başında açılan bir İslâmî İlimler Fakültesi var geçmişte. 10 yıldan fazla bir zaman faaliyette bulundu. O fakültede bölümler var. Mesela Felsefe ve Kelam bölümü var. Aşağı yukarı Ankara İlahiyat'ın programına benzer bir program. Uygulamada sıkıntılar olabilir; ama netice itibariyle çok farklı değil.

Neticede isimlendirme arayışlarının makul olduğu kanaatindeyim. İlahiyat Fakültesi ismi dışında da farklı isimler ortaya çıkabilir. Ancak bunları birbirlerine rakip ve alternatif olarak düşünmek yanlıştır; bu imajı vermek tehlikelidir, doğru değildir. Bir fakültenin adında "İslâmî" kelimesinin yer almış olması, onu diğerlerine karşı üstün kılmamalı. Böyle bir yaklaşım içinde olmamak lazım.

---

[*]Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

Şu anda lisans düzeyinde din eğitimi yapılan yüksek din öğretimi kurumlarında fiilen beş farklı isim var: İlahiyat Fakültesi, İslâmî İlimler Fakültesi, Din Bilimleri Fakültesi, Uluslararası İslâm ve Din Bilimleri Fakültesi ve İlahiyat Bilimleri Fakültesi. Daha farklı isimler de kullanılabilir. Hatta bunların programları arasında, hedeflerine ve amaçlarına uygun olarak farklılıklar söz konusu olabilir. Buna da sıcak bakmak gerektiğini düşünüyorum. "Zamanında İlahiyat Fakültesi ismi kondu; artık tartışılamaz." gibi bir yaklaşım olmaması gerektiği kanaatindeyim. Eğer programlar arasında alternatif ortaya konabilecekse bunu makul zeminlerde tartışmak gerekir. Farklı programlara sahip farklı isimlerle fakülteler pekâlâ yapılandırılabilir ve fakülteler kendilerini o kimlikle tanıtabilir, birbirleriyle rekabet edebilirler. Buna sıcak bakmak gerektiğini düşünüyorum.

Bölümlemelerle ilgili olarak Mustafa Hocam tebliğinde de söyledi: İlahiyat Fakültesinden mezun olan bir öğrenci üç işi birden yapamıyor. Dolayısıyla ortaya koyacağımız perspektif, bunların her birinin iş alanına yönelik olmalı. Fakat burada şöyle bir sıkıntı var: Bu çocuk halkın önüne çıktığı zaman, "Ben İlahiyat bölümü mezunuyum. İlahiyat'ın felsefesini yaparım arkadaş!" ya da "Ben vaizlik bölümü mezunuyum. Namaz kıldıramam." deme şansı yok. Dolayısıyla bu kurumlarda, tabir yerindeyse "Pratisyen İlahiyatçı" yetiştirmek gerekir.

Öğrencilerin yeterlilikleriyle ilgili sıkıntıyı aşma yollarından biri şu olabilir: Bildiğiniz gibi öğrencilere seçmeli dersler veriyoruz. Maalesef seçmeli dersler uygulaması çok kötü işliyor. Aslında dersler öğrencileri mesleğe yönlendirecek gruplar şeklinde yapılandırılırsa ve öğrenci ilgi duyduğu ders grubunu seçerse, o zaman bir yönüyle ona istihdam alanında yol göstermiş oluruz. Ama her halükarda hizmet öncesi eğitim gerekiyor. Teşekkür ederim.

Ahmet YAMAN[*]

Bir Cumhuriyet projesi olan İlahiyat Fakülteleri, 3 Mart 1924 tarih ve 430 sayılı Tevhîd-i Tedrîsât Kanunu'na göre "yüksek dîniyât mütehassısları yetiştirmek üzere" kurulmuş yükseköğretim kurumla-

[*]Prof. Dr., Necmeddin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

rıdır. Aynı kanun, topluma yönelik din hizmetlerini yürütecek memurların yetiştirilmesi için ayrı mektepler açılmasını da Millî Eğitim Bakanlığı'na görev olarak yüklemiştir.

Bu kanunla İlahiyat Fakülteleri'ne biçilen misyon, Mustafa Kemal'in "Nasıl ki her hususta âli meslek ve ihtisas sahibi yetiştirmek lazım ise dinimizin hakikat-i fenniyyesinin tetkik, tetebbu ve telkin kudret-i ilmiyye ve fenniyyesine tesâhüp edecek güzide ve hakiki ulema-yı kirâm dahi yetiştirecek müessesat-ı âliyyeye mâlik olmalıyız"[1] cümlesinde ifadesini bulduğu üzere, seviyeli din bilgini yetiştirmekti.

Bununla birlikte ülkenin şartları, yaşanan toplumsal, fikrî ve hukukî değişmeler/gelişmeler ve diğer ihtiyaçlar, zaman içinde İlahiyat Fakülteleri'ne örgün eğitimde görev yapacak öğretmen ve Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde görev yapacak din görevlisi yetiştirme sorumluluğunu da vermiştir. Nitekim 1949 yılında Ankara'da açılan İlahiyat Fakültesi "*din meselelerini ilmî esaslara göre incelemek ve meslekî bilgisi kuvvetli ve düşüncesinde ihatalı din adamları yetiştirmek*" amacını; 1959 yılında İstanbul'da açılan Yüksek İslâm Enstitüsü "*orta dereceli okullara ve imam hatip okullarına meslek dersleri öğretmenleri yetiştirmek ve Diyanet İşleri Başkanlığı'nda görev yapacak müftü, vaiz gibi din elemanları yetiştirmek*" hedefini gütmüştür. Kuruluş amacına göre ârızî sayılabilecek bu yeni amaçlar, "ulema-yı kirâm" ya da "yüksek dîniyât mütehassısları" yetiştirmeyi, hem nitelik hem de oransal olarak geri plana itmiştir.

Bu yazıda, Fakültelerimizin 1924'te belirlenen aslî misyonundan sarf-ı nazar ederek, daha nitelikli öğretmen ve din görevlisi yetiştirilmesi üzerinde yoğunlaşacağım. Genel ve çokça tekrarlanan önerilere girmemeye özen göstererek konuyu; istihdam kurumları ve dolayısıyla toplum ile akademinin beklentilerine dayalı öneriler olmak üzere iki aşamada sunmaya çalışacağım.

A. İstihdam Kurumları ve Dolayısıyla Toplumun Beklentilerine Dayalı Öneriler

Diğer devlet kurumlarındaki çok kısıtlı istihdam imkânları dışarıda tutulursa İlahiyat Fakültesi mezunları, öğretmen olarak Millî Eği-

[1] Bkz. Celal Kırca, "İlahiyat Fakültelerinin Düşünce Alanına Katkıları", http://www.divinity.ankara.edu.tr/tr/index.php?s=aed&n=2 *(09.11.2009)*

tim Bakanlığı, değişik unvanlarla din hizmetleri yürütücüsü (hademe-i hayrât) olarak Diyanet İşleri Başkanlığı çatısı altında görev almaktadırlar. Her iki kurum da, toplumsal beklentilerle uyumlu olarak belirledikleri temel ve özel yeterlilik ölçütleri ile mensuplarının belli bir niteliğe sahip olmasını öngörmüştür. Müzakeremizin hacmini düşünüp ayrıntılarda kaybolmak riskini hesaba katarak temel yeterlilikler üzerinden yürüdüğümüzde, adı geçen kurumların özellikle şu hususları önemsediği görülmektedir:

1. Kur'ân'ı usûlüne uygun olarak okumak ve okuduğunu anlayabilmek,
2. Kur'ân meâlini rahat kullanabilmek,
3. Görevinin gerektirdiği düzeyde Arapça ve Osmanlıca bilmek,
4. İslâmî ilimlerin temel kavramlarını, konularını ve kaynaklarını tanıyıp bilmek,
5. İman, ibadet ve ahlâk ile ilgili temel kavram, ilke ve esasları bilmek,
6. İbadetlerle ilgili uygulama becerisine sahip olmak,
7. Toplumu din konusunda aydınlatmak ve onların dînî bilgilerle ilgili ihtiyaçlarına cevap verebilmek,
8. İslâm tarihi ve medeniyetinin geçirdiği dönemler hakkında bilgisi olmak,
9. Din-ahlâk ilişkisinin farkında olmak,
10. İslâm'daki farklı dînî yorumlara anlayışla yaklaşmak,
11. İslâm dini ile ilgili kültürel mirası değerlendirip yaşanan hayatla bağ kurabilmek,
12. Diğer dinleri ana unsurlarıyla tanımak.[2]

Aranan bu temel alan yeterliliklerinin bütünü bakımından mezunlarımızın iyi bir noktada olduğunu söylemek, herhalde zor olsa gerektir. Nitekim özellikle Diyanet İşleri Başkanlığı olmak üzere istihdam kurumlarının yetkilileri, yetersizlik yönündeki şikâyetlerini zaman zaman dile getirmektedirler. Bazı alan araştırmaları da bu tespitimizi doğrulamaktadır. Mesela müftülerin gözüyle din hizmetlerini

[2] Bkz. *Diyanet İşleri Başkanlığı Taşra Teşkilatında Din Hizmetlerini Yürütenlerin Temel ve Özel Yeterlilikleri*, Ankara 2005; *Milli Eğitim Bakanlığı İmam Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretim Programı*, Ankara, 2008; ayrıca bkz. *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni Özel Alan Yeterlilikleri* (Öğretmen Yetiştirme Genel Müdürlüğü), Ankara 2008.

değerlendiren 2007 tarihli bir araştırmada[3], görevlilerin bazı alanlara göre **yetersizlik** oranları şöyle tespit edilmiştir:

KONU	Kıraat	Dînî bilgiler	Halkla ilişkiler	Vaaz-Hutbe uygulaması	Genel kültür	Pedagojik formasyon
%	**75.3**	**63.6**	**57.6**	**56**	**54.3**	**36.6**

Sonucun böyle tezahüründe, kanaatimizce, fakültenin ana kaynağını oluşturan İmam-Hatip Liselerindeki seviye kaybı yanında, lisans programlarının yetersizliği, bu hususla bağlantılı olarak lisans eğitimi sırasında mesleğe hazırlık uygulamalarının yapılmayışı ve motivasyon yoksunluğu rol oynamaktadır. Bu sebeple bir taraftan kaynak liselerin seviye sorununu Din Öğretimi Genel Müdürlüğü nezdinde gündeme getirmek; diğer taraftan lisans eğitimini daha nitelikli ve isteklendirici hale getirmek gerekmektedir.

Bugün İlahiyat ve İslâmî İlimler fakültelerinin tümünde uygulanan İlahiyat programının hem araştırmacı yetiştirme, formasyon eğitimine bağlı olarak hem ortaöğretim din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmenliğine, hem İmam-Hatip Lisesi meslek dersleri öğretmenliğine hazırlama hem de Diyanet İşleri Başkanlığı'nda din hizmetlerinin yürütülmesinde görev yapacak eleman yetiştirme şeklinde 4 yönlü hedefi bulunmaktadır. Bazı fakültelerde olduğu biçimiyle farklı hedefler için ayrı ayrı programlar uygulanması, kimi kazanımlar yanında üç mahzurlu sonuç doğurmaktadır:

a. Fakültenin yönetim, işleyiş ve insicamını olumsuz yönde etkilemek,

b. İlahiyat eğitim-öğretiminin omurgasını ve paydasını teşkil eden temel İslâm bilimlerinde alt yapı noksanlığına sebep olmak,

c. İstihdam sorununu derinleştirmek.

Bu bakımdan akademik beklentilerin ve hizmet alanlarının ortak gereklerinin beraberce karşılanabileceği nitelikli tek bir programın takip edilmesi uygun olacaktır. Bu tek programın hangi hususlara öncelik ve ağırlık vereceği meselesine gelince, bu noktada kendi kanaatlerimi değil de, daha nesnel olacağı düşüncesiyle, İlahiyat eğitimi al-

[3] Şuayp Özdemir, *Müftülerin Gözüyle Din Hizmetleri*, İstanbul 2007, s. 82 vd.

mış olanların toplumsal ve kurumsal tecrübelerden sonra yaptıkları tespitleri dikkatlere sunacağım. 2008 Mayısında, yarıdan çoğunu mezunların teşkil ettiği 321 İlahiyatçı ile yapılan ankette:

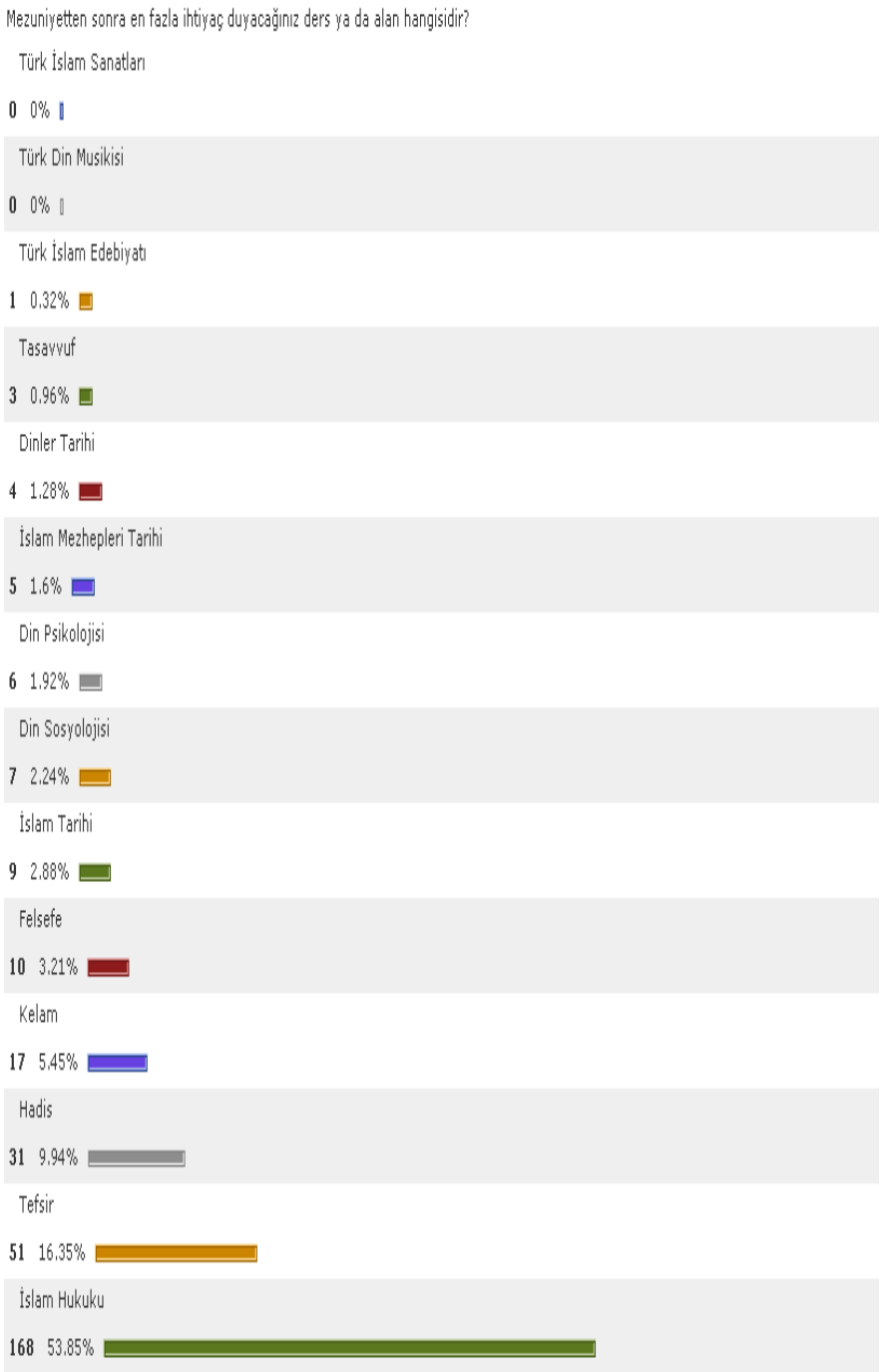
Mezuniyetten sonra en fazla ihtiyaç duyacağınız ders ya da alan hangisidir?
Türk İslam Sanatları
0 0%
Türk Din Musikisi
0 0%
Türk İslam Edebiyatı
1 0.32%
Tasavvuf
3 0.96%
Dinler Tarihi
4 1.28%
İslam Mezhepleri Tarihi
5 1.6%
Din Psikolojisi
6 1.92%
Din Sosyolojisi
7 2.24%
İslam Tarihi
9 2.88%
Felsefe
10 3.21%
Kelam
17 5.45%
Hadis
31 9.94%
Tefsir
51 16.35%
İslam Hukuku
168 53.85%

gibi bir sonuç çıkmıştır.[4] Program geliştirmede her halde bu sonuçlar da hesaba katılmalıdır.

Mezunlarımızın hizmet kalitesi üzerinde, programın niteliği yanında uygulayıcıların yetkinliği ve güdüleme gücü de etkili olmaktadır. "Program hiçbir şeydir; hoca her şeydir" aforizması, belli bir fire payı bıraksak da neticede çok yanlış bir mesaj içermemektedir. İlahiyat öğrencileri arasında yapılan bir başka alan araştırmasında "Dînî bilgi edinmede en güvenilir kaynaklar" sıralamasında "İlahiyat alanında çalışmış, araştırma yapmış ve bilimsel ünvana sahip kişiler" seçeneğinin, mezun olma aşamasındakilerce % 52,6 oranında işaretlenmiş olması[5], söz konusu mesaja kulak vermeyi gerektirmektedir.

Öğrencilerimizin daha başarılı ve etkili görev yapabilmeleri bakımından duyarlı olunması gereken önemli bir konu da onların duygusal gelişimlerinin ihmal edilmemesidir. Yapılan araştırmalar, İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin sınıf ilerledikçe dînî bilgilerinin arttığını, buna karşılık dînî duygularında düşüş olduğunu göstermiştir.[6] Böyle bir tecelli, onların kendi kişiliklerinin gelişimini olumsuz yönde etkileyeceği gibi, örneklik özelliklerini de zayıflatacaktır. Bu bakımdan derslerde bir şekilde duygusal gelişim motivasyonu da sağlanmalıdır.

Millî Eğitim Bakanlığı bünyesinde görev yapacak mezunlarımızın toplumsal hayatta başarıyla yer alması; Diyanet teşkilatında görev alacak mezunlarımızın ise ifa edecekleri din hizmetinin daha nitelikli bir seviye kazanması açısından son derece gerekli olan bir diğer husus, din hizmetleri uygulamasıdır. Değişik vesilelerle dua yapmak, cemaate hitap etmek, vaaz etmek, cuma hutbesi îrâd etmek, cenazenin techîz

---

4 Ayrıntılar için bkz. Ahmet Yaman, "İlahiyat Fakültelerinde Uygulanan Ders Programları Yeterli mi? İslâm Hukuku Dersleri Özelinde Bir Değerlendirme", *Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi*, 1/1 (2009) s. 75–78. Bu anketin, geçerlik ve güvenilirlik analizleri açısından eleştiriye açık olduğunu kabul etmekle birlikte, herkesin katılabileceği bir ortamda ve şeffaf bir biçimde yapılmış olması yönüyle yine de bir veri olarak değer taşıdığı kanaatindeyim.

5 Murat Yıldız, *İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Psikososyal Özellikleri*, İzmir 2003, s. 54–55.

6 Erdoğan Fırat, "İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Problem Olarak Değerlendirdikleri Konular", *DEÜİFD*, sy. 6 (1989), s. 17-42 ; Adem Şahin, *Üniversite Öğrencilerinde Dînî Hayat*, Konya 2001, s. 74, 112, 114, 147; Yıldız, age., s. 81, 83.

ve defin işlemlerini deruhte etmek, dînî danışmanlık ve rehberlik yapmak gibi günlük din hizmeti uygulamaları, herhangi bir İlahiyatçının kaçamayacağı konulardır. Hal böyle olmakla birlikte, bildiğim kadarıyla birkaç fakülte dışında öğrenciye böyle bir zorunlu uygulama yaptırılmamaktadır.

Belli bir yönerge doğrultusunda fakültelerimizde icra edilmesinde ısrarlı olduğumuz bu uygulama, sadece cami merkezli bir din hizmeti vizyonuna hapsedilmemeli; bu esas olmakla birlikte hastane, hapishane, huzurevi, yetiştirme yurdu, sığınma evi vb. mekânlarda icra edilecek sosyal açılımlı din hizmetleri pratiği ile dînî tören ve merasimleri yönetme becerisini de kazandıracak bir açılıma sahip olmalıdır.

B. Akademinin Beklentilerine Dayalı Öneriler

Şer'iyye Vekâleti Tedrîsât Müdîr-i Umumîsi sıfatıyla 1923 yılında Şer'iyye Vekâleti'ne sunduğu bir raporda merhum Ahmed Hamdi Akseki (ö. 1951) dînî irşat ve eğitimle memur olan kimselerin şu yeterliliklere sahip olması gerektiğini yazmıştı:

"... Herhalde çok âlim ve hakîm olmalı. Evâmir ve nevâhi-i ilâhiyyeyi ve bunlardaki hikem u esrârı, tekâlîf-i şer'iyye ve mesâlih-i ibâdı, sünen-i nebeviyyeyi bilcümle dekâyıkla bilmelidir. Tefâsîr-i şerîfe ile fevkalâde tevağğul etmiş, ehâdîs-i nebeviyyeden birçoklarını ezberlemiş olmalı. Bu kadar da kâfi değildir. Aynı zamanda bir münkiri ilzam ve iskât edebilecek kadar ulûm-ı akliyyeden behremend olmalıdır."[7]

Akseki'nin raporunu, 1330/1914 tarihli Islah-ı Medâris Nizamnamesi uyarınca bütün medreselerin birleştirilmesiyle kurulan Dâru'l-Hilâfeti'l-Aliyye Medresesi'nin Kısm-ı Âlî ders cetvelinin[8] adeta bir yansıması olarak değerlendirmek de mümkündür.

---

[7] Aksekili Ahmed Hamdi Efendi, "Medresetü'l-İrşâd", *Sebîlürreşâd*, c. 21, sy. 538–539 (1339), s. 142.

[8] *Dâru'l-Hilâfeti'l-Aliyye Medresesi, Nizamname-Ders Cetveli-Suret-i Tedris ve Kitaplar-Talimatname*, İstanbul 1330–1333, s. 16. Söz konusu Medrese ile günümüz İlahiyat Fakültelerinin mukayesesi için bkz. Nurullah Altaş ve Tuğrul Yürük, "*Dâru'l-Hilâfeti'l-Aliyye Medreseleri ve Günümüz İlahiyat Fakültelerinin Program ve Amaçları Açısından Karşılaştırılması*", Türkiye'de İlahiyat Fakültelerinin Konumu Sempozyumu'nda (16–18 Ekim 2009 Ankara) sunulmuş ve yayımlanmamış tebliğ.

Günümüz İlahiyat ve İslâmî İlimler Fakülteleri ise "genelde din bilimleri ve kültürü, özelde İslâm bilimleri ve kültürü alanında ilmî esaslar, kültürel ihtiyaçlar ve uluslararası standartlar çerçevesinde araştırmalar yapmak ve yayınlamak; bu doğrultuda üstün nitelikli din bilimleri uzman ve araştırmacıları, din bilgisi öğretmenleri ve din görevlileri yetiştirmek; İlahiyat alanında bilgi donanımını geliştirmek isteyenlere lisans seviyesinde öğrenim görme imkânı sağlamak; sosyal ve kültürel gelişmeleri göz önünde bulundurarak millî, dinî ve ahlâkî değerlerimizi koruyup geliştirmek suretiyle toplumun maddî-manevî kalkınmasına katkıda bulunmak" gibi somut amaçlar yanında, "Kültürel mirası değerlendirebilen, yaşanan hayatı yorumlayabilen ve bilimsel verilerden yararlanarak problemlere çözüm üretebilen, yapıcı eleştirilere ve farklı görüşlere saygı duyan, bilgiyi içselleştirerek kendini geliştirmeye ve erdemli olmaya çaba gösteren, dini mirası özümseyen ve insanlığa yararlı olacak her türlü yeniliğe ve sürekli gelişmeye açık olmanın gerekliliğine inanan, bireyler yetiştirme" gibi soyut hedeflere yönelmişlerdir.[9]

Ortalama bir İlahiyat öğretiminin akademik beklentilerini de özetleyen bu cümlelere istinaden şu iki eksikliğimize işaret etmek istiyorum:

a. Mezunlarımız, temel İlahiyat alanlarının ıstılahları, kavramları ve mantığını kendi diliyle tanıyabilmek imkânından, daha açık ifadesiyle klasik eserlerle yüz yüze gelmekten mahrum bulunuyorlar. Bu açıdan, her dersle ilgili temel bir metnin okutulmasının ideal olmakla birlikte çok gerçekçi olamayacağının farkındalığıyla, hiç olmazsa seçilecek konu ya da pasajların müzakere edilmesi seçeneği üzerinde düşünülmelidir. Bu minval üzere, ders içeriğine dâhil olan bazı konuların metin eksenli takriri veya öğrenciye ihtiyaç hissettirip hatta gerekiyorsa sorumlu tutup klasik metin açığının ders dışı etkinliklerle yine nispeten kapatılması çözümü dikkate alınmalıdır.

Yakın tarihte yapılan bir alan araştırmasında, Kur'ân'ın metin ve meâlini baştan sona hiç okumamış olma oranının İlahiyat Fakültesi

[9] bkz. http://www.divinity.ankara.edu.tr/?page_id=104 (21.10.2014); http://ilahiyat.akdeniz.edu.tr/vizyon-misyon (21.10.2014); http://ilahiyat.uludag.edu.tr/index.php/tr/fakultemiz/misyon-vizyon (21.10.2014); http://www.ybu.edu.tr/islamiilimler/custom_page-333-amaclar---hedefler.html (21.10.2014).

son sınıf öğrencileri arasında yaklaşık % 36 olarak tespit edilmiş olması[10] da bu bağlamda hepimizce hesaba katılmalıdır.

b. Mezunlarımız, günceli takip edip yeni yaklaşımları doğru algılayabilen, yorum yeteneği gelişmiş ve sorun çözebilen bir zihne sahip olma niteliğini tam olarak kazanamıyorlar. Bunun için ders içeriklerinin gözden geçirilerek güncellenmesi ve zenginleştirilmesi gerekmektedir. Fakültelerimizde, toplumun ihtiyaçlarına yönelik bilgi üretilebilmesi için çaba gösterilmesi, bu amaçla da her öğretim yılında güncel sorunlarla ilgili tespitler yapılıp bunların müfredata yansıtılması düşünülmelidir.

Bu cümleden olarak, öğretim elemanının kendi akademik çalışma alanları, öznel sorunsalları ya da önceliklerinin gündeme getirilmesi lisansüstüne tehir edilerek, lisans döneminde genel altyapıyı kazandırmak ve nesnel ihtiyaçları karşılamak ilkesi benimsenmelidir.

Temel İlahiyat ilimleri ile yardımcı din bilimlerinin tarihsel birikimini güncel katkı ve yorumlarla aktarma işi, etkin, verimli ve yüz yüze bir iletişimi gerekli kıldığından İlahiyat eğitim-öğretimi, örgün olmalıdır. Bu sebeple açık İlahiyat önlisans ve İlahiyat lisans tamamlama (İLİTAM) uygulamaları gözden geçirilmelidir.

Sonuç

Öğretmenlik ve din hizmetindeki tam başarı, çok boyutlu bir gereklilik listesinin eksiksiz teminine bağlıdır. Bir taraftan ilgili mevzuatın ön açıcı bir genişliğe sahip olması, muhatabın ön yargılardan arınarak bilgilenmeye ve hizmete hazır hale gelmiş olması, âmir ilgisi ve korunmuş özlük haklarıyla taçlanan kurumsal motivasyon aranırken diğer taraftan hizmet verenlerin kişisel, bilgisel ve duygusal donanımları ile kullanacakları materyal ve teknolojinin temin edilmiş olması, bu listenin en önemli kalemlerini oluşturmaktadır.

Bunlar içinde İlahiyat ve İslâmî İlimler Fakültelerinin kendi bünyelerinde yapabileceklerini merkeze alan bu değerlendirmede şu noktalar öne çıkmış oldu:

---

[10] Niyazi Akyüz, *İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Din Anlayışı (Ankara, Marmara ve Atatürk Üniversitesi Örneği)*, Ankara 2001, s. 52.

1. Fakülte programı, hizmet alanlarının gerektirdiği yeterlilikler ile akademinin beklentilerini beraberce karşılayabilecek kıvama getirilmelidir.

2. Belli mülahaza ya da zorunluluklar sonucu bazı fakültelerde açılan farklı programlar gözden geçirilmeli; eğer ibkâ edileceklerse reel ihtiyaçla orantılı olarak ibkâ edilmeli, dolayısıyla diğer fakültelere teşmil edilmemelidir.

3. Geliştirilecek bir yönerge doğrultusunda her bir öğrenciye çok boyutlu bir din hizmeti uygulaması yaptırılmalıdır.

4. Akademik kadrolar, öğrencinin hem bilgisel hem de duygusal bakımdan iyi yetişmelerini sağlayacak bir niteliğe sahip olmayı önemsemelidir.

5. Ders içerikleri, ana bilim dallarının bir iç işi olarak sık sık gözden geçirilmeli; gerekli güncellemeler yapılmalıdır.

6. Öğrencinin, İlahiyat alanının temel klasikleri ile doğrudan karşılaşması temin edilmelidir.

7. Öğrenci kaynağı ve istihdam alanı sağlayanlar başta olmak üzere, ilgili kurumlarla eşgüdüm imkânları artırılmalıdır.

Aliye Çınar KÖYSÜREN[*]

Bugünün İlahiyatını tartışırken ve geleceğe dair değişiklik ve iyileşme isteği üzerinde mütaala edilirken gözden kaçırmamamız gerek önemli gerçekler vardır. Bu gerçek ise, mevcut kurumların nasıl ve hangi amçlarla dahası ne tür bir paradigma üzerinden yükseldiği veya inşa edildiğidir.

İlahiyat fakülteleri, seküler bir Türkiye'nin, dinî görünümlü fakat seküler kimlikli, dinî ilimler fakültesinin adıdır.

Çünkü sadece bu kurumlarda değil, diğer eğitim kurumlarında üretilen bilgiler de, yaşadığımız dünyaya hâkim olan seküler düzlemden yükselmektedir.

[*]Prof. Dr., Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

Son günlerde, İlahiyat Fakülteleri'nin programlarında mevcut olan felsefe grubu derslerinde sınırlamaya gidilmesibir takım tartışmaları başlattı.

Ancak bu tartışmalar, büyük ölçüde İlahiyat Fakülteleri'nin kuruluş amacını yok sayarak devam ediyor gibi gözükmektedir. Bu konudaki temel soruyu cevaplarsak, kuruluş amacı açığa çıktığı gibi, üzerinde yapılan manipülasyonlarda daha anlaşılır olacaktır. Peki, asıl soru ne olmalı? Cevabını arayacağımız soru şu: İlahiyat fakülteleri gerçekte, seküler bir kimliğe sahip değil midir? Evet, İlahiyat Fakülteleri, seküler bir Türkiye'nin, dinî görünümlü fakat seküler kimlikli, dinî ilimler fakültesinin adıdır.

Çünkü sadece bu kurumlarda değil, diğer eğitim kurumlarında üretilen bilgiler de, yaşadığımız dünyaya hâkim olan seküler düzlemden yükselmektedir. Modernleşme serencamımız, büyük ölçüde, dinle göbek bağını zayıflatarak, mümkünse koparark boy vermeye başladı. Ancak bu devrimvari yenileşmenin öyle kolay olacağı elbette düşünülemezdi. Pek çok bakımdan sorunları beraberinde getirdi. Din de bu sorunlardan biriydi. Çünkü yeni cumhuriyetin çocukları, Osmanlının torunlarıydı. Bu nedenle, legal açıdan din tasfiye edilse de, gönül bağı ve kodlar açısından dinle derin bağlar koparılıp atılamazdı. Toy cumhuriyetin, "yarım elma, gönül alma" kabilinden dini kurumları olmalıydı. Ateist din felsefecileri yetişirse... Yeni Türkiye'nin seküler kimliğiyle birlikte, din eğitimi veren kurumları da açılmalıydı. Ancak bunlar seküler olmaktan ne kadar bigâne olabilirdi. Zira büyük silindirin öğüttüğü değirmenden yani sistemden, sisteme muhalif olabilen bir kuruma izin çıkarmıydı? Elbette hayır, çıkmazdı; çıkmadı da. İlahiyatlar böyle göründü sahnede.

Hatta Diyanet İşleri Başkanlığı'nın varlık sebebi bundan başkası değildi. O da modern Türkiye Cumhuriyet'inin kontrollü bir kurumu olarak kuruldu; öyle ki bina olarak da başlangıçta Genelkurmay başkanlığının tam karşına inşa edildi. Hal böyle olduğu için de, bir yandan gerçek manada dinî olmayacak, öte yandan da adı üstünde din eğitimi veren bir kurum olduğundan, stres topu işlevi görecektir.

Bu haliyle, ne İsa'ya ne de Musa'ya yaranabilirdi. Sanki yeni müfredat değişimiyle İlahiyat Fakülteleri'nin sözünü ettiğimiz çelişkili gerçek yapısı ifşa olmuştur. Bir kere, bugün verdiği öğrenci kalitesinin

sorunlu olduğu açıktır. Teşhis tam olarak konulamasa da, bir yerler de sorun vardır. Çok boyutlu ve karmaşık sorunların üstesinden gelmek kolay olmayacağı için, mevcut kurumlar, en azından halkla barışık din görevlileri yetiştirmeliydi. Dolayısıyla görünüşte daha şeffaf bir öneridir bu; oyunsuz, düzensiz. Çünkü ilk yapılanmada, toplum, seküler bir değirmenden, dini nitelikli un öğütüleceğini sandı. Şimdi yeni düzenleme, bu müesseselerin gerçek mahiyeti ve eşkâlini saklamadan itiraf etmektedir. Hedef, İslâmî ilimler dersini artırarak, pragmatist yoldan, çerçevesi belli olan asgari din adamı yetiştirmektir.

Ancak, ikinci temel soru: Temel İslâm bilimleri derslerinin mahiyeti, sekülerizimden ne kadar uzaktır? Bir kere, İslâmî ilimlerin de oldukça akılcı veya modernist süzgeçten geçerek verildiğini inkâr edemeyiz. Bunu da gariptir ki, iyi bir felsefîformasyon alan İlahiyatçılar farkedebilmiştir. Belki de onlar konuya biraz dışardan bakmayı deneyimledikleri için, daha iyi nüfuz edebilmişlerdir. Tıpkı Türkiye'yi dışardan okumanın kolay olması gibi, sosyal bilimler gözlüğüyle, içeriye yönelmişlerdir ve aradaki mesafe, görüş eşiğini keskinleştirmiştir. Ancak sonuçta sosyal bilim ve İlahiyat senteziyle öne çıkan bilim adamları, mutsuz bir melez hüviyetine mahkûm olmuşlardır: Öte yandan İslâmî ilimlerde ise, durum çok farklı değildir. Onlar da seküler bilgiyle, sözde İslâmî formasyonda, Donkişot'luk yapar gibi görünmektedirler. Mesele sadece bizde böyle değildir. Örneğin Antony Flew "Ateist bir din felsefecisi olabilir mi" başlıklı makalesinde teolojinin kimliğini de dışa vurmaktadır. Bu ve benzeri tezahürlerden dolayı, Anadolu'nun masum imamı, çocuğunu İlahiyata gönderince, bir din âlimi döneceğini sanmış; ancak bir yıl sonra oğulcanın da kafası karışarak, ergen oğul diklenmesinden, bilimci hoyratlığa evrilivermiştir.

Gönlü diyor ki babası haklı; kafası diyor ki okulu haklı. Şimdi gelinen noktada, bu fakültelerin müfredatı değiştirilirken, çok basit bir gerekçeyle, biraz da ironik bir biçimde, İlahiyat Fakülteleri din adamı yetiştirsin, kafaları karışmasın denirken, gerçekte şu söylenmektedir. İslâmî İlimler ile dinî ilimler iki ayrı çatı altında varlık göstersin. Nitekim yeni açılan fakültelerin adı, İslâmî İlimler. Komisyondan geçen ve kurulacak olan din bilimleri ise, farklı dinleri tedris edecek. Belki buralarda felsefe kısıtlaması olmayacak kim bilir. Yeni açılan fakültelerin İslâmî ilimler olarak isimlendirilmesi de gerçekçi bir değişimdir.

Çünkü İlahiyat Fakülteleri'ne çoğu kişi, imam hatip okulundan sonra ya da bu mantaliteyle, dini değil; İslâmî ilimler tedris etmek üzere gitmektedir. İlahiyat ya da teoloji, dinleri incelemeyi, hatta bu çalışmasını da seküler bir bağlamda gerçekleştirmeyi çağrıştıyor. Ülkenin çelişkili dramını, bu kurumlarda da rahatlıkla görebiliriz; seküler kimlikli fakültede, dini kimlikli âlimlerin yetişmesi/yetişe-me-mesi. Bu nedenle de, fakülte öğrencileri de kendi içinde ikiye ayrılmıştır; modernistler ve gelenekçiler. Bunun izahı ise şöyle yapılabilir.

Moderinstler: Seküler yapıyla örtüşerek bilgilenenler; gelenekçiler; kurumla kavga ederek, onun içinde var olacağını sananlar! İlahiyat eğitiminin işlevi ne? Dolayısıyla çoğu zaman ülkedeki seküler dalgadan kaynaklanıyor olmalı ki, gelenekçi taife, savunucu bir din eğitimini öne çıkarmıştır. Hatta bu gerilim öyle ileriye gitmiştir ki, selefi yapı geri gelsin diyenler, kendilerini büyük günahtan korumak için, felsefeyi gözü kapalı reddetmişlerdir. Kurumun kendi içindeki kutuplaşması bile bizim şimdilerdeki tartışmalarımızdan daha basiretlidir. Elbette onların ironik çelişkisi ise çok karmaşık olduğundan, yüzeyde gözükmüyor. Çünkü gelenekçiler, bir yandan geleneğe tutunurken, bir başka açıdan oldukça akılcı kalarak ve farkında olmaksızınsekülerizmeeklemlenmişlerdir. Biz de benzer şekilde, seküler bir teolojiye biraz ahlak felsefesi ekleyince işin değişeceğini sanıyorsak, turşuya biraz şeker pancarı ilave ederek tatlı yapacağımızı varsayar gibiyiz.

Sosyal bilim derslerinin öğrenciyi seküler dine kaydırdığı varsayılarak, temel İslâm bilimlerine yönlendirmeyle, meselenin çözüleceği varsayılıyorsa, bu da bambaşka bir sorundur. Çok garip uygulamalar, temeldeki garabeti gösterir gerçekte. Tuhaflık şimdiye ait değildir. Sanki burada, nasıl başladıysa, öyle gider gibi bir durum söz konusu. İster istemezçoğumuz, hangisi normal sorusunu sormadan edemiyoruz? Ancak başlangıçtaki bu tedbirlere rağmen, ülkenin genel eğitim çıtası düşünüldüğünde, nitelikli elemanların da yetiştiğini inkâr edemeyiz. Belki de aykırı ruhlar için, bahsettiğimiz düzenek, oldukça etkili ve verimli bir muhit işlevi gördü. Dahası tartıştığımız şablonu bütün boyutlarıyla görebilenler, çatışmaya girmeden, farkındalıklı; güçleri ölçüsünde eleştirel ve kısmen alternatif paradigmaları kavrayabildiler.

Kısacası seküler bir paradigmanın bir parçası olarak vücur bulan bu kurumları diğer yapılardan, toplumdan dahası dünyadan koparıl-

mış olarak kurgulamamız mümkün değildir. Bütün bunlar dikate alındığında şüphesiz diğer eğitim kanallarındaki sorunlar burada da mevcuttur. İlahiyat fakülteleri genel bilgi aktaran kurumlar olmaktan kurtarılmalıdır ve uzmanlaşmanın basamakları lisans düzeyinde verilmelidir. Sözgelimi din görevlisi yetştiren birimler ile analitik düşünmeyi verebilecek din düşünürü yetiştiren birimler farklı olmalıdır.

Asım YAPICI[*]

Yüksek din öğretiminin nasıl yapılacağı ya da yapılması gerektiğine yönelik tartışmalar Osmanlı Devleti'nin son yıllarında başlamış, Cumhuriyet'in ilanından sonra da farklı boyutlarıyla devam etmiştir.

Tarihsel süreç içerisinde yüksek din öğretimi tartışmalarının pek çok faktörden beslenerek şekillendiğini söylemek mümkündür. Öncelikle altını çizmemiz gerekir ki zamanın ruhu (**zeitgeist) nasıl bir din eğitimi yapılacağı ya da yapılması gerektiği tartışmalarında belirleyici olmuştur. Bu da aslında doğaldır. Çünkü insan, sosyalleşme sürecinde farkında olarak ya da olmayarak az ya da çok yaşadığı devrin dünya görüşünü** (weltanschauung) içselleştirir. Bu dünya görüşü onun bireysel ve sosyal hayatını, doğa ile ilişkilerini, toplumsal düzen ve devlet telakkisini, din algılarını ve dindarlık şekillerini biçimlendirmede işlevseldir.

Yüksek din öğretiminde program ve yapılanmaya yönelik tartışmalar temelde *nasıl bir din* anlayışından hareket edileceği/edildiği ile yakından ilişkilidir. Eğer din sadece kutsal ya da aşkın/transandantal olanın mahiyeti üzerinden tanımlanacak olursa özsel (*substansif*) bir din tanımı benimsenmiş demektir. Bu durumda din eğitimi "teoloji"ye indirgenmiş olur. Şayet din aşkın olan parantezе alınarak bireysel ve toplumsal işlevlerine (*fonksiyonel*) göre tanımlanırsa bu durumda din eğitimi psikoloji ve sosyolojiye dayanmış olur. Şayet din olgusu özsel ve işlevsel boyutlarıyla bir bütün olarak ele alınacak olursa[11] karşımıza nev-i şahsına münhasır bir İlahiyat eğitimi çıkmaktadır.

[*]Prof. Dr., Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü Din Psikolojisi Anabilim Dalı. asimyapici@cu.edu.tr

[11]Din tanımları ile ilgili olarak bk. Asım Yapıcı, *Ruh Sağlığı ve Din: Psiko-Sosyal Uyum ve Dindarlık*, Karahan Yayınları, Adana, 2007, s. 7-19; Jean-Paul Willaime, *Sociologie*

Aynı şekilde dindarlığın[12] ne olduğu ve nasıl tanımlanacağı meselesi de yüksek din öğretiminden ne beklediğimizi etkilemektedir. Eğer dindarlıktan kastımız sadece kitabî referansları kuvvetli kurumsal bir dindarlıksa bu durumda bunu besleyen unsurlar (mesela tefsir, hadis, fıkıh, kelam vb. derslerin öğretimi) ön plana çıkmaktadır. Şayet dindarlıktan kastımız bireyin/bireylerin ve/veya toplumun/toplumların din ve maneviyat olarak algıladığı hususlar ise din sosyolojisi, din psikolojisi, dinler tarihi vb. derslerden müteşekkil bir eğitim ile karşı karşıya kalırız. Ancak dindarlık denince kitabî-kurumsal temel ile geleneğin iç içe girdiği, her iki unsurun karşılıklı etkileşim içinde bireyi ve toplumu şekillendirdiği kabul edilirse, yine nev-i şahsına münhasır bir İlahiyat eğitimi ortaya çıkmaktadır.

Kuşkusuz dindarlıkların şekillenmesinde din anlayışları belirleyicidir. Tam bu noktada, "*toplum olarak nasıl bir din algısına sahibiz, ihtiyaçlarımız neler, İlahiyatı şekillendirmek isteyenler nasıl bir din algısından hareket ediyorlar*? vb. sorular hayatî öneme sahiptir. Daha net ifadeyle şöyle sorabiliriz: "*Türk toplumu İlahiyat Fakülteleri'nden ne bekliyor?", "YÖK İlahiyatları nasıl şekillendirmek istiyor?", "Toplumun talepleri ile YÖK'ün beklentileri uyuşuyor mu, uyuşmuyor mu?"*

Gerek konuyla ilgili tartışan akademisyenler (burada bu çalıştaya katılanlar dâhil) gerekse YÖK'te İlahiyatı temsil eden zevat sıklıkla şunu dile getiriyor: *İlahiyatçı kimliğini temsil edebilen İlahiyatçılar yetiştirmeliyiz*. İlkesel olarak güzel bir yaklaşım. Ancak *"İlahiyatçı kimdir, nedir, nasıl olmalıdır?"* sorusu ya cevapsız kalıyor ya da temelde kendi oluşturduğumuz öznel duyuş ve düşünüşlerden müteşekkil masa başında üretilmiş fanteziler dayatılıyor. Maalesef bugün sadece *"İlahiyatçı kimdir, nedir, nasıl olmalıdır?"* meselesi değil *"akademisyenlerin İlahiyatçı algısı ve beklentisi nedir?", "Halk, İlahiyatçılardan ne beklemektedir?"* vb. sorular da bilimsel araştırmalara yeterince konu edilmemiştir. Dolayısıyla herkesin İlahiyatçı algısı kendi meşrebi, mezhebi, din algısı, dindarlık şekli ve dünya görüşüne göre değişmektedir[13].

---

des Religions. PIF, Paris, 1995, s. 114-125; Recep Yaparel, "Dinin Tarifi Mümkün mü?" *Dokuz Eylül Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi IV*, 1987, 403-414.

[12]Dindarlık tanımları ile ilgili olarak bk. Yapıcı, *Ruh Sağlığı ve Din*, s. 20-39; Yıldız, M. (2006). *Ölüm kaygısı ve dindarlık,* İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları, İzmir, s.77-101.

[13] Örneğin bk. Necdet Subaşı, "İlahiyat Nedir?" *Tezkire 31-32*, 2003, s. 65-74; Ömer Özsoy, "İlahiyatın Meşruiyyet Krizi ve Üç tarzı Siyaset", *Star Açık Görüş* (5 Ekim 2013);

İlahiyat Fakülteleri yapılanma ve program açısından hemen her siyasal dönemde tartışılmıştır. Bugün bu tartışma daha da yoğunlaşmıştır. Çünkü mevcut İlahiyat programlarından ne siyasî iradenin desteğini alan YÖK, ne de İlahiyat camiası memnundur. Değişim ve dönüşümün gerekli olduğu konusunda herkes hemfikirdir. Asıl mesele değişim ve dönüşümün yönü ve niteliğinin ne olacağında düğümlenmektedir. İşte bu noktada tarafların din ve dindarlık anlayışlarındaki farklılıklar devreye girmekte, İlahiyat programı siyasî-ideolojik ve dinsel kaygılarla tartışılmaktadır.

15. 08. 2013 Tarihinde YÖK Genel Kurulunca Kabul Edilen İlahiyat Programının Yapısal Sorunları

Hatırlanacağı üzere Yükseköğretim Kurulu, 15.08.2013 tarihli oturumunda, hazırlanan bir program taslağının İlahiyat, İslâmî İlimler, İlahiyat Bilimleri, Dinî İlimler, Uluslararası İslâm ve Din Bilimleri Fakültelerinde uygulanmasını oy çokluğuyla kararlaştırmış, dahası "*noktasına virgülüne dokunmadan*" tüm fakültelerde uygulanması gerektiğini akademik özerklikle bağdaşmayan baskıcı bir üslupla dayatmıştır. Bu süreçte ulusal basında ve sosyal medyada söz konusu "*Yeni İlahiyat Programı*" tartışılmaya başlamıştır. Tartışmalar genellikle felsefe dersleri etrafında yürütülmüştür. Bu durum bir açıdan olumlu olmuş, bir başka açıdan olumsuz sonuçlar doğurmuştur. Olumlu olmuştur; çünkü konu felsefe dersleri olunca ulusal basın ve entelektüeller meseleye daha fazla sahip çıkmıştır. Olumsuz sonuçlar doğurmuştur; çünkü programa felsefe dersleri konulunca sanki her şey güllük gülistanlık olacakmış gibi bir algı oluşmuş, programın masa başında üretilmesi ve baskıcı bir zihniyetle dayatılması ikinci plana atılmıştır. Bu durum adeta şu anlama gelmektedir: Programa 3-5 kredi/saatlik felsefe dersleri konularak yeni dayatmalar yapılabilir[14].

Hidayet Şefkatli Tuksal, "Köy İmamı Gibi İlahiyatçı Yetiştirmek" (http://www.eilahiyat.com/index.php/arsivı/kategoriler/ilahiyat-uzerine/2557-koeye-imam-gibi-ilahiyatc-yetistirmek); Haşmet Babaoğlu, "İlahiyatçılar", *Sabah Gazetesi* (20 Ağustos 2010) Hayrettin Karamanla İlahiyat Fakülteleri Üzerine Röportaj (http://www.hayrettinkaraman.net/yazi/hayat/0205.htm); Faruk Beşer, "İlahiyatçıların kafası neden karışık?" *Yeni Şafak* (5 Ağustos, 2013); Erhan Kırmızı, "Kafası Karışık İlahiyatçılar Nelerden Hoşlanır?", *Çoruh Postası* (4 Mart 2014);Ayrıca ilahiyat ve ilahiyatçılarla ilgili farklı noktalara atıf yapan yazılar için bk.http:// www.eilahiyat.com / İndex.php/arsivı/kategoriler/ilahiyat-uzerine?start=30

[14] Yeni ilahiyat programına ulusal, yerel ve sosyal medyada gösterilen tepkiler için bk.

Kuşkusuz felsefe dersleri İlahiyat eğitiminde önemli ve gereklidir. İlahiyatçının bakış açısını zenginleştirir. Ancak unutulmaması gerekir ki o dönemde dayatılan program topyekûn sorunluydu. Program geliştirme ilkelerine uygun olarak geliştirilmemişti, pedagojik değildi, kibirli ve dogmatik bir zihniyetin ürünüydü. Programda felsefe derslerinin olmamasından öte dayatılan programın felsefesi yoktu. Ayrıca üniversitelerin özerkliğini ihlal edici biçimde Fakülte Kurullarının ve Üniversite Senatosunun iradesi, kısaca akademisyenlerin tercihleri by-pass edilmişti.

Yine o dönemde İlahiyat Fakülteleri'nin İslâmî İlimler Fakültelerine dönüştürülmesi yönünde yoğun çabaların var olduğu bilinmektedir. Bu noktada hatırlatmakta fayda vardır ki, İlahiyat Fakülteleri'nin vizyonu ve misyonuyla İslâmî İlimler Fakültesinin vizyonu ve misyonu aynı değildir. Bu arada İslâmî ilimlerin ne kadar üniversal olabileceği ayrıca tartışmaya açıktır. İslâmî ilimler -adı üstünde- sadece "İslâm âlimi" yetiştirmeyi, İlahiyat ise hem "İslâm âlimi" hem de "teolog" yetiştirmeyi amaçlar. Bu anlamda İlahiyat Fakülteleri'nden gelenek ile moderni, eski ile yeniyi, Doğu ile Batıyı, vahiy ile aklı, din ile ahlâkı, din ile sanatı, din ile beşerî bilimleri şahsında mezcedebilmiş kişilerin yetiştirilmesi hedeflenmektedir[15]. Ancak dayatılan İlahiyat programında öngörülen İlahiyatçının sadece ve basitçe vaaz edip namaz kıldırabilen, Arapça ibare okuyabilen (!) kişiler olduğu aşikârdır.

Kuşkusuz çoğulcu bir yaklaşım benimsenerek bazı üniversiteler bünyesinde bölümlenmesi, programı, müfredatı ve istihdam alanları farklılaşmış İslâmî İlimler, hatta yine aynı kriterlere uygun olarak Din Bilimleri fakülteleri kurulabilir. Ancak bölümlenmesi, programı, müfredatı ve istihdam alanları belirlenerek yahut yeniden düzenlenerek bize has ve özgün şekliyle İlahiyat Fakülteleri varlıklarını devam ettirmelidir.

---

http://serdargunes.wordpress.com/2013/09/06/yeni-ilahiyat-mufredati-ve-tepkiler/
http://www.eilahiyat.com/index.php/ilahiyat-haberler/2850-felsefe-tartismalari-ikiye-boldu

[15] Asım Yapıcı, "Yeni İlahiyat Programına Neden Hayır Demek Zorundayız?" *Adanapost* (9 Eylül 2013); *Milliyet Blog* http://blog.milliyet.com.tr/yeni-ilahiyat-programina--neden--hayir-demek-zorundayiz-/Blog/?BlogNo=428501; (11 Eylül 2013); Rasim Özdenören, "İlahiyat fakültesi mi İslâmi İlimler Fakültesi mi?", *Yeni Şafak* (12 Eylül 2013).

Cağfer KARADAŞ[*]

İlahiyat isminin tartışmaya açılmasının gelinen nokta itibariyle bir anlamı yoktur. İlahiyat ismi artık alem isim olmuştur. Alem isim üzerinde de tartışma yapılması anlamlı değildir. Bunun için tarihten refarans göstermeye de gerek olduğunu düşünmüyorum.

Öte yandan İlahiyat Fakültesinin görev alanı zaman içinde değişmiştir. Osmanlı'da ve Cumhuriyetin ilk yıllarında kurulan İlahiyat Fakültesinin kuruluş amacı yüksek ihtisas sahibi bilim adamı yetiştirmekti. 1949'dan sonra ise bu ortaöğretim ve liseler için din din dersi, İHL için meslek dersi öğretmeni yetiştirmeye dönüşmüştür. Daha sonra buna Diyanet İşleri Başkanlığı'na din görevlisi yetiştirme misyonu da eklenmiştir. Ayrıca program noktasında İlahiyat fakültelerinde tep tip anlayış yerini farklılıkların oluştuğu ve kabul gördüğü bir zenginliğe doğru bir yönelişe izin verilmelidir.

Celalettin ÇELİK[*]

"Bugünün İlahiyatı" Üzerine, Eleştirel Bir Değerlendirme

Bu yazı, "Bugünün İlahiyatı Nasıl Olmalıdır?" çalıştayına sunulan bildirilerin geneli üzerinden bazı değerlendirmeleri içermektedir. Yazıda, farklı konular ve sorunlar üzerinde odaklanan bildiriler, İlahiyat Fakülteleri'nin genelleşen sorunları bağlamında tematik başlıklarla tartışma konusu yapılacaktır. Bununla birlikte metin, İlahiyat Fakülteleri'ni, içerden ele alması nedeniyle düşünümsel bir özellik taşımaktadır. Sosyolojik arka planı göz önünde tutularak, bildirilerin işaret ettikleri hususlar dikkate alınarak sorunlar bazı başlıklar altında toplanmış ve kritik edilmiştir.

1. Kurumsallaşma Sorunları; Siyasetle Etkileşim İçinde İlahiyat

Türkiye'de İlahiyat üzerine yapılan değerlendirmeler, genellikle bir yükseköğretim kurumu olan İlahiyat Fakülteleri'ni eksen alarak yürümektedir. İlahiyat Fakülteleri'nin yapısal ve kurumsal özellikleri-

[*] Prof. Dr., Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.
[*]Prof. Dr., Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Sosyolojisi, celikcela@gmail.com

nin tartışma odağında yer alması, ona atfedilen misyonun bir öğretim kurumunu fazlasıyla aşıyor olmasından kaynaklanmaktadır. İlahiyat fakülteleri, din ve modernleşme bağlamında yaşanan gerilimlerin hem çözümünde hem de sürdürülmesinde stratejik bir mekanizma veya araç rolüyle öne çıkarılmıştır. Bir başka deyişle İlahiyat Fakülteleri'nin herhangi bir yükseköğretim kurumuna göre özel misyonlar yüklenmesi, onun stratejik cazibesini ve dolayısıyla araçsallığını artırmaktadır.

Bu bağlamda İlahiyat tartışmasını, özellikle sosyopolitik değişim süreçlerinde toplum mühendisliğinin bir unsuru olarak ele alan ve planlayan eğilimlerin etkisine işaret edilmelidir. Toplumun dini sosyal hayatında, İlahiyat bilgisinin belirleyicilik veya yönlendiricilik kapasitesi her zaman için tartışmalara konu olmuştur. Hatta akademik İlahiyatın, geniş halk kesimleri üzerindeki etkisizliği ve bağlayıcılığı sorununa ilişkin aktüel serzenişler yaygın bir kabuldür. Ancak çok açıktır ki, akademik bir kurum olarak İlahiyatın belirli sosyal ve kültürel sınırlanmışlığına rağmen, eğitim tarihi içinde onun varlığı hep siyasal iradenin toplumsal planlamada ona biçtiği rol ve misyonlarla meşruluk kazanmıştır.

Bununla birlikte, İlahiyatın tarihsel gelişiminde sosyolojik gerekçeler de, onun kurumsal inşasında bir hayli zorlayıcı olmuştur. İlahiyatlar yine de toplumun nitelikli din görevlilerine duyduğu acil ihtiyaçlar ve talepler bağlamında, özel fonksiyonel beklentilerle ikame olmuştur. Siyasi meşruiyetin kendini dayandırdığı esaslı gerekçe ise yeni toplumun yapısında zuhur eden dini sosyal problemlere yapılan referanslar olmuştur. Ancak "İlahiyat" toplumsal bağlamda ya da *halk İslâmı* üzerindeki etkisizliğine rağmen, siyasî konjonktürde tevarüs edilen geleneğe benzer şekilde adeta meşihatın ve ulemanın misyonunu devralmış gibidir. Resmi politikalar, diyanet ve İlahiyatı birlikte düşünmüş, toplumun dinî hayatına yönelik plan ve stratejilerinde bu iki kurumun desteğini sürekli denetim ve müdahele pozisyonu içinde halletmeye çalışmıştır.

Kurumsallaşmanın başlangıcında resmi siyasetin İlahiyatla ilgili bütün inşa ve tasarrufları, kendi siyasal modernlik projesine sunabileceği dini destek ve meşrulaştırma için bir anlam ve işlev taşıyordu. İlahiyatın kurumsal yapısındaki siyasal zafiyetler, her dönem siyasetin onu özel işlevlerle yeni bir tanıma zorlamaya yol açmaktadır. Nitekim paradigmatik değişim süreçlerinde İlahiyat bazen yükselen zihniyete

göre geleneğe geçişin bir aracı olarak önem kazanabilmektedir. Bugün için İlahiyatların içerik olarak müfredatlarından, ders konularına, fakülte sayısından öğrenci kontenjanlarına, isimlerinden kadrolaşma eğilimlerine kadar uzanan niceliksel yükseliş, paradigmatik bir değişimle birlikte ortaya çıkmaktadır. Kuruluş döneminden darbe dönemlerinin sonuna kadar geçen süre ile özellikle 1990'lı yıllardan sonra başlayan süreç birbirinden ayrışan eğilimlerle temsil edilir. Bütün bu gelişmelerle birlikte araştırma ve öğrenim kurumları olarak İlahiyat fakülteleri, siyasal araçsallaştırma eğilimlerinden masun kılınarak akademik özerkliği korunması gereken özel kurumlardır.[16]

İlahiyat Fakülteleri'nin süreç içinde resmi siyasetin ilgi alanında özel misyonlarla müdahaleye açık olması ve toplumsal mühendislik projelerinde kullanılmasının bir takım içsel yansımaları da olmuştur. Bir bütün olarak "İlahiyat"ı özel işlevlerle sınırlandırmak, bilhassa İlahiyat geleneği içinde dini anlayış ve yorum imkânlarını da sınırlandırma potansiyeli taşımaktadır. Esasen toplum mühendisliği rolünde toplumun din anlayışına yönelik bir misyon, kendi içinde farklılaşma ve çoğullaşma imkânlarını da dışlayıcı bir eğilimi temsil eder.

Muhafazakâr-dindar siyasetin "İlahiyat"tan beklentileri, bir bakıma toplumun İlahiyatlara atfettiği misyonla da yakınlaşmaktadır. Bir başka deyişle İlahiyat, öğretimi süresince geleneksel dindar tanımında ifadesini bulan özellikleri öğrencilere kazandıran, topluma dini konularda daha çok geleneksel algı ve ihtiyaçları karşılayabilen bir kurum olmalıdır. Ancak bir üniversite kurumu olarak İlahiyatın bu misyonlarla örtüşmesi ise yapısal olarak imkân dâhilinde değildir. İlahiyatın aynı zamanda dini bilimlerin öğretildiği bir yer olması, burada dini olguların, tarihsel, kültürel sosyal boyutları ile farklı dini düşünce ve yorumlar, ekoller, akımlar ve yaklaşımları öğrenme ve tartışma zemini yaratmaktadır. Akademik bir kurum olan İlahiyatlarda verilen eğitim, kültürel ve siyasal yönelimlerin belirlediği bir dindarlık tipolojisini her zaman desteklemeyebilir. Kurumsal özerklik, nesnel akademik çalışmalar yapabilmenin, İlahiyat alanında özgün çalışmalar ortaya koyabilmenin yegâne yoludur.

[16]Bu konuda geniş değerlendirme için bkz. Mustafa Öztürk, "İlahiyatın Adı ve Amaçları", Bugünün İlahiyatı Nasıl Olmalıdır? (Sorunlar ve Çözümler) Çalıştayı, 1-4 Haziran 2014, Kozaklı-Kayseri.

2. Akademik Yapılanma ve Program Sorunları

İlahiyat Fakülteleri'nin temel sorunlarından biri de akademik yapılanma ve programlardır. Bu konuda istihdama yönelik eğilimler ile akademik eğilimler arasında İlahiyatların amaçlarından, müfredatlarına ve akademik programlarına kadar pek çok maddede ciddi görüş farklılıkları bulunmaktadır.

Programların eğitime yansımaları bakımından, Recai Doğan'ın İlahiyat Fakülteleri'nin eğitim anlayışı konusunda getirdiği sorgulayıcı tespitlerin önemli olduğunu belirtmeliyim. Özellikle mevcut İlahiyat programlarının, nasıl bir insan tipi yetiştirmeye yönelik olduğu sorusu, konunun anlaşılması ve çözüm önerilerinin ortaya konması bakımından dikkate değer bir çıkış noktasıdır. Doğan'ın çalışması İlahiyat Fakülteleri'nde verili eğitim anlayışı konusundaki sorunlu alanlara işaret ediyor ve bu bağlamda amaçlar ile yöntem tercihleri konusunda dikkate değer kritikler içeriyor:

"İlahiyat Fakülteleri'nin eğitim hedefleri bakımından tek bir müfredatla Millî Eğitime öğretmen mi, Diyanet'e din görevlisi mi, İlahiyat alanına araştırmacı mı yetiştireceği hususu belirsizdir. Bu duruma bağlı olarak bilginin işlenmesi ve aktarılmasında geleneksel bilgi kodları ile yeni sosyal bilim yönelişleri arasında gel-gitler yaşayan, bilgi inşasında metodolojik bir krizden kurtulamayan araştırma anlayışı söz konusudur. Detaylara inildiğinde bu program sorunu beraberinde başka sorunları da üretebilmektedir.

Örneğin dersler arasında zamansal, konusal hiyerarşi ve düzenlilik bulunmaması, öğrenme ve öğretme süreçleri konu ve hoca merkezli yürütülmesi, üretici ve keşfedici etkinlikleri geliştirme yerine malumatı ölçmeye yönelik bir ölçme değerlendirme anlayışının benimsenmesi" gibi özellikler, büyük ölçüde bu durumla bağlantılı olmalıdır.[17]

İlahiyat Fakülteleri'nin akademik bölümleri (Temel İslâm Bilimleri, Felsefe ve Din Bilimleri, İslâm Tarihi ve Sanatları) İlahiyat biliminin üniversite ve sosyal bilimler içindeki yerini sağlamlaştıracak metodolojik temellerle bağıntılıdır. Bu bölümlerin ders ağırlıkları ve oranları konusunda zaman zaman tartışma ve görüş ayrılıkları ortaya

[17] Doğan, "İlahiyat Fakültelerinin Eğitim Anlayışı Nasıl Olmalıdır?".

çıkmakta, oranlar üzerinde bir takım değişiklikler yapılarak İlahiyatların niteliğinde ve hedeflerinde belirlemelere gidilmesi dikkat çekmektedir. Zaman zaman dinî ilimler ile sosyal bilimler arasındaki gerilimden hareketle, İlahiyat bünyesindeki felsefe, sosyoloji ve psikoloji gibi derslerin gereksizliği savunulmakta, zaman zaman da bu derslerin içeriğinde "bilginin İslâmîleştirilmesi"ni çağrıştıran yeniden yapılanma çağrıları gündeme gelebilmektedir.[18]

İlahiyat programları üzerine yapılan tartışmalar, program üzerinde bir kafa karışıklığı olduğunu göstermektedir. Bu sebeple, konuya gerek istihdam ve yeni hizmet alanlar açısından bakanlar, gerekse akademik bir kurum olarak İlahiyatı savunanların ortak bir zeminde verimli diyalogu, ancak geniş boyutlu çalıştaylarla mümkün olacaktır.

3. Öğrenim Sorunları

İlahiyatlar üzerine yapılan tartışmaların önemli bir boyutu da İlahiyat öğretiminin kalitesine yöneliktir. Bu bağlamda İlahiyat öğreniminin amaçlarından, ders çeşitlerine ve içeriklerine, dinî ilimlerin yöntemlerinden sosyal bilimlerle irtibat ve gerekliliğine kadar pek çok konu başlığında ifade edilebilecek sorunlar bulunmaktadır. Tartışmaların önemli bir kısmı, İlahiyat öğreniminin süreç içerisinde gerek bilginin içeriğinde gerekse aktarılma ve paylaşılmasında yeni yöntem ve yaklaşımların takip edilmesi ve uygulanmasına yönelik problemlerden kaynaklanmaktadır.

İlahiyat müfredatında yer alan pek çok dersin klasik nakil ve ezbere dayalı yapısı nedeniyle, bu yöntemin genel bir tercih ve eğilim olarak bütün alanlara yaygınlaştırılmasından kaynaklanan sorunlar bulunmaktadır. Nitekim bu öğretim sorunları üzerinden nakilci ve ezberci eğilim yerine "anlamacı, aktif, probleme dayalı öğrenen merkezli bir paradigma" öneren Recai Doğan'ın[19] yaklaşımı İlahiyat öğreniminde dikkat çekici bir açılım ve yenilenme fırsatı içermektedir.

---

[18] Bkz. Tahsin Görgün, "İlahiyatın Akademik Yapılanması, Bölümleri ve Anabilim Dalları Nasıl Olmalıdır?", Bugünün İlahiyatı Nasıl Olmalıdır? (Sorunlar ve Çözümler) Çalıştayı, 1-4 Haziran 2014 Kozaklı-Kayseri.

[19] Bkz. Recai Doğan, "İlahiyat Fakültelerinin Eğitim Anlayışı Nasıl Olmalıdır?", Bugünün İlahiyatı Nasıl Olmalıdır? (Sorunlar ve Çözümler) Çalıştayı, 1-4 Haziran 2014 Kozaklı-Kayseri.

Müfredatı içinde tarihsel bilginin ağırlıklı bir yere sahip olduğu İlahiyat alanı, bu bilginin aktarımında genellikle yeni sosyal bilimsel gelişmelerle irtibat sorunu yaşamaktadır. Örneğin fıkıh gibi tarihi form ve içerikle gelişen bazı derslerin yeni sosyal problemler ve kültürel olgularla ilişkisinin kurulması gerekmektedir. Fıkhi bilginin işlenmemiş tarihselliği ve soyutluğu, onu güncel problemler karşısında atıl bir vaziyette bırakmaktadır. Burada esaslı problemlerden biri karşımıza çıkmaktadır; yani bilginin nasıl aktarılacağından ziyade bilginin nasıl güncellenebileceği sorunu.

Bir başka deyişle, bir bütün olarak İlahiyatın hem geleneksel bilgiyi aktarma ve hem de o bilgiyi bugüne, çağımıza cevap verecek bir düzeyde yeniden inşa etme problemi söz konusudur. Mevcut yapısı içerisinde İlahiyat öğretimi sorgulama, karşılaştırma, yorumlama, analiz sentez yapma, çıkarımda bulunma gibi zihinsel süreçlere yer vermemektedir.[20] İlahiyat bilgisinin geleneksel kodları yaşadığımız dünyanın diline nasıl çevrilecek, sosyal değişmeler ve yeni problemler karşısında İlahiyat bilgisinin güncel dinamiklere kavuşması nasıl mümkün olacaktır?

Maalesef modern zamanların bu yakıcı problemi karşısında, İlahiyat alanında iki tür tavır kendini göstermektedir. İlk tavır modern dünyanın getirdiği gerçekliğe tamamen sırtını dönerek, geçmişin klasik yorum ve yöntemlerini tekrarlamayı sürdürmek şeklinde kendini gösterirken; diğerinde ise klasik birikimin önemi ve gerçekliği dikkate almaksızın yeni epistemik kodlar takip edilerek temelsiz ve tarihsiz bir bilgi inşa edilmeye çalışılmaktadır.[21]

Öte yandan İlahiyat müfredatına yönelik tartışma ve değerlendirmeler, temel alınan bakış açısına göre bir eski-yeni zıtlaşmasına, kutuplaşmış düşünceler üzerinden bir çatışmaya malzeme olabilecek bir naiflik taşımaktadır. Nitekim ortaya çıkan her müfredat taslağı-planı, sonuçları bakımından ya modernist ya da selefi tipolojisine indirgenen bir resme göre değerlendirilmektedir. Bir bakıma İlahiyatta öğretimin ve müfredatın nasıl olması gerektiği sorunu, İlahiyatın aslında "ne olduğu" ve yükseköğrenim kurumu olarak "nerede durması" gerektiği sorusundan bağımsız değildir.

---

[20] Doğan, "İlahiyat Fakültelerinin Eğitim Anlayışı Nasıl Olmalıdır?".
[21] Doğan, "İlahiyat Fakültelerinin Eğitim Anlayışı Nasıl Olmalıdır?"

İlahiyatlarda ders planları, zorunlu ve seçimlik dersler, ders içerikleri değişen yeni durumları ve öğrencilerin yeni ihtiyaçlarını göz önünde tutarak yapılandırmaya açık ve esneklik taşımalıdır. Bu durum ele alınırken, İlahiyat Fakülteleri'nin akademik kimliği daima göz önünde tutulmalı ve sadece öğretmen ve imam yetiştirme kurumları gibi algılanan bir daraltmadan da sakınılmalıdır. Bilgi üretme fonksiyonu zayıflatılan bir İlahiyatın zaman içerisinde meslekî formasyonunun da içeriğinin boşalacağı aşikârdır.

İlahiyat fakültelerinde İslâm bilimleri alanında yer alan birikimin, toplumun bütün kesimlerinin yararlanabileceği bir perspektife taşıyabilmek için, genelleşmiş bilgi sistemleriyle kurulacak verimli bir ilişkiye ihtiyaç bulunmaktadır. İlahiyat öğretimi salt bir tefsir ve hadis geleneğine indirgenmeden, sosyal bilimlerde ve toplumsal dünyada yeni gelişmeler, talep ve ihtiyaçlarla bağlantıları dikkate alan bir anlayışa gelmek durumundadır. Bunun için diğer dinleri ve teolojik sistemleri de karşılaştırmalı bir şekilde inceleme ve araştırma zemini korunmalı, eğitim ve araştırma alanının dogmatik çerçevelerle sınırlandırılmasına karşı duyarlı olunmalıdır. Din bilimleri alanında araştırma zihniyetinin kontrol ve denetim geçerlik ve güvenirlik kıstasları olmayan izafi kategorilerle değersizleşmesine karşı, nesnel, sorgulayıcı, tartışmacı özgür bilimsel inceleme geleneğinin sürdürülmesi için çaba sarfedilmelidir.[22]

İlahiyat öğretimine özgü akademik bilgi ve tarihsel bilgi arasında yaşanan bu köklü gerilimin dışında, yükseköğretimin yeni teknolojik imkânları konusunda da yeni sorunları da bulunmaktadır. Bunların başında ise uzaktan eğitim ve lisans tamamlama gibi programlar yoluyla giderek kronikleşen bazı problemlerden de söz etmek mümkündür. Bugün dünyada giderek yaygınlaşan uzaktan eğitim programları konusu İlahiyat öğreniminin de ilgi alanında olup İLİTAM gibi örnekleri çok sayıda öğrenci ve öğrenim materyalini işin içine çekmiş durumdadır. Artık uzaktan eğitim olgusu, modern iletişim araçlarının yaygınlaştığı dünyada kaçınılmaz ve vazgeçilmez bir şekilde İlahiyat yükseköğrenimini de içine almış görünüyor. Ancak bununla birlikte örgün öğretimin imkânlarından mahrum bırakan bu yeni gelişme, beraberinde İlahiyat alanına ilişkin bazı özel sorunları da tartışmaya açmaktadır. Nitekim Nurullah Altaş'ın uzaktan eğitimle ilgili çalışması

[22] Doğan, "İlahiyat Fakültelerinin Eğitim Anlayışı Nasıl Olmalıdır?"

göstermektedir ki, bizzat İLİTAM öğrencileri de uzaktan eğitimde verimlilik ve performansın düşüklüğüne, tartışma, okul ortamı ve entelektüel zemin sunamamasına, aktif eğitim imkânı içermemesine işaret etmektedir. Bununla birlikte yaşadığı şehirden ayrılamama, çevre baskısı, çalışma ya da evlilik gibi sebeplerden dolayı örgün öğretim imkânlarından yararlanamayan kişiler için uzaktan eğitim büyük fırsatlar içermektedir.[23]

İlahiyat öğrenimi ile ilgili sorunlar arasında ifade edilebilecek bir başka mesele ise; son dönemde hem fakülte, hem de öğrenci-öğretim elemanı sayıları bakımından çok hızlı niceliksel artış yaşanmasıyla ortaya çıkmıştır. Bu süreçte öğrenime açık İlahiyat Fakülteleri'nde öğrenci sayısı ve kontenjanları da çok büyük artış göstermiştir. Kurumsal yapıda kendini gösteren bu niceliksel gelişmenin, niteliksel bir artış anlamına gelmediği gibi hatta ters orantılı olarak genel anlamda öğretim unsurlarındaki niteliğin düştüğüne ilişkin geniş bir mutabakatın olduğu bile söylenebilir.

Sözkonusu süreç gerek öğretim üyelerinin yetişmesi ve yeterliliği gerekse öğretimin kalitesinde bir düşüşe yol açmıştır. Öğretim elemanı yetiştirilmesi konusunda öne çıkan ÖYP, öğretim elemanı alımında subjektif değerlendirmelerin önünü kapatsa da beraberinde başka sorunlar getirmiştir. Öğretim üyeliği seçimi konusu İlahiyat öğreniminde ve araştırma geleneğinde belli bir niteliksel düzeyi yakalama açısından önem arz etmektedir. Ancak bu durum bazı nesnel şartların gerçekleşmesine bağlıdır. Her şeyden önce öğretim elemanlarının maddi durumları düzeltilerek aşırı ders yükü altına girmeleri önlenmeli, bilimsel çalışma ve gayretlerin teşviki sağlanmalı, bilimsel özerklik geliştirilmelidir. Öte yandan öğretim alanlara göre elemanlarının alımında İlahiyat bölümlemesinde dengelerin iyi gözetilmemesi bir sorun olarak dikkat çekmekte, örneğin felsefe ve din bilimleri alanına tahsis edilmesi gereken kadroların giderek azaltılması bu handikapı göstermektedir.[24]

---

[23] Nurullah Altaş, "Uzaktan Eğitim ve İLİTAM Uygulamalarını Geleceği Nasıl Olmalıdır?", Bugünün İlahiyatı Nasıl Olmalıdır? (Sorunlar ve Çözümler) Çalıştayı, 1-4 Haziran 2014 Kozaklı-Kayseri.

[24] Mustafa Köylü, "Öğretim Elemanlarının Niteliğini Artırmak İçin Neler Yapılabilir?", Bugünün İlahiyatı Nasıl Olmalıdır? (Sorunlar ve Çözümler) Çalıştayı, 1-4 Haziran 2014, Kozaklı-Kayseri.

İlahiyat öğretiminde sıklıkla vurgulanan, ihtiyaçlara yönelik uzman talebi, İlahiyat sonrası Diyanet gibi kurumlarda bir hazırlık eğitimiyle aşılabilir ve zaten bu yönde bir ihtisas eğitimi de yapılmaktadır. Diğer taraftan İlahiyatlar da yüksek lisans ve doktora öğrenimi İlahiyatın akademik canlılığı ve dinamizmini ayakta tutabilmek için son derece büyük önem arz etmektedir. Ancak bu programlar eğitimin değil daha çok araştırmanın bir parçasıdır. Öğretim elemanı yetiştirme konusunda düşünülmesi gereken bu hususta ciddi problemler bulunmaktadır.

Son olarak bu bağlamda İlahiyatlarda bilimsel çalışmalar ve projelerin yeterliği gibi bir sorundan da söz edebiliriz. Bu bakımdan İlahiyat Fakülteleri'nin, bilimsel çalışmalar için mevcut potansiyelden ve kurumsal imkânlardan yeterince yararlandığı söylenemez. İlahiyatlarda yapılan proje ve çalışmaların, sahip olunan akademik potansiyele göre sosyal bilimlerin diğer alanlarına göre çok zayıf kaldığı, toplumsal ve kültürel değişmelerle ortaya çıkan talep ve ihtiyacı göremediği anlaşılmaktadır. Bu bakımdan İlahiyatların öğrenim sorunları tartışılırken, İlahiyatın her şeyden önce akademik bir araştırma kurumu olma niteliği de ihmal edilmemelidir.

Sonuç

İlahiyat fakülteleri gerek akademik kurumsal geçmişleriyle, gerekse kendisine atfedilen sosyo-tarihi misyonlarıyla başlangıcından bu yana hep tartışma konusu olmuştur ve olmaya da devam edecektir. Nitekim bu çalıştayın başlığını oluşturan "Bugünün İlahiyatı nasıl olmalıdır?" sorusu, İlahiyatlarda klasik bilgilerin mükemmel bir şekilde sisteme katılsa da, mevcut gelişmeler, değişim ve talepler ışığında İlahiyat hakkında yeni yaklaşım ve yorumlardan kaçınılamayacağının bir göstergesidir. İlahiyat fakülteleri, her şeyden önce üniversite sistemi içinde akademik yapıyla entegre olmuş öğretim kurumlarıdır. Elbette bir din olarak İslâmiyet'in toplumsal ve kültürel hayatımızla içiçe geçmiş derin bağları, onun diğer sosyal bilimler ölçüsünde ve kriterlerinde ele alınmasını da güçleştirmektedir. Ancak burada toplumsal hayatımızda dini sosyal hizmetler ve beklentilerin, İlahiyat sonrası ve devamı sayılabilecek kurumlara transferi ön planda tutulmak üzere, İlahiyatların sosyal bilimsel zemindeki akademik yapısı ve bilimsel özerkliğinin korunması son derece önem arzetmektedir.

Öte yandan İlahiyatların öğrenim sürecinde müfredat ve program yapılandırmalarında yeni gelişme, hizmet ve talepleri de dikkate alan bir esneklik taşıması vazgeçilmezdir. Bu durum, zaman içerisinde güç kazanan yeni anlayış ve yorumların, afaki proje ve stratejilerin ders, program ve müfredatlar üzerinde muhtemel keyfi müdahalelerini de önleyecektir.

Son olarak, İlahiyatların değişen toplumsal dünyaya paralel olarak yeni istihdam ve hizmet alanları konusunda taşıdığı potansiyel ihmal edilmemelidir. Özellikle sosyal hizmetler alanında ihtiyaç duyulan personeli yetiştirecek öğrenim kapasitesi, diğer alanların da desteğiyle harekete geçirilmelidir.

Cemal TOSUN[*]

1. Türkiye'de Yüksek Din Öğretimi ne akademik/bilimsel ne de istihdama yönelik yeterlikleri yeterli düzeylerde kazandırabilmektedir. Konuyla ilgili yaygın bir kanaat tespit edilmektedir.

Akademik/bilimsel açıdan: Yüksek Din Öğretimi alanındaki akademik kadrolar akademik/bilimsel yeterlikleri kazandırma açısından şikâyetçidirler. Başta alet ilmi bağlamında Arapça olmak üzere temel İslâm bilimlerinde artarak gelişen bir yetersizlik söz konusu edilmektedir. Benzer şikâyetler felsefe ve din bilimleri ile İslâm sanatları ve tarihi alanlarında da dile getirilmektedir.

İstihdam açısından: Yüksek din öğretimi mezunlarının iki temel istihadam alanı Din/Diyanet hizmetleri ve Din Öğretimi alanlarıdır. Din/Diyanet hizmetleri alanına İmam-Hatiplik, Vaizlik, Müftülük, Din Hizmetleri Uzmanlığı, Kur'ân Kursu Öğreticiliği gibi görevler girmektedir. Yaygın din eğitimi/eğitimciliği bu alanın önemli bir boyutunu oluşturmaktadır. Din öğretimi alanında ise İmam-Hatip Liseleri meslek dersleri, Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi (DKAB) Dersleri, Seçmeli din ve ahlak alanı dersleri: Kur'ân-ı Kerim, Haz. Muhammed'in Hayatı, Temel Dini Bilgiler öğretimi/öğretmenlikleri yer almaktadır.

DKAB dersleri öğretimi/öğretmenliği konusunda istihdam alanından gelen şikâyetler nispeten daha azdır. Olanlar da öğreticilik formasyonuna değil temel İslâm bilimleri yeterliklerine yöneliktir.

---

[*] Prof. Dr., Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

Diğer derslerin öğreticiliği yönündeki yetersizlik şikâyetleri ise hem bilimsel birikim hem de öğreticilik formasyonunu kapsayacak genişliğine ve yoğunluğuna sahiptir.

Din/Diyanet hizmetleri alanlarında da yetersizlik şikâyetleri mevcuttur. Bu şikâyetler de bilgi, uygulama ve eğitim boyutlarını kapsamaktadır.

2. Beklenen akademik/bilimsel ve istihdama yönelik yeterliklerin kazandırılabilmesi için yüksek din öğretimi hem yapılanma hem de program açısından yeniden yapılandırılmaya muhtaçtır.

a) Yapılanma açısından bakıldığında öncelikle farklı isimlerde açılan yüksek din öğretimi fakülteleri üzerinde düşünmek gerekir. Hâlihazırda İlahiyat Fakültesi, İslâmî İlimler Fakültesi, İslâm ve Din Bilimleri Fakültesi, İlahiyat Bilimleri Fakültesi, Dini İlimler Fakültesi adı altında açılan yüksek din öğretimi kurumları bulunmaktadır. Farklı isimlerdeki fakültelerin öğretim programlarında akademik/bilimsel ve istihdama yönelik belirgin farklılaşmalar söz konusu değildir, hatta fiili durumda mümkün de gözükmemektedir.

Akademik/bilimsel açıdan ve istihdama yönelik olarak farklı yeterlikleri amaçlamayan farklı isimli yükseköğretim fakültelerinin açılması anlamsızdır. Farklı yeterlik alanlarına hitap etmek üzere farklı isimlerde yüksek din öğretimi açılabilirse de bu farklılığı programlar vasıtası ile gerçekleştirmek daha uygundur. Böylece aynı akademik/bilimsel yeterlikleri, kısmi farklılıklarla kazandıran ve üstelik aynı istihdam alanlarına hitap eden standart programlar uygulayan yapıların isim, amaç vb. açılardan karşılaştırılmaları ile ilgili tartışmaların da önüne geçilmiş olacaktır.

İsimlerin teke indirilmesinde en kapsayıcı olanı da İlahiyat Fakültesi olacaktır. Çünkü bu isim İslâm bilimleri başta olmak üzere düşünülebilecek tüm program çeşitlerini içine alabilecek genişliğe sahiptir.

H. Mehmet GÜNAY[*]

Sürekli bölümlere ayrılmanın, farklı alanlara farklı eğitimlerin verilerek ayrı ayrı yeterliliklerin kazandırılmasının önemi üzerinde duruluyor. Ama ben bunu hem modern dönemin şartları bakımından

[*]Prof. Dr., Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

hem de İlahiyatçı kimliği bakımından çok sakıncalı buluyorum. İlke olarak İlahiyatçı kimliğinin bölünemeyeceğini düşünüyorum.

İnsan şu alanda veya bu alanda İlahiyatçı ya da şu özelliklere sahip İlahiyatçı, bu özelliklere sahip İlahiyatçı olamaz; din kültürü öğretmeni kadar İlahiyatçı, akademisyen kadar İlahiyatçı ya da müftü kadar, imam kadar İlahiyatçı olamaz. Bunlar farklı ihtisas alanlarına dönüşebilir, ama ortak bir İlahiyatçı kimliği kazanılabilmesi için ortak bir program uygulanmasının zorunlu olduğunu düşünüyorum. Zaten bu yöntem daha önce denendi ve tutmadı; Ankara İlahiyatta, İstanbul İlahiyatta yaşayan dünya dinleri, pratik dini hizmetler gibi bölümler açıldı ama beklenen başarı sağlanamadı. Belki din kültürü bölümü de değişik bir örnek olarak gösterilebilir; ama onun da problemli olduğu ortaya çıktı.

Öğrencilerimize, ilk iki yıldan sonra yani ortak bir kimlik oluşturacak derslerden sonra farklı bölümlere geçilerek ona göre program uygulansın deniyor. Ama öğrencilerimiz bunu yapmaz; öğrenci her şeyi olmak istiyor, hem imam olmak istiyor, hem müftü olmak, hem vaiz olmak, hem de öğretmen olmak istiyor. Bu durum modern şartların gereklerine de uygun değil. Yakınlarda dünya ölçeğinde bir istatistik okumuştum; insanlar sürekli meslek değiştiriyor ve bu eğilim giderek artıyor. Bir insanı sürekli aynı mesleğe niye mahkûm edelim ki? Bir insan din kültürü okudum diye niye bir akademisyen olmasın ya da niye imamlık, müftülük yapamasın. Bana göre bir yıllık hazırlığın ardından dört yıl standart İlahiyat eğitimi verdikten sonra insanlar istediği yerlerde ihtisas yapabilir. İstihdam kurumları her şeyi İlahiyattan beklememelidir?

Mehmet KORKMAZ[*]

"İlahiyat" kavramı her ne kadar Batı menşeli bir kavram olsa da ve neredeyse her dönem bu kavramın kapsamı, çağrışımları, İslâm ilim geleneğini ihtiva edip etmediği tartışılmışsa da cumhuriyet döneminde kurulan ilk İlahiyat Fakültesinden bu yana gelinen bu süreçte bu kavram belli bir anlam çerçevesine sahip olmuştur. Dolayısıyla bugün "İlahiyat Fakültesi" denildiğinde ülkemizde bu kurumun amaç-

[*]Doç. Dr., Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

ları, programları ve işlevlerine dair belli bir anlam bütünlüğünün oluştuğu söylenebilir. Bu anlamda bu kurumun adının değiştirilmesi gelinen bu noktada çok da anlamlı gözükmemektedir.

Diğer taraftan son yıllarda "İslâmî ilimler fakültesi","din bilimleri fakültesi" vb. isimlerle yeni İlahiyat Fakülteleri'nin kurulduğu hepimizin malumudur. Gerçekte bu kurumların adı farklı olsa da programları, işlevleri öğretim kadrosu, eğitim anlayışı vb. hep aynıdır. Şu durumda böyle farklı farklı isimlerle İlahiyat Fakülteleri'nin kurulması anlamsız ve işlevsiz gözükmektedir. Kaldı ki, "İslâmî ilimler" kavramı sorunludur. Böyle bir kavram İslâm ilim geleninin özüne uygun düşmemektedir. Böyle bir bakış açısı İlahiyat Fakülteleri'ndeki birçok dersi (ilmî alanı) gereksiz ve anlamsız görebilir. Bu durum özellikle temel İslâm bilimleri diye adlandırılan ilimler topluluğunun sosyal ve din bilimleri ile irtibatının kopartılıp, daha bir sığlaşmasına, hayattan kopmasına ve kendi içinde sürekli aynı konuların tekrar edildiği bir kısır döngü haline gelmesine sebep olabilir.

İlahiyat Fakülteleri'nin amaçları konusu üzerinde önemle durulması gereken bir konudur. Bu kurum un 1924'de kurulduğundan bugüne amaç ve işlevlerinde bazı temel değişiklikler olmuştur. İlahiyat Fakülteleri'nin amaçlarına bakıldığında;

1924'teki ilk İlahiyat Fakültesinin amacı; "Yüksek diniyyat mütehassısları yetiştirmek", olarak belirtilmiştir. 1949 Ankara Ü. İlahiyat Fakültesinin amacı; "Din meselelerinin sağlam ve ilmi esaslara göre incelenmesini mümkün kılmak, Meslekî bilgisi kuvvetli ve düşüncesinde ihatalı din adamları yetiştirmek" belirtilmiştir.1982'de Yüksek İslâm Enstitüleri İlahiyata çevrilince, İlahiyat Fakülteleri'nin amaçları açıkça belirtilmemiştir. Ancak Yüksek İslâm enstitülerinin işlevlerini bu kurumlar devralmıştır.

1998-99 yılında yeniden yapılandırılan İlahiyat Fakülteleri'nin İlahiyat lisans programının amaçları"kültürel mirası referans alan, yaşanan hayatı yorumlayabilen, problemlere çözüm üretebilen, hayat boyu öğrenme alışkanlığı sergileyebilen, İlahiyat alanında temel bilgi, zihniyet ve yaklaşım sahibi İlahiyatçılar yetiştirmek" olarak tanımlanmıştır.2009-2010 yılında yenilenen programlar de iseamaçlar bulunmamaktadır.

Bugün İlahiyat Fakülteleri'nin amaçları açıkça tanımlanmamıştır. Bununla birlikte bu kurumu bitirenlerin görev yaptığı alanlar bellidir. Dolayısıyla bugün yapılması gereken şey realiteyi dikkate alarak bu kurumların amaçlarını tanımlamak ve buna göre program ve öğretim süreçlerini buna göre düzenlemektir. Dolayısıyla bugün "İlahiyatçı" yetiştirmek kapalı bir anlama sahiptir. Bunun yerine... din öğretimi öğretmeni, yaygın din eğitimcisi, dini danışman, vb. gibi meslekler, dini lisans üstü eğitime eleman hazırlamak gibi amaçlar da düşünülerek daha açık amaçlar yazılmalı, öğretim programları ve ders süreçleri buna göre düzenlenmelidir.

Hedeflerin açıkça tanımlanması hem öğrencileri hem de öğretim elemanlarını rahatlatacak, öğretme-öğrenme süreçlerinin verimliliğini artıracaktı. Böylece öğrenciler ne olacaklarını, mezun olunca hangi görevleri yapacağını, bu görevlerin gerektirdiği yeterliklerin neler olduğunu, bu yeterlikleri kazanmak için neler yapılması gerektiğini daha işin başında bilecek ve fakülte eğitimlerini buna göre düzenleyebileceklerdir. Aynı şekilde öğretim elemanları da hangi dersin niçin programda yer aldığı, bu dersin öğrenciye hangi katkıları sağlamak üzere orada bulunduğunu daha iyi anlayacak derslerini buna göre gerçekleştirmeye çalışacaklardır.

Mevlüt UYANIK[*]

Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ve İSAV işbirliğiyle "Bugünün İlahiyatı Nasıl Olmalıdır? Sorunları ve Çözümleri" konulu Çalıştay (1-4 Haziran 2014 Kozaklı / Nevşehir) düzenleniyor. 50 üzerinde akademisyen, Ağustos 2013 yılında başlayan müfredat tartışması ile başlayan süreci değerlendirmek, mevcut sorunlara olası çözüm önerileri üretmek gayretinde. Bildiriler merkezli bir beyin fırtınası hedefleniyor, insallah maksat hâsıl olur. Öğrencilerin ve öğretim elemanlarının niteliğini artırmak, günümüz şartlarında çok farklı alanlarda dini hizmet bekleyen birimlerin ihtiyacına cevap verebilmek, aksaklıkları en aza indirgemek için neler yapılabilir, hususuna dair bir çalıştay olması hasebiyle önem arz etmektedir. Bildiriler ve müzakereleri esnasında arz ettiğim görüşlerin sistematik hale getirilmiş şekli aşağıdadır.

[*]Prof. Dr., Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

Durum Tespiti:

Ağustos ve Eylül 2013 tarihleri Türkiye Yüksek Eğitim ve Öğretim Tarihi açısından çok boyutlu incelemeyi hak edecek bir sürece işaret etmesi açısından önemlidir. 12 Eylül 1980 fiili askerî darbe, 28 Şubat 1997 post modern darbe süreçlerinde sürekli olarak İlahiyat fakültelerine yönelik operasyonlar yapılmasını yaşamıştık; ama muhafazakâr ve demokrat bir yönetim olarak nitelendirilen AKP hükümeti döneminde İlahiyat Fakülteleri programlarında felsefe ve gurubu derslerine yönelik bir operasyon yapılması çok ilginç bir girişim oldu. Yönetimi ele geçiren ve güce sahip olduğunu sanan herkes bir şekilde İlahiyat Fakülteleri müfredatı ile oynamayı hak olarak görmeye başladı. Önceki süreçlerden 1980 ihtilalinden sonra kız öğrenciler için kontenjan sınırlaması ve başörtüsü yasağı getirilmişti. Yüksek İslâm Enstitüleri, (şimdi yapılmak istenen İslâmî ilimler projesi ile benzerliği ayrıca araştırılmalı) İlahiyat Fakülteleri'ne çevrilmişti. 28 Şubat süreci yargılanıyor ve nasıl toplumsal mühendislikler yapıldığı ve İlahiyat Fakülteleri'nin kontenjan ve müfredatları ile sürekli oynandığı da hâlâ akıllarda. 28 Şubat süreci tahribatı önemli oranda giderildi ve İlahiyat Fakülteleri kadro ve öğrenci kontenjanı açısından önemli gelişmeler yaşadı, müfredatındaki aksaklıkları kısmen giderildi.

2013 yazında güya 28 Şubat tahribatını gidermek için yapıldığı iddia edilen ama tersten de olsa bir toplumsal mühendislik projesi ile daha karşılaştı İlahiyat fakülteleri. Felsefe tarihi ve İslâm Ahlâk Felsefesi derslerinin alenen kaldırıldığı, felsefe grubu derslerinin ve dahi İslâm Tarihi derslerinin budandığı, Arapça, Kur'ân ders saatlerinin artırıldığı ve Temel İslâm Bilimleri merkezli bir müfredat, oy çokluğu ile YÖK kurulundan çıkartıldı. Bunun akademik ve etik temellerinin olmayışının yanı sıra kanun ve yönetmeliklere de aykırı olarak çıkarıldığını söyleyen akademisyenler ve bu eleştirileredestek veren basın yayım kuruluşları temsilcilerinin sivil tepkileri karşısında bu hatadan (şimdilik) dönüldü.

Soru(n)

Bir şekilde güç elde eden ya da güce yakın olduğunu düşünen kendi "iyi tasavvuru çerçevesinde düzenlemeler/tanzimat yapmaya çalışıyor. Bunu her ihtilal dönemi yaşadık, ama niye bu son dönemde yaşanıyor, anlamakta zorlandık. Aynı YÖK, niçin bir hukuk veya siya-

sal bilgiler fakültesinin müfredatına doğrudan müdahale yapmayı aklından bile geçirmiyor? Çünkü yapılan zaten yasal değil, büyük tepki alacaklarını biliyorlar, ama bazı güç odakları İlahiyat Fakültesi olunca, "arka bahçe" olarak mı görülüyor da "istediğimizi yaparız" tavrına giriyor, sorusu zihinleri meşgul etmeye başladı.

Peş peşe açılan, kontenjanları sürekli artırılan ve yeterli elemanı olmayan İlahiyat Fakülteleri'ndeki eğitim ve öğretimdeki eksiklikler, yanlışlıkları, kırılmalar artırmıştır. Örgün eğitimde yaşanan sorunlarını bir de İlitam ile yaygınlaşan uzaktan eğitim aksaklıkları ile düşündüğümüzde sorun daha giriftleşmektedir. Bunlara ilaveten her fakülteye çok fazla öğrenci alınmaya başlamış, ikinci öğretim ilave edilmiş, öğretim üyeleri sadece derse giren elemanlara dönüşmüştür. İstihdam sorunları, toplumun farklı birimlerinde İlahiyat Fakültesi mezununa duyulan ihtiyaçlar, bunların yetiştirilmesine dair yaşanan kırılmalar, felsefe ve grubu derslerini budayarak, temel İslâmî disiplinlerin derslerini çoğaltılarak yapma gayretini akim kaldı. Bu durumda önemli olan; sorunların mahiyeti, nitelik ve niceliği arasındaki fark üzerinde düşünmektir, deyip kanaatlerimizi paylaşalım:

Önerimiz: Problemin eğitim ve öğretimdeki kırılmaların ders sayısı ya da azlığından olmadığını temelde bir zihniyet sorunu olduğu tespitinden hareketle İlahiyat mezunlarının niteliğindeki kırılmaların mahiyeti üzerinde duralım:

Bugün Türkiye'de mevcut İlahiyat Fakültesi formasyonuyla İlahiyatçıyla ona yakın alanda hizmet vermek istiyoruz. İlahiyat mezunları sadece cami ve okullarda hizmet vermiyor, bunlara ilaveten cezaevleri, hastaneler, huzurevleri, rehabilitasyon merkezleri, Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK) bağlı yurtlar ve çocuk yuvalarında hizmet veriyorlar. Bu bağlamda:

- DİB 'de İmam-Hatip
- DİB 'de Vaiz
- DİB 'de Kur'ân Kursu Öğreticisi
- DİB 'de Cezaevi Vaizi
- DİB 'de Aile ve İrşat bürosunda eğitimci
- DİB 'de Yetiştirme Yurtları ve Huzurevi Vaizi
- MEB 'de İmam-Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretmeni
- Lise Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretmeni

• Engellilere yönelik din hizmetleri verilmeye çalışılmaktadır.

Soru: İlköğretimleri ayrı saydığımızda en az 8 istihdam alanına yönelik olarak tek bir mezunla hizmet götürmeye ve bundan başarı beklemeye ne kadar hakkımız var?

Eğer diploma sahibi öğrencinin başarısını istiyorsak hangi alanda çalışacaksa o alanda donanımlı olması için dersleri ve müfredatı geliştirmeli ve seçenekleri çoğaltmalıyız. Öğrencinin uzmanlaşmak ve görev yaptığı alanı tanıması, ilgili alanın özelliğine göre formasyona sahip olması gerekir. Her bir alanın özelliği, hedef kitlesi, psikolojisi, özel alan bilgisi ve formasyonu farklı farklı olduğu açıktır.

O halde **ana bir İlahiyat iskeleti** oluşturulup alanlara göre sertifika programları yapılabilir. Öğrenci hangi alanda uzmanlaşacaksa ilgili alanın sertifika programını takip eder ve belgesini alabilir. Tek bir program, ana/temel dersler bağlamında seçmeli dersler ile kredi usulü ile uzmanlıklar sağlanabilir. Bu bağlamda iki yıl, temel dini bilgileri veren disiplinlere ve felsefî sunumuna dair olabilir. 3. ve 4. yıllarda ilgili alanlara dair seçmeli derslerle uzmanlık bilgileri pekiştirilebilir. Eğer hazırlık kaldırılır ve ilk yıl Arapça, Kur'ân, İslâm Tarihi, İslâmî İlimler Tasnifi gibi dersler verilirse, ilk üç yıl temel İslâmî disiplinlere tahsis edilebilir.

Şayet, Arapça hazırlık sınıfı kaldırılmazsa, ODTÜ gibi sadece yabancı diller bölümü gibi verilecek şekilde Kur'ân ile birlikte verilmeli, diyeceğim, hep bunun için gayret ediliyor ama maalesef istenilen verim bir türlü alınamadı. Ondan dolayı bazı İlahiyat fakülteleri hazırlığın 2. Dönemini Arap ülkelerindeki üniversiteler ile anlaşarak vermeye başladılar. Hazırlık dışında diğer sınıflarda yok denecek kadar verilmektedir. Bu sene Çorum için söylüyorum, geçen yıl gelen öğrencilerin yarıdan az fazlası, şartlı geçmiş durumda ve bu sene de muafiyet sınavına girecekler.

Derslerin sınıflara dağılımı: Temel derslerin veriliş sırası da önemli, ya hazırlık kaldırılıp ilk yıl Arapça ve Kur'ân ağırlıklı ve diğer giriş dersleri, İslâm tarihi, İslâm dini Esasları, Mantık, Felsefeye Giriş dersleri verilebilebilir. 2 ve 3. Sınıflarda Tefsir, Hadis, Fıkıh, Mezhepler Tarihi, Kelam, İslâm Felsefesi, Din Eğitimi, Dinler Tarihi, Din Sosyolojisi ve Din Psikolojisi gibi temel İslâmî disiplinler verilir, 4. ve 5. Sınıft-

larda seçmeli derslerle gerekli krediler alınarak uzmanlaşmalar sağlanabilir.

Bu noktada Mantık dersi hakkında Gazzalî'nin Mantık bilmeyenin ilmine güven olmaz tespitinden hareketle bir hususu vurgulamak istiyorum: Kronolojik olarak İslâmî ilimlerin tarihini verirken, sistematik olarak temel sorunlara dair çözüm önerileri üretmek için Mantık ilmi ile bir düşünce tutarlığı ve disiplini oluşturulabilir: En azından temel İslâmî disiplinlere bir giriş sağlanır: Örneğin kelam (kategoriler/cevher ve araz), kıyas (tümevarım, tümden gelim ve analoji) ile fıkha, beş sanat ile hangi hususu kime ve nerede nasıl konuşacağına dair hususlar da diyanette görev yapmak isteyenlerin temelini oluşturacak şekilde verilebilir. Tefsir ve hadis için tutarlı yorum ile aşırı yorum/tutarsız, batini okumalar ve tevil arasındaki farkın da mantıksal kurallardan geçtiği hususunu düşündüğümüzde en çok ihmal edilen disiplinin bu olduğu ve ilk sınıfta verilmesinin zaruriliği ortaya çıkar.

Tekrar istihdam alanına yönelik uzmanlaşma hususuna dönecek olursak, örneklendirerek açıklamak istersek, DİB kendisinde görev yapmasını isteyenlerden K.K, Fıkıh, Tefsir ve Hadis derslerinden şu kadar kredi alanlar müracaatını yapabilir diyebilir.

MEB, ilkokul öğretmenliği için şu derslerden şu kadar kredi, İHL için şu kadar kredi; Liseler için şu kadar kredi diyerek pedagojiyi önceleyebilir.

Mesela, kelam dersi için bir öneri getirelim, mevcut 14 kredi 8 saate düşürebilir. 6 kredi seçmeli konulur. Diyanet 14 kredi; MEB, İHL için 12 veya 14; ilköğretim okulu için 8 krediyi yeterli görebilir. (katkılarından dolayı Sadettin Özdemir, Hilmi Demir, Kaşif Hamdi Okur, Ömer Başkan ve Aygun Akyol hocalarıma teşekkürler)

Sonuç: Din, dünyada refah ve huzur, ahirette felah temin edecek ilkeler bütünü olarak tanımlandığına göre, ilk peygamberden itibaren temel ilkeler (Tevhid-Nübüvvet-Mead) farklı zaman ve mekânlarda farklı diller ile yeni bir peygamber (Nebi/Rasul) vasıtasıyla hayata geçirilmiştir. Hz. Muhammed'ten (sav) başka peygamber gelmeyeceğine göre, kıyamete kadar temel ilkeleri onun, sahabesinin ve tabiunun uygulamalarını dikkate alarak her daim yeniden okumamız gerekmektedir. Bu da ancak insanlığın birikimini (felsefe/düşünce/dinler tarihini) eleştirel rasyonel bir şekilde okumamızı

sağlayan felsefe grubu derslerin desteğiyle olacaktır. Bu vesileyle çalıştayı düzenleyen vakıf yetkililerini ve Kayseri İlahiyat Fakültesindeki öğretim üyesi kardeşlerime teşekkürü bir borç bilirim.

Murtaza BEDİR[*]

İsim meselesine ben de farklı yaklaşayım. Herkes ittifak etti. Ben de farklı yaklaşayım o zaman. Şimdi isim meselesi amaçlı dakikası dakikasına doğrudan alakalı bir mesele. İsmi koyanlar bir amacı güderek koydular. Bu ismi neydi. Amaç en azından 1920'lerin konjonktürünü bilinler bilirler o dönemin akademi yazısında bir tane doğru vardı oda pozitivizm idi. Bir tane doğru vardı, din söz konusu olduğunda din aslında tarihi bir meseli idi. Dinin aslında üniversite gibi bir yere girmesi gerekmiyordu ama mecburen ama o getirdiği çok güçlü köklü meclisimize kadar giren gelenek var, etkinlik var vesaire. Mecburen kabul ettiğimiz bir alandı, ama onu kabul ederken de hem 19242'te hem de 1949'da İlahiyat ismi.

Batıdaki pozitivist teoloji, İslâmî bilimlere tekabül etmiyor. Eden kısımları var, etmeyen kısımları var. Ama onu tekabül etmediler ama ulum-i İslâmiyeye tekabül edeni değil de başka bir şeyi kasıt ederek kabul ettiler. O da şu bildiğimiz gibi Hristiyanlıkta teoloji esastır yani eğitim daha çok amelden çok zihin ve şeyle alakalıdır. O yüzden bize de felsefe ve kelam bilimlerinde olan bir kelimenin seçilmesi aslında o zihnin bir tercümesi gibi yani bizim de daha çok şeriat ki en kötü en acı kelime o dönemde. Bundan uzaklaştırmak için biraz seçtiğimiz bir kelime yani. Çünkü İslâm Hristiyanlıklara aykırı olarak amel olarak ameli merkeze alıyor tabi ki. Teoloji yok, bir amel var ama biraz onu düşünüyor zaten. Programa bakarsanız orada belli.

1924 programında tüm amelle ilgili şeylerin hepsini çıkarın bunları. Tarih tekabül ediyor yeni bir amel var o da zaten laik batıdan giriyor ameldir diye. Onu da zaten başka yerlerde kullanıyoruz. Buna gerek yok. Ama bu da bir gelenek en azından nazariyat alanında kalsın tarih olarak kullanılsın diye tutulmuş orada. İsmin böyle bir tarihi var. Tabi arkasından aslında beslediği bir şey var diye düşünüyorum. Bu pozitivizmi çağrıştırıyor. İlginçtir tabi ki pozitivizmin bir neticesi

[*]Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

de var, Protestanlaşma. Bu İlahiyatlar eliyle de aslında Türkiye'de İslâm dini alanında oldukça mesafe kat edildiğini düşünüyorum. Aslında biz de protestanlaşıyoruz.

Şimdi Sevgili Mustafa kardeşimize diyoruz çok tepkisel yani bu kadar tepkisel olmaya gerek yok. Bir o dur budur başından sonuna kadar niye buna takılıyoruz ki konjonktüre. Neyin diyoruz biz burada yani sadece son bir yılda mı olay. Farklılıklar öncesi yani bu kadar hiyerarşi. Bir dile dökmeye gerek yok bence. Konunun dışına çıkalım onun dışında, ya diyoruz ki konjonktürel anlamda tartışma alttan alma gidiyor en azından şunu yapmalıyız biz ki yapılıyor şu anda. Yani biz bir ilim geleneğinden geliyoruz ve bizim ilim geleneğimizin mesela ilim tanımı var, ilim tasvir anlayışı var.

Bir de 20. yüzyılın başından itibaren kabul ettiğimiz ilim anlayışı ve ilim tasvibi var. Bu ikisini bence konuşulur da bu ikisini nasıl konuşturacağız buna odaklanmamız lazım. Bunu yapabilirsek o zaman İslâm İlahiyatı diye bir şey öğretebiliriz. Hani alternatif hani yapılmadı düşünülmedi dediğim, sık sık, onu yapabiliriz ve yapıyoruz, diye ben alttan alta inanıyorum. Yani o kadar kötümser olamıyorum yani alttan alta o zaten yapılıyor. Hani bunları daha soğukkanlı bir şekilde tartışabilsek çünkü onların da herhangi bir kendince bir mantığı var işte. Bir şey var ve hiçbir zaman da İslâm geleneği en azından neyin çıksın gelenek hiçbir şeye girmedi yani tuzağa düşmedi bu tür şeylere yani bizi beşerî bir bilginin dışlanması gibi bir tuzağa düşürmedi. Hiçbir zaman düşmedi.

Mahmut Kaya'nın aksini iddia ettiği de Osmanlı döneminde olduğunu düşünüyorum. Osmanlı zamanında da çok ciddi anlamda aklî ilimler yer aldı ve hiçbir şekilde de yani biz zındık ve "diğer şeyler" diyerek diğer düşünceyi dışlamadık diye düşünüyorum. Tam tersine içindeydik. İçinde sert var yani dünyada nadir var, bir rasathaneyi yıkma tartışmasıdır, gidiyor. O eski geri kalmışlık edebiyatından kalma. Biz işte geri kaldık tartışması. Bu geri kalmışlık edebiyatı, son 15 yılda dünya literatüründen silindi atıldı. Özellikle Osmanlı tarihi ilim tarihi çalışanlar yani bu edebiyat bir dönemin pozitivist dönemin bakış açısını bir nadir büyük ana fikrinin yanlış kararının bir neticesiydi. Bunları artık bırakın bunun dışına çıkarak konuşmamız lazım.

Rasathaneden önce farklı, İslâm tarihi rasathane yokken o topları döktürdü yani bence bu tartışmaya hiç gerek yok. Rasathane olsa da olmasa da hiçbir şey değişmiyor. Osmanlı yine büyüktü hatta 1700'lerde de büyüktü. O başka bir şey. Bu ayrıca konuşulabilir, ne dir ne değildir falan gibi. Şimdi ama bu amaç ile geliniyor. Peki, hocam parantez açıp onu söyleyeceğim doğrudur ama o 3. yüzyılda da yok tu 5. yüzyılda da yoktu 10. yüzyılda da yoktu 18. Yüz yılda da yoktu. Şimdi olayı ama sanki olması gerekiyordu da yoktu anlamında algılıyorsunuz. Ben öyle algılamıyorum. Zaten olması gerekmiyor ki. Bu ilimler teknik ilimler. Teknik ilimleri öğretir diyenler başka yerlerdir. Medrese öyle değil.

Hocam şimdi aklî ilimlerin medreselerden çıkarıldığına dair Hayri Namcı'nın dünya literatürüne kazandırdığı bir cümle var. Bunun üzerine üç dört tane makale yayınlandı tamamıyla yanlış ve yalan olduğuna dair. Son yeni bilimsel literatürde olan makaleler. Yani onun için bu açıdan söyledim ben. Yani geçmişte o iddialar biz de duyarak büyüdük ama bu bilimsel olarak çok analitik bir şekilde test edilmiş Argümanlar değil. Onu demek istiyorum yani onlar aslında birçoğu terk edildi, bu tür anlayışlar.

Şimdi çok açık amaç açısından şunu soralım kendimize. Âlim mi yetiştireceğiz, akademisyen mi yetiştireceğiz. Onu bir sorayım. Yani akademisyen derken daha dinine mesafeli bir şekilde bakan dışardan soğukkanlı bir şekilde bakan gerekirse Kuranı bile tartışan bir akademisyen mi yetiştireceğiz yoksa İslâm İlahiyatı İlahiyat Fakültesi âlim mi yetiştirecek. Orada ki tüm arkadaşların en azından şu an burada şunun var olduğunu düşünüyorum. Tabiî ki biz Müslümanız, Müslüman adam yetiştireceğiz düşüncesi var. Ama niyeyse âlim yetiştireceğiz kelimesi geçtiği için korktu bir arkadaş, niyeyse. Farklı anlamlar ama geçen neden buna farklı anlamlar yükleniyor diye sormamız lazım aslında. Belki de ilim geleneğimizde belki de ilim âlimi yetiştirme projesi var, amacı var, bu yüzden o geleneğin. Ha burada şu vardır sadece şu kısmı değişmiş olabilir.

Bizim aklî ilimler dediğimiz ilimlerin yerine bugün yani geçmişte aklî ilimler dediğimiz ilimlerin yerini bugün sosyal –beşerî bilimler aldı diyelim ve onunla zenginleştirdik. Zaten dolayısıyla İlahiyat programı bunu başardı. Yani Tanzimatın ve Cumhuriyet de bir ürünü de olsa aslında o şeyi başarmış gibi görünüyor yani geleneği modernleş-

tirmeyi başarmış gibi görünüyor. Fakat orda ki temel problem, pozitivizmin hâlâ İlahiyattın kendini uzaklaştıramamış olması. Halbu ki bütün dünyada pozitivizm terk edildi.

Ama hâlâ İlahiyatlarda biz sosyal bilimleri ve hatta bırakın sosyal birimleri kelamı mezhepler tarihini şu anda büyük bir kavga gidiyor kelam ile mezhep tarihi farklı şeylermiş diye bir kavga gidiyor şu anda. Kelam ile mezhepler tarihleri arasında. Ama sen kelamı bile sosyal bilimlere çevirmeye çalışıyoruz böyle bir sosyal şeyi var ne diyelim tırnak içinde "papuçum var" hâlâ İlahiyatta. Yani bu bir ciddi amaç esasında üzerinde durulması gereken. Bu o açıdan mesela bilim eğitimcilerinin ve eğitim fakültelerinin son on beş yılda diyanette geldiği noktaya baktığımız zaman eğitim fakülteleri bir projedir.

Amerika'da çıktı ve Amerika'dan yayılıyor şu anda bütün dünyaya da yayılıyor. Piyasa odaklı düşünün, ihtiyaç odaklı düşünün. İşte bilgi üretirken bütün bilgi paydaşlarının bu üretime katılsın diye bir anlayışı yani "yap satçı" bir anlayışı çağdaşlık olarak öneriyor bize. Fakat bu anlamda iş çok ciddi. Bir anlamda problemli en azından. Dinî bilginin oluşumu karşısında problem var gibi görünüyor en azından. Bizim dinî geleneğimizde çok fazla şeyi yok felsefî olarak, ama pratikte tabi ki ilkeleri belirleyeceksiniz ona bir şey demiyorum ama çok temel bir sorun var o da şu: Yani diyor ki, gün genel dediğim şeyi terk etti, niye çünkü piyasa değişti o tabi ki tehlikeli bir noktaya gidiyor ve dini buharlaştırıyor.

Batı'nın bugün din ile ilgili temel problemi şu ona karşı değil ki onu söyledim bak onu özellikle öyle anlamayın diye onu söyledim. Amaç ihtiyacı, amaca göre belirlerseniz amacı ihtiyaca göre belirlerseniz onu felsefî imaları var ona dikkat çekmek istiyorum. Sadece özellikle âlim yetiştirmeyi aynı şey gibi doktor yetiştirmek gibi görüyorum ben. Çok büyük bir fark yoktur aslında yani beş yılda ne verebilirseniz onu görebilirsiniz. Ama nedeni oradaki sistemde amaç, akademisyenler de orada onu söylerken şunu kast ediyorum. Yani sonunda lisansın sonunda âlim olmaya gidiyor. Âlimin öyle olur.

Mesela göz doktoru olmak için hastaneye gitmezsiniz ama şeyde dört altı yıllık fakülteye gitmezsiniz. Ama altı yıldan sonra efendim öğrenciyi oraya doğru yöneltirsiniz o anlamda söyledim. Ama ilk kısmı o gösteriyor. Yani belli bir zihin oluşturma düşüncesi var burada.

Yani benim de sağlıklı bir düşünce sağlıklı bir pratik ve sağlıklı bir ahlak kurmaktır amacım. Bütün eğitimim işte buna yarar yani zihin itikadınız sağlam, ameli sağlam, ahlakı sağlam. O yüzden bunları çıkarır bunları yapmamız lazım öncelikle.

Tabi ki kendisi de başkasına yapmadan önce kendisine yapacak ha. Buradan da amel meselesine geleyim Mustafa Bey burada yok ama diyor ki "eğitimde ben diyor kurana karşıyım diyor. Yani ilahi anlamda doğru. İlahiyatta doğru, uzun zamandır uzaklaştı. Ama hepimiz de uzaklaştık. Neredeyse toplum şöyle bakıyor. Ha bu İlahiyatçı mı ameli yok gibi. O mesele aslında tabi çok programda yer alan yeni âlim yetiştirmek şeklinde koyarsanız meseleyi biraz daha bizim geleneğimize uygun. Yani doğru itikat doğru amel ve doğru ahlakı üretecek bir modelin daha geleneğimize uygun olacağını düşünüyorum. Çünkü dünyanın da sorunlarına daha fazla çözüm üretebilecek bir şey.

Nevzat Yaşar AŞIKOĞLU[*]

Şimdi üç saatlik bir oturum yapıyoruz ve de programa dair şöyle bir şey söyleyeyim: Öncelikle, bundan sonraki oturumlar üç saat devam edecek gibi görünüyor ve üç saat öyle bir su içip yırtınarak konuşacak olursak bu bir problem. Dolayısıyla çalıştaylarda genel manada çay isteyen, canı sıkılan, başı ağrıyan rahatlamak isteyen gider çayını alır içer. Yani biraz daha verimli olabilmek için bunu arkadaşların değerlendirmesi iyi olur.

Şimdi isimlendirme ve amaç konusunu konuşuyoruz. İsimlendirme ile ilgili bir cümle söyleyip geçeceğim, fazla üzerinde durmayacağım. Üzerinde fazlasıyla tartışıldı, aslında farklı isimlerin fakülteler için kullanılması. Somut, nesnel ve açıklanmış bir şekilde ortaya konulamadığı için epey tartışıldı ve kimse de doğru dürüst anlayamadı sebebinin ne olduğunu.

Belki bir görsel platformda tartışılsaydı gerekçeler ortaya konulsaydı; şu isim şundan dolayıdır, amacı budur ve şöyle bir eğitim verilecektir, şu isim de şu şekilde gibi. Belki o zaman daha olgun ve düzeyli bir tartışma olmuş ve mesele daha iyi anlaşılmış olacaktı. Olmadığı için de tartışma devam edip gitti. Bir ikincisi de isimlendirmede, hocalarım ifade ettiler, isim farklı konuldu ama içerik aynı kalacak.

[*]Prof. Dr., Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

Sakın ha programları değiştirmeyin, aynı İlahiyat Fakültesindeki programı gibi olsun. O zaman da isim hakkında tartışmanın bir anlamı kalmıyor, en azından dışardan bakanlar için.

Şimdi amaçlarına ilişkin bir iki bilgi de ben sizlere arz etmek istiyorum. Bir kere öncelikle İlahiyat Fakültesi 1949 yılında açıldı. Şu amaçla açıldı, Program oluşturuldu, şöyle yapıldı, böyle yapıldı filan onlara hiç girmeyeceğim. 1980 yılı, İhtilal olmadan önce Ankara üniversitesi İlahiyat Fakültesi kurulu toplanıyor, diyor ki, bizim mezunlarımız, hem Millî Eğitim Bakanlığında görev almaktadırlar, hem de Diyanet İşleri Başkanlığı'nda istihdam edilmektedirler. Bizim fakültemizde de onların bu becerilerini geliştirmeye yönelik dersler veriliyor.

Bazılar şu anda bilim dalı, bazıları kürsü idare ediyor. O alanda da yetişmiş elemanımız var, çok da yetişti. Öyleyse biz bu istihdam alanlarına giden mezunlarımızı daha iyi kontrol edebilmek ve eğitmek için yeni bir kürsü ihdas edelim. Din eğitimi kürsüsünü ihdas edelim diyor. Yeni bir karar alınıyor. Teklifi de senatoya götürülüyor. 1980 yılında. Ve senato da kabul ediyor, Mayıs 1980 yılında kürsü ihdas ediliyor.

Burada anlatmak istediğim şey şu: Kurul diyor ki bizim mezunlarımız Diyanet'te görev alıyor, Millî Eğitimde görev alıyor, bu yüzden şöyle şöyle olsun. Bu bir. İkincisi: Yani efendim mütehassıs yetiştirmek için bilmem ne yapacak, şöyle, böyle filan ifade edildi ama bir de fiili durum var. Realiteyi de ifade etmiş Fakülte Kurulu, bunu da tescil etmiş. Bir diğer husus: 1980'den önce malumunuz Yüksek İslâm Enstitüleri var.

1949'da fakülte açılmış, din dersleri okullara konulmuş, öğretmen ihtiyacı ortaya çıkmış. Fakülte yeterli olmamış ve Millî Eğitim Bakanlığı kendisi işi ele almış ve demiş ki ben okullara koyacağım bu dersleri ve öğretmenleri ben kendim yetiştireceğim. Nerede? Yüksek İslâm Enstitüleri açıyorum ki biliyorsunuz birçok hocamız o geleneğin devamına sahip şu anda.

Orada fıkıh bölümü vardı, tefsir bölümü vardı, hadis bölümü vardı filan. Benden çok daha iyi bilir hocalarımız. Bu bölümler ihdas edilmiş ve doğrudan öğretmen yetiştirme amacına matuf, İslâmî ilimler ağırlıklı ve eğitim vermek üzere Yüksek İslâm Enstitüleri açılmış. Amaç öğretmen yetiştirme.

1982'ye geldiğimizde YÖK karar alıyor, diyor ki İslâm Enstitülerinin hepsini fakülte yapıyorum. Bu durumda Yüksek İslâm Enstitülerinin öğretmen yetiştirme misyonu nereye gitti? İlahiyat Fakülteleri'ne gitti. Fakülte olunca onun misyonunu bir şekilde icra edecek bir kurum olması lazım. Başka bir kurum olmadığına göre o kurum aynen İlahiyat Fakültesine geldi. İlahiyat Fakültesi de vardı. Dolayısıyla tartışmaları yürütürken, hizmet alanına mı yetiştireceğiz, akademisyen mi filan falan... her şeyi konuşabiliriz ama biraz da geçmişten güç alarak geleneğimizi dikkate alarak değerlendirme yapmalıyız. Dolayısıyla Yüksek İslâm Enstitüsünün misyonunu bu şekilde fakültelere de geçmiş olduğunu gözden uzak tutmamamız gerekiyor. Bu da ikincisi.

Bir diğer husus işte deniliyor ki efendim biz bir programı uygularız, o programdan mezun olan kişi istihdam alanı nereyse, hangi kurumsa o kurum kendisi eğitim verir. Şimdi düşünelim, Sosyal Hizmetler kurumu, Aile kurumu, en zayıfından başlayalım. Bu kurum kime sosyal hizmet alanında hizmet verecek? Şu anda fellik fellik eleman arıyor. Beş altı bin kişiden söz ediliyor. Ve Fen Edebiyat Fakültelerinin sosyal hizmetler bölümleri açılıyor. Oradan mezunlar, ne zaman mezun olurlarsa, ne kadar yeterli olursa o ayrı, bunlar Aile kurumunda istihdam edilecek. Oysa bizim bu alanı değerlendirip bir şekilde ortak akılla güzel bir programla oraya eleman yetiştirebiliriz.

Başka bir şey var. Diyanet işleri Başkanlığı var. Önceden beri oraya eleman yetiştiriyoruz. Öteden beri oraya gidiyor mezunlarımız. Oysa Diyanet işleri Başkanlığı eğitim kurumu değil. Diyanet işleri Başkanlığı bir hizmet kurumu. Ama Diyanet işleri Başkanlığı belki bizim mezun ettiğimiz kişilerde istediği niteliği bulamadığı iddiasıyla, savıyla kendisi istihdama yönelik yeni bir eğitim, hizmet içi eğitim veriyor. Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü var. Önceden de vardı (...)

Evet, dört yıllık bir İlahiyat eğitimimiz var her birini sekiz aydan hesaplarsak 4*8: 32 aylık bir süre eder. 32 aylık bir İlahiyat eğitimiyle yapamadınız, Diyanet İşleri Başkanlığı da 30 ay İlahiyat eğitimi veriyor. Bu eğitimin de programını ben yaptık, biliyorum. Bu programda birçok konu Kur'ân'ın tarihi diye başlıyor. Kur'ân'a giriş diye başlıyor. Yani yine sıfırdan eğitim vermeye çalışıyor arkadaşlar, belki ihtiyaç, onu gerektirdiği için yapıyorlar, buna bir şey demiyorum, böyle bir

realite de var. Özetle Diyanet İşleri Başkanlığı bir hizmet kurumu mudur, bir eğitim kurumu mudur bunu da düşünelim.

İki: Millî Eğitim Bakanlığı var. Öğretmen istihdam ediyor. Millî Eğitim Bakanlığı öğretmen yetiştiren bir kurum mudur? Bizim hizmet alanlarını dikkate almamız lüks değil, zorunluluğumuz var gibi geliyor bana. Eleştirebilirsiniz. Millî Eğitim Bakanlığı doğrudan eğitim kurumu değil ve bir şey daha ekleyim. (...) Şimdi öğretmen yetiştirmek konusunda biraz önce de eleştiri oldu. Öğretmeni kaç yılda, ayda yetiştireceğiz? İlköğretim bölümüne İmam-Hatip, İmam-Hatip bölümüne bilmem kimi atıyor.

Sonra formasyonun yoksa gel ben vereyim diyor. 30 günde, 40 günde, 60 günde mi eğitim vereceği, o da ayrı bir problem. Şu anda yine yeni bir sistem geliştiriliyor. Güya yeni bir karar alındı. Bir taraftan mezunlara formasyon eğitimi veriliyor bir yıl içinde, şimdi bir taraftan da okuyanlara verecek. Onu da Eğitim Fakültelerine havale etti, bu gün matematik eğitimi mezunu gidiyor, öğrenciye Din Kültürü eğitimi, dersi veriyor. Bu ayrı bir garabet bizim üniversitelerimiz açısından.

Dolayısıyla bu öğretmen yetiştirme meselesini bütün yönleriyle oturup güzel güzel tartışmamız lazım. Bir başka şey daha: Bizi sınırlayan o şeyleri ifade etmeye çalışıyorum hocam. Yani biz istediğimiz gibi İlahiyat eğitimi verelim, ortada bir takım kısıtlamalar var. Bir diğer mesele de yeterlikler meselesi.

Gördük, Türkiye Yüksek Öğretim Yeterlikler Çerçevesi belirlendi. Yazdık, lisans, yüksek lisans, doktorada şöyle böyle olacak filan. Ve bunlar da üniversitelere gönderildi. Bütün üniversite, fakülte ve birimlere bildirildi. Üniversite ve fakülteler bunun yarısını yaptı, yarısını yapamadı filan. Bizden istenen her İlahiyat alanında yeterliklerin belirlenmesi ve programların da buna göre şekillenmesidir. Biz bunu hâlâ daha yapamadık. Dolayısıyla bizi sınırlayan bir unsur da Türkiye Yüksek Öğretim Yeterlikler Çerçevesidir. Orada bir şeyler yazıyor, biz onları görmezden gelemeyiz.

Özetle bütün bunları dikkate almak gerekiyor. Şu meslek bu meslek alanı derken bunlar sanki birbirinden tümüyle kopuk meslek alanları gibi algılanıyor. Bunlar birbirinden ayrı değil ki! Yani öğretmenlik eğitimi deyin, Din Kültürü eğitimi deyin bunlar birbirinden

yüzde yetmiş filan ayrı değil. Yüzde yetmiş yüzde seksen ortak bu alanlar. Diyorlar ki, Din Hizmetleri alanı. Yani öğretmen Kur'ân'ı Kerim okumayacak mı o da okuyacak. İlmihal bilgisine sahip olmayacak mı tabi ki olacak. Bunlar olmayacak şeyler değil. Arkadaşlar çok fazla tartışmaya gerek yok. Önce mesleğe dönük bir eğitim, sonra bunun üzerine ihtisas eğitimi, uzmanlık eğitimi. Zaten bu gün yüksek lisan mezuniyet belgelerinde de bu yazar. Aynı programla hem ilköğretime, hem İmam-Hatip'e hem de diğer meslek alanlarına yetiştirme kalktığınızda ne çıkar, takdiri size bırakıyorum. Teşekkür ediyorum.

Ömer KARA[*]

"Bugünün İlahiyatı nasıl olmadır? –Sorunlar ve Çözümler" adıyla yapmış olduğumuz çalıştayda altı ayrı tebliğ sunulmuştur. Her şeyin başında tebliğcilerin tümünü tebrik ediyorum. Her biri emek mahsulü olup ciddi bir beyin cimnastiğinin ana dinamiğini oluşturmuşlardır. Kuşkusuz müzakereler de bu paralelde yoğun ve doyurucu olmuştur. Çalıştay sonrası, ilgili tebliğler tarafımdan tekrar okunmuş, müzakereler esnasında gerek kaydettiğim ve gerekse öteki bilim adamlarının dikkat çektikleri hususlar üzerinde bir daha düşünmek suretiyle çalıştaydaki suskunluğumu bozmaya; çalıştay ve çalıştayda ele alınan meselelerle ilgili düşüncelerimi ifade etmeye çalışacağım. Bu bağlamda müzakerem, üç boyutta seyredecektir.

a) Öncelikle Çalıştayın formatı, ilgili tebliğler ve YÖK konusunda birkaç kelam edeceğim.

b) Altı tebliği kendi içinde değerlendirmeye çalışacağım.

c) Tebliğler haricinde –ihmal edildiğini ve tartışılmadığını düşündüğüm bazı konuları gündeme getirip bir kısım noktalardaki düşüncelerimi arz edeceğim.

A) Çalıştayın Formatı, Tebliğler ve Yök

Çalıştay, genel format açısından güzel olmakla birlikte aşağıdaki hususlara dikkat edilmiş olsaydı, çok daha faydalı, çok daha etkili bir çalışma gerçekleştirilmiş olurdu.

---

[*]Prof. Dr., Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

a) Çalıştayın formatı, ana konular seçilmek ve altı ayrı tebliğ hazırlanmak suretiyle tasarlanmıştır. İlgili tebliğler, İlahiyatın birçok alan ve problemini içermekle beraber, bu tür bir yaklaşım, bazı alanları ve sorunlarını ihmal edilmesi sonucunu beraberinde getirmiştir. Ancak çalıştay öncesinden katılımcılardan alan ve sorun temelinde kafa yormaları, tebliğler yanında İlahiyatların sorunları hakkında bir bilanço çıkarmaları istenseydi, bu durumda daha etraflı ve kapsayıcı bir bakış ortaya çıkabilirdi.

b) Tebliğlerin bir kısmı, yazım ve sunum açısından sorunluydu. Hem tebliğ, yarımyamalaktı; hem de başlığıyla içerik arasında bütünlük sorunu vardı. Üstelik sunumda da istenilen sonuç elde edilmedi. Kanaatimce, bu tür tebliğlerin çalıştay komisyonu tarafından gözden geçirilip tebliğ sahibinden istenilen biçime sokulması istenmeliydi.

c) Bir başka sorun, İlahiyatların sorunlarının tartışıldığı bir çalıştayda, çalıştay komisyonu tarafından davet edilmiş olmalarına rağmen İlahiyatlara ayar veren İlahiyat komitesinden bir YÖK üyesinin bulunmamasıydı. Gelmeleri halinde masa başında İlahiyat fakültelerini dizayn etmek yerine çeşitli üniversitelerden çağrılmış 40'ı aşkın bilim adamın müzakereleriyle İlahiyat için yapacakları şeyler hususunda istişare etme imkânını bulabilecekleri gibi, artık merkezden değil bilfiil İlahiyat Fakülteleri'nin katılımıyla İlahiyatın sorunlarını çözme alışkanlığına da sahip olabileceklerdi.

B) Tebliğlerin Değerlendirmesi

Tebliğ 1: "İlahiyatın Adı ve Amaçları" (Prof. Dr. Mustafa Öztürk)

Sayın Öztürk, tebliğinde üç temel konuyu tartışmaktadır: İlahiyatın, a) meşruiyyet sorunu, b) adı, c) maksadı/maksatları.

İlahiyat Fakülteleri'nin kuruluşunu ve gelişim sürecini anlattığı kısımda İlahiyat Fakülteleri'nin özgür, ilim üreten saygın bir ilim kadrosu değil, vesayet altında olan; kendileri hakkında sürekli buyurgan, dayatmacı bürokrasinin, siyasanın karar verdiği, lütuf ve bağışla devamlılığını sürdüren, kaderi sürekli birilerinin elinde olan, kendine güveni olmayan, sığıntı, besleme bir kurum olarak hayatiyetini devam ettiğini vurgulamaktadır. Bir anlamda İlahiyat fakülteleri, akademisyenleriyle birlikte bir meşruiyyet krizi başlangıçtan bu yana yaşamak-

ta; bu kriz, hâlâ da devam etmektedir. Denilebilir ki, İlahiyat fakülteleri, gerek siyaset, gerekse üst yönetimler (üniversite ve YÖK) tarafından en çok müdahele edilen; sürekli ayar verilen bir öğretim kurumu halindedir.

Bu bağlamda öncelikle atanmış dekanlarımız başta olmak üzere, her bir İlahiyat Fakültesi öğretim elemanının ferdi ve kurumsal düzeyde etkinliğini, duruşunu, vakarını sırtlanarak kendi olmak; kendi kararlarını vermek için bir "birlik" ve "bütünlük" içerisinde hareket etmesi elzemdir. Kuşkusuz bunda her bir öğretim elemanının, yetişmişlik düzeyi, çalışma azmi, bir mefkûresi, bir gayesi olacak düzeyde kendisine ayar verdikten ve bir kurum düzeyiyle istenilen yere geldikten sonra gerçekleşeceği de unutulmamalıdır.

İlahiyat Fakülteleri'nin isimlendirilme problemine gelince, cumhuriyet dönemi boyunca çeşitli isimler almış olmakla birlikte "İlahiyat" ismi, konuluş amacı ne olursa olsun, mana itibariyle neyi karşılarsa karşılasın, bugün itibariyle hem içeride; hem dışarıda; hem elit tabakada, hem halk tabakasında, bir anlamda ülke sathında İlahiyat ismi oturmuş; kuruluş yıllarında kendinden beklenenlerin aksine farklı bir formatta gelişme göstermiş, hasbelkader dinî ilimleri –her şeye rağmen- kendi özel doğası içerisinde tarihsel birikimi sırtlanarak akademik düzeyde devam ettirmiş, geldiği noktada diğer İslâm ülkelerinden ileri düzeyde bir ivmeyi ve kaliteyi yakalamıştır.

Saygınlık açısından İlahiyat ve İlahiyatçı ismi ve sıfatı, toplumun ve kamuoyunun gönlünde yerini bulmuştur. Lafzın anlam bakımından taşımış olduğu olumsuz imajlar, bu lafzı kullanan halk kitlelerinin zihninde kesinlikle yer edinememiştir. Bu lafzın taşıdığı olumsuzluk sadece kendini ilahiyaçı addeden akademisyenlerde bir rahatsızlık meydana getirmektedir. Muhatap kitle ise bu lafzı tamamen İslâm dini olarak anlamakta, bundan da rahatsızlık duymamaktadır. Üstelik İlahiyat lafzı, müfreddir; telaffuz ve söyleniş açısından kolaydır.

Bir başka husus ise isim değişikliği, halkın zihninde tarih değişikliği anlamına gelecektir; zihinleri bulandıracaktır. Dolayısıyla İlahiyat ismi yerine alternatif bir isim aramaktan vazgeçilmeli, farklı isimlerle kurulan fakülteler acilen İlahiyata tahvil edilmelidir. Çünkü farkı isimlendirme uğraşı, bir taraftan anlamsız bir çatışmayı beraberinde getirirken, öte yandan İlahiyat Fakülteleri'nin saygınlığını azaltma

fonksiyonu icra etmektedir. "Ehl-i sünnetleştirme" veya "ehlileştirme" operasyonu olarak yapılmaya çalışılan bu eylem, koyu bir selefizmin çıkmazına girmeye mahkûm olacağından ve İlahiyat camiası tarafından kabul edilmeyeceğinden, tıpkı İslâm geleneğinde olduğu gibi "farklarımız zenginliğimizdir" düsturundan hareketle İlahiyatların kendi bünyesinde farklı tonaj ve renkleriyle "suyun kendi yolunu bulmasına" izin verilmeli; ayar vermekten acilen ve ebediyyen vazgeçilmelidir.

İlahiyat Fakültesinin gayesi nedir, sorusunu yuvarlak bir şekilde "öğrencisine gerekli donanımı ve yeterliliği edindirmek"tir, diyebiliriz. Ancak sorun, bundan sonra başlamaktadır. Tek, aynı tezgâhtan üç ayrı ürün çıkartılıyor. Üçünün de istihdam alanı ve meslekî formasyonu birbirinden bir hayli farklı. İlahiyatlarla ilgili düzenlemeler hep müfredat ve kontenjan ikilisi üzerinden yürütülmektedir. Zira vitrine hitap eden noktalar bu ikisi. Müzakerede belirtildiği gibi, sistem bir bütün olarak olarak ele alınmalıdır. Hocası, binası, sistemi, müfredatı, idaresi, araç gereçleri bu bütünün sadece bir parçasıdır. Bir de genel eğitim sistemi içindeki bütünleyici unsurlar da dikkate alınmalıdır. İHL'ler, Kur'ân kursları, dil eğitimi vb.

Kanaatimizce bu üç alan için eğitim şekli değiştirildikten sonra amaçlar üzerinde düşünülmeli; bu alanlara göre amaç belirlenmelidir. İlaveten İlahiyatçı formatı, hocası ve öğrencisiyle ciddi bir düşüş ve çözülme içerisindedir. Bu çözülmenin ahlak, çalışma, gayelilik, yeterlilik, iman, ilim, amel gibi unsurlarda ileri düzeyde olduğu görülmektedir. Siz İlahiyat Fakültesi için yüce gayeler üretseniz de sonuçta bu gayeyi öğrenciye ulaştıracak olan hocalardır.

Gayelere ulaşmak için hoca da yetmez. Bunu sağlayacak bir sisteme ihtiyaç vardır. Bu yüzden topyekün ve kökten bir İlahiyat düzenlemesi zaruri hal almıştır. Fiziki yapı, hoca unsuru, talebe unsuru, İlahiyatın istihdam alanlarına göre yapılanması, her alanın kendi istihdam alanının ihtiyaçlarını gidermeye yönelik müfredatın hazırlanması gibi onlarca unsur hazırlandıktan sonra İlahiyatın gayesi/gayeleri ortaya konabilecektir, diye düşünüyorum.

Selahattin POLAT[*]

Bizim konumuz, Mustafa Bey'in tebliği değil, konumuz İlahiyatın amaçları. Ama amaçlarını konuşmuyoruz, çünkü Mustafa Bey'in tebliğinde amaçlar yok. Amaçlara dair bir şey söylemiyor. Programlara dair bir şeyler söylüyor. Üç tarzı tedrisattan bahsediyor. Üç tarzı tedrisat amaç değil ki!

İhtiyaçlardan yola çıkarak amaçları tespit edebileceğimiz söylendi. Bu öyle derinlemesine irdelemeden kabul edilebilecek bir görüş değil. Bu konuda çekincelerim var. İhtiyaçlardan yola çıkarak amaçları tespit etmenin problemleri var. Bunlara temas edersem konuşmam uzar. Ama kısaca şunu söyleyebilirim: Her şeyden önce ihtiyaç kavramı sübjektiftir. O takdirde neyin ihtiyaç olduğu konusunu ve ihtiyaç önceliklerini tartışmamız gerekir.

Ayrıca amaçları sadece ihtiyaçlar belirleyecek olursa ihtiyaçların peşinde sürüklenip gidersiniz. Her şey pratik ihtiyaçlarla başlayıp bitmiyor. Dünya sadece ihtiyaçlar üzerine kurulsaydı bir sürü güzelliği kaçırırdık. Sadece ihtiyaçlar üzerine kurulan bir hayat insanî bir hayat olmaz. İhtiyaçları yönlendirme diye bir şey de var. Hele ki birileri ihtiyaçları sürekli yönlendiriyorsa biz tam da onların tuzağına düşmüş oluruz.

Sönmez KUTLU[*]

Ben de hepinizi saygıyla selamlıyorum. Çok önemli ve hararetli tartışmalar yaşanacağa benziyor. Mustafa Bey de geldi. Sayın Hocamız Mahmut Bey'in az önce bir gazete küpöründen hareketle söylediklerine itirazım var. Kendisi eleştirebilmek bir fazilettir dedi ve sözlerini onunla bağladı. Yani Ankara İlahiyat'ta "dinin-İslâm'ın esasını A'sından Z'sine bilen adam bulmak mümkün değil o tarihte" sözü doğru değil. Ben bu fikri eleştirmek istiyorum. Özellikle Peyami Safa'nın o ilgili anekdotu köşesinde yazdığı yıllarda İlahiyat'taki hocaları, İlahiyat eğitimi ve yayınlanmış çalışmalara kısaca bakalım.

---

[*]Prof. Dr., Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.
[*]Prof. Dr., Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

Payami Safa'nın 1958 yılına köşe yazısını yazdığı yıllara kadar Ankara İlahiyat Fakültesi'nde Yusuf Ziya Yörükân (öl. 1954), Muhammed b. Tavit et-Tanci (öl.1954) ve Tayyib Okiç (öl. 1977) var. Bunlar Türkiye'de İslâm anlayışını, İlahiyat geleneğini yerleştiren ilim adamları. Yusuf Ziya Yörükân, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları arasında (No: XV) Müslümanlık adlı bir kitap yayınlamıştı. Tayyib Okiç, Bazı Hadis Meseleleriyle ilgileniyor ve bu kitap olarak, 1959 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi yayınları arasında (No: XLVII) çıkıyor.

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi'nde İslâm'ın A'sından ve Z'sinden bahseden makaleleri burada isim isim vermek istemiyorum. İsteyen gidip 1958 yılına kadar yayınlanan makalelere bakabilir. Burada bulunan, sizin deyiminizle, gençleri doğru bilgilendirmek gerektiği kanaatindeyim. Fakültenin tarihinde eleştiriye muhatap olanlar, örneğin Neşet Çağatay ve benzerleri o tarihte Fakülte öğretim kadrosunda değil. Ayrıca o İlahiyatçı değil. Ankara İlahiyat hakkında konuşurken biraz daha dikkatli olmak ve bu konuda yazılanlara eleştirel yaklaşmak durumundayız. Sadece biraz eleştirel düşünelim diye konuyla ilgili itirazlarımı burada aktardım.

Şimdi, biz İlahiyat konusunu tartışırken amaçları konuştuk. Son dönemde meydana gelen bir patolojik vaka üzerinden bütün İlahiyatları yargılama veya İlahiyat genellerini yargılama hakkımız yoktur. Aslında bunların hepsi başka başka tecrübeler, yani birinci İlahiyat özel bir tecrübe ikincisi daha özel bir tecrübe, sonraki başka özel bir tecrübedir. Eğer bu açıdan bakarsak bir defa temel bazı ilkeleri belirlemek zorundayız. Amaçları tespit ederken Sayın Hocamız kaldığı yerden devam etmek istiyorum.

İlahiyat Fakültesi'nin önce kendi amacını ortaya koymak lazım. Biliyoruz ki bir eğitim kurumunun iki amacı vardır; birisi akademik eğitim vermek, yani akademik araştırma yapmaya yönelik bir zihniyet kazandırmak; ikincisi de üretilen bilimsel bilgiye uygun eğitim-öğretim vermek. Buradaki tartışmalarda hep eğitim boyutuyla ilgilenildi ve öğretmen mi olsun şu mu olsun bu mu olsun boyutu üzerinde duruldu. Müsaade ederseniz ben, İlahiyatın amacı ile ilgili birinci, ikinci ve üçüncü İlahiyat tecrübesinden hareketle ve tarihsel gelişim sürecini esas alarak bir analiz yapmak istiyorum.

Amaç belirlerken, öncelikle toplumsal ihtiyaçlarımız esas alınmalıdır. Fakat İlahiyat tecrübelerine baktığımızda, birinci İlahiyatın kuruluşunda, ulus devletin kendine özgü bir dini kimlik oluşturmaya yönelik bir amacı vardı. Bu amaç mezhepler, tarikatler ve cemaatler üstü bir İslâm anlayışı oluşturmakla gerçekleştirilebilirdi. Böyle bir amacı gerçekleştirmek de, din ya da dinler konusunda mutehassıslar yetiştirmekle mümkündü. Burada toplumsal ihtiyaçların bütünüyle göz önüne alındığını söyleyemeyiz. Fakat toplumun dini ihtiyaçlarının bütünüyle göz ardı edildiğini de söyleyemeyiz. Çünkü yüksek dini mütehassıslar yetiştirmeyi İlahiyat eğitimine, "kıdematı diniyyeyi" ise imam-hatiplere bıraktı.

Bugünkü ihtiyaçlarımızı 1924 programında veya 1949'dan sonrakilerde aramak ve sonra da 1924'de hiçbir perspektif yok, 1948'de hiçbir şey yok demek doğru değildir. Böyle yapmamız, yanlış bir genellemedir.

Birincisi İlahiyat'ın asıl amacı o gün yeni kurulmuş bir ulus devletin uluslararası düzeyde temsil gücünü artırabilecek ve batıdak İlahiyat Fakülteleri uzmanlarıyla ve ilim dünyasıyla din olgusunu ve dini sorunları tartışabilecek düzeyde mütehassıslar yetiştirmek. Bunu birinci öncelik olarak koyuyor, ama din dersi öğretmeni yetiştirme gibi bir derdi yoktu. O gün için liselerde din dersi yok. Daha sonra din dersleri konuluyor ve öğretmen yetiştirme ihtiyacı hâsıl oluyor.

Ben birinci İlahiyat Fakültesi tecrübesinde asıl amacın "din bilimlerinde mütehassıs yetiştirmek" olduğunu düşünüyorum. Bu amaç, bugünkü İlahiyatların da amaçlarından biri olmalıdır. Biz de akademik eğitim vermek zorundayız ve din mütehassısı yetiştirmek zorundayız.

Ama birincisinde İslâm mütehassısı değil din mütehassısı, ikinci tecrübede genel olarak din mütehassısı değil daha çok İslâm mütehassısı yetiştirmek söz konusu idi. Fakat bugünkü tartışmalara ve program müdahelelerine baktığım zaman Sünni mütehassıs yetiştirmeye yönelik örtülü bir amaç güdüldüğünü görüyoruz. Aslında toplumsal ihtiyaçları esas alacaksak, dinî-toplumsal yapı olarak Alevî-Bektaşî, Nakşibendî, Kadirî ve Mevlevilik gibi tasavvufî tarikatler; Şiî, Yezidî, Nusayrî ve Sünnî (Eşarîlik ve Maturidlik) gibi itikadî; Hanefî, Şafiî ve Caferî gibi fıkıh mezhepleri var.

Toplumsal ihtiyaçlara cevap vermek isteniyorsa, Sünnilere ait Sünnî İlahiyat Fakültesi, Şiîlere ait Şiî İlahiyat Fakültesi olabilir. Böyle bir kurumsallaşma olduğu takdirde Şiî İlahiyatçıları Kum mollaları değil kendimiz yetiştireceğiz. Sünni İlahiyatçıları Ezher Üniversitesi veya Suudi Arabistan Üniversiteleri değil kendimiz yetiştireceğiz. Bu talep ilk görünüşte çok masum bir talepmiş gibi görünebilir. Ancak asıl amacımızda sapmış oluruz ve dini mütehassıs yetiştirmek veya İslâm mütehassısı yetiştirmek yerine mezhep mütehassısı yetiştirmeye kaymış oluruz.

Burada Şiî mütehassıs ile Şiîlik mütehassısını ayırmak gerekir. Bir Sünni de Şiîlik mütehassısı olabilir. Şiî din adamı veya Sünni molla yetiştirmek, yani kendisine özgü eğitim boyutunu verecek kişiler yetiştirmek daha farklı bir olgudur. Laik bir eğitim sisteminde devlete ait üniversitelerde belli bir mezhebin eğitimi olamaz ve olmamalıdır. Bu eğitim mezhep mensuplarının açacağı özel üniversitelerde olabilir. Böyle bir eğitimde, her mezhep kendi mütedeyyinini yetiştirebilir.

1949'da açılan ikinci İlahiyat tecrübesinde farklı bir gelişme görüyorum. Mütehassıs yetiştirmenin yanı sıra mütedeyyin yetiştirmek gibi bir amaç ekleniyor. Onun açılış sürecinde ve sonrasında İslâm İlahiyatı vurgusu var. Açılışı ile ilgili meclis zabıtlarında şöyle kayıtlar var: Birinci Fakülte, İlahiyat ve sosyoloji eğitimi veriyordu. Bu fakülte, İslâm İlahiyatı verecek. Her iki İlahiyat Fakültesinin müfredatı karşılaştırılıp analiz edildiğinde bu durum açıkça görülecektir. İkinci İlahiyatı bu yönden değerlendirdiğimizde amaç açısından mütehassıslık yine merkezdeydi. Birincisinde hukuk tarihi vardı, İslâm hukuku yoktu.

İkinciyi biraz İslâmlaştıralım denildi, İslâm hukuk tarihi konuldu. Buna rağmen bazı haksız eleştirilerin hedefi olmaktan kurtulamadı. Özellikle Ankara İlahiyat Fakültesi ile ilgili olumsuz algının oluşmasında Ali Fuat Başgil'in eleştirel yazılarının ve Ahmet Hamdi Akseki'nin ortaya koyduğu İlahiyat projesinin rolü büyüktür. Onların tutumu, maalesef Ankara İlahiyatı mahkûm etmiştir. 1950'li yıllarda İmam-Hatip okullarının açılması da bu amacı destekler niteliktedir.

İmam-Hatip Okulları açıldığında, bu okullardaki eğitim daha İslâmî yapılmak istendi. Bu sebeple bu okullardan mezun olanlar, Ankara İlahiyata gönderilmek istenmedi. Çünkü onun mezunları müte-

deyyin olarak görülmüyordu. Onları daha mütedeyyin yapacak bir kurum olarak İslâm Enstitüleri açıldı. Mütedeyyin yetiştirmeye yönelik Ankara İlahiyat'ın dışında başka alternatif eğitim kurumları ve yolları aranmaya başlanmıştır. Bunlardan birincisi İslâm Enstitüsü; ikincisi ise İslâmî İlimler fakültesi oldu.

İmam-Hatip mezunu dindar çocukları, "dinsiz İlahiyatçılara" teslim etmek istemeyenler vardı. Aslında Ankara'da İlahiyat Fakültesinin açıldığı ilk yıllarda, camilerde din görevlisi şeklinde yeni bir ihtiyaç ortaya çıkmıştı. Bunu karşılamak için İmam-Hatipler açılıyordu. Bu konunun en canlı tanığı Hüseyin Atay hocamızdır. Bizzat ondan dinledim.

Bazı çevreler İmam-Hatip mezunlarını götürüp Ankara İlahiyat'ındaki dinsiz hocaların eline mi teslim edeceğiz, diyordu. Yani İmam-Hatip mezunlarının Ankara İlahiyat'a girsin mi girmesin mi tartışmaları yapılıyordu. Atay Hoca, İmam-Hatip mezunlarının yeni açılacak başka bir eğitim kurumuna gönderilmesi konusunun görüşüldüğü Konya'daki bir toplantıdan bahsetmektedir. İlahiyat Fakültesi onları almak istemiyor, onlar da İlahiyat Fakültesinde okumak istemiyordu.

İkinci bir sorun vardı, o a sayıları artan İmam-Hatip okullarında öğretmen olacak kimselerin nerede ve kimler tarafından eğitileceği sorunu idi. Çünkü İmam-Hatiplere hoca yetişmesi gerekiyordu. 1950'li yılların sonunda Liselerde seçmeli din dersleri konuldu. Bu deafa bu derslerin kimler tarafından verileceği tartışıldı. 1948'den sonraki gelişmeler, yeni ihtiyaçları beraberinde getirdi. Bunu ben, "mütedeyyin yetiştirmek" şeklinde bir amaç olarak tanımlıyorum. Aslında İslâm Enstitüleri, bu amacı gerçekleştirmek için kurulmuştu. 1960'lı yıllardan başlayarak İlahiyat Fakültesine üç misyon biçilmeye başlandı: Diniyat Mütehassısı, İlahiyat teknisyeni (öğretmen-mütefennin) ve Diyanet işlerinde din görevlisi (mütedeyyin-propagandacı).

Günümüzde yaşanan tartışmalarda bu üç misyon birbirine karıştırılmaktadır. Aslında bu bir zihniyet kutuplaşması veya çatışmasının ürünüdür. Bir tarafta aşırı laikçi bir kesim var, bir tarafta katı muhafazakâr ve İslâmcı kesim var. Aslında 1960'lardaki tartışmalarda halkın ihtiyaçları kurumsallaşmaları belirlemiyordu, cemaatlerin ihtiyaçları belirliyordu. Ankara İlahiyatla ilgili olumsuz algıyı da, cemaat-

lerin tutumu belirliyordu. Çünkü 1960 ihtilalinden sonra Ankara İlahiyatlı hocalar cemaatlerle ilgili olumsuz raporlar yazıyorlardı. Hakkında olumsuz rapor yazılan cemaat Nurcular idi.

Rapor yazanların başında Neda Ermaner, Neşet Çağatay ve diğer birkaç kişi gelmekteydi. Birkaç kişiyi esas alıp Ankara İlahiyat Fakültesini ve hocalarını bütünüyle mahkûm etmemek büyük bir haksızlık idi. Ankara İlahiyat Fakültesi, bu kişilerden ibaret değildi. Kaldı ki bunlar İlahiyatçı da değildi. Burada görev yapan başkaları da vardı. Örneğin bugün büyük hocalar olarak gördüğümüz, kendine güvenle İslâmî meseleleri analiz eden bir Hüseyin Atay, Mehmed Said Hatiboğlu, Süleyman Ateş, Yaşar Kutluay, Ethem Ruhi Fığlalı ve diğer birçok hocamız vardı. Bunlar Ankara İlahiyat Fakültesi'nin mütehassıs yetiştirme amacını taşıyan bir programda yetişmiş ilmi zihniyete sahip kişilerdi.

Şu andaki tartışmalar, bir zihniyet kutuplaşması veya çatışması olarak sürmektedir. Sorun temelde şu şekilde tanımlanabilir: Hüküm önce olsun yoksa hikmet mi? Gelenekçi medrese zihniyetini savunanlar hüküm önce olsun diyor; Yenilikçi zihniyeti savunanlar ise, hikmet önce olsun diyorlar. Yani birinci grubun amacı, hükmü (geleneği-şeriatı) iyi bilen kadı ve mütedeyyin insan yetiştirmek; ikinci grubun amacı ise, bilimsel gelişmelere ve insani birikime önem vererek, İslâm'ı çağa göre okuyan araştırmacı ruhlu, yetenekli diniyat mütehassısları yetiştirmek. Bence bu iki zihniyet çatışma halinde şu anda. İşte en son faili meçhul program operasyonları bunun bir tezahürüdür. İlahiyatlar için yeni amaçlar belirlemek durumundayız. Ama elde ettiğimiz kendimize özgü tecrübeyi Ankara İlahiyat üzerinden doğru okumalıyız.

Mevcut Ankara İlahiyat tecrübesi bir yere geldi, sonra Türkiye'ye yayılmaya başladı. 1980'den sonra programın amaçları arasına mütefennin (öğretmen) yetiştirmek de koyuldu. Bana göre İlahiyat Fakültesi'nin birinci öncelikli amacı iyi bir mütehassıs yetiştirmek olmalıdır. Bu amaç, her şart ve durumda korunmalıdır. Bu amaç, lisansta verilmeye başlanmalıdır, ama yüksek lisans ve doktorada daha derinleşerek devam etmelidir. Fakat bazı arkadaşlar, diniyat mütehassıslığını, yüksek lisans ve doktoradan başlatmak istiyorlar. Bu fikir, bütünüyle yanlıştır. Çünkü bütün dünyada akademik eğitimin temeli Lisans döneminde hatta liseden başlar.

İkinci amaç mütefennin yetiştirmek, ben buna meslekî eğitim diyorum. Yani ilköğretim, orta öğretim ve lisede din kültürü öğretmenliği veya seçmeli dinî dersler ile imam-hatipte meslekî dersler öğretmenliği. Meslek öğretmenleri- İlahiyat teknisyenleri-, akademik alan eğitimine ek olarak eğitim formasyonu vermekle yetiştirilir.

Alan bilgisini en iyi bir şekilde başkasına aktarmanın yollarını öğretmek esastır. Ama şimdi bugün gelinen noktada, manevi bakım rehberliği olarak tanımlanan, başka bir ihtiyacımız daha var. İlahiyat programlarının amaçları arasına bunu da dâhil etmek gerekir. Bu ihtiyaç, sadece mütefennin yetiştirmekle karşılanmaz, aynı zamanda mütedeyyin olmayı da gerektirebilir. Bu alanda hizmet vereceklerin, dindarlık düzeylerinin yüksek olması daha yararlı olacaktır.

Güçlü İlahiyat nosyonu almış din hizmetlilerine, verilecek ilave programlarla manevi bakım rehberliği yeterliliği kazandırılabilir. Artık bunu ayrı bir branş olarak düşünmek zorundayız. Bu üç amacı gerçekleştirmek için, yani mütehassıs, mütefennin veya mütedeyyin yetiştirmek için ben şöyle bir formül öneriyorum: Beş yıllık bir İlahiyat eğitimi olacak. Hazırlık dâhil ilk üç yıl ortak olacak. Bu aşamada, güçlü bir İlahiyat nosyonu (alan bilgisi) verilecek. Bu aşamada mütehassıs olmanın temelleri atılmış olacak. İkinci aşamada, amaçlara uygun olarak üç ayrı programa ayrılacak: Akademik eğitim (Mütehassıs), meslekî eğitim (mütefennin-öğretmenlik), din hizmetleri ve manevi bakım rehberliği. Hocam, öncelikleri söylüyorum öteki dinsiz olacak değil yani. İlahiyat programlarıyla ilgili şu anda yapılan müdahelelerde, amaç sapması söz konusudur.

Toplumsal ihtiyaçları göz önünde bulundurmadan sanal amaçlar üretiyoruz. İlahiyat çıktılarında aranan yeterlilik veya kazanımların başına siyasî duyarlılığa sahip olmak yerleştirildi. Yani Mavi Marmara olayı gibi hadiseler olduğunda, sokaklara çıkıp yürüyecek, Filistinle ilgili gelişmelerde gösteriler düzenleyecek, cemaat-siyaset kavgasında sokaklara dökülecek ve televizyon programlarına katılacak "İlahiyatçılar" istenmektedirler.

Mustafa Bey, seni kastetmiyorum ama bu çerçeveye kısmen sen de giriyorsun. İlahiyatı siyasetin emrine sokmak ya da siyasetin güdümüne sokmak doğru değil. Ben İlahiyatın öncelikli iki amacından

birinin eğitim ve öğretim; ikincisinin ise araştırmaya yönelik akademik eğitim olmak üzere iki temel amacının olduğunu düşünüyorum.

Program çeşitliliği hizmet alanlarının sayımının (tadad) yapılmasından ihtiyaç alanlarına göre olabilir. İlgili kurumlar, kendi çalışanlarında aradıkları yeterlilikleri belirleyerek İlahiyat fakültelerinden bu yeterliliklere sahip çıktılar isteyebilir. Fakülteler, buna uygun olarak yeni modüler programlar veya sertifika eğitimleri geliştirebilir. Böylece toplumsal ihtiyaçlar kurumların talepleri yoluyla giderilebilir. Bu o kadar zor bir iş değildir.

Sorun, İlahiyat tecrübemizi ve İlahiyat eğitiminde sahip olduğumuz müktesebatı bilmemekten kaynaklanıyor. Bu konuda herkesi suçlamıyorum, bir kısım arkadaşları kastediyorum. Eğer İlahiyat müktesebatımızı bilsek, sorunlarımızı daha çabuk çözeriz. Bugün on öğretim üyesi ile açılan veya yedi kişi ile açılan bir İlahiyat Fakültesinin başarısızlığını tüm İlahiyatlara fatura etmeye çalışıyoruz. 600-700 öğrencisi olan bir İlahiyat Fakültesinde on öğretim üyesi ile programın amaçlarını nasıl gerçekleştirebilirsiniz? Ne öğretmen yetiştirebilirsiniz ne de mütehassıs (uzman) yetiştirebilirsiniz. Ayrıca İlahiyat eğitiminin ya da yüksek din eğitiminin sorunlarını belirlerken, yüksek eğitim ve öğretimin sorunlarıyla ilişkisini de ortaya koymak ve birlikte analiz etmek gerekir.

Hocam, Kasım beye bir şey söyleyebilir miyim? Şimdi Modernizmin tarihi, toplumsal, dinî ve siyasî yansımaları var. Modernizme gerçeğinden kaçamayız. Modernizme karşı çıkanlar da onun kavramlarıyla ve paradigmasıyla karşı çıkıyorlar. Yani modern dönemde modern kavramları reddebilmek için yine modernitenin ürettiği kavramlarla alternatif oluşturmaya çalışıyoruz. Bu da en az Modernizmi taklid etmek veya ona teslim olmak kadar tehlikelidir.

Örneğin İlahiyata karşı müsemması var diyerek İslâmî İlimler adıyla bir fakülte kurmak da bir saçmalıktır. Bu da bir tür sekülerizmdir. Bence İlahiyat kavramını üretenler ve bu ismle bir fakülte kuranlar, bu kavramı Batı'dan almadı. Bu kavramı kültürden alıp yeniden tanımlayanlara saygı duymak gerekir. Yeni bir kavram ürettiler, İlahiyata bir içerik kazandırdılar. Niye biz buna karşı çıkıyoruz?

İlahiyat Öğretiminin Yeniden Yapılandırılması Sorunu ve Çözüm Önerisi

Üniversiteler, siyasî, ekonomik, toplumsal ve kültürel değişimin, bilimsel bilgiye dayalı olarak istikrarlı bir şekilde gerçekleştirilmesi, kontrol edilmesi ve yönlendirilmesi hususunda en önemli dinamiklerden birisidir. Bu kurumlar yoluyla bilimsel bilgi yaygınlaşarak kültür haline getirilebilir ve kültür de kendisini evrensel kalıplar içerisinde bu kurumlar yoluyla ifade edebilir. Evrensel eğitim, merkeziyetçilikten, gelenekçilikten ve tek tip eğitim vermekten uzak durarak ilgi alanlarını, metot ve yöntemlerini çeşitlendirmek suretiyle yereli evrensele taşımayı amaç edinir. Üniversite, bilimsel bilgiyi üreten, öğreten ve yaygınlaştıran ve aynı zamanda teknik veya meslekî eğitim veren kurumlardır. "Araştırma ve eğitim birliğine dayanan geleneksel üniversite anlayışı", son zamanlarda yeni ve özgün bilgi üretimine ve bilimsel araştırmalara dayalı eğitim verme yerine, teknik ve meslekî eğitime ağırlık vermeye, ulus devlet üniversitelerinden ticarî amaçlı bilgi üreten özel üniversitelere, sosyal bilimlerden çok tıp ve teknik bilimlere doğru bir yönelme söz konusudur.

Modern dönemde Üniversitenin temel misyonu, sosyal devlet anlayışı ve liberal demokrasinin gelişmesi ve meşrulaştırılması için edebiyat, felsefe, tarih, sanat ve hukuk-siyaset merkezli sosyal bilimlerin ürettiği bilimsel bilgiyle toplumu aydınlatma ve ulus kimliğini güçlendirmek olarak şekillenmişti. Son zamanlarda ulus devlet ülküsünün zayıflamasıyla birlikte özel ve sivil üniversite anlayışı hâkim olmaya başlamıştır. Böylece modern üniversiteyi belirleyen en önemli özelliklerden birisi bilimsel eleştiri ve özerkliktir.

Yükseköğretimin içerik ve amaçları, daha önce ulus devletin tekelinde ve onun politikalarıyla belirlenirken, bugün küresel sermayelerin, ticari şirketlerin ve dini-toplumsal yapıların iradesiyle belirlenmektedir. Özellikle Türkiye'de Üniversite anlayışı, toplumsal dönüşümün sağlıklı bir şekilde yürümesinin önündeki engelleri bilimsel bilgi vasıtasıyla kaldırmak yerine, siyasî bir projenin parçası olarak yapılan köklü değişim ve dönüşümlerin haklılaştırılması ve meşrulaştırılması işlevini gördü. Modern dönemde yüksek eğitim ve öğretim anlayışındaki değişim, dönüşüm, kırılma ve savrulmalar, genelde Tür-

kiye'deki Üniversite anlayışını, özelde ise yüksek din eğitim ve öğretimini yürüten İlahiyat anlayışını derinden etkilemeye başladı.[25]

Evrensel düzeyde eğitim ve öğretim yapılandırılırken, fizikî imkânlar, eğitim kadrosu, öğrenci, eğitim programı, paydaşlar başta olmak üzere pek çok boyutun birlikte düşünülmesi gerekmektedir. Bir ülkede eğitim ve öğretim ilköğretimden yükseköğretime kadar bu unsurlarıyla bir bütündür; bu genel yapı göz önünde bulundurularak sorunlar sağlıklı bir şekilde teşhis ve tedavi edilebilir.

İlahiyat eğitiminin yapılandırılmasının önündeki sorunların tespiti ve çözümünde de bu unsurların birlikte değerlendirilmesi kaçınılmazdır. Bu bakımdan İlahiyat eğitiminin yeniden yapılandırılmasının, Türkiye'de ilköğretimden yükseköğretime kadar büyük bir karmaşanın yaşandığı ve felç olma aşamasına geldiği din eğitim ve öğretiminin yapılandırılması sorunuyla birlikte düşünülmesinde yarar vardır.

Millî Eğitim Bakanlığına bağlı İlköğretim, Ortaöğretim, Okulöncesi eğitimde din eğitimi, İmam-Hatipler, Diyanet kontrolündeki veya ondan bağımsız Kur'ân Kursları, Diyanet İhtisas Kursları, İlahiyat Fakülteleri, İlahiyat Bilimleri Fakültesi, Özel Üniversitelere bağlı İlahiyat Fakülteleri, bu fakültelerdeki İlahiyat, uluslararası İlahiyat, Dünya dinleri, yaygın din öğretimi, İngilizce İlahiyat, yüksek lisans ve doktora programları, İlahiyat Fakülteleri dışında alternatif medrese eğitimi programları, eğitim fakültelerine verilen din kültürü öğretmenliği, İlahiyat ön lisans ve İlahiyat tamamlama (İLİTAM) programları ve yabancı Üniversitelerle işbirliği sonucunda yurtdışında açılan İslâm İlahiyat Fakülteleri ile buralarda okutulan akademik İlahiyat, imamlık, manevi bakım rehberliği ve İslâm din dersi öğretmenliği programları yüksek din eğitim ve öğretimin altyapısını veya eğitim sonrası istihdam alanlarını ilgilendiren önemli tartışma alanlarıdır.

Bunların bir kısmı genel olarak yükseköğretimin yapılandırılması çerçevesinde çözülebilecek türden sorunlar olmakla beraber, din eğitim ve öğretimi ilköğretimden yüksek öğrenime kadar yasal daya-

[25] Geniş bilgi için bkz.: Üniversite ve Üniversite Eğitimi Kongresi: Türkiye'de Üniversite Sistemi ve Dönüşümü" *Kongresine Sunulan Bildiri*, Eğitim-Sen, Ankara, 4-5-6 Mayıs 2007. (*Dönüştürülen Üniversiteler ve Eğitim Sistemimiz* (Der. Servet Akyol ve diğ. Eğitim Sen Yayınları, No. 1, Ankara 2008) kitabı içerisinde, s. 185-213), s. 185 vd.

nakları, teşkilat yapısı, fizikî imkânlar, programlar, öğretim kadrosu, öğrenci altyapısı, toplumsal ihtiyaçlar, dini ihtiyaçlar, istihdam alanları, paydaşlarla ilişkiler, dünyadaki konuyla ilgili gelişmeler ve benzeri alanlardaki sorunların tartışmaya açılarak eğitim çıktılarının niteliğini artırmak için öğrenciler ile öğretim üyeleri ve yöneticiler arasındaki ilişki ve rolleri konusunda köklü değişikliklere gidilerek yeniden yapılandırılmalıdır.[26]

Böyle bir yapılandırmanın birçok müstakil sempozyum, eğitim şurası, kongre veya çalıştayın konusu olduğunun farkında birisi olarak, tebliğimde, İlahiyat Fakülteleri'nin programlarının yeniden yapılandırılması ile ilgili bazı önemli sorunlar ve bunlarla ilgili çözüm önerileri üzerinde duracağım. Ancak genelde yükseköğretimin özelde yüksek din eğitim ve öğretimin yapılandırılmasında uluslararası standartlardan özellikle "eğitimde kaliteyi artırmak", "araştırma ve yeni bilgiye dayalı eğitim-öğretim yapmak", "insan kaynaklarını geliştirmek", "öğrencilerin kalitesini artırmak", "Öğrenci merkezli eğitim ", "araştırma ve bilimsel yayınlarda kaliteyi artırmak", "kurumsal yapıda ve yönetimde kaliteyi artırmak", "kurum kültürünü geliştirmek" ve "eğitim teknolojisinden yararlanmak" gibi uluslararası standartların temel ilke olarak benimsenmesi şarttır.

Ben tebliğimde bunlar üzerinde durmayacağım, ancak bu standartların İlahiyat eğitiminde en az diğer alanlarda olduğu kadar önemli olduğu ve bunların gerçekleştirilmesinin İlahiyat Fakülteleri'nin misyon ve vizyonunun merkezine yerleştirilmesi gerektiğini belirtmekle yetineceğim.

Batı'da ve Doğu'da evrensel eğitimin olmazsa olmaz unsurlarından birisi, yüksek din eğitimi ve öğretimidir. Batı'da bu eğitim devlet üniversitelerine veya kiliselere bağlı teoloji fakülteleri yoluyla verilmektedir. Bu sebeple yükseköğretimin yapılandırılması, yüksek din eğitimi ve öğretimin görmezden gelinerek yapılamaz. Ancak Bu süreçte karar verilmesi ve çözülmesi gereken önemli sorunlarla karşı karşıyayız. Ben sadece yüksek din eğitim ve öğretimin önemli bir unsuru olan İlahiyat eğitimi ile igili olanlarını analiz etmek istiyorum. Bunu

[26] Cemal Tosun- Recai Doğan, "İlahiyat Fakültelerinin Yeniden Yapılanması Üzerine", *Türkiye'de Yüksek Din Eğitiminin Sorunları, Yeniden Yapılanması ve Geleceği Sempozyumu Bildiriler-Müzakereler,* 16-17 Ekim 2004 –Isparta), Isparta 2004, s. 492.

Cumhuriyet dönemindeki gelişim, değişim, dönüşüm ve kırılmalar doğrultusunda inceleyeceğim.

Özellikle şu sorunlarla ilgileneceğim: Cumhuriyet döneminde Türkiye'deki yüksek din eğitim ve öğretimi, İlahiyat eğitimi mi İslâm İlahiyatı eğitimi mi? İlahiyat bir meslek mektebi mi yoksa evrensel bilgi üreten bilim müessesesi mi? Eğitim programlarında öncelikli olan hikmet mi yoksa hüküm mü? İlahiyatın çıktısı mütehassıs/din âlimi//mütefekkir (akademisyen) mi, mütefennin/ mütedeyyin/daî (İlahiyat teknisyeni) mi? Tektipleştirici program mı Program çeşitliliği mi? Program yapılanması mı Bölüm yapılanması mı?

İlahiyat Eğitiminde Zihniyet Kutuplaşması Sorunu

Toplumumuzun son iki-üç asırdan beri yaşadığı değişim ve dönüşümün arkasındaki zihniyet çatışması, Cumhuriyetin ilk yıllarında İlahiyat Fakültesinin kurulması, kapatılması, tekrar açılması ve programlarının birçok kere değiştirilmesi çalışmalarında da kendisini göstermiş ve göstermeye devam etmektedir. İlahiyat Fakültesinin kuruluşunda yaşanan tartışmalar ve sorunlar, bugünkü İlahiyat eğitimine de yansımıştır.

Birinci ve ikinci İlahiyat tecrübesinde, İlahiyat Fakültesi, Cumhuriyet'in vazgeçilmezlerinden olan laikliğin meşrulaştırılmasında, modernleşmenin gerçekleştirilmesinde ve tek tip zihniyete mensup insanlar yetiştirilmesinde bir araç olarak görülmüştür. Buna bağlı olarak İlahiyat Fakültesine ilmî zihniyeti temsil etmek, tek umumî bir tahsil müessesesi olmak, mektep ve medrese çatışmasını ortadan kaldırmak gibi görevler verilmişti.

Aslında İlahiyattan beklenen bazı görevler, yeni kurulan ulus devletin meşruiyeti ve yapılan inkılâpların güçlendirilmesi, dini-politik söylemlerin önünün kesilebilmesi ve karşı devrime dönüşecek radikal eğilimlerin engellenebilmesi ile ilgiliydi. Beklenen destek istenilen düzeyde olmadı, ancak bu beklentiler İlahiyatın bilimsel amaçlarını gerçekleştirmesini de belli ölçüde engelledi. Ancak devletler bu kurumlar arasındaki ilişki, devletin din politikası ve toplumun dini, toplumsal, siyasal ve ekonomik hayatındaki belirleyicilik taleplerine göre şekillendi.

Devlet, bu belirleyiciliği ortadan kaldırmaya veya dar bir alana hapsetmeye çalışırken toplum bunun daha derinlemesine olmasını istemektedir. Bu durum bir taraftan devletin batılılaşma ve laikleşme söylemi, diğer tarafta eğitim politikasında bilimsel zihniyet olarak pozitivizmi benimsemesi, İlahiyat Fakültesi'nin bu siyasete uygun olarak Tevhid-i Tedrisat içerinde yapılandırılmasını gerekli kılmış görünmektedir. Bunun sonucu olarak yeni Cumhuriyet, gelenekçi medrese ulemasının gücünü kırabilmek için yüksek din mütehassısları yetiştirecek bir proje olarak İlahiyat Fakültesi'ni, DİB'nin din hizmetlerini yürütecek din adamı yetiştirmek için de İmam-Hatip okullarını açtı.

3 Mart 1924 tarihinde kabul edilen Tevhid-i Tedrîsât, "maziye bağlanan düşünüş tarzının yıkılıp, modern kültürün kurulması hareketi"[27] olarak görülmüştür. Muhtemelen ilk İlahiyat tecrübesi, kendisine yüklenen işlevlerden birisini, belki de en önemlisini, yani inkılâplara yeterli desteği sağlayamadığı için kısa sürdü. Ankara İlahiyat Fakültesi, ilk İlahiyat Fakültesi kadar olmasa da, bilimsel zihniyet olarak "dini kritik edilebilir bir olgu düzeyinde ele almayı ve İslâm'ın daha çok sosyolojik bir tasvirine ağırlık vermeyi önceleyen" [28] bir zihniyeti temsil etmekteydi.

Böyle olmasına rağmen, İlahiyat Fakültesi ve onun akademik kadrosu, ne devletle ne de toplumla güvenilir bir ilişki içerisinde olabilmiştir. Bu kurum toplum ve devlet nazarında sürekli güven sorunu yaşamış ve bu ikisi nezdindeki itibarını aralarındaki dengeyi gözeterek korumaya çalışmıştır. Subaşı'nın dediği gibi, "devlete yaklaştığında dinsel yorumlama gücünün imkânı tartışılmakta, topluma yaklaştığı zaman da entelektüel tatminin sağlanmasında açıkça bir eksiklik yaşamaktadır.[29] Bu sebeple İlahiyat öğretimi, Cumhuriyetin din politikasından ve eğitim politikasının bir parçası olarak uygulanmıştır.

Cumhuriyet döneminde daha sonraları yüksek din öğretimi kurumu olarak İlahiyat Fakültesinin Ankara'da yeniden açılması teklifi ile ilgili hükümet adına söz alan Millî Eğitim Bakanı Tahsin Banguoğlu'nun konuşmaları İlahiyat eğitimi ve öğretimi ile ilgili tartışmalarda

[27] Hasan Âli Yücel, *Türkiye'de Orta Öğretim,* Ankara 1994, s. 25.
[28] Necdet Subaşı, *Öteki Türkiye'de Din ve Modernleşme,* Ankara: Vadi Yayınları, 2003, s. 153.
[29] Subaşı, *Öteki Türkiye'de Din ve Modernleşme,* s. 156, 167.

zihniyet çatışmasının yansımalarını bütün çıplaklığıyla ortaya koymaktadır:

"Bir İlahiyat Fakültesinin kuruluşunda düşündüğümüz en önemli nokta şudur: Bugün üniversitelerimiz camiası içerisindeki bir ilim camiasıdır. Kurmak istediğimiz bu müessese Atatürk inkılabının bizi ulaştırdığı yeni medeni ve içtimaî hayat şartlarıyla mütenasip ve yeni cemiyetimizin hüviyetine layık bir müessese olacaktır. ...Biz memleketimizde eski medrese tarzındaki tedrisatı yeniden canlandırmak ve onun yetiştirdiği tarzdaki adamları yeniden yetiştirmek düşüncesinde değiliz. Bundan kati olarak içtinap kararındayız.

Mektep ve medrese yüz yıl müddetle, Tanzimat'tan bu yana yan yana çalışmışlar ve memleketimizde iki türlü zihniyete sahip insan yetiştirmişlerdir. Bu iki türlü zihniyet sahibi insan bir asır boyunca süren dâhilî bir zihniyet mücadelesi içinde yuvarlanmışlardır. Tesisine teşebbüs ettiğimiz İlahiyat Fakültesi bu zihniyetle çalışan bir müessese olmayacaktır. Memleketimizi, münevverlerimizi, yeniden bir zihniyet mücadelesine asla düşürmemek kararındayız. Bu ilmî camia içerisinde teşekkül edecek bu müessesenin yetiştireceği yüksek din adamları sivil ve asker bütün münevverlerimizle aynı zihniyette, aynı emelde insanlar olacaklardır. ... Bu itibarla İlahiyat Fakültesi müspet bir ilmî camia içerisinde kurulacak ve bazı irticai hareketlere cesaret vermek şöyle dursun, onları menetmek, onları selbetmek ve onları yok etmek fonksiyonunu icra edecektir. Tanzimat'tan bu yana kurulmuş bütün müesseselerimiz gibi İlahiyat Fakültesi de bir meşale olacaktır ve hurafeciler bu meşaleden yarasalar gibi kaçacaklardır." [30]

Bu konuşma yeniden açılacak İlahiyat Fakültesinin ilkiyle aynı görevlerin yanı sıra irtica ve hurafecilerle mücadele şeklinde yeni bir takım görevleri de üstleneceğini göstermekteydi. Birincisinde olduğu gibi, bunun kuruluşunda da, "laiklik zihniyeti ve modern ilmî düşünceye sahip din adamları yetiştirmek gayreti hâkim bulunmakta idi." [31] Gelenekçi ve laik-modernist zihniyet çatışmaları, Ankara İlahiyat Fakültesi ve daha sonra açılan Yüksek İslâm Enstitüsü ve İslâmî İlimler Akademisi gibi kurumlar üzerinde etkisini sürdürmeye devam etmiş-

[30] Hilmi Ziya Ülken, "Bugünkü İlahiyat Fakültesi", *İlâhiyat Fakültesi Albümü 1949-1960,* Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1961, s. 13; Halis Ayhan, *Türkiye'de Din Eğitimi,* İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Vakfı Yayınları, 1999, s. 217

[31] Ülken, "Bugünkü İlahiyat Fakültesi", *İlâhiyat Fakültesi Albümü 1949-1960*, s. 8.

tir. Özellikle Ankara İlahiyat Fakültesi modernleşmeci zihniyeti, yüksek İslâm enstitüleri ise geleneksel medrese anlayışını sürdürmek isteyen gelenekçi zihniyeti temsil etmiştir.[32]

Dönemin siyasî atmosferi ve zihniyet çatışması çerçevesinde oluşan İlahiyat algısı, 2. İlahiyatın açılmasıyla da tartışılmaya devam etmiştir. Ali Fuat Başgil'in konuyla ilgili yazdıkları ile birlikte, İlahiyatla ilgili eleştiri laiklikle hesaplaşmaya dönüştü. İlahiyat Fakültesi ve İslâm enstitüsünün kuruluş felsefesi araştırıldığında, her iki kurumun da yüksek din eğitim ve öğretimine farklı yaklaşımların sonucu oluştuğu açıkça görülecektir. Birisi bilimsel zihniyeti önceleyen ve mütefennin yetiştirmeyi ikinci plana iten, diğeri ise mütefennin yetiştirmeyi planlayan ve bilimsel zihniyeti ikinci sıraya koyan iki ayrı zihniyetin tezahürüdür.

1980 yılında İslâm enstitülerinin İlahiyata dönüştürülmesi durumu değiştirmemiş, modernleşmeci zihniyet ile gelenekçi zihniyet çatışması devam etti. Bazı çevrelerde Batı bilim tarihinde üretilen tarihsel yaklaşım, aynen benimsenerek Kur'ân ve hadisler ile tarihi olaylara uygulandı. Ancak bunu yaparken İslâm'ın kendi klasik kaynakları ve kavramları üzerinden ve kendi bilginlerine referansla değil batılı kavramlar ve batılı bilim adamlarına ve eserlerine müracatla yapıldı. Klasik kaynaklara referansı olmayan bir eleştiri geleneği oluşturulmaya çalışıldı.

1. ve 2. İlahiyat Fakültesi programlarında klasik kaynakların önemi ve eleştirisine büyük ehemmiyet verilmekteydi. Yeni kuşak ise, İslâm'ın klasik dönemi ve eserleri konusunda yeterli donanıma sahip olamadı veya olmak istemedi. Modern batı bilim yaklaşımları ve teolojisi daha çok ilgisini çekti. Kendi kültürünü batılı kavramlar ve kaynaklar üzerinden analiz etmeye çalıştı. Bu yüzden tutarlı olmayı yeterince başaramadılar. İkincisi Başörtü ve 28 Şubat sorunu, genç İlahiyatçı kuşağı siyasî ve ideolojik çatışmaların içine çekti. Siyasi bir din söylemi üretmeye başladılar. Sert tarihselci söylem üreten bazı kimseler, birçok sorunda, tarihsel-eleştirel yaklaşımı askıya alarak siyasal bakış açısını tercih ettiler.

---

[32] Cumhuriyet dönemi yüksek din öğretimi kurumlarının oluşturulmasının arkasında yatan zihniyetle ilgili geniş bilgi için bkz.: Subaşı, *Öteki Türkiye'de Din ve Modernleşme,* s. 148-152.

İlahiyat alanının bilimselliği ve bu alanda ihtisas sahibi kimselerin yetiştirilmesinde belirleyici unsur yöntem ve güvenilir-doğrulanabilir veya temellendirilebilir bilgi üretimi olmalıydı. Her ne kadar Sosyal bilimler yöntemine yakın durulduysa da İlahiyat bilimleri için, özel ve genel anlamda yöntem sorunu çözülemedi. Bilgi üretmenin yolları, metin tenkidi ve analizi gibi hususlar zayıf kaldı. Sadece dinî bilgileri aktarmak sosyal bilim yapmak demek değildir. İlahiyat alanı, dinî hayatı ve dini tecrübeyi, sosyolojik, psikolojik, antropolojik bir olgu olarak ele aldığında sosyal bilim olacaktır.

1998'de hazırlanan programlarda dinin doğru anlaşılması ve bilimsel yollarla dine yaklaşılması, son derece önemli bir söylemdi, ancak bu bakış açısı din bilimlerinin veya İslâm bilimlerinin temeli yapılamadı. Bu olmayınca dinî bilgi üretimi sosyal bilimin yöntem ve usulü doğrultusunda gerçekleştirilemedi. Bazı bölümlerde Usul ve yöntem sorunu tartışıldı, ama bilimsel çerçeveye oturtulamadı. İlahiyatlarda akademisyen olmak, bilgi yüklenen ve onu öğrencilere aktaran aracılar olarak görev üstlendi. Bilim ve ideoloji ile siyaset birbirine karıştırıldı. Dini doğru ve bilimsel yöntemlerle anlamaya çalışan akademisyenler ise, Laik, Oryantalist ve Pozitivist damgası vurularak hep kuşkuyla karşılandılar. İslâm Bilimleri için bilimsellik ölçütü/ölçütleri titizlikle korunamadı ve bilim, dini anlamanın bir yolu olarak genel kabul görmedi. Akıl dışlandı, gelenek ve kontrolsüz bilgi (sufilik) ise kutsallaştırıldı. İlahiyatın başlı başına bir ilim olup olmadığı, hep tartışıldı. Pozitivist anlayışı benimseyenler İlahiyat için bir bilim denemeyeceğini savundu.[33]

Geçmişte olduğu gibi günümüzde de siyasî alandaki zihniyet kutuplaşması belli ölçüde İlahiyat programlarının yenilenmesi çalışmalarında rekabet etmeye, bazen de birbirini devre dışı bırakacak kadar ciddi gerilimlerin yaşanmasına kadar vardı.

---

[33] İlahiyatın bilim olup olmadığı yeni bir tartışma değildi. Örneğin Peyami Safa, İlahiyatın bilim olmadığı fikrine karşı çıkarak İlahiyatın bir bilim olduğunu savundu: "İlahiyat etimolojik olarak ilimdir, İlahiyat ve Teoloji Tanrı ilmi demektir. Sistem olarak ilimdir. Kendine has konusu, şubeleri, metodu ve hep bir arada insicamı vardır. Rusya hariç dünyanın bütün üniversitelerinde İlahiyat Fakülteleri vardır. Bütün lügatlerde ve felsefe lügatlerinde İlahiyatın ilim olduğu ilk verilen değişmez hükümdür. Bir ilim mütehassıslarından alim sıfatını çok görmek doğru olmaz." Bkz.: Peyami Safa, *Din İnkılab İrtica,* İstanbul 1978, s. 48-49.

Bu zihniyeti kutuplaşması, İlahiyatla ilgili tartışmalarda ve onun amaç, hedef ve istihdam alanlarını tanımlarken şu karşıt kavramların üretilmesine sebep olmuştur: "yüksek diniyat mütehassısı-yüksek diyanet mütehassısı", "ilmî müessese-dinî müessese", "ilmî fakültemedrese", "İlahiyat Fakültesi-İslâm İlahiyat Fakültesi", "diyanete bağlıüniversiteye bağlı", "din eğitimi-din öğretimi", "mütehassısmütefennin", "mütefekkir-mütedeyyin", "bilim adamı-âlim", "modernleşmeci-gelenekçi", "İlahiyat Fakültesi-diyanet akademisi", "alaylımektepli" ve "Sosyoloji/Felsefe fakültesi-İslâmî ilimler fakültesi". İlahiyatın veya yüksek din eğitimi ve öğretimi ile ilgili sorunların çözümünde, geçmişte düşülen hatalara düşmemek için, zihniyet kutuplaşması mantığıyla değil, İslâm medeniyetinde medrese tecrübesini, Cumhuriyet dönemindeki İlahiyat tecrübesini ve dünyada şu anda var olan tecrübeleri doğru okuyarak ve de toplumun ihtiyaçları göz önünde bulundurularak, bu kurumları İslâmî değerleri yeniden üreten ve güncelleştiren yeni ilmî müesseseler olarak yapılandırma yoluna gidilmelidir.

İlahiyat Eğitiminde Mütehassıs (Bilim Adamı-Akademisyen) veya Mütefennin (İlahiyat Teknisyeni-Meslek Öğretmeni) Yetiştirme Sorunu

Tanzimat'tan itibaren medreselerin programları üzerinde yapılan ıslahat çalışmalarında bir taraftan İslâm bilimleri üzerinde derinleşmeyi öngören ve bu bilimlerin yeniden üretilmesini amaç edinen bölümler veya programlar açılırken, diğer taraftan okullaşma oranına paralel olarak mütefennin yetiştiren yeni mektepler ve programlar ihdas edildi. Bu değişiklikler neticesinde mütefennin yetiştirme politikası ağır basarak bu durum belli ölçüde yüksek din eğitimi kurumları ve programlarına da yansıdı.

İlahiyat'ın ilmî müesseseler veya dinî müesseseler olması, İlahiyatçı veya İslâm İlahiyatçısı, diniyat mütehassısı veya diyanet mütehassısı yetiştirmesi gibi sorunlar tartışmaların özünü oluşturmaktaydı. İlmi müesseseler olduğunda mütehassıs, dinî müesseseler olduğunda mütefennin yetiştirme misyonu öne çıkmaktadır. Hatta İlahiyat Fakülteleri'nin Mearif Vekâleti'ne (Millî Eğitime) bağlanması, üniversite sistemi içerisinde yer alması veya Şeyhülislamlığa veya Diyanet İşlerine bağlanması sorunu da bu tartışmanın bir parçası oldu.

Osmanlı döneminde 1316/1 Eylül 1900 tarihinde Darülfünûn-i Şahane'nin bünyesinde "Ulûm-i Âliye-i Diniye" şubesi açılmıştır. Dört yıllık bu bölümde Tefsir-i Şerif, Hadis-i Şerif Usûl-i Hadis, Fıkıh, Usûl-i Fıkıh, İlm-i Kelam, Tarih-i Dini İslâm dersleri konuldu. 1908 yılında Darülfünûn-ı Şahane, İstanbul Darülfünun'u oldu. Ulûm-i Âliye-i Diniye şubesinin adı Ulûm-i Şer'iye Şubesi oldu. Emrullah Efendi'nin reformunda Dâru'l-Fünûn'a bağlı bir Ulum-i Şeriye şubesi İslâm'ın dogmatik ilimlerinden sonra Aristo mantığı, modern mantık, felsefe ve kelam cereyanlarının incelenmesine ve de metodolojiye mühim bir yer ayrıldı. Bunlar mütehassıs yetiştirmeyi önceleyen ilmî zihniyetin bu tarihten itibaren oluşmaya başladığını açıkça gösterir. Hocalar hem klasik geleneği hem de batı düşüncesini iyi biliyorlardı. Ders programları buna uygun olarak İslâm ilimlerinde mütehassıs yetiştirmeye yönelik hazırlandı. Programlarda yer alan dersler arasında, Tefsîr-i Şerif, Hadis-i Şerif, İlm-i Ahlâk-ı Şer'iye ve Tasavvuf, Usûl-i Fıkıh, İlm-i Fıkıh, Kelam, Siyer-i Nebevî, Tarih-i Din-i İslâm ve Tarih-i Edyân, İlm-i Hilaf, Edebiyat-ı Arabiyye, Hikmet-i Teşri, Tarih-i İlm-i Fıkıh, Tarih-i İlm-i Kelam, Arap Felsefesi, Felsefe ve Tarih Felsefesi dersleri bulunmaktaydı. Emrullah Efendinin Ulum-i Şeriye programında derslerin ağırlık merkezi dinî idi.

18 Eylül 1914 (1330)'daki medrese islahatında Medresetü'l-Mütehassisîn adıyla bir medrese açıldı. Böylece Darülfünûn'un bünyesindeki Ulûm-i Şer'iye şubesine gerek kalmayarak ilga edildi.[34] Osmanlı döneminde 1900/1908 yıllarında açılan medreseler, Maarif Vekâleti'ne bağlı iken, 1914 yılında açılan medrese Şeyhülislamlığa bağlandı. Yeni medreseliler arasında modernist ve batıcı zihniyette âlimler yetişiyordu. Hilmi Ziya Ülken'in tespitlerine göre, "Meşrutiyet sonrasında medreseden bağımsız üniversite kadrosu içerisinde modern zihniyete uygun bir İlahiyat Fakültesi tasavvuru uyandı." [35] Bunun sonucu olarak modern Türk üniversitesinin içinde İslâmî ilimlerin ilmî zihniyet ile okutulması ihtiyacından dolayı, bir İlahiyat Fakültesinin kurulması zorunlu hale geldi.[36]

---

[34] Mehmet Ali Aynî, *Darülfünûn Tarihi*, İstanbul 1928, s. 32, 42, 48; Ayhan, *Türkiye'de Din Eğitimi*, s. 38-39.

[35] Ülken, "İlâhiyat Fakültesinin Geçirdiği Safhalar", *İlâhiyat Fakültesi Albümü 1949-1960*, s. 2.

[36] Ülken, "İlâhiyat Fakültesinin Geçirdiği Safhalar", *İlâhiyat Fakültesi Albümü 1949-1960*, s. 1, 5.

İlahiyat Fakültesi ilk defa 3 Mart 1924 tarihinde Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun 4. maddesinin 1. fıkrasında "yüksek diniyat mütehassısı" yetiştirecek umûmî bir tahsil müessesesi olarak tanımlandı: "Maarif Vekâleti yüksek diniyat mütehassısları yetiştirilmek üzere Darülfünunda bir İlahiyat Fakültesi tesis ve imamet ve hitabet gibi hidematı diniyenin ifası vazifesiyle mükellef memurların yetişmesi için de aynı mektepler küşat edecektir." Bu fıkrada, üniversite yapısı içerisinde yer alacak olan İlahiyat Fakültesine, yüksek diniyat uzmanlarını yetiştirmek görevinin verilmesi; imamet ve hitabet gibi "din hizmetlerini" yürütecek elemanları yetiştirme görevinin ise İmam-Hatip okullarına verilmesi dikkat çekicidir. Bu ayrım, Cumhuriyet döneminde mütehassıs ve mütefennin ayrımının ilk adımlarıdır. Ancak İlahiyat Fakültesinin programlarının genel anlamda bir İlahiyat eğitiminin mi yoksa İslâm İlahiyat eğitiminin mi hedeflendiği açıkça belirtilmedi. Ancak programda yer alan derslere bakılacak olursa, hedefin sadece İlahiyat olmadığı İslâm İlahiyatının uzmanlarının yetiştirilmek istendiği açıktır.

Talimatname'nin 8. maddesine göre okutulan dersler şunlardır: Tefsir ve Tefsir Tarihi, Hadis ve Hadis Tarihi, Fıkıh Tarihi, İçtimaiyat, Ahlâk, Din-i İslâm tarihi, Arap Edebiyatı, Felsefe-i Din, Kelâm Tarihi, İslâm Feylosofları, Tasavvuf Tarihi, Felsefe Tarihi, İslâm Bediiyatı, Hali Hazırda İslâm Mezhepleri, Akvâm-ı İslâmiyye Etnografyası, Türk Tarih-i Dinîsi, Tarih-i Edyân. Batı kaynaklı medeni hukuk benimsendiğinden ve şeri hukuk terk edildiğinden dolayı, bu programda, Fıkıh dersine sadece Fıkıh Tarihi olarak yer verilmiş, şerî hukukun okutulması istenmedi.[37] Şeri Hukuk yer almazken Sosyoloji, Entnografya ve Felsefe derslerinin yer alması dolayısıyla ilk İlahiyat programına İslâm İlahiyat eğitimi olarak değil, genel anlamda İlahiyat eğitimi olarak bakılmıştır. Halbuki Medresetü'l-Mütehassîsin programından ve 2. İlahiyat programından pek farklı değildir.

Mütehassıs ve mütefennin yetiştirme görevi, Cumhuriyetin ilk yıllarında "yüksek diniyat mütehassısı" yetiştirmek üzere İlahiyat Fakültesi, "din hizmetleri vermek üzere" İmam-Hatip okullarının açılması ayrı ayrı kurumlarda verilmesi anlamına geliyordu. Bu yeni kurumların açılmasından kısa bir süre sonra, yeni ulus devletin kurucu iradesinin yaptığı inkılâplara ve köklü değişimlere yeterince destek

[37] Ayhan, *Türkiye'de Din Eğitimi,* s. 40-41.

vermemeleri dolayısıyla ve üniversitenin yeniden yapılandırılması bahanesiyle bu iki kurum kapanmakla karşı karşıya kaldı. Ancak Cumhuriyet dönemindeki 1. İlahiyat ve İmam-Hatip tecrübesi, "yüksek diniyat mütehassısı" ile "din hizmetleri" teknisyenliğini birbirinden ayırması bakımından oldukça önemli bir gelişmeydi.

Dinî bilimlerde ihtisaslaşmayı hedefleyen ilk İlahiyat Fakültesi, bu konuda kendisini ispat etmiş ve 1925-1933 yılları arasında toplam 20 sayıya ulaşan bir dergi yayımladı. Bu dergide yayımlanan makalelerde, içtimaî, dinî ve felsefî konulara ağırlık verildi. İslâm Tarihi, İslâm Sanatları Tarihi, Dinler Tarihi, Mezhepler Tarihi ve Kelam alanında yayımlanan bu makalelerin bilimsel düzeyleri ve değerleri, gerçekten sonrakilerle kıyaslanmayacak kadar yüksektir. Bunlar, bugün İlahiyatın bilimselliğini gösteren klasikler arasında yerini aldı. Bu çalışmaların bilimsel değerinin, batıdaki bilimsel yayınlarla eşdeğerde olduğu pek çok kimse tarafından belirtildi.[38]

İlk İlahiyat Fakültesindeki bu bilimsel anlayış, bu insanları zaman zaman inkılâplar ve inkılâpçılarla karşı karşıya getirdi. Çünkü inkılâplar ve inkılâpçılar, "emr-i vakileri ihdas edip sonra efkârı tenvir etmek" yolunu seçerken bilimsellik "efkarı tenvir ettikten sonra emr-i vakileri ihdas etmek" yolunu seçiyordu[39]. Bu yöntem farklılığı, özellikle İlahiyatın devrim kanunlarına ve inkılâplarına ayak uyduramama şikâyetine dönüştü. Örneğin Maarif Vekili Dr. Raşit Galip, 1 Ağustos 1933 yılındaki bir konuşmasında bu durumu açığa vurmuş ve muhtemelen 1933 yılında bu bilim kurumlarının kapanmasına sebep olmuştur: "Memlekette siyasî, içtimaî büyük inkılâplar oldu. Darülfünûn bunlara karşı bîtaraf bir müşahit kaldı...

Hukukta radikal değişiklikler oldu. Darülfünûn yalnız yeni kanunları tedrisat programına almakla yetindi. Harf inkılabı oldu, özdil hareketi başladı. Darülfünun hiç tınmadı. Yeni bir tarih telakkisi millî bir hareket halinde bütün ülkeyi sardı, Darülfünun'da buna bir alaka uyandırabilmek için üç yıl kadar beklemek ve uğraşmak lazım geldi. İstanbul Dâru'l-Fünûn'u artık durmuştu. Kendisine kapanmıştı. ... Türkiye gibi radikal bir inkılab memleketinde vatanın müstakbel zi-

[38] Aynî, *Darülfünûn Tarihi,* s. 40; Ayhan, *Türkiye'de Din Eğitimi*, s. 18, 80.

[39] Baltacıoğlu'nun konuyla ilgili Atatürk ile yaptığı bir görüşmede bu tutum açıkça görülür. Bkz.: İsmail Hakkı Baltacıoğlu, "Hayatım", *Yeni Adam,* sayı: 346, 347, (7-14 Ağustos 1941), s. 14.

mamdarlarının terbiyesi, hayattan bu kadar uzak kalan, inkılabın seyrinden bu kadar geride duran bir müessese artık daha uzun müddet devam edemezdi."[40]

Aslında Cumhuriyetin kurucu kadroları, dinî terbiyeden ziyade milli terbiyeyi önemsiyorlardı. Nitekim Atatürk'ün 28 Eylül 1925 Samsun Ticaret Mektebinde yaptığı konuşmasında "Ben burada yalnız yeni Türk Cumhuriyeti'nin yeni nesle vereceği terbiyenin millî terbiye olduğunu katiyetle ifade ettikten sonra diğerleri üzerinde tevakkuf etmiyeceğim."[41] demiştir. İlk İlahiyat ve sonraki İlahiyatların tarihinde bu çekişme üstü örtülü bir şekilde hep sürmüştür.

14 Ocak 1948 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne Türk-İslâm İlahiyat Fakültesi açılması ve 2 Şubat 1948 tarihinde İslâm İlahiyat Fakültesi açılması şeklinde iki ayrı teklif verildi.[42] Cumhuriyet Halk Partisi, müftü, vaiz ve İslâm dininde mütehassıs yetiştirmek için İslâm İlahiyat Fakültesi kurulmasını kabul etti.[43]

Ancak hükümetin ve meclisin tercihi İlahiyat Fakültesi oldu. Burada müftü ve vaizlik hizmetleri verecek elamanların yetiştirilmesi de İlahiyat Fakültesinin yetkisine verildi. Muhtemelen bu hizmetleri yüksek diniyat mütehassısı içerisinde mütalaa etmiş gibi görünmekte ise de, zamanın hükümetinin 9 Mayıs 1949'da Meclise sunduğu bir teklifte yüksek diniyat mütehassısı ile din hizmetleri verecek elamanların yetiştirilmesi bu fakültenin görevi olarak belirlendi:

"Din meselelerinin sağlam ve ilmî esaslara göre incelenmesini mümkün kılmak, meslekî bilgisi kuvvetli ve düşünüşünde ihatalı din adamlarının yetişebilmesi için lüzumlu şartları sağlamak maksadiyle memleketimizde de garptaki örneklerine benzer bir İlahiyat Fakültesinin kurulmasını kararlaştıran Ankara Üniversitesi Senatosu, bu fakültenin şimdilik geniş tutulmasında zaruret olmayan kadrolarını ilişik cetvelde görüldüğü şekilde tespit etmiştir."[44]

---

[40] Ayhan, *Türkiye'de Din Eğitimi,* s. 45; Nevzad Ayas, *Türkiye Cumhuriyeti Millî Eğitimi,* Ankara 1948, s. 280.

[41] Genelkurmay Başkanlığı, *Atatürkçülük,* Birinci Kitap, İstanbul 1988, s. 290.

[42] *TBMM Tutanak Dergisi, Dönem IX.,* s. 22, 23 ve X, s. 3. Ayhan, *Türkiye'de Din Eğitimi,* s. 211.

[43] Ayhan, *Türkiye'de Din Eğitimi,* s. 212

[44] *TBMM Tutanak Dergisi, Dönem VIII*, Cilt 20, Toplantı 3, Salı: s. 227-234.

Kabul edilen bu teklifte geçen dini meseleleri sağlam ve ilmî esaslara göre incelemek, meslekî bilgisi kuvvetli ve ihatalı din adamları yetiştirmek ifadesiyle mütehassıs ve mütefennin yetiştirme hususu birlikte zikredilmiştir. Ancak garptaki örneklerine benzer bir İlahiyat Fakültesinin kurulması ifadesine bakılırsa ilmi ve uzmanlık tarafının ağır bastığı ve İslâm İlahiyat eğitimi yerine İlahiyat eğitiminin hedeflendiği görülmektedir. Mecliste yapılan tartışmalardan anlaşıldığına göre, İlahiyatın bilimsel zihniyeti ile medreseninki birbirinden ayrılmaktadır.[45]

İkinci İlahiyat Fakültesinde, ilkine yöneltilen eleştirilere muhatap olmamak için, "İslâmiyet'i bütün olarak tetkik etmekle beraber metotlarında, meselelerinde müspet ilimlere dayanması" gerektiği ve ilk İlahiyat Fakültesinden farklı olduğu vurgulanmaktadır. Birincisi bir nevi sosyoloji fakültesi olarak; ikincisi ise İslâmî bilgiler esas, sosyolojik bilgilerin yardımcı olacağı, akıl ve nassı mihver alan bir İslâm İlahiyat Fakültesi olarak tanımlandı.[46]

Aslında ikinci İlahiyat Fakültesinin programı, birinci İlahiyatın programıyla zihniyet olarak ve yer alan dersler itibariyle hemen hemen aynıdır. Hatta İslâm Hukuku, bu programda da İslâm Hukuku Tarihi olarak yer aldı. Yalnız Arapça, Farsça ve batı dilleri ile Felsefe, Mantık, Din Psikolojisi Din Sosyolojisi derslerine 1. ve 2. sınıfta yer verildikten sonra 3. ve 4. sınıflarda İslâmî bilimlere yer verilmiştir. Bu

---

[45] İsmail Hakkı Baltacıoğlu, medrese ile ilk kurulan İlahiyat Fakültesi ve şimdiki İlahiyat arasındaki farkı şöyle açıklamaktadır: "İlahiyatın açılmasından maksat, gelenekçi eğitim sistemini temsil eden medreseyi diriltmek değildir. Onlara göre medreseler, nassî, apriyori ve kablettecrübîdir. Açılaçak olan Fakültenin bilimsellik ölçütü ise, ilim evleri olmaları, mukayese, müşahede ve sonunda da mümkün olursa izaha çalışmaktır. Medreseler subjektif, İlahiyat Fakültesi objektiftir. Hükümetin böyle bir fakülte açmaktaki amacı şudur: "bütün manasiyle ilim haysiyeti ve ilim karakteri taşıyan bir fakülte meydana getirmek... "Bu İlahiyat Fakültesi bence iki türlü kurulabilir. Biri Katolik Fakültesi, Protestan Fakültesi gibi ki, İslâm İlahiyat Fakültesi olabilir. Diğeri ise yine İlahiyat Fakültesi adını taşır, haddizatında İlahiyat Fakültesi değildir. Felsefe Fakültesidir. Bu ayrı bir şeydir. İçinde Psikoloji, Sosyoloji, Dinler tarihi gibi, din ruhiyatı vardır. Bu ayrı bir şeydir. Bu adeta dil ve edebiyat Fakültelerinin devamı gibi bir şeydir... Bizim istediğimiz İslâm İlahiyat Fakültesi, ama medrese değil, ilmî karakter taşıyan İslâm İlahiyatı Fakültesi, İslâm dinini, İslâm Mezheplerini... ilmî surette tetkik edecek bir ilmi fakülte" Bkz.: Ülken, "Bugünkü İlahiyat Fakültesi", *İlâhiyat Fakültesi Albümü 1949-1960*, s. 11 vd. Krş.: Ayhan, *Türkiye'de Din Eğitimi,* s. 214.

[46] Ülken, "Bugünkü İlahiyat Fakültesi", *İlâhiyat Fakültesi Albümü 1949-1960*, s. 11-12, 15, 16.

programda da İlahiyat eğitimi, ilmî ihtisaslaşma paradigması üzerine kurulmuştu. İlk ve Orta öğretime ihtiyara bağlı, daha sonra seçmeli din dersleri konulması ve İmam-Hatip okullarının artmasıyla birlikte öğretmen yetiştirme (mütefennin) bir ihtiyaç haline geldi ve fakültenin ikinci misyonu bu oldu.

Dönemin siyasî atmosferi ve ideolojik kutuplaşmasının etkisinde kalınarak İlahiyatların İslâm'ı araştıran kurumlar olarak görülmemesi, "İslâm'ı araştıran bu dinin mümini olan din bilginleri yetiştirecek bir eğitim müessesesi olarak İslâm enstitülerinin kurulması" fikrini doğurmuştur. Ali Fuat Başgil 1954 yılında "İslâmî ilimler enstitüsü" veya "İslâm İlahiyat enstitüsü" adıyla bir eğitim kurumunun kurulmasını teklif etmiş ve bu fikrini şu şekilde savunmuştur:

"Yalnız şuna dikkat edelim ki, Tevhid-i Tedrisat Kanununun vazıı, bilerek veya bilmeyerek (yüksek diyanet mütehassısı ile İlâhiyat Fakültesinden yetişecek olan yüksek ilâhiyatçıyı birbirine karıştırmıştır. İlâhiyatçı, din felsefesi, dinler tarihi ve din sosyolojisi öğrenmiş bir mütehassıs ve filozoftur, din adamı değildir. (Yüksek Diyanet Mütehassısı) ise, her şeyden evvel, zühd-ü takva sahibi bir dindardır; saniyen de muayyen bir dinde yüksek ilim ve kemal sahibi olmuş bir din adamıdır.

Bunlardan biri hakkıyla inanmış, öbürü ise sadece iman üzerinde zekâ oyunu oynamayı öğrenmiştir. Maarif Vekâleti'ne bağlı ve onun murakabesi altında yahut bugün Üniversite camiası içinde çalışan bir İlâhiyat Fakültesinde, itiraf ederim ki, yüksek ilâhiyat felsefecisi ve sosyologu yetişebilir. Fakat (yüksek diyanet mütehassısı) din adamı ve âlimi asla yetişemez. Çünkü tekrar edelim ki, (yüksek diyanet mütehassısı) her şeyden evvel halis bir dindardır, zahid, müttekîdir; sonra da inandığı ve içinin samimiyetle kani olduğu dinde yüksek ilim ve kemal sahibidir.

Bu vasıflardaki bir insanın yetişmesi için nasıl bir hava ve muhitin mevcut olması lazım geldiğini okuyucunun takdirine bırakıyorum. Şurası muhakkaktır ki, dünyanın hiçbir yerinde, laik üniversite çatısı altındaki İlahiyat Fakülteleri'nde din adamı ve âlimi yetişmemiştir. Üniversite gibi ladini bir camia içinde din adamı ve âlimi elbette yetişemez. Ve bunun yetişmemesine değil, yetişmesine hayret edilse yeridir. Kayalıkta pirinç bitmez.

Devlet mekteplerinde, ortaokul ve lisenin ladini havası, hatta din aleyhtarı muhiti içinde yetişip on sekiz, on dokuz yaşına gelen bir genç aldığı bu aleyhtar terbiye ve menfi zihniyetle, idaresi ve hocaları çok kere dine muarız olan, sivil bir İlâhiyat Fakültesinde okuyup da din adamı olamaz."[47] Ali Fuat Başgil, daha önce DİB Ahmet Hamdi Akseki'nin 18.12.1950 yılında hazırladığı Raporda, "İslâm İlahiyat Fakültesi"'nin açılmasına karar verilmiş olmasına rağmen İslâm'ın fakültenin adından çıkarıldığını ileri sürer:

"Binaenaleyh bugünkü İlahiyat Fakültesi katiyen memlekete lüzumlu olan din adamlarını yetiştirecek durumda değildir. Ve bu şerait altında bunun imkânı da yoktur. Bununla beraber üniversite dâhilinde böyle bir fakültenin bulunmasına muarız değiliz, öyle bir müessese de bulunabilir. Bizim istediğimiz ise, bu değil, belki memleketin her sahasındaki dini ihtiyaçlarıyla mütenasip yüksek İslâm âlimleri yetiştirebilecek hakiki bir din müessesesidir. Ve bu da, dünyanın her tarafında olduğu gibi, ancak Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından idare edilmek suretiyle olacaktır. Bunun bir an evvel açılması ise memleket için hayati bir zarurettir."[48]

Ali Fuat Başgil de, bu fikri desteklemektedir: "Bu Fakülteler, üniversite gibi ladini bir müessesenin içinde ve çatısı altında değildir, Katolik veya Protestan enstitü ve üniversitelerin içindedir. Bu enstitü ve üniversitelerin ve bu İlahiyat Fakülteleri'nin hocaları gibi idarecileri de tamamiyle (Yüksek Diyanet Mütehassısı) âlimler ve din adamlarıdır."[49]

Yukarıdaki tartışmalar dikkatle analiz edildiğinde, aslında bu tepkilerin kaynağında İlahiyat Fakülteleri'nin CHP tarafından açılmasının olduğu ve buna karşılık Demokrat Parti'nin alternatif olarak başka bir kurum oluşturma ve daha dinî bir eğitim verme fikri olduğu görülecektir.

Ali Fuat Başgil'e göre, Tevhid-i Tedrisat'ın İslâmî alanda yetişmiş olan mütehassısların kökünü kazımıştır. Bunun önüne geçebilmek için İslâmî İlimler Fakültesi kurulmasını teklif etmiş ve bir proje hazırlamıştır. Sonuçta 1959 yılında Yüksek İslâm Enstitüsü açılmıştır. Daha

---

47 Ali Fuat Başgil, *Din ve Laiklik*, İstanbul: Yağmur Yayınları, 1991, s. 210-211.
48 18.12.1950'de hazırladığı rapor.
49 Başgil, *Din ve Laiklik*, s.211, Dipnot: 108.

sonra Muhammed Hamidullah'ın girişimleriyle İslâm Enstitüleri İslâmî İlimler Fakültesi, Tamamlayıcı İlimler Fakültesi ve Yabancı Diller Fakültesinden oluşan bir akademiye dönüştürülmek istenmiştir. Ancak bu proje gerçekleştirilememiştir. [50] İslâm enstitülerinin İlahiyat Fakülteleri'ne bir alternatif oluşturma girişimin bir ürünü olduğu bu projede ifade edilen üç gayeden anlaşılmaktadır:

a) **İdeal gaye:** Ana kaynaklardan hüküm çıkarabilecek ilmî güce ulaşacak yüksek ehliyet, dinî terbiye ve seciye sahibi âlimler yetişmesine imkân sağlamak.

b) Enstitünün **pratik gaye**si: Asıl hedefi sırf ilim değildir. Memlekette duyulan ihtiyaçları karşılamaktır: 1) İmam-Hatip okulları ve diğer okullarda din derslerinin hoca ihtiyacı, 2) İlim ve kültür nuruyla aydınlanmış müftü ve vaiz ihtiyacı, 3) Enstitüyü gayesine ulaştıracak, asistan, doçent ve profesör ihtiyacı."[51]

---

[50] Geniş bilgi için bkz.: Ayhan, *Türkiye'de Din Eğitimi,* s. 232-233.

[51] Başgil, *Din ve Laiklik*, s.211, Dipnot: 108; Ayhan, *Türkiye'de Din Eğitimi,* s. 229. Talim Terbiye Kurulu'nun Yüksek İslâm Enstitüsünün açılması ile ilgili 22.08.1958 tarih ve 2890 sayılı kararında, bu dönemde yaşanan zihniyet çatışmasının hangi boyutlara vardığını açıkça ortaya koymaktadır: "İmam Hatip Okulu mezunlarına daha yüksek bir tahsil imkânı sağlamak, orta dereceli okullarımızla öğretmen okullarının din derslerini ehliyet ve salahiyetle verebilecek öğretmen yetiştirmek ve İmam-Hatip okullarının birinci devrelerine yeter sayı ve değerde bir tedris heyeti kazandırmak gayesiyle, Eğitim Enstitüleri seviyesinde yüksek bir din okulu açılması uygun olacağına ve gereken tescil muameleleri yapılmak üzere işbu kararımız kopyalarının Talim ve Terbiye Dairesi Başkanlığı ve Öğretmen Okulları Umum Müdürlüğünce görülerek Zatı İşleri Müdürlüğüne tevdiine karar verildi. İş, Vekalet yüksek makamının tasdikine sunulur." (Muhammed Şevki Aydın, *Cumhuriyet Döneminde Din Eğitimi Öğretmeni,* DEM yayınları, İstanbul 2005, s. 144) Daha sonra alınan bir kararla orta ve muadil okullarla öğretmen okullarının tamamında Din Dersleri öğretmeni olma şeklinde değiştirildi. Bu belgeler ve daha sonraki kanunlarda amaç şöyle belirlendi: "İslâm dininin esaslarına sadık kalarak müsbet ilmin ışığı altında İslâm ilimlerinin ve bunlara yardımcı bilgileri öğretecek İmam Hatip Okullarıyla ilköğretmen okullarına ve diğer ortaöğretim müesseselerine öğretmen yetiştirmek ve aynı okullardaki din dersleri öğretmenlerinin mesleki gelişmelerine yardım etmek amacıyla Millî Eğitim Bakanlığınca kurulmuş dört yıllık bir yüksekokuldur. Bu müssese MEB'nın ihtiyaçları dışında Dİ Teşkilatı'nda müftü, vaiz vesaire gibi din elemanlarını yetiştirmekle de görevlidir. Enstitütü, ayrıca Türkiye'de İslâm ilimleri alanında araştırmalarda bulunmak ve araştırmaların neticelerini yurt ve dünya ilim âlemine sunmak amaciyle de vazifelidir." (Aydın, *Cumhuriyet Döneminde Din Eğitimi Öğretmeni,* s. 146.)

Daha sonra alınan bir kararla orta ve muadil okullarla öğretmen okullarının tamamında Din Dersleri öğretmeni olma şeklinde değiştirildi. Bu belgeler ve daha sonraki kanunlarda amaç şöyle belirlendi:

"İslâm dininin esaslarına sadık kalarak müsbet ilmin ışığı altında İslâm ilimlerinin ve bunlara yardımcı bilgileri öğretecek İmam-Hatip Okullarıyla ilköğretmen okullarına ve diğer ortaöğretim müesseselerine öğretmen yetiştirmek ve aynı okullardaki din dersleri öğretmenlerinin meslekî gelişmelerine yardım etmek amacıyla Millî Eğitim Bakanlığınca kurulmuş dört yıllık bir yüksekokuldur. Bu müssese MEB'nın ihtiyaçları dışında Diyanet İşleri Teşkilatı'nda müftü, vaiz vesaire gibi din elemanlarını yetiştirmekle de görevlidir. Enstitütü, ayrıca Türkiye'de İslâm ilimleri alanında araştırmalarda bulunmak ve araştırmaların neticelerini yurt ve dünya ilim âlemine sunmak amaciyle de vazifelidir." [52]

Bu belge yüksek İslâm enstitülerine, Türkiye'deki din eğitim ve öğretimi ile İslâm ilimleri üzerine araştırmalar yapma görevini verdi. Ancak mütefennine ilave olarak öğretmenlik mesleğini tekeline almak istedi. İlahiyat Fakültesi Dekanı Bedii Ziya Egemen, Yüksek İslâm Enstitüsü'nün açılış konuşmasında bu misyonuna vurgu yaparak: "Müslüman Türk evlatlarına İslâm'ın gerçek ruhuna uygun din terbiyesini, din derslerini verecek öğretmenleri yetiştiren bir ilim müessesesi"[53] olduğunu ifade etti. Aydın bu iki kurumun amaçları itibariyle farklılığını şu şekilde açıklamaktadır: "İlahiyat Fakültesi, temelde teolog yetiştirmeyi, modern bilimlerin ışığında İslâm düşüncesinin gelişmesine katkıda bulunacak insanları yetiştirmeyi amaçlarken, Yüksek İslâm Enstitüsü, iyi eğitimli din görevlisi, İHL ve orta dereceli okullar için din eğitimcisi ve öğretmeni yetiştirmeyi kendisine amaç edinmiş durumdadır. Birincisi daha ziyade akademik hedefler ön planda iken, ikinci de bu yön ikinci plana atılmış gibi gözükmektedir." [54]

1972-1973 ders yılından sonra fakülte 5 yıla çıkarıldı ve ilk yılda kaynak dili Arapça'ya, Farsça'ya, bir batı diline ve İlahiyat eğitiminde ihtisaslaşmaya yardımcı olacak felsefe grubu derslerine ağırlık verildi. Son iki yılda İslâm bilimlerinde ihtisaslaşmayı sağlayacak derslere

[52] Talim Terbiye Dairesi Başkanlığı'nın 31 Mart 1961 tarih ve 211 sayılı kararı. Bkz.: Aydın, *Cumhuriyet Döneminde Din Eğitimi Öğretmeni,*s.146.
[53] Aydın, *Cumhuriyet Döneminde Din Eğitimi Öğretmeni,* s. 146.
[54] Aydın, *Cumhuriyet Döneminde Din Eğitimi Öğretmeni,* s. 147-48.

yoğunluk verildi. Bu ihtisaslaşma Tefsir ve Hadis Bölümü ile Kelam ve İslâm Felsefesi Bölümü olarak yapılandırıldı.[55] Diplomalar da bu ihtisaslaşmaya uygun olarak düzenlendi.

İmam-Hatip okullarının artması ve seçmeli din derslerinin orta öğretim ve lise programlarında yer alması sebebiyle, Fakülte programına, muhtemelen İslâm Enstitüleriyle yaşanan zihniyet çatışması dolayısıyla, ilk defa öğretmenlik misyonunu güçlendirmek için ders programlarına iki ayrı ihtisas bölümüne 2 saat Pedogoji dersi konuldu. Bununla birlikte İlahiyat Fakültesinin programlarda ihtisaslaşmanın esas alınarak iki ayrı bölüm oluşturulmasına bakılırsa, her ne kadar mezunlar öğretmenlik yapmak durumunda kalsalar da, bu kurumun ihtisas yönünün İlahiyat teknisyeni veya öğretmen yetiştirme yönüne ağır bastığı söylenebilir.

İslâm enstitülerinin İlahiyat Fakültesine dönüştürülmesiyle birlikte, İlahiyat programları da değiştirildi. 1982-1991 yılına kadar okutulan programlar incelendiğinde İlahiyat programlarının ihtisaslaşma boyutunun zayıflamaya başladığı ve öğretmen yetiştiren meslekî kuruma dönüştüğü görülecektir. Daha önceki programlarda hikmet dersleri öncelenerek felsefe ve mantık grubu dersleri ilk yıllarda verilirken, bu programda pedagojik formasyon dersleri büyük bir yekün tutmuş, hikmet ve hüküm karışık olarak birlikte verilmeye ve de İlahiyat Fakülteleri, İslâm enstitülerinin misyonunu üstlenmeye başlamıştır. Arapça hazırlık sınıfının konulması ve Farsça'nın 8 saat yapılması İslâm kültür ve medeniyetini anlamanın aracı olan bu bilimlere önem verilmesi bakımından önemlidir. Bu program, 12 Eylül'ün de etkisiyle öğrenciye ihtisaslaşmak ve ilmî uzmanlaşma için boş zaman bırakmayan ve onu ders yoğunluğu altında meşgul eden bir program olduğundan, mütehassıs kimliği zayıflamış, mütefennin kimliği öne çıkmaya başlamıştır.

1997 yılındaki değişiklik İlahiyat Fakülteleri açısından son derece önemli bir açılım getirmekteydi. 1970'li yıllarda İlahiyat akademik eğitiminin yanı sıra öğretmen yetiştirme ile birlikte 1997 yılına kadar iç içe yürüyen yüksek din eğitim ve öğretimi, bu tarihten itibaren iki ayrı program halinde planlanmıştı. Böylece İlahiyat eğitimi ve öğret-

---

55 Bkz.: Münir Koştaş, "Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (Dünü, Bugünü)", *AÜİFD*., (Özel Sayı), Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1999, s. 153.

menlik eğitimi birbirinden ayrılmıştı. Bu ayrım İlahiyatlardaki ihtisaslaşma ile İlahiyat teknisyeni olarak öğretmenlik bölümünün ayrımı anlamına gelmekteydi. Ancak İlahiyat programından Arapça hazırlık sınıfının kaldırılması, Arapça, Farsça ve yabancı dillerin yeterince verilememesi ve hikmet dersleri ile hüküm derslerinin karıştırılması programların ihtisas eğitimi boyutunu zayıf düşürmüştür.

Bununla birlikte zorunlu ve seçmeli dersler mantığının benimsenmesi, araştırma ve incelemeye yönelik olarak ders saatlerinin azaltılması, öğrenci için özel ilgi alanları oluşturmasına ve belli alanlarda ihtisaslaşmasına imkân tanımıştır. Özellikle DİKAB programı, mütefennin yetiştirme misyonunu hakkıyla yerine getirmiştir. Ancak buna rağmen her hangi bir araştırma ve inceleme yapılmadan bu programlar eğitim fakültelerine aktarılmıştır.

Bazı İlahiyat Fakülteleri'nde eğitim fakültelerinin birikiminden faydalanmadan yürütülmesi gerekçesi hariç, böyle bir değişikliğin tutarlı bir yanı yoktur. Şu anda da eğitim fakültelerinde alan bilgisini verebilecek İlahiyat Fakülteleri'nden yeterince yararlanılmadan yürütüldüğü için, bu bölümler büyük sorunlarla karşı karşıyadır. Diğer taraftan eğitim fakültelerindeki bu programların, İlahiyatların bulunduğu yerlerde kısmen işbirliğine gidilerek yürütülmesi bir kenara bırakılırsa, son zamanlarda iki üç İlahiyatçı öğretim elamanı takviyesiyle bu programın yürütülmesi gelecek nesillere din kültürü verecek bu kuşağın oldukça zayıf yetişmesine sebebiyet verecektir. Buna karşın İlahiyat Fakülteleri'nin İlahiyat programlarına tekrar pedagojik formasyon derslerinin yerleştirilmesi veya program dışında verilmesi, fakültelerin hem akademik (ihtisas) kimliğine hem de mütefennin yetiştirme kimliğine büyük zarar verecektir. Bu iki alanın birbirinden ayrı programlar halinde verilmesi kaçınılmazdır.

Merkeziyetçilik ve Tektipleştiricilik Sorunu

Osmanlı'nın son yüzyılından başlayıp Cumhuriyet döneminde devam eden ıslahat ve inkılâpların teknik, siyasî, toplumsal, askeri, ekonomik alanlarla sınırlı kalmadığını dini kurumlar ve din eğitimi alanını da içine aldığını görmekteyiz. Bunun sonucu olarak din eğitimi veren medreseler, bu süreçte tartışmaların odağında yer almış ve bu kurumların ıslahı veya yeniden yapılandırılması için pek çok ıslahat yapılmıştır. Bu ıslahatın bir kısmı Osmanlı toplumunun kendi iç di-

namiklerinin, bir kısmı ise dış dinamiklerin zorlaması ile yapılmış görünmektedir. Yüksek din eğitim ve öğretimi alanında 19. ve 20. Asırda yapılan ıslahat, genel olarak programlar üzerinde olmuştur. Toplumsal ihtiyaç analizleri yapılarak, toplumdaki dinî-toplumsal yapılar dikkate alınarak, din eğitim ve öğretiminde dünyadaki gelişmeleri yakından izleyerek değil "mektep-medrese" veya "mektepli-alaylı" kutuplaşması çerçevesinde merkeziyetçi ve tektipleştirici bir anlayışla ve siyasî projenin bir parçası olarak gerçekleştirilmiştir. Mecliste yapılan konuşmalarda İlahiyat Fakültesinin tek tip insan yetiştirme gibi bir amaca hizmet edeceğine dair önemli vurgular bulunmaktadır: "Bir tek terbiye vermek ve bir tek zihniyet sahibi insanlar yetiştirmek, bir tek bütün millet meydana getirmektir."[56] Bir bilim kurumu olarak İlahiyat Fakültesinin asıl amacı, insanların tabiatına aykırı bir tutumla herkesin aynı düşünmesini sağlamak değil, onun doğru düşünmesine ve sağlıklı bir dindarlık oluşturmasına katkıda bulunmak olmalıdır. Farklı görüşlerin ortaya atıldığı ve serbestçe tartışıldığı üniversite ortamı, ilmî ve tefekkür hayatının gelişmesini ve çeşitlenmesini sağlayacaktır. Aksi takdirde ilmî alanın ve tefekkür hayatının çoraklaşmasına sebep olacak, mütehassıs ve yeni mütefekkirlerin yetişmesini engelleyecektir.

Birinci ve ikinci İlahiyat Fakültesi için siyaset tarafından belirlenen tektipleştirici misyon, pek çok kimsenin sandığı gibi, eğitim kadrosuna, programlarına ve mezun ettiği öğrencilere yansımamıştır. Bu fakülteden gelenekçi ve modernist anlayışa sahip değişik anlayışta kimseler yetişmiştir. Çünkü ilk kuşak İlahiyatçılar, genel olarak güçlü bir özgüvenle hareket etmişler ve sorunların çözümünde eleştirel yaklaşım ve ilmî bakış açısında ısrar etmişlerdir. Bu yaklaşımı Ankara İlahiyat Fakültesi'nde yapılan ilk doktora çalışmalarında, klasik kaynaklara inmedeki hassasiyet ve bilimsel yönteme bağlılıkta görmek mümkündür. İlköğretim üyesi kuşağından hemen hemen herkes klasik bir eserin tahkikiyle uğraşmıştır. Bunun yanı sıra fakültenin ilk 40 yılında dergilerde çıkan yazılar, yapılan çeviriler ve telif çalışmaları bu zihniyeti ele veren önemli ipuçlarıdır. İlahiyat Fakültesi Dergisi'ni, batılı araştırmacılar, -özellikle Fakültede öğretim üyeliği yapmış Schimmel- bilimsel zihniyetin ürünü olarak görürler ve programdan övgüyle söz ederler: İlahiyat Fükültesi Dergisi, "İlmî, eleştirel ve öz-

[56] *TBMM Tutanak Dergisi, Dönem VIII*, c. 15 (3.1.1949), s. 9.

gün" bir dergi; programı hem temel İslâmî bilimleri, hem de Dinler Tarihi, Psikoloji, Din Sosyolojisi ve benzeri dersleri içermekteydi. [57] Bilimsel hassasiyet Kelam ve Mezhepler Tarihi derslerinde öğrencilerin yararlanabilmeleri için verilen kaynak kitaplar listesine şu ifadelerle yansımıştır: "Bu eserler, itimad ve tasvip hissiyle değil tenkid zihniyetiyle okunmalıdır" Bu dönemlerde programlar, DİB ve MEB'nin mütefennin ihtiyacına göre şekillenmemişti. Çünkü henüz Din Kültürü dersleri zorunlu hale gelmemiş ve DİB bu kadar hizmet çeşitliliğine kavuşmamıştı. Yani programlar, yüksek din mütehassısları yetiştirilmek üzere hazırlanmıştı.

Süleyman AKYÜREK[*]

Eğitim kurumları amaçlarına göre incelenir ve değerlendirilirler. Türkiye'de yüksek din öğretimi yapan kurumlar da ad ve amaçları açısından incelendiğinde farklı adlarda kurumlar olduğu görülmektedir. (İlahiyat Fakültesi, İslâmî İlimler Fakültesi, İslâm ve Din Bilimleri Fakültesi, İlahiyat Bilimleri Fakültesi gibi.) Adları farklı olan bu kurumların amaçları açısından bir farklılık söz konusu mudur? Kaldı ki, isim farklılıklarının işlevi nedir? Bunlar tartışılmak durumundadır.

Amaç, bir eğitim kurumunun en temel, belirleyici özelliğidir. Buradan bakıldığında "İslâmî İlimler", "İlahiyat bilimleri", "İslâm ve Din Bilimleri" adının fakültenin amaç, müfredat programı, akademik yapı vb.'ne nasıl yansıdığı incelenmek durumundadır. Bu gün görünen isim farklılıklarının sözde kaldığıdır. Yüksek din öğretimi kurumlarının farklı isimlerine rağmen, bu farklılığı çok fazla sağlayamadıkları görülmektedir. İsim farklılığı, amaçlarda farklılığa yansıtılarak İlahiyat alanında farklı amaçları gerçekleştirmek üzere fakülteler kurulabilir. Bu durum anlaşılabilir bir şeydir.

Bugün İlahiyat Fakülteleri'nin 1924'ten günümüze değişen şartlar çerçevesinde amaçlarının tartışılması ve belirlenmesi gerekmektedir. Belirlenen amaçlar çerçevesinde de Türkiye'de yüksek din öğretiminin başarı ya da başarısızlıkları belirlenebilir, tartışılabilir. Toplum-

---

[57] Anemarie Schimmel, "Islam in Turkey", *Religion in the Middle East*, ed. A. J. Arberry, Cambridge: Cambridge University Pres, 1969, II, 80. Ayrıca bkz.: Gottahard Jaschke, *Yeni Türkiye'de İslâmlık*, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1972, s. 75.

[*]Prof. Dr., Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

sal ihtiyaç ve beklentiler dikkate alınarak, İlahiyat Fakülteleri'nin amaçlarının belirlenmesi gerekmektedir. İlahiyat Fakülteleri'nin İslâm İlahiyatını dünü-bugünü ve geleceği bağlamında araştırma ve incelemenin yanısıra toplumsal ihtiyaç ve beklentileri karşılayacak eleman yetiştirme ihtiyacını karşılama görevi de vardır. İlahiyatların amaçları bu iki ana alan dikkate alınarak belirlenmelidir: İlahiyat araştırma alanı ve istihdam alanı.

Talip TÜRCAN[*]

Hocam affedersiniz, bir cümle bir şey söylemek istiyorum. O kelimeden vazgeçmemin sebebi şuydu: Bölgesel dekanlar toplantıları yapılırken bize denilmişti ki "Siyasî irade İlahiyatlardan âlim yetişmesini istiyor. O yüzden biz programa müdahale ediyoruz". Bunun özel bir anlamı var. O yüzden vazgeçtim, hiçbir kastım yok yani.

Somut konuşsak diyorum. Bir soru sormak istiyorum hocama. Siz din görevliliği, din hizmetleri bölümü açsanız bile oradaki bir öğrenciye mesela Sultanahmet'te, Süleymaniye'de imamlık yapacak düzeyde Kur'ân-ı Kerîm okutmayı fakültede nasıl öğretirsiniz, bana bunu izah eder misiniz? Lütfen. Yani bunu nasıl yapacaksınız? Öğretemezsiniz hocam, bu mümkün değil. Geleneğimizde Kur'ân-ı Kerîm nasıl öğretilir, bu belli. Siz ancak dışarıdan destek alarak iyi okuyanı oraya getirirsiniz.

X: ...

Talip TÜRCAN Hayır, öyle demiyorum. Dışarıda yetişmiş birisini fakülteye kaydedersiniz. Ancak öyle olur. Bence felsefî açıdan bir yanlışlık var. Hukukla hukuk bilimini, İlahiyatla İlahiyat bilimini birbirine indirgemeyelim lütfen.

X: Hocam hukuk ve hukuk bilimi şeklindeki ayrım bizim sonradan ortaya koyduğumuz bir ayrımdır.

Talip TÜRCAN: Bu illa böyle olmak zorunda değil. İnanmakla bilmeyi birbirinden ayırsak diyorum.

---

[*]Prof. Dr., Süleyman DemirelÜniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

Vejdi BİLGİN*

Yeni Problem İhdası: İlahiyat Fakültesine Yeni İsim Arayışı

Türkiye'de modern üniversite sistemine geçişle birlikte bilimsel disiplinlere isim bulma çabasından doğan "İlahiyat" kavramı yüksek din öğretimi yapan ilk Fakültenin de (Darülfünun İlahiyat Fakültesi) adı oldu. Bu fakülte kapandıktan sonra Ankara Üniversitesi'ne bağlı olarak kurulan fakültenin de adı "İlahiyat" idi. Ancak bu fakültede dinî ilimlerden ziyade felsefe ve sosyal bilim derslerinin ağırlık kazandığı ve arzu edilen biçimde İslâm âlimi yetişmediği gerekçesiyle üniversiteden bağımsız, Eğitim Bakanlığı'na bağlı yeni yükseköğretim kurumları kurulunca isim de değişti: *Yüksek İslâm Enstitüsü*. Böylelikle gelenekte medrese olarak geçen kurumun yerine konan bir ismin (İlahiyat Fakültesi) alternatifi de çıkmış oldu. 1982'de YÖK kurulduktan sonra enstitüler fakültelere dönüştürüldüğünde isim konusunda yeniden birlik ortaya çıktı.

Fakülte adı "İlahiyat", bu fakülteden mezun olanlar "İlahiyatçı" unvanını almaya başladılar. İlahiyat gibi İlahiyatçı unvanı üzerinde de tartışmalar söz konusuydu. İlahiyatçı ismi modern üniversite zihniyetine yabancı geldiği gibi dindar insanlara da yabancı gelmekteydi. Ancak fakülte mezunlarına bir unvan vermenin zorunluluğu neticesinde bu isim yerleşti. Başka bir unvan bulmak da mümkün görünmemekteydi.

Örneğin "İlahiyat uzmanı" veya "din uzmanı" demek de mümkündü ama hem iki kelimeden oluşan bir terkip söz konusuydu, hem de neticede bu terkiplerin özde "İlahiyatçı"dan farkı yoktu. Geleneksel yapıdan hareketle "âlim" veya "molla" demek fakültenin eğitim sistemi ve müfredatı açısından sıkıntılı, konjonktürel açıdan ise asla mümkün değildi. Böylelikle 21. yüzyıla girildiğinde Türkiye'de "İlahiyat" ve "İlahiyatçı"lık hem akademiya hem de toplum tarafından artık tanınan ve bilinen kavramlar haline geldiler. Ancak bir geçiş dönemi olan Prof. Dr. Yusuf Ziya Özcan'dan sonraki Prof. Dr. Gökhan Çetinsaya başkan-

* Prof. Dr., Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Sosyolojisi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

lığındaki YÖK yeni yapısıyla (İlahiyat meseleleriyle yakından ilgili olan üç üye birden söz konusuydu) İlahiyat Fakülteleri'ne el attı.

Türkiye'nin pek çok iline İlahiyat Fakülteleri açıldı ama bazılarının yeni bir isme sahip olduğu hemen dikkati çekti: *İslâmî İlimler Fakültesi*. Bu isim YÖK öncesi Erzurum'da kurulan fakültenin adıydı ve YÖK'ün kuruluşundan 30 yıl sonra İlahiyat Fakülteleri'nin yeni isim alternatifi olarak yeniden gündeme geldi. Buradaki "alternatif" ifadesi bizim kanaatimizdir zira hiç kimse tam olarak böyle bir niyetin ya da kararın olup olmadığını bilmemektedir. Eğer böyle bir karar söz konusu ise İlahiyat camiasının tasvibi alınmadığı için yeni bir dayatma söz konusu demektir. Eğer herhangi bir karar söz konusu olmayıp isim spontane verilmiş ise bu ayrı bir vahamet taşımaktadır. Türkiye'deki köklü fakültelerin isimlerinde bir çeşitlilik söz konusu değildir.

Örneğin Tıp, Hukuk, Mühendislik, Eğitim, Fen-Edebiyat Fakültelerinde isim birliği olduğu gibi İlahiyat'ta da isim birliği olmalıdır. Bir kelime bir şekilde dile yerleşip kavramlaştıktan sonra yeni kavramlar üretmeye çalışmak bir fayda sağlamaz. Bu durum dinî terminoloji için de böyledir. Örneğin bugün "fıkıh"ı Kur'ân ve Sünnet'te kullanıldığı anlamıyla değil, bir ilmî disiplin adı olarak kullanıyoruz. Tefsir, hadis, fıkıh ve kelama ait pek çok terim bir tedvin aşamasından sonra ortaya çıkmıştır ve İslâm geleneğinde bu terimlerden bir rahatsızlık duyulmamıştır. İslâm düşüncesinde daha çok pek kez kullanılmış olan "İlahiyat" kavramı da bu şekilde ele alınmalı ve değiştirilmemelidir.

İlahiyat Fakülteleri Ne Yetiştirmelidir?

İlahiyat Fakülteleri eleştirilirken genelde ilk kuruluş amacına fazlaca vurgu yapılmaktadır. Şüphesiz modern cumhuriyet kendi resmi söylemleri doğrultusunda bir dinî yükseköğretim hedeflemekteydi. Ancak bugün için İlahiyatlar hakkında konuşurken aynı şeyleri söylemek imkânsızdır. Yine de Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nin kuruluşunda etkin olan bir düşünce hâlâ pek çok İlahiyatçı üzerinde etkisini devam ettirmekte ve tartışmalara neden olmaktadır. Bu da İlahiyat Fakülteleri'nde İslâm'ın savunusunu yapan din uzmanlarının mı yoksa bilimsel objektivizm çerçevesinde dine de eleştirel yaklaşabilen akademisyenler mi yetiştirileceği sorusudur. Üniversitenin temel amacının evrensel ve objektif bilim olduğunu savunan yaklaşım İlahi-

yat Fakülteleri'nin de savunmacı anlayıştan sıyrılması gerektiğini ve akademisyen yetiştirmeye yönelmeleri gerektiğini iddia etmektedir.

Her iki tarafın da birbiri aleyhine argümanları söz konusudur. İlahiyat Fakülteleri'nin akademisyen yetiştirmesi gerektiğini savunanlar karşıt görüşte olanların bilimsel ve eleştirel düşünceden mahrum olduklarını, İslâm geleneğine sıkı sıkıya bağlı kaldıklarını, konulara problematik olarak değil de apolojik olarak baktıklarını, ideolojik olduklarından geniş bir perspektiften yoksun olduklarını iddia etmektedirler.

Burada bir hoca eleştirisi söz konusudur; bu eleştiriye bağlı olarak bu hocaların yetiştirdikleri öğrencilerin de İslâm'ın geniş vizyonundan yoksun olduğu düşüncesi vardır. Buna mukabil karşı taraf ise İlahiyat Fakülteleri'ne sadece bilimsel bir misyon çizen görüşün İslâm geleneğine sahip çıkmadığını, bazı konularda Ehl-i Sünnet çizgisinden ayrıldığını iddia etmektedir. Bu görüş, diğer görüşe sahip hocaların İslâm geleneğine yeterince saygı göstermedikleri gibi, yetiştirdikleri öğrencilerin de bilgi donanımı açısından zayıf ama eleştiri konusunda cüretkâr, amel açısından ruhtan yoksun oldukları imasından bulunmaktadır.

Her iki tarafın da kendince haklı gerekçeleri bulunabilir. Ancak bir ara yol bulma amacı söz konusu olmaksızın her iki tarafa yönelik şunları söylemek mümkündür: Bugün İlahiyat Fakülteleri diğer yükseköğretim kurumları içinde en geniş bilgi yelpazesine sahip fakülteler olmasına rağmen yurt içinde dinî hareketlere yön verecek, dünyada da görüşlerine saygı duyulacak büyük âlimler ve düşünce adamları yetiştirememektedir. Her iki tarafta da nasıl bir eğitim metodu izleneceğine dair ciddi bir kafa karışıklığı vardır; daha çok oportünist ve ideolojik (bilimin de bir ideoloji olduğunu unutmadan bunu söylüyorum) yaklaşım söz konusudur. Herkes üzerinde çok fazla düşünmeden işine yarayan düşünceyi veya yöntemi kullanmaya çalışmaktadır. Bu durum geleneksel yapıyı savunanlarda daha fazla gözlenmektedir. Geleneği savunanlar temel disiplinlerin dışındaki anabilim dallarını reddetme eğiliminde iken, yaptıkları çalışmalarda bunlara çok daha fazla referansta bulunmaya çalışıyorlar. Akademisyenliğe vurgu yapanlar ise geleneksel metinler konusunda daha eksik iken modern ve popüler yaklaşımlardan çok daha fazla etkilenmektedirler.

Bugün Türkiye'de Montgomery Watt gibi hem İslâm klasiklerine hem de modern düşünceye vakıf İlahiyatçı bulmak çok zordur. Kaldı ki günümüzde yeni felsefi/bilimsel tartışmalara da vakıf olmak gerekmektedir. Zira 1960'lardan itibaren önemli değişimler meydana gelmiştir. Buna vakıf olmadığınız takdirde "bilginin İslâmîleştirilmesi" gibi ilginç projelerle karşı karşıya kalmak zorunda kalacaksınızdır. Bugün iyice malum olduğu üzere batıda bilim felsefesi konusunda ciddi tartışmalar yaşanırken, bunları takip etmeyen ilim adamları 1980'lerde bilginin İslâmîleştirilmesi gibi elli yıl önce tartışılması gereken meseleleri gündemlerine almışlardı.

İslâm medeniyetindeki eleştirel kapasiteyi yine kendi içinden bulmak mümkündür. İslâm'da Allah'ın sıfatlarına kadar hemen her konuda ciddi tartışmalar yapılmıştır. Akademisyenliğe vurgu yapan yaklaşım -bu eleştirel yapı ciddi manada ihmal edildiği için- bunu bilimsellik adına yeniden diriltmek istemektedir. Bu ihmal kanaatimizce doğrudur, fakat bununla baş etmek için referansımızı modern bilimden almak sakıncalıdır. Zira modern bilim yapısı itibariyle ideolojiktir, biz bilimsel olduğumuzu söylerken bir İlahiyatçı olarak bunu ne kadar başarabilmekteyiz? Bunu savunanlar da yukarıda ifade ettiğimiz oportünist tutuma uygun birer örnek haline gelivermektedirler. Şimdi bilimsellik (modern bilim), objektiflik ve akademisyenlik üzerinde biraz daha duralım:

Bugün bilim felsefesinde gelinen noktaya baktığımızda, herhangi bir bilimsel paradigmanın doğruluğundan ziyade şu andaki sorularımıza cevap verebilmesi üzerinde konuşulduğunu görürüz. Bilimsel bilgi artık pozitivizmin iddia ettiği gibi mutlak (hakikat) bilgi değil, muhtemelen en doğru bilgidir. İkinci bir nokta olarak bugün bilim felsefesinin üzerinde durduğu nokta teorinin deneyden önce gelmesidir. Yani biz bilimde tamamen boş bir zihinle inceleme alanımıza bakıp, deneyler yapıp kurama ulaşma yerine, öncelikle genel kurama ulaşıp sonra deneylere başvurmaktayız. Belirli bir "önyargı" zihnimizde mevcuttur veya bir başka ifadeyle mutlak objektiflik söz konusu değildir. Bu söylediklerimizin tabiat bilimleri için olduğunu düşündüğümüzde sosyal bilimlerin "bilimselliği" ve "objektifliğinin" sonu hiç gelmeyecek bir tartışma alanı olduğunu rahatlıkla anlarız. Bu iki kavramlardan doğan "akademisyen" de sadece düşüncede var olan bir tiptir. Weberyen manada bir ideal tiptir:

Bizim zihnimizde oluşturulmuştur ama gerçek hayatta karşılığı yoktur. Weber bu tipleştirmeleri sosyal olguları anlamak için bir yöntem olarak kullanmıştır; yoksa tip örneklerinin bir gerçek olduğunu iddia etmemiştir. Başka bir ifadeyle tabiat bilimlerinde bile zihnini tamamıyla boşaltıp inceleme objesine yaklaşan bir kişi (akademisyen) söz konusu olamayacağı gibi sosyal bilimlerde hiç mümkün değildir. Bu takdirde sun'i bir kavram olan "akademisyenliğin" bir hakikat olduğunu düşünüp İlahiyat eğitimini bu çerçevede tartışmak ne derece doğrudur? Batı'da özellikle İlahiyat alanında bu bilimselciliğe uyabilmek için *metodolojik ateizm* denen bir yaklaşım vardır.

Kişi aslında inanmaktadır ama konu "bilimsel araştırma"ya gelince inancı yokmuş gibi davranmaktadır (Berger, 1993: 155). Peter Berger'in eserinde adı geçen bu yöntemin ne derece mümkün olduğunu düşünelim. Kaldı ki Türkiye'de böyle bir yöntem de İlahiyatçılar arasında yoktur. Bugün "bilimsel" yöntemi benimsediğini söyleyen İlahiyatçı "akademisyen"lerin kaç tanesi Tanrının varlığının veya vahyin de gerçek olamayabileceği noktasından hareket edebilir? Bunu yapamayan insanların, İlahiyatın geri kalan konularında "objektiflik" iddiasında bulunması pozitivist bilim adamları tarafından bir paradoks olarak görülmekte ve istihza ile karşılanmaktadır.

Sonuç itibariyle İlahiyat fakülteleri doğal olarak İslâm'ı bilen ve savunan uzmanlar yetiştirecektir. Akademisyenlik meselesinin İslâm'da kesinmiş gibi görünen bazı konuları tartışmaya açmaya bir katkısı olsa da, sonuç olarak öğrencimize kazandırdığı zihniyet hatalıdır. İslâm düşüncesi kendi içinde çok köklü tartışmaları zaten muhtevidir; bunun bilgisine sahip olan uzmanlar yetiştirmekle İslâm'a dışarıdan bakan uzmanlar yetiştirmek arasında fark vardır.

Kaynaklar:

Berger, Peter L. (1993). *Dinin Sosyal Gerçekliği.* Çev. Ali Coşkun. İstanbul: İnsan Yayınları.

Fay, Brian (2005). *Çağdaş Sosyal Bilimler Felsefesi.* Çev. İsmail Türkmen. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

İpşirli, Mehmet (2003). "Medrese, Osmanlı Dönemi," *DİA,* TDV Yay., Ankara, 2003, c. 28, ss. 327-333.

Öcal, Mustafa (2011). *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi.* İstanbul: Düşünce Kitabevi Yayınları.

Serdar, Ziyaüddin (ed.) (1994). *Hilal Doğarken: İslâm'da Bilgi ve Çevrenin Geleceği.* Çev. Şehabettin Yalçın. İstanbul: İnsan Yayınları.

02 Haziran 2014 Pazartesi

İKİNCİ OTURUM

(09.00-12.00)

Başkan: **Prof. Dr. Hacı Mehmet GÜNAY**

Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

2. Tebliğ: **İlahiyatın Akademik Yapılanması, Bölümleri ve Anabilim Dalları Nasıl Olmalıdır?**

Prof. Dr. Tahsin GÖRGÜN

İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

Prof. Dr. H. Mehmet GÜNAY (Oturum Başkanı)[*]

Dün güzel bir siftah yaptık, uzun ve yoğun oldu. Şahsen istifade ettiğim bir müzakere oldu. Tabi ki yıllardır bunları tartışıyoruz ama gerçekten yetkin ve kendi alanında bu konuyla ilgili olan arkadaşlarla bunları bir kez daha gündeme alıp, somut sonuçlara ulaştıracak müzakereler yapmak gerçekten faydalı oluyor. Toplantının gündem planlaması gayet isabetli yapılmış, dün önce isim ve amaç üzerinde durulduu, daha sonra somut olarak İlahiyatın kurumsal ve yapısal problemleri ele alındı. Bunu takiben toplantının seyrinin İlahiyatın akademik yapılanması, bölümleri ve ana bilim dallarının nasıl şekilleneceği, bu yapılanma çerçevesinde nasıl bir müfredat uygulanacağı ve bu müfredatı kimlerin hangi nitelikle ve nasıl vereceği gibi konularla devam edeceği anlaşılıyor.

Bugün konumuz İlahiyatın akademik yapılanması, bölümleri ve ana bilim dalları nasıl olmalıdır başlığını taşıyor. Dün buna giriş yapılmış, tartışmalar sırasında buna atıf yapılmıştı. Böyle bir çalıştayda iç içe değişik teklifler söz konusu olabilir; önemli olan bunların birbirlerinin tekrarı niteğinde değil, birbirini destekler nitelikte olmasıdır. Bugün bu konuyu tartışacağız fakat bu durumu tartışırken mevcut durumu sadece yukarıdan bir İlahiyatçı kimliği inşa etmenin nasıl olacağı temelinde değil, aynı zamanda toplumun bu İlahiyatçıdan beklentileri temelinde de ele almalıyız. Yani ideal bir İlahiyatçı kimliği meselesini paylaş kurumların, istihdam alanlarının İlahiyatçılardan beklentileriyle beraber ele almamız gerekir. Bir anlamda eskilerin "hem karnım doysun, hem de çörek bütün kalsın" deyişine uygun hareket etmeliyiz. Hem iyi bir İlahiyatçı yetiştirelim hem de halkın ihtiyaçlarını dikkate alarak bunu yapalım.

[*]Prof. Dr., Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

İKİNCİ TEBLİĞ

TÜRK ÜNİVERSİTESİ ve DİNÎ İLİMLER İLAHİYATIN AKADEMİK YAPILANMASI, BÖLÜMLERİ ve ANABİLİM DALLARI NASIL OLMALIDIR?

Tahsin GÖRGÜN[*]

Bu tebliğin amacı İlahiyat Fakülteleri'nin yapılanması konusu müzakere edilirken dikkate alınabilecek bazı hususlara dikkat çekmektir. Günümüzde dinî ilimlerin ve ilgili konuların eğitimi ve araştırılması ile ilgili bazı meselelerin mahiyetlerine uygun bir şekilde müzakeresine bir katkıda bulunabilirse, amacına ulaşmış sayılır.

Mevcut Duruma Genel Bir Bakış:

1. İlahiyat Fakültesi, Türkiye'de Yükseköğretim'in, nam-ı diğer Üniversite'nin bir parçasıdır. Türkiye'de Üniversite, daha öncesinde yirminci yüzyılın otuzlu yıllarında Türkiye'deki toplumsal gerçeklik dikkate alınmadan/veya belki daha doğru ifade etmek gerekirse, toplumsal gerçekliği bir yöne doğru değiştirme amacına matuf olarak, pozitivist olduğu söylenen bir tavırla kurulmuş, zamanla ihtiyaçları karşılamak için ve muhtelif dönemlerde ortaya çıkan sorunları ortadan kaldırmak için atılan adımlarla şekillenmiştir.

Bu süreçte zemini pozitivist bir ilim anlayışında dayalı bir ilim tasnifinin teşkil ettiğini; bu ilim tasnifinin, dayandığı söylenen pozitivizmin talepleri hilafına, Türk toplumunu bir vakıa, -yani mevcudiyeti tespit edilerek geliştirilecek bir hareket noktası- olarak dikkate almadığını; sadece ihtiyaçlara göre şekillendirilecek, tabir caizse kendisinden ideal vatandaşların "yaratılacağı" bir malzeme olarak dikkate alındığı söylenebilir. Dolayısı ile Türk toplumu bir imkân olarak değil, bir engel olarak kavranarak, toplumu inşa eden esaslar ile müspet bir

[*] Prof. Dr., İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

irtibat kurarak, onu tahkim etmek gibi bir gaye güdülmemiş; onun yerine, mevcut şartlara göre içeriği ve yönelişi değişen, amacı sadece "su üstünde kalmak" olan bir faaliyet Yüksek Öğretimi de belirlemişe benzemektedir.

Türk Üniversitesi'nin mevcut haliyle, uluslararası düzen içinde "bir şekilde" bulunmak dışında bir "özü", bir "anafikri" bir "ruhu"ndan bahsetmek oldukça zordur. Belki yakın bir zamana kadar batılılaşma anlamıyla bir "kültürlenme"yi bir yöneliş olarak, bir anafikir olarak görmek mümkün olsa da, bu hususta da çeşitli sebeplerden dolayı bir vuzuhtan bahsetmek zordur.

Bunlardan birisi Batı'nın tekdüze olmamasıyla alakalıdır ve bu yönden bütün batıyı temsil eden bir "anafikir" bulmak mümkün olmadığı için, batılılaşma ile ne kastedildiği sorusunun cevabını bulmak, göründüğü kadar kolay değildir. Ama herhalükarda şunu söyleyebiliriz ki, belirli bir çerçeveden bakıldığında pozitivist olduğu belli olan ilim tasnifi, genel olarak dini, özel olarak da İslâm dinini neredeyse konu olarak bile öngörmemektedir. Bu sebeple üniversitede artık zamanını tamamlamış olduğu düşünülen dini, eleştirel olarak bile gündeme getirmek, ilmî faaliyetlerin bir parçası olarak kabul edilmemekteydi. Din, daha sonraları, en iyi ihtimalle sadece "sosyal bir kurum" olarak söz konusu olacaktı ki, yüksek lisans ve doktora programlarında dinî ilimlerin sosyal bilimler enstitüsü'nün içinde yer alması, bu yönden oldukça manidardır.

2. Türkiye'de İlahiyat Fakülteleri batı dünyasındaki teoloji fakültelerinin mukabili olarak değil, oryantalist bölümlerin benzeri ve belli ölçüde de devamı olarak kurulmuştur. "İslâm Dini'ni batıda olduğu gibi ilmî usullerle araştırmak/tedkik etmek" olarak ifade edilebilecek olan bu tavır, kısaca "batılıların İslâm'ı araştırdığı gibi araştırmak" şeklinde anlaşıldığı için, bu husus önem arz etmektedir. En azından kuruluşu bu çerçevede gerekçelendirilmiştir. İlahiyat fakültelerindeki ilim adamlarının en yüksek hedefi, mesela hıristiyan ve Yahudi teoloji fakültelerinde/ yüksek din eğitimi ve öğretimi yapılan kurumlarda yapılana alternatif "teolojiler" veya "fikirler" geliştirmek yerine, zaman zaman açıkça telaffuz edildiği haliyle "oryantalistlerin iddialarına cevap" yetiştirmek olarak temayüz etmektedir.

Ayrıca oryantalist bölümlerde alınan çeşitli diplomaların İlahiyat alanına denk sayılması da, bu hususu epeyce açıklamaktadır. Halbuki klasik maarifimiz dikkate alındığında ulemanın hayatın bütün alanlarını, hukuktan siyasete, teolojiden psikolojiye, astronomiden tıbba, edebiyattan zanaatlara kadar bütün alanlarda etkin olduğu ve hayatı kendi bütünlüğü ve çeşitliliği içerisinde, çeşitli mertebelerde mevzuu bahis ettiği dikkate alındığında, İlahiyat Fakülteleri'nin bugünkü konumunda meselenin derin ve göründüğünden daha esaslı olduğu fark edilebilir. Her şeyden önce İlahiyat Fakülteleri'nin veya dinî ilimlerin mevzusunun K. Kerim ve Hadis-i Şerifler hakkında "ileri-geri" konuşmaktan daha farklı olduğu görülebilir.

Bu durum İlahiyat Fakülteleri'ne/dinî ilimlere "âlî ilgiye" hem yer ararken, hem de onların bulunuş şekillerini belirlerken önem arz etmektedir.

Bu bakış mesela Kur'ân araştırmalarından tefsire, hadis araştırmalarından kelama, tasavvuf araştırmalarından fıkıh'a varıncaya kadar etkindir. Mesela araştırmalar söz konusu olduğunda "objektif" olunması gerektiği tezi, oryantalizmin dilini objektiflik kriteri haline getirerek, buna uygun bir tavrın objektif olduğu varsayılmış; hadis-i şerifler bir tarafa, K. Kerim hakkında bile objektif olunması, yani onu sadece bir "araştırma nesnesi" olarak görmenin, bilimselliğin ön şartı olduğu, açık veya üstü örtülü bir şekilde, bu alanlarda konuşmanın bir parçası olarak kabul edilmiştir.

Diğer taraftan "normal üniversite programları" içinde dine, özellikle de İslâm dinine yer verilmediği için, "batılı-bilimsel yöntemlerle/usullerle" İslâm'ı araştırmak için kurulan İlahiyat Fakültesinde zamanla oryantalist yöntemlerin oryantalizme ait olmadığı; bunların farklı alanlarda geliştirilen ve İslâm araştırmalarına adapte edilen usuller olmaları sebebi ile bu alanlara irtibat kurma ihtiyacı ortaya çıkmış; ancak bu ihtiyaç, ilgili batılı oryantalist kurumların irtibat halinde olarak beslendiği tarih, siyaset, sosyoloji, psikoloji, hukuk, felsefe gibi bölümler ile irtibatına benzer bir şekilde irtibatlandırılarak halletmek yerine, İlahiyat Fakültesinde bu konular da bir tarih araştırması olarak, programa dâhil edilmiştir. Bunun tabiî ki en önemli sebebini Türkiye'de Üniversitenin dini kendi programında öngörmemesi, İlahiyat fakültelerinde ihtiyaç hissedilen ilgi ve bilgiyi gayr-ı meşru, "bilim dışı" olarak baştan reddetmesi teşkil etmiştir.

Daha farklı ifade edecek olursak zaman içerisinde İlahiyat Fakültesinin pozitivist ideolojiye bağlı olduğu söylenen üniversite içinde karşı karşıya kaldığı "meşruiyyet" sorunundan dolayı, hayat ile irtibatını kurma sorunun halletmek için, üniversitede bulunan mevcut sosyoloji, felsefe, psikoloji, edebiyat, tarih, eğitim gibi alanlar ile arasında irtibat kurul/a/mamış; daha doğrusu, bu alanlarla işbirliğinin "imkânsızlaştırılması" sebebi ile bu alanlar da İlahiyat alanında kendisine yer bulmuştur.

Eğitim alanında din eğitimi adıyla bir alan açılmış, bunun üzerinden, en azından Protestanlığı esas alan bir eğitim anlayışına İslâmî içerik uyarlanmaya çalışılmıştır. Benzer durum diğer alanlar için de – az veya çok- geçerlidir. Dini, Protestanlıkta olduğu gibi, bir tür "Kutsal Kitap/Kutsal Metin Yorumu" olarak kavrayan ve bunu tamamen ferdi bir faaliyet olarak kurgulayan tavrın yaygınlaşmasında, bu gelişmenin de, en azından son yirmi yıl içinde, önemli bir dahli olduğu açıktır.

Diğer taraftan Türkiye'de yaşayan insanların şu veya bu şekilde tanımlan/ma/mış dinî hayatında karşılaştıkları sorunlar ve bu sorunların halledilmesi yönündeki yaygın talep, önce üniversite dışında kuurlan Yüksek İslâm Ensititüleri üzerinden karşılanmaya çalışılmış; bilahare bu enstitüler de, İlahiyat programına dönüştürülmüşlerdir.

Burada hem Yüksek İslâm Enstitülerini hem de İlahiyat ve İslâmî İlimler Fakültelerini anlamak için dikkat edilmesi gereken en önemli husus, dinî ilimlerle ilginin, dini tamamen ferdi bir hadise olarak kabul ederek, onu bireysel inanç, ahlak ve ibadet meselesi olarak gören, dar anlamı ile "dînî" bir yaklaşıma muvafık bir şekilde şekillenmesidir.[1] Halbuki dinî ilimler, bugünü, bugün yaşayan ümmeti Hz. Peygamber'e bağlayan sahih bir yol olması hasebi ile dar anlamı ile bir "dînî" hadise olmayıp, bir medeniyet meselesidir.

İslâm medeniyeti içinde ilimlerin, bugün dinî ilimler olarak isimlendirilen ilimlerden ibaret olmayıp, hayatın bütün alanları ile ilgili maarifi ihtiva ettiğinin farkında olmak ve geniş anlamı ile dinî ilimlerin Müslümanların yeryüzünü imar ederken geliştirdikleri bütün bilgi ve usulleri ifade ettiğini; bu sebeple de ilim tabirinin "din" ile tavsif edilmeksizin, alelıtlak kullanılmasının daha yaygın ve daha sa-

[1] Bazı ilahiyat hocalarının daha farklı söylemler geliştirmeleri mevcut durumda sadece "kuralı doğrulayan istisna" veya "kaideyi bozmayan istisna" konumundadır.

hih bir yol olduğunu söyleyebiliriz. Bunun en güzel ve mütekâmil misallerini Taşköprüzade ve Kâtip Çelebi vermektedir. Bugün ilim meselesini bu çerçevede düşünmeden hakiki bir başarı elde etmenin mümkün olmadığı söylenebilir.

İlahiyat fakülteleri hem ilim tasnifi hem de derslerin mündericatı açısından anlaşılabilir bir gerilim yaşamaktadır. Bu gerilim bir taraftan oryantalist/pozitivist zemin ile alakalı iken diğer taraftan halkın yaşadığı ve akademi tarafından temsil edilmeyen "dindarlık" arasında cereyan etmekte gibi gözükmektedir. Ortaya çıkan söylemlerin önemli bir kısmı da bu çerçevede müzakere edilebilir.

3. Sorunlar ve Sorular

Ancak İlahiyat Fakültesi, yukarıda söylenenlerden de anlaşılacağı gibi, bir oryantalist bölüm olarak gelişmemiştir; her ne kadar hareket noktası, çıkış fikri (–İslâm dinini objektif-ilmi usullerle tetkik etmek-), hep refakat etse de. Bunun sebebi kısmen İslâm Dini ile kısmen İslâm Toplumu ve Medeniyeti ile kısmen de Türkiye'nin mevcut durumu ile alakalı gözükmektedir.

Mevcut tasnifi dikkate alacak olursak, şöyle bir görüntü ortaya çıkmaktadır: İlahiyat Fakültesinde üç bölüm bulunmaktadır; bunlardan birisi temel dinî ilimler, diğeri felsefe ve din bilimleri, üçüncüsü ise tarih ve sanat, (tam olarak İslâm tarihi ve sanatları) ile ilgilidir. İlahiyat Fakülteleri, ilgili olduğu alanlara bakıldığında, bir medeniyet perspektifini, İslâm medeniyeti perspektifini içinde taşımaktadır. Ama aynı zamanda modern batı medeniyeti ile de özellikle din bilimleri üzerinden irtibat kurmaktadır.

İlahiyat Fakülteleri'nin İslâm medeniyeti ile ilgisi, oryantalist bakışla da irtibatlı olarak geçmişte olmuş bitmiş bir hadise olarak gerçekleştiği için, İslâm kültürünü "tarihselleştirmek" günümüz İlahiyatçılarının yaptıkları en yaygın kategori hatasıdır. Bunun en masum ifadesi "İslâm'ı Müslümanlar ile bir tutmamak", dolayısı ile İslâm ile Müslümanları birbirinden ayırmak şeklinde gerçekleşmektedir. Bu tavır en masum haliyle İslâm'ı neredeyse hiç yaşanmamış bir "ideal" haline getirmekte; bir adım sonrasında İslâm, gerçekleştirilemez bir talepler yığını haline dönüşmektedir. Halbuki İslâm geçmişte kesintisiz bir şekilde yaşandığı gibi bugün de yaşanmaktadır. Sadece dinî ilimler ile iştigal edenler farklı sebeplerle bunun farkında değilmiş

gibi, en iyi ihtimalle geçmişle ve geçmişten gelen metinlerle alakalı bir hayat sürdürmeye çalışmaktadır.

İlimlerle iştigal etmenin, âlim olmanın, yaşanan sorunları keşfederek, bunları geçmişin sağladığı imkânları tahkim edip geliştirerek halletmek olduğunun farkında olunacak olursa, tarihselcilik tuzağında düşmeden geçmiş ile tahkike dayalı/eleştirel bir irtibat kurmanın, bugünün üniversitesinin hem asli vazifesi hem de meseleleri halletmenin sahih yolu olduğu ortaya çıkacaktır.

Yine dikkat çeken hususlardan birisi İlahiyat Fakülteleri'nin derslerdeki çeşitlilik ve zenginliktir; psikoloji, felsefe, sosyoloji kadar dil ve edebiyat, sanat ve siyasî tarih, fıkıh, kelam, hadis ve kur'an, bu çeşitlilik içinde yer almaktadır.

Burada ortaya çıkan temel soru, bu kadar çeşitli alanları bir arada tutan vahdet ciheti ile ilgili olarak ortaya çıkmaktadır: Bu kadar farklı alanları bir arada tutan vahdet ciheti nedir? Bu durum bir taraftan meselenin "medeniyet" ile ilgili tarafı ile ilgili gibi gözükmekle birlikte, bu şekilde devam edemeyeceği, etmemesi gerektiği açıktır.

Yine önemli bir soru, İlahiyat Fakültesinin yüksek lisans ve doktora çalışmalarının "sosyal bilimler enstitüsü" çerçevesi içinde yürütülmesidir. Buradaki temel soru, dinî ilimler sosyal bilimler midir? Bunu biraz daha farklı şekilde şöylece de sorabiliriz: hangi yaklaşım şekli, dinî ilimleri sosyal ilim, yani varlığı topluma bağlı ilim, olarak kavrar? Bu kavrayış İslâm dinine muvafık mıdır?

Daha farklı bir şekilde de meseleye bakılabilir. Nitekim eğer din, mevcut yaygın sosyolojizmin iddia ettiği gibi sosyal bir kurum değil de, sosyal olanı inşa eden bir esas ise, o zaman din ile toplum, dar ve geniş anlamı ile dinî ilimler ile toplumsal hayat ve medeniyet arasındaki irtibat nasıl kurulacaktır?

Mevcut durumda dikkate alınması gereken faktörlerden birisi, Türkiye'nin AB ile üyelik müzakereleri çerçevesinde Bologna süreci ve bunun çizdiği sınırlardır. Bu durum dinî ilimler açısından bakıldığında, şimdiye kadar fazlaca dikkate alınmayan, yeni sorunlar ortaya çıkarmaktadır:

Bunlardan birisi, Bologna sürecinde teoloji bölümleri ile ilgili olarak öngörülen çerçevenin Türkiye'de dinî ilimlere henüz tatbik

edilmediği; dinî ilimler/İlahiyatlar sosyal bilimler çerçevesinde ele alınarak, duruma göre ya oryantalistik bölümlerle veya en iyi ihtimalle daha yeni oluşmaya başlayan, birkaç tane yeni örneğini gördüğümüz, İslâm dini ve dinî ilimlerinin eğitimini Müslüman perspektifinden yapmayı amaç olarak kabul eden bölümlerle irtibatlı olarak düşünülebilmektedir.

Bu konuda henüz tamamen işin başında olduğumuzu da hatırda tutmamız gerekmektedir. Bu çerçevede Türkiye'deki İlahiyat Fakülteleri programlarının belli ölçüde protestan teoloji fakültelerine benzeştirilmesi Avrupa ile "bütünleşme" sürecinde bir "başarı" olarak kabul edenler çıkabilir; ancak bu "başarı"nın vücud yönünde mi, adem yönünde mi olduğunun da müzakere edilmesi gerekmektedir.

4. "Normal" Durum

Genel olarak İslâm dünyası ve özel olarak ta Türkiye yaklaşık bir asırlık bir "olağan dışı" dönem yaşamıştır. Olağan/normal şartlarda ilimlerin bir bütün olarak hayatı bir bütün olarak mevzu edinmesi gerekmektedir; fizikî dünya kadar insan ve insanın dünyası da, bütün boyutları ile ilimlere mevzu teşkil etmelidir. Üniversite bu konuların araştırılmasının "makul" bir şekilde yürütüldüğü mekândır.

Varlık bir tane olduğu gibi, Üniversitenin de bir tane olması; yine varlık, birlik içinde çokluk olarak zuhur ettiği gibi, üniversitenin de, varlıktaki birlik ilkesine bağlı olarak taayyün eden çokluğa tekabül etmesi gerekmektedir. Üniversitede ortaya çıkan çokluk, varoluşunda birbirini teyid eden, birbiri aleyhine varolmayan, bu anlamda sulh ve salahı temin eden, ama aynı zamanda birbiri ile hayr cihetinden irtibat kuran unsurları ifade etmektedir/etmelidir.

Türkiye'de mevcut üniversitenin bu yönden ciddi sorunları olduğu açıktır. Biz bu açığı özellikle din ve dinî ilimler hususunda görmekteyiz. Dini hayatta öngörmeyen bir zihniyetin inşa ettiği düzende dine tabiî ki yer yoktur. Ortaya çıkan düzen en iyi ihtimalle dine biganedir; normal şartlarda onu menfi bir unsur olarak kavrar.

Ancak Türkiye'nin ve Dünyanın yakın tarihi, bu tavrın sınırlı bir insan grubu tarafından savunulan, geçici bir hal olduğunu göstermiştir; bugün din, sadece İslâm dini değil, insanlığın geleceğinde belki geçmişinden daha fazla etkin olabilme imkânını içinde taşımaktadır;

en azından böyle bir düşünceyi haklı çıkaracak yeterince gerekçe bulunmaktadır.

Türkiye'nin önündeki en önemli mesele hayatta olduğu gibi hayatın üst bir dilde, üst bir kavrayışla, eleştirel bir şekilde müzakere edilmesi anlamına gelen ilim alanında, yukarıda kısaca işaret edilen çatlaklığı aşarak, bir vahdeti yeniden kazanmak; bunu yaparken de mevcut çeşitlilikten vaz geçmemek, onu menfi bir unsur olarak görmemektir. Şunu unutmamak gerekir ki, farklı unsurların birarada varolması (ihtilaf), İslâm toplumu ve medeniyetinin ayırıcı özelliğidir.

Burada sorun çift yönlü olarak karşımıza çıkmaktadır: bunlardan birisi, İslâm ve Müslümanları dikkate almadan, daha farklı ifade edecek olursak, -en azından- bilgi kaynağı olarak görmeden ortaya çıkmış olan disiplinler/ilimler ile Müslümanların irtibatının nasıl kurulacağı? İkinci cihet ise, mevcut hâkim batı kökenli disiplinlerin, İslâm dini ve Müslümanların hayatlarını bilgi kaynağı olarak kabul eden disiplinlerin mensupları tarafından nasıl kavrayacağı, bunlarla irtibatlarını nasıl kuracakları? Noktasındadır.

Hemen şunun altını çizmekte fayda mülahaza ediyorum: bugün bu konuda, özellikle Türkiye'de, ciddi bir birikim oluşmuştur. Bu konularda artık, mesela elli yıl öncesine göre, tecrübelerimize dayalı olarak daha gerçekçi, daha makul tezler ortaya koyabilir, meseleleri daha uygun bir şekilde ele alabiliriz.

Normal durumun ilkesini kısaca şu şekilde ifade edebiliriz: Türkiye'de üniversite öyle bir yer olmalı ki, orada sosyoloji okuyan birisi, rahat bir şekilde Kıraat dersi alabilmeli, tıp okuyan birisi İslâm ahlakı derslerini takip edebilmeli, fıkıh okuyan birisi fizik bölümünde ve isterse tıp bölümünde veya hukuk fakültesinde dersleri takip ederek, oralarda yapılandan haberdar olabilmelidir: bu hemen her bölümde okuyan öğrencinin diğer bölümlerle irtibatının esasını teşkil etmelidir.

Yine bu şekilde felsefe okuyan bir öğrenci sosyoloji ve edebiyat kadar Kur'ân ilimlerini de tahsil edebilmeli; bu, bu bölümler tarafından, makul nispetler çerçevesinde, kabul edilmelidir. Kısaca üniversite çeşitliğin vahdeti teyid ettiği bir vasıta ve vasat, farkların, ihtilafların ittifaklarla gerekçelendirildiği, bir cihetten bir zemin, başka bir cihetten de, üst bir konum olmalıdır.

Burada yapılması gereken önemli şeylerden birisi ilimler ile zenaatlerin birbirinden mümkün olduğunca tefrik edilerek, zenaatlerin kendi ahlakı içerisinden ve bu cihetten ilimlerle irtibatlı, ama birer zenaat olarak asıl alanları ile işbirliği içinde, özellikle eğitim ve araştırmanın, pratik ile doğrudan irtibatlı bir şekilde yürütülmesi; gerekirse büyük sanayi şirketlerinin üniversite ile zenaat cihetinden irtibatlanması sağlanarak, buna "manevi" desteğin, ilimler tarafından sağlanması olacaktır.

Türkiye'de üniversitenin "entegral bir bütün" olarak gerçekleşmesi demek olan bu durumun sağlanmasının göründüğü kadar kolay olmadığının farkında olmak; ama bunun son iki asırda yaşadığımız sorunların aşılmasının hem bir parçası, hem de hedefi olduğunu unutmamak gerekmektedir.

5. Mevcut Durumda Neler Yapılabilir

Mevcut yapının ve bulunan bölümler ve okutulan disiplinlerin keyfi ve lüzumsuz bir şekilde burada yer almadığı; bunların her birisinin bir ihtiyaca binaen programda yer aldığından hareket etmek gerekmektedir. O halde burada nasıl bir İlahiyat yapılanması? sorusu müzakere edilirken, mevcudu muhafaza ederek, bunu nasıl daha da geliştirebiliriz? Sorusunun cevabının ne yönde aranacağı mütalaa edilecektir.

Önce bazı tespitlerde bulunmamız gerekecektir:

Bunlardan birincisi, İslâmiyet bir dindir; kaynakları/usul'ü bellidir; hepsi Hz. Peygamber'e racidir. Öyle olunca Hz. Peygamber'in tebliğ ve beyanı, mümkün olduğu kadar öğrenilecektir.

İkincisi İslâm, olmuş, sonra yokolmuş, şimdi bir şekilde "yeniden inşa edilmesi" gereken, tarihi/arkaik bir hadise değidir; günümüze kadar sadece Müslümanları değil, bütün bir insanlığın varoluşunu derinden tayin etmiş, süreklilik arzeden ve pratik olarak, yaşanarak nakledilmiş, bu anlamda bir toplum, bir kültür, bir medeniyettir. Din bu medeniyeti hem ortaya çıkarmış, hem de medeniyet olarak zuhur etmiş; bunun üzerinden bütün insanlığın hayatını belirlemiştir. Dini ilimleri tahsil eden öğrencilerin bu hususu da mümkün olduğu kadar öğrenmeleri gerekmektedir.

Üçüncü olarak Müslümanlar bugün, özellikle yirminci yüzyıl içinde, Batı kültürü ve medeniyeti ile farklı bir şekilde, farklı şartlarda yüzleşmiş, batı kültürü ve medeniyetinin azımsanmayacak bir kısmını hayatlarına katarak, benimsemişlerdir. Çeşitli mertebe ve konumlarda benimsenen bu unsurlar Müslümanların hayatlarının bir parçası olmuştur. Dini ilimleri tahsil eden öğrencilerin bunların da farkında olarak, bunların arkaplanını, "ora"daki konumu ve anlamını ve "bura"daki konumu ve yeni anlamını keşfetmesi; bunun yeni konumunda nasıl dönüştüğü/dönüşebileceğini müzakere edebilmelidir. Meselenin oryantalizme indirgenmesi, hem bir şanssızlık, hem de bir kategori hatasıdır.

Son olarak Müslümanlar "şu anda" "burada" sorunlarla karşı karşıyadır; bu sorunların yerel tarafları olduğu gibi, genel olarak Müslümanlarla ilgili olan tarafları da bulunmakta, hatta bazı sorunlar bütün insanlığı ilgilendirmektedir. Bu sorunların şahsî ve bireysel bir tarafı olduğu gibi yapısal bir tarafı da bulunabilmektedir. Cüz'i/tikel sorunları bu şekilde, külli/tümel sorunları mahiyetlerine uygun bir şekilde, yapısal sorunları yapısal olarak kavramak ve halletmek gerekmektedir.

Yine meselelerin ameli olanları ile nazari olanlarını, ameli olmakla birlikte nazari boyutu olanlar ile nazarî olmakla birlikte ameli bir ciheti de olanları birbirlerinden tefrik ederek, birbirleri ile irtibat içinde ele almak gerekmektedir. Her bir sorunu, şu andaki haliyle, ama bütün boyutları ile karşılamak ve bunlarla karşılaşmak; bunlara çözüm üretmek üniversitenin, dolayısı ile dinî ilimlerle meşgul olanların, asli vazifesidir.

Kavramsal sorunları bu çerçevede ele almak gerekmektedir; nominal "tanımlar" yapmak ile bir kavramı "keşfetmek" mahiyet olarak birbirinden ayrıdır. Bu yönden tanım yapmak ile tanımak arasındaki irtibatın da farkında olmak gerekmektedir. (Yakın geçmişimize kadar, farklı kaygılarda dinî hayatın çeşitli alanlarının uzağında/dışında tutmak, dinle irtibatın esasını teşkil ediyordu. Bugün artık bunu aşmak gerekmektedir; komplekslerden ve esası olmayan korkulardan uzak bir şekilde, sorunlarla yüzleşmeye yönelmek, esas olarak kabul edilmelidir.)

Bu hususları dikkate alarak öncelikle dinî ilimlerin merkezinde dinin ve dinî hayatın anlaşılmasının bulunması gerektiğinin altını çizmek gerekir. Din ve dinî hayat, bir taraftan K. Kerim ve Hadis-i Şerifler, bunlarla doğrudan irtibatlı olan sünnet ve icma, bunun yanında kıyasın bilinmesi, tebliğ edilmiş olan dinin anlaşılması ve yaşanması için zorunludur.

Dinî bilgiler ile dinî ilimleri bu çerçevede ayırmakta fayda bulunmaktadır; tek tek mü'minlerini bilgilerine dinî bilgi demekle birlikte, bütün mü'minleri veya mü'minler arasında bir kesimi, konumlarına bağlı olarak ilgilendiren ve belirli bir yönteme bağlı olarak tahkik edilebilir, bu anlamda şahıslardan bağımsız bilgilere "ilim" adını verebiliriz. Bu anlamıyla müdevven olan dinî bilgilere dinî ilim demiş oluyoruz. Müdevven ilimleri, mahiyetlerine uygun bir şekilde, oluşum ve tedvin sürecini dikkate alarak, öğrenmek, onları anlamanın tayin edici yolu olarak durmaktadır.

Bu durum bizi fıkha ve fıhü'l-ekber'e götürmektedir. Fıkıh, buradan bakıldığında, Kur'ân-ı Kerim'deki ahkâm ayetlerinin veya ahkâm hadislerinin tefsir ve te'vili olmayıp, bütün bir Kur'ân ve Hadislerin bilinmesi ve anlaşılmasına dayalı olarak, ümmetin hayatının muhtelif mertebelerde, benzer şartlarda benzerlerini yapabilmek amacına matuf olarak, kavranmasıdır. Bu anlamda fıkıh, K. Kerim ve Hadis-i Şerifler hakkında bir araştırma olmayıp, K. Kerim ve Hadisler ile Hz. Peygamber ve ashabının yaşadığı, sonraki nesiller tarafından üstlenilerek nakledilen hayat arasında, günümüze ışık tutacak, günümüzde bize yol gösterecek şekilde bir irtibat kurmak anlamına gelmektedir. Buradaki "günümüz" ifadesi, sonraki her asır mensubu olarak düşünülmelidir/anlaşılmalıdır; her asır bunu kendisinden önceki bütün asırlar için düşünmek zorundadır.

Yani tabiî nesli, sahabi ile Hz. Peygamber ve K. Kerim arasındaki irtibatı düşünürken, tebe'ü't-tabiîn, tabiînin sahabi ve Hz. Peygamber ile kendi hayatları arasında kurdukları irtibatı kavrayarak, bunun üzerinden kendi hayatlarını düzenlemeleri söz konusudur. Geçen her asırda dikkate alınacak irtibatlar artmaktadır. Yani biz bugün 15 asırlık bir tecrübeyi, onların birbirleri ile irtibatı içerisinde kendimizle irtibatlandırarak, sorunlarla yüzleşebiliriz. Buna batılılaşma döneminde yaşanılan tecrübe de dâhildir.

6. Dinî İlimler

Dini ilimler hayatın ilimleridir demek, din hayat olarak zuhur ediyor demektir. Hayat ise sadece biyolojik bir hadise olmayıp, insanın bütün yapıp etmeleri, bütün duygu ve düşüncelerini ifade eder. Bu hususu kısaca şöylece ifade edebiliriz:

Din, inançtır, dinî ilimler inancı konu edinerek, burada ortaya çıkan meselelerle meşgul olur.

Din, ahlaktır, dinî ilimler ahlakı konu edinerek, burada ortaya çıkan meselelerle meşgul olur.

Din bir davranış düzenidir, dinî ilimler bu davranış düzenini konu edinerek, ortaya çıkan meselelerle meşgul olur.

Din sanattır, dinî ilimler sanatı konu edinerek, burada ortaya çıkan meselelerle meşgul olur.

Din kültür ve medeniyettir, dinî ilimler kültür ve medeniyeti konu edinerek burada ortaya çıkan meselelerle meşgul olur.

Bizim bu meseleleri müzakere edebilmemiz için, varlık içinde dinin ve ilimler içinde de, dinî ilimlerin yerini hatırımızda tutmamız gerekmektedir. Varlığı kısaca hayat/insanın dünya hayatı olarak kavrarsak, o zaman bu varlığı sürdürmenin, yani insanın hayatını sürdürmesinin insanı insan olarak, "natık canlı" olarak sürdürmesi anlamına gelir.

Bizim konumuz olan din ve İslâm dini, insanı insan olarak muhafaza etmekle birlikte, onu Müslüman kılar. Kısaca dinî ilimler, insanın hayatında, onu Müslüman kılan ciheti kendisine konu edinmektedir.

Hayatın bir cismani boyutu olduğu gibi, insan hayatının içinde geçtiği bir nebati ve hayvani boyut olduğu gibi, dili ve şuuru, zihni, hayatın zihni ifade eden bir boyutu da bulunmaktadır. Bütün bu konular, tabiî ilimler ve matematik ilimleri olarak üniversitede yerlerini alırlar. Hatta tıp alanında, insanın bedeni de, bu anlamda tabiî ilimlerin konusu olarak, tıbbın bir parçasıdır.

Hayatın ahlaki ve toplumsal boyutu, dil ve dine bağlı olarak mevzu olabilir. Dil ve din, fiziki/tabiî değil, vaz'idir. Dilin ve dinin vaz'i olması, keyfi olması anlamına gelmez. Vaz'i olanla ilgili olarak Ferdinand de Saussure'ün şu ifadesi, sözü uzatmamak için, yeterince açıklayıcıdır: "sign/gösterge/dildeki işaretler nedensiz olduğu için gelenek dışında yasa tanımaz." Kısaca dil de din de sem'îdir.

Din sem'î olmakla birlikte, dinî ilimler, diğer bütün ilimler gibi, makuldürler.

Makuliyet, sem'î olanın sistematik bir şekilde tedvini ile ortaya çıkar. Bu aynı zamanda onların öğretilebilir olmasının da esasını teşkil eder. Kısaca şöyle söyleyebiliriz: din, hayata düzen verir; dinin hayata düzen vermesinin düzenini, dinî ilimler tespit ederler.

Dinin asılları vardır; bunlar, kısaca K.Kerim, Sünnet, İcma ve Kıyastır. K. Kerim ve Sünnet, vaz'i esaslar iken, İcma makuliyetin esası, kıyas Kur'ân ve Sünnetin geçerliliğinin makul yolunu ifade eder.

Kısaca dinî ilimler, sem'î olanın hayat ile hayatı şekillendiren özelliği ile irtibatı içinde kavranması ile ta'ayyün eder; bu ta'ayyün mesail, vesail, mebadi, mevzu ve gaye/mekasıd itibari ile sistematik bir şekilde dile getirildiğinde, ta'yin gerçekleşmiş olur.

Buna biz kısaca "mükteseb akıl" deriz. Dini ilimler, en genel anlamı ile İslâm toplumunun mükteseb aklını ifade eder. Tedris ve medrese, işte bu mükteseb aklı muhafaza etmenin, tayin edici mekânıdır/ veya idi.

Hemen hemen 19. yüzyılın sonlarına kadar/bazı bölgelerde ortalarına kadar/ Müslümanlar kendi mükteseb akılları ile kendi hayatlarını sürdürdüler. Ancak 19. yüzyılın sonlarından itibaren yavaş yavaş, Batı Avrupa'nın mükteseb aklından da –tav'an veya kerhen- istifade etme yoluna gittiler.

Günümüzde Müslümanların mükteseb aklının muhtevası içinde işte bu sürecin neticeleri de bulunmaktadır: İlahiyat fakülteleri olarak isimlendirilen kurumların akademik yapısı, mevcut mükteseb aklın özelliklerini içinde taşımaktadır.

Arada önemli bir fark bulunmaktadır: eskiden mükteseb akıl kendisini vasıtasız bir şekilde izhar ederken, günümüzde bu, modern dünyanın yapısının bir gereği olarak siyasete bağlı bir hale gelmiştir.

Artık günümüzde her şey "kanun"a bağlı olarak yürütüldüğü için, kanun koyucu her şeyi belirleme konumundadır. (Bu sadece Türkiye'de böyle değildir; modern dünyada, Almanya, Fransa, Avusturya, İngiltere, Hollanda, Rusya, vs. gibi ülkelerde de benzer şekilde cereyan eder.) Bu anlamda bizim burada yapmaya çalıştığımız, siyasete tavsiyede bulunmak, "akıl vermek"tir.

Bu akademik yapı içinde üç ayrı alan, temel dinî ilimler, din bilimleri ve İslâm tarihi ve sanatları, yirminci yüzyılda yaşanan bir tecrübenin muhassalası gibi durmaktadır. Temel Dini ilimler ile İslâm tarihi ve sanatları, geleneksel olanı temsil ederken, din bilimleri de farklı bir geleneği, farklı bir gelenekselliği temsil etmektedir. Buradaki temel soru, mevcut yapının hayatta karşımıza çıkan meseleleri keşfetme ve halletme hususunda hangi konumda bulunduğu ile alakalıdır. Bu yapı ile maksud hâsıl oluyor mu? Maksad/amaç nedir? Bu soru bizi yeniden dine ve dinî ilimlerin amacına götürüyor ki, bunların birbirinden ayrı olamayacağı açıktır.

7. Felsefe ve Din Bilimleri

Din Felsefesi, Din Psikolojisi, Din Sosyolojisi, Dinler Tarihi, Din Eğitiminden oluşan Din Bilimleri, Türkiye'de şimdiye kadar yapıldığı ve şimdiki haliyle, dar anlamıyla dinî ilimlerden değildir. Kaynak olarak ta yöntem olarak ta, mesail olarak da, İslâm ve Müslümanlar ile doğrudan alakalı değildir. Ancak bunların ele aldığı birçok meselenin Müslümanları ilgilendirmediği gibi bir netice, yanlış olur. Bu çerçevede belki önümüzde duran en önemli mesele, din bilimlerini İlahiyat Fakültesi içine yerleştiren sebepleri ortadan kaldırarak, bu anlamda üniversitenin bütününde bir "normalleşme"nin sağlanması yönünde çalışmak olacaktır. Bu durum bizi bir bütün olarak üniversiteyi ve üniversite bünyesi içinde dinî ilimleri/İlahiyatı düşünmeye sevk etmektedir.

Hayatı kendi bütünlüğü içinde dikkate alacak olursak, bu halin, olağanüstü hallerde bulunan palyatif çözümlerin bir neticesi olduğu görülebilir. Sorun da buradan kaynaklanmaktadır. Sorunu çözümü gayet açıktır: Üniversitenin normalleşmesi. Bunun anlamı Türkiye'de üniversitenin Türk toplumunun geçmişteki birikimini ve bugünkü halini kavrayıp tahkim ederek, bunu üst bir dile, "evrensel bir dile" aktarmayı ve bu yolla hem sorunları halletme yönünde bir gayret için-

de bulunmayı, ama aynı zamanda insanlığın karşı karşıya kaldığı sorunlara, İslâm medeniyeti birikiminden hareketle çözüm teklifleri geliştirmeyi kendisinin varlık sebebi haline getirmesidir. Normal bir Türk Üniversitesinden beklenen budur.

8. Netice

Buraya kadar söylenilenden anlaşılacağı gibi gelecekte dinî ilimlerin her birisini müstakil bölümler olarak düşünmek ve bunları da fıkıh, kelam, tasavvuf, hadis ve tefsir ve İslâm tarihi olarak tasnif etmek gerekecektir.

Din bilimlerinin, (din psikolojisi, din sosyolojisi, din felsefesi, dinler tarihi ve din eğitimi) üniversitelerdeki ilgili bölümler içine alınarak, mevcut mensuplarının kadrolarını bu bölümlere nakledilmesi; dar anlamı ile dinî ilimlerle iştigal eden âlim adaylarının bu bölümlerden ilgili dersleri, onların ilgi cihetlerini de dikkate alan bir perspektifle buralardan almalarını sağlamak gerekmektedir. Bu çerçevede mesela mantık dersleri kadar bilgi teorisi, ıspat-ı vacib yanında peygamberlik gibi birçok mesele felsefe bölümlerinin mühim mevzuları arasına girmeli ve bu dersleri mesela fıkıh veya kelam okuyan bir talebe felsefe bölümünden alabilmelidir.

Benzer bir şekilde sosyoloji, psikoloji, ekonomi gibi bölümler de kendi alanlarında mesela hadis bölümünde okuyan bir öğrencinin ihtiyaçlarını dikkate alarak dersler ve ders formları geliştirmeli, onların bu alanlardan istifadesi yönünde gayret içinde olmalıdırlar. Benzer bir şekilde fıkıh, tefsir, hadis, kelam... vb. bölümleri de felsefe, sosyoloji, tıp, psikoloji, ekonomi, sanat tarihi, edebiyat gibi alanlarda okuyan talebelerin ihtiyaçlarına uygun dersler ve ders formları geliştirmeleri gerekecektir.

Din eğitimi meselesi burada ayrı bir özelliği ile kendisini göstermektedir. Anasınıfı ve ilköğretim okullarında dinin öğretilmesi hususunda din eğitimi alanından ciddi destek alınmalıdır. Ancak din eğitimcilerinin, şimdiye kadar yapılmaya çalışıldığı gibi, Protestanlığı esas alan bir din anlayışı ile kendi icatları olan bir "din"i değil, iman, ahlak ve muamelat olarak dinî ilimler tarafında sistematize edildiği haliyle İslâmiyeti öğretmenin usulü ile meşgul olmaları gerekmektedir. Din eğitiminin de ilgili olduğu alanın daraltılarak eğitim bilimleri

fakültelerinde bir birim/anabilim dalı olarak bulunması ve İlahiyat fakültelerinden ayrılması uygun olacaktır.

Diğer taraftan dinî hayat ve dini faaliyet sadece okullardan ibaret olmadığı, dinî hayatın mühim bir boyutunu cami ve cemaat teşkil ettiği için, bu alanların da da bir ihtisas alanı olarak düşünülmesi gerekmektedir. Ancak bu alanlar daha çok pratik ve meslekî özellikler taşıdıkları için, Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde, daha çok –hakiki manası ile- hizmet içi eğitim alanı olarak düşünülmesi ve geliştirilmesi gerekmektedir.

Meslekî alanda hukukçuların, tabiplerin, mühendislerin, diplomatların ve daha birçok alanın kendi alanlarında bazan yıllar süren "hizmet içi" eğitimleri ve "stajları" gibi, DİB da kendi bünyesinde vaizlik, imamlık, hatiplik gibi alanlarda, bu alanlarda derinleşme ve ihtisaslaşmayı sağlayacak müesseseler kurması ve bu alanlarda eğitim işini üstlenmesi, bu alanlarda daha başarılı olunmasını birlikte getirecektir.

Kısaca ifade etmek gerekirse DİB bünyesinde Kur'ân Kursu öğretmenliği, imamlık ve vaizlik mesleklerini tercih edenlerin ihtiyaca göre birkaç yıl sürecek bir iç hizmet/stajyerlik dönemi tesis edilerek, meslekî hayata hazırlanmaları; müftü adaylarının da, şimdiye kadar oluşturulmuş yapıyı daha da güçlendirerek, mesleğe hazırlanmaları uygun olacaktır.

MÜZÂKERELER

Adnan DEMİRCAN[*]

Orada yetişen Hoca bizim derslerimizin bazı alanlarını bilmez. Örneğin Osmanlı dönemini biliyorsa, Osmanlı öncesi hakkında çok fazla bilgisi yoktur. Pratikte bununla ilgili çok sıkıntı yaşayabileceğimizi düşünüyorum. Yine aynı şekilde felsefe bölümüne gönderdiğiniz öğrenciye orada İslâm Felsefesini okutabilecek Hoca bulabilecek misiniz? Öyle bir sıkıntıyla karşı karşıyayız.

Selahattin Hocamızın söylediği bir hususu belki yüksek lisans, doktora için düşünmek lazım. Öğrencilerimiz orayla irtibatlı olarak yetiştirilmeli. Ana bilim dalları arasındaki problemi de ana dal, yan dal yoluyla çözmek gerekir. Öğrenciler için bunu konuştuk; ama Hocalar için konuşmadık. Hadis çalışacak bir hoca eğer felsefe alanında ders alması gerekiyorsa o alanla ilgili dersleri çok rahat alabilmeli.

Cağfer KARADAŞ[*]

Tahsin beyin bildirisi İlahiyatın bölüm yapılanması yerine İlahiyat Fakültesini tanımlamaya yönelik giriş mahiyetindedir. Dolayısıyla bildirinin ismi ile muhtevası örtüşmemektedir.

Bildiri İlahiyat Fakülteleri'nin bölüm yapılanması eskiden neydi, şimdi nedir? gibi soruların üzerinde durulması gerekirdi. Sözgelimi bugün İlahiyat Fakülteleri Temel İslâm Bilimleri, Felsefe ve Din Bilimleri, İslâm Tarihi ve Sanatları ile İlköğretim Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretmenliği bölümlerinden oluşmaktadır. Anabilim dalı ise eski fakültelerde 19 veya 20, yeni kurulan fakülteler ile vakıf üniversitelerinde 10 Anabilim dalı şeklindedir. Bildiride bunlar üzerinde durulmuş olmalıydı ve ayrıca bu yapılanmanın olumlu ve olumsuz yönlerine işaret edilmeliydi. İnşaallah basılma aşamasında bu eksiklik giderilmiş olur ve bildiri ismiyle müsemma hale gelir.

---

[*]Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

[*] Prof. Dr., Bolu Abant İzzet BaysalÜniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

Cemal TOSUN[*]

Akademik bölümle açısından bakıldığında;

a) Tüm Fakülteler akademik açıdan üç temel bölüm üzerine kurulmalıdır:

İslâm Bilimleri Bölümü

Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü

Din Eğitimi ve Din Hizmetleri Bölümü

b) Üç bölüm de akademik olmalı ve tüm programları akademik açıdan ortak yürütmelidir.

İlhami GÜLER[*]

Şimdi hadise, ben Tahsin Bey'i tebrik ettikten sonra; bu toplantının şu anda beklentisi ile Tahsin Bey'in tebliği arasındaki ciddi, yani problemi tamamen rafa ayırdım. Bunu nerden biliyorum çünkü bizde, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde, Tahsin Bey'in programında yüksek problemin halini tartışmıştık. Bence Tahsin Bey'in ele aldığı sorun çok ciddi bir problem olarak şu an da önümüzde duruyor.

Bu programda, tartışmada, konuşulan bu programlar üzerinde konuşmalar anlamlıdır. Yani anlamsızdır demiyorum ama bu Tahsin Bey'in esas bahsetmiş olduğu problemin, yani ana problemi olarak köklü problemi olarak onun görmemezlikten gelmeyi, bizi altından kaldırmıyor. Bence eğer bu işi yapıyorsa esas ciddi bir problem olarak bunun kendi başına bir program yani bir ilmî toplantı konusu yapmak zorundadır. Yani çünkü birincisi aydınlanmadan sonra, yani modern niteliklerden sonra dönüşümden sonra, din ciddi düzeyde pozitivist yedi gün veya pozitivizm den sonra ortaya çıkan post moderninizim bağlamında din bir problem olarak varlığını sürdürüyor. Hala epistemolojik anlamda yani pozitivizm döneminde de dinin meşrutiyet problemi ciddi bir şekilde devam ediyordu. Bu post-modern adını aldıktan sonra da aynı şey devam ediyor. Yani bu problem olarak hâlâ ortada duruyor. Bunu görmezlikten gelerek İlahiyatçıların İlahiyat

[*] Prof. Dr., Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

[*] Prof. Dr., Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

yapmaları İlahiyat konuşmaları anlamsız bir şeydir. Yani ciddi bir problem olarak modern epistemoloji ve pozitivist ve post-modernist bağlamında "dinî bilgilinin, dini epistemenin problemi nedir?" sorusu apaçık ortada duruyor.

İkincisi Türk devrimi gerçekleştikten sonra, kültür üniversitesi kurulduğu zaman Tahsin Bey çok güzel özetledi, bir meşruiyet sorunu doğru ve bu hâlâ ortada duruyor. Meşruiyet sorunu karşısında insanlığın olduğu gibi İlahiyatçılar için de önemli bir sorun değildir. Meşruiyet sorunu politik bir sorundur. Tahsin Bey'in bu konuda söylediği gibi; tanımla ile ilgili bir sorundur. Eğer devlet seni tanımıyorsa tanımlamıyorsa, senin meşruiyetin vardır kardeşim tamam mı? Bunu inkâr edemezsin. Sen diyorsan ki: İlahiyat fakülteleri hukuk var olsun buralarda işte, (konuşmaya devam et) ama devletin, yani konu fikir hani şu anda tabi giderek muhafazakâr İlahiyatın eli biraz daha güçlendiği için, devletin nezdinde İlahiyat problemi ta başından beri ciddi bir problemdir ve hâlâ devam etmektedir. Bunun aşılması politik irade sorunudur. Şimdi buradan İlahiyat Fakülteleri'ne geldiğimiz zaman Murtaza Bey'in söylediği gibi İlahiyat Fakültesi bugün medrese ile üniversitenin sentetiğini yapmış durumdadır.

Yani medrese tarihinin ilimlerinin üniversitede modern olarak, şimdi böyle bir medresedir. Yani Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçtiğimiz zaman bir mutasyon gerçekleşti. Bu mutasyonu görmemiz lazım, görmek zorundayız. Yani ciddi bir paradigma değişmesi oldu. Paradigma Farabî'nin dediği "ilmi, medeni bir ilmi toplum bilimleri olarak, toplumla kelamı sayar" yani Farabi ilmi medeni olarak, toplum bilimleri anlamında toplumla Kelam'ı esas olarak kabul eder. Toplumu kurucu... oysaki toplumsal bilimler çok ayrı şeyler. Osmanlıdan cumhuriyete geçtiğimiz zaman dinin paradigması anlamında çok ciddi bir değişim söz konusudur. Bunun görülmesi gerekiyor. İlahiyat fakültelerinde tartışılırken bu bakış açısı ile tartışılması lazım. Bugün İlahiyat Fakülteleri'nde üç tane tartışma var, mevzu var yani. Bu ağacı budamadan, bu problemin farkına varılmadan -rica ederim- arkadaşlar tebliğ yazmışlar.

Programlarda "hangi dersler ne kadar konulsun" anlamsız bir şeydir. Yani onu tartışmak anlamsız bir şey, şu konu tartışılmadan bir sosyal bilimler ya da din bilimleri diye olgu var değil mi? Türk üniversitelerinde ve dünya da, batı da "revücüs istatistiki" dediğimiz mevcut

iki batı da kont-teoloji dediğimiz daha da ileri giderek yapmış olduğu bir teolojik faaliyet var.

Teoloji yani biz de orta çağda bizde Fıkıha ve Tefsire, Kelama tekabül eden aynı şey o apayrı bir şey, o normatik ilim diyelim, metafizik ile alakalı olan bir şey bir de böyle bir faaliyet var. Üç istihdama milli eğitimin ihtiyacı var. Eleman ihtiyacı eğitimin ihtiyacı olarak eğitim adamı yetiştirmesi lazım. Şimdi şu anda ki ilahiyet fakültelerinde ki garabet garabet, anormallik orda da sorunlar tartışmalar var. Bu zemini doğuran şey birbiri ile alakası olmayan olmaması gereken üç tane koskoca aynı şeyin götürülüp bir yere boca edilmesinden kaynaklanıyor kardeşim!

Bu problemin üzerinde düşünmeden bunu konuşmadan üç ayrı, tabi üç ayrı, fakülte yani dünyada bu üç ayrı faaliyet olarak görülüyor meslek olayı faaliyet alanı öğretmen veya vaiz neyse onu yetiştirmek ve iki teoloji yani bilim anlamında normatik bir faaliyet olarak teoloji, bununla belki bu meslek arasında bir irtibat var ayrı bir irtibat üç stabil veya Türkiye'de din bilimleri veya sosyal bilimleri, yani bu üç ayrı mevzu bunları biz İlahiyat Fakülteleri hepsini toplamışız. Böyle bir program oluşturmuşuz. Burada bunu tartışıyoruz bunu nasıl çözeceğiz hangi ders ne kadar olsun ama bu böyle zor.

H. Mehmet GÜNAY[*]

Oturumumuzun ana teması bölüm ve ana bilim dallarının yapılanmasıydı. Bazı hocalarımız, hâlihazır durumun hem bölüm yapısı hem de ana bilim yapılarıyla korunması gerektiğini, bazıları da program yapılarıyla ana bilim yapılarının birbirinden ayrılması gerektiğini ifade ettiler.

İkinci görüşün taraftarlarına göre akademik yapı aynı kalabilir ama bunlar programlara aynen yansıtılamayabilir. Fakülte bünyesinde bir ana bilim dalının yer alması o anabilim dalına ait derslerin de aynen korunacağı anlamına gelmemelidir. En azından zorunlu ders statüsünde korunacağı anlamına gelmemelidir. Bir kısım hocalarım ana bilim dalları azaltılmalı görüşünü savundular.

[*]Prof. Dr., Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

Tabiî ki bu azaltılmanın nasıl yapılacağı konusunda farklı fikirler söylendi ve her dersin İlahiyat Fakültesinden alınması gerekmediği başka fakültelerden de ele alınabileceği belirtildi. Hatta bazı ana bilim dallarının da o fakültelere kaydırılabileceğinden söz edildi. Bize göre İlahiyat Fakültesinde bölümler fonksiyonel değildir ve tamamen kaldırılmalıdır. Ana bilim dallarıyla işimizi pekâlâ görebiliriz. Bazı arkadaşlar mevcut anabilim dallarının yerlerinde bazı değişiklikler yapılabileceğini önerdiler:

Mesela İslâm tarihi ve İslâm felsefesinin temel İslâm bilimleri bölümü içine dâhil edilebileceğinden söz ettiler. Bunun gibi diğerlerin de bir takım tasarruflar yapılabileceği söylendi. Görüyoruz ki bu konuda çok farklı görüşler var bu görüşler tartışılmaya devam edecektir. Eğer bu programların ve akademik yapılanmanın yapılmasında inisiyatif bize bırakılırsa işimiz çok daha zor olacaktır. Ama biz buna her halükardatalip olmalıyız; gerekirse kendi aramızda kavga ederiz, ama bir şekilde uzlaşmaya varırız. Burada kavga deyimini münazara ve müzakere anlamında kullanıyorum. Bu özgürlüğü yaşamalıyız ve kendi kişiliğimizi bu şekilde geliştirmeliyiz; müzakere ede ede bir yere geleceğimize yürekten inanıyorum ben.

M. Şevki AYDIN[*]

– Tahsin GÖRGÜN Bey, bu toplumdan alıp tekrar bir üst dille topluma götürecek dedi. Şimdi bunu hangi kanallarla kimlerle yapacak?

Tahsin Bey, çok doğru söylüyor, ancak bu ideal ufkun mutlaka ayağı yere basar hale getirilmesi gerekir. Evet, Tahsin Bey'e teşekkür ediyoruz.

Açılış konuşmamda ben noktalamalar yaptım; bilen insanlar olarak sizleri meşgul etmek istemedim. İslâmî İlimler Fakültesi'ne ilişkin bir şey söyledim; çok iddialıydılar dedim. Hakikaten, konuşmalara bakıyorum: "Biz İslâmî İlimler Fakültesi açıyoruz, açacağız şöyle olacak, böyle olacak vs." Ama yapılanlar, hiç de iddialarla örtüştürülemedi. Sizin söylediğinize aynen katılıyorum, isimle müsemma arasındaki bağ son derece önemli, fakat bizim toplum için bu geçerli de-

[*]Prof.Dr., Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

ğil. Çünkü biz, isimle müsemma arasındaki bağı kuramayacak kadar yüzeysel düşünmeye alışkın insanlarız.

Prof. Dr. Tahsin GÖRGÜN: "bunu açmamız lazım."

Prof. Dr. M. Şevki AYDIN: Evet, bunu açmamız lazım, buna aynen katılıyorum. Ama maalesef, açılış konuşmamda bu iddialarla açılan fakültenin serencamıyla ilgili kısaca söylediklerim, isimle müsemmanın bağının kurulmadığını gösteriyor.

***

Teşekkür ediyorum Aliye Hanım. Şu gerçek ortaya çıktı ki, amaçlar konusunda ne kadar İlahiyatçı varsa o kadar farklı görüş var. Bu da İlahiyatların ne menem bir eğitim yaptıklarına dair çok güçlü bir gösterge, ben bu dersi çıkarıyorum (çevreden bu bir zenginlik diyenler oluyor). Arkadaşlar, ben zenginlik olarak algılamıyorum, ben sorun olarak görüyorum.

Prof. Dr. Sönmez KUTLU çeşitli yerlerdeki ve isimlerdeki İlahiyat Fakülteleri'nin –merkeziyetçi bir şekilde değil- her birinin farklı amaçlarının olabileceğini söylüyor. O bile sistem dâhilinde, bilimsel yaklaşımla eğitim programı geliştirme çalışmaları ile olabilecek bir iştir. Demin boşuna sormadım, bakın kurumsal amaçlar yok. Yani siz farklı amaçlara sahip İlahiyatlar olabilir diyorsunuz, bu tartışılabilir. Ancak, şu anda o da yok. İlahiyatların kurumsal amaçlarının olmadığından söz ediyoruz.

– Hocam birçok İlahiyatın olduğu yerde kurumsal amaçtan nasıl bahsedersiniz?

– Dikkat ederseniz, farklı İlahiyatların bile kurumsal amaçları olduğundan söz edemiyoruz; kişilere göre farklı amaçların olduğundan söz ediyoruz. Her akademisyen öğretim faaliyetlerini, kendi kişisel/öznel /mevhum amaçları doğrultusunda yürütüyor; kurumsal bir duruş söz konusu değil. İşte sorun bu. Çok teşekkür ediyorum katkılarınız için.

***

– Arkadaşlar, programa bakarsanız adım adım gitmemiz gerekiyor. Yani şu oturumun konusu doğrudan İlahiyat Fakültesinin yapılanması, bölüm ve anabilim dallarının (akademik) yapılanmasıdır.

Bunları tartışmamız gerekiyor. Diğer hususlar, ahlak vesaire konsun konmasın, program konusu tartışılırken konuşulacak. Sırası gelince bunları konuşacağız. Tahsin Bey bölüm ve anabilim dallarına girmedi, sadece ona zemin teşkil edecek bir değerlendirme yaptı. Şimdi biz buradan hareketle asıl bunları konuşalım, teşekkür ediyorum.

***

Teşekkürler sayın başkanım. Arkadaşlar nedense oturumun sınırlarını aşmadan edemiyoruz. Yani bu oturumun sınırları belli, bölüm ve anabilim dalları. Diğer oturumda programa gireceğiz. Programı orada konuşacağız. Ama programın oluşmasında bu anabilim dalı ve bölümleşmenin büyük etkisi var. Mesela onun üzerinde durmalıyız. Arkadaşlar bölüm başkanlığı yaptığım yıllarda öğrencilerden en fazla şikâyet aldığım neydi biliyor musunuz? : "Hocam aynı hoca, farklı derslerde aynı şeyleri anlatıyor. Ayrı ayrı hocalar ayrı derslerde aynı şeyleri anlatıyorlar. " Bakın bu ciddi bir sorun. Bunun altında ne yatıyor? Bu rastgelelik, curcuna nereden kaynaklanıyor? Faktörler var, sebepler var. En önemli sebebi, elbette amaçsızlık. Kurumsal amaç olmayınca öğrenme ve öğretme sürecine ilişkin bütün iş ve işlemleri herkes kişisel inisiyatifine göre yapıyor.

Önemli sebeplerden biri de bu anabilim dallarının çokluğu ve anabilim dalı şövenizmi. Evet, herkes anabilim dalını merkeze koyuyor, Selahattin Polat Bey'in dediklerine katılıyorum. Her anabilim dalı derslerinin sayısını ne kadar artırırsa, o kadar makbul hale geldiğini sanıyor. Bu ne biçim bir düşünce! Bizim bunları tartışmamız gerekiyor. Bu anabilim dalı ve bölümleşmeyi yeniden üretmemiz gerekiyor, buna ihtiyaç var.

Üniversite sisteminin yeniden oluşturulması ve bu yeni üniversite sistemi içinde İlahiyatın yeniden yapılandırılmasına ihtiyaç var. Arkadaşlarıma katılıyorum. Birçok anabilim dalı var ki arkadaşlar, bunun hepsinin yeri, üniversitedeki başka ilgili bölüm ve fakülteler. Evet, söz gelimi, neden İslâmî Türk Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Edebiyat Fatkültesi'nde olmuyor? Vs.

Şu veya bu oranda dinle ilgili olan her birim, İlahiyata gönderilmiş. Bu arada Felsefe Tarihi Anabilim Dalı gibileri de var. Bunları tartışalım yani. Ve ben şunu öneriyorum somut olarak: -Burada hemen bu böyle, şu şöyle olsun demek mümkün değil.- Ama bunların

yeniden yapılandırılması kararını maddeler halinde almamızda yarar var. İslâmî Bilimler arasına neden mesela İslâm Felsefesi girmiyor. Arkadaşlar dediler mesela İslâm Tarihi neden girmiyor. Ayrı bir bölüm oluyor yani. Bu, mantıksal tutarlık taşıyor mu? Bölümleşme yeniden dizayn edilmeli. Anabilim ve bilim dalları da akademik şovenizme kapılmadan yeniden oluşturulabilir.

Mesela diyelim ki, Din Felsefesi ve Dinler Tarihi Ana Bilim Dalı olsa ne kaybedecek Din Felsefesi ve Dinler Tarihi akademik araştırmalar bakımından? Bunları tartışalım bence. Ders koyma ayrı bir mesele, dersleri ayrı düşünelim. Genelde yanlış anlaşılıyor, bunları konuştuk mu hemen dersler ne olacak filan, dersleri yapılanmadan sonra tartışacağız.

Bir de İslâm Üniversitesi ile ilgili bir şey söyleyeceğim size. Arkadaşlar, Malezya ve Pakistan'daki İslâm Üniversiteleri'nin, o ülkenin yönetiminin de toleransından kaynaklanan bir bilgiyi İslâmîleştirme projesi var biliyorsunuz, o çerçevede oluşturulmuş kurumlar; onun için yapılanları ve işleyişlerini incelemeden 'gelin İslâm Üniversitesi yapalım' demenin nelere mal olacağını da iyi düşünmemiz lazım. İlahiyat Fakültesini gereği gibi oluşturmaya güç yetiremeyenler, nasıl İslâm Üniversitesi oluşturabilirler? Bu sorunun cevabını vermek gerekir.

Arkadaşlar, ben bölümleşme konusunda bir şeyi ihmal ettim, eksik kaldı. Anabilim dallarını ve bölümleri yeniden oluşturmamız gerektiğini belirttim. Bölümleşme konusunda şu kadarını söylemek istiyorum:

Öğrenciye yönelik bölümler olmamalı. Akademisyenlere yönelik olan İslâmî İlimler Bölümü ve Felsefe ve Din bilimleri Bölümlerine ilaveten bir üçüncü bölüm de Din Hizmetleri ve Eğitimi ismiyle (bu da tartışılabilir) oluşturulmalı ve bu, çeşitli sertifika programlarını yöneten bölüm olmalı. Her öğrenci İlahiyat öğrenimine ilaveten istediği sertifika programına/programlarına kayıt yaptırıp sertifika alabilir ve istihdam alanında da bu sertifikalar esas alınarak atamaların yapılması sağlanmalıdır. Çünkü geçmişte denendiği gibi, istihdam alanıyla bütünleştirilmediği takdirde işlevselliği kayboluyor.

Murtaza BEDİR[*]

Şimdi isterseniz önce tebliğden anladığım yani bazı temel kriterlere işaret ettiğini düşünüyorum. Ana bilim dalları nasıl oluşturuldu? Burada en azından işaret etmiş olayım, nerden geliyor bu ana bilim dalı şimdi unutmayalım! Medrese kaldırıldı onun yerine kuruldu ama medreseyi kapattığımız zaman onun yerine üniversite kuruldu. Aslında üniversite medreseyi yıkan yani üniversite medresenin yerine geçti. Sonra medrese bizim geleneğimizin içerisinden de amacı, tamamıyla İslâmî idealleri olan gençler olduğu için. Bu anlayış Tanzimat ile beraber gelişen batı anlayışı çerçevesinde dini çok fazla içine almayacak şekilde- istersen sevin ister sevmeyin- pozitivist anlayış doğrultusunda şunu çok açık şekilde tartıştılar:

Üniversite yani dini mi olsun milli mi olsun, tartışması var. Biliyorsunuz orada, evet, dini olsun neticesine varıldı ve orada din şeyin dışına çıkarıldı. Oradan hareketle üniversitelerin içerisinde İlahiyat Fakülteleri kuruldu. Bir yerde aslında, medresenin yerine üniversite geçirilmesi gerekirken medresenin yerine İlahiyat geçti. Medrese bütün İslâm âleminin eğitim kurumuydu. Üniversite yüksek lisans öğretim kurumuydu. En azından sosyal ve beşerî bilimler, din bilimler söz konusu olduğunda tümü eğitim kurumuydu. Onun yerine geçen İlahiyat Fakültesi de bunu yapmak istiyor.

Yani diyor ki: Ben diyor; üniversite gibi şekillenmek istiyorum diyor. Niye diyor? Ben çok zengin ve geniş bir etki alanına sahip olan bir medrese geleneğinden geliyorum, onun yeri felsefesinde ne varsa bunların hepsini dâhil ediyorum, artı bir de ta 1914 te ki bu medrese ıslah programında da dâhil edilen sosyal bilimleri de dâhil ederek yapacağım diyor. Yani dolayısıyla aslında böyle bir yerden geliyor.

Yani şimdi İlahiyat Fakültesi böyle mi devam edecek hakikaten yani üniversite içinde bir bölüm gibi mi devam edecek, bütün bölümlerimizin ana bilim dalı fazlalığımızın nedeni bu üniversite içinde üniversite gibiyiz bizi felsefeye yaklaştırmadıkları için felsefenin dört tane bilim dalı olarak benim fakülteme gelmiştir. Dört tane bilim dalı var şu anda niye çünkü felsefe bölümde benim felsefe diye okuttuğum

[*]Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

şeylere kimse itibar etmiyordu ve oraya sokmak istemiyorlardı. Hâlâ da çok kimse sokmak istemiyor. Ama son on yıldır hocam, burada çok büyük sıkıntılarını çekmiştir.

İstanbul Üniversitesi'nde Felsefe Bölümü'nde şimdi son on yıldır bu biraz değişmeye başladı. Bunlar normalleşmeye başladı. Şimdi bu normalleşme mi? Şimdi biz hâlâ böyle devam edecek miyiz? İlahiyatın içerisinde felsefeyi dört bölüm halinde devam ettirecek miyiz? Ve felsefe derslerini İlahiyatta mı öğrenmeye devam edeceğiz yoksa felsefe bölümümüzden alarak mı devam edeceğiz? Bunu çözmemiz lazım. Çünkü bu bir ciddi bir problem, yani onun tarihi var konjöktürü var. Nerden geldiğini biliyoruz. Bununla aynı şey, din bilimleri içinde din bilimleri dediğimiz aslında sosyoloji bölümünde olması gereken din sosyolojisi bölümü, konjöktür sebebiyle İlahiyat içinde yaratıldı, inşa edildi. Bu böyle mi devam edecek? Bunları sormamız lazım diye düşünüyorum.

Nevzat Yaşar AŞIKOĞLU*

Hepinizi saygıyla selamlıyorum tekrar. Gerçi hocamız müfredat konularını sonra tartışacağız dedi ama bir iki kelime söyleyeyim: Din sosyolojisi, din psikoloji benzeri din bilimleri alanları... Tahsin Bey tebliğinde dedi ki konuşma sırasında ilgili alan fakülteleri var o alan fakültelerinde bu alanlar neden öğretilmiyor. Belki çok idealist bir düşünce olarak doğru ama şu anda mevcut fakülteleri düşünecek olursak böyle bir yapılanmaya bugün başlanacak olsa herhalde yirmi yıl sürer bunun gerçekleşmesi. Oralarda ilgili öğretim elemanlarının yetişmesi bir o kadar daha yirmi yıl kadar daha sürer artık bir yirmi otuz sene kırk sene belki de bunu gelişmesini beklememiz lazım.

Sürecin gelişmesini beklememiz lazım dolayısıyla bu çok idealist, çok güzel bir düşünce olsa da bize pek fazla uymuyor gibi geliyor bana. Bir de bizim kendi fakültelerimizde bu alanlar belli bir olgunluğa ulaştı ve bu alanların kendine has özelliği de var. Şimdi bir psikoloji alanında din psikolojisi bir alt dalı oluşturabilirsiniz ama oradaki eğitim öğretim faaliyeti dini içeriği kazandırmadığı için din psikolojisi alanında çalışacak kişinin dini bilmeden din psikolojini nasıl yapacağını hep beraber düşünelim.

---

*Prof. Dr., Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

Aynı şey din sosyolojisi için geçerli, din eğitimi için geçerli, din felsefesi için geçerli. Dolayısıyla bunları şöyle böyle yapalım derken biraz da nereye vardığını düşünerek yapmamızda yarar var. Bir de böyle, belki ideal olabilir, böyle bir üniversite geleneğimiz de yok. Bir ders ilgili alan fakültesinde verilsin diğer alanlar ilgili bilim fakültesinde verilsin gibi bir geleneğimiz de yok fazla. Yani hocam da ifade etti mesela. Dün de ifade ettim: Belki Türk İslâm edebiyatı Edebiyat Fakültesine götürülebilir. Orası kendi programına alabilirse, o da ne kadar gerçekleşir bilemiyorum. Yani bu mantıkla hareket edersek fıkıh dersini Hukuk Fakültesine, İslâm Tarihini Tarih bölümüne, Sosyolojiyi oraya, Psikolojiyi buraya falan...

Bizde diğer bir şey de diğer alanlardan kaçıyoruz filan dendi. Selahattin Bey mi dedi bilemiyorum yani biz aslında bir şeyden kaçtığımız yok. Onlar bizden kaçıyor. Dolaysıyla bu kaçış sonucunda bizler kendi alanlarımızı oluşturmuş belli bir olgunluğa da ulaştırmış durumdayız. Kendi alanımda söyleyeyim bugün İlahiyat Fakülteleri'ndeki eğitim, Eğitim Fakültelerinin birçoğundan çok daha iyi durumda.

Şu andaki mevcut akademik yapılanma bölümlerle ilgili belki şunu söyleyebilirim. Bizim fakültelerimizde İslâm Bilimleri Bölümü var, bu bölüm bilgi üretme işiyle meşgul bana göre; naslardan hareketle İslâmî bilgi üretmeye çalışıyor. Bir de din bilgileri dediğimiz bir alan, işte şu şu şu alanlardan oluşuyor. Burada üretilen bilgiyi diğer sosyal bilimlerle ilişkilendirmeye çalışıyoruz. Bu ikisi de herhalde çok önemli ve vaz geçilmez olduğunu ifade etmek durumundayım. Birbiriyle irtibatlı birbirinden vazgeçilmez olduğunu belirtmek durumundayım.

Bir başka husus da işte altı yıl eğitim veriyoruz dedik işte bir yıl da formasyon eğitimi altıncı yılda dolayısıyla öğrenciye bir meslek edindirmek durumundayız. Öğretmenlik eğitimi, din hizmetleri eğitimi. Yani tefsiri hadisi öğretiyoruz da bu çocuk tefsir ile hadiste edindiği bilgiyi, İslâmî ilimlerde edindiği bilgiyi ne yapacak; kendisinde mi saklayacak dolayısıyla onu bir şekilde dışarıya aks ettirmesi lazım. Bunun yolu da diğer sosyal bilimler alanın öğrenciye kazandırılmasından geçiyor. Dolayısıyla bunu da programlama, bölümleme konusunda dikkate almak durumundayız.

Öğrencilerimizi mezun ediyoruz, kızlarımızın yüzde elliden fazlası öğretmen veya kuran kursu öğreticisi oluyor. Diğer mezunlarımızın birçoğu ya din hizmetlerinde ya da öğretmenlik alanında meslek icra etmek durumunda kalıyor. Yani bunların meslekî tecrübeyi elde edecek bazı bilgilere ihtiyaçları olduğunun söylemek durumundayım.

Ömer KARA[*]

Sayın Görgün, yukarıdaki başlığı tebliğine taşımış olmakla birlikte, tebliğin hemen altında Not kaydında "bu tebliğin amacı İlahiyat Fakülteleri'nin yapılanması konusunda bir teklif sunmak olmayıp bu konuyu müzakere ederken müzakerede dikkate alınabilecek bazı hususlara dikkat çekmektir.

Günümüzde dinî ilimlerin ve ilgili konuların eğitimi ve araştırılması ile ilgili bazı meselelerin mahiyetlerine uygun bir şekilde müzakeresine bir katkıda bulunabilirse, amacına ulaşmış sayılır" demektedir. Tebliğe gelince, Mevcut Duruma Genel Bir bakış, sorunlar ve sorular, ideal durum ve Mevcut durumda neler yapılır şeklindeki başlıklarla teşekkül ettirilmiştir. İşin garibi, tebliğin sonunda "arkası yarın" ibaresiyle tebliğ bitiril(eme)miş olmasıdır.

Sayın Görgün, attığı –veya çalıştay komisyonu tarafından altının doldurulması istenen-başlığı bir tarafa bırakarak –tabir yerinde isekafasına göre takılmıştır. Bir anlamda İlahiyat veya dinî ilimlerinin öğreniminin mahiyetini sorguladığını; bununla ilgili sorunları kısmen dile getirdiğini; ideal durumun nasıl olması gerektiğini ortaya koyduğunu ve şu an neler yapılacağıyla ilgili tespitlerde bulunduğunu görüyoruz.

Ancak tebliğ, hem başlıkla ilgili olmaması, hem de felsefî bir tavırla karmaşık ve ne dediğini anlamak için bir felsefeciye ihtiyaç hissetirmesi sebebiyle çok fayda tesis etmemiştir ki, müzakere sırasında da bu zaten gözlemlenmiştir. Her zamanki gibi, her metninde, her yazısında, her bir konuşmasında mutlaka ilinti kurduğu varlık felsefesinin sınırlarında gezinerek karmaşık cümlelerden müteşekkil bir me-

[*]Prof. Dr., Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

tin/sunum ile biz garibanların seviyesine inemedi. Bu yüzden metin düzeyine çok fazla eklenecek bir şey göremiyorum.

Ancak tebliğin içi dolmamış başlığıyla ilgili birkaç noktaya temas etmek istiyorum. İlahiyat Fakültesinin yapılanması, -akademik lafzını bilerek hazfettim- kökten bir değişime ihtiyaç hissetirmektedir. Çünkü İlahiyat fakülteleri, şu mevcut haliyle baktığımız zaman, istihdam alanı olarak üç alana hizmet ettiği görülecektir:

Diyanet, Millî Eğitim ve Akademya. Ancak burada ciddi bir sorun mevcuttur. Bu üç istihdam alanında hizmet veren şahsiyetlerin herbirinin gerek alması gereken tedrisat, birikim; gerekse bu istihdam alanlarının ihtiyaçları çok farklı olmasına rağmen tek tip bir eğitimden geçmekte; mezun olduktan sonra buralardan birine yerleştirilmektedir. Kuruluşundan günümüze dek bu, böyle devam edip gitmiştir.

Diyanet'te çalışmak isteyen, Millî Eğitimde öğretmen olmak isteyen, İlahiyatta bilimle uğraşmak için akademisyen olmak isteyen her üç kişi de tekdüze bir eğitimden geçirilmektedir. Artık günümüzde bu tıkanmıştır; çünkü bu şekildeki bir eğitim istihdam alanlarına verimli ve donanımlı olmayan elemanların gitmesine sebebiyet vermektedir. Dolayısıyla üç farklı alana, üç farklı tedrisatın yapılması artık bir zorunluluk haline gelmiştir. Bu sorunun çözülmesi için çok farklı teklifler mevcuttur. Bunları şöyle sıralamak mümkündür:

a) Sayıları yüze ulaşmış İlahiyat Fakülteleri'nin fakülte düzeyinde üç kısım olarak tasarlanması; yani Diyanet'e hizmet veren; Millî Eğitim'e hizmet veren; akademyaya hizmet veren şeklinde bir ayrıma gidilmesi bir tekliftir. Adlarının nasıl konulacağı tartışılır ve güzel bir ad bulunabilir. Ancak bu şekilde fakülte düzeyinde olunca, din ile uğraşan üç ayrı kurum ortaya çıkacak, zaman içerisinde bunlar arasında sıkıntılar ortaya çıkabilecektir. Bu hususta, belki İlahiyat-DKAB gerginliği bir örnek olabilir.

DKAB uygulaması, İlahiyattan koparılıp Eğitim Fakülteleri bünyesine verilmesiyle tam bir felaket olmuş, siyasetin sunduğu imkânlarla birleşince her kesimden ve her tipten insan bu bölümlere yığılmıştır. Giriş puanları hızla düşmüş, düştükçe de yetersiz İlahiyat eğitimi alan bir yığın kişi bu bölümlerden mezun olarak sözüm ona Din Kültürü öğretmeni olma hakkını kazanmıştır. Karşı tarafta formasyon ve benzeri sıkıntılarla İlahiyat eğitimini DKAB düzeyinden daha iyi yap-

mış olan İlahiyat öğrencileri heder olmuştur. Bir diğer örneğini geçmişten bu yana devam eden İlahiyat-Diyanet gerginliğinde görebiliyoruz. Bu yüzden ben şahsen, bunun verimli olacağını düşünmüyorum.

b) Yine fakülte düzeyinde İsrail örneğinde olduğu gibi, sadece bilimle uğraşanlar ve istihdam alanlarına yönelik eğitim-öğretim yapanlar diye iki kısım olarak düzenlenmesi, ikinci bir tekliftir. Yani İlahiyat akademyası ve İlahiyat eğitimi diye iki kısma ayırıp birincisini, hem sadece araştırma yapan akademisleri ihtiva eden; hem de sadece lisansüstü öğretim yaptıran bir kurumu; İlahiyat eğitimi ise hem akademyaya, hem Diyanete hem de Millî Eğitime girecek öğrencileri lisans düzeyinde eğitim veren bir kurumu karşılar şekilde düzenlemektir. Bu tür ayrıma gidilirse, alanları net çizilmek şartıyla, büyük bir faydası olacaktır. Sayın Köylü'nün de buna benzer bir teklifi vardı zaten.

c) Bir başka teklif, İlahiyat fakülteleri içerisinde bölümlemelerin bilim/akademi düzeyinden çıkarılıp istihdam alanlarına göre yapılmasıdır. Yani bugün itibariyle İlahiyatlarda Temel İslâm Bilimleri, İslâm Tarihi ve Sanatları ve Felsefe ve Din bilimleri şeklindeki bölümlenmeye karşın Diyanet Bölümü, Millî Eğitim Bölümü ve İlahiyat Bilimi (Akademya) bölümü şeklinde bir bölümlenmeye gidilmesidir. Bu bölümlenme, İlahiyat yapılanması içerisinde yapılamazsa, bu durumda eğitim düzeyinde lisans öğretimi için yapılabilir. Alt yapısı da ona göre kurgulanır.

d) Bir diğer teklif de, İlahiyat Fakülteleri mevcut haliyle kalıp paket programlar şeklinde hizmet alanları için ayrı sertifikalar vermek şeklindedir. Ben bunun, ana damar teşkil eden Diyanet, Millî Eğitim ve Akademya için yetersiz kalacağını ve sağlıklı olmayacağını düşünüyorum. Ama bu anlamda sertifika ile iş yapan bazı iş kolları ihdas edildi; öyle gözüküyor ki, bunların sayısı artacak. Bu özel dini meslekler için serfikalı programları, yukarıdaki bölümlerden biri (örneğin Diyanet) kendi içinde yapabilir.

Bu tekliflerden bizim tercih ettiğimiz c şıkkıdır. Çünkü İlahiyat fakülte bütünlüğünü sağlamak suretiyle lisansta bölüm düzeyinde bu iş kotarıldığında, İlahiyat-Diyanet; İlahiyat-Millî Eğitim, İlahiyat-akademya şeklinde üç farklı diploma verilmek suretiyle ilgililerin alan-

larına istihdamı mecburi istikamet haline gelecektir. Bu bölümlerin herbiri kendi içinde anabilim dallarına ayrılabilir.

Diyanet, yurt içi ve yurt dışı olmak üzere iki ayrı kısım olarak tasnif edilebilir. Her ikisinin altında Dini Ateşelik, Müftülük, İmamlık, Vaizlik vb. alt anabilim dalı düzeyine getirilebilir. Millî Eğitim de kendi içinde ilkokul, ortaokul, lise ve İmam-Hatip gibi kısımlara ayrılabilir. Akademya ise eski düzeninde devam eder. (Programla ilgili kısmını bir sonraki tebliğin müzakeresinde değerlendirmeye çalışacağız.)

Yine de bu teklifler, ayrı bir toplantı yapılmak suretiyle geniş katılımlı bir çalıştayda –YÖK'ten katılımın sağlanmasıyla- ciddi düzeyde tartışılmalı; üç alanın ihtiyacına cevap verebilecek bir İlahiyat formatını ortaya çıkaracak formül bulunmalıdır. Kabul gören teklifin, YÖK'ten ziyade siyaset mekanizmasına kabul ettirilmesinin, onlara anlatılmasının yolu aranmalıdır.

Dolayısıyla "akademik yapılanma" ifadesi, lisans düzeyindeki bir eğitim için yanlış bir ibaredir; "İlahiyat yapılanması", demek daha uygun olacaktır. Bilim dallarına hasredilmiş bir bölümleşme ve akademik mantığa göre kurulmuş bir İlahiyatın, akademisyen yetiştirme bağlamında katkısı olsa da, Diyanet ve Millî Eğitim alanlarındaki istihdamlar için pek bir getirisi olduğunu ben şahsen düşünmüyorum. Dolayısıyla İlahiyat, akademik bakıştan kurtarılıp bölümlenmesi istihdam alanlarına göre tesis edilmelidir. Bu bölüm düzeyinde olabileceği gibi, fakülte düzeyinde de olabilir.

Benim şahsî kanaatim, İlahiyat fakülte olarak kalmalı, bölümler istihdam alanlarına göre tanzim edilmelidir ya da İlahiyat bölümlenmesi aynen kalır, eğitim öğretim düzeyinde ikinci bir bölümleşmeye gidilebilir; Diyanet, Millî Eğitim ve akademya diye. Bu şeklin daha verimli ve sıkıntısız olacağına inanıyorum. Sonuçta artık İlahiyatın yeni baştan istihdam alanlarını dikkate alarak yenilenmeye tabi tutma zamanı gelmiştir; geçmektedir.

Selahattin POLAT[*]

İlahiyatların yapılanması ve program her zaman çok netameli bir konu olageldi. Bu konular gündeme geldiğinde çoğumuz gereğin-

[*]Prof. Dr., Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

den fazla hassasiyet gösteriyoruz. Fakültelerimizde tarihsel süreçlerin belirlediği yapılar var. Akademik kadrolar buna göre oluştu. Bu günkü yapı üzerinde değişiklikler önerirken çok dikkatli olmak lazım.

Örneğin herhangi bir dersin -bırakın kaldırılması- sayısının azaltılması konuşulduğunda kıyametler kopuyor. Akademik bölümlenme aynen programa yansısın, her anabilim dalı ve bilim dalının zorunlu dersi olsun isteniyor. Bu, önemli problemlerimizden birisi. Çünkü akademik bölümlenme ayrı bir şey, ders programları ayrı bir şey.

Mevcut akademik yapılanmanın hepsinin derslere yansıması, ders oranı kavgası yapılması hiç uygun değil. Hele hele her anabilim dalı için illa zorunlu ders açılması hiç gerekmez. Zorunlu ders önemli, seçimlik ders önemsiz gibi bir anlayış bence çok problemli. Her öğrenci her derse yatkın olmayabilir. Yatkın ve uygun öğrencilerle yapılacak seçimlik dersler, zorunlu derslerden daha etkili olabilir.

Meseleye pedagojik gözle bakarsak İlahiyat Fakülteleri'nde ders kredisinin çok fazla olduğunu kimse inkar edemez. Fiilî ders yapma esasına dayanan, bu kadar ders çeşidi ve kredisi dünyanın gelişmiş hiç bir ülkesinde yok. Bu kredilerin neredeyse yarıya indirilmesi lazım. Herkesin dersinin yarıya indirilmesine razı olması lazım. Ayrıca zorunlu ders sayısının daha da azaltılıp seçimlik ders saatlerinin artırılması lazım. Bu kadar dersle eğitim olmaz.

Öğrencileri bol bol araştırmaya ve yazmaya yönlendirmemiz lazım. Eğitimciler öğrenci merkezli eğitimin önemini sürekli vurguluyor. Öğrenci merkezli eğitim olur mu bu kadar dersle? Ben, fakültemde bazı gönüllü öğrencilerle özel ilgilenip, ders dışı zamanlarında klasik metinler okumaları ve araştırmalar yapıp sonuçlarını yazma yönünde çalışma yapmaları için organizasyonlar yapmaya çalışıyorum.

Öğrencilerin haftalık programlarının her günü, sabahtan akşama kadar neredeyse aralıksız dolu olduğundan böyle ek faaliyetler için ya da diğer sosyal aktiviteler için boş saatleri yok. Öğrencinin kütüphaneye gidecek zamanı yok. Şimdi pedagojik formasyon derslerinin eğitim programları içine alınmasından bahsediliyor. Bu olursa program yoğunluğu, altından kalkılmaz bir hale gelir. Öğrenci sabahtan akşama kadar, aralıksız derste olmak durumunda kalır. Kütüphaneleri

akşam açsanız bile bir öğrenci o yoğunluktan sonra gidip o yorgun kafayla kütüphanede çalışabilir mi?

Fakültelerimizin yapılanması ile ilgili başka bir sorunumuz da bütün dersler için Fakülte Kadrosuna akademisyen almamız. Bizim fakültelerdeki İslâmî İlimler dışındaki derslerin tamamı Edebiyat Fakültesinde bir bölüm olarak var. Yani Sosyal Bilimlerin Fakülte düzeyinde Lisans eğitimi veren her branşı bizde anabilim dalı ve dersi var. Fakülte şu anda hem İlahiyat hem Edebiyat Fakültesi gibi. Bu dersleri öğrencilerimiz üniversitelerimizin Edebiyat Fakültelerinden alabilirler.

Bu öneriye karşı, İlahiyat bilgisi olmayan hocaların İlahiyat öğrencisine ders vermesinin sakıncaları öne sürülüyor. İlahiyat bilgisi olmayan adamlardan kaça kaça İlahiyatın içine, çevremize kapanıyoruz, gettolaşıyoruz. Belki de içe kapanmamız sebebiyle başkaları bizi ve öğrencilerimizi yanlış tanıyorlar. Bizim öğrencilerimizin oralara, onların öğrencilerinin de bize derse gidip gelmelerinin sakıncaları olsa bile avantajları da var mutlaka. Sadece sakıncalarına odaklanmayalım. Niye bu kadar içe kapanmaya meraklıyız anlamıyorum!

Bir de meslek dersleri dışındaki, felsefe, sosyoloji, psikoloji, tarih ve sanat tarihi gibi din bilimleri branşlarına sadece İlahiyat mezunlarından akademik personel alıyoruz. Lisansı dört yıl bu branşlardan birinden okumuş kişileri değil, bu branşlarda son derece az ve yetersiz alt yapısı olan İlahiyat mezunlarını akademisyen olarak alıyoruz. Ayrıca İlahiyat Fakülteleri'ne gelen öğrenciler bir yandan seçme sınavlarının çok alt basamaklarından geliyor, öte yandan fakültede temelini çok zayıf aldığı bu dinbilimleri branşlarından hoca oluyor.

Doktorayı nerede yapıyor? Yine İlahiyat Fakültesinde ve İlahiyat kökenli hocaların nezaretinde mastır, doktora yapıyor. Bu arkadaşlar bizim dışımızdaki dünyadaki hiç kimseyle ne öğrenciliklerinde, ne akademik hayatlarında yüz yüze gelmiyorlar; İlahiyatta başlıyorlar İlahiyattan emekli oluyorlar. Bu tercihimizin gerekçesi hep aynı:

İlahiyat bilmeyen İlahiyat Fakültesine hoca olamaz. İlahiyat Fakültesi mezunu olmayanlara İlahiyat alt yapısı vermek mümkün değilmiş gibi bir tavır içindeyiz. Özellikle felsefe ve din bilimlerindeki arkadaşlara soruyorum. Hem lisansta hem yüksek lisansta İlahiyatın

içine bu kadar kapanması çok iyi bir şey mi? Siz felsefeci ve sosyal bilimci olarak bu içe kapanmayı nasıl savunabiliyorsunuz?

Fakültelerimizin yapılanması meselesinde iki boyut söz konusu: Birincisi akademik yapılanma, ikincisi program yapılanması. Bunları birlikte değerlendirsek bile akademik yapılanmayı birebir ders programlarına yansıtmamız gerekmez diye düşünüyorum. Bunu söylerken şunu kastediyorum:

Mevcut hocaların derslerinden bir kısmı kalkarsa bunlar ne yapacak, işinden mi olacak gibi endişeleri bir tarafa bırakarak yapılanma ve programlar meselesini ele almalıyız. Mevcut kadrolara ve akademik personele zaten hukuken kimse dokunamaz. Akademik yapılanmamızı kısa ve uzun vadeli olarak ele alabiliriz. Kısa vadede gelişmiş üniversitelerdeki İlahiyat Fakülteleri din bilimleri branşlarında akademisyen yetiştirme ve ders programlarını Edebiyat Fakülteleri ile işbirliği halinde planlayabilirler. Buna bence çok ihtiyacımız var.

Bu toplantımızda sıkça tekrarlanan meşruiyet sorununu da çözecek bir şey bu bence. Meşruiyet sorununun ve bize yönelik olumsuz tavırları en azından bir kısmı bu içe kapanışımızdan ileri geliyor diye düşünüyorum. Bir de şöyle itirazlar geliyor: Edebiyat Fakültelerinde felsefe ve Sosyal Bilimler dersleri İngilizce kaynaklara dayanıyor, Arapça bilmiyorlar, İslâm Felsefecisine orada mı doktora yaptıralım? Ben sadece bizimkiler oralara gitsin demiyorum. Bizimkiler orada, onlar bizde doktora yapsın, bizimkiler orada dersleri İngilizce, onlar da bizde Arapça olarak alsın. Orada Arapça bilen felsefeciler ve sosyal bilimciler olsun. Bizde de farklı kaynaklardan beslenmiş akademisyenler olsun. Onlar yapmıyor biz yapmıyoruz. Kim yapacak bu işi? Zaten bu işi buna yatkın ve meraklı olanlar yapacak, herkes değil.

Üstelik artık katı branşlaşma değil, disiplinler arası ve çok disiplinli üniversite yapılanmaları revaçta. Edebiyat Fakültelerinin bütün bölümlerinin bulunmadığı gelişmemiş üniversitelerde biz yine İlahiyat Fakülteleri'nde hocalarımızı yetiştirmeye devam edebiliriz. Uzun vadede Fakültelerimizin yapılanmasını ise uzun vadeli vizyonlarla onar yıllık planlar yapabiliriz.

Bölüm yapılanması hakkında da bir hususu belirtmeden geçemeyeceğim. İslâm Tarihi Anabilim Dalı'nın neden Temel İslâm Bilimleri bölümü dışına çıkarıldığı bir türlü benim aklımın almadığı bir şey.

İlahiyatçılar temelde tarihçi sayılır. Fıkıhcı, tefsirci, kelamcı, hepimiz tarihle günümüz arasında bağ kurmak için de olsa kaçınılmaz olarak tarihle uğraşıyoruz. Tefsir tarihi, fıkıh tarihi, hadis tarihi okutuyoruz.

Peki, İslâm Tarihçileri ne okutacak? Aynı şeyleri okutursa tekrara düşecek. O yüzden ağırlıklı siyasî tarih okutuluyor. Oysa Sosyokültürel ve sosyoekonomik tarihe ağırlık verilmeli ve İslâmî İlimler bu alanlarla bütünleşik bir şekilde verilmeli ki öğrencilerimiz mümkün olduğunca büyük tarih resmini yakalayabilsin. Bu nedenle İslâm Tarihi Anabilim Dalı'nın, İslâm Bilimleri bölümünde olması ve derslerin bölümün diğer dersleriyle eşgüdümlü olarak planlanması lazım. Sanat Tarihi de Kültür Tarihi'nin bir bölümü olarak yine İslâm Tarihi dersi içerisinde İslâm Bilimleri bölümüne geçmiş olur.

Uygulamalı Sanat Dersleri'ne gelince, zaten özel yetenek isteyen bir ilgi alanı olduğundan bu tür dersler seçmeli olur. Ya öğrenciler yeteneğine göre bu dersleri Güzel Sanatlar Fakültelerinden alır ya da İlahiyat Fakülteleri'nde bu branşın akademisyenleri mevcutsa bunlar ders verir. Bu Anabilim Dalları "Uygulamalı Sanatlar Bölümü" gibi müstakil bir bölüm de olabilir veya mevcut bölümlerden birisine de bağlanabilir.

Din Bilimleri Bölümü'ne gelecek olursak, bu bölümün derslerinin seçimlik olması gerektiği kanaatindeyim. Niye diyeceksiniz? Bunun birden çok sebebi var: Her şeyden önce Felsefe ve Sosyal Bilimler temel altyapı ve yetenek isteyen alanlardır. Herkes bu alanlara yatkın değildir. Bir yanda keşke daha fazla felsefe ve din bilimleri dersi olsa diyen öğrencilerimiz, öte yandan bu dersleri, zorunlu olduğu için kerhen alan öğrencilerimiz var.

Derslerin seviyesini en alt düzeydekiler belirlediğinden motivasyon ve seviye düşüyor ve bu alanlara meraklı olan öğrenciler mağdur oluyor. Bu öğrencilere bir arada ders vermek çok yanlış. Felsefe ve Din Bilimleri'ni seçmeli yaparak, daha gönüllü daha yetenekli öğrencilerimizi daha iyi yetiştireceğimiz ve bu alanlarda daha başarılı olacağımıza inanıyorum. İslâmî İlimler zorunlu, Felsefe ve Din Bilimleri ile Uygulamalı İslâm sanatları dersleri seçmeli olacak şekilde bir ders programı öneriyorum.

Biz burada yıllardır YÖK'ün bize program dayattığını şikâyet ettik. Şu anda YÖK programı siz yapın dedi. Bundan sonra İlahiyatlar

için müşterek program talebinden vazgeçelim. Her fakülte kendi programını hocalarıyla ve uzmanlarıyla istişare ederek yapsın. Buna karşı sıklıkla yatay geçişlerde sorun olacağı itirazı ileri sürülüyor. Yahu kaç kişi yatay geçiş yapıyor. Koskoca sistemi yatay geçişe göre mi yapılandıracağız? Yatay geçişlerde her fakülte kendi programına göre intibak uygulamasını yapar, yatay geçiş yapan da ona razı olur.

Fakültelerin kendi programlarını yapmaları durumunda programlarda müştereken bulunması gereken olmazsa olmaz dersler, İlahiyat Fakültesi temsilcilerinin yapacakları müşterek toplantılarda belirlenip, fakültelerin bu asgarî müşterekte birlikte uygulama yapması sağlanabilir. Bunun üstüne her İlahiyat Fakültesi kendi akademik kadro ve altyapı imkânlarına göre programın geri kalan kısmını düzenler.

Her fakültenin imkânları, altyapıları farklı. Fakülteler kendi durumlarına göre geçici veya gittikçe gelişen programlar yapabilirler. Programlarını belli bir süreç içerisinde geliştirmek üzere mevcut durumlarına adapte edebilirler. Biz şimdiye kadar hep müşterek programlara alıştığımızdan bu konuda çekingen davranıyoruz gibime geliyor.

YÖK'ün programları serbest bırakması yıllarca beklediğimiz bir şeydi. Şimdiyse bu imkânı yeterince değerlendiremiyoruz. Ayrıca yıllardır gizli ve açık sürdürdüğümüz, hangi Fakültenin program önerisi uygulansın diye sürekli boş yere enerji kaybettiğimiz program tartışmalarından da kurtuluruz. Ayrıca bu da Fakülteler arası rekabet açısından da faydalı olacaktır.

Sönmez KUTLU[*]

Tahsin Bey'in sunduğu bir çerçeve var. Aslında şu anda üniversellik sorunu sadece İlahiyatların değil diğer bütün alanların bir sorunudur. Batı'da bir üniversite kampüsü içerisindeki bir kütüphanenin planlanmasına baktığınızda üniverselliğin ne anlama geldiğine tanık olabilirsiniz. Bütün bilim alanları birbiriyle ilişkilidir ve birbiriyle birlikte çalıştığını görebiliyorsunuz. Fakat bizdeki tartışmalarda üniversellik sorunu ile ilgilenilmiyor. Bazı arkadaşlar, toplum nezdinde İla-

[*]Prof. Dr., Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

hiyatların meşruiyet kazanamamasının sebeplerini pozitivizm, laiklik ve rasyonalizmi savunmalarını gösteriyorlar.

Ankara İlahiyat geleneğine pozitivist demek son derece yanlıştır. Ben bu geleneği pozitivist görmüyorum. Ankara İlahiyatın programlarını ve gene amaçlarını Pozitivist bir kadro belirlemedi. Ben bir tarama yaptım. Acaba Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinin ilk yayınlarında veya sonraki yayınlarında pozitivizmin savunusu veya izleri var mı? Fakültede görev yapan öğretim kadrosunun yayınlarını taradım. Bu yayınlarda pozitivizm savunusu diye bir şey yok. Asıl sorun İlahiyatın üniversiteden tecrit edilmiş olması ve siyasîleşmesidir. İlahiyat Fakülteleri, dün de bugün de siyasetin kontrolünde tutulmak istenmektedir. Aslında siyaset bize meşruiyet kazandırmıyor, aksine bizi dumura uğratıyor. Siyasete yakın oldukça veya onlarla karşılıklı meşruiyet devşirmesine girdikçe, İlahiyat Fakülteleri'nin eğitim öğretim ve üretim kalitesi düşüyor. Yani siyaset bizi bozuyor ve kişiliksizleştiriyor.

Meşruiyet sorunumuzun olduğu bir gerçektir. Bana göre bunu aşmanın yolları bilimsel ve akademik kimliğin güçlendirilmesinden geçer. İslâm hakkındaki bilgi üretimi sosyal bilimlerin usul ve yöntemleriyle olmalıdır. İslâmî ilimler tanımlaması, sadece akademik açıdan yapılacak tasniflerde kullanılabilir. Bu, ilgili ilimlerin meşruiyetini belirleyen bir tanımlama değildir.

İslâmî ilimlerin meşruiyeti de, nesnel ve doğrulanabilir olmasıyla sağlanabilir. İslâmî ilimler şeklinde isim değişikliği, meşruiyet kazandırmaz ve sorunları çözmez. Ayrıca Temel İslâm Bilimleri tanımlaması da sloganik bir kullanımdır. İslâm düşüncesinde, hak ve hakikati ortaya koymaya yönelik bütün bilimsel faaliyetler muteberdir ve şereflidir.

İlmî geleneği bir pramit gibi düşünürsek, Müslümanlar ilim tasniflerinde birinci katmana bütün ilimler için geçerli olan evrensel ilkeleri, ikinci katmana tabiî bilimleri, üçüncü katmana sosyal bilimleri, dördüncü katmana din bilimlerini, beşinci katmana İlahiyat bilimlerini, daha üste İslâm bilimini, en sona da özel bilim alanlarını koymak durumundadır. Her bilim dalının, piramidin tepesine kadar bilgi ürettiği kendine özgü bir alanı vardır. Ürettiği bilginin ilmî usul ve geleneğin evrensel ilkeleriyle bir ilişkisi vardır. İlahiyat alanı ve eğitimi sosyal

bilimlerden bağımsız değildir. Diğer bilimlerin bilgi üretme süreçlerinden de, imkânlar elverdiği ölçüde haberdar olmalıyız.

Bizdeki akademik yapılanma, açık söylemek gerekirse tamamen şekilseldir. Ayrıca İlahiyatlarda yürürlükte olan programlar akademik bölümlemeye uygun değildir. Programlarla bölümler arasında uyumun tek örneği 1970'lerde ve 1980'lerdeki programlardır. Bu dönemlerdeki programlarla akademik bölümler arasında uygunluk kısmen gözetilmiştir. Mesela, 1970'lerde ve 80'lerde Kelam ve İslâm Felsefesi ile Tefsir-Hadis bölümleri vardı. Anabilim dallarının da programla ilişkisi söz konusuydu ve herkes kendi isteğine göre bir bölüm seçebiliyordu.

Türkiye'de henüz mesleklerin ve hizmetlerin, din hizmetlerinin tadadı yapılmamış ve ona uygun programlar geliştirmemiştir. İlahiyat eğitimine kapasitesinin üzerinde bir misyon biçilmektedir. Mütehassısı, mütefennini ve mütedeyyini, tek bir programla yetiştirmeye çalışıyoruz.

Bence bu üçü birbirinden farklı programları ve eğitimi gerektirmektedir. Yani din hizmetleri, meslekî eğitim ve akademik eğitim birbirine karıştırılmamalıdır. Akademik İlahiyat programı diğer alanların da temelini oluşturmalıdır. Tabiî ki yüksek lisans ve doktorada bu eğitimin en ileri düzeyini oluşturmaktadır. Akademik İlahiyat, ilim adamı ve diniyat mütehassısıs yetiştirmelidir.

Meslekî İlahiyat, akademik olarak üretilen dinî bilginin eğitimi ve öğretimi sürecinde yer alacak öğretmenler yetiştirir. Üçüncüsü din hizmetleri bölümü olabilir. Bu bölüm de Diyanet İşleri Başkanlığı'nın din hizmetleri alanındaki ihtiyaçlarını karşılayacak İlahiyat teknisyenleri yetiştirir. Ama bunların ilk üç yılını ortak okunan akademik İlahiyat eğitimi oluşturur. Buna göre programlar yapıldığı takdirde bölümlemelerde değişebilir.

Son zamanlarda anabilim dalları ile ilgili yapılan değişikliklerde, iki etken öne çıkmaktadır. Birincisi, güzel Kur'ân okumayı İlahiyatın birinci misyonu haline getirmek. İkincisi de vakıf üniversitelerinde veya bazı yeni açılan İlahiyatlarda, eleman sıkıntısının önüne geçmek. Eleman bulunmadığı için birbiriyle ilişkili anabilim dallarını birleştirme yoluna gidiliyor. Alınan öğretim üyesi iki alanın derslerini veriyor.

Örneğin Mezhepler Tarihi ile Kelam'ı birleştirerek tek elemanla daha ucuza getiriyorlar. Mezhepler Tarihi alanında doktora yapmış birisi Kelam dersi veremiyeceği gibi Kelam alanında doktora yapan da Mezhepler Tarihi derslerini veremez. Ankara İlahiyat'ta şimdiye kadar bu iki alan, hep kendi uzmanları tarafından verilmiştir. Anabilim dalları arasında bazan oldukça alakasız birleştirmeler de söz konusu olmuştur. Örneğin Musiki ile İslâm tarihini birleştirmek gibi. Maalesef bugün İlahiyat eğitiminde duygusallık ve siyasî söylem öne çıkarılmak istenmektedir. Eğer bir fakülte açılacak ise, önce bunun alt yapısı hazırlanmalı, programları yapılmalı, hangi programın kaç öğretim üyesiyle yürütülebileceği ve öğretim üyesi başına düşen öğrenci sayısı ile ilgili kriterler belirlenmelidir. Bu şartları sağlayan fakülteler öğrenci alabilirler.

Bölümlerdeki Anabilim dalları be bilim dalları dağılımı, İlahiyatlarda tek program uygulandığında daha büyük sorunlar oluşturmaktadır. Çünkü her anabilim dalı ve altındaki bilim dalları, maddi gelir amacıyla kendine karşılığı olmayan adlarla dersler koydurmaya çalışmaktadır. Bu durum yüksek lisans ve doktorada daha büyük sorunlara sebep olmaktadır.

Yüksek lisans ve doktora öğrencileri tek bir anabilim dalına mahkûm edilmektedir. Diğer alanlardan ders alması engellenmektedir. Genç akademisyen adayları kendi dışındaki bilim dallarında üretilen en basit bilgilerden habersiz yetişiyorlar. Bu durum İlahiyatta miyoplaşmaya sebep oluyor. Anabilim dallarının genel bölüm mantığından bu kadar kopuk olmasının hiçbir mantığı yok. Yani bunları mümkün olduğu kadar asgariye düşürmekte fayda vardır.

İlahiyat Eğitiminin Yeniden Yapılandırılması ile İlgili Bir Öneri

İlahiyat öğretiminin ya da yüksek din eğitiminin yeniden yapılandırılmasının önündeki bazı sorunları burada ana hatlarıyla analiz ettik. O halde bu sorunların nasıl aşılacağı konusunda önerileri tartışabiliriz. Din hizmetleri elamanı (müftü/vaiz ve imam) ve meslekî eğitim (ilköğretim, ortaöğretim, İmam-Hatip Lisesi ve Kur'ân Kursu Öğreticiliği vb.) de bu kurumlar yoluyla verilebilir. Ancak bu alanlar üniversal bir eğitimin parçası olan İlahiyat eğitiminin araştırma ve yüksek din öğretimi misyonunun önüne geçirilemez.

Meslekî alanlar, İlahiyat Çekirdek Eğitimi'nin üzerine bölüm mantığı ile ilave edilebilir. Ayrı programlar halinde verilme yoluna gidilmesi, İlahiyat Fakülteleri'nde enerjinin boşa harcanmasına sebep olmaktadır. İhtisaslaşmayı öne çıkaran bölüm mantığı ile İlahiyat eğitimi, beş yıllık sürede usûl, giriş, tarih dersleri, araç dersleri ve İlahiyat bilimleri-uzmanlık alan dersleri veya meslekî alan dersleri olarak şu şekilde yapılandırılabilir. İlk üç yılında dil, usul, giriş, tarih ve araç dersleri ile temel İlahiyat eğitimi verilebilir.

Bu aşamada 1. Sınıfta (Hazırlık) Arap Dili ve Kur'ân'ın Ana Konuları verilebilir. 2. Sınıfta Bilim Tarihi, Tarih Felsefesi ve Bilimsel Yöntem, Akademik Yazıcılık, Farsça, Din Sosyolojisi, Din Psikolojisi, Antropoloji, Etnografi, İslâm Sanatları ile Hz. Muhammed'in Hayatı, Türk İslâm Edebiyatı, 3. Sınıfta Fıkıh Usulü, Tefsir Usulü, Hadis Usulü, İslâm Tarihi, Felsefe, Mantık, Mezhepler Tarihi, Kelam, İslâm Felsefesi, Yazmaları Tahkik Yöntemi ve Tasavvufu 2. ve 3. Sınıflarda bir batı dili orta düzeyde verilebilir. Ancak ileri düzeyde bir veya birden fazla batı dilini Üniversite'nin Yabancı diller bölümünün açacağı yaz kursları veya Dil okullarından alma imkânları öğrenciye tanınmalıdır.

4. ve 5. Sınıflarda artık bölüm mantığı benimsenmelidir. Bu aşamadan itibaren İlahiyat alanında uzmanlaşmaya imkân verecek Tefsir-Hadis Bölümü, Fıkıh ve Fıkıh Usulü Bölümü, Kelam-Mezhepler Tarihi Bölümü, Felsefe-Din Bilimleri Bölümü, İslâm Felsefesi ve Ahlâkı Bölümü, İslâm Tarihi ve Sanatları Bölümü gibi bölümler oluşturulabilir. Bu bölümleri seçenlere o alanda uzmanlaşacağı ölçüde derinlemesine eğitim ve öğretime imkân veren proje ve seminer dersleri konulmalıdır. İlahiyat programının bu kısımlarının kaynağı İmam-Hatip Liseleriyle sınırlandırılmamalı, başarı düzeyi yüksek bütün lise mezunlarına açık olmalıdır.

4. ve 5. Sınıfta meslekî eğitim, akademik İlahiyat ve din hizmetleri ile ilgili modül programlar konabilir. Bu yaklaşımla ilk üç yılda ortak eğitim aldıktan sonra bu sınıflarda ilgili mesleklerin tadadı yapılarak hangi kurumda hizmet verecekse o kurumlardan meslekî yeterliliklerini belirlemeleri istenir ve buna göre modüler programlar hazırlanır.

Örneğin İlköğretim Din Kültürü Öğretmenliği Bölümü, Ortaöğretim Din Kültürü Öğretmenliği Bölümü, İmam-Hatip Lisesi Öğret-

menliği Bölümü, Kur'ân Kursu Öğreticiliği Bölümü ve Müftü-Vaizlik Bölümü veya ihtiyaca göre benzeri bölümler ihdas edilebilir. Meslekî bölümler, ilgili paydaşlarla işbirliği ile uygulama ağırlıklı olarak verilebilir. Bu bölümleri, her bölüm için konulacak kriterleri sağlayan İlahiyatlar açabilir. Bu bölümler de bütün lise mezunlarına açık olmalıdır.

Beş yıllık eğitim sürecinde öğrenciye yeni ilgi alanları oluşturmak veya ilgi duyduğu alanda kendini geliştirmek için 2. Veya 3. sınıftan itibaren seçmeli dersler havuzu oluşturulabilir. Bu havuzdan bütün bölümlerdeki kişiler, 20 kişilik kontenjan içerisine girebilmek için sistem üzerinden ilk seçen 20 kişi alınır. Seçmeli dersler, her yıl okutulmak yerine birkaç yıllığına projeli dersler şeklinde okutulmasına da imkân tanınacak şekilde belirlenebilir. Bu derslerde güzel Kur'ân okumak isteyenler, bunu bir sanat olarak icra etmek isteyenler kendisini geliştirebilir ve bunlarla ilgili sertifika alabilir ve diploma transkribine işlenebilir. Kur'ân'ı iyi okumak bir sanattır. Sese, hançereye ve diğer becerilere ihtiyaç duyar, hatta sanata kabiliyeti olanların işidir. Sanat icra edildikçe gelişir.

İlahiyatlarda Kur'ân okumayı bir sanat işi olarak görüp görmeme sorunu vardır. Her İlahiyat öğrencisini bu konuda aynı seviyede görmek ve aynı şeyleri istemek doğru değildir. Bu sorun Kur'ân okumak isteyenlere seçmeli ders koyarak, isteyenlere kendini geliştirme imkânı verilerek çözülebilir.

Seçmeli dersin cazip hale gelmesi, Kur'ân okumayı bir sanat olarak icra eden kimselerin vermesiyle de yakından ilgilidir. Seçmeli ders kapsamında isteyen öğrenciler, klasik medrese geleneğinde okutulan derslerin kitaplarını okuyabilir, yanısıra İslâm bilim ve medeniyetinin köşe taşları durumundaki şahsiyetleri bu projeli derslerde genişçe inceleyebilirler.

İlahiyat alanına yardımcı olabilecek iletişim, medya, bilim ve teknik, yöneticilik gibi dersleri ya kendi Fakültesinde veya Üniversitenin seçme dersleri havuzundan alabilir. Beş yıllık eğitim, İlahiyat uzmanlık alanı için bir bitirme teziyle sonlandırılarak yüksek Lisans mezunu, diğer bölümler için ise tezsiz yüksek lisans diploması verilebilir. Doktora eğitimi bu eğitimde yeterince başarılı olanlara verilebilir. İlahiyata alınacak öğrenciler, İlahiyat bölümünü ve meslekî/din hiz-

metleri bölümünü seçerek gelirler. Teklif edilen programın tablo üzerinde yapılandırılması şöyle olabilir:

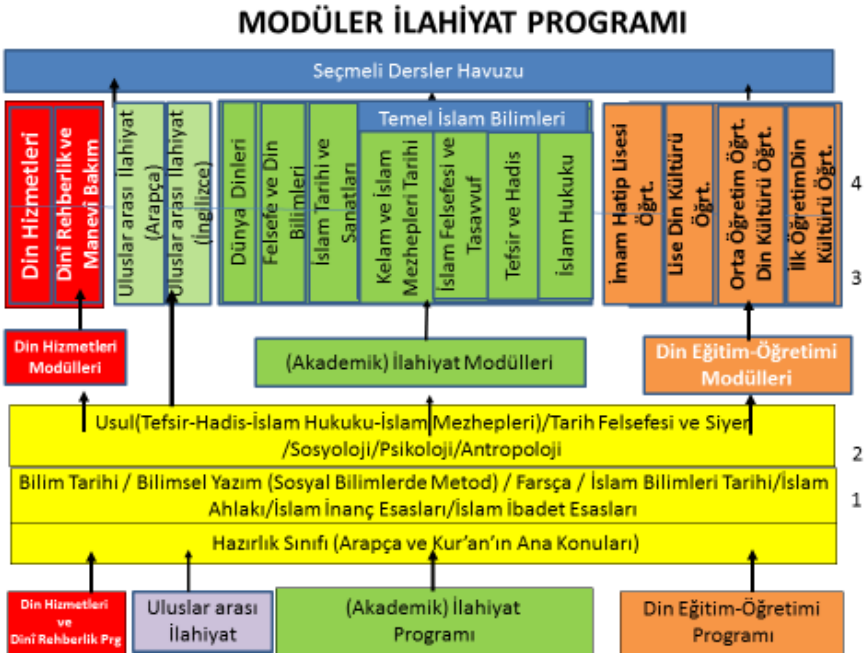
MODÜLER İLAHİYAT PROGRAMI
Seçmeli Dersler Havuzu
Din Hizmetleri
Dinî Rehberlik ve Manevî Bakım
Uluslar arası İlahiyat (Arapça)
Uluslar arası İlahiyat (İngilizce)
Dünya Dinleri
Felsefe ve Din Bilimleri
İslam Tarihi ve Sanatları
Temel İslam Bilimleri
Kelam ve İslam Mezhepleri Tarihi
İslam Felsefesi ve Tasavvuf
Tefsir ve Hadis
İslam Hukuku
İmam Hatip Lisesi Öğrt.
Lise Din Kültürü Öğrt.
Orta Öğretim Öğrt. Din Kültürü Öğrt.
İlk ÖğretimDin Kültürü Öğrt.
4
3
Din Hizmetleri Modülleri
(Akademik) İlahiyat Modülleri
Din Eğitim-Öğretimi Modülleri
Usul(Tefsir-Hadis-İslam Hukuku-İslam Mezhepleri)/Tarih Felsefesi ve Siyer /Sosyoloji/Psikoloji/Antropoloji
2
Bilim Tarihi / Bilimsel Yazım (Sosyal Bilimlerde Metod) / Farsça / İslam Bilimleri Tarihi/İslam Ahlakı/İslam İnanç Esasları/İslam İbadet Esasları
1
Hazırlık Sınıfı (Arapça ve Kur'an'ın Ana Konuları)
Din Hizmetleri ve Dinî Rehberlik Prg
Uluslar arası İlahiyat
(Akademik) İlahiyat Programı
Din Eğitim-Öğretimi Programı

Günümüzde toplumun dini ihtiyaçları artmış ve sorunları farklılaşmış ve bu ihtiyaçları karşılayabilmek ve sorunları çözebilmek için din hizmeti ile ilgili farklı meslekî alanlar ortaya çıkmıştır. Örneğin İlköğretim Din Kültürü Ahlâk Bilgisi Öğretmenliği, Kur'ân Kursu Öğreticiliği, İmam-Hatip Öğretmenliği, Diyanet Din Hizmetleri Uzmanlığı, Dinî Danışmanlık, Manevî Bakım Rehberliği ve benzerleri birer meslek alanı haline gelmiştir.

Toplumsal değişimin ve ihtiyaçlardaki farklılaşmaların farkında olup, bütün bunları merkezden empoze edilen tek tip İlahiyat programı ile birlikte vermek hem imkânsız hale gelmiş hem de bilimsel eğitim ve meslekî eğitimin temel ilkelerini ve çerçevesini zorlamaya başlamıştır. İlahiyat programı, ya tamamen teknik meslekî bir eğitime veya her konuda eğitim veren ama hiç birisinde başarılı çıktıları olmayan, tabir caiz ise, aspirin eğitimine dönüşmeye başlamıştır. Çünkü böyle bir programın uygulanmasında mevcut İlahiyat Fakülteleri ne yeterli kadroya ve fizikî imkâna ne de yardımcı elemana sahiptir. Bir-

den fazla program uygulayan ve yanı sıra ikinci eğitim ile ön lisans, lisans tamamlama eğitimi veren İlahiyat Fakülteleri'nin her birinin kendine özgü ihtiyaçlarını karşılayacak programlara ihtiyacı vardır. Mevcut programları ayrı ayrı fakülte programları gibi yürütmek, öğretim üyelerinin boşa enerji harcamasına ve öğrencilerin yeterince eğitimden amaçlanan yeterlilikleri ve kazanımları edinememelerine yol açmaktadır. Her şeyden önce, program geliştirme eğitimin önemli bir alanıdır ve bu konudaki bilimsel gelişmeler doğrultusunda yapılmasında büyük faydalar vardır.

Dünyanın pek çok yerinde akademik eğitim ile meslekî eğitim farklı modüler programlar şeklinde veya bölümler mantığıyla verilmektedir. Bu sebeple programda yer alacak zorunlu ve seçmeli bütün dersleri tek tek belirleyip bütün İlahiyatlara uygulamaya mecbur etmek sorunu çözmek yerine daha büyük sorunlara sebep olmaktadır. Her fakülte, önce ne tür bir eğitim vereceğine ve bu eğitimi hangi programla vereceğine kendisi karar verebilmelidir. Yükseköğretim evrensel eğitim açısından bunu koordine edebilir ve bu programların geliştirilmesine katkıda bulunabilir.

Yüksek Öğretim Kurulu, Fakülteleri, mevcut akademik potansiyeline, fizikî imkânlarına, tarihsel tecrübesine ve öğrenci kapasitesine uygun olarak sınıflandırabilir ve dünya eğitim standartlarına uygun olarak hangi programın kaç öğretim üyesi tarafından yürütüleceğini ve bir öğretim üyesine kaç öğrenci düşeceği konularında temel ilkeleri belirleyebilir. Fakülteler buna uygun olarak kendini geliştirerek, hangi programa uygun yeterli kriterleri sağlarsa o programı açar ve öğrenci alımına başlar. Bu sürecin tersinden işlemesi bilimsel olarak önemli sorunların ortaya çıkmasına sebep olmaktadır.

Fakültelerin öğretim üyesi kapasitesi ne kadar güçlü olursa olsun, gelinen süreçte var olan İlahiyat programlarının tümünü yürütebilmeleri imkânsızdır. Bu durum üniversitenin araştırma ve incelemeye dayalı bilimsel bir eğitim yapmasını güçleştirmekte, öğretim üyelerinin İlahiyat alanında etkili ve evrensel düzeyde araştırma yapmalarını engellemektedir. Böylece İlahiyat Fakülteleri geleneksel bilginin aktarıldığı, bilimsel bilginin üretilemediği ve daha çok kazanmaya yönelten ticari kurumlara dönüşmeye başlamıştır.

Son dönemde yapılan program değişikliklerinde, İlahiyat eğitim ve öğretiminde bilimsel zihniyet zayıflatılmış, dinî bilgi üretiminde akıl ve vahiy işbirliği görmezden gelinmiş, onun yerine duygular ve toplumsal heyecanı öne çıkaran, dinî bilgiyi Kur'ân ve Sünnetle sınırlandıran, felsefî bilimleri ve din bilimlerini (hikmeti) zayıf düşüren, Temel İslâm Bilimlerine (Tefsir, Hadis, Fıkıh ve Kelam) ağırlık veren bir yaklaşım benimsenmiştir.[1]

Yeni programda, hüküm ve gelenek, hikmet ve akla öncelenerek, İlahiyat eğitimi geçmişte üretilen dinî bilginin aktarımına dönüştürülmüştür. Bu durum programda yer alan derslerin saatlerine kadar yansımakla kalmamış, hüküm derslerinin arkasına "Tarihi" konularak geleneğin arkeolojisi yapılmaya yönelmiştir. İkinci önemli bir husus, İlahiyat öğretimi, yüksek diniyat mütehassısı, bilim adamı ve mütefekkir yetiştirmek yerine Diyanet İşleri Başkanlığı'nın ve Millî Eğitim Bakanlığının mesleğe yönelik ihtiyaçları doğrultusunda diyanet teknisyeni ve meslek öğretmeni (mütefennin) yetiştirmeye yönelmiştir.

Diyanet ve Millî Eğitim Bakanlığının İlahiyatla program hazırlama konusundaki işbirliği, program yapmak veya önermek değil, her kurumun kendi mesleğinin yeterliliklerini belirleyerek İlahiyat Fakülteleri'nden bu yeterliklere sahip mezunlar yetiştirecek programlar yapmasını istemesi şeklinde olabilir. Hiçbir dönemde İlahiyat Fakülteleri paydaşı durumunda olan bir kurumun bu kadar emri altına girmemiştir.

Gelenekçi zihniyet burada kendini göstermektedir. İlahiyat fakülteleri, ilmî müesseseler olarak kalmalı ve meslekî eğitim yaptıran bir fakülteye dönüşmemelidir. İlahiyat öğretimi, heyecanlı, duygusal, dindar ve mütedeyyin yetiştirmeyi amaç edinmez, bunun yerine klasik kaynaklardan hareketle bilimsel verilere dayalı doğru ve tutarlı dinî bilgi üreten, araştırma ve sorgulamayı sanat haline getiren, başkalarının fikirlerine tahammül edebilen, söyleneni anlayabilen, en küçük ayrıntıları dikkate alan tecessüs ruhlu, yaşanan hadiselerle ilgili medeni bir şekilde olumlu ve olumsuz görüş bildirebilen, görüşlerinin

[1] Bu programların hazırlanmasında yer alan Salim Öğüt, bir yazısında İlahiyat programlarının amacını şöyle tanımlamaktadır: "Programların amacı, iki temel kaynak olan Kur'an ve Sünneti temelli nesiller yetiştirmekten ziyade, çağdaş değerlerle uyumlu bir İslâm anlayışı inşa etmektir."

eleştirilmesine katlanabilen, kendini ifade edebilen özgüven sahibi ve bedii zevkleri olan, sanat ruhlu kimseler yetiştirmektir.

Yeniden yapılanma, metot, ölçme değerlendirme, programlar ve ders kitaplarını daha da güçlendirme, mevcut uygulamayı geliştirme ve taşranın merkezle olan ilişkilerinin esnek hale getirilmesi, karar verme yetkisinin paylaşılması demektir.[2] Son değişikliklerde merkeziyetçi bir yaklaşım öne çıkmış, İlahiyatların her birine kendi ihtiyaçlarına göre kendi programlarını hazırlama ve uygulama imkânı verilmedi. Üniversitelere ve fakültelere gerekli özerklik verilmedikçe, ne yükseköğretimde ne de İlahiyat öğretiminde yeniden yapılanmadan söz edilebilir.

Eğitim-öğretim ve özellikle din eğitimi ve öğretimi, sık sık değişen ve sil baştan yapılandırılan ya da kurgulanan günübirlik bir konu değildir; bu sebeple güncel ve ideolojik siyasî projelerin bir parçası olarak değil, siyaset üstü ve uzun vadeli politikalar gerektiren hassas ve hayatî bir konudur.

Yüksek din eğitim ve öğretimini yapılandırmadan önce, tarihsel din eğitimi ve öğretimi tecrübemizin güçlü ve zayıf noktalarının belirlenmesi, din eğitimi ve öğretimi konusunda toplumsal ihtiyaç analizlerinin yapılması, bu ihtiyaç analizlerine göre din eğitimi ve öğretimi ile ilgili mesleklerin tadadının yapılması, yüksek din eğitim ve öğretimi alanında bilim dünyasında geliştirilen yöntem ve yaklaşımların bilinmesi büyük önem arz etmektedir.

Yapılandırma, geçmişte uygulanan İlahiyat Fakülteleri, yüksek İslâm enstitüleri ve İslâmî ilimler akademisi programlarını masaya koyarak, onlarda yer alan derslerin saatleri üzerinde matematiksel olarak oynamak ve belli bir sayıyı tutturmakla veya Bologna sürecine uydurma iddiasıyla sadece programlar üzerinden gerçekleştirilemez. Şu noktanın altını çizmekte yarar görüyorum:

İlahiyat meslek elamanı yetiştiren bir kurum değildir. Bu kurum düşünen insanların dini bütün yönleriyle tartışabildikleri bir kurum olmalıdır. İlahiyat fakültelerini doğuş dönemindeki kimliğine, yani yeni araştırma alanları keşfetmeye çalışan, sorgulamayı esas alan, ta-

[2] Cemal Tosun- Recai Doğan, "İlahiyat Fakültelerinin Yeniden Yapılanması Üzerine", *Türkiye'de Yüksek Din Eğitiminin Sorunları, Yeniden Yapılanması ve Geleceği Sempozyumu Bildiriler-Müzakereler,* 16-17 Ekim 2004 –Isparta), Isparta 2004, s. 492.

rihsel eleştiriye ve özeleştiriye önem veren yüksek diniyat mütehassısı yetiştiren bir kurum olma kimliğine yeniden kavuşturmak tarihsel bir sorumluluktur.

İlahiyatın veya yüksek din eğitim ve öğretimi ile ilgili sorunların çözümünde, geçmişte düşülen hatalara düşmemek için, zihniyet kutuplaşması mantığıyla değil, İslâm medeniyetinde medrese tecrübesini, Cumhuriyet dönemindeki İlahiyat tecrübesini ve dünyada şu anda var olan tecrübeleri doğru okuyarak ve de toplumun ihtiyaçları göz önünde bulundurarak, bu kurumları İslâmî değerleri yeniden üreten ve güncelleştiren yeni ilmî müesseseler olarak yapılandırma yoluna gidilmelidir.

Süleyman AKYÜREK[*]

Şu an İlahiyat Fakülteleri'nde ve diğer yüksek din öğretimi kurumlarında (adları ne olursa olsun) akademik yapılanma (bölüm ve anabilim dalları) alan adlarına göre yani konu merkezlidir. İstihdam alanlarını dikkate alan bir yapılanma ve bölümleme yoktur. DKAB bölümleri İlahiyat Fakültesinde açıldığı zaman mesleğe/istihdama dönük bir bölüm çıkmış oldu. Bu yüzden DKAB Öğretmenliği Bölümü İlahiyatların konu merkezli bölümlenmiş olan yapısına aykırı bir durum arz etmiştir.

Akademik yapılanma konu merkezli olsa bile lisans veya yüksek lisans programlarında istihdamı dikkate alan bölümler açılabilir. İlahiyatların şuan ki akademik ve program yapısı istihdam alanlarını yeterince dikkate almadığı için pedagojik formasyon açısından söylersek Fen-Edebiyatların durumuna düştük. Öğrencilerimiz 5 yıl eğitim-öğretimden sonra bir meslek kazanmak için 6. Yılı okumak durumunda kalıyor. 5-6 yıl sonrasında KPSS sınavlarına girecek mezunların sayısı artacak ve bir yığılma meydana gelecek. Benim önerim istihdama yönelik bölümleme ya da programlar oluşturmalıyız. Bu durum İlahiyat alanında üretilen dinî bilginin ne kadar işe yaradığı, üretilen bilgideki eksikliklerin neler olduğunu görmeye yardım edebilir.

Ayrıca ülkemizdeki ve küresel ölçekli sorunlara dini açıdan çözüm üretme konusunda İlahiyat alanının veri toplamasına ve değer-

[*]Prof. Dr., Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

lendirmesine katkı sağlayabilir. Bu çerçevede istihdam alanlarına yönelik programları yürütmede ve öğrencilerimizin pedagojik formayon eğitimini sürdürmelerinde yardımcı olmak üzere "Din Eğitimi ve Hizmetleri Bölümü" kurulabilir.

Uzun vadeli bir öneri olarak da, günümüzde konulu üniversiteler kurulmaya ve gelişmeye başladı. Ekonomi, güzel sanatlar üniversiteleri kuruldu. Sağlık üniversitesinden söz edilmektedir. Bu çerçevede İlahiyat alanını çeşitli boyutları ile ele alacak, diğer disiplinlerle ilişkilerini kurmaya katkı sağlayacak, ayrıca istihdam alanlarındaki ihtiyaçları da karşılayacak (Örneğin bu gün Hemşirelik Fakültesi adıyla bir mesleğe yönelik fakülte kurulabilmektedir.) bir "İlahiyat Üniversitesi" kurulabilir. Böylece birbirinden farklı birçok amacın bir fakülteye yüklenmesi yerine farklı amaçlara göre kurulmuş, ona göre program ve akademik yapılanması oluşturulmuş İlahiyat Fakülteleri kurulabilir. Örneğin "Din Hizmetleri Fakültesi", "Dini Danışmanlık ve Rehberlik Fakültesi" gibi.

Talip TÜRCAN[*]

Hocam bu bölümleşme biçiminde bir ittifak olduğunu sanmıyorum. Ben de buna itiraz edenlerden birisiyim İlahiyat Fakültesinde. Hocamın dediği biçimde belki seçimlik derslerin gruplandırılması yahut modüler sistem dediğimiz biçimde olabilir, sertifika olabilir belki. Sebebi de şu: Esasen ben bölümleşme fikrini çok gerçekçi bulmuyorum. Eğitim hocalarımız bunu teorik ve metodik düzeyde söyleyebilirler. Dinî danışmanlık bölümü diye bir bölüm açtık. Oradan diploma vereceğiz. Yahut sosyal hizmetler diye yahut din hizmetleri diye. Ben size bir örnek vereyim: bizim fakültemizde de din kültürü bölümü var, değil mi? Çift anadal yapsınlar dedim. İlahiyata on beş tane kontenjan ayrıldı. İlahiyat bölümünden bir kişi müracaat etti. Yani bunun bir gerçekliği, karşılığı yok.

X: Biz de 130 kişiye veriyoruz.

Talip TÜRCAN: Bizde müracaat eden olmadı; tecrübe ettim bunu. Demek istiyorum kiİlahiyat diplomasını henüz bölecek kadar bir karşılığı yok Türkiye'de.

[*]Prof. Dr., Süleyman DemirelÜniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

X:Neyden hareket ediyorsun hocam?

Talip TÜRCAN: Mesela din hizmetleri bölümü. Bizim öğrencilerimiz din görevliliğini genellikle bir basamak olarak kullanıyorlar. Yani birinci sırada tercih etmiyorlar. İstihdam için çaresiz kalırsa, bir başlangıç olarak oraya gidiyor. Öğretmenlik bölümü varken oraya gidecek öğrenci sayısı çok az olacaktır.

X:Sizin korkunuz bu o zaman hocam. Orada bir korku var.

Talip TÜRCAN: Aslında ben istihdamı önceleyen bir insan değilim, alanım itibariyle. Ben İlahiyatı öncelerim, genel olarak İlahiyatı. Ama ben sizin açınızdan diyorum. Korku değil ki bu. Yani öğrenci tercih etmeyecekse, ilk başta onu oraya yönlendiremeyeceksek, bunu niye denemeye açalım. Biz bunu tecrübe ettik, biliyoruz. Öğrenci din hizmetlerinde öğretmenliğe geçmek, müftü olmak, daha yükselmek için görev alıyor; orada kalmak için almıyor. Mesela siz imamlık bölümü biçiminde bir bölüm oluşturamazsınız. Bunu kabul etmiyor zaten. Sonra imamlık benim kanaatim bizim geleneğimizde bu kadar eğitim verilecek bir alan olarak görülmüyor toplum tarafından da öğrenci tarafından da. Bence gerçekçi olmamız lazım.

X:....

Talip TÜRCAN: O ayrı. Ben diyorum ki o, sizin dediğiniz şekilde. En fazla ona katılabilirim. Yani üçüncü sınıftan sonra yönlendirme yapılabilir. Sertifika da verilebilir. Diyanet İşleri Başkanlığı bu sertifikayı tanıyabilir. O zaman da işlevsel olur. Ama diploma derseniz bu bize zarar verir, İlahiyatlara zarar verir diye düşünüyorum. Teşekkür ederim.

Kıymetli hocalarım, ona zaten şu anda imkân var. Biz kendi asistanımızı alabiliyoruz. Hem de ÖYP'den gelebiliyor. Mesela ben kişisel olarak ÖYP'nin kaldırılmasından yana değilim. Öbür türlü antidemokratik yapılar oluşuyor.

Hocam, bir madde teklif etmek istiyorum. "İstihdama dönük sınavların alan sınavı biçiminde yapılması ve eğitim-öğretim kalitesinin artması için sınavların ciddi şekilde yapılması" diye bir madde koyalım.

* * *

Kıymetli hocalarım, başkanımızın dediği şekilde konuşmaya çalışacağım, ama öncesinde uygun olursa birkaç şey söylemek istiyorum. Ben Tahsin hocamın, Murtaza hocamın, İlhami hocamın dediklerini tartışılabilir buluyorum gerçekten. Fakat hocalarımızda ben bir itiraf da görüyorum. Bizim tarihimize, geleneğimize kendi içinden bakmak demek, onu bir olgu olarak kavrayamayacağımız anlamına gelmez.

Burada bir ölçünün kaçtığını düşünüyorum. İlahiyat alanı aynı zamanda bir olgu, din alanı bir olgu. Size şunu söyleyeyim. Ben fıkıhçıyım.

Mesela biz bir ceza hukuku bilimi geliştirememişizdir, bunu itiraf edelim. Hukuk binlerce yıllık bir birikim. Günümüzün ceza hukuku doktrinleri ile fıkhı karşılaştırdığımızda, fıkıhtaki ceza hukuku alanı sayılmaz. Bunu Batılılar çok çalışmışlar. Neyi çalışmış? Olgu olarak çalışmışlar, kavramsal düzeyde, kavramsal incelemeler biçiminde.

Mesela bizim kitaplarımızda bir 'adalet' tanımı bulamayız. Niye bulamayız? Çünkü biz şeriatın verili olduğuna inanıyoruz. İmam Şâfiî'ye "Kıst nedir, adl nedir" diyorlar - Risale'sinde ve diğer kitaplarında var-. Diyor ki: "Allah'ın Nebi'sine indirdiği ile hükmetmektir". Bu verili birşey. Böyle derseniz adaleti çalışamazsınız. Dolayısıyla bu meselelerde ifrat ve tefrite düşmeyelim, olguları kavramaya çalışalım derim.

Normatif bilim demek norm koyucu bilim demek değil İlhami hocam, benim anlayışıma göre. Mevcut olan normlar üzerine çalışmak demek.

Mesela fıkıh, hukuk yaratıcı bir faaliyet. Halbuki günümüzde hukuk bilimi –uzmanı olduğum için oradan örnek veriyorum- normlar üzerinde çalışan bir alandır. Bunlar, hukuk yaratma etik-politik bir faaliyettir. Bizim geleneğimizle geldiğimiz aşama arasında fark var. Geldiğimiz bu aşamadan kendimizi müstağni sayamayız.

Gelelim bu devlet meselesine. Klasik egemenlik teorileri Bodin'den bu tarafa var. Bodin, Thomas Hughes, Hegel. Rousseau vs. bunlar dedikleriniz gibi. Fakat modern dünyada, II. Dünya Savaşı'ndan sonra devletler etki altında; sosyal yapılar da sivil yapıların etkisi altında. İlahiyatçılar da devletleri etkileyebiliyorlar. Etkilemedik mi? Bir programı kaldırttık mesela. Dolayısıyla devlet de böyle birçok ihtiyacı belirliyor. Evet, belirliyor ama toplum da var. Devleti bu kadar

tanrılaştırmak klasik egemenlik teorilerinde kaldı. Bence bunlardan vazgeçelim ve üzerimize düşen vazifeyi yerine getirelim.

Gelelim program ve bölümler meselesine. Ben İlahiyatların mevcut halinin, yani geçen seneki müdahalenin öncesindeki halinin, 20-21 anabilim dallı olan halinin -20'ye düşer, 30'a çıkar önemli değil- çok orijinal, sui generis, kendine özgü bir yapısı olduğuna inananlardanım. Bizim şu kadar yıllık bir modern dönem yüksek din öğretimi tecrübemiz var. Bunları bir araya getirmişiz, sentez etmişiz; bunu çok orijinal buluyorum. Sebebi de şu: bizim aslında geçmişte büyük âlimlerimiz de bu alanlara vâkıf insanlardı. Öyle değil mi?

Mesela İmam Ğazâlî diyelim. Eleştiririz veya takdir ederiz; ama kendi birikimleri, döneminin birikimleri ve kendisinden önceki birikimi toparlayan bir adam. Yani kendinden önceki geleneği tümüyle toparlayabilmiş, tanımlayabilmiş bir adam. Bütün bu alanları bilmeseydi, yapamazdı. İbn Haldun'u görüyoruz, değil mi? Biz aynı zamanda bir medeniyet inşa edeceksek, İlahiyatlarda alt yapı bakımından bunları korumak zorundayız. Biri diyor ki "İlahiyat fakültelerinde neden bu kadar felsefe dersi var". İlahiyat öğrencisini felsefe bölümlerine göndersek, ihtiyacımız olan felsefeyi oradan alsın desek, İlahiyat kökeni olmayan bir felsefecinin anlattığı ile İlahiyatta, İlahiyat kökenli bir felsefecinin anlattığı felsefe arasında hassasiyetler bakımından, ayrıntıları gözetme bakımından ve dinin hükümleriyle ya da dinin kendisi ile bağlantıları kurma bakımından fark açığa çıkacaktır. Sosyoloji de aynı şekilde, psikoloji de. Aslında bir yapıyı başarmış gözüküyoruz.

X:Kim bu kadar felsefe var, dedi hocam?

Talip TÜRCAN: Yok, 4 anabilim dalımız var dediniz.

X:Anabilim dalı dedim. Ders almasın demedim. Çarpıtmayalım.

Talip TÜRCAN: Hayır, çarpıtmadım. Başka yerden alınsın, dedin. Önemli değil, cevap verirsin. Şunu demek istiyorum. Evet, dünyada bu tür sistemler var. Başka yerlerden de alabilir. Ama Türkiye'deki sistem, pratik anlamda buna müsait değil kanaatimce.

Mesela hukuk tarihini hukuk fakültesinden aldırmaya kalkarsanız çok farklı bir hukuk tarihi çıkabilir karşınıza. Bunu kastediyorum sadece. Yani bizde üniversite yapısı bir bütün olarak buna müsait de-

ğil. Sonuç olarak diyorum ki şu anki hâlimizi iyileştirirsek ve disiplinler arası, yani anabilim dalları arası faaliyetleri arttırabilirsek, mesela bir mantık hocası mantık dersinin İlahiyatta ne işe yaradığını kendi kavrayıp öğrenciye kavratabilirse, psikoloji hocası, sosyoloji hocası kendi dersinin İlahiyatçıya ne katkısı olduğunu kavrayıp kavratabilirse bu sorun çözülebilir.

Ben Selahattin hocamla ilgili müdahale etmiştim. Sözünü kesme hususunda haksızdım belki ama içerik olarak haklıyım diye düşünüyorum. O da şu. Mesela din musikîsi ya da güzel sanatlar, bunların uygulama dersi olduğu akla geliyor, ama değil. Bunların teorik bir yanı var. Biz, dinin medeniyete kaynaklık eden yanlarını öğrencimize anlatmak durumundayız. Mesela bir İlahiyatçının din musikîsinde makamlardan teorik olarak haberdar olması ya da bir tarihî camiye gittiğinde sanat tarihi açısından yapının özelliğini ana hatlarıyla biliyor olması gerekmez mi? Ben buna üzülüyorum. Bizim bir medeniyetimiz var ve biz bunları küçültüyoruz.

Mesela tıp fakülteleriyle ilgili konuşurken -öğleden sonra konuşulacak ama- hiç kimse kredi hesabı yapmıyor, İlahiyatlara gelince hepimiz kredi hesabı yapıyoruz. Allah aşkına biz sosyoloji bölümü değiliz ki krediyi bu kadar azaltalım.

Teşekkür ederim.

02 Haziran 2014 Pazartesi

ÜÇÜNCÜ OTURUM

(14.00-17.00)

Başkan: **Prof. Dr. Murtaza BEDİR**

İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

3. Tebliğ: **İlahiyat Fakülteleri Lisans Programları Üzerine Genel Değerlendirme ve Öneriler**

Prof. Dr. Cağfer KARADAŞ

Bolu Abant İzzet BaysalÜniversitesi İlahiyat Fakültesi

Murtaza BEDİR (Oturum Başkanı)*

Sevgili hocam Muhammet Şevki Aydın'a ve diğer bize burada bu ortamı sağlayan sağlamada emeği geçen herkese teşekkür ediyorum. Çok önemli bir konuyu netameli bir konuyu ele aldık heralde. Netameli konunun en netameli oturumu da bu oturumla bir önceki oturumdu. Bu ikisi niye ise böyle bir kavgaya da dönüşmeyi içeren bir şeyi var, muhtevaya sahip. Çünkü esas tartışma bütün bölümlerin felsefesi sonuçları vesaire bir yana ama esas tartışma bu ana bilim dalı ve müfredatla ilgili kısımda yoğunlaşıyor ve burada nedense bir anlaşamama durumumu diyelim ya da işte Şevki Hocam'ın söylediği gibi ana bilim dalı veya ders fetişizminden mi kaynaklanan bir durum bilmiyorum ama böyle böyle bir durum var.

Şimdi bunu aşabilmenin yolu da heralde akl-ı selim sahibi insanların sizler gibi bir araya toplanıp bu konuyu soğukkanlı bir şekilde müzakere etmesini sağlamak. Müfredattan ana bilim dalı yapılanmasından bağımsız değil. Mutlaka çok ciddi anlamda ilişkili olduğunu bir önceki oturumda gördük. Bir önceki otu-rumda ki her konuşma bir şekilde müfredatlara ve dersleri indi ya da derslerle ilgili konuşma muhtemelen ana bilim dalına inecek.

Dolayısıyla o kadar da aslında birbirinden bağımsız bir konuda değil. Bu ama hem toplantının gidişa-tı açısından hayırlı olabilir hem de bir önceki oturumda bazı hocalarımızın dile getirdiği bu iki konunun bağımsız bir şekilde ele alabiliriz düşüncesi ki bende öyle düşünüyorum. Birbirinden bağımsız ele alınabi-lir. Bu zaten üniversitede de olmayan bir şey değil oldukça olağan gördüğümüz bir şeydir. İlla her dersin ana bilim dalının olması gerekmez ya da ana bilim dalı olması dersi de zorunlu kılmaz. Ama bu ikisi de olabilir bu da mümkündür.

Dolayısıyla bu tarz şeylerle tartışmayı mümkün olduğu kadar yani ben burayı bir "brain storming (beyin fırtınası)" yapıyoruz diye düşünüyorum. Onun için de Selahattin (Polat) Hocam'ın söylediği en uçuk fikirlerle söyleyebilmeliyiz. İşte dedi ki: "bütün ömür İslâm ilmi dışındakileri seçmeyelim" dedi bunun gibi uçuk fikirleri de dile getirmeliyiz. Herkes bunları duyabilmeli hatta bunun tersi de yapılabilmeli. Eğer be-yin fırtınası yapıyorsak farklı fikirleri tartışıyorsak kendimiz gibi düşünen insanların arasında bazı şeyleri tartıştığımız gibi tartışmalıyız diye düşünüyorum. Çünkü hakikaten insan kendisi gibi düşünenler arasında oldukça iyi rahat konuşuyor ama iş başka fikirler baş-

ka düşüncelere sahip olanlar olunca biraz daha kendi-sini kontrol ediyor. Bunu kontrol etmeye de gerek yok bence.

Rahatça herkes hiçbir baskıya gelmeden konuşmalı. Yani, YÖK bunu istedi diye ve ya 15 Aralıkta böyle bir olay oldu diye değil. Soğukkanlı bir şekilde kendiniz olarak, eğer kendiniz olmak ne kadar müm-kün ise kendimiz olarak tartışalım diye düşünüyorum. Şimdi bu çerçevede yine aynı şekilde ben zamanı hem konuşmacıya hem de müzakerecilere herhalde hatırlatmama gerek yok. Çünkü sonuçta sınırlı bir za-mana sahibiz. Hatta ben kendi düşüncelerimi de söyleyeyim.

İlk programda gördüğümde de ondan sonra da konuştuğumda dedim ki "ya dedim gelmeye ne gerek var yani öyle bir yayılmış ki dört güne bir günde iki günde bitiririz diye" düşündüğümüz şeyler şimdi bura-ya gelince de oturumları açınca üç saatin bile az geldiğini gördüm bakalım inşallah hayırlısı olur. Şimdi müfredatlar özerine oldukça emek harcanmış uzun bir tevdi tabi mümkün olduğu kadar öz ve ana mesele-lere odaklanarak Tahsin (Görgün) Hocayı okuyayım burada felsefesine fazla girmeden.

ÜÇÜNCÜ TEBLİĞ

İLAHİYAT FAKÜLTELERİ LİSANS PROGRAMLARI ÜZERİNE GENEL DEĞERLENDİRME ve ÖNERİLER

Cağfer KARADAŞ[*]

GİRİŞ: Din Eğitimi Tarihi İçin Kısa Hatırlatma: Tarihî Zemin

İslâm eğitim tarihini, 1400 yıl önce Hz. Peygamber'in Mekke'de ilk toplantı yeri kabul edilen Daru'l-Erkam'la başlatmak en uygun olandır. Burası mütevazı sayıdaki ilk Müslümanların vahiy bilgisini aldığı, dini terbiyeden geçtiği ve Müşriklerin eziyetlerine karşı dayanma bilinci ve iradesinin kazanıldığı ilk ve tek mektepti. Medine'ye hicretle birlikte Mescid-i Nebevî inşa edildi ve kadın-erkek herkesin katılabileceği tam bir eğitim merkezi oldu. Hatta evsiz ve geliri bulunmayan sahabîler için de mescidin yanında Suffa denilen ilk yatılı mektebin temelleri yine burada atıldı.

İslâm tarihinde camiler uzun süre ibadethane olmanın yanında mütevazı anlamda birer eğitim yuvası olma vasfını da uzun yıllar devam ettirdiler. Her ne kadar bina ve mekân olarak mütevazı olsalar da verilen eğitim ve alınan sonuçlar son derece düzeyi yüksek bir gelişmeyi ve başarıyı temsil ediyordu. Nitekim bu tür eğitim merkezlerinden Ebu Hanife, Malik b. Enes, Muhammed eş-Şafiî ve Ahmet b. Hanbel gibi mezhep imamlarının yanı sıra tefsir, hadis, fıkıh ve kelamda mütebahhir nitelemesini hak eden âlimler yetişti.

İlerleyen dönemlerde camilerin yanında bulunmakla birlikte onlardan bağımsız medrese fikri ortaya çıkmaya başladı. İlk dönemde bu

[*] Prof. Dr., Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

medreseler belli bir üstada ve ekole bağlı ancak eğitim yöntemi ve içeriği itibariyle son derece bağımsız ve bağlantısız kurumlardı. Büyük Selçuklu Devleti içinde gelişen ve kurumlaşan Nizamiye medreseleri ile birlikte ilk defa örgün diyebileceğimiz nispeten birbirine bağlı farklı şehirlerde aynı isim ve anlayış çerçevesinde bir medreseler dizisi oluşturuldu. Şafiî-Eş'arî anlayış doğrultusunda eğitim veren bu kurumlar, hem anılan mezhepleri desteklemek hem de o dönem için bir iç tehdit kabul edilen Batınî/İsmailî tehlikeye karşı önlem olarak kurulmuş kurumlardı. Bu kurumlarda sadece müderris değil, yanı sıra vaiz, kütüphaneci, Kur'ân öğreticisi ve sarf-nahiv öğreten dilciler de bulunmaktaydı.[1]

Nizamiye medrese örneğinden hareketle Ebu Hanife'nin mezarı yanında kurulan Hanefi medresesi ve Halife Mustansır tarafından inşa edilen ve dört mezhebin aynı çatı altında okutulduğu dörtlü diye tabir edilen Mustansiriye medresesi daha ileri ve farklı bir adımı temsil ediyordu. Yakın coğrafya olarak Konya, Kayseri, Sivas, Erzurum, Malatya, Diyarbekir ve Mardin gibi Anadolu şehirlerinde çeşitli beylikler ve devletler zamanında kurulmuş ve halen bina olarak ayakta duran medreseler, anlayış ve içerik farkı olmakla birlikte yukarıda anılan geleneğin bir devamı idi.

Buna mukabil Osmanlı medreselerinin, hükmedilen coğrafyanın genişliği nispetinde anlayış, içerik ve kurumsal anlamda oldukça fazla çeşitliliği ve karmaşıklığı bünyesinde barındırdığını söylemek lazım. Bursa, Edirne ve İstanbul gibi payitaht şehirlerdeki medreseler belli bir anlayış, yöntem ve muhtevayı yansıtıyor olmaları itibariyle homojen eğitim kurumları olarak değerlendirilebilir. Ancak Suriye, Mısır ve diğer Kuzey Afrika medreseleri daha farklı bir içerik ve formu temsil etmekteydi.

Batı karşısında alınan askerî yenilgiler ve oluşan diplomatik ve ticari ilişkiler ile Osmanlı yöneticilerinin ilk planda teknik alan olmak üzere batı tipi eğitime geçme irade ve teşebbüslerinin ilk meyvesi, 1735

---

[1] Nizamiye medreseleri için bk. George Makdisi, *Ortaçağda Yüksek Öğretim*, İstanbul 2004, Gelenek Yayınları, s. 426; Ahmet Ocak, "Nizamiye Medresesi ve Büyük Selçuklularda İlim", *Türkler*, Ankara 2002, Yeni Türkiye Yayınları, V, 1371-1375; Cağfer Karadaş, "Nizamiye Medreseleri ve Gazzâlî", *Medrese Geleneği ve Modernleşme Sürecinde Medreseler* –Uluslarası Sempozyum-, Muş Alparslan Üniversitesi, 2013, I, 545-555.

yılında açılan mühendishanedir.[2] Bunu sırasıyla tıbbiyeler ve mimarlık alanı takip etti. XIX. yüzyılın son yarısında kurulan Darü'l-Fünûn ile birlikte bir bütün olarak artık Batı tipi yükseköğretim kurumları oluşmaya başladı.

Dârü'l-Fünûn fikri ilk olarak 1845'te ortaya çıkmakla birlikte ancak Sadrazam Fuad Paşa'ın emriyle 1865 yılında eğitime başlayabildi. 1869'da ise Dâru'l-Fünûn-ı Osmanî eğitime başladı, 1870'de Sadrazam Ali Paşa'nın katılımıyla görkemli bir resmi açılış yapıldı. Açılışta Cemaleddin Afganî'nin sanatları anlattığı konferansta peygamberliği de sanatlardan sayması Şeyhulislamlığın büyük tepkisine neden oldu ve eğitime ara verildi. 1873'de Maarif Nazırı Safvet Paşa'nın Sava Paşa'yı görevlendirmesi ile Dâru'l-Fünûn-ı Sultanî açıldı. Kesintisiz ilk üniversite ise 31 Ağustos / 01 Eylül 1900'de Dâru'l-Fünûn-ı Şahane adıyla Edebiyat ve Hikmet, Ulûm-i Riyaziye ve Tabiîyye ile ilk İlahiyat Fakültesi olan Ulûm-i Âliye-i Diniyye Şubelerinden oluşan üç fakülte olarak açıldı, 1908'de Meşrutiyet ile birlikte İstanbul Dâru'l-Fünûnu ismini aldı, Ulûm-i Âliye-i Diniyye Şubesi'nin ismi de Ulûm-i Şeriyye Şubesi'ne dönüştü. 1912'de ise Şube adlandırması Fakülte olarak düzeltildi.1914 yılında çıkarılan Islâh-ı Medâris Nizâmnâmesi ile Dâru'l-Hilâfet-i Âliye Medresi kurulduğunda Ulûm-i Şeriyye Şubesi gereksiz görüldü ve lağvedildi.[3]

---

[2] İlk mühehdishane veya hendesehane Üsküdar'da 1733 veya 1735 yılında I. Mahmut zamanında açıldı. Bunun 1773 veya 1776'da açılan Mühendishane-i Bahr-i Hümâyun takip etti. Mühendishane-i Berr-i Hümâyûn (Mühendishane-i Fünûn-i Berr-i Humâyûn)1795 yılında III. Selim zamanında açıldı. Bu okuldan önce de III. Selim 1792'de Mühendishâne-i Sultânî'yi kurmuştu. Bu okullar bugün İstanbul Teknik Üniversitesi'nin başlangıcını teşkil eder ve dünyanın en eski mühendislik fakültelerinden biri olma unvanını taşır. bk. Mehmet Karaca (editör), İstanbul Teknik Üniversitesi ve Mühendislik Tarihimiz, İstanbul 2012, s. 36, 194-135.
Ayr. bk.
http://www.arsiv.itu.edu.tr/ek/I.T.U.%20ve%20Muhendislik%20Tarihimiz.pdf;
http://www.arsiv.itu.edu.tr/tarihce/1823.htm; 14.04.2014; 12.22

[3] Ekmelettin İhsanoğlu, "Daru'l-Fünûn", *Anadolu'da İslâm Kültür ve Medeniyeti*, DİB Yayınları, Ankara 2007, s. 178-185.
II. Abdulhamit'in başlattığı bu modern eğitim kurumları Darü'l-Fünûn ile sınırlı kalmadı, birçok Osmanlı şehrinde İdadî ve Rüştiyelerle birlikte ilk ve orta öğretimi de içine alan büyük bir eğitim hamlesine dönüştü. Bu eğitim hamlesi sonrasında da devam etti sözgelimi 1914'de Nisa Darü'l-Fünûnu gibi özel nitelikli üniversite yanında Medresetü'l-Eimme ve'l-Hutaba, Medresetü'l-Vaizîn gibi nispeten modernize edilmiş medreseler ortaya çıktı. Öncesinde önemli bir yenilik olarak başta yabancı ülkelerin

Türkiye Cumhuriyeti tarihinde ilk İlahiyat Fakültesi, 3 Mart 1924 yılında Medreselerin fiilen kapatılması sonucu İstanbul Dâru'l-Fünûn'unun çatısı altında İlahiyat Fakültesi adıyla kuruldu. 1933 yılına kadar faaliyetini sürdüren bu fakülte, anılan tarihte üniversitede öngörülen yeni yapılanma/üniversite reformu çalışması esnasında üniversite birimleri içinde gösterilmedi, muhtemelen yerine öğrencisi olmayan İslâm Tetkikleri Enstitüsü oluşturuldu. 9 Mayıs 1949 yılında kabul edilen bir kanun ile 21 Haziran 1949 tarihinde İlahiyat Fakültesi bu kez Ankara Üniversitesine bağlı olarak yeniden açıldı. Bu açılışı gerçekleştiren hükümetin başbakanı 1924 kurulup 1933'te kapatılan İlahiyat Fakültesi eski dekanı Şemseddin Günaltay'dır. Bu açılmada halkın büyük baskısı, dini ihtiyaçların karşılanmasının imkânsız hale gelmesi ve batıdan esen demokrasi rüzgârının büyük payının olduğu bir gerçektir.

Bu tarihten 10 yıl sonra da Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı olarak ilki İstanbul'da olmak üzere 19 Kasım 1959 yılında Yüksek İslâm Enstitüleri kuruldu. Zamanla bu Enstitüler Konya, Kayseri, İzmir, Erzurum, Bursa, Samsun ve Yozgat olmak üzere yedi şehirde açıldı. Ayrıca 1971 yılında Erzurum Atatürk Üniversitesine bağlı İslâmî İlimler Fakültesi tesis edildi. 1982 yılında ise Yüksek İslâm Enstitüleri, İlahiyat Fakülteleri'ne dönüştürülerek illerinde bulunan Üniversitelere bağlandı. Eski Enstitülerden sadece Yozgat Yüksek İslâm Enstitüsü kapatıldı, Erzurum'da İslâmî İlimler Fakültesi ile Yüksek İslâm Enstitüsü İlahiyat Fakültesi adı altında birleştirildi. Son yıllarda açılanlarla birlikte İlahiyat Fakülteleri 100 civarında bir sayıya ulaştı.

İlahiyat Kurumunu Ortaya Çıkaran İhtiyaç

İslâm coğrafyasında tarihi süreç içinde kurulmuş olan medreseler çok çeşitli programlar uyguluyorlardı. Fıkhın ağırlıklı olduğu medrese programlarının yanında hadîsin ağırlıklı olduğu programlar da bulunmaktaydı. Bu ağırlıklar da bir ölçüde medresede görev yapan hocanın eğilimi, tercihi ve birikimine göre şekillenmekteydi. Sözgelimi kuruluş döneminde Bağdat Nizamiyesinde ilk müderris Ebû İshâk eş-Şirazî'nin fıkıh ağırlıklı eğitimi yanında daha sonraki müderrislerden Gazalî'nin kelam ağırlıklı bir eğitimi tercih etmesi söz konusu idi.

---

açtığı okullar olmak üzere Galatasaray Sultanîsi gibi yabancı dilde eğitim veren kurumlar da eğitim sistemindeki yerini aldı.

Aynı Gazalî'nin Nişabur Nizamiyesine müderris olduğunda fıkıh ağırlıklı bir eğitimi tercih ettiği görülür.

Bu durum bir ölçüde İstanbul Osmanlı medreselerinde de hâkim bir uygulamaydı. Bir farkla ki, bazı medreselerin programlarını vakfiyeye konulan şartlar belirlemekteydi. Ancak İstanbul'da Fatih'in yaptırdığı Sahn-ı Semân medreseleri ile Kanunî'nin yaptırdığı Süleymaniye Medreseleri ileri bir düzeyi temsil ediyordu. Bu medreselerin temel amacı dini yüksek eğitimin yanında devlete kadı, kazasker ve müfti gibi memurlar yetiştirmekti. Öte yandan saray memurlarını yetiştiren ve sarayın ihtiyaçlarına göre programlar uygulayan Enderun gibi saray okulları da bulunmaktaydı.

Yukarıda da değinildiği gibi zamanla ihtiyaçların çeşitlenmesi, devlet ve toplum nezdinde farklı beklentilerin oluşması, dünyanın özellikle Batı'nın eğitim-öğretimini yeniden şekillendirmesi ve son olarak savaşlarda alınan yenilgilerle oluşan psikolojik ezikliğin bastırılması için yeni gelişmeleri yakalama, asrın icaplarına uyma/boyun eğme sonucunu doğurdu. Öncelikle teknik alanda görülen bu eğilim zamanla sosyal alanlarda hatta dinî alanda bile hissedilmeye başlandı. Nasıl ki, Nizâm-ı Cedîd ordusu kurulurken Yeniçeri Ocağı dışlanmış ise burada da Şeyhulislamlık ve medreseler dışlanarak ve bir nevi onlara rağmen paralel bir modern eğitim kurumu oluşturma yoluna gidilmiştir. Bunun ilk denemesi 1900 yılında kurulan Dâru'l-Fünûn-i Şahane bünyesinde Ulum-i Aliye-i Diniyye Şubesi adıyla ilk İlahiyat Fakültesinin kurulmasıdır. Bunun medrese ulemasının dışlanması gibi olumsuz görüntüsünün yanında medreselerin yeniden gözden geçirilmesi/ıslahı gibi olumlu bir adımı da beraberinde getirdiği göz ardı edilmemelidir.

Nitekim ulema attığı bu adımla adeta yeni kurulan Ulûm-i Âliye-i Diniyye/Ulûm-i Şeriyye Şubesini açığa düşürmüş ve kapatılmasını sağlamıştı. Anılan ıslahat neticesinde Medresetü'l-Mütehassisin, Medresetü'l-Vaizîn ve Medresetü'l-Eimme ve'l-Huteba gibi asrî medrese örnekleri ortaya çıkmıştır. Bu yeniliklerden kadınlar da unutulmamış –çünkü modern dünyanın Müslümanlara yönelik temel eleştirilerinden biri de kadın meselesiydi- Nisa Darü'l-Fünunu adıyla asrî bir üniversite oluşturulmuştu. 1914'te kurulan bu kurum 1921 yılında Dâru'l-Fünûn'un karma eğitime geçmesiyle birlikte kaldırılmıştır.

Cumhuriyet döneminde medreselerin fiilen kapatılmasıyla birlikte dini ihtiyacı karşılayacak ve meydana gelen boşluğu dolduracak bir kurum olarak İstanbul Dâru'l-Fünûnu'na bağlı olarak İlahiyat Fakültesi kurulmuştur. 1933'de ihtiyaç kalmadığı ve talebe rağbeti olmadığı iddiasıyla yapılan üniversite reformunda İlahiyat Fakültesine yer verilmemiş ancak aradan geçen zaman içinde esen demokrasi rüzgârı ile halkın talep ve ihtiyaçlarına cevap olsun diye oldukça profan bir zihniyetle 1949'da Ankara Üniversitesine bağlı İlahiyat Fakültesi tekrar açılmıştır.

1959 yılında Yüksek İslâm Enstitülerinin açılması yeni bir dönemin habercisi olmuştur. Bundan önce 1953 ve daha sonra 1972 yılında Ankara İlahiyat Fakültesi'nin programı da, ilk yapısına göre bir hayli geliştirilmiş ve ihtiyaçlara cevap veren bir forma kavuşturulmuştur. Zaman içinde ihtiyaçların dillendirilmesi ve demokratik taleplerin genişlemesiyle birlikte programın içeriği de zenginleştirilmiş ve 1983'te nispeten son şeklini almıştır.

Programların Oluşumunu Etkileyen Zihniyet Arka Planı

Yukarıdaki ihtiyaçları aslında XIX. ve XX. yüzyıllarda ortaya çıkan yeni zihniyetin belirlediğini de unutmamak lazımdır. Özellikle bu zihniyetin hem programlarının içeriğinin şekillenmesinde hem de alan ağırlıklarının oluşmasında ciddi anlamda etkili olduğu bir gerçektir. Başta Batı dünyası olmak üzere adeta bütün bir insanlığı esir alan bu modern zihniyetten Osmanlı/Türkiye yöneticilerinin ve toplumunun etkilenmemesi mümkün değildir. Bu şartları ve gelişmeleri şöylece sıralamak mümkündür:

1. Yükselen Değer Akıl: Modern dönem aklın kutsandığı bir dönemdir. Klasik felsefenin yeni döneme bıraktığı en etkili ve eskimez miras da bu olsa gerektir. Buna göre her şeyin ölçüsü akıldır ve akıl dışı olan her şey; büyü, hurafe ve uydurmadır. "Dinin, insanın arzu ve korkularının tatmin aracı olduğu" şeklinde psikanalistlerin iddiası ile "dinin, ilkel insanın basit duyularının/gözlem ve denemelerinin ürünü olduğu" şeklindeki pozitivistlerin anlayışı, aklın yüceltilmesine çarpıcı iki örnektir. Onlara göre insanın ilerlemesi sonucu akıl çağına/pozitif çağa ulaşılmıştır ve dolayısıyla din, büyü, metafizik gibi konulara ihtiyaç kalmamıştır. Bu anlayış Müslüman coğrafyada yaşayan bir kısım aydın çevresini hâlâ etkilemeye devam etmektedir. Bu aydınların bir

kısmı akla aykırı buldukları için bütünüyle dini reddederken, diğer kısmı onu akla uygun bir kalıba dökme yoluna gitmektedirler.

2. İnsan Merkezli Anlayış: Rönesans sonrasında başlayan ve bugün hâlâ devam eden insanı merkeze alan anlayışın, eğitimi de etkilememesi düşünülemez. Bunun neticesinde orta yolu tutan *iktisadî insan*dan, her konuda aşırılığı benimseyen *israf insanı*na doğru bir evirilme gerçekleşmiştir. Bu yeni anlayışı ile insan, tabiatı tahripten kendi neslini ve vücudunu tahrip aşamasına geçmiştir. Çocuk yapıp-yapmamayı bir özgürlük ve kendi kararı olarak görmesi, vücudu üzerinde istediği gibi tasarruf etme yetki ve özgürlüğünün bulunduğunu iddia etmesi ve bunu fütursuzca uygulaması, neslin devamını tehlikeye sokmuş ve kadın-erkek farkını ortadan kaldırmıştır. Artık kişiler için anne, baba ve eş olarak değil, birey olarak algılanmak ve tanımlanmak öncelikli hale gelmiş; evlenmek veya çocuk yapmak bir fantezi veya gösterişe dönüşmüştür. "Hem kariyer yaparım hem de çocuk" diyen bir kadın için annelik değil, kariyeri önceliklidir ve çocuk bir fantezi veya kendini ispat için araçtır. Baba sorumluğu taşımaktan kaçınan erkek için ise, serbest birey olan kadın herhalde tercih edilendir. Hümanizm ile yücelttiği insanın geldiği yeri memnuniyet verici bulmayan bazı batılı düşünürler, yapısalcılık gibi yeni geliştirdiği sistemlerle insanı belli bir yapının içine yerleştirmek denemesinde henüz başarılı olmuş değildir. Çünkü bir kere insanın içine şüphecilik (septisizm), bencillik (narsizm), otorite tanımazlık (anarşizm) ve benzeri virüsler girmiştir.

3. Coğrafî Keşifler ve Arkeolojik Bulgular: Coğrafi keşifler, sömürge yoluyla batının zenginliğini artıran en önemli unsurdur. Çünkü makinenin icadı, buhar gücünün keşfi ile denizde büyük gemilerin, karada trenlerin kullanılmaya başlanması batının iktidar gücünü ve hırsını beslemiş, diğer milletlerin de bu gelişmeler karşısında psikolojik eziklik içine girmelerine yol açmıştır. Bu aynı zamanda zenginleşen batının diğer milletlere ve dinlere tepeden bakmasını beraberinde getirmiştir. Keşifler sırasında Afrika içlerinde ve Avusturya'da gördükleri insanları ilk ve ilkel insan olarak tanıtan Avrupalı antropologlar, onların inançlarını ilk inançlar olarak tanımlamışlardır. Elde ettikleri bulguları sebeplilik ilkesi çerçevesinde ilkelden gelişmişe doğru sistematize etmişler ve Avrupa insanını merkeze alarak dinlerin ve inançların hiyerarşik sıralamasını yapmışlardır. Bütün bu gelişmeler, diğer

milletlerin zihninde batının adeta ulaşılması gereken hedef ve amaç haline gelmesine yol açmıştır. Çünkü onlar asrileşmişti ve diğerlerine düşende bu asrilik seviyesini yakalamaktı.

4. Modern Eğitimin Cazibesi: Modern eğitim hem yöntem hem de anlayış olarak eskinin bütünüyle terki üzerine kurulmuştur. Çünkü zihinlere kadim eğitimin yöntem ve işlevinin yetersiz olduğu, dönemini tamamladığı ve yeni gelişmelere ayak uydurmasının imkânsız olduğu fikri işlendi. Nitekim yeni zihniyet doğrultusunda klasik Türk musikisinin ve Arapça harflerle Türkçe metinlerin basımının yasaklanması yoluna gidildi. Bunun amacı eskiyi hatırlatan ve modernin önünde engel olan her şeyi kaldırmaktı. Modern eğitim-öğretimle ulusal aidiyetler öne çıkartılırken dinî aidiyetler büyük ölçüde törpülendi. Ezberciliğin kötülenmesiyle, geçmişe dair olan metinler ve inanç kalıpları zihinlerden silindi. Bu da hafızası boş, okumuş ama dinî konularda son derece cahil bir neslin yetişmesini beraberinde getirdi. Zihnî çaba gerektirecek üst düzey dinî konular bir yana temel inanç ve ibadet esaslarını dahi bilecek ve birbirinden ayırt edecek donanımdan yoksun bir kitle ortaya çıktı. Zaten modern eğitimcinin temel özelliği bir toplum mühendisi görevi ile sahaya sürülmüş olmasıdır. Bugün hâlâ modern eğitimcilerin zihniyetini toplum mühendisliği anlayışı belirlemektedir. Bu da çocuğa bir nesne olarak yaklaşmayı ve kafalarda belirlenen kalıplara onu uydurmayı beraberinde getirir. Artık amaç eğitim değil dönüştürmek, ruhsal ve bedensel olarak yeniden biçim vermektir.

5. Tarihî Mirasın Taşınma Zorluğu: Bin yılı aşkın bir zaman dilimi içinde meydana getirilmiş tarihi mirasın yeniden ele alınması ve buradan çağa uygun yeni bir anlayış ortaya konulmasının ciddi zorluk teşkil ettiği açıktır. Bu muazzam birikim, bir taraftan büyük bir imkân sunarken aynı zamanda neresinden ele alınacağı sorununu beraberinde getirmiştir. Ulûm-i Âliye-i Diniyye öğretim elemanı Abdullatif Harputî gibi kelâmcılar "tenkîh" (ayıklama) yolunu seçerken, Dâru'l-Fünûn İlahiyat Fakültesi öğretim elemanı İzmirli İsmail Hakkı ortaya konulan şeyin "yeni" olmasına özen göstermiştir. İster tenkîh isterse yenileme olsun hangi dönemin metinlerinin esas alınacağı hususu bir muamma olarak karşımızda durmaktadır.

6. Yeniden Kur'ân ve Sünnete Dönme Düşüncesi: Modern dünyanın hızlı ilerleyişi karşısında şaşkına dönen sömürge dönemi

aydınlarının bir kısmı, dini bütünüyle yük olarak görürken, bunun tam zıttı kutupta bulunanlar, dine nispet edilen her şeyi koruma çabasına girmişlerdir.

Üçüncü grup ise geçmişin bütün ağırlıklarını taşımak yerine yeniden Kur'ân ve Sünnete dönerek oradan alınacak malzeme ve ruh ile yeni bir yapılanmaya gitmenin hayalini kurmuşlardır. Bu hayalin gerçeğe tekabül eden tarafı olmakla birlikte bin yılı aşkın bir hafızayı silip, deyim yerindeyse sıfır hafıza ile Kur'ân ve Sünnetin yeniden yorumunun nasıl yapılacağı problemine yönelik bir çözüm henüz bulunabilmiş değildir.

Bu düşüncede olanların bir kısmı sünneti de yük olarak görüp sadece Kur'ân ile yetinmenin doğru olacağını ileri sürmüşlerdir. Öte yandan sömürge döneminde gündeme gelen ve kurtuluşun Asr-ı Saadet'e dönülmesinde veya o dönemin yeniden oluşturulmasında gören anlayışı da bu kategoriye koymak gerekir. Anılan anlayışa zıt olarak gelişen zihniyet ise deyim yerindeyse Kur'ân'ı tamamen veya kısmen bir tarafa bırakıp sadece hadîs külliyatı ile inanç ve hayat tarzı oluşturmaya çalışmaktadır.

7. Yeni Sosyal Hayat: Yeni mimari, iletişim ve ulaşımdaki teknolojik gelişmeler ve servet zenginliği insanları bağımsız ve müstağni yaşamaya sevk etti, bu da sosyal değişmeleri beraberinde getirdi. Eskiden mahalle, sokak, cami, bakkal, berber ve bir ölçüde mahalle kahvesi şeklindeki yapılanmanın yerini internet cafeler, gece eğlence yerleri, spor kulüpleri almaya başladı. Bu gelişme, hem sokağın ve mahallenin işlevini bitirdi hem de dar sosyal çevreden daha geniş ve karmaşık sosyal çevreye açılmayı sağladı.

Öte yandan insanlar eskiden genellikle, mezhebine, mahallesine ve soyuna göre aidiyetler ortaya koyarken bugün dernekler, partiler, kulüpler, futbol takımları, internet grupları şeklinde yeni sosyal aidiyetler ortaya çıktı. Dindar kesimde ise buna paralel olarak dernek veya vakıf şeklinde örgütlenen, dünyevî kaygıları ve hedefleri öne çıkaran cemaat ve grup aidiyetleri önem kazanmaya başladı.

8. Yeni Teknolojiler ve İnsan: Yeni teknolojiler bireyselliği, yalnızlığı ve müstağni olmayı teşvik eden bir boyuta ulaştı. İnsanların birbirlerinden uzaklaşmaları ve çevreden müstağni yaşamaları, dinden ve dinî değerlerden de müstağni olmalarını beraberinde getirdi.

Bu yeni teknolojiler sayesinde, her beklediğini elde eden, amacına kolay ve hızlı bir şekilde ulaşan, hedeflerini firesiz gerçekleştiren (!) insanoğlu, hemcinslerinden uzaklaşmasının yanında zihinsel olmasa bile pratik hayatta dini değerlere ihtiyaç duymamaya ve var olan inançlarında ise, gevşemeler ve gerilemeler meydana gelmeye başladı. Ara sıra deprem ve sel gibi doğal afetler dinî değerleri hatırlatsa da, yaşanılan kısa süreli travmalar atlatıldıktan sonra teknolojinin büyülü dünyasına yeniden dönmeyle birlikte geçmiş çabucak unutulur oldu.

Ev teknolojileri komşulukları bitirirken, toplu dinlenme ve eğlenme mekânları dini mekânlara olan cazibeyi azalttı. Öte yandan internet teknolojisi insanın müstağniliğini ve yalnızlığını körükleyen bir mekanizma özelliği kazandı. Sanal âlem, artık gerçek âlemin yerini almaya aday görünmektedir. Bu âlemdeki arkadaşlıklar, oyunlar, eğlenceler, alış-verişler hatta eğitim ve iş yapma olanağı, insanı tamamıyla gerçek hayattan koparacak boyuta ulaştı. Yüz yüze eğitimin yerini ekrandan eğitim almaya başladı. Bu gelişmenin dinden uzak kesimi etkilediği kadar, dindar kesimi de etkilediği açıktır.

9. Oryantalizm: Oryantalist çalışmalar, metot, bakış açısı ve değerlendirme noktalarından XIX. yüzyıldan itibaren Müslüman aydınların dikkatini çekmeye ve onları etkilemeye başlamıştır. Özellikle Oryantalist çalışmalardaki pozitivist bakış açısını fark etmeyen Müslüman aydınlar, anılan özellikler ve ortaya çıkan ürünlerin çekiciliği dolayısıyla hiçbir kayıt getirmeksizin ve eleştiriye tabi tutmaksızın bulduklarını ve okuduklarını iç bünyeye taşımışlardır.

Ancak bazı eserlerde görülen dine, tarihî değerlere ve şahsiyetlere zarar verici olduğunu gördükleri hususlar hakkında sadece muhteva eleştirisi yapmakla yetinmişlerdir. Arka palanındaki zihniyete ve oryantalist hedeflere yönelik ciddi eleştiriler getirmemişlerdir. Bu yüzden bazı Müslüman aydınların oryantalistlerce yazılan eserleri olduğu gibi tercüme veya adapte yoluna gitmeleri, pozitif-oryantalist zihniyetin kısmen veya tamamen benimsenmesine yol açmıştır.

Yeni Zihniyetin İlahiyat Programlarına Yansıması

Bu zihniyetin yansımasını İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun 1949 Ankara İlahiyat Fakültesi açılması oturumundaki Meclis konuşmasında bulmak mümkündür:

"İsmail Hakkı Baltacıoğlu (Kırşehir) – ... Bir İlahiyat Fakültesi kurulmasından maksat medreseyi diriltmek değildir. Çünkü Fakülte ile medreseyi ayıran çok temelli bir karakter vardır. O da şudur: Medresenin çalışması nassi, apriyori, kablettecrübîdir. Fakülteler ilim evleri olduğundan, bunlar mukayeseye, müşahedeye ve en sonunda da mümkün olursa, izaha çalışmaktadır. Yani birincisi sübjektif olduğu kadar, ikincisi objektiftir. O halde hükümetin şayan-ı dikkat olan isteği şudur: Bütün manasıyla ilim haysiyeti ve ilim karakteri taşıyan bir fakülte meydana getirmek. Öylesine bir fakülte ki, diğer fakültelerden hiç bir surette ayrılığı olmayacaktır.

Bizim istediğimiz İslâm İlâhiyatı Fakültesidir. Ama medrese değil, ilmî karakter taşıyan İslâm İlâhiyat Fakültesi. İslâm dinini; İslâm mezheplerini... ilmî surette tedkik edecek bir ilmî fakülte.

İlâhiyat Fakültesini açmayı büyük bir olay olarak kabul ediyorum kendi hesabıma. Bunun feyizlerini ve nimetlerini daha sonra göreceğiz.

Şimdi benim nazar-ı dikkati celbetmek istediğim nokta şudur: Kısaca tebarüz ettireyim. İlahiyat Fakültesi İslâmiyeti bütün olarak tetkik etmekle beraber metotlarında, meselelerinde müspet ilimlere dayanmalıdır. Bu budur, efkâr-ı umumiyece bu vuzuh faydalıdır.

Bu İlâhiyat Fakültesi Atatürk inkılâbından sonra ikinci defa Türkiye'de açılıyor. İlk defa Atatürk İnkılâbından sonra İstanbul Üniversitesi içinde kurulmuştu. O İlâhiyat Fakültesinde benim de mesuliyetim vardı. Bir nevi sosyoloji fakültesi yaptık. Fakat burada yani Fakültede İslâmî bilimler esas, sosyolojik bilgiler yardımcı olacaktır."[4]

İslâm dünyası XIX. yüzyılın sonlarından itibaren batıdaki iki gelişmeden oldukça etkilendi. Birincisi yukarıdaki konuşmada da ifade edildiği gibi pozitivist (*müspet ilimlere dayanan)* anlayışla ortaya konulan başta sosyoloji olmak üzere sosyal bilimleri adeta kutsama ve bunları dinî bilimlerin yerine ikame etme.

İkincisi ise batıdaki Kitab-ı Mukaddes'e yönelik çalışmaları Kur'ân ve Hadislere uygulama amaç ve çabası. Bu iki çaba bizim köklü ilim geleneğimizin ihmal edilmesini ve ilimler sınıflamasının tersyüz edilmesini beraberinde getirdi.

[4]http://www.divinity.ankara.edu.tr/?page_id=101, 30.04.2014; 15:33

Bizim eskiden hayatla yürüyen, yürürken yön veren, halka ve hakikate tepeden bakmayan bir ilim ve eğitim geleneğimiz vardı. Bunun yerini Batı'nın ayrıksı, halka ve hakikate tepeden bakan ve adeta bir mühendisin cansız varlıklara şekil vermesi gibi canlı, akıllı ve iradeli insana biçim verme iddiasında olan bir yöntem aldı.

Bizim ilim sınıflamamız, önce dinî ve din dışı ayrımı yapıldıktan sonra dinî ilimler, kelam, fıkıh ve diğerleri şeklinde sıralanırdı. Müslümanca bir zihniyetin oluşması için kelam ilmine öncelik verilirken, hayatta en çok ihtiyaç duyulması bakımından fıkha öncelik tanınırdı. Bu iki ilim bir madalyonun iki yüzü gibi görülürdü; kelamcı fakih, fakih kelamcı idi. Kur'ân ve Sünnet, başta bu iki ilim dalı olmak üzere, dinin ve dinî ilimlerin temel kaynağı hükmündeydi.

Müslüman bireylerin zihin kalıplarını belirleyen anılan kelam ve fıkıh alanlarının yerine batı dünyasında kaynaklara dönme anlayışının ve bilhassa müsteşriklerin çalışmalarının ve yönlendirmesinin etkisiyle Kur'ân ve Hadis merkezli eğitim anlayışı öne çıkmaya başladı. Özellikle müsteşriklerin *pozitivist bakış açısıyla* İslâm mezheplerini ve İslâm tarihindeki siyasî çalkantı ve çekişmeleri öne çıkaran çalışmaları aydınlar nezdinde mezheplere olan güvenin yıkılmasını beraberinde getirdi.

Mezheplere olan güvenin yıkılması yukarıda anılan fıkıh ve kelam gibi iki köklü ilmin geri plana atılmasına hatta gereksiz görülmesine yol açtı. Belki de bu, müsteşriklerin bilinçli ve iyi niyetli olmayan bir tasarrufuydu. Çünkü kelam ve fıkıh alanı oluşmuş ve sonuçlanmış bir yapıyı öngörmektedir. Bu oluşmuş ve tamamlanmış yapı üzerinden gidilerek yeni ihtiyaçlara ve gelişmelere cevap aramak kadim İslâm zihniyetini korumak ve sürdürmek anlamına geliyordu.

Kaynaklara dönmek adına bunları terk edip yerine mücerret Kur'ân ve hadis metinlerini almak yeniden din inşa etmek veya peygamber ve ilk üç neslin rolünü üstlenmek demekti. Her iki halde de kadim zihniyetin yerine yeni bir anlayış ikamesi söz konusu idi. Bu yeni anlayış ikame edilirken felsefî bakış ve din bilimlerinin pozitif zihniyeti de belirleyici ve adeta bir kalıp görevi gördü. Nitekim hem 1924'de açılan Dârul-Fünûn İlahiyat Fakültesi programında hem de ve özellikle 1949'da açılan Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinin prog-

ramında bu anlayışın yansımalarını fazlasıyla görmek mümkündür. Nitekim Ankara İlahiyat Fakültesinin ilk programında daha sonra İslâm Hukuku adını alacak olan fıkıh ilmi ile kelam ilmi yer almamaktadır. İlk Kelam Kürsüsü Hüseyin Atay tarafından kurulabilmiştir. 1959'da açılan İslâm Enstitüleri ise kısmen bu anlayıştan uzak ve bütün İslâmî İlimleri kucaklayan bir programla ortaya çıkmıştır. Günümüzdeki İlahiyat programları da nispeten bu iki programın karmasından oluşmuştur.

Bu yöntem ve çalışmayla sanki Müslüman dünyanın kendi köklerinden koparılarak Batı'ya bir şekilde eklemlenmesi düşünülmüş ve hedeflenmiştir. Çünkü mücerret Kur'ân metni ve hadîsler ancak çağın şekillendirdiği zihin dünyası ile ele alınacak, yanı sıra belli ayıklama ve tercihler ile çözümler ve öneriler getirilmesi söz konusu olacaktı. Zaten geleneksel zihin yapısından kopuş da işte tam bu noktadan başlamaktaydı. Bu gidişat ve anlayış, Kur'ân ve Sünnetin modern akıl ile okunması, evrensel hukuk ve normlara aykırı hususların ayıklanması veya göz ardı edilmesi, insan hakları beyannamesi türü evrensel ilkelerle paralellik kurulmaya çalışılması ve detay (füru'/füruât) kuralların tarihsel olduğunun vurgulanması gibi pek çok sonuçlar doğurdu. Bu dönemde Kur'ân bir konular kitabı, hadisler ise çağın gereklerine uyuyor ve cevap veriyorsa birer kaynak, vermiyor veya aykırı düşüyorsa reddedilmesi gereken uydurma sözler yığını olarak görülmeye başlandı. Kelam ve fıkıh bugüne cevap vermeyen fosil bilim yığınları hükmünde kabul edildi.

Bu anlayış, modernistinden selefîsine çok çeşitli ve geniş bir kesim tarafından temsil ediliyordu. Aslında bakıldığında modernist ile selefî arasında çok da fark yoktu. Modernist sadece Kur'ân metnini ve işine yaradığı kadarıyla hadis külliyatını kullanırken, selefi her ikisini de aynı değerde tutmaktaydı. Bu iki anlayış birbirine sırt dönmüş aynı yerden duran iki kişi gibidir, durdukları yer aynı, sadece baktıkları yön farklıdır. Yine her iki anlayışın ortak paydası bu iki kaynaktan adeta yeni bir din inşası gayretidir.

Bölümleşmenin Programlara Etkisi

İdari yapılanmanın doğrudan programlara ve derslerin içeriklerine etkisinin olduğu da hesaba katılmalıdır. İlahiyat fakültelerinde akademik bölüm yapılanması, 1982-1983 yılında ilk düzenlemenin

ardından 1991-1992 öğretim yılında son şeklini almıştır. Bu gün devam etmekte olan bu yapı aşağıdaki gibidir:

Temel İslâm Bilimleri Bölümü
Tefsir Anabilim Dalı
Hadis Anabilim Dalı
İslâm Hukuku Anabilim Dalı
Kelam Anabilim Dalı
İslâm Mezhepleri Tarihi Anabilim Dalı
Tasavvuf Anabilim Dalı
Arap Dili ve Belagatı Anabilim Dalı

Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü
Felsefe Tarihi Anabilim Dalı
İslâm Felsefesi Anabilim Dalı
Din Felsefesi Anabilim Dalı
Mantık Anabilim Dalı
Dinler Tarihi Anabilim Dalı
Din Sosyolojisi Anabilim Dalı
Din Psikolojisi Anabilim Dalı
Din Eğitimi Anabilim Dalı

İslâm Tarihi ve Sanatları Bölümü
İslâm Tarihi Anabilim Dalı
Türk-İslâm Edebiyatı Anabilim Dalı
Türk Din Musikisi Anabilim Dalı
Türk İslâm Sanatları Tarihi Anabilim Dalı

YÖK'ün aldığı kararla Yeni açılan İlahiyat Fakülteleri ile özel İlahiyat Fakülteleri bölüm yapılanması ise şöyledir:

Temel İslâm Bilimleri Bölümü
Tefsir Anabilim Dalı
Hadis Anabilim Dalı
İslâm Hukuku Anabilim Dalı
Kelam ve İslâm Mezhepleri Tarihi Anabilim Dalı
Tasavvuf Anabilim Dalı
Arap Dili ve Belagatı Anabilim Dalı

Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü
İslâm Felsefesi Anabilim Dalı
Din Bilimleri Anabilim Dalı

İslâm Tarihi ve Sanatları Bölümü
İslâm Tarihi Anabilim Dalı
Türk-İslâm Edebiyatı ve Sanatları Anabilim Dalı

Yeni Bölümleşme Önerisi

İlahiyat eğitim programının yukarıda da dile getirildiği gibi İlahiyat bölüm yapılanmasından bağımsız düşünülemeyeceği de bir gerçektir. Bu açıdan mevcut programın bölüm yapılanması ile birlikte ele alınması gereğinin yanında yeni önerilerin de bu çerçeveden değerlendirilmesi gerekecektir. Hatta yeni bir eğitim programı için yeni bir yapılanma teklifi yapmak zarureti de ortaya çıkabilir.

Eğer gelecekte tek bir program uygulanacaksa İlahiyatlardaki mevcut üç veya dört bölümün tek bir bölüme indirilmesi söz konusu olabileceği gibi, fakülte içinde program çeşitliliğine gidildiği takdirde her bir program için yeni bir bölümün ihdas edilmesi de düşünülebilir. Ancak her bir önerinin hayata geçirilirken getireceği mahzurlar da göz önünde bulundurulmalıdır. Belki mevcut bölümler bazı küçük değişikliklerle korunarak program çeşitliliğine de gidilebilir. Çünkü her bir program için bir bölüm gerekmez.

Yeni bölümleşme için şöyle bir öneri, konuyu tartışmak için bir başlangıç olabilir: Mevcut yapının iyileştirilmesi, işlevselliğinin daha da artması ve gelişmesi için İlahiyat Fakülteleri'nin bölümleşmesinde yeni bir yapılanmaya gitmenin yararlı olacağı kanaatindeyiz. Çünkü mevcut yapı kimi yerde ve zamanda sıkıntılar doğurmakta, bölümler arasındaki benzerlik ve farklılıkların yeterince görülmesini engellemektedir.

Halbuki bölümler oluşturulurken, bölüm altına girecek bilim dallarının farklılıklarının ve benzerliklerinin tespit edilmesi, yani bilim dallarının mantalite, konu ve yöntemleri arasındaki benzerliklerinin gözetilmesi gerekir. Sözgelimi konu, yöntem ve mantalite olarak, din bilimlerine benzemeyen İslâm Felsefesinin asıl yeri olan Temel İslâmî İlimler bölümüne taşınması gerekir. Çünkü İslâm felsefesi konu, yöntem ve bakış açısı olarak kelam ve tasavvufa din bilimlerinden daha yakındır. Aynı durum teorik bir ilim dalı olan İslâm Tarihinin, uygulamalı alanlar olan İslâm Sanatları ile bir arada düşünülmüş olmasında da görülebilir. İslâm Tarihi de, İslâm Felsefesi gibi Temel İslâmî bilim-

ler arasına alınmalıdır. Çünkü İslâm Tarihi sözgelimi Hadîs Anabilim dalına çok daha yakın bir ilim dalıdır.

Bunun yanı sıra Kur'ân Okuma ve Kıraat, teorik bir ilim dalı olan Tefsir Anabilim Dalı içinden alınıp uygulamalı alanların yer aldığı bölüm içinde düşünülmelidir. Bu düşünülmediği için bugün İlahiyat fakültelerimizde maalesef kıraat alanında pratik olarak yeterince çalışma yapılmamaktadır. Bu yapılanma aynı zamanda pratik İslâm ilimleri için doktora yerine "sanatta yeterlilik" imkânını da beraberinde getirecektir. Böylelikle bu alanda çalışan akademisyenler için pratikten kopmadan akademik yükselme imkânı ortaya çıkacaktır. Bütün bu öneriler ile amaç, yukarıda da değinildiği gibi mevcudun geliştirilmesidir. Buna göre şöyle bir bölümleşme olabilir:

İslâmî İlimler Bölümü

Tefsir Anabilim Dalı
Hadis Anabilim Dalı
Fıkıh Anabilim Dalı
Kelam Anabilim Dalı
İslâm Tarihi Anabilim Dalı
Mezhepler Tarihi Anabilim Dalı
Tasavvuf Anabilim Dalı
İslâm Felsefesi Anabilim Dalı
Arap Dili ve Belagatı Anabilim Dalı

Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü
Felsefe Tarihi Anabilim Dalı
Mantık Anabilim Dalı
Din Felsefesi Anabilim Dalı
Dinler Tarihi Anabilim Dalı
Din Sosyolojisi Anabilim Dalı
Din Psikolojisi Anabilim Dalı
Din Eğitimi Anabilim Dalı

İslâm Edebiyatı ve Sanatları Bölümü

Güzel Kur'ân Okuma ve Kıraat Anabilim Dalı
Türk-İslâm Edebiyatı Anabilim Dalı
Uygulamalı İslâm Sanatları Anabilim Dalı

Ulûm-i Âliye-i Diniyye'den Bugüne İlahiyat Programları

Dâru'l-Fünûn-ı Şâhâne'nin üç bölümünden biri olan Ulûm-i Âliye-i Diniyye Şubesinde okutulan dersler Tefsir, hadîs, fıkıh, usul-i fıkıh, ilm-i kelam ve tarih-i din-i İslâm'dır. 1908 veya 1912 yılında yapılan ıslahatla birlikte İstanbul Dâru'l-Fünûnu adını alan Dâru'l-Fünûnun Ulum-i Aliye-i Diniye Şubesi, 1912'de Ulum-i Şer'iyye Şubesine dönüştürülmüş ve programında değişiklikler yapılmıştır. Programa önceki derslerin yanında Siyer-i Nebî, Tarih-i Edyan, İlm-i Hilaf, Edebiyat-ı Arabiye, Hikmet-i Teşri, Tarih-i İm-i Fıkıh, Tarih-i İlm-i Kelam, Felsefe ve Tarih-i Felsefe, Arap Felsefesi gibi dersler eklenmiştir.[5]

1924 yılında İstanbul Dâru'l-Fünûnu'na bağlı açılan İlahiyat Fakültesi'nin programı, Ulum-i Şer'iyye Şubesi'nin programına ilave bir takım yeni dersler içermektedir. Eklenen bu dersler İctimaiyyat, Ahlâk, Akvâm-ı İslâmiyye Etnografyası, Türk Tarih-i Dinisi, Hal-i Hazırda İslâm Mezhepleri, İslâm Bediiyyatı ve Felsefe-i Din şeklindedir. Dikkat edilirse önceki programa göre bu yeni programın daha ulusalcı ve pozitivist bir zihniyete doğru evirildiği görülür. Önceki programlarda bulunmayan din bilimleri derslerinin yanında Türk Tarih-i Dinisi gibi milli hassasiyetlere cevap veren bir yanı vardır.

1949'da açılan Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinin programı ilk bakışta önceki programları dikkate almaksızın sıfırdan ve tamamen pozitivist/profan bir zihniyetle hazırlanmış bir program görüntüsü vermektedir. İlk okutulan dersler şunlardan ibarettir: Arapça, Farsça, Yabancı Dil, Sosyoloji, Mantık ve İlimler Felsefesi, İslâm Dini ve Mezhepleri Tarihi, İslâm Sanatı Tarihi, Mukayeseli Dinler Tarihi.[6] Kayıtlara ve ilk mezunların hatıralarından edinilen bilgilere göre İkinci yıl Hadis Usulü, İslâm'da İlimler Tarihi, Din Psikolojisi, Tefsir, Hadis ve İslâm Hukuku dersleri ilave edilmiş, buna karşılık Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesinde takip edilmekte olan Sosyoloji dersi kaldırılmıştır.[7]

---

5 Mustafa Öcal, *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi*, Düşünce Kitabevi Yayınları, Bursa 2011, s. 365-368.

6 Öcal, *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi*, s. 392.

7 Münir Koştaş, "İlahiyat Fakültesi Kuruluş ve Tarihçesi", *AÜİF Dergisi* 1989, c. XXXI, s. 11; ayr. bk.http://www.divinity.ankara.edu.tr/?page_id=101, 30.04.2014; 15:36; Mustafa Öcal, *Tanıkların Dilinden Cumhuriyet Dönemi Din Eğitimi ve Dini Hayat*,

Bu program 1953 yılına kadar uygulanmıştır. Bu tarihten itibaren nispeten bugünkü programların temelini oluşturacak bir şablon ortaya çıkmıştır. Tefsir, hadis, kelam, İslâm Hukuku ve Tasavvuf Tarihi dersleri programda nispeten *olması gereken* yere gelmiş, 1924'te uygulamaya konulan Dâru'l-Fünûn İlahiyat programında gördüğümüz ictimaiyat gibi din bilimleri alanı, pedagoji ve din psikolojisi dersleri eklenerek güçlendirilmiştir. Kur'ân dersi ile İslâm Dini Esasları dersinin, "Kur'ân ve İslâm Dini Esasları" adıyla tek bir ders şeklinde konulması ve pedagoji dersinin 2 kredi/saat olarak uygulanması ise ilginçtir. Klasik Dinî Türkçe Metinler ile İnkılap Tarihi şeklindeki ders isimleri ise zamanın ruhunu yansıtmaktadır. Bu dönemde Kur'ân dersini öğrenciler, kendi imkânları ile dışarıdan öğrenmekteydiler. 1972'de öğretim yılı beş yıla çıkarılmasıyla program, yeniden düzenlenmiş ve bir hayli zenginleştirilmiştir. Programdaki pedagojik formasyon ders sayısı ve kredisi artırılmış, idari bakımdan ise Fakülte *Tefsir ve Hadis, Kelam ve İslâm Felsefesi ile İslâm Medeniyeti ve Sosyal Bilimler*den müteşekkil üç bölüm şeklinde yapılandırılmıştır.[8]

1959 yılında kurulan Yüksek İslâm Enstitülerinin programları başta Kur'ân dersleri olmak üzere temel İslâm bilimleri derslerinin güçlendirilmesi dışında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinin 1953 yılındaki programının biraz daha gelişmiş biçimini yansıtır. Vücuh İlmi, Hitabet ve İrşat ile Dinî Musikî bu programda uygulamalı alanların dersleri olarak karşımıza çıkar. 1971 yılından itibaren Yüksek İslâm Enstitüsü programlarına pedagojik formasyon dersleri ilave edilmiştir. 1978'de ise Enstitü, *Tefsir-Hadis, Fıkıh-Kelam, İslâm Dini Esasları* şeklinde üç bölüme ayrılmıştır. Ders dağılımı da buna göre üç grup şeklinde düzenlenmiştir. Uygulanan ders grupları şunlardır: Genel Kültür Dersleri, Özel Alan (Meslek) Dersleri, Pedagojik Formasyon Dersleri.[9]

Atatürk Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi, *Tefsir-Hadis, Kelam ve İslâm Felsefesi, Fıkıh ve İslâm Hukuku, İslâm Dil ve Edebiyatı* şeklinde özgün bir bölümleşmeye sahip olmakla birlikte ders çeşitleri

---

Ensar Neşriyat İstanbul 2008, I, 292-294, 593-597; III, 20-25 (İlk mezunlardan Sevim Aykara, Mehmet Hulusi Özkul ile ikinci mezunlardan İsmail Cerrahoğlu'nun aktarması ile); Münir Koştaş, "İlahiyat Fakültesi Kuruluş ve Tarihçesi", s. 11-13.

8 Öcal, *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi*, s. 399; a.mlf. *Tanıkların Dilinden Cumhuriyet Dönemi Din Eğitimi*, I, 292-294, 593-597; III, 20-25; Münir Koştaş, "İlahiyat Fakültesi Kuruluş ve Tarihçesi", 12-13.

9 Öcal, *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi*, s. 411-421.

ve içerik noktasında bir farklılık arz etmemektedir. Toplamda tek program uygulanmakta, farklılık ders ağırlıklarının bölümlere göre değişmesiyle ortaya çıkmaktadır. Burada dikkat çeken farklılık, pedagoji dersinin tek bir ders olarak toplamda 5 kredi/saat şeklinde program içinde yer almasıdır.[10]

1983'te İslâm Enstitülerinin İlahiyata dönüştürülmesi ile yeni bir program yapma ihtiyacı ortaya çıkmış ve tüm İlahiyatlarda uygulanmak üzere YÖK tarafından hazırlanan çakılı program ortaya konulmuştur. Öncekilerden farklı olarak programda felsefe tarihi (ilkçağ ve Yeni Çağ) yer almış, pedagojik formasyon dersleri nispeten artırılmıştır. 12 Eylül zihniyetine uygun olarak Atatürk İlkeleri ve İnkılapları Tarihi'nin yanına Türk Dili dersleri de eklenmiştir.[11]

1997 yılında post modern darbe olarak nitelenen 28 Şubat sürecinde ise İlahiyat Fakülteleri'nin hazırlık sınıfları kapatılmış, Arapça dersleri program içine alınmış, önceki programa göre içerikte radikal bir değişiklik yapılmamıştır. Radikal değişiklik *kesintisiz öğretim sistemi*yle oluşturulan İlköğretim okullarına din dersi öğretmeni yetiştirilmek üzere İlahiyat Fakülteleri bünyesinde *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlâk Bilgi Öğretmenliği Bölümü* adı altında mevcut İlahiyat programına göre içeriği oldukça zayıf bir program oluşturulması ve İlahiyat programlarından pedagojik formasyon derslerinin kaldırılması şeklinde gerçekleşmiştir. Oluşan boşluğu doldurmak veya tepkileri azaltmak için Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde tezsiz yüksek lisans eğitimi adı altında sınırlı sayıda öğrenciye pedagojik formasyon dersi verme yoluna gidilmiştir (2002-2003 Öğretim Yılı). Öte yandan öğrenci kontenjanları düşürülen ve getirilen katsayı uygulaması ile birlikte öğrenci kaynağı İHL olarak sınırlandırılan İlahiyat fakülteleri bu dönemde her bakımdan bir hayli zayıflatılmıştır.[12]

2009 yılında ise İlahiyat Millî Komitesi tarafından İlahiyat programları yeniden ele alınmış, ilk olarak 8 fakülte olmak üzere zorunlu hazırlıklı ve lisans derslerinin en az % 30'u Arapça öğretim olmak üzere bir program oluşturulmuştur. Bu programlar içerik olarak küçük

---

[10] Öcal, *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi*, s. 427-428.

[11] Öcal, *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi*, s. 436-437.

[12] Mustafa Öcal, *Kuruluşundan Günümüze Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi 1975-2005*, Özal Matbaası, İstanbul 2006, s. 74-77. (Not: 28 Şubat Sürecinde bazı köklü İlahiyat Fakültelerinin kontenjanları 20 öğrenciye kadar düşürülmüştü.)

farklılıklar dışında 1983 programının tekrarı gibidir. Bu program normalleşme sürecinde hazırlanmış olmasına rağmen 28 Şubat sürecinde programdan çıkarılan pedagojik formasyon derslerine yer verilememiştir. Zaten bu programla birlikte hazırlık sınıfı bulunmayan fakültelerle anılan 28 Şubat Süreci programı uygulanmaktaydı. Bundan sonraki programlarda da pedagojik formasyon derslerine kalıcı olarak yer verilmemiştir. Bu programdaki en önemli yenilik din hizmetleri formasyonuna yönelik ilk defa "Din Hizmetlerinde Rehberlik ve İletişim" ile "Hitabet ve Meslekî Uygulama" adıyla derslerin konulmuş olmasıdır. Hitabet dersi her ne kadar Yüksek İslâm Enstitülerinin programlarında ve Uludağ Ü. İlahiyat Fakültesi gibi bazı fakültelerin programlarında daha önceden bulunmaktaysa da kalıcı olarak yer alması bu programla birlikte gerçekleşmiştir.

2013 yılında YÖK'ün diğer bölüm programları gibi İlahiyat programlarını da serbest bırakmasıyla birlikte yeni bir döneme girilmiştir. Şu anda İlahiyat fakültelerinde lisans derslerinin en az % 30'u Arapça olmak üzere zorunlu Arapça hazırlık sınıflı, Zorunlu Hazırlıklı ancak eğitim dili Türkçe, isteğe bağlı hazırlık sınıflı ve hazırlık sınıfı bulunmayan şeklinde dört çeşit program uygulanmakta ancak program içerikleri fakültelere bırakıldığından bir takım küçük farklılıklar arz edebilmektedir. Bugün uygulanan dört farklı program şunlardır: 28 Şubat Sürecinde Arapça hazırlıkların ve pedagojik formasyon derslerinin kaldırılması ile şekillenen program, 2009 İlahiyat Millî Komitesi tarafından oluşturulan zorunlu hazırlıklı ve derslerin en az % 30'u Arapça olan program ile 2013 yılında İlahiyat Çalışma Grubu tarafından oluşturulduğu belirtilen ancak 15.08.2013 tarihinde YÖK genel kurulundan bir takım önemli değişikliklere uğratılarak çıkarılan program ve YÖK Yürütme Kurulu Üyesi İbrahim Hatiboğlu tarafından aynı programın tadil edilmesiyle ortaya çıkan program.

15.08.2013 YÖK Genel Kurulunda oy çokluğu ile kabul edilen program hariç diğer programlar 1983'de hazırlanan programların büyük ölçüde tekrarından ibarettir. Sadece derslerin ağırlıklarında bir takım farklılıklar söz konusudur. Sözgelimi 2009 İlahiyat Millî Komitesi tarafından hazırlanan programda Temel İslâm Bilimleri Bölümü dersleri % 60.1, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü dersleri % 24.5 ve İslâm Tarihi ve Sanatları Bölümü dersleri % 15.2 şeklinde bir ağırlığa

sahipken[13] İbrahim Hatiboğlu'nun programında oranlar Temel İslâm Bilimleri Bölümü dersleri % 65.5; Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü dersleri % 18.9 ve İslâm Tarihi ve Sanatları Bölümü dersleri % 15.5 şeklinde gerçekleşmiştir. YÖK Genel Kurulunda oy çokluğu ile kabul edilen programda ise felsefe dersleri kaldırılmış, din bilimleri dersleri, sanat alanı dersleri ile kelam derslerinin kredi/saatleri oldukça düşürülmüştür.

Programların Ders Bazında Değerlendirmesi

1. Görünen o ki, İlahiyat programlarında derslerin belirlenmesinde genellikle Batılı/müsteşrik anlayış ve örnekler dikkate alınmış, kim zaman adaptasyon kimi zaman taklit yoluyla program oluşturma yoluna gidilmiştir. Buna en çarpıcı örnek Dâru'l-Fünûn Ulûm-i Şeriyye Şubesinin ders programı içinde İslâm felsefesi dersinin "*Arap Felsefesi*" adıyla konulmuş olmasıdır. Yeni yapılanmada dini kaygılardan çok zamanın ruhunu yakalama amaç ve çabası hep belirleyici olmuştur. Bu da hükümetlerin değişmesi ve zaman içinde zihniyet dönüşümlerine göre hem kurumlarda hem de programlarda sürekli değişimi beraberinde getirmiştir. Bu yüzden de bir iki istisna dışında çoğu zaman bir programın uygulanması birkaç mezun verecek şekilde bile olamamıştır.

2. Baştan beri uygulanan programlarda, 1949'daki Ankara İlahiyat Fakültesi'nin ilk programı hariç, bu gün Temel İslâm Bilimleri diye isimlendirdiğimiz Tefsir, Hadîs, Fıkıh ve Kelam ile İslâm Tarihi dersleri hep ağırlıklı bir yere sahip olmuştur. Bunu, kültürel ve siyasal gelişmeler doğrultusunda ve zihniyet dönüşümlerine göre felsefe tarih ve din bilimleri ile Uygulamalı İslâm Sanatları gibi alanların dersleri takip etmiştir.

3. Ulûm-i Âliye-i Diniyye programı hariç bütün programlarında değişmeyen dil dersi Arapçadır. İslâm Enstitülerinin İlahiyat Fakülte-

[13] Bu oranlama 32 kredi/saatlik Seçmeli Dersler dışarda tutularak 118 kredi/saat üzerinden yapılmıştır. Programın toplam kredi/saati olan 150 kredi saat üzerinden bir hesaplama yapıldığında oranlar şöyle gerçekleşmektedir: Temel İslâm Bilimleri % 47.6, Felsefe ve Din Bilimleri % 19.3, İslâm Tarihi ve Sanatları % 12, Seçmeli Dersler % 21.3. Daha sonra seçmeli ders kredi/saati YÖK tarafından 24 düşürülmüş, Kur'an-ı Kerim dersleri ise her döneme iki saat gelecek şekilde 16 kredi/saat olarak belirlenmiştir.

leri'ne dönüştürülmesi öncesindeki programlarda Farsça da zorunlu dil dersi olarak okutulmuştur.

4. İlk örneği Dâru'l-Fünûn İlahiyat Fakültesi programında İctimaiyat ve Felsefe-i Din dersleri olarak görülen din bilimleri dersi daha sonraki programlarda ağırlıkları artan ve etkileri genişleyen bir özellik kazanmıştır.

5. Ulûm-i Âliye-i Diniyye programında felsefe ve Dil Dersleri bulunmamaktadır. Çünkü bu dersler Edebiyat ve Hikmet Şubesi programı içerisinde yer almaktadır. Ancak daha sonraki programlarda üniversite yapısında yapılan köklü değişimlere paralel olarak bu derslerin de program içinde yer alması sağlanmıştır.

6. İslâm Dini Tarihi olarak başlayan İslâm Tarihi, zaman içinde Müesseseler Tarihi, Medeniyet Tarihi ve Sanat Tarihi şeklinde dalları da oluşarak genişlemiş ve kredi saati artmıştır.

7. İlk örneği 1924'de Dâru'l-Fünûn İlahiyat Fakültesinde Tasavvuf Tarihi olarak görülen Tasavvuf dersi, Ankara İlahiyat Fakültesinin 1949 ve 1953 tarihli programları hariç sonraki bütün programlarda yer almıştır.

8. 1953 Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi programından önceki programlarda Kur'ân okuma ve Tecvid dersleri bulunmamaktadır. Muhtemelen fakülteye başlayan öğrencinin Kur'ân dersini bu aşamaya kadar ilk ve ortaöğretim programlarında halletmiş olması düşünülmüştür. Ancak 1933-1949 arasında özel ve resmi tüm dinî tedrisatın yasaklanması bu ihtimali ortadan kaldırdığından ilk olarak anılan 1953 tarihli programda *Kur'ân ve İslâm Dini Esasları* adıyla Kur'ân dersi programa girmiş, 1972 programında 2 kredi/saatlik müstakil ders şeklinde getirilmiş, Yüksek İslâm Enstitüleri ve 1983 programı ile İlahiyat Fakülteleri programlarında değişmeyen ağırlıklı yerini almıştır. Son 2009 İlahiyat Millî Komitesi programında önce 10 kredi/saat, sonrasında ise her döneme 2 kredi/saat konulmak suretiyle toplamda 16 kredi/saate çıkarılmıştır. 2013'te YÖK tarafından kabul edilen programda ise Kur'ân dersi 18 kredi/saat olarak belirlenmiştir.

9. 1924 İlahiyat programında İslâm Bediiyyatı ve 1953 Ankara İlahiyat programında Tezyinî Sanatlar, 1972 Ankara İlahiyat programında Tezhip ve Hat adıyla yer alan Uygulamalı Sanatlar alanı dersleri arasına sonraki programlarda Dinî Musiki de dâhil edilmiştir.

10. İlk defa 1953 Ankara İlahiyat Fakültesi programında 2 kredi/saat ve 1959 Yüksek İslâm Enstitüsü programında Dinî Pedagoji adıyla görülen Eğitim dersleri, özellikle bu okullar öğretmenlik mesleğine eleman yetiştiren kurumlar olarak kurulduğundan/görüldüğünden zaman içinde artmış, İslâm Enstitüleri için 1971'de hazırlanan programda Öğretmenlik Bilgisi dersleri adı altında beş çeşit ders şeklinde düzenlenmiş, 1972 Ankara İlahiyat programında paralel düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. 1983 yılında İlahiyat Fakülteleri için hazırlanan programda ise bu düzenleme olduğu gibi korunmuştur. Bunun yanı sıra 1971 yılında öğretime başlayan Atatürk Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesinin ders programında Pedagoji adı altında toplam 5 kredi/saatlik bir ders öngörülmüştür. Günümüzde uygulanan programlarda ise pedagojik formasyon dersleri kaldırılmış, öğrencinin Eğitim Fakültelerinden ücret mukabili hizmet alımı şeklinde bu formasyonu edinmesi yoluna gidilmiştir. Bu da öğrenciye hem maddi hem de manevî olarak ek külfet getirmiş, zaten ağır bir program altında bulunan İlahiyat öğrencisinin yükünün daha ağırlaşmasına sebebiyet vermiştir. Diğer bir ifade ile 28 Şubat Süreci öncesinde fakülte içinde hiçbir ek ücret ödenmeksizin alınan pedagojik formasyon dersleri, öğrencilerin Eğitim Fakültelerinden paralı hizmet satın aldığı bir şekle dönüştürülmüştür.

Uygulanan İlahiyat Programlarının Olumlu ve Olumsuz Yönleri

Günümüze kadar uygulanan İlahiyat programları yukarıda değinildiği gibi çok geniş bir yelpazeyi temsil etmesi hasebiyle ilk planda güzel görülebilir. Ancak bu kadar geniş bir yelpazenin bir takım sakıncaları da beraberinde getireceği gözden ırak tutulmamalıdır. Programların olumlu ve olumsuz yönlerini şöylece sıralamak mümkündür:

1. Ulûm-i Âliye Şubesi programı oldukça muhtasar tutulmuştur. Kur'ân ve dil bilgisi gibi hususlar önceden halledildiği düşünülmüş olacak ki, programda yer almamıştır. Ancak bu programın klasik medrese programını tekrar gibi bir sakıncayı da taşıdığı unutulmamalıdır. Bu programda öngörülen husus içerik aynı kalmak kaydıyla bilimsel yöntem ve eğitim tarzında bir yenileşme arayışıdır. Nitekim bunun yetersizliği görülmüş olacak ki, 1908 veya 1912'de programda ilaveler yapılarak bazı değişikliklere gidilmiştir. Yapılan değişiklikler bazı fel-

sefe ve din bilimleri derslerinin eklenmesi ile sınırlı kalmıştır. Bu program medreselerin işlevini sürdürdüğü, öğretmen ve din görevlisi yetiştirme gibi bir kaygının bulunmadığı bir zaman diliminde yeterli sayılabilirdi.

2. Medreselerin kapatıldığı Cumhuriyet döneminde İlahiyat Fakülteleri'nin, oluşacak dinî bilgi ve din görevlisi boşluğunu doldurma gibi bir işlev üstlenmesi gerekiyordu. Ancak bu boşluğu doldurma işi muhtemelen aynı dönemde açılan *İmam ve Hatip Mekteplerin*e verildiğinden, kurulan ilk İlahiyat Fakültesinin daha akademik düzeyde bir eğitim vermesi hedeflenmiş görünmektedir. Aslında bu yeni program bazı ilave değişiklikler birlikte 1914'de kapatılan Ulûm-i Şeriyye Şubesi'nin bir tekrarı gibidir. Anılan programla İlahiyat Fakültesi ne halka ne de devlet erkanına yaranabilmiş görünmektedir. Nitekim devrimlerin tamamlanmasıyla birlikte Türkiye'de oluşan yeni ulusalcı anlayışı içerisinde yerinin olmadığı veya ulusalcı politikalara yeterince cevap vermediği düşünülerek 1933 yılında lağvedilmiştir.

3. 1949 yılında açılan Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ise tam da yukarıda işaret edilen din görevlisi ihtiyacını karşılamak üzere kurulması düşünülmüştür. Ancak İsmail Hakkı Baltacıoğlu gibi bu işi bilen mebusların uyarılarına rağmen profan bir anlayışla pozitivist düşünceyi yansıtan bir program ortaya çıkmıştır. İhtiyaçlar ve beklentiler büyük ve baskın gelince çok geçmeden İslâm Hukuku, Hadis, Tefsir gibi derslerin programa konulması söz konusu olmuştur. Ancak esas din görevlisinden beklenen Kur'ân okuma bilgi ve becerisi dersi düşünülmemiştir. Bu yeni program ne akademik düşüncemize ne de halkın beklentisine cevap verecek durumda olmuştur. O yüzden ortalama dindar kesim Ankara İlahiyat Fakültesinden haberdar bile olmamıştır. Ulusalcı zihniyetin istediği görüntüyü kurtarmak kaygısı yerine gelmiştir ama halkın beklentisi, talebi ve ihtiyacı karşılanmamıştır. Ancak 1953 ve 1972 düzenlemeleri ile birlikte Ankara İlahiyat Fakültesi beklentileri büyük ölçüde karşılayacak bir programa kavuşturulmuştur. Şu da teslim edilmelidir ki, zaman içinde en azından fakülte içi akademik kaygı baskın geldiğinden bu yönde ciddi ilerlemeler kaydedilmiş, akademik düzeyde nispeten iyi yetişmiş öğretim üyeleri, ülke akademyasına kazandırılmıştır.

4. Dindar kesimin beklediği ve arzuladığı şekilde yüksekokul, 1959'da açılan Yüksek İslâm Enstitüleri ile gerçekleşmiştir. Nitekim bu

okulların açılması ile birlikte bunlara yönelik talepler de artmıştır. Bunun nedeni tam olmasa bile program içeriğinin din görevlisi ve din dersi öğretmeni yetiştirecek şekilde düzenlenmiş olmasıdır. Böylece hem iş imkânı olan hem de halkın beklenti, talep ve ihtiyaçlarına cevap veren kurumlar ortaya çıkmıştır. Ancak bu kurumların da, Millî Eğitim Bakanlığının bünyesinde yüksekokul olarak bulunması ve uygulanan programlarda devlete personel yetiştirme anlayışının öncelenmesi, akademik tarafın nispeten zayıf kalmasına sebep olmuştur. Zaman içinde program zenginleştirilmiş, akademik alandan gelen öğretim elemanları ile anılan boşluk doldurulmaya çalışılmıştır.

5. 12 Eylül darbesi sonucu YÖK'ün kurulması ile birlikte yüksek eğitimin tek çatı altında toplanması düşüncesi, çeşitli akademiler ve eğitim enstitüleri gibi Yüksek İslâm Enstitülerinin de fakülte olarak yeni sisteme entegre edilmesinin yolunu açmıştır. Bu dönem aynı zamanda programlar için yeni bir sürecin habercisiydi. Nitekim YÖK tarafından 1983 yılında bugünkü programların temelini oluşturan ve bütün İlahiyat Fakülteleri'nde uygulanmak üzere yeni bir program hazırlanmıştır. Bu programda hem akademik kaygılar hem de Diyanet İşleri Başkanlığı'na ve Millî Eğitim Bakanlığına personel yetiştirme kaygıları birlikte düşünülmüştür. Ancak bu da çok geniş bir yelpazede eğitim verilmesi dezavantajını getirmiştir. Zaman içinde öğretim üyeleri nezdinde akademik taraf daha ağır basmış, personel yetiştirme işi zayıflamıştır. Öte yandan Eğitim fakülteleri ile koordineli çalışılamadığından öğretmenlik formasyon dersi kalıcı bir mevzuata ve teamüle oturtulamamıştır. Tabi ki bu konuda eğitim fakültelerimizin ve pedagojik formasyon adı altında verilen derslerin de ciddi anlamda kritik edilmesi gerekmektedir. Diyanet İşleri Başkanlığı tarafında ise özellikle Kur'ân eğitimi ve temel dinî bilgilerin kazandırılmasında eksik kalınması sebebiyle, kurum içi seminerlerle anılan eksikliği telafi etme yoluna gidilmiştir. Gelinen noktada Baltacıoğlu'nun dediği gibi fakülteler dinî ilimlerin öğretildiği yerler olmaktan çok din bilimlerinin öğretildiği kurumlara dönüşmüştür.

6. Cumhuriyet döneminde 1924 yılında medreselerin fiilen ilga edilmesiyle adeta tüm medrese yükünün/programlarının bir fakülteye yüklenmesi durumu ortaya çıkmıştır. Bugün uygulanan programa bakıldığında sanki çöken İslâm medeniyetini yeniden diriltme görevi tek başına İlahiyat Fakültesine verilmiş, bu yüzden de medeniyetin

bütün kompartımanları bir ders maddesi olarak program içine yerleştirilmiştir. Aslında geçmişten bugüne bütün programlarda bu durum bariz bir şekilde görülür. Sözgelimi hal-i hazırda uygulanan programda fıkıhtan kelama, hadisten tefsire, sanattan edebiyata, din bilimlerinden felsefeye, tarihten güncel konulara ve uygulamalı dersler olan hitabet ve sanat alanına kadar hemen her konuda ders bulmak mümkündür. Bu kadar geniş müfredatlı fakülteler ne dün ne bugün, ne doğuda ne de batıda bulunmaktadır. Sözgelimi Arap dünyasında bizdeki İlahiyat Fakültesinin programı Usulü'd-din, Şeria, Da've ve Adab fakülteleri ile ancak karşılanabilir. Öte yandan Edebiyat Fakültesinin tarih, sosyoloji, felsefe bölümleri ile Güzel Sanatlar Fakültesinin bazı bölümlerinde okutulan/okutulması gereken derslerin bir şekilde karşılığını İlahiyat Fakültesinin programı içinde bulmak mümkündür. Tarihî açıdan ise, fıkıh medreseleri, daru'l-hadis ve tekke programları sanki bu program içine yerleştirilmiştir. Yine 1900'de kurulan Dâru'l-Fünûn-i Şahâne'nin üç şubesi'nin bütün dersleri tek programa dönüştürülüp İlahiyat programı haline getirilmiştir.

7. Bu kadar geniş yelpazede hazırlanmış bir programın işlevsel olması, öğretilmesi ve uygulaması ciddi sıkıntılara sebep olmaktadır. Bazı akademisyenlerin uygulanan programlarla adeta "süper İlahiyatçı" (!) yetiştirme gibi bir amaç ve iddia güdüldüğünün ileri sürülmesi çok da haksız değildir. Bu gerçek bizi, bir dizi sorunla karşı karşıya getirmektedir. Bunların en başında da bu kadar çeşit içinde bunalan ve bocalayan öğrencinin yeterince yetişip yetişemediğidir. 2014 yılı itibariyle 114 yıllık bir geçmişe sahip olan İlahiyat Fakültesi belki bu yüzden şöyle en azından yarım asırlık bile yerleşik ve kurumsallaşmış bir programa sahip olamamıştır. Her hükümetin her darbenin ve her zihniyet sahibinin müdahale ettiği tepeden inme, sosyal mühendislik eseri programlarla aslında şu an ulaştığımız başarı düzeyi bile övülmeye değerdir. Ancak bunun böyle yürümesi mümkün değildir. Programların üniversite senatolarına bırakılmasıyla yeni şekillenmelere ve yönelişlere kapı aralanmalı ama mutlaka bir programın en az birkaç mezun verecek şekilde uygulanarak başarısı gerçek anlamda ölçülmelidir. Çünkü programların merkezi yönetimce sürekli değişikliğe maruz bırakılması programdan elde edilecek faydayı da oldukça azaltmaktadır.

8. Yeni programlar yapılırken eksiklik hep programlarda aranmış, insan kalitesi, anlayış ve akademya içi beklentiler göz ardı edilmiştir. Bilinmelidir ki, Türkiye insanının 150 yıllık hedefi Avrupa olarak belirlendiği ve yıllardır bu şekilde şartlandırıldığı için İlahiyat Fakülteleri'nin bundan uzak kalması ve etkilenmemesi mümkün olamamıştır. Nitekim bugün İlahiyat Fakülteleri'nde akademik alanda çalışmak isteyen öğrencilerin temel İslâm bilimlerinden daha çok din bilimleri alanını tercih etmeleri bu duruma çarpıcı örnektir. Nitekim hem öğretim hem de öğrenci kadrolarımız Arapçadan çok İngilizceye yönelmektedir. Bu noktaya gelinmesinde maddi ve psikolojik imkânların ve engellerin rolünün bulunduğunu da unutmamak gerekir. Batıya yönelik imkânlar sunulurken İslâm dünyası ve doğuya yönelik sürekli engeller çıkarılmıştır. Nitekim 28 Şubat sürecinde bu anlayış adeta tavan yapmıştır. Bu süreçte İslâm dünyasında eğitim gören birçok vatandaşın diplomaları yok sayılmıştır. Yukarıdaki hedef doğrultusunda eğitim alanında Avrupa ile olan entegrasyon söz konusu iken İslâm dünyası bunun dışında bırakılmıştır. Erasmus, Bologna ve akreditasyon uygulamalarının avantajının yanında böylesi bir dezavantajı da doğurduğunu görmek gerekir. Yeni getirilen Mevlana programı ile öğrenciler için İslâm dünyası ve Doğu kapıları aralanmıştır ancak henüz yeterli düzeye gelebilmiş değildir. İlahiyat Fakültesi özelinde düşündüğümüzde aynı entegrasyonun ayrım yapmaksızın bütün İslâm dünyası ile de kurulması bir zarurettir. Bu, tabi ki dünyadan kopmayı ve İslâm dünyası kabuğuna/dar alanına sıkışma gibi bir sakıncayı da getirmemelidir.[14]

9. Özetlemek gerekirse her alandaki politikalarımız gibi eğitim alanındaki politikalarımızı da tepkilerimiz belirlemiştir. Medreseye olan tepkimiz, İlahiyat kurumlarını oluşturmuş, Osmanlıya olan politikamız cumhuriyet dönemi dinden uzak toplum arayışını beraberinde getirmiş ve tüm dini kurumları kapatma anlayışına götürmüştür. Günümüzde ise, selefîlik-modernlik, medrese-akademi, ilerici-gerici, eski-yeni ikilemleri arasında sarkaç gibi salınmaktayız. Artık sarkaç olmaktan çıkıp Mevlana'nın güzel bir temsili olan pergel gibi bir aya-

[14] Sözgelimi YÖK'ün örtülü olarak Temel İslâm Bilimleri öğretim elemanlarının Batı ülkelerine akademik düzeylerini geliştirmek ve çeşitlendirmek amacıyla üç aylık YÖK bursuyla gitmelerini engellemesi, hem 28 Şubat Sürecinde İslâm ülkelerine gidilmesine getirilen engellemeyi hatırlatmakta hem de bir çeşit toplum mühendisliği örneği sergilemektedir.

ğımızın sabit bir noktada olması gerekir. Nitekim pergelin bir ucu sabit bir yerde değilse daire çizemezsiniz. Burada da sabite ve değişim dengesi iyi kurulmalıdır. Bilinmelidir ki, hayatta süreklilik içinde değişim esastır. Geleneği bulunmayan bir eğitimin geleceğinden söz edemeyiz. Değişime kapalı bir eğitim de kısırlıktan kurtulamaz, kendi kabuğuna hapsolur ve zaman içinde kendini tüketir.

Program Yapmada Nasıl Bir Strateji

Bu durumda bize miras kalan İslâmî birikimi ve çağın şartlarını göz önünde bulundurarak nasıl bir eğitim politikası veya stratejisi izleyeceğimizin cevabını bulmak durumundayız. Bu cevabı ararken öncekilerin tecrübeleri, yazılı gelenek, halkımızın beklentileri ve başta Diyanet İşleri Başkanlığı ve Millî Eğitim Bakanlığı olmak üzere işverenlerin yeterlilik kritlerleri bizim için yol gösterici olmalıdır.

Tabi ki bu konuda öncelikle kendi ülkemiz ve insanımızdan başlamak gibi bir zaruretimiz vardır. Ancak bu bizi dar bir sınıra ve yerel şartlara mahkûm kılma gibi bir sonuca götürmemelidir. Konumuz İslâm Dininin öğretildiği İlahiyat fakülteleri programı olduğuna göre cihan şümul olan bir dinin yerel şartlara göre öğretiminin sınırlı tutulması birçok sakıncayı ve eksikliği beraberinde getirecektir. Dolayısıyla bütün Müslüman dünyadaki program örneklerinin dikkate alınmasının yanında dünyanın bir parçası olduğumuz ve yeryüzündeki her olgu ve olayın etkisine açık olduğumuz gerçeği de göz ardı edilmemelidir.

Saydığımız bu hususların ne kadarının yerine getirebileceği tartışmaya açık bir husustur. En azından bakış açısının ve stratejinin bu geniş çerçeve üzerine kurulması ve bu çerçeveden yürütülmesi zarureti vardır. Çünkü bir Müslüman olarak İslâm dünyasına mensubiyetimizin yanında insan olarak bütün bir insanlık dünyasına aidiyetimiz söz konusudur. En temel insani bilimlerden olan dinin öğretilmesinin ve öğrenilmesinin bir aracı olan dinî eğitim programının da bu anlayış çerçevesinde şekillenmesi doğaldır.

Bugün Bir Program Nasıl Olmalı: Öneriler

"*Bizim istediğimiz İslâm İlahiyat Fakültesi, İslâm Dinini, İslâm Mezheplerini ilmî surette tetkik edecek bir ilmî fakülte. Tabir mazur görülsün, mahalli ihtiyaçları unutup da bilmem nasıl mücerret bir spekülasyon zihniyetiyle, sosyoloji, metafizik içine batıp İslâm dinî bilgile-*

rini prensipleri dışına bırakırsa maksat hasıl olmaz...” “Bu İlahiyat Fakültesi Atatürk inkılaplarından sonra ikinci defa Türkiye'de açılıyor. İlk defa İstanbul Üniversitesi içinde kurulmuştu. O İlahiyat Fakültesi içinde benim de mesuliyetim vardı. Bir nevi sosyoloji fakültesi yaptık. Fakat burada yeni fakültede İslâmî bilgiler esas, sosyoloji bilgiler yardımcı olacaktır.”[15]

İsmail Hakkı Baltacıoğlu (Ankara İlahiyat Açılması için Meclis Konuşumasından)

1. Hazırlık Sınıfı Dersleri

Aslında Kur'ân ve Arapça öğretiminin toplamda 8 yıl süren İmam-Hatip Ortaokulu ve Liselerinde tamamlanmış olması gerekir. Ancak İmam-Hatip Liselerinde yeterince Arapça öğretilememesi, lise çıkışlıların da İlahiyat Fakültesine gelmesi göz önüne alındığında, İlahiyat lisans eğitiminin öncesinde *zorunlu hazırlık* sınıfının bulunması temel bir ihtiyaç olarak görülmektedir. Hazırlık sınıfında öğretilen dilin kalıcı olması ve öğrencinin zihnine yerleşmesi için de lisans derslerinin en az % 20'si veya % 30'nunArapça olması hedeflenmelidir.

Hazırlık sınıfı İlahiyat Fakültesinde sadece dil sınıfı olmanın ötesinde Kur'ân öğretilen hazırlık sınıfı hüviyetine kavuşturulmalıdır. İmam-Hatip Lisesinden gelenlerin yanında liselerden gelen ve hiç Kur'ân okuma talimi almamış öğrencilere yönelik dersler bulunmalıdır. Buna bağlı olarak Arapça'nın yanında Kur'ân okuma hususunda da bir muafiyet sınavı getirilmeli ve Kur'ân okuma işi Arapça ile birlikte aynı hazırlık sınıfı içinde halledilmelidir.

Ayrıca muafiyet sınavından başarısız olan öğrencilere yönelik hazırlık sınıfında hem Arapça hem de Kur'ân için bir kur sistemi uygulanmalıdır. Zira bilenlerle bilmeyenler aynı derse ve aynı sınıfa tabi olmamalıdırlar. **Bu yüzden İlahiyat hazırlık sınıfları diğer yabancı dil hazırlık sınıflarından ayrı bir yönetmeliğe tabi olmalıdır.** Böylece İlahiyat hazırlık sınıfında Kur'ân ve Arapça öğretimi birlikte ele alınmış olacaktır. Bu da, lisans düzeyinde bu derslere yer verilmesine gerek bırakmayacaktır. Belki lisansta yetenekli ve istekli öğrenciler için seçmeli olmak kaydıyla uygulamalı kıraat dersi ve yine seçmeli olarak ileri düzeyde Arap Edebiyatı dersi söz konusu olabilir.

[15] Öcal, *Tanıkların Dilinden*, III, 21.

2. Lisans Dersleri

Ulûm-i Âliye-i Diniyye Şubesinin ilk programı ile Anakara İlahiyat Fakültesinin ilk programı hariç diğer programların tamamı nicelik ve nitelik itibariyle çok ağır bir ders yükü içermektedir. Bu yükün ya hafifletilmesi ya da esnekleştirilerek kolay ve kalıcı bir şekilde öğrenilmesinin imkânı üzerinde durulmalıdır. Bugünkü şekliyle bu program her şeyi barındıran ama istenilen verimi sağlamayan ağır bir yüke dönüşmüştür. Eskiden mahalle aralarında bulunan "*herşeyci*" tabir edilen esnaf misali İlahiyatçı yetiştirmek hedef olmamalıdır.

Yukarıda da belirtildiği gibi bugüne kadar uygulanan İlahiyat Fakülteleri programları büyük ölçüde geçmişe tepki olarak ortaya çıkmış ve batıda gelişen toplum mühendisliği ve hayali toplum yaratma projelerinden oldukça etkilenmiştir. Ancak bu gelişmelere "gerçek toplum"un direnmesi ve kendi varlığını bir ölçüde kabul ettirmesi, toplum mühendisliğinin ve kafalarda oluşturulan hayali toplum modellerini büyü ölçüde geçersiz kılmıştır. Ancak bu mücadelede/çatışmada toplum da epeyce yara almış ve toplum mühendisliği ve hayali modellerin kendisine giydirilme çabalarından olumlu-olumsuz epeyce etkilenmiştir. Toplumun tekrar doğal rayına girmesi yeni bir toplum mühendisliği ile olmamalıdır. Toplum rahat bırakılmalı ve onunla birlikte yürüyecek rehberler ordusu yetiştirme yönünde eğitim programı geliştirilmelidir. Bu da ancak ayrım yapmaksızın geçmiş tecrübenin tamamından yararlanmak suretiyle olur. Diğer bir deyişle 1400 yıllık medrese geleneğimiz, hal-i hazırdaki medrese geleneğimiz, 100 yılı aşan İlahiyat geleneğimiz bize yararlanabileceğimiz iyi bir tecrübe birikimi sunmaktadır. Burada yararlanacağımız bir başka husus ise bizim kadim ilimler sınıflamamızdır. Bununla ilimlerin hem değeri hem de ihtiyaç miktarını tespit etmek mümkündür. Bütün bunlar yapılırken yaşadığımız çağın da ıskalamaması gerekir.

Öyleyse yeni bir İlahiyat programı, kadim geleneğimizden ve köklü ilim tasnifimizden yaralanan, çağın gerekleri, ihtiyaçları ve beklentilerini göz önünde bulunduran, işverenlerin belirleyeceği yeterlilik ölçütlerini/taleplerini dikkate alan bir çerçevede düşünülmelidir.

Bunun için aşağıda sıralayacağımız şu hususlar müzakere edilebilir:

1. Geçmişten bugüne İslâm toplumunun zihin kodlarını belirleyen, taşıyan ve temsil eden kelâm ve fıkıh ilimleri programda başat yer almalıdır. Ancak özellikle fıkıh ilmi hayat ilmi olduğu gerçeği göz önünde bulundurulmalı ve programdaki ağırlığı buna göre düzenlenmelidir. Mezhepler Tarihi dersi ise, sosyoloji destekli olmak kaydıyla kelam ve fıkıh mezheplerini birlikte ele alacak bir çerçevede programda müstakil yerini almalıdır.

2. Tefsir ilmi, 1400 yıllık tefsir geleneğimizi tanıyan, tanıtan ve günümüz şartlarında nasıl ele alınması gerektiğini öğreten bir ilim dalıdır. Programda bu özelliğine uygun ve değerini teslim edecek ağırlıkta yerini almalıdır.

3. Hadîs ilmi, hadîs usulünden tedvine oradan bin yılı aşan hadîs şerhlerine ışık tutan bir alan olarak programda hak ettiği yeri bulmalıdır.

4. Yukarıda sayılan kelam, fıkıh, tefsir ve hadîs ilimleri birbirine yakın değerde tutulmalı ve kredi/saat ayarlaması yine birbirine yakın olmalıdır. Çünkü bunlar İslâm'ın temel ilimleridir, zaten Ulûm-i Âliye-i Diniyye'den itibaren bütün programların değişmeyen dersleri, bunlar olmuştur.

5. İslâm tarihi, bütün ilimlerin deyim yerindeyse tarihî zeminini oluşturması bakımından önemlidir. Bu ilmin de en az temel İslâmî ilimler kadar programda değer ve yer bulması gerekir. Kurumlar tarihi, medeniyet tarihi ve teorik olmak koşuluyla sanat tarihi bu alan içinde değerlendirilmelidir.

6. İslâm Felsefesi ve Tasavvuf bizim geleneksel kültür kodlarımızı taşıyan iki ilim olması hasebiyle temel İslâm ilimleri yanında değerlendirilmeli, ancak kredi/saat olarak programda daha düşük düzeyde tutulmalıdır.

7. Din bilimleri dersleri Baltacıoğlu'nun da belirttiği gibi İlahiyatta tamamlayıcı/yardımcı veya çağdaş dünya ile bağ kurma aracı olan derslerdir. Bunların kredi/saatleri de buna göre düşünülebilir.

8. Kıraat, edebiyat ile musikî ve hat gibi uygulamalı İslâm sanatları dersleri özel yetenek gerektiren dersler olduğundan bu dersler seçmeli kategorisine alınmalı ve mezuniyet esnasında bu alanlarla ilgili sertifika verilmelidir. Zaten bu derslerin Edebiyat Fakültesi ve

Güzel Sanatlar Fakültesinde karşılıkları bulunmaktadır. Anılan derslerin İlahiyat Fakültesinde yer alması, yukarıda da değinildiği gibi söz konusu iki fakültede bir dönem ve hâlâ ihmal edilmiş olması sebebiyledir. Bu yüzden İlahiyat Fakültesinde bu dersler yetenek dersleri olarak yer almalı ve bütün öğrencilerin yükümlü tutulması yoluna gidilmemelidir. Bugüne kadar ki tecrübemizden tüm öğrencilerin sorumlu tutulması bu derslerden istenen verimi almayı engellemektedir. Nitekim derslerin üstatları çalışmalarını yine yetenekli ve istekli öğrenciler üzerinden özel olarak yürütmektedir.

9. Bütün bunların olabilmesi ve sağlıklı bir şekilde tartışılabilmesi için önce her branş sahibinin kendi dersine yönelik aşarı sahiplenme duygusundan vaz geçmesi gerekir. Doğaldır ki, her ilim erbabı için kendi dersi veya alanı çok önemli hatta en önemlidir. Ancak bu önemseme kişinin kendi dersine veya alanına yönelik gayretini artırmaya matuf olmalı diğer alanları küçümseyen veya yok sayan bir noktaya gitmemelidir. Program yapılırken de herkes dersinin mücadelesini verebilir ama bu fakültenin varlık şartını ve mezunlarının olması gereken vasıflara kavuşmasını ıskalayacak boyuta taşınmamalıdır. Bunun için bütüncül düşünmeli, yukarıda sıraladığımız şartlar, imkânlar, beklentiler, ihtiyaçlar ve tarihî tecrübe bize rehber olmalıdır.

10. Pedagojik formasyon dersleri yukarıda da belirtildiği gibi bugünkü uygulanan şekliyle, öğrenciye mali ve akademik anlamda ek külfetler getirmektedir. Bu uygulamanın eğitim açısından da maliyetler doğurduğu ve bu şekliyle faydalı olmadığı/olmayacağı açıktır. Bu konuda birinci önerimiz, daha az maliyeti ve külfeti bulunan 28 Şubat Süreci öncesi uygulamaya dönülmesidir. Nitekim o programlarda pedagojik formasyon dersleri program içine uygun bir şekilde yerleştirilmiş ve uygulamada da ciddi bir aksaklık görülmemişti. İkinci bir öneri ise, öğretmen alımı sonrasında pedagojik formasyonun Millî Eğitim Bakanlığı eliyle gerçekleştirilmesidir. Öğretmen olarak alınan memur bir yıllık stajyer memuriyet statüsü süreci içinde hizmet içi eğitim yoluyla veya Bakanlık tarafından Eğitim Fakültelerinden hizmet alımı şeklinde pedagojik formasyonun kazandırılması söz konusu olabilir.

SONUÇ

Görüldüğü gibi 1900 yılında Ulûm-i Âliye-i Diniyye olarak açıldığı tarihten itibaren İlahiyat fakültelerinde çok farklı programlar uygulanmıştır. Bakıldığında her bir programın kendi döneminin anlayış ve yaşayışının bir yansıması olarak ortaya çıktığı açıkça görülür. Ulûm-i Âliye-i Diniyye ve Ulûm-i Şer'iyye Şubesi programı Osmanlı'nın son dönem zihniyetini, 1924'te kurulan İlahiyat Fakültesi yeni devletin kuruluş anlayışını, 1949 yılında açılan Ankara İlahiyat Fakültesi II. Dünya Şavası sonrası dünyada yeniden şekillenme ve nispeten demokrasiye geçiş rüzgârını, Erzurum'da kurulan İslâmî İlimler Fakültesi açılış gerekçe ve ihtiyacının düşünce arka planını, 1959 yılında açılan Yüksek İslâm Enstitüleri, açılış tarihi itibariyle Demokrat Parti anlayışını, 1961 ihtilalinden sonra ise yeni şartların yansımasını taşımaktadır.

1980 ihtilalinin ardından enstitülerin fakülteye dönüştürülmesi ve kurulan Millî Komite eliyle programların merkezden çakılı olarak yapılması, 12 Eylül zihniyetinin sola mesafeli ve "irtica" olmamak kaydıyla dini alana nispeten yakın duruşunun bir neticesiydi. 28 Şubat sürecinde "irtica" alanının genişletilmesi, kamusal alanda dinî görünürlüğün yok edilme çabası şeklinde ortaya çıkan anlayış, İlahiyat programlarını da etkilemiş, bunun sonucu olarak ilk planda pedagojik formasyon dersleri, hazırlık sınıfları ve ikinci öğretim programları kaldırılmıştır. Kesintisiz Eğitim adı altında ilk ve ortaokulların birleştirilmesiyle İmam-Hatip Liselerinin orta kısmı kaldırılmış, Üniversiteye girişte katsayı kuralı ile İlahiyat Fakülteleri'nin sadece İmam-Hatip Liselerinden öğrenci alması uygulamasına geçilmiştir. Zamanla İlahiyat Fakülteleri'nin kontenjanları da en alt seviyeye çekilerek, fiilen kapanması yolunda adımlar atılmaya çalışılmıştı. Nitekim bu meyanda Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ile Malatya Turgut Özal Üniversitesi İlahiyat Fakültesine öğrenci alımı durdurulmuş, yeni kurulan İstanbul Üniversitesi ve Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakülteleri'ne öğrenci ve öğretim elemanı alımı yapılmamıştır.

2000'li yıllarda oluşan demokratik normalleşme süreci İlahiyat programlarının yeniden ele alınmasını beraberinde getirmiş, 2009 yılında İlahiyat Millî Komitesi son defa olarak program hazırlamıştır.

Zorunlu hazırlıklı hazırlanan bu program uygulamaya konulmuş ama henüz mezun vermeden 2013 yılında bu kez oluşturulan İlahiyat Çalışma Grubu eliyle yeni bir program hazırlanması gündeme gelmiştir. Ancak İlahiyat Çalışma Grubu'nun programı 15.08.2013 YÖK Genel Kurulu büyük değişikliğe uğratarak İlahiyat fakülteleri mensuplarının kahir ekseriyetini memnun etmekten uzak bu program kabul etmiştir. Oluşan direnç dolayısıyla söz konusu program geri çekilmiş ve İlahiyatlar bu gelişme ile birlikte yepyeni bir sürece girmiştir. Artık programlar YÖK tarafından çakılı olarak hazırlanmayacak diğer fakülte programları gibi her İlahiyat Fakültesi kendi programını hazırlayacak ve senatosu eliyle resmiyet kazandıracaktır.

Bu yeni süreçte İlahiyat Fakülteleri'nin programları **kadim geleneğimizden ve köklü ilim tasnifimizden yaralanan, çağın gerekleri, ihtiyaçları ve beklentilerini göz önünde bulunduran, işverenlerin belirleyeceği yeterlilik ölçütleri/taleplerini dikkate alan bir çerçevede düşünülmelidir.** Vessalâm...

EK 1

İLAHİYAT FAKÜLTESİ *ÖRNEK* PROGRAM TEKLİFİ ve DERS AĞIRLIKLARI

I. DERS AĞIRLIKLARI

A. Hazırlık Sınıfı Dersleri

Ders	**Dönemler**	**Ders Kredisi**	**Toplam**
Kur'ân-ı Kerim	Güz + Bahar	10+10	20
Arapça	Güz + Bahar	20+20	40

B. Lisans Dersleri

Anabilim Dalı	**Dersler**	**Ders Ağırlığı kredi/saat**	**Yüzdesi**
İslâm Hukuku	İslâm İbadet Esasları İslâm Hukuk Tarihi ve Usulü İslâm Hukuk I-II	16	% 51.4
Kelam	İslâm inanç Esasları Kelam Tarihi Sistematik Kelam I-II	14	
Tefsir	Tefsir Tarihi ve Usulü Tefsir I-II-III	14	
Hadis	Hadis Tarihi ve Usulü Hadis I-II-III	14	
İslâm Tarihi	Siyer İslâm Tarihi I-II İslâm Kurumlar Tarihi İslâm Sanatları Tarihi	14	
Toplam		**72**	

Mezhepler Tarihi	Mezhepler Tarihi	4	% 10
Tasavvuf	Tasavvuf Tarihi ve Tarikatlar	4	
İslâm Felsefesi	İslâm Felsefesi İslâm Ahlâkı	6	
Toplam		**14**	

Felsefe Tarihi	Felsefe Tarihi	4	% 18.5
Mantık	Mantık	2	
Din Felsefesi	Din Felsefesi	4	
Dinler Tarihi	Dinler Tarihi	4	
Din Sosyolojisi	Din Sosyolojisi	4	
Din Psikolojisi	Din Psikolojisi	4	
Din Eğitimi	Din Eğitimi ve Tarihi	4	
Toplam		**26**	

Seçmeli Dersler

I. GRUP	II. GRUP	III. GRUP		
Kıraat	İslâm Hukuk Metinleri	Kadîm Felsefe Okumaları	4	%20
Türkçe İslâm Edebiyatı	Kelam Metinleri	Klasik Mantık Metinleri	4	
Arapça İslâm Edebiyatı	Tefsir Metinleri	Yeni Dini Akımlar	4	
Farsça İslâm Edebiyatı	Hadis Metinleri	İslâm Dünyasında Dini Hareketler	4	
Dini Musiki	İslâm Tarihi Metinleri	Günümüz İslâm Coğrafyası	4	
Hat-Ebru-Tezhib	Tasavvuf Metinleri	Dini Emir ve Yasakların Hikmeti	4	
Paleografya	İslâm Felsefesi Metinleri	Klasik Din Eğitimi Metinleri	4	
Toplam			**28**	
Genel Toplam			**140**	

II. İLAHİYAT FAKÜLTESİ İÇİN ÖRNEK DERS PROGRAMI

A. Zorunlu Hazırlık Sınıfı Programı

DERSLER	I. Yarıyıl	II. Yarıyıl
Kur'ân-ı Kerim I-II	10	10
Arapça Dilbilgisi I-II	6	6
Arapça Okuma-Anlama I-II	6	6
Arapça Sözlü Anlatım I-II	4	4
Arapça Yazılı Anlatım I-II	4	4
TOPLAM	**30**	**30**

B. İlahiyat Lisans Programı

DERSLER	I. Yarıyıl	II. Yarıyıl	III. Yarıyıl	IV. Yarıyıl	V. Yarıyıl	VI. Yarıyıl	VII. Yarıyıl	VIII Yarıyıl
İslâm İnanç Esasları	2							
İslâm İbadet Esasları		4						
Tefsir Tarihi ve Usulü	4							
Tefsir I-II-III		4	4	2				
Hadis Tarihi ve Usulü	4							
Hadis I-II-III		4	4	2				
İslâm Hukuk Usulü ve Tarihi			4					
İslâm Hukuku I-II				4	4			

Kelam Tarihi				4				
Sistematik Kelâm I-II					4	4		
İslâm Mezhepleri Tarihi							4	
Tasavvuf					4			
Mantık		2						
Felsefe Tarihi						4		
İslâm Felsefesi Tarihi							4	
Din Felsefesi								4
İslâm Ahlâkı						2		
Dinler Tarihi								4
Din Psikolojisi			4					
Din Sosyolojisi				4				
Din Eğitimi	4							
Siyer	4							
İslâm Tarihi I-II		4	2					
İslâm Kurumlar Tarihi				2				
İslâm Sanatları Tarihi			2					
Seçmeli					4			
Seçmeli						4		
Seçmeli							4	
Seçmeli								4
Seçmeli					4			
Seçmeli						4		
Seçmeli							4	
TOPLAM	**18**	**18**	**20**	**18**	**20**	**18**	**16**	**12**
Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi I-II	2	2						
Türk Dili I-II	2	2						
Yabancı Dil I-II	2	2						
Hitabet ve Meslekî Uygulama I-II							2	2
TOPLAM	**6**	**6**					**2**	**2**

EK 2
OSMANLIDAN GÜNÜMÜZE İLAHİYAT FAKÜLTELERİPROGRAMLARI*

I. OSMANLI DÖNEMİ

1. Dâru'l-Fünûn-ı Şahâne Ulûm-ı Âliye-i Diniyye Şubesi (1900)

Tefsir-i Şerif, *Hadis-i Şerif,*
Usûl-i Hadis, *Fıkıh,*
Usûl-i Fıkıh, *İlm-i Kelâm,*
Tarih-i Din-i İslâm.

2. İstanbul Dâru'l-Fünûn Ulûm-ı Şer'iye Şubesi (1908/1912)

Dersin Adı	Öğretim Süresi
Tefsir-i Şerif	8 ay
Hadis-i Şerif	8 ay
İlm-i Ahlâk-ı Şer'iye ve Tasavvuf	6 ay
Usûl-i Fıkıh	8 ay
Fıkıh	8 ay
İlm-i Kelam	8 ay
Siyer-i Nebi	2 ay
Tarih-i Dini İslâm	6 ay
Tarih-i Edyân	6 ay
İlm-i Hilaf	4 ay
Edebiyat-ı Arabiyye	6 ay
Hikmet-i Teşri	2 ay
Tarih-i İlm-i Fıkıh	2 ay
Tarih-i İlm-i Kelâm	2 ay
Arap Felsefesi	2 ay
Felsefe ve Tarih-i Felsefe	6 ay

* Programların tespit ve tedvininde yardımları dolayısıyla Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğretim üyesi Yard. Doç. Dr. Mustafa ÖCAL beye teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim. Bu programlar hakkında bk. Mustafa Öcal, *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi*, Düşünce Kitabevi Yayınları, Bursa 2011.

II. CUMHURİYET DÖNEMİ

3. Dâru'l-Fünûn İlâhiyat Fakültesi Programı (1924)

Dersin İsmi:	Sömestr: Müddeti:
Tefsir ve Tarih-i Tefsir	6
Hadis ve Tarih-i Hadis	4
Fıkıh Tarihi	4
İçtimaiyat	2
Ahlâk	2
Din-i İslâm Tarihi	4
Akvam-ı İslâmiye Etnografyası	4
Türk Tarih-i Dinisi	4
Kelâm Tarihi	4
İslâm Felsefesi	2
Tasavvuf Tarihi	4
Felsefe Tarihi	4
Hal-ı Hazırda İslâm Mezhepleri	4
İslâm Bediiyatı	2
Felsefe-i Din	4
Tarih-i Edyan	4

NOT: Ancak 1932-1933 yılı Talebe Rehberinde okutulan derslerin yeniden belirlendiği anlaşılmaktadır. Bu son düzenlemede İslâm Felsefesi Tarihi, İçtimai Ruhiyat, Maba'de't-tabiiyat (Metafizik), Ruhiyat, Arabî ve Farisi dersleri programda yer almamıştır.

4. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İlahiyat Fakültesi ilk Programı (1949)[16]

Dersin Adı	**Saat**
Arapça	6
Farsça	2
Yab. Dil (İng. Fr. Alm.)	4
Sosyoloji	2
Mantık ve İlimler Felsefesi	4
İslâm Dini ve Mezhepleri Tarihi	4
İslâm Sanatı Tarihi	2
Mukayeseli Dinler Tarihi	2
Hadis	
Tefsir	
İslâm Hukuku	

5. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinin ikinci Programı (1953-1954)

I. Sınıf	**Saat**	**II. Sınıf**	**Saat**
Arapça	8	Arapça	6
Farsça	4	Farsça	2
Yabancı Dil	3	Yabancı Dil	3
Klâsik Dinî Türkçe Metinler	3	Klâsik Dinî Türkçe Metinler	2
Kur'ân ve İslâm Dini Esasları	2	Kur'ân ve İslâm Dini Esasları	2
İslâm Tarihi	2	İslâm Tarihi	2
		Din Psikolojisi	1
		Din Sosyolojisi	3
		Felsefe ve Mantık	1
III. Sınıf	**Saat**	**IV. Sınıf**	**Saat**
Arapça	4	Arapça	6
Yabancı Dil	2	Yabancı Dil	2
İslâm Tarihi	2	İslâm Tarihi	2
Tefsir	2	Tefsir	4
Hadis	2	Hadis	4
İslâm Mezhepleri Tarihi	2	İslâm Mezhep. Tarihi	4

[16] NOT: Kayıtlara göre İkinci yıl Hadis Usulü, İslâm'da İlimler Tarihi, Din Psikolojisi dersleri ilave edilmiş, buna karşılık Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesinde takip edilmekte olan Sosyoloji dersi kaldırılmıştır (bk. Koştaş, s. 11). İlk mezunlardan alınan bilgiye göre Fakültenin ikinci veya üçüncü yılında Tefsir, Hadis ve İslâm Hukuku dersleri programa eklenmiştir (bk. Öcal, Tanıkların Dilinden, s. I, 292-294, 593-597; III, 20-25).

Kelâm	2	İslâm Felsefesi	2
İslâm Felsefesi	2	Dinler Tarihi	2
Felsefe ve Mantık	3	İslâm Sanatları Tarihi	2
Dinler Tarihi	2	Pedagoji	2
Din Psikolojisi	2	Tasavvuf Tarihi	2
İslâm Hukuku	2	Türk İslâm Tezyinî Sanatları	1
İslâm Sanatları Tarihi	2	İnkılâp Tarihi	2
Tezyinî Sanatlar ve Paleografi	1		

6. Yüksek İslâm Enstitüsü İlk Programı (1959-1960)

DERS ADI	I.Sınıf	II. Sınıf	III. Sınıf	IV. Sınıf
Kur'ân-ı Kerim	5	4	1	1
Vücûh İlmi	-	-	-	1
Tefsir	-	1	2	2
Belâgat-i Kur'âniyye	-	-	-	1
Hâdis-i Şerif	-	1	2	2
Siyer-i Nebeviye	1	1	-	-
İlm-i Tevhîd	1	1	-	-
Kelâm	1	-	-	-
İslâm Hukuku	-	-	1	1
Fıkıh ve Usûl-i Fıkıh	-	-	-	1
İslâm Dini ve Mezhepleri Tarihi	-	1	1	-
Mukayeseli Dinler Tarihi	1	1	1	-
İslâmî Türk Edebiyatı Tarihi	3	2	1	1
Tasavvuf Tarihi	-	2	1	1
Ahlâk	-	-	1	1
İslâm Felsefesi Tarihi	-	-	1	-
Mantık	-	-	1	1
İslâm Tarihi	2	1	1	-
Muasır İslâm Ülkeleri Tarih ve Coğrafyası	2	2	1	-
Arap Dili ve Edebiyatı	6	5	4	4
Fars Dili ve Edebiyatı	2	2	1	1
Dinî Psikoloji	-	-	1	1
Dinî Pedagoji	-	-	1	1
İslâm San'atları Tarihi	-	-	1	1
Hitâbet ve İrşâd	-	-	-	1
Dinî Musiki	-	-	1	1
Yabancı Dil (Almanca-Fransızca-İngilizce)	4	4	4	4
İnkılâp Tarihi	-	-	-	1
DERS ADEDİ	**11**	**14**	**20**	**20**
TOPLAM SAAT	**28**	**28**	**28**	**28**

DERS ADI	I.Sınıf	II. Sınıf	III. Sınıf	IV. Sınıf
Kur'ân-ı Kerim	5	4	1	1
Vücûh İlmi	-	-	-	1
Tefsir	-	1	2	2
Belâgat-i Kur'âniyye	-	-	-	1
Hâdis-i Şerif	-	1	2	2
Siyer-i Nebeviye	1	1	-	-
İlm-i Tevhîd	1	1	-	-
Kelâm	1	-	-	-
İslâm Hukuku	-	-	1	1
Fıkıh ve Usûl-i Fıkıh	-	-	-	1
İslâm Dini ve Mezhepleri Tarihi	-	1	1	-
Mukayeseli Dinler Tarihi	1	1	1	-
İslâmî Türk Edebiyatı Tarihi	3	2	1	1
Tasavvuf Tarihi	-	2	1	1
Ahlâk	-	-	1	1
İslâm Felsefesi Tarihi	-	-	1	-
Mantık	-	-	1	1
İslâm Tarihi	2	1	1	-
Muasır İslâm Ülkeleri Tarih ve Coğrafyası	2	2	1	-
Arap Dili ve Edebiyatı	6	5	4	4
Fars Dili ve Edebiyatı	2	2	1	1
Dinî Psikoloji	-	-	1	1
Dinî Pedagoji	-	-	1	1
İslâm San'atları Tarihi	-	-	1	1
Hitâbet ve İrşâd	-	-	-	1
Dinî Musiki	-	-	1	1
Yabancı Dil (Almanca-Fransızca-İngilizce)	4	4	4	4
İnkılâp Tarihi	-	-	-	1
DERS ADEDİ	**11**	**14**	**20**	**20**
TOPLAM SAAT	**28**	**28**	**28**	**28**

7. Yüksek İslâm Enstitüsü İkinci Programı (1971-1972)

DERSLER	SINIFLAR				TOPLAM
	1.	2.	3.	4.	
Kur'ân-ı Kerim	4	4	--	--	**8**
Tefsir	--	--	3	4	**7**
Hadis	--	--	2	3	**5**
Fıkıh	--	--	3	2	**5**
Kelâm ve İslâm Düşüncesi	--	2	2	2	**6**
İslâm Ahlâkı	2	--	--	--	**2**
Siyer ve İslâm Tarihi	3	2	--	--	**5**
İslâm Mezhepleri Tarihi	--	--	3	--	**3**
Tasavvuf ve Tarihi	2	2	--	--	**4**
İslâmî Türk Edebiyatı	3	2	2	--	**7**
Hitabet ve İrşad	--	--	--	2	**2**
Meslekî Türk Mûsıkîsi	2	1	--	--	**3**
Arap Dili ve Edebiyatı	5	5	4	4	**18**
Farsça	3	3	--	--	**6**
Sistematik Felsefe ve Mantık	2	2	--	--	**4**
Din Psikolojisi	--	--	2	--	**2**
Din Sosyolojisi	--	--	--	2	**2**
Dinler Tarihi	--	--	2	--	**2**
Halk Eğitimi ve Toplum Kalkınması	--	--	2	1	**3**
Teşkilat ve İdare	--	--	--	2	**2**
İslâm Türk Medeniyeti Tarihi	3	--	--	--	**3**
Medeni Hukuk	**--**	**--**	**--**	**2**	**2**
Türk İnkılâp Tarihi	--	--	--	2	**2**
Yabancı Dil (İng. Fr. Alm.)	3	3	3	3	**12**
Seminer	--	2	2	1	**5**
TOPLAM	**32**	**28**	**28**	**30**	

ÖĞRETMENLİK BİLGİSİ					
Eğitim Psikolojisi	--	2	--	--	**2**
Ruh Sağlığı ve Rehberlik	--	2	--	--	**2**
Ölçme ve Değer-lendirme	--	--	2	--	**2**
Eğitim Sosyolojisi	--	--	2	--	**2**
Öğretim Bilgisi	--	--	--	2	**2**
DERS ÇEŞİDİ	**11**	**13**	**14**	**13 /14**	
HAFTALIK DERS SAATİ TOPLAMI	**32**	**32**	**32**	**32**	

Not: YİE programına "*Medeni Hukuk*" dersi; 26 Şubat 1973 tarih ve 1735 sayılı *Tebliğler Dergisinde* (s. 73) yayınlanan MEB Talim ve Terbiye Kurulu Kararıyla eklenmiştir. Fakat 1978'de program dışı bırakılmıştır.

8. Erzurum Atatürk Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi İlk Programı (1971)

DERSLER	Tefsir-Hadis Bölümü						Kelâm ve İslâm Felsefesi Bölümü				Fıkıh ve İslâm Hukuku Bölümü				İslâm Dil ve Edebiyatı Bölümü			
	I	II	III	IV	V	T.	III	IV	V	T.	III	IV	V	T.	III	IV	V	T.
Arapça	2	2	3	3	3	**13**	2	2	2	**10**	3	3	3	**13**	4	4	4	**16**
Kur'an-ı Kerim	3	3	2	2	2		2	--	--		2	2	2		2	2	2	
Retorik	3	--	--	--	--		--	--	--		--	--	--		--	--	--	
İslâm Dini Esasları	3	2	--	--	--		--	--	--		--	--	--		--	--	--	
Tefsir ve Usulü	--	--	5	5	6		2	--	--		3	--	--		2	--	--	
Hadis ve Usulü	--	--	5	5	5		--	--	2		--	2	--		--	2	--	
İslâm Hukuku	--	--	--	2	--	**55**	--	2	--	**43**	--	--	--	**53**	--	--	--	**26**
Tevhid ve Kelâm	--	--	--	--	--		5	5	5		--	--	--		--	--	--	
Tasavvuf ve Tarihi	--	--	--	--	--		2	2	2		--	--	--		--	--	--	
Fıkıh	--	--	--	--	--		--	--	--		6	6	6		--	--	--	
Fıkıh Usulü	--	--	--	--	--		--	--	--		2	2	--		--	--	--	
Mukayeseli İslâm Hukuku	--	--	--	--	--		--	--	--		--	2	2		--	--	--	
İslâm Felsefesi ve Kelâm	--	--	2	--	--		--	--	--		--	--	2		--	--	--	
İslâm Felsefesi ve Tasavv.	--	--	--	--	--		--	--	--		--	--	--		--	--	2	

İslâm-Türk Edebiyatı	--	--	--	--	--		--	--	--		--	--	--		5	5	5	
	--	--	--	--	--		--	--	--		3	2	2		3	--	--	
İslâm Med.ve	1	1	1	1	1	10	1	1	1	10	1	1	1	17	1	1	1	31
Müess. Tar.	--	3	--	--	--		--	--	--		--	--	--		--	2	1	
Paleografi	--	2	--	--	--		--	--	--		--	--	--		--	--	--	
İslâm Sanat Tarihi																		
İslâm Tarihi ve Siyer																		
Dinler Tarihi	--	2	--	--	--	4	--	--	--	3	--	--	--	4	--	--	--	2
Pedagoji	--	--	--	--	2		--	--	1		--	1	1		--	--	--	
Mantık	--	--	--	--	--		3	2	--		--	--	--		--	--	--	
Sistematik Flsefe	--	--	--	--	--		2	2	--		--	--	--		--	--	--	
Felsefe Tarihi	--	--	--	--	--	0	2	2	2	20	--	--	--	0	--	--	--	6
Mantık	--	--	--	--	--		--	--	--		--	--	--		--	2	2	
Okkült Bilgisi	--	--	--	--	--		--	2	3		--	--	--		2	--	--	
Türk- Kompozisyon	1	1	1	1	1		1	1	1		1	1	1		1	1	1	
Türkçe Dil Bilgisi	3	2	--	--	--		--	--	--		--	--	--		--	--	--	
Osmanlıca	3	2	2	2	2	40	2	2	2	42	2	2	2	40	2	2	2	43
DevrimTarihi	--	--	--	--	1		3	3	3		--	--	1		--	--	1	
Yabancı Dil	2	2	3	3	3		--	--	3		3	3	3		--	--	--	
Farsça	2	3	--	--	--		--	--	--		--	--	--		4	4	4	
TOPLAM	**23**	**25**	**24**	**24**	**26**		**27**	**26**	**27**		**26**	**27**	**26**		**26**	**25**	**25**	

9. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Programı (1972)

Hazırlık

Arapça	40
Kur'ân	10
Yabancı Dil	8

Lisans

1. Sınıf		**2. Sınıf**	
İnkılap Tarihi	4	İnkılap Tarihi	2
Türk Dili	2	Türk Dili	2
Yabancı Dil	4	Beden Eğitimi ve Tezhip-Hat	2
Beden Eğitimi ve Tezhip-Hat	2	Kur'ân	2
Kur'ân	6	Arapça	6
Arapça	6	İslâm Tarihi	2
İslâm Tarihi	6	Tefsir	9
İslâm Dini Esasları ve Ahlâkı	6	Hadis	9
Tefsir Usulü	1	Mantık	3
Eğitim Bilimine Giriş	3	İslâm Kurumları Tarihi	2
İlkçağ Felsefesi Tarihi	2	Türk İslâm Edebiyatı	4

		Farsça	4
		Seçmeli Dini Musiki-Paleografi	2
		Eğitim Psikolojisi	3
		Genel Öğretim Metotları	3

3. Sınıf		**4. Sınıf**	
İnkılap Tarihi	2	İnkılap Tarihi	2
Türk Dili	2	Türk Dili	2
Yabancı Dil	8	Yabancı Dil	8
Beden Eğitimi ve Tezhip-Hat	2	Beden Eğitimi ve Tezhip-Hat	2
Arapça	4	Arapça	4
Tefsir	4	İslâm Mezhepleri Tarihi	5
Hadis	4	Eğitim Sosyolojisi	3
İslâm Hukuk Usulü	4	Din Eğitimi	4
Türk İslâm Sanatları Tarihi	2	Kelam	11
İslâm Hukuku	9	İslâm Felsefesi Tarihi	5
Dinler Tarihi	3	Din Felsefesi	2
Din Sosyolojisi	2	Özel Öğretim Metotları	3
Din Psikolojisi	2	Din ve Ahlâk Dersleri	
Ölçme ve Değerlendirme	3	Özel Öğretim Uygulamaları	3 Hafta
Kur'ân	2		
Araştırma Teknikleri	3		
Farsça	4		
Rehberlik	3		

Not: Program için bk.Münir Koştaş, "İlahiyat Fakültesi Kuruluş ve Tarihçesi", s. 12-13.

10. Yüksek İslâm Enstitüsü III. Programı (1978)

DERSİN ADI	SINIFLAR											
	Genel Sınıf			Tefsir-Hadis Bölümü			Fıkıh-Kelâm Bölümü			İslâm Dini ve Esasları Bölümü		
	1	2	TOP.	3	4	TOP.	3	4	TOP.	3	4	TOP
GENEL KÜLTÜR DERSLERİ												
Türkçe-Kompozisyon	2	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Edebiyat	-	2	2	2	-	2	2	-	2	2	2	4
Osmanlıca	2	2	4	-	-	-	-	-	-	-	-	-
İslâm Türk Medeniyeti Tarihi	3	-	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Mantık-Felsefe	1	2	3	-	-	-	-	2	2	2	-	2
Türk İnkılâp / Devrim Tarihi	-	-	-	-	2	2	-	2	2	-	2	2
Yabancı Dil	3	3	6	3	3	6	3	3	6	3	3	6
Seçmeli Dersler	2	2	4	-	-	-	-	-	-	-	-	-
TOPLAM	13	11	24	5	5	10	5	7	12	7	7	14
ÖZEL ALAN (=MESLEK) DERSLERİ												
Kur'ân-ı Kerim	3	3	6	2	2	4	2	2	4	-	-	-
Arap Dili ve Edebiyatı	8	7	15	4	4	8	4	4	8	-	-	-
Tefsir	-	-	-	5	6	11	2	-	2	2	2	4
Hadis	-	-	-	6	5	11	-	2	2	2	2	4
Fıkıh	-	-	-	-	2	2	5	5	10	-	-	-
Kelâm	-	-	-	2	-	2	4	4	8	-	-	-
İslâm Dini ve Esasları	-	-	-	-	-	-	-	-	-	5	6	11
Siyer ve İslâm Tarihi.	2	2	4	-	-	-	-	-	-	3	-	3
İslâm Ahlâkı	-	2	2	-	-	-	-	-	-	3	2	5
İslâm Mezhepleri Tarihi	-	-	-	-	-	-	2	-	2	-	-	-
Dinler Tarihi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	3
Tasavvuf ve İrşad	-	-	-	2	-	2	2	-	2	2	-	2
Din Psikolojisi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	2
Din Sosyolojisi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	2
TOPLAM	13	14	27	21	19	40	21	17	38	19	17	36
PEDAGOJİK FORMASYON DERSLERİ												
Eğitime Giriş	2	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Eğitim Psikolojisi a) Gelişim Psikolojisi b) Öğrenme Psikolojisi	-	2	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-

c) Ruh Sağlığı												
Genel Öğretim Metotları	-	-	-	-	3	3	-	3	3	-	3	3
Ölçme ve Değerlendirme	-	-	-	1	-	1	1	-	1	1	-	1
Eğitim İdareciliği	-	-	-	-	1	1	-	1	1	-	1	1
Eğitim Sosyolojisi	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Araştırma Teknikleri	-	-	-	1	-	1	1	-	1	1	-	1
TOPLAM	2	3	5	2	4	6	2	4	6	2	4	6
DERS ÇEŞİDİ TOP.	11	11	--	10	9	--	11	10	--	12	11	--
GENEL TOPLAM	28	28	56	28	28	56	28	28	56	28	28	56

Not: Öğrenci, Mesleki Türk Mûsikîsi, Hüsn-i Hat, Kütüphanecilik, Paleografi ve Mezhepler Tarihi'nden birini seçecektir.

11. YÖK tarafından hazırlanan İlâhiyat Fakültesi Ders Programı (1983-1984)

Hazırlık Sınıfı :
Kur'ân-ı Kerim : 5 saat/kredi
Arapça : 20 saat/kredi

DERSLER	SINIFLARA GÖRE HAFTALIK DERS SAATLERİ							
	1. SINIF		2. SINIF		3. SINIF		4. SINIF	
	I. YY	II. YY	III. YY	IV. YY	V. YY	VI. YY	VII. YY	VIII. YY
ZORUNLU 5/İ DERSLERİ								
Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi	1	1	1	1	1	1	1	1
Türk Dili	1	1	1	1	1	1	1	1
Yabancı Dil	6	6	4	4	4	4	2	2
Beden Eğitimi veya Güzel Sanat Dallarından Biri	1	1	1	1	1	1	1	1
TOPLAM	9	9	7	7	7	7	5	5
ZORUNLU ORTAK DERSLER								
Kur'ân-ı Kerim	4	4	-	-	-	-	-	-
Arapça	6	4	4	4	-	-	-	-
İslâm Tarihi	4	4	3	-	-	-	-	-
İslâm Dini Esasları	4	-	-	-	-	-	-	-
Tefsir Usûlü	-	3	-	-	-	-	-	-
Hadis Usûlü	-	3	-	-	-	-	-	-
Tefsir	-	-	5	4	4	-	-	-
Hadis	-	-	5	4	4	-	-	-
Mantık	-	-	3	-	-	-	-	-
İslâm Kurumları Tarihi	-	-	-	3	-	-	-	-
Türk-İslâm Edebiyatı	-	-	-	3	-	-	-	-
Seçmeli Ders (Türk Din Mûsikîsi, Paleografi veya Farsça)	-	-	-	2	-	-	-	-

İslâm Hukuk Usûlü	-	-	-	-	2	-	-	-
Türk ve İslâm Sanatları Tarihi	-	-	-	-	3	-	-	-
Araştırma Teknikleri	-	-	-	-	2	-	-	-
İslâm Hukuku	-	-	-	-	5	6	-	-
Dinler Tarihi	-	-	-	-	-	4	-	-
Din Sosyolojisi	-	-	-	-	-	4	-	-
Din Psikolojisi	-	-	-	-	-	4	-	-
İslâm Mezhepleri Tarihi	-	-	-	-	-	-	6	-
İlk Çağ Felsefesi Tarihi	-	-	-	-	-	-	3	-
Din Eğitimi	-	-	-	-	-	-	6	-
Kelâm	-	-	-	-	-	-	7	5
İslâm Felsefesi Tarihi	-	-	-	-	-	-	-	5
Tasavvuf Tarihi	-	-	-	-	-	-	-	5
YeniÇağ Felsefesi Tarihi	-	-	-	-	-	-	-	3
Din Felsefesi	-	-	-	-	-	-	-	4
T O P L A M	**18**	**18**	**20**	**20**	**20**	**20**	**22**	**22**
ÖĞRETMENLİK FORMASYONU DERSLERİ								
Eğitime Giriş	3	-	-	-	-	-	-	-
Eğitim Sosyolojisi	-	3	-	-	-	-	-	-
Eğitim Psikolojisi	-	-	3	-	-	-	-	-
Eğitim Programları ve Öğretim Yöntemleri	-	-	-	3	-	-	-	-
Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme	-	-	-	-	3	-	-	-
Eğitim Teknolojisi	-	-	-	-	-	3	-	-
Rehberlik	-	-	-	-	-	3	-	-
Din ve Ahlâk Dersleri Özel Öğretim Yöntemleri	-	-	-	-	-	-	3	-
Eğitim Yönetimi	-	-	-	-	-	-	-	3
Din ve Ahlâk Dersleri Özel Öğretim Uygulamaları	-	-	-	-	-	-	-	Bir Ay
T O P L A M	**3**	**3**	**3**	**3**	**3**	**6**	**3**	**3**
GENEL TOPLAM	**30**	**30**	**30**	**30**	**30**	**31**	**30**	**30**

III. UYGULANMAKTA BULUNAN PROGRAMLAR

12. YÖK tarafından hazırlanan İlâhiyat Fakültesi Ders Programı (1998-1999)

(Hazırlık Sınıfı ve Pedagojik Formasyon Dersleri Çıkarılmış 28 Şubat Süreci Programı)

DERSLER	HAFTALIK DERS SAATLERİ							
	1. SINIF		2. SINIF		3. SINIF		4. SINIF	
	I. yy	II. yy	III. yy	IV. yy	V. yy	VI. yy	VII. yy	VIII. yy
ZORUNLU ORTAK DERSLER								
Kur'ân-ı Kerim	4	4	2	2	-	-	-	-

Arapça	10	10	6	6	4	4	-	-
İslâm Tarihi	2	2	2	-	-	-	-	-
Psikolojiye Giriş	2	-	-	-	-	-	-	-
Sosyolojiye Giriş	2							
Tefsir Tarihi ve Usûlü	-		4	-	-	-	-	-
Hadis Tarihi ve Usûlü	-		4	-	-	-	-	-
Din Sosyolojisi	-	-	-	2	-	-	-	-
Din Psikolojisi	-	-	2	-	-	-	-	-
Mantık	-	-	-	-	-	-	-	2
İslâm Medeniyeti Tarihi				2				
Kur'ân Tefsiri ve Terc. Teknikl.	-	-	-	4	-	-	-	-
Hadis	-	-	-	4	-	-	-	-
İlk Çağ Felsefesi Tarihi	-	-	-	-	2	-	-	-
İslâm Felsefesi Tarihi	-	-	-	-	-	2	-	
Yeni Çağ Felsefesi Tarihi	-	-	-	-	-	-	2	-
Din Felsefesi	-	-	-	-	-	-	-	4
Kelam Tarihi ve Ekolleri					4			
Sistematik Kelam						4		
İslâm Hukuk Usulu					4			
İslâm Hukuku						4		
Türk ve İslâm Sanatları Tarihi	-	2	-	-	-	-	-	-
Dinler Tarihi	-	-	-	-	-	-	4	-
Tasavvuf Tarihi ve Felsefesi							4	
İslâm Mezhepleri Tarihi								2
Türk-İslâm Edebiyatı	2	-	-	-	-	-	-	-
İslâm Ahlâk Felsefesi								2
Dini Hitabet								2

Din Eğitimi							2	
Seçmeli							2	2
Seçmeli					2	2	2	2
Seçmeli					2	2	2	2
Seçmeli					2	2	2	2
T O P L A M	**20**	**20**	**20**	**20**	**20**	**20**	**20**	**20**

Ortak Zorunlu Dersler (5İ Dersleri)

Türk Dili	2	2
Yabancı Dil	2	2
Atatürk İlkeleri ve İnkılapları Tarihi	2	2
Toplam	6	6

13. YÖK İlahiyat Milli Komitesinin Hazırladığı İlahiyat Fakültesi programı (2009)(Lisan Derslerinin %30'u Arapça ve Zorunlu Hazırlıklı Program)

ZORUNLU HAZIRLIK SINIFI PROGRAMI

DERSLER	I. Yarıyıl	II. Yarıyıl
Arapça Dilbilgisi I-II	8	8
Arapça Okuma-Anlama I-II	8	8
Arapça Sözlü Anlatım I-II	4	4
Arapça Yazılı Anlatım I-II	4	4
TOPLAM	24	24

İLAHİYAT LİSANS PROGRAMI

DERSLER	**I. Yarı-yıl**	**II. Yarı-yıl**	**III. Yarı-yıl**	**IV. Yarı-yıl**	**V. Yarı-yıl**	**VI. Yarı-yıl**	**VII. Yarı-yıl**	**VIII Yarıyıl**
Kur'ân Okuma ve Tecvid I-II-III-IV	4	2	2	2				
Arap Dili ve Edebiyatı I-II			2	2				
İslâm İnanç Esasları	2							
İslâm İbadet Esasları		2						
Tefsir Tarihi ve Usulü	4							
Tefsir I-II		4	4					
Hadis Tarihi ve Usulü	4							
Hadis I-II		4	4					
İslâm Hukukuna Giriş			2					
İslâm Hukuk Usulü				3				
İslâm Hukuku I-II					4	4		

Kelam Tarihi				3				
Sistematik Kelâm I-II					4	2		
İslâm Mezhepleri Tarihi							3	
Tasavvuf					4			
Mantık		2						
Felsefe Tarihi						4		
İslâm Felsefesi Tarihi							4	
Din Felsefesi								3
İslâm Ahlâk Esasları ve Felsefesi						2		
Dinler Tarihi								4
Din Psikolojisi			3					
Din Sosyolojisi				3				
Din Eğitimi				2				
Din Hizmetlerinde Rehberlik ve İletişim							2	
Siyer	2							
İslâm Tarihi I-II		4	2					
İslâm Medeniyeti Tarihi				2				
Türk-İslâm Sanatları Tarihi		2						
Osmanlı Türkçesi	2							
Türk Din Musikisi (Nazariyatı)	2							
Türk İslâm Edebiyatı				2				
Seçmeli					2	2	2	2
Seçmeli					2	2	2	2
Seçmeli					2	2	2	2
Seçmeli					2	2	2	2
TOPLAM	**20**	**20**	**19**	**19**	**20**	**20**	**17**	**15**
Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi I-II	2	2						
Türk Dili I-II	2	2						
Yabancı Dil I-II	2	2						
Hitabet ve Meslekî Uygulama I-II							2	2
Bitirme Ödevi							2	2
TOPLAM	**6**	**6**					**4**	**4**

14. YÖK'ün 15 Ağustos 2013'te kabul ettiği ve bütün İlahiyat/İslâmî İlimler Fakültelerinde sınıf farkı gözetmeksizin bütün sınıflarda uygulanmak üzere gönderdiği Program

İLAHİYAT/İSLAMÎ İLİMLER FAKÜLTESİ HAZIRLIK PROGRAMI

Arapça Hazırlık Sınıfı Dersleri	**I. Kur**	**II. Kur**	**III. Kur**	**IV. Kur**
Kelime Bilgisi (Sarf)-I, II, III, IV	4	4	4	4
Cümle Bilgisi (Nahv)-I, II, III, IV	6	6	6	6
Duyma-Anlama (İstimâ')-I, II, III, IV	4	4	4	4
Okuma-Anlama (Kırâa)-I, II, III, IV	4	4	6	6
Sözlü Anlatım (Muhâdese)-I, II, III, IV	4	4	4	4
Yazılı Anlatım (İmlâ-İnşâ)-I, II, III, IV	4	4	4	4
Arap Dili Fonetiği (Tashîh-i Hurûf)-I, II, III, IV	4	4	2	2
Toplam (1080 saat)	**30**	**30**	**30**	**30**

Hazırlık Eğitimi Esasları

1.Meslekî Arapça öğretilmesi hedeflendiği için, Hazırlık eğitimi ayrı bir yönergeyle dekanlıkça Fakülte bünyesinde yürütülür.
2. Her dönem eğitim süresi on sekiz haftadır. Dersler Arapça işlenir.
3. Her dönem 9. ve 18. hafta kur geçme sınavları yapılır.
4. Sarf ve Nahv geleneksel, diğer dersler yeni usulle verilir.
5. Okuma-Anlama metinleri, Sarf ve Nahv'e paralel seçilip işlenir.
6. Arap Dili Fonetiği ezber amaçlı değil, tashîh-i hurûf/tecvîd içindir.

İLAHİYAT/İSLAMÎ İLİMLER LİSANS PROGRAMI

İlahiyat Lisans Dersleri	**I.**	**II.**	**III.**	**IV.**	**V.**	**VI.**	**VII.**	**VIII.**
Kur'ân Okuma ve Tecvid I, II, III, IV, V, VI, VII, VIII	4	2	2	2	2	2	2	2
Arap Dili Belagati-I, II	2	2						
Akâid Esasları	2							
İbadet Esasları-I, II	2	2						
Kur'ân İlimleri ve Tefsir Usûlü-I, II	2	2						
Tefsir-I, II, III, IV, V			2	2	2	2	2	
Hadis İlimleri ve Usûlü-I, II	2	2						
Hadis-I, II, III, IV, V			2	2	2	2	2	
Fıkıh Usûlü-I, II			2	2				
Fıkıh–I, II, III, IV					2	2	2	2
Kelâm ve İslâm Mezhepleri-I, II, III				2	2	2		
Tasavvuf-I, II					2	2		
Mantık			2					
İslâm Felsefesi-I, II						2	2	
Din Psikolojisi		2						
Din Sosyolojisi			2					

Din Felsefesi								2
Din Eğitimi				2				
Dinler Tarihi-I, II					2	2		
Siyer-i Nebî-I, II	2	2						
İslâm Tarihi-I, II			2	2				
İslâm Medeniyeti				2				
İslâm Sanatları ve Dinî Mûsıkî			2					
Osmanlı Türkçesi ve İslâmî Türk Edebiyatı-I, II	2	2						
Seçmeli					2	2		
Seçmeli					2	2		
Seçmeli							2	2
Seçmeli							2	2
Seçmeli							2	2
Seçmeli							2	2
(Toplam: 136. Zorunlu: 112. Seçmeli: 24)	**18**	**16**	**16**	**16**	**18**	**20**	**18**	**14**
Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi–I, II	2	2						
Türk Dili–I, II	2	2						
Yabancı Dil–I, II	2	2						
Hitabet ve Mesleki Uygulama								2
Bitirme Ödevi							2	
TOPLAM	**24**	**22**	**16**	**16**	**18**	**20**	**20**	**16**

Not: Kur'ân Okuma ve Tecvid dersinde üst dönemden ders almanın ön koşulu alt dönem derslerinden başarılı olmaktır.

15. YÖK Yürütme Kurulu Üyesi İbrahim Hatiboglu'nun Gönderdiği Program (2013)

İLAHİYAT/İSLAMÎ İLİMLER FAKÜLTESİ HAZIRLIK PROGRAMI

Arapça Hazırlık Sınıfı Dersleri	**I. Kur**	**II. Kur**	**III. Kur**	**IV. Kur**
Kelime Bilgisi (Sarf)-I, II, III, IV	4	4	4	4
Cümle Bilgisi (Nahv)-I, II, III, IV	6	6	6	6
Duyma-Anlama (İstimâ')-I, II, III, IV	4	4	4	4
Okuma-Anlama (Kırâa)-I, II, III, IV	4	4	6	6
Sözlü Anlatım (Muhâdese)-I, II, III, IV	4	4	4	4
Yazılı Anlatım (İmlâ-İnşâ)-I, II, III, IV	4	4	4	4
Arap Dili Fonetiği (Tashîh-i Hurûf)-I, II, III, IV	4	4	2	2
Toplam (1080 saat)	**30**	**30**	**30**	**30**

Hazırlık Eğitimi Esasları

1. Meslekî Arapça öğretilmesi hedeflendiği için, Hazırlık eğitimi ayrı bir yönergeyle dekanlıkça Fakülte bünyesinde yürütülür.
2. Her dönem eğitim süresi on sekiz haftadır. Dersler Arapça işlenir.
3. Her dönem 9. ve 18. hafta kur geçme sınavları yapılır.
4. Sarf ve Nahv geleneksel, diğer dersler yeni usulle verilir.
5. Okuma-Anlama metinleri, Sarf ve Nahv'e paralel seçilip işlenir.
6. Arap Dili Fonetiği ezber amaçlı değil, tashîh-i hurûf/tecvîd içindir.

İLAHİYAT/İSLAMÎ İLİMLER LİSANS PROGRAMI

İlahiyat Lisans Dersleri	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.
Kur'ân Okuma ve Tecvid I, II, III, IV, V, VI, VII, VIII	2	2	2	2	2	2	2	2
Arap Dili Belagati-I, II	2	2						
Akâid Esasları	2							
İbadet Esasları-I, II	2	2						
Kur'ân İlimleri ve Tefsir Usûlü-I, II	2	2						
Tefsir-I, II, III, IV, V			2	2	2	2	2	
Hadis İlimleri ve Usûlü-I, II	2	2						
Hadis-I, II, III, IV, V			2	2	2	2	2	
Fıkıh Usûlü-I, II			2	2				
Fıkıh–I, II, III					2	2	2	
Kelâm-I, II, III				2	2	2		
İtikâdî İslâm Mezhepleri			**2**					
Tasavvuf-I, II					2	2		
Ahlâk Felsefesi				**2**				
Felsefe Tarihi				**2**				
Mantık			2					
İslâm Felsefesi-I, II							2	2
Din Psikolojisi		2						
Din Sosyolojisi			2					

Din Felsefesi								2
Din Eğitimi			2					
Dinler Tarihi-I, II					2	2		
Siyer-i Nebî-I, II	2	2						
İslâm Tarihi-I, II			2	2				
İslâm Medeniyeti				2				
İslâm Sanatları		**2**						
Dinî Mûsıkî	**2**							
İslâmî Türk Edebiyatı	**2**							
Osmanlı Türkçesi		**2**						
Seçmeli					2	2		
Seçmeli					2	2		
Seçmeli							2	2
Seçmeli							2	2
Seçmeli							2	2
Seçmeli							2	2
(Toplam: 140. Zorunlu: 116. Seçmeli: 24)	**18**	**18**	**18**	**18**	**18**	**18**	**18**	**14**
Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi–I, II	2	2						
Türk Dili–I, II	2	2						
Yabancı Dil–I, II	2	2						
Hitabet ve Mesleki Uygulama								2
Bitirme Ödevi							2	
TOPLAM [TİB: 76 (65,5), FDB: 22 (18,9), İTS: 18 (15,5)]	**24**	**24**	**18**	**18**	**18**	**18**	**20**	**16**

Not: Kur'ân Okuma ve Tecvid dersinde üst dönemden ders almanın ön koşulu alt dönem derslerinden başarılı olmaktır.

Murtaza BEDİR(Oturum Başkanı)[*]

Peki, çok uzun bir tebliğ oldu ama tabi programların tümünün baştan sona gözden geçiren iyi bir tebliğdi. Burada nerdeyse altı yedi sekiz tane program ve bir de program önerisi var. Bunun içerisinde ben sadece bu Ahmet (Yaman) Bey'in, zaten müdahale etti ve o konu ile ilgili bir şey yaptı. Yani hiç dikkate alınmaması daha iyi çünkü burada ki tepki İbrahim (Hatipoğlu) Bey'in programına da yakın bir program, fakat bu toplantılar o dayatma mantığının çok baskın olduğu bir toplantılar şeklinde cereyan etmiştir. Orada içerde büyük kavgalar oldu. Bu kavgaların neticesinde aslında sonuca bağlanmadan "çalışma grubuna katıldım diye imza atanlara, ileriki programa katılmayı kabul ettim diye imza attırdılar" gittiler. Yani biz aslında toplantıya katılma imzası atmıştık. Orada o kadar ama içerde büyük kavgalar oldu. Şimdi buradaki mantık şu, şöyle düşünülüyor aslında felsefe dersi orda kırpılmamıştı. Sonradan müdahale edilerek yapılmıştı. Orada ki mantık şuydu, Temel İslâm Bilimleri derslerini arttıralım. Öyle arttıralım ki beş sınıfa ayrılsın şeklinde, beş bölüm nerdeyse altı döneme yedi döneme yayılsın mantığı ile hareket ediliyordu. Buradaki mantık da şuydu "biz işte geleneksel İslâmî ilimlerimizi öğretemiyoruz, nasıl öğretilecek". Bunlar işte oturacak bir hoca onun karşısına öğrenci o dersleri alacak, hoca okuyacak hocanın dizinin dibinde o metni tahsil edecek işte.

Bu şekilde başlayacak Tefsire başlayacak gidebildiği kadar gidecek ve bitecek. Ders böyle işlensin diye düşünülüyordu. Bu kuralı yapanlar böyle düşünmüşlerdi ve biz buna karşı çıktık. Böyle bir ders mantığı olmaz. Bir kere ders mantığının dışarda siz metin okumayla başka bir şeyle yapacağınız işi dersin içerisinde yapmak istiyorlardı. Biz bunlara karşı çıktık ama buna rağmen bu şekilde bir düşünce dile getirildi. Daha sonra da fiiliyata geçirildi. Şimdi demek ki aslında burada temel sorun belki bu programı hazırlayan yani o kızdığımız programı hazırlayanların mantığı da aynı şu an da biz de aynı mantıkla hareket ediyoruz. Nedir o ders programı kredi sayısını azaltamayız diyoruz. Tamam, azaltmayalım ama dünya da üniversite de dersler nasıl yapılıyor diye bakalım. Arkadaşlar yapmayın Allah'ınızı severseniz! Yani altı yedi dersin verildiği bir fakülte var mı, iyi bir fakülte yani, böyle bir fakülte var mı, var İlahiyat Fakültesi Türkiye'de sadece bizde oluyor. Bu işte veya hantal üniversitelerde kaldı bu işler yani

[*]Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

aktif olmayan iyi işlemeyen öğrenciyi çok çalıştırıp, Cağfer (Karadaş) Hocam dinlesin burayı Cağfer (Karadaş) Hocam diyor ki "dersleri azaltın öğrenci çalışmıyor", niye biliyor musunuz? Hocalarımız dersi anlatmıyor, anlatmıyor dersin derste biteceğini öğrenciye hissettiriyor, ders derste biter gelinsin dinlensin biter.

Halbuki tam tersine ders derste bitmez, dersin dışında olması lazım yani dersin içindekinden çok dışında öğrenci ilgilenirse o dersle, o ders biter. Bu mantığı niyeyse hocalarımız olarak bir türlü yerleştiremedik. Bunu yerleştirmemiz lazım, o şartla tabi ki ders kredilerini azaltmak zorundayız. Bu bir prensiptir, bu dünyanın gittiği yerde çünkü biz, ben bakıyorum aynı kendi alanımdan Fıkıhı tercihini veriyorum öğrenciye tekrarlıyorum, tekrarlıyorum, tekrarlıyorum öğrenci geliyor üç yıl sonra dinliyorum yine hiçbir şey yok. Ya böyle olmaması lazım. Burada bir sakatlık var bir yanlışlık var, ya dersi veriyorsunuz öğrenci alıyor niye çünkü öğrenci dersin dışında onunla ilgilenmiyor okuma yapmıyor. Bir tane değil on tane okuma yapması lazım yapmıyor ama veya on kere okuma yapması bilinci ona yerleştirilmiyor. Ondan sorulmuyor bu şekilde sayım yapılmıyor. Sınavlar test usulüne dönmüş durumda. Yani bu usulde zaten başarılı bir öğrenci çıkarma şansımız yok ki.

MÜZÂKERELER

Adnan DEMİRCAN[*]

Değerli Hocalarım!

Hocam, Kur'ân-ı Kerim'in hazırlık sınıfında okutulmasıyla ilgili çok faydalı olacağını söyledi. YÖK'ün uyguladığı ilk hazırlık programında Kur'ân-ı Kerim dersi vardı; ancak uygulama sırasında Arapça öğretimine katkısı olmadığı anlaşıldı. Hazırlık sınıfı kaldırılırken de kaldırılmış oldu.

İkinci dönem hazırlık uygulaması programı başladığında Kur'ân-ı Kerim dersi koyduk; fakat uygulamada ciddi sıkıntılar ortaya çıktığını gördüğümüz için sonradan kaldırdık. Neden? Derse giren hocalar bunu, Arapçayı takviye edecek bir ders olarak değil, ezber yapacak bir ders olarak uyguladı. Hocalardan, öğrencilere sadece yüzünden Kur'ân-ı Kerim'i okutmalarını istememize rağmen uygulamalarda sıkıntılar ortaya çıktı. Uygulamada çıkan problemleri dikkate almak gerekiyor. Esasen fakülte programlarındaki başarısızlığın önemli bir kısmı da doğrusunu söylemek gerekirse bizden, yani uygulayıcılardan kaynaklanıyor.

Programla ilgili hocamız bir teklifte bulunmuş. Aşağı yukarı bir çerçeve var kafamızda. Bu, ilk İlahiyattan günümüze kadar gelen bir çerçevedir ve bu temel çerçeve pek değişmiyor. Değiştirmek de gerekmez herhalde. Fakat benim kanaatim programı, -bir kısmı burada bulunan, bir kısmı burada bulunmayan- program uzmanı arkadaşların yapması lazım. Bunu yaparken de şunu dikkate almaları gerektiği kanaatindeyim: Önce İlahiyat Fakültesi için bir hedef ve amaç belirlenmeli. Ne tür bir öğrenci yetiştireceğimize karar verdikten sonra programda kredi meselesinden önce derslerde ne okutulacağı konusunun da belirlenmesi lazım.

Selahattin Hocam da işaret etti. Şimdi programa hadis dersi koyuyoruz. Bir hedefimiz, bakış açımız, derste ne okutacağımız konusunda bir çerçevemiz yoksa 16 saat, 18 saat ya da 20 saat okutmanın bir farkı olmaz. Nasıl bir öğrenci profili istediğimizi bilmiyorsak, ona

---

[*]Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

göre bir değerlendirme yapamıyorsak kredi saatleriyle oynamanın bir önemi yok.

Kendi alanımla ilgili olarak söyleyeyim. "İslâm Tarihi II" diye bir dersimiz var. Bu derste Müslüman Türk devletlerini okutuyoruz. Öğrencilere Gaznelilerin, Karahanlıların siyasî tarihini okutmak mı önemli, yoksa Türk milletinin Müslüman olmasının -Türkler açısından, Müslümanlar açısından ya da dünya tarihi açısından- İslâm kültürü ve medeniyetine katkıları, faydaları ya da zararlarını mı okutmak lazım? Herhalde ikincisini okutmak lazım.

Öğrenciyi geliştirecek ve ona bakış açısı kazandıracak olan şey budur. Eğer böyle okutulacaksa o zaman bu dersi koyalım. Aksi takdirde bu dersi koymamızın bir anlamı yok. Gazneli falan hükümdar filan tarihte iktidara geldi. Falan tarihte filan yeri ele geçirdi. Bunun için müfredatın da çerçevesinin olması lazım. Bu çalışma tek başına ders kredilerinin belirlendiği bir çalışma olmamalı, müfredatla birlikte olmalı. Ne okutulacak, hedef ne olacak? O hedefe göre müfredat belirlemek gerekiyor.

Bu açıdan bu işin çok zor bir iş olduğunu ve uzun soluklu bir çalışma gerektirdiğini, bunun için İlahiyat Fakülteleri'nin bir dernek veya vakıf çerçevesinde örgütlenmesi gerektiği kanaatindeyim. Uzun vadeli, yılları alabilecek özellikle din eğitimcisi hocalarımızın, alan hocalarından destek alarak bir çalışma yapmaları gerektiğini düşünüyorum.

Ankara İlahiyat'ın programıyla ilgili bir konuşma geçti. 28 Şubat sürecinde Ahmet Yaman Hoca'nın gösterdiği programı ve yazıyı bize de göndermişlerdi. O zaman gönderdikleri programı revize ettik; onu, esas almakla birlikte eklemeler yaptık. Hatırladığım kadarıyla 193 kredilik bir program ortaya çıktı. Bu programı yıllarca uyguladık. Hazırlığı kaldırıp, Hazırlıkta okutulan dersleri 4 yıla yayınca böyle bir tablo ortaya çıktı. Sonuç ne oldu? Çok fazla bir şey değişmedi.

YÖK o programı gönderirken oynama yapılmayacak şeklinde bir hava oluşturuldu. YÖK bir program hazırladı. Ankara İlahiyat'ın hazırladığı programı YÖK kabul etti. Siz de bunu uygulayacaksınız, havası vererek uyguladılar. Ciddi bir psikolojik baskı vardı. Birçok fakülte programa dokunmadan, olduğu gibi kabul etti. Biz değişiklik yaptık;

ama dediğim gibi hazırlıkla birlikte beş yıl olan bir programı dört yıla sıkıştırılınca öğrencilere ekstra yük gelmiş oldu.

Asım YAPICI*

İlahiyat Eğitimi ve Medeniyet İnşası

İlahiyat Fakülteleri'nin, bu bağlamda yüksek din öğretiminin tartışılması bir yönüyle kültür ve medeniyet üzerinde tartışma yapmak demektir. Çünkü İlahiyat programlarının tartışılması aslında nasıl bir gelecek arzuladığımızla, nasıl bir medeniyet inşa etmeye çalıştığımızla yakından ilişkidir.

Genel bir çerçeve içinde tanımlanacak olursa medeniyet; bir toplumu başka toplumlardan ayıran, onu kendine özgü kılan yaşam şekillerinin, kullanılan alet ve teknolojinin, çalışma tarz ve yöntemlerinin, inançların, düşünsel ve sanatsal faaliyetlerin, siyasal ve sosyal örgütlenme biçimlerinin bütünüdür. Bu nedenle medeniyet bir toplumun kendi mayasını, benlik ve kimliğini kaybetmeden, diğer ulusların da mayalarını öğrenme, anlama ve kullanma uğraşıdır. Çünkü hiçbir toplum, dünyada tek başına yaşayamaz. Diğer toplumlarla alışveriş yapmak zorundadır. Bu alış-veriş, yalnız ticarî ve sınaî alanla da sınırlı değildir. Toplumlar, dünyada bağımsız yaşayabilmek için ticaret yarışına katıldığı kadar, uygarlık yarışına da katılmak zorundadırlar. Bir toplumun mayasını kaybetmeden özerk olarak yaşayabilmesi, diğer toplumların kültür ve medeniyet düzeylerini ve muhtevalarını öğrenme ve bilmeyi gerektirir. Kısaca içe kapanarak medeniyet oluşturulmaz, oluşturulsa bile onun varlığını devam ettirmesi meşkûktür[1].

Bir toplumun birikimli kültürü olarak kavramlaştırabileceğimiz medeniyeti oluşturan unsurlar arasında değerler sistemini şekillendi-

*Prof. Dr., Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü Din Psikolojisi Anabilim Dalı. asimyapici@cu.edu.tr

[1] Kültür ve medeniyetin tanımı, bileşenleri, oluşumu ve gelişim süreci ile ilgili olarak bk. Will Duran, *Medeniyetin Temelleri*, Çev. Nejat Muallimoğlu, Erguvan Yayınevi, İstanbul, 2007; Thomas Stearn Eliot, *Kültür Üzerine Düşünceler*, Çev. S. Kantarcıoğlu, Ankara, Kültür Bakanlığı, 1981; Erol Güngör, *Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik*, , Ötüken Yayınevi, İstanbul, 1986; Cemil Meriç, *Kültürden İrfana*, İstanbul, İnsan Yayınları, 1986; Cemil Meriç, *Ümrandan Uygarlığa*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013; Nurettin Topçu, *Kültür ve Medeniyet*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2011; Yılmaz Özakpınar, *Kültür ve Medeniyet Üzerine Denemeler*, Ötüken yayınları, İstanbul, 1998.

ren "*din*", "*felsefe*" ve "*sanat*" merkezî öneme sahiptir. Fen ve matematik bilimleri ile medeniyetler inşa edilemez. Aksine felsefe, sanat ve teoloji üçgeninde oluşan medeniyet algısına göre bilim ve teknoloji üretilir. İslâm medeniyetinde de bu durum aynen geçerlidir. İlahiyat Fakülteleri'nin akademik anlamda nev-i şahsına münhasır bölümlenmesi "*Temel İslâm Bilimleri*[2]", "*Felsefe ve Din Bilimleri*" ile "*İslâm Tarihi ve Sanatları*" şeklindedir. Burada teoloji, felsefe ve sanat iç içe girmiştir. Bu yapının korunması elzemdir. Çünkü İslâm medeniyetinin dinamikleri buradadır.

İlahiyat fakültelerini sadece klasik İslâmî metinlerin kuru kuruya ezberlendiği selefi bir düşünceye hapsetmek, medeniyet inşasında ciddi sorunları beraberinde getirir. Ayrıca İlahiyat Fakülteleri'nin zihniyet olarak İslâmî ilimlere dönüştürülme çabaları bir yönüyle çöküş dönemi medreselerini yeniden ihya etme anlamını taşımaktadır. Bu noktada şu ayrımı ısrarla vurgulamamız gerekir ki, çöküş dönemi medresesi ile İlahiyat aynı gayeye matuf olmakla birlikte dünya görüşü ve din algısı itibariyle iki temel hususta birbirinden farklılaşan kurumlardır: Birincisi "*medreselerde insan din içindir*" düşüncesi hâkimken "*İlahiyatlarda din insan içindir*" düşüncesi ön plandadır. İkincisi şudur: İlahiyat eğitimini medrese eğitiminden ayıran hususların başında Felsefe ve Din Bilimleri ile İslâm Tarihi ve Sanatları bölümleri gelmektedir.

15.08.2013 tarihinde YÖK Genel kurulunda kabul edilerek dayatılan ve sonra geri çekilen programın getirdiği insan modeli sığ, kalitesiz, ezberci, dünyaya kapalı, estetik zevkten yoksun, anlamadan inanan, sadece itaat kültürünü önemsemiş, dogmatik ve fanatik dindar tipidir.

Bu program mezunlarının sınırları daralmış, ufku zayıf, yorumlamadan uzak, topyekûn ezberci, entelektüel donanımı kendi gölgesini aşamayan, tarihsel din (İslâm) ve dindarlık (Müslümanlık) tecrübemizin incelik ve nezaketinden uzak, dünyadan bihaber, estetik ve edebî duyguları sorunlu, bir şeyleri bilen ama bunları ne yaşantısına geçirebilen ne de paylaşabilen, yaşamaya çalıştığı "*dağ başında kırsal*

[2] Bu arada "Temel İslâm Bilimleri" ifadesindeki "temel" kelimesi hem yanlış anlaşılmalara sebebiyet verdiği hem de kullanım hatası içermesi nedeniyle sıkıntılıdır. İlgili bölümün adının sadece "İslâmi İlimler" olarak kullanılmasının daha sağlıklı olacağı kanaatindeyiz.

İslâm'ı" evrensel İslâm zanneden, ahlakı kuru kuruya tanımlayan; ama "*ahlâk eğitimi nasıl yapılır*?" bilmeyen, "*değerler önemlidir*" diyen ama duyuşsal alan eğitimi hakkında herhangi bir fikri olmayan, görünürde dindar ama içten içe ahlâkî sorunlarla boğuşan, engellenmiş ve bastırılmış fikirleriyle psikiyatristlere bol bol para kazandıran bireyler üretmeye namzetti.

Ayrıca siyaseten Alevî açılımı yapıldığı, dahası reel olarak buna toplumca ihtiyaç duyulan bir dönemde neo-selefi din algısı ile eğitilen İlahiyatçı gençler arasında toplumsal uzlaşıyı değil önyargıları, ayrımcılıkları, çatışmayı, kavgayı körükleyecek bir nesil yetişeceği kaygısı canlı olarak durmaktadır. İnsanlar arasında tahammülsüzlük ve kavga ortamı artması muhtemeldir. Çünkü İlahiyat eğitiminin genetiğiyle oynandığı zaman, özellikle neo-selefi bir din anlayışıyla hayata siyah-beyaz, doğru-yanlış, caiz-caiz değil, helal-haram ikilemiyle bakan gençler mezun edilecekti. Şükür ki program geri çekildi. Bu yeni süreçte İlahiyat programlarının bilimsel açıdan program geliştirme kriterlerine uygun olarak yapılması için yoğun çaba sarf etmek durumundayız.

Eğitim Programlarının Hazırlanması Nasıl Olmalıdır?

Eğitim programları, ulusal ya da uluslararası düzeyde kaliteli bir eğitim sistemi kurma, ülkenin kalkınmasını ve gelişmesini sağlayacak nitelikli insan gücü yetiştirme, toplumsal ve kültürel değerlerin korunmasını ve geliştirilmesini destekleme gibi amaçlara yönelik olarak geliştirilir[3]. Bu bağlamda özellikle programgeliştirilirken, çağın beraberinde getirdiği ihtiyaçlarla birlikte ortaya çıkan değişimler, yeni durumlar, sorunlar, çatışmalar, nihayet toplumsal ve bireysel beklentiler dikkate alınmalıdır. İlahiyat programları geliştirilirken sadece yarı dinsel yarı mitsel altın çağ özlemini yansıtan, ziyadesiyle nostaljik tutumlardan sakınmak durumundayız. Aksi halde geliştirmek istediğimiz program, çağın ihtiyaçlarına cevap vermede kısır kalabilir.

Bu ifade, Batı temelli modernitenin öngörüleri kapsamında değerlendirilmemelidir. Çünkü İlahiyat programları, dinî ve tarihî unsur-

[3] Mehmet Özdemir Soner, "Eğitimde Program Değerlendirme ve Türkiye'de Eğitim Programlarını Değerlendirme Çalışmalarının İncelenmesi", *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi VI*, 2, 2009, s. 127.

lara dayanmakla birlikte varlığını devam ettirebilmek için değişen ve gelişen dünyayı da dikkate almalıdır. Neticede hem özgün şekliyle dini (İslâm) bilen, hem de dini (İslâm) felsefi, sosyolojik, psikolojik, pedagojik, estetik, tarihsel... bakımlardan yorumlayabilen, böylece ufku geniş, toplumu geleceğe taşıyabilecek, İslâm medeniyetinin yeni kazanımlarla sürekliliğini sağlayabilecek bireyler yetiştirilmelidir.

Eğitim programlarının kendisinden beklenen işlevleri yerine getirebilmesi için "*sistemli*", "*koordineli*" ve "*bilimsel*" anlayışla geliştirilmesi gerekir. Bu üç temel ilke İlahiyat programları söz konusu olduğunda en çok eksikliği hissedilen hususlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Program geliştirme, koordine edilmiş etkinlikler düzeneği yoluyla öğrenenlere yönelik öğrenme deneyimlerinin tasarlanmasıyla birlikte eğitim programını etkili biçimde değiştirmeye ve geliştirmeye yönelik kolektif bir süreçtir[4]. Dolayısıyla eğitim programlarının sürekli biçimde gözden geçirilmesine ve güncelleştirilmesine ihtiyaç vardır. İşte bu noktada masa başında üretilerek "*noktasına virgülüne dokunulamaz.*" mantığıyla yapılan dayatmaların gayr-i ilmî ve gayr-i ahlâkî olduğu kendiliğinden ortaya çıkmaktadır.

Program Geliştirme Süreci

Program geliştirme sürecinde "planlama", "tasarı hazırlama", "uygulama", "değerlendirme" ve "yeniden düzenleme"olmak üzere beş temel aşama mevcuttur.

"**Planlama**" aşamasında, çalışma gruplarının oluşturulması, çalışma planının hazırlanması ve ihtiyaçların saptanması söz konusudur. Özellikle vurgulamak gerekir ki ihtiyaçlar belirlenmeden program geliştirme işine girişmek abesle iştigal etmektir. Bu noktada, "kısa, orta ve uzun vadede mevcut toplumsal yapının ve sürekli yeniden inşa edilerek devamlılığı sağlanması gereken Türk-İslâm medeniyeti için nasıl bir İlahiyatçıya ihtiyaç vardır?" sorusu yaşamsal öneme sahiptir. Bu nedenle öncelikle *ihtiyacı*, daha sonra da "*imkân ya da koşulları*" da dikkate alarak *hedefleri* belirlemek gerekir.

4 Soner, "Eğitimde Program Değerlendirme ve Türkiye'de Eğitim Programlarını Değerlendirme Çalışmalarının İncelenmesi", s. 127.

"**Tasarı hazırlama**" aşamasında programda hangi ögeler yer almalı ve bu ögelerin birbiriyle ilişkisi ne olmalı sorularına cevap aranır.

"**Uygulama**" aşamasında hazırlanan taslak program belirlenen okullarda/fakültelerde uygulanır. Uygulamanın planlanması şu şekilde olur: Deneme yapılacak okullar/fakülteler seçilir, idareciler ve öğretim elemanları belirlenir, onlara program tanıtılır, program uygulanır ve denenen program değerlendirilir. Bu arada örnek uygulama yapılacak okullar/fakültelerin alt yapı yeterlilikleri sağlanmalıdır.

"**Değerlendirme**" aşamasında programın güçlü ve etkili yönleri ile zayıf ve eksik yönlerini belirlemeye yönelik tüm çalışmalar yapılır.

"**Yeniden Düzenleme**" aşamasında ise değerlendirme sürecinde elde edilen veriler ışığında uygulanan programın yeniden düzenlenmesi yapılır[5].

Öncelikle hatırlatmak gerekir ki, ister İlahiyat isterse bir başka alanda olsun programgeliştirme, program tasarısı oluşturulduktan sonra bu tasarının uygulanması, değerlendirilmesi ve değerlendirme sonunda elde edilen sonuçlar doğrultusunda tasarının yeniden ele alınıp eksiklerin ve hataların düzeltilmesi sürecidir.

Program Geliştirmenin Dayandığı Temeller

Program geliştirilirken *"yeni program ile öğrenciye neler kazandırılacak?", "Öğrenciye kazandırılacak bilgi ve beceriler için hangi eğitimsel durumlardan faydalanılacak?", "Öğrenciye kazandırılacak davranışlar nasıl örgütlenecek?", "Belirlenen süreçler ne kadar etkili olacak?", "İstendik davranışlar ne kadar ortaya çıkacak?"* vb. sorulara cevap aramak gerekir. Bu nedenle eski (önceki) programın eksikliklerinin giderilmesi, yenilenmesi, değişen ihtiyaçlara göre ayarlanması gerekmektedir. Bu noktada program *geliştirmenin "tarihsel", "psikolojik", "sosyal" ve "felsefi"* diye gruplandırılan dört temeli vardır. Bunlara ayrıca

---

5 Program geliştirme hakkında daha fazla bilgi için, bk. Veysel Sönmez, *Program Geliştirmede Öğretmen El Kitabı*, Anı Yayıncılık, Ankara, 1995; Özcan Demirel, *Kuramdan Uygulamaya Eğitimde Program Geliştirme*, Pegem A Yayınları, Ankara, 2004; Fatma Varış, *Eğitimde Program Geliştirme: Teori ve Teknikler*- Alkım Kitapçılık, Ankara, 1994.

"*konu alanı*" ve "*ekonomik*" olmak üzere iki öğe daha ilave edilerek toplam altı temel kategoriden bahsedilebilir[6].

1- Tarihsel temel bize şunu göstermiştir ki, geçmişteki program çalışmalarının nedenlerini ve sonuçlarını iyi bilmek gerekir. Hem teorik temeller hem de uygulanma açısından geçmişteki çalışmaların olumlu ya da olumsuz yanlarının bilinmesi yeni çalışmalara kolaylık sağlayacaktır.

2- Psikolojik temel gelişim ve öğrenme ilişkisi üstüne kuruludur. Öğrenme-öğretme kuramlarının temel alınmasını sağlar. Bu nedenle, "*birey hangi koşullar altında ve nasıl öğrenir?", "Öğrenme-öğretme süreci nasıl gerçekleşir?", "Hangi tür davranışlar öğrenme ürünüdür?", "Öğretim hedefleri kazanımları bireye uygun mudur değil midir?*" sorularına cevap arar. Ayrıca programlar hazırlanırken öğrencilerin yetenekleri, ilgileri, eğilimleri, beklentileri, hazırbulunuşluk düzeyleri ve bireysel farklılıklar dikkate alınmalıdır. Psikolojik temelin dayandığı hususlardan birisi de şudur: Programlar bireylerin kendilerini gerçekleştirme süreçlerini desteklemeye yönelik olmalıdır, program hazırlarken onların ilgi, yetenek ve gelişimleri ile birlikte öğrenme stilleri dikkate alınmalıdır. "*Bireyler toplumdan ne istemekte, ne beklemektedir?*" sorusu yaşamsal öneme sahiptir. Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi bu konuda ışık tutucu olabilir. Dolayısıyla bireylerin sırasıyla fizyolojik, güvenlik, ait olma ve sevgi, saygı-statü, bilme-anlama, estetik ve kendini gerçekleştirme ihtiyaçları karşılanmalıdır.

3- Sosyal temel, programın temel amacının bireylerin sosyalleşerek topluma uyum sağlayabilmesi, böylece kültürel mirasın gelecek kuşaklara aktarılması üzerine kuruludur. Bu nedenle programlar toplumun beklentilerine, ihtiyaçlarına, yaşam biçimlerine, kültürüne, sosyal ve ekonomik yapısına uygun olmalıdır. Bu noktada özellikle "*toplum bireyden ne istemektedir, ne beklemektedir?* sorularına cevap aranır. Çünkü toplumsal yapının ve kimliğin korunması ve geliştirilmesinde eğitim programlarına büyük bir görev düşmektedir. Toplum statik değildir, içsel ve dışsal faktörlerin etkisiyle değişeme uğrar. Değişim kaçınılmazıdır. Eğitim programları toplumsal değişmeleri hızlandırır. Yenilikleri etkiler. Aynı şekilde bozulma ve yozlaşma da eğitim programları ile önlenmeye çalışılır. Kısaca toplumun ihtiyaç duy-

---

6 Program geliştirmenin temelleri ile ilgili daha fazla bilgi için bk. Özcan Demirel, *Eğitimde Program Geliştirme*, Pegem A Yayınları, Ankara, 2007.

duğu nitelikteki bireyler yetiştiremeyen, başka bir deyişle toplumun belirlediği insan anlayışına cevap veremeyen programların başarılı olma şansları yoktur.

4- Felsefî temele göre program hazırlamaya, "*eğitim programı hangi felsefî yaklaşıma dayanmalıdır?*" sorusuyla başlanmalıdır. Felsefî yaklaşım, merkeze alınan öğeyi ve öncelikleri işaret eder. Temel alınan felsefî yaklaşım ülkenin eğitim felsefesini ortaya koyar. Program geliştirme sürecinde "niçin" sorusunun cevabını arar. Program geliştirmenin her aşamasında felsefeden yararlanılır. Temel varsayımları belirlemede ve oluşturmada hedeflerin iç ve dış tutarlılığını sağlamada, hedefleri önem sırasına koymada ve hedefleri sorgulamada felsefeden faydalanılır. Hatırlatmakta fayda vardır ki, ülkemizdeki 2005 öncesi programlarda "*daimicilik*" ve "*esasicilik*" felsefeleri hâkimdi, 2005 ten sonra "*ilerlemecilik*" felsefesi üzerinden program geliştirmeye başlanmıştır.

5- Konu alanı,*"bireylere ne öğretelim?"* sorusuna cevap arar. *"Öğrencilere hangi bilgi birimleri, hangi konular öğretilmelidir?"* Bu noktada konuların geçerliliği, güvenirliği ve güncelliği önemlidir. Özellikle bilimsel olarak doğruluğu kanıtlanmayan bilgiler programlara konulmamalıdır. Öğretilecek konular bilim ve teknoloji alanındaki gelişmeleri de kapsamalıdır.

6- Ekonomik temel eğitim, bilgi, beceri, istihdam, üretkenlik ve kazanç kavramları üstüne kuruludur. Ülke ekonomisi ne kadar güçlü olursa eğitime ayrılan pay da o nispette artacaktır. Eğitim ekonomisi, plan ve program dâhilinde hedeflere ulaşmak için kaynakların etkili bir biçimde kullanılması ile israfın önüne geçilmesini sağlar. Eğitime ayrılan bütçe, program geliştirme çalışmalarına yön verir.

İlahiyat programları geliştirilirken burada bahsedilen altı temel ilkeyi dikkate almak durumundayız. Aksi halde kısır döngü ile kendimizin, grubumuzun yahut cemaatimizin din anlayışını dayatmak durumunda kalırız. İlahiyatlar da gelişip büyüyeceği yerde daha da geriler, medeniyet inşasında motor gücü olacağı yerde fren işlevi görür. Ayrıca Bologna kriterleri arasında yer alan "*uluslararasılık*", "*açıklık*", "*hayat boyu öğrenme*", "*araştırmaya yöneliklik*", "*öğrenci/öğrenen merkezlilik*", "*hareketlilik*" gibi esas ve ilkeler mutlaka dikkate alınmalıdır. Üniversiteler, yapıları itibarıyla evrensel özellik taşıdıkları için İlahiyat Fakülteleri yerelle birlikte evrenseli kucaklayan yükseköğretim kurumları haline dönüşmelidir. Aksi halde İlahiyatçılar, günümüzün

küreselleşmiş, iletişimin sınırsız bir hızla aktığı, dinlerin serbestçe yarıştığı, inançların çarpıştığı modern dünyayla boy ölçüşemeyecektir. Bu da içe kapanma ve radikalleşme riskini beraberinde getirmektedir.

İlahiyat Fakülteleri'nin Çok Programlı Hale Dönüşmesi

Bilindiği üzere İlahiyat Fakülteleri Temel İslâmî Bilimler üstüne kuruludur. Ancak Temel İslâmî Bilimlerin sağlıklı değerlendirilmesi için öncelikle Felsefe ve Din Bilimlerine ihtiyaç duyulmaktadır. Tarihsel birikim ve estetik değerlerin aktarılması ise İslâm Tarihi ve Sanatları ile mümkündür. Her üç alana mutlaka ihtiyaç vardır. Bunlardan birisinin feda edilmesi telafisi zor acılar yaşatabilir. Çünkü İslâm kültür ve medeniyetinin sürekli yeniden inşası din, felsefe ve estetik ile mümkündür. Gerek bireysel gerekse sosyal hayatta yaşanan değişimlere intibak edebilmek ve üst düzey dengeye ulaşmak -Piaget'nin de vurguladığı üzere- malumatın sadece özümsenmesi ile değil, belki daha fazla uyumsanmasıyla ve malumatlar arasında organizasyonun sağlanmasıyla gerçekleşir.

Günümüzde sıklıkla İlahiyat öğrencilerinin iyi yetişmediği/yetiştirilmediği yönünde şikâyetlere tanık olmaktayız. Esasen İlahiyat programlarının tartışılmasının arkasındaki güdüleyici faktörlerden birisi de budur. Hatta 17 Nisan 2014 tarihli YÖK Genel kurulunda yine keyfi bir şekilde İlköğretim Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi (DKAB) Eğitimi Bölümüne öğrenci alınmamasına karar verilmesi de aynı nedene matuftur. Söz konusu gerekçe bir ölçüde makul karşılanabilir. Ancak İlahiyatlar olduğu gibi bırakılacaksa, İlköğretim DKAB Eğitimi Bölümlerinin kapatılması büyük bir hatadır. Ancak İlahiyatlar çok programlı bir hale getirilecekse o zaman konu sağlıklı bir şekilde tartışmaya açılabilir[7].

[7]Detayları bilinmemekle birlikte bugün sevindirici olan durum ilahiyatların çok programlı bir yapıya kavuşması noktasında ilk adımların atılmış olmasıdır. 05.05.2014 tarihli YÖK Genel Kurulu toplantısında 2014-2015 eğitim öğretim döneminden itibaren İlahiyat/İslâmi ilimler Fakülteleri bünyesindeki İlköğretim DKAB Öğretmenliği programlarına öğrenci alımının durdurulması, bununla birlikte 2014-2015 eğitim-öğretim yılında İlahiyat/İslâmi İlimler Fakültelerinde ikinci sınıfı bitiren öğrencilerden isteyenlerin Üniversite senatolarınca öngörülen ve YÖK tarafından kabul edilen kontenjanlar dâhilinde - not ortalaması ve ÖSYS giriş puanı dikkate alınarak - kayıtlarının İlköğretim DKAB Öğretmenliğine yapılmasına karar verilmiştir. Bu karar ilk planda olumludur.

Yükseköğretim kurumları günümüz dünyasında özellikle istihdam alanlarına göre uzmanlaşmış, kaliteli bireyler yetiştirmek amacındadır. İlahiyatlar yüksek din öğretimi yapan kurumlar olduğuna göre mezunlarının belli istihdam alanlarına göre yetiştirilmesi çağın getirdiği zorunluluktur. Eğer İlahiyatlar tek program ile devam edecek olursa pratisyen İlahiyatçı olarak yetişme durumunda kalacaklardır. Bu ise istihdam alanlarında sıkıntı yaratmaktadır.

Küreselleşen dünyada hizmet kalitesi ve verimliği artırılmak isteniyorsa uzmanlaşmaya önem vermek durumundayız. Bunun için de İlahiyat Fakülteleri "*Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretmenliği*", "*İmam-Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretmenliği*", "*Din Hizmetleri ve Vaizlik*", "*Dinî Danışmanlık ve Manevî Bakım*", hatta okul öncesi ve ilkokula yönelik "*Ahlâk ve Değerler Eğitimi*" gibi programlarla alanında yetkin mezunlar yetiştirmelidir. Eğer İlahiyat Fakülteleri çok programlı bir hale getirilmezse tek bir işi yapmaya bile muktedir olmayan bir eğitimden geçen bireylere beş farklı iş alanı yüklenmiş olur. Tek programdan beş tane uzman yetiştirmeye çalışmak rekabet gücü zayıf, işini hakkıyla yapamayan, sadece ekmek kaygısıyla istihdam edilmiş mezunlar üretmeye sebebiyet verecektir. Ayrıca uzmanlaşmanın engellenmesiyle hem Bologna sürecine, hem bilimsel kriterlere, hem iş ahlâkına, hem de verimliliğe büyük bir darbe indirilmiş olur. Uzmanlaşmanın olmadığı yerde kaliteli eleman yetişmez/yetiştirilmez[8].

İlahiyatların çok programlı bir yapıda eğitim vermesi iki farklı modelde olabilir.

Birincisi, bahsi geçen beş program, yakın zamana kadar varlığını sürdüren müstakil İlköğretim DKAB Bölümü örneğinde olduğu gibi, kendi içinde bir bütünlük oluşturacak şekilde uygulanabilir.

İkincisi, öğrenciler ilk iki yıl ortak son iki yılda uzmanlık alanına göre farklılaşan bir eğitime tâbi tutulabilir. Kanaatimce bu model daha sağlıklıdır.

---

[8]Asım Yapıcı, "Tek Programla Ancak Pratisyen İlahiyatçı Yetişir" *Milliyet Blog (*24 Nisan 2014)
http://blog.milliyet.com.tr/Tek_programla_ancak_pratisyen_ilahiyatci_yetisir/Blog/?BlogNo=458221&ref=milliyet_anasayfa
Ayrıca bk. http://eilahiyat.com/index.php/ilahiyat-haberler/3075-tek-programla-ancak-pratisyen-ilahiyatci-yetisir

Ancak her iki modelde de ilgili programlara ya da bölümlere yerleşme üniversiteye giriş sınavıyla yapılmalı, diplomalar farklı verilmelidir. Bölümler arasında çift ve yan dal eğitimi yapılmasının yolu gerekli düzenlemeler yapılarak açılmalıdır.

Cemal TOSUN[*]

Programsal yapılanma açısından şu sorulara verilecek cevap önemlidir:

Soru: 1. Yüksek din öğretimi istihdama yönelik yeterlikleri kazandırmayı amaçlamalı mıdır? Yoksa sadece akademik/bilimsel yeterlikleri kazandırmakla mı yetinmelidir?

Akademik/bilimsel açıdan zayıflamayı öne çıkaranlar, istihdama yönelik yeterlikleri kazandırmaya sıcak bakmamaktadırlar. İDKAB örneğinden hareket edilecek olursa, bu bölümün ve programın istihdama yönelik eğitime verdiği önemden dolayı akademik/bilimsel açıdan zayıf mezunlar verdiğini, hatta İlahiyat programına da zarar verdiğini ileri sürmektedirler. Burada dikkati çeken husus, iki program karşılaştırılırken her bir programın kendi yeterliklerini kazandırma açısından değil, İlahiyat programındaki akademik/bilimsel yeterlikler açısından yapılıyor olmasıdır. İki türün, aynı cinsin tek türüymüş gibi karşılaştırılması problemi söz konusudur.

İstihdama yönelik yeterlikleri istihdam alanlarına ve mezuniyet sonrasına bırakmak, istihdam kurumlarının hizmet-öncesi eğitimleri söz konusu olduğunda düşünülebilir. Hizmet-öncesi eğitimini hizmet-içi eğitim ile karıştırmamak gerekir. Ancak Yüksek din öğretimi mezunlarının istihdam kurumlarına bakılırsa böyle bir mevzuatın ve uygulamanın bulunmadığı görülür. Öğretmenlik eğitimini ve belgesini istihdam kurumu değil öğretim kurumu vermektedir. Din/Diyanet hizmetleri ve yaygın din eğitimi eğitimini de öğretim kurumu vermektedir. Kurum hizmet-içi eğitim sunmaktadır.

Gerekli mevzuat yapılırsa istihdama yönelik yeterlikleri kazandırma eğitiminin organizasyonu istihdam kurumlarına bırakılabilir. Öğretmenlik formasyon eğitimini MEB düzenleyebilir, Din/Diyanet

[*] Prof. Dr., Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

hizmetlerini de Diyanet İşleri Başkanlığı organize edebilir. Ancak bu kurumlar eğitim değil istihdam kurumlarıdır. Dolayısıyla düzenleme işini üstlenseler bile eğitimi ancak eğitim kurumları ile işbirliği halinde gerçekleştirebilirler. Batıda bunun örnekleri vardır. Böyle bir durumda bile, fakültelerin istihdam yeterliklerine yönelik bilimsel temelleri öğretim yapmaması düşünülemez.

Mevcut durumda yüksek din öğretimi kurumları istihdama yönelik yeterlikleri kazandırmaktan kaçınamaz. Kaçındığı durumda, istihdama yönelik yeterlikleri kazandırmadığı halde, mezunlarının istihdam edilmesini bekler bir duruma düşme söz konusudur. Bunun örnekleri Türkiye Yüksek din öğretimi tarihinde yaşanmıştır.

Soru: 2. Tek bir fakülte türünde verilecek tek tür bir programla farklı istihdam alanlarına yönelik yeterlikleri kazandırmak mümkün müdür.

Bu soruya mümkündür cevabı verenler vardır. Ancak bu cevabın açıklaması genelde, mezunların istihdam alanlarını daraltmamak gerekir şeklindedir. Farklı istihdam alanları için farklı programlar açılırsa, öğrencileri ve mezunları dar bir alana mecbur bırakmak söz konusudur, dolayısıyla istihdam imkânında daralma olur. Bu yaklaşımın doğruluk payı vardır, ama haklılık payı yoktur. Çünkü buradaki asıl mesele mezunun istihdam imkânlarının çokluğu değil, istihdam alanı için gerekli yeterlikleri kazanıp kazanmamasıdır. Tek bir programla da yukarıda belirtilen istihdam alanlarının hepsinin yeterliklerini tek programla kazandırmak mümkün değildir.

Çözüm istihdam alanlarına yönelik ayrı programlarda aranmalıdır. İstihdam imkânlarını genişletmek isteyen mezunlar, bunu yan dal veya çift anadal eğitimi görerek gerçekleştirebilirler.

Bu konuda paydaşların, akademik/bilimsel yeterlikler ile istihdam kurumlarının bekledikleri yeterlikler ve bu yeterliklerden lisans eğitiminde kazandırılacaklar birlikte belirlenmelidir. İstihdam kurumlarının lisans eğitimi süresince deneyim ve uygulama eğitimlerindeki işbirliği önemlidir.

3. İstihdama yönelik yeterliklerin lisans eğitimi içinde, entegre olarak kazandırılması önemlidir.

Bu tür yeterliklerin program dışında, isteğe bağlı olarak verilmesi, mezuniyet sonrası karar değiştirmek isteyenlere ve de eğer bu halleri ile atanırlarsa hizmet götürdükleri insanlara sıkıntı yaratmaktadır.

Program dışında, isteğe bağlı olarak ve ayrı kurumlarda verilmesi ise hem planlama ve uygulama hem de kurumsal yaklaşımlar açısından sıkıntılara sebebiyet vermektedir.

Program sonrası, lisans mezuniyeti sonrası, sertifika ya da tezsiz yüksek lisans türü uygulamalar da alan eğitiminden kopukluk başta olmak üzere, ki bu hem eğitim ve hizmet formasyonu ile alan bilgisini entegre edememe hem de mezuniyetten sonra bir süre uzak kalarak ortamdan kopma, umutsuzluk ve çaresizlik yaşantıları vb. nedenlerle önemli motivasyonel ve eğitsel sıkıntılara sebebiyet verebilmektedir. Lisans eğitimini bitirdikten sonra evine, köyüne dönen, başka bir işte çalışmaya başlayan, yaşı itibarı ile evlenen, askere giden vb insanları formasyon eğitimine hak kazandıklarında tekrar güdülemek, devamlarını sağlamak ve alan bilgileri ile formasyon eğitimleri bütünleştirmek oldukça müşkil olmaktadır.

İstihdam alanlarına göre ihtisaslaşmayı sağlayacak bir program yapılanması esas alınmalıdır.

İlahiyat mezunlarının istihdam alanları her geçen gün artmaktadır. Dolayısıyla tek bir program ile farklı istihdam alanlarının talep ettikleri yeterlikleri kazandırmak mümkün gözükmemektedir. Bunun için öncelikle istihdam alanları belirlenmelidir. Bu çerçevede;

- DKAB öğretmenliği yanında seçmeli derslerin öğretmenlik yeterlikleri de düşünülmelidir.
- İHL Meslek dersleri öğretmenliği ayrı düşünülmelidir.
- Diyanet İşleri Başkanlığı'nın din hizmetleri ve yaygın din eğitimi birlikte veya ayrı ayrı düşünülebilir.
- Sağlık Bakanlığı, Adalet Bakanlığı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı gibi kurumların ihtiyaç duyduğu manevi destek elemanları yetiştirecek programların mutlaka ayrı düşünülmesi gerekir. Dini Danışmanlık ve Rehberlik hizmetlerini düz İlahiyat ve öğretmenlik eğitimi ile başarmak imkânsızdır. Uzman düzeyinde eleman yetiştirmek için düşünülen tezsiz yüksek lisans eğitimleri (Samsun ve Erzurum) önemli olmakla birlikte, mesleğe yeni başlayacak uzman yardımcıların lisans eğitimiyle yetiştirilmesi gerekmektedir.

Bütün bunlar göz önüne alınarak, İlahiyat eğitiminin yüksek diniyyat mütehassısları yetiştirme misyonu da birlikte düşünülmeli ve ortak temel İlahiyat eğitimi üzerine kurulu farklı programlar uygulayabilen bir yapılanmaya gidilmelidir.

a) Programların geliştirilmesinde temel ilkeler şunlardır:

- İlahiyat eğitimi beş yıl olmalıdır.
- Hazırlık sınıfı uygulaması kaldırılmalı, ancak birinci sınıf hazırlık sınıfı mantığı ile programlanmalıdır.
- Tüm programların öğrencileri ilk üç yılı birlikte okumalıdır.
- Türkiye'deki tüm İlahiyat Fakülteleri'nin ortak beş yıllık bir programı olmalıdır. Bu program üç yıllık ortak temel İlahiyat eğitimi üzerine iki yıllık din hizmetleri ve yaygın din eğitimi yeterliklerini de kazandırmak üzere geliştirilmelidir. Bu programlara akademik/bilimsel yeterliklere ağırlık vermek üzere seçmeli modüller eklenebilir.
- Akademik kadroları ve üniversitelerinin ilgili fakülte ve bölümleri göz önünde bulundurularak farklı fakültelerde yukarıda belirtilen veya daha başka farklı programlar açılabilmelidir.
- Programlar öğrencilerini üniversiteye giriş sınavıyla almalıdır. Üç yılı zorunlu olarak ortak okunduktan sonra her program kendi istihdam-ihtisas programına devam etmelidir.
- Tüm programlar çift ana dal ve yan dal olarak okunabilmelidir.

b) Bu ilkeler doğrultusunda açılabilecek programlar şunlardır:

- İlahiyat lisans programının Din/Diyanet hizmetleri ve yaygın din eğitimi istihdam alanlarının ihtiyaç duyduğu nitelikli elemanları yetiştirecek şekilde geliştirilmelidir. Bu programı akademik amaçlı düşünüp müstakil olarak "**Din Hizmetleri Programı**" açılması önerilebilirse de bu durumda İlahiyat Lisans programının istihdam alanı konusundaki tartışmalar ve huzursuzluk devam eder.
- İlahiyat fakültelerinde istihdama yönelik ve/veya bilimsel amaçlı farklı programlar açılabileceği, bu bağlamda "**Dini Rehberlik ve Manevi Destek Programı**"nın açılmasının toplumsal taleplerin öne çıkardığı bir ihtiyaç olduğu düşünülmüştür. Dini Rehberlik ve Manevi Destek Programı, ilgili kurumlarla iletişim halinde açılmalı,

mezunların istihdamı için kadro, unvan ve meslek tanımları ile ilgili mevzuat çalışmaları eş zamanlı gerçekleştirilmelidir.

• Fakültelerde Din ve Ahlâk Eğitimi Bölümü kurulmalı ve aşağıdaki öğretmenlik programları açılmalıdır

- ✓ **İlköğretim DKAB Öğretmenliği Programı**
- ✓ **Ortaöğretim DKAB Öğretmenliği Programı**
- ✓ **İHL. Meslek Dersleri Öğretmenliği Programı**

İlahiyat Programlarını Hazırlanma Süreci:

Öncelikle tüm yüksek din öğretimi programlarını kapsayacak bir Türkiye İlahiyat Yeterlikleri Çerçevesi hazırlanmalıdır. Bu hazırlanırken YÖK'ün belirlediği Türkiye Yüksek Öğretim Yeterlilikler Çerçevesi (TYYÇ) ile akademik/bilimsel İlahiyat yeterlikleri üzerinde yoğunlaşmalıdır. Program yeterlikleri hazırlanırken Türkiye İlahiyat Yeterlikler Çerçevesi ile programın istihdam alanının /alanlarının belirledikleri yeterliklerin göz önünde bulundurulacağı ilke olarak konulmalıdır.

Her fakülte Türkiye İlahiyat Yeterlikler Çerçevesini ve programın istihdam alanı yeterliklerini göz önüne alarak kendi programının/programlarının yeterliklerini belirlemelidir.

Ders isim ve saatleri belirlenen yeterlikleri kazandırmak üzere tespit edilmelidir.

Dersler programa yerleştirilirken bir döneme yerleştirilen derslerin birbirlerini destekler veya tamamlar nitelikte olmalarına özen gösterilmelidir. Böylece bir öğrencinin bir dönemde çok sayıda farklı alana yönelerek ilgi dağılmasının önüne geçilmiş olur.

H. Mehmet GÜNAY[*]

Ders dağılımlarının nasıl olacağı konusunda çok fazla görüş ayrılığımız söz konusu değil.. Yirmi tane ana bilim dalı varsa bu büyük ölçüde korunacaktır. Bunu bilim dalına da dönüştürseniz bile sonuçta o fakülte bünyesinde vardır ve ona bağlı hocalarımızda varlığını koru-

[*]Prof. Dr., Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

yacaktır. Haliyle onların dersleri de korunacaktır. Burada sorun, bunların hangisinin zorunlu, hangisinin seçmeli olacağı ve programda hangi oranda yer alacaklarıdır. Programda temel İslâm bilimleri, felsefe ve din bilimleri ve İslâm tarihi ve sanatları bölümlerine hangi oranlarda dersler ayıracağız ve bunları nasıl kredilendirip dönemlere nasıl dağıtacağız? Bunları yaparken istihdam alanlarının taleplerini de dikkate almalı, özellikle seçmelilerde buna daha fazla özen göstermeliyiz. Bölünler arasındaki oranlar meselesine gelince, Türkiye de İlahiyat Fakültesi mezunlarının istihdam alanlarını dikkate alarak 2009 programındaki oranların makul olduğunu düşünüyorum.

Nitekim Cağfer hocanın programında da benzer ders ve oranların değişik biçimde dağıtımı söz konusudur. Burada iki şeye itirazım söz konusu olup, üzerinde tekrar düşünülmesi gerektiği kanaatindeyim. Birincisi dersler çok fazla, derslerin düşürülmesi lazım. Aynı şekilde krediler de çok fazla olup onların da kredilerin gerekir. Neden düşürülmesi gerektiği ile ilgili şunları söyleyebilirim:

Biz İlahiyat Fakülteleri olarak her ne kadar özel hassasiyetlere maruz isek de sonuçta yükseköğretimin, dolayısıyla gerek ulusal gerek uluslararası eğitim süreçlerinin bir parçasıyız. Örneğin, Bologna, Mevlana, Farabi gibi program ve süreçler bizim için de geçerli. Bu süreçlerde ulusal ve uluslararası geçişlilik giderek artış kaydetmektedir. Dolayısıyla bunları dikkate almadan bunlardan bağımsız tek başımıza hareket edemeyiz. Bu süreçlerin gereği yükseköğretimin geneliyle birlikte AKTS sistemine geçtiğimize göre ders plan ve programlarını da buna göre şekillendirmek mecburiyetindeyiz. Bu sistem öğrenci iş yüküne dayalı bir sistem olupbuna bağlı olarak öğrenciyi daha fazla çalıştıracak bir ders planlaması yapmamız gerekiyor. Bunun için de dersleri olabildiğince çoğaltıp yarıyıllara dağıtmak yerine dağınık olanları mümkün mertebe toplayarak ders adedini ve aynı zamanda kredileri düşürmemiz gerekmektedir. Bu noktada kendimizi test etme bakımından iç denetimin yani kendi öz denetimimizin yanında paylaş denetimlerinin ve bağımsız dış denetimlerin önemi ortaya çıkmaktadır. Bunu bir an önce başlatmamız lazımdır.

İlahiyatlar bir an önce akreditasyon süreçlerini başlatmalıdır. Böylece gerek plan ve program bazında gerekse bunun uygulanması bağlamında doğru mu, yanlış mı yaptığımız ortaya çıkacaktır. Tüm İlahiyatlar için merkezi, genel ve tek tip müfredat planlarının yapılma-

sını doğru bulmuyorum, aslında bu mümkün de değildir. Herkes kendi şartlarına göre en iyisini kendisi yapabilir ve yapmalıdır. Ama bunu yaparken az önce ifade ettiğim evrensel süreçleri, buna bağlı olarak ortaya çıkan iç ve dış kısıtlılık ve denetimleri dikkate almalıdır. Bu şekilde sürekli daha iyisini yapmaya çalışarak kendisi geliştirebilir, bu konuda mevcut iyi örneklerden de istifade edebilir.

İkinci itirazım da şudur: Kur'ân-ı Kerim dersinin hazırlık sınıfında belirli bir oranın üzerine çıkacak şekilde artırılmasının doğru olmadığını düşünüyorum. Belirli oranda olmalı ve sadece yüzünden okuma ile sınırlandırılma; iki kredi mi olur, dört kredi mi olur, onun takdiri fakültelere kalmıştır. Belirli bir oranda ve sadece yüzünden olması lazım, çünkü dil öğretimi yoğunlaşmayı gerektiren bir husustur. Hazırlık sınıfını kendi mahiyetinden saptıracak tasarruflardan kaçınmak gerektiği kanaatindeyim.

Mehmet KORKMAZ[*]

Bilindiği üzere, İlahiyat Fakülteleri'nde, uygulanan programlarda zaman içinde değişikliklere gidilmiştir, ancak bu değişikliklerin bazı derslerin çıkarılması, bazılarının eklenmesi, bazı derslerin kredi/saatlerinin artırılıp, eksiltilmesi şeklinde olmuştur. Dolayısıyla gerçekleştirilen değişiklikler bilimsel bir program geliştirme anlayışına göre yapılamamıştır.

Diğer taraftan 1998-99 yılındaki programlarda ders tanımları verilmişken, 2009-2010 uygulamaya konulan programlarda buna yer verilmemiş, sadece dersler ve krediler tablosuna yer verilmiş, zorunlu ve seçmeli derslerin kaç kredi olacağı bilgisine yer verilmiştir.(118 zorunlu+32 seçmeli). Amaçların belli olmaması, ders tanımlarının açıkça tanımlanmamış olması pek çok olumsuzluğu kapı aralayabilir, zira bu durumda derslerin amaçları, içerikleri, okutulan kaynaklar fakültelere göre farklılaşabilmektedir. Dolayısıyla her hangi bir ders öğrenciye temel, ortak bazı yeterlikleri kazandırmak yerine, keyfiliklere, rastgeleliklere göre şekillenebilmekte, öğrenciye pek bir faydası olmamaktadır. Özellikle de yeni kurulan fakültelerde.

Bugün bu programlarda yer alan derslerin ne kadarının teorik ne kadarını uygulamalı olacağı belirtilmemiştir. Dolayısıyla İlahiyat

[*]Doç. Dr., Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

programları öğrencilere teorik bilgileri yüklemek üzere kurgulanmıştır. Oysa onlar hayatta fiili olarak bazı meslekleri ifa edeceklerdir. Şu durumda öğrenciler okulda teorik bilgi alacak mesleğin becerilerini deneme yanılmayla hayatta öğrenecektir. Tabiî ki kaşı, gözü çıkararak... şu durumda yapılması gereken işlerden birisi de bazı fakültede bazı derslerin uygulamalı hale getirilmesi ve öğrencilere görev alacakları mesleklerin becerisinin kazandırılmasıdır.

Öğrencilerin zihin dünyasında her ders ayrı kompartımanlar halindedir ve bir biriyle hiç ilişkisi yoktur. Onların zihin dünyasında sadece tefsirle psikolojinin değil, tefsirle hadisin, hadisle fıkhında arasından yeterince anlamlı bir ilişki yoktur. Şu halde bu sorunu bir nebzede olsa düzeltme adına bazı derslerin disiplinler arası hale getirilmesi faydalı olabilir.

Fakültelerde zorunlu derslerin oranı % 80'e yakın, seçmeliler % 20 böyle bir program öğrenci ilgi, ihtiyaçlarını, alanda derinleşmeyi öngörmemektedir. Dolayısıyla öğrencilerin gelecekte ifa edecekleri mesleklerin bilgi ve becerisini kazanmalarına katkı sağlayacak seçmeli derslerin sayısı ve çeşidi artırılmalıdır. Ancak bu derslerin amacı, işlevi, zorunlu derslerle ilişkisi, içeriği, hangi ilkelere göre açılacağı açıkça tanımlanmalıdır.

Programlara bakıldığında, Tesir,1-2-3-4, hadis, 1-2-3-4 vb. dersler vardır. Bu derslerin neye göre böyle sınıflandığı sorunludur. Böyle bir tanımlama bu dersleri daha belirsiz ve tekrarlara açık hale getirmektedir. Dolayısıyla Zorunlu derslerin isimleri, kendi içindeki (yatay, dikey ilişkileri yeninden düşünülmelidir.

Bu program teorik bilgi yığma, âdete "bilen öğretir" gibi bir mantığına göre kurgulanmıştır. Oysa Kime, Niçin, nasıl, ne kadar öğreteceğini bilmeyen, bir kişi neyi öğreteceğini de bilemeyecektir. Bu anlamda ya öğrencilerin görev alacakları mesleklere ilişkin bazı dersler konulmalı ya da tek tip program uygulamak yerine, çerçeve-esnek program anlayışına geçilmesi, gerekmektedir. İlk 3 yıl (ortak dersler) + 2 (yandal programları) şeklinde bir düzenleme yapılabilir. (İmam-müezzinlik, Kur'ân kursu öğreticiliği, Vaizelik, Sosyal hizmetler din eğitimciliği, Yurt dışı din görevliliği, Din dersi öğretmenliği, Özel din eğitimciliği (engelliler, üstün zekâlılar), MEB öğretmenlikler (ilk-ortaihl) vb.)

Fakültelere öğrenci alımında her hangi bir ilke yoktur. Kontenjanlar keyfi olarak belirlenmektedir.8-10 öğretim elemanı ancak olan bir fakülteye bile 150-200 öğrenci alınabilmekte, I., II. Öğretim uygulaması yapılabilmektedir. Bu oldukça sorunlu bir uygulamadır. Bazı fakültelerde dersler konferans salonu mekânlarda topluca gerçekleştirilmektedir. Ayrıca sınıflarda arka arkaya dizilmiş tıklım tıklım sıra sistemi ile "donanımlı İlahiyatçıların" nasıl yetiştirilebileceği de tartışma konusudur.

Fakülte programlarıyla ilgili bir diğer sorun da öğrencilere yönelik ve bizzat onların fiili olarak görev aldıkları sosyal, kültürel, sanatsal, eğitsel etkinliklerin son derece yetersiz oluşudur. (genellikle hoca merkezli konferanslar tercih edilmekte, yine öğrenciler pasif bir şekilde dinlemektedirler). Bu tür etkinlikler fakültenin amaçları ve işlevleri de göz önünde bulundurularak teşvik edilmeli ve desteklenmelidir.

M. Şevki AYDIN[*]

Arkadaşlar çok önemli noktalara temas ettiler. Recai Bey 'in kaldığı yeri biraz açmak istiyorum. Şimdi İlahiyat Fakülteleri'nin hâlâ eğitim programı yok; müfredat programı ile yetiniliyor. Eğitim programında ne olması gerekiyor, bir defa eğitim felsefemizin olması gerekiyor, eğitim ilkelerimizin olması gerekiyor, eğitim sürecinin nasıllığına ve değerlendirmelerin nasıl yapılacağına dair yönlendirmelerin olması gerekiyor. Yani şu dört unsur mutlaka bulunmalıdır: Amaçlar, muhteva (müfredat), öğrenme-öğretme süreci ve değerlendirme. Müfredat dışındaki unsurların hiç birisi yoktur. İlahiyat fakültelerindeki akademisyenler ne yazık ki, hâlâ müfredatla ilgileniyorlar; ancak onunla ilgilenmenin kıstasları olmadığından dolayı olumlu adımlar atılamıyor.

YÖK'ün oluşturup fakültelere gönderdiği son müfredat üzerine yapılan tartışmalarda bu açıkça görüldü. Nitekim istisnalar bir tarafa bırakılırsa, taraftarlarla karşı çıkanların soruna yaklaşım biçimi ve zihniyeti farklı değildi. Her iki grup da, müfredat programına ders koyma veya çıkarma, ders kredileriyle oynama mücadelesini vermekten aşka bir şey yapıyor değiller. Eğitim programı kavramı henüz onla-

[*] Prof. Dr., Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

rın dünyasında yerini almamış. Bu anlayışla İlahiyat Fakültesini yeniden yapılandırmak mümkün değildir. Bu anlayışla nelerin nasıl yapılacağı konusunda uzlaşma sağlayamayız.

Recai Bey'in üzerinde durduğu şeyler son derece önemli. Dün biz neden amaçlardan başladığımızı açıklamıştık. Amaçları belirlerken İlahiyat Fakültesinde ne yetiştirmek istiyoruz, yetiştirmek istediğimiz bireyin yeterlikleri neler? Bunları netleştirdikten sonra, müfredat bu programın bir unsuru, dört unsurundan biridir. İşte o zaman ne öğretmeliyiz ki bu amaçlara ulaşalım. Bu sorunun cevabı olarak muhteva (müfredat) belirlenecek. Recai Bey o konuda gerekenleri söyledi. Şimdi o çerçevede arkadaşlar, anabilim dalları mesela hiç çalışmıyor, çalışan fakülteler varsa lütfetsinler, söylesinler duyalım. Mesela Hadis Anabilim Dalı oturup soracak, "Ne yetiştirmek istiyor bu kurum/ bu İlahiyat Fakültesi?" Şu şu yeterliklere sahip adam yetiştirmek istiyor. Peki, bu yeterliklere sahip adamın yetişmesi için ne kadar ve nasıl bir Hadis kültürü lazım? Şu kadar ve şu niteliklerde bir Hadis kültürü lazım. Bu ortaya konulduktan sonra bu Hadis kültürünü ben hangi dersleri alan adama verebilirim, nasıl bir alt yapıya sahip olan adama verebilirim(hangi dönemde), hangi isimler altında bunu verebilirim, muhtevası ne olmalı? vs. Bütün bunları belirleyecek, dönemleri belirleyecek. Kim belirleyecek? Hadis Anabilim Dalı. Ondan sonra bunun nasıl işletileceğine dair, tabi programın felsefesinden hareketle süreci de belirleyecekler, ondan sonra kim derse girerse girsin.

Mesela şu anda fakültelerde ne yaşıyoruz? A şubesine giren arkadaşla B şubesine giren arkadaş aynı dersi tamamen bir biriyle benzerliği olmayan bir biçimde veriyor. Bunların tamamen kişisel inisiyatiflerle bir eğitim yapması, kurumsal eğitimi dinamitlemiş oluyor. Ona dikkat çekmek istedim. Biz bu programları tartışırken mutlaka bu boyutu öne çıkarmak zorundayız.

Temel İslâm Bilimleri öğretim üyelerine özellikle sormak istiyorum: Bu arada, Temel İslâm Bilimleri bölümündeki arkadaşlar ders isimlerinin bile yenilenmesine ihtiyaç duymazlar mı? Evet, bu soruyu da sormak istiyorum. Biraz önce Süleyman Akyürek Bey, çok önemli bir noktaya temas etti. Şöyle ki, ders isimlerini söz gelimi, Tefsir-I, Tefsir –II, Tefsir –III gibi yuvarlak laflarla geçiştirmek kafamızın net olmadığını göstermiyor mu? Bu çerçevede, seçmeli dersler konusu

ciddi sorunlar alanıdır. Üstelik ahlaki sorunlar da yaşanmaktadır. Bu konuyu da yeniden ele alıp tanzim etmemiz gerekmektedir.

Bir hususa daha işaret edeyim. Diyanet, Kur'ân-ı Kerim okuyan istiyor diyorsunuz, çok yanlış arkadaşlar lütfen, Diyanet şunu diyor: "Maalesef bizim din görevlisinin ilk etapta sahip olması gereken vasfı bile kazandıramıyorsunuz"; yani, Kur'ân-ı Kerim okumayı ilk adım olarak bilmesi gerekiyor bilemiyor. Siz kalkıp nasıl diyebilirsiniz Diyanet İşleri Başkanlığı sadece Kur'ân okumayı iyi öğrenen adam istiyor diye. Bu çağın şartlarına bir bakın; din hizmetlerindeki personelde nasıl bir donanımın olması istendiğine bir bakın, siz İlahiyatçılar olarak bari hiç olmazsa böyle demeyin. Peki, çok teşekkür ediyorum.

***

Arkadaşlar! Başarısızlıklarımızı, sorunlarımızı analiz etmek yerine çok kestirmeden, pek de alakası olmayan unsurlara bağlayarak kararlar alıyoruz. Söz gelimi, X dersinde başarı elde edemiyoruz. Hemen çaresi hazır: Krediyi yükseltelim öğretiriz. Mesele bu kadar basit değil. Mesela, Hazırlık yokken Arapçayı öğretemiyoruz; hazırlık konuyor yine öğretemiyoruz. Bu demektir ki, sorun kredi ile alakalı değil. Öğretmen yetenekleri mi, niteliği mi, program mı, öğrenme –öğretme sürecinin işleyişine ilişkin hususlar mı? Vs. Süreci baştan sona bütün unsurlarıyla sorgulamamız gerekiyor. Bu, bütün dersler için geçerli. Sonra vakit olursa başkandan şunu rica ediyorum. Cemal Tosun'dan bir anekdot dinlemiştim. Avrupa'dan getirdiğimiz çocukları okuttuğumuz İlahiyat var ya oradan mezun bir çocukla Almanya'da karşılaşıyor. Bir mukayese et diyor. O mukayeseyi bir anlatmasını istirham ediyorum.

Nevzat Yaşar AŞIKOĞLU[*]

Aslında güzel şeyler tartışılıyor. Tartışa tartışa bir noktaya varacağız inşallah. Olgunlaşacak artık. Aslında İlahiyat Fakülteleri'ne ilişkin Fatih hocamın çok güzel önerileri oldu. Güzel şeyleri tartışabiliriz, ama belli alanlarda olgunluğu ifade etmemiz gerekiyor. Bölümlerden, fakültelerden bu işlerle ilgilenen, bu işlere emek sarf etme niyeti olan, bilgisi olan arkadaşlardan bir heyet oluşturup; bunun fakültelerden mi seçeriz nasıl seçeriz bilmiyorum ama çalışmalardan alternatif noktala-

[*]Prof. Dr., Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

ra gelmelerini isteyelim; bunların sonucu üzerine daha sonra çalışalım bence.

Böyle alternatif modeller üreterek onların üzerinden detaylı çalışma yapmak daha yararlı değerli arkadaşlar. Bölümleri konuşuyoruz öyle mi olsun böyle mi olsun, şöyle mi böyle mi? Ana bilim dallarını konuşuyoruz işte birleşmeli mi ayrılmalı mı, ayrı mı olmalı vesaire. Biraz önce ki konuşmam yarım kaldı. Ana bilim dallarıyla ilgili mesela hukuk fakültesinden bir örnek verelim. Tıp fakültesinden örnek verelim. Tıp fakültesinde bölümler çok önemlidir ama ana bilim dalı orda şu anda çok kuvvetlidir. Bölüm gibi ana bilim dalları hayatlarını sürdürürler. Bu çerçevede mesela onkoloji diye bir alan var, ana bilim dalıdır zannediyorum. Onkoloji bir alan olmasına rağmen gittikçe detaylanıyor mesela.

Radyasyon onkolojisi ve diğer onkoloji vesaire gibi. Diğer alanlarda da öyle yani orada gittikçe detaylanan gittikçe daha spesifik alanlara yönelik eğitim öğretim, ya da araştırmaya gider. Dolayısıyla bizde olgunlaşmış, derinlik kazanmış alanlarımızı muhafaza edip onları daha da geliştirmenin yolunu tartışalım. Yoksa birleştirerek hepsini bir kâse içerisine toplayarak bilmiyorum fazla ilerleyemeyiz gibi. Ama programa şöyle yansıtmayalım, böyle yansısın, onu tartışalım deriz. Dersler konuşuldu, dersler nasıl olmalı? İşte dersler şu kadar saat şu kadar kredi falan olsun deyip iş bitiyor mu ki! Hep böyle yaptık. İşte doksan yıllarında bir program çalışması yapıldı. Orada biraz ders içeriklerine işaret edildi.

Ders içeriklerine mutlaka hocamın da işaret ettiği gibi bir an önce yazılması gerekir. İşte İslâm Tarihi, bir iki tefsir bir iki din eğitimi bir iki yerine ne ise içeriği belki onun yanına hatta içeriğini de yazarak bunu bir resmi metin haline getirmek gerekiyor. Hocalarımız o ders ile ilgili devam edeceklerini bilsinler. Dolayısıyla müfredatların içerikleriyle birlikte bir bütün olarak ele alınması gerekiyor. Çünkü eğitim bir bütündür.

Eğitimde üç türlü hedeften söz ediliyor. Öncelikle bir eğitim politikası vardır bütün eğitim bilimlerini kuşatır, hepsi için bir takım ortak genel cümleler söyler. Sonra Eğitim Fakültesinin anlayışı vardır, İlahiyat Fakültesinin anlayışı vardır, Tıp fakültesinin eğitim anlayışı vardır... Ya da orta öğretim kurumlarında Endüstri Meslek Lisesinin

eğitim anlayışı ile İmam-Hatip Lisesinin eğitim anlayışı farklıdır. Ama genel hedefler uzak hedefler birleşir, aynı şekilde İlahiyat Fakültesi içerisinde verilen derslerin hedefleri de bir yerde birleşmeli. Yani tefsir dersinin hedefleri ile din psikolojisi dersinin hedefi bir yerde birleşmek durumunda, kesişmek, ortaklaşmak durumunda. Çünkü aynı insanı yetiştirmeye çalışıyor, bir katkı sağlamaya çalışıyor. Dolayısıyla tefsir hocası tefsir dersinde ne hedeflenmişse onu anlatmalı, din eğitimi hocası ben derste ne istersem işlerim anlayışı ile hareket etmek yerine benim bu dersimin İlahiyatın genel eğitimi içerisindeki yeri nedir, amacı ne olmalı diye düşünmelidir. Bu dersi verirken, içeriğinde bir takım şeyleri dikkate alarak bunu düşünerek dersini işlemesi gerekiyor ki bir yere varalım. Yani derslerden ana bilim dallarına ana bilim dallarından bölümlere. Yani istihdam alanı ve bölümleşmeler ciddi bir şekilde olmalı.

Bu işten anlayan gerçekten fikir üretebilecek alternatifi olan bir kısım arkadaşımız diyor ki genel çatıyı bozmadan paket programlar yapmalıyız. Bir kısmı diyor ki tamamen temelden ayrı programlar yapalım, ayrı bölümler olsun. Bir kısmı da diyor ki, üçten sonra farklılaşsın. Yine bir kısmı seçim gelsin paket yapalım. Yani böyle alternatif modeller üzerinde çalışarak taslaklar oluşturup ondan sonra belki üzerinde çalışmak daha sağlıklı olacaktır diye düşünüyorum. Son bir şey: Kur'ân öğretiminden bahsedildi. Kur'ân'ı yüzünden okuttuk yani ne kadar süreyle okutacaksın? Bir hafta iki hafta bir ay bir aydan sonra ne yapacak bu hoca? Bu hoca ister istemez dersini okuturken dönüp dönüp aynı yüzünden okutmayacak. Yanlış bir yöne gitmeye sebep olacak ondan sonra bitmeyecek devam ettiremeyecek. Oku bakayım evladım burada idğam var diyecek, şurada, ihfa var diyecek, şurada bilmem şu var diyecek. Dolayısıyla burada sadece yüzünden okuma ifadesine benim itirazım var.

Ömer KARA[*]

Sayın Karadaş'ın tebliği, uzun uzadıya yazılmış, kafa yorulmuş emek mahsulü bir çalışmadır. Ancak işin başında söylemem gerekiyor. Mevcut İlahiyat programının yer değiştirmesi ve isimlerinin farklılaştırılması gibi pansuman tedbirler öngörmektedir. Biz İlahiyatın temelli bir şekilde değiştirilmesinden yana olduğumuz için, bölüm isimlerini

[*]Prof. Dr., Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

mükemmel tespit etseniz de altına en uygun düşecek dersleri yerleştirseniz de, sonuçta akademik bir bakışı yansıtmaktadır. İstihdam alanlarını dikkate almayan bir İlahiyat eğitimi her zaman yetersiz kalmaya, hatta akamete uğramaya mahkûm olacaktır. Bu önerilen kısım, yukarıda kısaca betimlemeye çalıştığımız İlahiyat eğitiminin sadece "akademik İlahiyat" kısmıyla ilintili olabilir.

Sayın Karadaş'ın beyin cimnastiği yaptığı İlahiyat programının temelleriyle ilgili ortaya koyduğu hususlar önem arzetmektedir. Programların değerlendirilmesi, uygulanan İlahiyat programlarının olumsuz-olumlu yönlerinin ortaya konması, önerilen strateji, bugün olması gereken programın nasıllığı gibi konularda çok değerli fikirlerin ortaya konduğunu belirtmeliyim. Bütün bunların, İlahiyatın istihdam alanlarına göre tasnifi yapıldıktan sonra yeni baştan bu sistem üzerinden düşünülmesinin zaruri olduğunu düşünüyorum.

Bu bağlamda İlahiyat fakülteleri istihdam alanına göre bölümlendikten sonra hazırlık + iki yıl ortak eğitim + son iki yıl her bölüm kendi alanına göre eğitim şeklinde bir yapılanmaya kavuşturulmalıdır. Bu yapılırken, Sayın Karadaş'ın ifade ettiği gibi, İmam-Hatip liseleri önemsenmelidir. Ancak bir ilave yaparsak, benim şahsî kanaatimce, İlahiyata girişlerin tamamen İmam-Hatipler üzerinden yapılması ve bu yüzden de İmam-Hatip liselerinin eğitiminin ciddiye alınması gerekir. Böyle bir şeyi tercih etmemiz, önemli iki tehlikeden kaçınmak içindir.

Birincisi, hiçbir Arapça, Kur'ân ve meslek dersi almamış liseli öğrencilerin İlahiyat eğitiminin kalitesini düşürmesidir. İkincisi ise başarılı İmam-Hatip öğrencilerinin başka bölümleri tercih etmesi üzerine İlahiyata daha düşük seviyede öğrencinin gelmesidir. Bu yüzden İlahiyata girişlerin tamamen imam-hatiple sınırlandırılması elzem gözükmektedir. Ancak bunu yaparken, keyfiyete yönelik İmam-Hatip öğrencisinin gelişmesine yönelik ciddi tedbirler alınması da kaçınılmazdır. Çünkü 8 yıl İmam-Hatip Lisesi okumuş bir öğrencinin yoğun bir şekilde müfredatındaki Kur'ân ve Arapça derslerine rağmen sekil yıl sonra İlahiyat hazırlık sınıfında öğrenciye sıfırdan Kur'ân öğretimi ve Arapça öğretimi yapmamız, durumun vehametini göstermektedir. İmam-hatiplerde Kur'ân ve Arapça dersleri çok ciddi düzeyde yapılırsa, İlahiyat hazırlık sınıfında da bunun ileri düzeyi yapılmak suretiyle ciddi bir dil ve Kur'ân eğitimi tesis edilebilir. Bunun önündeki en bü-

yük engellerden biri, *üniversite imtihanlarına girişlerde Arapça, Kur'ân dâhil meslek derslerinin üniversite imtihanlarında bir tekabülünün olmamasıdır.* Bu yüzden üniversite imtihanının İlahiyat öğrencileri için bir alan imtihanına çevrilmesi son derece önem arzetmektedir. Yani İlahiyat öğrencisi, sözel bölüm dersleri yanısıra Arapça, Kur'ân ve meslek derslerinden de imtihana muhatap kılınmalıdır. Böyle olunca, öğrenci meslek derslerini ciddiye alacak ve bunlara 8 yıl boyunca çalışacaktır. Öğrenciler üniversite imtihanına girecekler diye, meslek derslerinin birçoğunun boş geçtiğini; bu derslerde hocanın izin vermesiyle öğrencilerin üniversiteye çalıştıklarını biliyoruz. Bu şekilde İmam-Hatip öğrencileri, İlahiyata hazırlık aşaması olarak tesis edilmeli; üniversite imtihanında alan imtihanına tabi tutulmalı; İlahiyatlara sadece imam-hatipli öğrenciler alınmalıdır.

Sayın Karadaş'ın hazırlıkların zorunlu olması hususuna tamamen katılıyoruz. Şu an hazırlık uygulamaları tam bir keşmekeş. YÖK'ün alternatifli uygulamaları (hazırlıklı fakülteler, hazırlıksız fakülteler, bunlar arasında geçişler vb), devam, kalma-geçme vb. birçok sorunu bünyesinde taşımaktadır. Hazırlık sınıfı, tüm İlahiyat fakültelerinde aynı formatta olmalı; YÖK bir yönerge çıkarmak suretiyle hazırlık sınıflarını –devam ve geçme sistemini uygulayarak- zorunlu hale getirmelidir.

Hazırlıklarla ilgili en önemli sorunlardan biri de, Arapça öğretimi ile ilgilidir. Görebildiğim kadarıyla her sene ayrı bir kitap seti denenmekte; öğretim çok fazla ciddiye alınmamaktadır. Birinci ve daha sonraki sınıflara geçen öğrencinin Arapçası çok zayıf kalmaktadır. Bu yüzden Türkiyedeki Arap dilcilerinin bir araya gelerek bir yıl içerisinde bu dersi nasıl vermeleri, hangi kitapları takip etmemeleri, hangi yöntemle vermeleri vb. hususları acilen görüşüp bir karara bağlamaları gerekmektedir. Bu yıl içerisinde böyle bir teşebbüste bulunulduğunu biliyorum. Ancak ivedilikle bir sonuca ulaşmaları elzemdir.

Program düzeyinde hazırlıklar için -Arapça derslerine giren bir hoca olarak- şu hususlara dikkat çekmek istiyorum: Daha önce YÖK'te programla ilgilenen zatlara da ulaştırılan bu önerilerin tümü, İlahiyatların yeni baştan dizaynını varsayarak yapılacaktır.

ı) İlahiyatlara sadece İmam-Hatip Liselerinden öğrenci alınmalıdır.

2) Hazırlıklar, daimi statüye kavuşturulmalı; devam, sınıf geçme olayları ciddiye alınmalıdır.

3) İmam-Hatipler, Arapça ve Kur'ân-ı Kerim derslerini; hatta tüm meslek derslerini belli bir seviyeye getirecek şekilde bir eğitime tabi tutulmalıdır. Gerek hocaların, gerek öğrenci profilinin gerekse okutulan kitap ve müfredatın buna göre gözden geçirilmesi gerekmektedir. (Daha önce söylediğim, üniversite imtihanında İlahiyata girişte meslek derslerinden "alan imtihanı" yapılarak alınması, bu eğitime ciddi bir ivme ve kalite katacaktır.)

4) İlahiyat kontenjanları, sınırlı tutulmalı; hazırlık sınıfları 20 kişiden fazla olmamalıdır. Şu an mevcut öğrenci profilimiz, tamamen fast-food, aceleci, çalışmayı, okumayı sevmeyen, az zamanda köşeyi dönmeyi ilke edinmiş, test odaklı düşünmeyen, fikir yürütemeyen bir topluluğu karşılamaktadır. Bu yüzden kontenjan düşürülerek, sayıları azaltılıp ayrıca motivasyon sağlamak için artı tedbirler alınmalıdır.

5) 14 Haftalık eğitim, yeterli görünmemektedir. Tıpkı Marmara'nın yaptığı gibi, 18 haftaya çıkarılması gerekmektedir.

6) Ara tatil, hazırlık sınıfı için 10 günü aşmamalıdır.

7) Hazırlık imtihanları, kesinlikle test yapılmamalıdır. Klasik imtihan şekli uygulanmalıdır. Muafiyet imtihanları da aynı şekilde klasik yapılmalı ve ciddiye alınmalıdır. Çünkü test imtihanları, öğrencinin bilgisini ve öğrenip öğrenmediğini ölçmekten uzaktır. Kuşkusuz bu şartın gerçekleşebilmesi için kontenjanın makul seviye çekilmesi, ön şarttır.

8) Hazırlıklarda tespit edilen bütün dersler karmaşık bir şekilde verilmektedir. Yani bir dönem içerisinde sarf, nahiv, okuma-anlama, yazılı anlatım, sözlü anlatım gibi derslerin hepsi aynı anda verilmektedir. Şu anda uygulanan bu sistem, öğrencinin öğrenmesini ciddi düzeyde zorlaştırmaktadır. Bu yüzden derslerin hiyerarşik bir şekilde verilmesi elzem görünmektedir. Bunu üç aşamalı bir şekilde tanzim etmek mümkündür:

a) Sarf dersi bütünüyle öğrenciye ilk başta belletilmelidir. Bunun yanında "yazı dersi" konulabilir.

b) Sonra Nahiv dersi bütünüyle verilmelidir. Bununla birlikte "basit mükâleme" ve "basit ama yoğun okuma dersleri" konulabilir.

c) Bu ikisi tamamlandıktan sonra sarf-nahiv uygulamalı metin dersleri, mükâleme ve okuma-anlama dersleri yoğunlaştırılmalıdır.

d) Bunlara ilaveten öğrencinin Arapça ile ilgisini devam ettirecek dersler birinci sınıftan itibaren iki saat bile olsa konulmalıdır.

9) Okutulan kitaplar, sürekli problem teşkil etmekte; her yıl başka kitaplar denenmek mecburiyetinde kalınmaktadır. Bu yüzden Arap dili ve belağatı anabilim dalı öğretim üyelerinden bir komisyon oluşturularak ve hazırlık süresini de dikkate alarak İlahiyat hazırlık sınıflarına özel; muhtasar, bol örnekli sarf, nahiv, okuma-anlama kısımları için acilen kitaplar yazılması gerekmektedir. Okuma-Anlama kitapları ile ilgili bir önerimiz de, şudur: İkinci dönemin sonuna doğru okuma-anlama kitaplarından biri, İlahiyat Fakültesindeki ders çeşitlerinin hepsini kapsayacak hem usul tarafını hem pratik tarafını yansıtan basit metinler oluşturulmalı; bunlar dönemin son yarısından sonra okutulmalıdır. Örneğin bir iki sayfalık özet bir tefsir usulü, bir tefsir metni; bir hadis usulü, bir dizi hadis, bir kelam/usuluddin, bir pratik kelam metni vb. bütün ilimleri kapsayacak bir kitap oluşturulmalıdır. Bu sayede öğrenci bir taraftan Arapçasını metin düzeyinde geliştirirken, İslâmî ilimlere yumuşak bir geçiş sağlamış olacaktır.

10) Teorik dersler, uygulama dersleriyle kesinlikle desteklenmelidir. Öğrencilere ders haricinde yüzlerce örneği bulunan küçük hikâyeler, basit metinler okuması sağlanmalıdır.

11) Derse girecek hocalar konusu da ciddi bir sorundur. Bu yüzden dekanlık marifetiyle derse girecek hoca seçiminde kesinlikle verim ve performans esas alınmalıdır. Vakıada "ders yükü" tamamlanıyor mu mantığıyla yapılan dağılım, öğrencinin heder edilmesi sonucunu getirmektedir. Arap hoca meselesi de bu anlamda ciddi sorundur. Kanaatimce Arap hocalar, özellikle okuma-anlama ve mükâleme derslerinde tercih edilmeli; ilgili dersler ikinci dönemin sonuna doğru konulmalıdır.

Lisans düzeyinde Sayın Karadaş'ın vermiş olduğu bilgiler, mevcudun onarılması bağlamında değerlidir. Daha önce ifade ettiğim gibi, köklü bir değişimi öngördüğümüz için programı bu değişim programına göre ihdas etmek gerekecektir. Kuşkusuz mükemmel bir program ihdas edilmesi için ciddi bir çabaya ihtiyaç olmakla birlikte en azından anahatlarıyla bir format çıkarmak mümkün gözükmektedir.

Diyanet, Millî Eğitim ve Akademya şeklinde tasnif edilecek bir İlahiyat Fakültesinde öğrencilerin tümü, hazırlık sınıfını ortak alacağı gibi, ilk iki sene İlahiyatın akademik bölümlenmesindeki tüm dersleri yine ortak alacaktır. Üçüncü sınıftan sonra öğrenci, Diyanet, Millî Eğitim ve akademya bölümlerinden birini tercih edecektir. Dolayısıyla Diyanet bölümü, ateşelik, müftülük, imamlık, vaizlik gibi istihdam alanlarının herbirinde donanımlı ve yetişmiş eleman yetiştirecek bir program ihdas edilmelidir. Takdir edilir ki, bunların herbirisinin yaptığı iş ötekinden donanım ve birikim açısından farklılaştığı gibi, istihdam alanındaki etkinlik ve eylem açısından da farklılaşmaktadır. Kuşkusuz ortak olacakları dersler olacaktır; ancak herbirinin ayrı alması gereken dersler de olacaktır. Bunun üzerinde ciddi düzeyde kafa yorulması gerekmektedir.

Bu tür bir eğitimden geçtikten sonra lisansüstü öğretim, sadece akademik İlahiyat düzleminde yapılmalıdır. Diyanet ve Millî Eğitim düzeyinde ise fakülte sonrası bir veya iki yıllık staj yapabilirler. İmam, bir imamın yanında; müftü bir müftünün yanında; bir öğretmen diğer bir öğretmenin yanında vb. staj yapmalıdır. Yahut da kendi istihdam alanlarında verimli olacakları yeni bir yükseköğrenim şekli geliştirilmelidir.

Selahattin POLAT[*]

Bu program yapma işi, ihtisas gerektiriyor. Bunu baştan herkesin kabul etmesi gerekir. Burada arkadaşlarımızın prensip kabilinden önerileri olabilir ama fiilen program oluşturmak ihtisas gerektiriyor. Her fakülte program hazırlama işini içinde uzman arkadaşlarımızın bulunduğu ama sadece onlardan ibaret olmayan, her Anabilim Dalı'nın temsilcilerinin de olduğu bir komisyon marifetiyle yapması lazım. Bu komisyonu oluşturmak için yeterli elemanı yoksa başka fakültelerin akademisyenlerinden yararlanılabilir. Fakat ben yine de her fakülte kendi programını yapacak olsa bile program işinin öncelikli olarak fakülteler arasında tartışılmasında yarar görüyorum. İlahiyat Fakülteleri'nin genel kurullarının görevlendireceği arkadaşlardan meydana gelen bir grup veya yine bütün fakültelerce tensip edilecek

[*]Prof. Dr., Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

belli fakülteler, programların olmazsa olmaz müştereklerini belirleme işini üstlenebilir.

Benim birinci önerim şu: "İlahiyat Fakülteleri'nin yeniden yapılandırılması platformu" gibi bir isim altında Fakültelerin yetkili mercilerince seçilmiş ama resmî sıfatı olmayan, gönüllü, sivil bir grup arkadaşımızın sürekli bir araya gelerek bir model ortaya çıkarması. İlahiyat Fakülteleri'nin şu anda sahibi yok. "Dekanlar var ya" diyebilirsiniz. Fakülte sayısı yüze doğru gidiyor. Bu kadar dekanın bir araya gelip kararlar almaları gittikçe zorlaşıyor. Eskiden 8-10 Fakülte varken toplanabiliyorlardı. Şimdi artık çok zor. YÖK'ten de İlahiyat Fakülteleri'ne ayrı bir özel ilgi beklenemez. Ayrıca YÖK'ün İlahiyatlar hakkında, Fakültelerle istişare etmeksizin merkezden alacağı kararlar haklı olarak ciddî tartışmalara yol açmaktadır. Bunun örneklerini yakın zamanda gördük.

Şu anda bütün üniversite rektörleri, İlahiyat Fakültesi açma yarışına girmiş durumda. İlahiyat Fakülteleri'nin Dekanları yana yakıla doktorasını bitirmiş adam arıyor ama bulamıyorlar. Kontrolsüz ve sağlıksız şekilde çoğalan ve büyüyen İlahiyat Fakülteleri'ne sahip çıkacak bir platform oluşturalım diyorum. Dertlerimizi, önerilerimizi, tecrübelerimizi paylaşacağımız periyodik toplantılar yapan bir yapıya âcil ihtiyacımız var. Gerekirse bu grup, Fakültelerdeki arkadaşlarımıza sorunlarımızla ilgili çalışma projeleri de verebilir. Biz kendi meselelerimizi kendimiz üstlenelim ve çözelim.

İkinci önerim ise Hazırlık sınıfında mevzuata ters düşmeyecek bir isim altında Kur'ân-I Kerim'i yüzünden tecvidli okuma dersi konulması. Buna fonetik gibi bir isim de verilebilir. Bu derste kesinlikle Kur'ân ezberi yaptırılmamalı, ağırlık Arapça fonetiğine verilmeli, meharic-I hurufa uygun ve sür'atle okuyabilme yeteneği kazandırmaya yönelik olmalı. Ben bu sene âcil hoca sıkıntısı nedeniyle hazırlık sınıfında Arapça dersine girdim. Hazırlık sınıfını bitiren öğrencilerin çok büyük çoğunluğu harekeli Arapça metni yüzünden hatasız okuyamıyor. Bu nasıl Arapça eğitimidir takdirlerinize bırakıyorum. Kur'an dersleri hem fonetik hem yüzünden okuma açısından Arapça'yı muazzam destekleyecektir. İleriki sınıflarda Kur'ân dersleri var ama hazırlık dışında Arapça dersi olmadığından bu Kur'ân derslerinin Arapça eğitimine yararı olmuyor. Öğrenci Kur'ân dersini ne kadar erken alırsa o kadar yararlı olacağı kanaatindeyim. Ama bu dersin geçiştirme kabi-

linden bir kaç saat değil en azından 6-8 saat gibi bir kredisi olması lazım.

Bu arada önceki konuşmalarımdan birisinin yanlış anlaşıldığına dair bazı arkadaşlardan geri bildirimler aldım. Bunu düzeltmek durumundayım. Temel İslâm Bilimleri dersleri zorunlu, ötekiler seçimlik olsun dememden öteki dersleri önemsiz saydığım gibi bir sonuç çıkarılmış. Özellikle eğitimci arkadaşlara soruyorum: Bir dersin seçimlik olması önemsiz olması mı demektir? Asıl biz yanlış seçimlik ders uygulamalarımızla bu dersleri önemsizleştiriyoruz. Bana sorarsanız, seçimlik ders zorunlu dersten daha önemlidir. Biz seçimlik dersleri tamamen öğrencilerin istismarına açık hale getirerek mahvediyoruz. Bazı öğretim üyelerimiz seçimlik dersleri, burada detayına girmek istemediğim değişik nedenlerle, hafife alınacak dersler haline getiriyorlar. Sonra da seçimlik derslerin aleyhine tavır alıyorlar.

Öğrencilerimizin genellikle işin kolayına kaçan, kısa vadeli çıkarlar peşinde ders seçebilmelerine çanak tutan uygulamalar yapıyoruz. 30-40 tane karman çorman dersten öğrenci istediği gibi kolayına geleni seçerse bu dersler doğal olarak amacından sapmış olur. Oysa tek tek ders seçme yerine uzmanlaşmaya veya ilgi alanlarında derinleşmeye yönelik paketler seçmelerini sağlayabiliriz. Mesela Sosyal Hizmet Görevlisi olmak isteyenler şu dersleri şu krediyi almak zorunda diyebiliriz. Bu paketlerin hazırlanmasında istihdam edecek kurumların görüşlerinin de alınması gerekmektedir. Seçimlik dersler çoğalsın derken olmazsa olmaz derslerin azaltılmasını savunuyor değilim. İlahiyatta çekirdek ders deyin, ana ders deyin ne derseniz deyin olmazsa olmaz diye bir ders grubu olması gerektiğini kimse tartışamaz. Belki bu derslerin hangileri olduğunu ve ağırlıklarını tartışabiliriz. Ama bu dersler asla hafife alınamaz. Ben burada zorunlu derslerin mümkün olduğunca azaltılmasını, seçimlik derslerin çoğaltılmasını, ama istismara açık olmayan seçim modelleri oluşturulmasını savunuyorum. Çünkü seçimlik derslere ihtiyata yaklaşılmasının sebeplerinden biri de bu derslerin istismar edilmesidir.

Ben seçimlik dersleri Fakültelerimizin akademik yapılandırılması ile bağlantılı olarak düşündüğümden üzerinde bu kadar fazla durma ihtiyacı hissediyorum. Fakültelerde akademisyenlere yönelik olarak değil de, öğrencilere yönelik bölümler açılmasına sıcak bakmıyorum. Fakültelerimizin tarihinde öğrencilere yönelik olmak üzere farklı

amaçlarla farklı bölümler açıldı ama son örneği DİKAB dâhil olmak üzere hepsi fiyaskoyla sonuçlandı. Niye? Bunun sebepleri belli. İstihdama yönelik açılan bölümlerin mezunlarına istihdam sağlanamadı. Yetiştirdiğiniz talebe oranında istihdamın garantisi yok. İstihdam garantisi olsa bile öğrenciler zamanla seçtikleri bölümlerde çalışmak istemeyebiliyorlar.

Öte yandan açılan her yeni bölüm normal İlahiyat Bölümü mezunlarının istihdam alanının kısıtlıyor ve normal İlahiyat Bölümü'nü anlamsızlaştırıyor. Öte yandan istihdama yönelik bölümlerin çoğalması Fakültelerimizi Meslek Okuluna dönüştürerek akademik seviyesini aşağı çekiyor. İlahiyat uzmanı yerine meslek adamı yetiştirme moduna geçiyoruz. Bu geçmiş tecrübemize de bakarak fakülte içinde öğrencilere farklı programlar ve bölümler açmak yerine bu işi seçimlik dersler sistemiyle yapmayı savunuyorum. Seçimlik ders sistemiyle irşad, sosyal hizmet, öğretmenlik gibi alanlarda istihdama da yönelik eğitim verebiliriz. Bu ders paketlerinde belli kredileri dolduranlara mevzuatın elverdiği yöntemlerle, belgeler verebiliriz. İhtisas ve istihdama yönelik her türlü yönelime seçimlik derslerle imkân tanıyalım diyorum. Bunun için Fakülteler arası müşterek çalışmalar yapılabilir. Ama bu mümkün olmazsa fakülteler ayrı ayrı seçimlik ders programlar yapıp, kendi tecrübelerinden yola çıkarak zaman içinde sistemlerini geliştirebilirler ve tecrübelerini birbirleriyle paylaşabilirler.

İlahiyat Fakülleri için yeterlilikler belirlenmesinden bahsedildi. Yeterliliklerin belirlenmesinin zaruretine inanıyorum. Ancak yeterlilik belirlemekle iş bitmiyor. Bunun işletilmesi nasıl olacak, müeyyidesi ne olacak?

Mesela Diyanet yeterlilikleri belirledi ama personel alım politikaları gittikçe yeterliliklerden sapıyor. Örneğin önce ihtisas eğitimi mezunu olmayanları vaiz olarak almıyorlardı. Vaiz olacak adamların suyunu çıkarıyorlardı. Bence bunda haklıydılar. Sonra geçenlerde bu şartın kalktığını duydum. 2500 kişiyi vaiz olarak almışlar. Birkaç ay eğitime tabi tuttuktan sonra vaiz olarak atayacaklarmış. Bu hizmet içi eğitim üç yıllık ihtisas eğitimine nasıl denk olacak? Hizmet içi eğitim bu kadar süper bir eğitimse, ihtisas eğitim kurumlarına ne gerek var. Şimdi bu iki sınavın/alımın arasında hangi yeterlilik farkı var da birini öyle, birini böyle yapıyor? Örnek bir uygulama olduğu için söylüyorum. Eğer personel ihtiyacı arttıysa kurumun bunu öngörmesi ve çok

erkenden planlaması gerekirdi. Aynı şey yeterlilikleri belirlediğimizde bize de olmayacak mı?

Sönmez KUTLU[*]

Ben daha önce bu konu ile ilgili bir çalışma yapmıştım. O zaman bazı ilkeler hazırlamıştım, ama sanıyorum burada bazı ilkeleri koymamız gerekiyor. Yani yüz İlahiyat Fakültesi'ne bir tek program dayatmak bir cinayettir. Ayrıca akademisyeni, meslek öğretmenini ve din hizmetlisini tek bir programla yetiştirmek de son derece yanlıştır. Burada bir sistem önermek istiyorum. Bu sistemin içerisindeki seçeneklerden hangisini seçeceğine fakülteler karar verebilir. Hatta onlardan kendi öğretim elemanlarının uzmanlık alanlarına uygun olan bir programı seçip geliştirerek uygulayabilir. Öncelikle bir program geliştirmek, hepinizin de bildiği gibi, uzmanlık isteyen bir iştir. Ben program geliştirme uzmanı değilim, ancak alan uzmanı olarak program geliştirme çalışmaları içerisinde uzun süre görev yaptım. Bu konunun uzmanları karşısında haddimi aşmak istemiyorum. Onlardan çok şey öğrendim. Benim önerim, Ankara İlahiyat'ın tarihsel tecrübesini geliştirmek suretiyle oluşturulmuştur.

* * **

Öneriyi sunmadan önce bazı temel kriterleri ortaya koymak istiyorum. Birincisi program çeşitliliğine ve çoğulculuğa imkân tanımak. Bütün İlahiyatlar için tek bir program yerine her fakültenin, temel çerçevenin korunması şartıyla, kendi programını hazırlamasına ve uygulamasına fırsat tanımak. İkincisi, merkeziyetçi ve tek tipleştirici bir program anlayışından uzak durmak. Örneğin 28 Şubat'ta hazırlatıldığı iddia edilen Ankara İlahiyat'ın daha önceki programlarını uygulamak isteyen fakültelere bile, % 30 değişiklik yapma imkânı tanınmıştı. Hazırlanan programlar, belli bir süre sonra değişime ve geliştirilmeye muhtaçtır. Hatta süreç içerisinde kendisini yenilemek zorundadır.

Bana göre Türkiye'deki toplumsal ihtiyaçlar ve soyal değişim, toplumun dini ihtiyaçlarını karşılayacak elemanları, bir çeşit programla yetiştirmek; hele hele akademik uzmanlık konusundaki ihtiyaçlarımızı karşılamak artık mümkün görünmüyor. Pedagojik formasyon

[*]Prof. Dr., Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

dersi, ister program içinde olsun, ister dışında olsun durum değişmeyecektir. Öğretmenliği ayırmak veya birleştirmek de sorunu çözmeyecektir.

1998'deki program çalışması doğruydu ve mevcut tecrübenin geliştirilmesi idi. Din kültürü ve İlahiyat programının ayrılması oldukça olumlu bir gelişme idi. Çünkü din kültürü öğretmenliğinin ayrı bir program şeklinde verilmesi dünyadaki gelişmelere de uygundu. Yapılan yanlışlık, ben her yerde söylüyorum, İlahiyat kısmından hazırlık sınıfının kaldırılmasıydı. Bütün herkes buna yoğunlaştı, programla ilgili eleştirileri bunun üzerinden haklı çıkarmaya çalıştı. Eleştirilerin bu noktada yoğunlaşması, programlardaki olumlu gelişmeleri de gölgelemiş oldu. Benim teklifim, din hizmetleri, din eğitimi-öğretimi ve akademik İlahiyat eğitimini ayrı ayrı planlamak şeklindedir.

Din Eğitim-Öğretim programı, (Akademik) İlahiyat programı ile Din Hizmetleri ve Dini Rehberlik Programı şeklinde üç ayrı program uygulanabilir. Benim temel tezim şu; üç ayrı program uygulansın. Ama her üç programın ilk üç yılı ortak eğitim olsun, son iki yılda modüler eğitime geçilsin. Modüler sistem, programcılıkta yeni bir gelişmedir. Modüler olarak uygulanacak program burada belirlenen ile sınırlı olmayacaktır. Bizden belli yeterliliklere sahip çıktılar isteyen kurumlar, kendi yeterliliklerini belirleyecek ve bizden buna uygun program yapmamızı isteyecektir. Biz onlarla ortaklaşa çalışarak yeni bir modül hazırlayacağız, bazı yeni dersler koyacağız. Onların istedikleri ne ise, uzman, teknisyen veya mütedeyyin her ne ise biz onu yetiştireceğiz. Bu yapılanmada temel İlahiyat nosyonu kazandıracak olan ve devamında İlahyat alanında ihtisaslaşmayı getiren birinci programı, akademik İlahiyat olarak isimlendirdim.

İlahiyat Fakültesi'nin ilk kuruluşundan beri, bu misyonumuz hep var oldu. Din eğitim ve öğretimi görevini üstlenecek öğretmenleri yetiştirecek Din Eğitim-Öğretim programına, meslekî eğitim modülü diyorum. Din kültürü kalktığı için DİKAP'ı kaldırdım. Çünkü Ortaöğretim dört yıla indi. DİKAB'ın misyonu bitti. Diyanet, Adalet Bakanlığı ve Sağlık Bakanlığında görev alacakları yetiştirecek Din Hizmetleri ve Manevi Rehberlik Programına ise, Din Hizmetleri Modülü adını veriyorum. Bu üç programının birbiriyle yatay ve dikey ilişkileri vardır. Her bir program kendi içinde modüllere sahiptir.

Diyanet, bizden iyi Kur'ân okuyan ve öğreten Kur'ân öğreticisi yetiştirmemizi istiyor. Bunu anlamanız için yaşanmış bir hikâyeyi anlatmak istiyorum. Sanırım yoruldunuz. Belki Şevki Bey buna tanık olmuştur. Ben bunu kısaca anlatacağım. İzmir İlahiyat mezunu birisi, Diyanet'in açtığı sınavlardan birisine giriyor. Bu arkadaş soruyorlar. Şu sureyi biliyor musun, bu sureyi biliyor musun? Hadi oku bakalım. Aday, şunu biliyorum, bunu bilmiyorum diyor. Fakat ezberleri az diye tepki alıyor. Ya sen bu kadar sureyle nasıl vaiz, müftü olacaksın diyorlar. O şu cevabı veriyor:

Hz. Âdem kaç sayfa biliyordu? Söylendiğine göre 10 sayfa biliyordu. O şu kadar sayfa ile peygamber oldu da ben niçin vaiz veya müftü olamayayım. Bana yetiştiğim alanın yeterliliklerini sorun. Bu anektot çok önemli eleştiriler içermekte ve İlahiyat'ın misyonunu bize hatırlatmakta. Bizim asıl amacımız imam yetiştirmek değildir. Bizden imam veya vaiz yetiştirmek isteniyorsa, din hizmetleri modülünde onları yetiştirebiliriz. Ama bütün İlahiyat Fakültesinin programlarını meslekî eğitim veya din hizmetleri modülüne dönüştürmek önemli sorunlar ortaya çıkarmaktadır. Birbiriyle yatay ve dikey ilişkileri bulunan ve beş yıllık eğitimi içeren bu modüler eğitim sistemi, ortak hazırlık sınıfı ile başlıyor. Buna 1. Sınıf diyoruz. 2. ve 3. sınıfla devam ediyor. Hazırlık sınıfında, Arap Dili ve Kur'ân'ın ana konuları verilecek. İlahiyat eğitiminin ilk kademesini oluşturan 2. Ve 3. Sınıfta, tarih, usul dersleri, araştırma ve yöntemle ilgili dersler ile bazı araç bilimleri verilecek. Farsça ve Osmanlı Türkçesi gibi dersler de bu sınıfta verilecek.

Bugün İlahiyat mezunları, Farsça veya Osmanlıca terkipleri okuyamaz hale geldi. Bizim kuşak dahi, bu konuda yeterli eğitim almadığımız için zorlanıyor. Öğrencilerimiz, bunları bilmeden veya İslâm ilimlerinde yöntem sorununu çözmeden mezun oluyorlar. Batı Üniversitelerinde ve bazı Türk Üniversitelerinde, ilk iki yılda bilim tarihi ve bilim metodolojisi veriliyor. Ama İlahiyatlarda böyle bir şey verilmediği için çocukları soysal bilimlerden ve Bilim tarihinden habersiz yetişiyorlar.

Bazı İlahiyatlarda Sosyal Bilimler Metodolojisi, üçüncü sınıfta seçmeli veriliyor. Öğrencilerimiz, araştırma bir belgeyle veya yazmayla karşılamadan mezun oluyorlar. Birinci kademede, genel İlahiyat nosyonu verilecek. 4. Ve 5. Sınıfta, yani ikinci kademede, her modülün kendine özgü paket programı olacak. Kurumların veya paydaşların

istediği yeterliliklere uygun çıktılar yetiştirilecek. Yani öğretmen isteniyorsa öğretmen, Manevi Bakım Rehberi isteniyorsa o yetiştirilecek. Ama bunlara, birbirinden yan dal ve çift anadal yapma imkânı tanınacak. İstediği takdirde akademik İlahiyattan birisi, öğretmenlikten pedogojik formasyon almasına imkân tanınacak. Ancak bu kadar fazla öğrenci sayısıyla bunu başarmamız mümkün değil. Bir defa kesinlikle öğrenci sayısının düşmesi gerekiyor.

Bana göre, öğrenciler ilk girişte, bu modüllerden birini tercih etmiş olarak ve bunlardan birine yerleştirilmiş olarak gelecek. Ama üçüncü sınıftan sonra ayrı sınıflarda devam edecekler. İkinci kademede, seçmeli dersler havuzu olacak ve bütün modüller bunları ortak görecek. Bu akademisyenlerin aşırı ders yükünü de hafifletecek. Şu anda bir akademisyen aynı dersi birçok programda ayrı ayrı vermek zorunda. Enerjimizi boşa harcıyoruz. Biz bunu sistematik hale getirdiğimizde bu sorunun büyük kısmı çözülmüş oluyor.

Her modülde ortak İlahiyat nosyonu ile ilgili bazı dersler olacak. Her birinde yirmi iki saatlik veya yirmi dört saatlik bir ders olacak. O modüller devam edecek. Bunda ders çokluğu ile ilgili bir çözüm önerim var. Öğrencinin her biri için mezun olabilmesi için zorunlu olan, 140 ya da 150 saatlik ders yükü olacak. Seçmelilerin çok olması zararlı değildir, öğrencinin ilgi ve uzmanlık alanı oluşturması bakımından çok faydalıdır. Bunu başarabilirsek o zaman mevcut dağınıklıktan kurtulmuş olacağız. Şu anda ne öğretmen ve vaiz Ne de dini danışman ve akademik İlahiyatçı yetiştirebiliyoruz. İlahiyat eğitiminin en önemli sorunlarından birisi, Arapça öğretimi ona girmiyorum. Sanırım onu sonra tartışacağız.

Süleyman AKYÜREK[*]

İlahiyat Fakültesinin amaçlarını gerçekleştirmeye hizmet edecek programlar oluşturulmalıdır. İstihdam alanı ile ilişkili, öğrenciyi bir/birkaç mesleğe hazırlamaya dönük programlar oluşturulabilir. Bu programlarda ortak bir İlahiyat alan eğitiminin verildiği "temel" İlahiyat eğitimi kurgulanabilir. Bununla birlikte istihdam alanı ile ilişkili seçmeli dersler ya da yandal veya ayrı programlar şeklinde düzenlemeler yapılabilir. Bu durum yüksek din öğretiminin istihdam alanları

[*]Prof. Dr., Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

ile ilişkisinde hangi model ya da modellerin takip edileceği ile ilgilidir. Burada istihdam alanı ile doğrudan ilgili seçmeli ders paketleri oluşturulabileceği gibi (Örneğin din görevliliği seçmeli paketi, İHL meslek dersleri öğretmenliği seçemeli paketi, İnanç Turizmi Rehberliği gibi) farklı programlar açılarak da istihdam alanına dönük eğitim yapılabilir. Örneğin okul öncesi din eğitimi öğretmenliği, din görevliliği programı gibi. Oluşturulan bu programlar arasında geçiş imkânı ise yandal uygulaması ile yapılabilir. Böylece İlahiyat alanına ait dinî bilginin yapılacak göreve göre ayarlanması, seçilmesi de sağlanabilir.

Programlar hazırlanırken ders adları (I-II-III-IV) şeklinde belirlenmek yerine buradan ne kastediliyorsa bu ad derse yansıtılmalıdır. Zira örneğin "Tefsir I" dersinin adı ve sınırları netleştirilmediğinde öğretim elemanına göre değişen bir içeriğin zemini hazırlanmış olur bu da İlahiyat eğitiminin amaçlarına ulaşmasını engelleyebilir. Ayrıca hazırlanan programlarda bir birine ön koşul olan dersler belirlenerek bir aşamalılık ilişkisi kurulmalıdır. Öğrenci aşamalı dersleri geçerek eğitimini tamamlamalıdır. Örneğin Arapça dersini geçmemiş bir öğrenciden Fıkıh ya da Tefsir metinlerini anlayıp yorumlaması ne kadar beklenebilir?.

Yüksek din öğretiminin öğrencilerin İlahiyat eğitiminin yanı sıra dini nasıl öğretime konu edeceğini öğrenmesi gerekmektedir. Bu çerçevede örgün din eğitimi için pedagojik formasyon eğitimi verilmekte ancak bu da İlahiyat alanı ile ilişkilendirilmeksizin yapılmaktadır. Oysa DKAB öğretmenliği formasyonu ile İHL meslek dersleri öğretmenliğine yönelik formasyonun bazı yerlerde ayrışması gerekmektedir. Diğer yandan yaygın din eğitimi formasyonu ise hiç verilmemektedir. Oysa İlahiyat öğrencilerinin yaygın din eğitimine yönelik de pedagojik formasyon eğitimi alması gerekmektedir. Tabiî ki, yaygın din eğitiminin gerektirdiği şekilde içeriği düzenlenmiş bir şekilde. Günümüzde öğrencilerimizin bir meslek edinmek için almaya uğraştıkları pedagojik formasyon eğitimi de bir yandan din eğitimi bilimi bir yandan da mesleğin özelliği dikkate alınarak yeniden tartışılmak durumundadır. Bu çerçevede okul öncesi din eğitimi öğretmenliği, yaygın din hizmetleri eğitimi, Üstün zekalılar ve engelliler din eğitimi vb. formasyon eğitimleri düzenlenebilir.

Talip TÜRCAN[*]

Kıymetli hocalarım ben de kısaca konuşacağım. Şuna işaret etmek istiyorum. Sönmez hocam da bahsetti. Aslında İlahiyatçılar ortak bir İlahiyat zihniyetine sahip değiller. Bizde zihniyet bölünmüşlüğü var. Birbirimizi hırpalıyoruz. Yoksa ben programda var olan derslerin hepsinin lazım olduğuna, iyi bir İlahiyatçı, donanımlı bir İlahiyatçı yetiştirmek için hepsinin gerekli olduğuna inanıyorum. Bunda hiçbir şüphem yok ve bunu da ısrarla savunuyorum. Mesela din kültürü bölümlerinin ilk açıldığı zamanları düşünelim. Bunun hiçbir politik ima içermediğini; o dönemde İlahiyatlara karşı politik bir tutum olmadığını herhalde söyleyemeyiz. Yani 28 Şubat sürecinde bizi yönetenler Ankara İlahiyat'taki ve başka bir kısım hocalarımızla iş birliği yaparak "çok iyi din kültürü öğretmeni yetiştirelim" diye bu bölümleri açmamışlardır. Program zaten ortada idi. Bir benzerini şimdi yaşıyoruz. Samimi olarak düşünmezsek, fırsat bulduğumuzda aramızdan birileri politikaya bu kadar tavizverirse, bu işleri çözemeyiz. Samimi olalım.

Bu noktada ve sanki çok ciddi programlar yapmışız gibi davranmayalım. Ankara İlahiyat'ın örnek olarak hazırladığı programa tekrar baktım. 160 kredi içerisinden Temel İslâm 40 kredi kadar. Bizim fakültemizde 36 krediydi. Felsefe bölümü ise 52 kredi idi. Biz o dönemde de bir programyapmıştık; ama yürürlüğe koymayı başaramamıştık. Demek istediğim husus şundan ibaret: Samimi olalım, ortak bir zihniyet geliştirmeye çalışalım. Ortak bir değer tanımlamaya çalışalım ki bu toplantılar buna faydalı olur diye düşünüyorum.

Bir diğer husus ise, aslında başarı her zaman kredi ile de ilgili değil. Kur'ân-ı Kerim dersleri bunun en güzel örneği. Şu anda fakültelerde 15-16 kredilik Kur'ân-ı Kerim dersi okutuluyor ve biz bu öğrencilere imamlık yapacak şekilde Kur'ân-ı Kerim öğretemiyoruz; hatta % 80'i öğrenemiyor. Peki, imkân var mı? Bence iyi bir İlahiyatçı olmak için İlahiyat Fakülteleri'nde imkân var.

Hazırlıkta derse giren hocalarım "öğrencilerin % 80'i harekeli metin okuyamıyor" dediler. Doğru. Peki, öğrenmek için imkân var mı? Var. Beni bir hoca arkadaş arıyor. Kızı bizim fakültede okuyor. "Tebrik

[*]Prof. Dr., Süleyman DemirelÜniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

ederim bizim kıza Arapça öğretmişsiniz" diyor. Ben de şaşırdım, "şaka mı yapıyorsun hocam" dedim telefonda. "Hayır, şaka yapmıyorum, çocuk benimle Arapça konuşuyor" dedi. Arap hocalar getiriyoruz. Hocalarımız donanımlı. Benim fakültemde iki profesör, iki doçent, şu kadar okutman Arapça hocası var. Derslere giriyorlar, derslerini veriyorlar. Peki, öğrenci istemezse, Allah aşkına ben size soruyorum, nasıl olacak. Her öğrenciyi tekeffül edemeyiz, böyle bir yükümlülüğümüz de yok. Kendilerine imkân sunmuş muyuz? Sunmuşuz. Dolayısıyla bu açıdan da bakmalıyız. Bu program meselesini kendi bağlamından çıkartıp fazla abartmamalıyız. Yani krediyi fazla abartmamalıyız, programı fazla abartmamalıyız. Kendi başına bir şey yapmaz program. Bunu söylemek istiyorum. Teşekkür ederim.

X: Yalnız şeye bir itirazım var, sonra söyleyeyim.

Talip TÜRCAN: Tamam, buyurun hocam. Ben size atıf yaptım, evet.

X: Yok, atıftan değil de hangi araştırmaya dayalı olarak din kültürü programının eksik olduğunu veya bir sonuca vardığını...

Talip TÜRCAN: Hocam, ben fakültemde programa müdahale ettim, içeriğini değiştirdim. İçerisindeki derslere bakarsanız çok iyi anlaşılır.

Murtaza BEDİR(Oturum Başkanı)*

Peki, teşekkür ederim müzakerenizden ötürü teşekkür ediyorum. Konuşmacıya konuşma hakkı vermeden önce ben de birkaç söylenmediğini düşündüğüm birkaç noktayı söyleyeceğim. Bir kere ben şurada müzakereden ben şunu anladım herkes programdan memnun yani onu anlıyorum. Burada değişik hiçbir teklif yok gibi görünüyor. Yani bu güzel şey hangisiyle yani aşağı yukarı birbirine benziyor. Hepsi aşağı yukarı burada kimse değiştirmek için bir tane teklif yapmadı. Onu demek istiyorum.

Espri yapmaya çalıştım ama anlamadın. Biliyorum şey olunca şimdi Sönmez (Kutlu) Hocam'ın örneğinden de anladığımız gibi anladığımıza göre aslında her Türk akademisyeninin İlahiyatçısının aklı-

*Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

nın arka tarafında bir program var. Eline güç geçsin şimdiki kızdığımız o adamlar gibi kesinlikle dayatacağız. O da görünüyor çünkü biz hepimiz şeyden geliyoruz zaten ihtilal çocuklarıyız ihtilalden geliyoruz. İhtilal ile büyümüş çocuklarız yukardan birilerinin söylemesi lazım. Biz de yukarıya çıkınca aynı şeyi yapmalıyız diye düşünüyoruz. Böyle bir mantıkla işliyor kafamız. Burada bir problem var gibi görünüyor. Şimdi Kur'ân dersi ve Arapça ile ilgili İlahiyatta ki temel bir problemlerden birisi bu uygulama dersi olduğu halde teorik ders gibi normal ders gibi işletilmesi. Aslında mümkün ise Kur'ân-ı Kerim derslerinin tamamının İlahiyattan çıkarmamız lazım. Eğer çocuklarımız öğrenemiyorsa bunu da uygulama dersi ile dışardan halletmemiz gerekiyor gibi geliyor bana. Hani bu şeyle halledilmez kırk kişilik sınıfa on sekiz değil yirmi sekiz, otuz sekiz, kırk sekiz saat Kur'ân öğretin bu usulle Kur'ân öğretilmez. Kur'ân'ı hepiniz de okumuşsunuzdur. Kur'ân okumak Kur'ân okumanın usulü bir tane hocanın karşısında on kişi altı ay uğraşırsanız çok güzel okur. Yani bu kadar yani bunu böyle abartıyoruz dört yıla yayıyoruz bir türlü öğrenilmiyor vesaire. Dikkatli bir şey, uygulama dersini teorik bir ders yapmışız hiç bir ayrım yok hiç konuşulmadı. Burada uygulama dersimiz olmayacak mı bizim fakültemizde programlarımızda belki onlar olabilir. Amaç bizim uzun vadede envanterden atmamız lazım yani oralarda öğrenilmesi lazım. Bize gelmemesi lazım, bunun Kur'ân Kursunda öğrenilsin ikinci bir ek ilave program olsun. Bir şey olsun orda öğrenilsin.

Dernek kurulması hakikaten İlahiyatın sorununu halledecek gibi görünüyor. Ama reaksiyon için bir girişimde bulunuldu, baki kaldı ilerde onun için onlar yukarıya bakacaklar yukardakiler yapmayın deyince yapmayacaklar. Onun için sivil başlaması bunun sivil başlaması lazım sivil olması lazım. Keşke bu dolaylı süreç içerisinde de dersleri azaltmanın yolu nedir hepimiz o hep her dersten orantısal olarak yüzde otuz indireceğiz. Bunu kabul edelim arkadaşlar herkes orantısal olarak her dersten/gruptan yüzde otuz indirecek, bunun başka çaresi yok. Yani bu böyle bunu yapmamız lazım güncellik sorunu var.

Derslerde biz İlahiyatçılar olarak tarihte yaşıyoruz. Hocam yani bütün derslerimiz de felsefe okutsak tarihi okutuyoruz fıkıh ta okusak tarihi okutuyoruz ne biliyim mezhepler de okutsak tarihi okutuyoruz. Hiç zaten güncelle alakamız yok ki burada güncellik sorunu var. Yani

mesela Kelam yapıyoruz felsefe bilmeden hatta çağdaş felsefe bilmeden kelam yapabileceğimizi düşünüyoruz. Yani ya da aklı selimlik yapıyoruz ama tarihi bilmeden Hadisçilik yapacağımızı düşünüyoruz. Bugün mesela böyle mümkün değil. Yani bunların olmaması lazım bunların ayrılması lazım. Yani bu bugün dersleri nasıl güncelleyeceğiz bilmiyorum. Son olarak şu seçmeli ders mantığı da mümkün sistemden kaynaklanan bir şey, önce bize çakılı bir şey gönderiyor arkasına da seçmeli yapın diye bir lütufta bulunuyor. Aslında bütün dersler seçmeli olmalı yani ne demek bu biz dersleri koyacağız buraya öyle bütün dersleri seçmeli hocayı da seçmeli öğrenci. Hatta hayır yok yok Cemal (Tosun) Hocam'ın söylediğine ilave olarak söylüyorum o şu, şu, şunlar öncelikli olarak konulsun, ondan sonra her şey seçmeli olsun onu demek istiyorum. Yoksa tabi ki oranlar vesaire yani prensipleri varsayarak diyorum. Prensipler dâhilinde ama bugün böyle prensipler dâhilinde örgüt kuralları mesela...

Vejdi BİLGİN[*]

Bugün İlahiyat Fakülteleri'nin arzu edilen düzeyde "İlahiyatçı" yetiştirmediği konusunda ciddi eleştiriler söz konusudur. Hakikaten öğrenciler çok yoğun bir müfredatla karşı karşıya kalmakta ancak zihinlerinde çok az bir muhteva (information) kalmakta; bunları içselleştirip (knowledge) içselleştirmedikleri hiçbir şekilde ölçül(e)memektedir. Uzun yıllardır devam eden bu durumun neticesinde tartışmaların olması ve alternatif eğitim modellerinin aranılması kaçınılmazdır. Burada alternatif model dendiğinde ise akla gelen en yaygın yaklaşım medrese tipi eğitimdir.

Medrese modeli zaten fakültelerin dışındaki özel merkezlerde hâlâ yürürlüktedir. Bugünkü İlahiyat hocalarının bir kısmı da bu özel dersleri takip etmişlerdir ve sisteme vakıftırlar. Sistemde yüzyılların birikimine dayanan bir dizi Arapça kitap hocanın gözetiminde okunur. Öğrenci okuduğu kitabı başka öğrencilere de okuttuğu zaman bilgisi pekişmiş olur. Bütün kitaplar Arapça metinlere dayandığı için ve her bir ibare hocanın gözetiminde çözüldüğü için klasik metinlere karşı bir vukufiyet gelişir. Metinler sayfa hacmi itibariyle az, eğitim süresi ise uzundur. Konular üzerinde tartışma azdır, yeni eser üretimi

[*] Prof. Dr., Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Sosyolojisi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

ise hemen hiç yoktur (ihtiyaç da hissedilmez). Nitekim günümüz Türkiye'sinde İlahiyat Fakültesi hocasından daha fazla sayıdaki insan medrese tarzı eğitim vermekle birlikte bilimsel üretim yine İlahiyat Fakülteleri'ne, özellikle de lisansüstü programlara dayanmaktadır.

Medrese modeli İlahiyat programını tamamlayan bir destek olarak düşünülürken 2013 yılında İlahiyat Fakülteleri'ndeki derslere ve kredilerine yönelik YÖK uygulaması akademiyada medrese modeline bir dönüş yaşanıp yaşanmadığı istifhamını uyandırdı. Zira felsefe ve sosyal bilim derslerinin bir kısmı kaldırılıp kredileri düşürülürken tefsir-hadis-fıkıh kredileri artırılmaktaydı. Bu istifhamı destekleyen bir başka husus sanatla ilgili derslerdeki azalmaydı ki, medrese müfredatında zaten sanat söz konusu değildi. Ancak başta dindar aydınlar, daha sonra da İlahiyat akamiyasından gelen tepkiler üzerine YÖK geri adım attı ve YÖK kanununda belirtildiği üzere müfredatın üniversite senatolarınca belirleneceği noktasına dönüldü.

Medrese müfredatında metin merkezli bir eğitim söz konusu iken (zira dersler değil, kitaplar söz konusudur) modern eğitim konu merkezlidir. Önemli olan konunun verilmesidir; konunun yer aldığı metin ikinci plandadır. Hatta pek çok üniversite hocasıtek bir metin yerine, birden çok metne dayanarak ders işlemeyi tercih etmekte; konuyu birer bir takrir etmek yerine tartışmayı arzulamaktadırlar. Olaya müfredat açısından baktığımızda bugünkü İlahiyat eğitiminin medrese eğitiminden eksiği değil, fazlası vardır. Hiçbir medrese mezunu – özel çabaları hariç- bu kadar geniş bir müfredat ile karşı karşıya kalmamıştır. Bugünkü usul kitaplarında eksik kalan bir konudan bahsedilemez. Dolayısıyla medrese-İlahiyat ikilemi çerçevesinde müfredat üzerinde konuşmak şu an itibariyle zaittir. Ancak bu kadar geniş bir müfredat gerekli midir sorusu tartışmaya açıktır.

Medrese modelinin öğretim yönteminin kendine has avantajları söz konusudur şüphesiz. Metin baştan sona hoca gözetiminde okunmak zorundadır, konuyu genel olarak bilip belirli bir taban puanla geçme söz konusu değildir, metin daha sonraki talebeye de okutulduğunda iyice pekiştirilir. Hoca başına düşen öğrenci sayısı azdır. Öğrenciler genelde yatılıdırlar, neredeyse bütün günleri medresede geçer. Az sayıdaki kitaba dayalı uzun ve sindire sindire bir eğitim yapılır (İpşirli, 2003). Oysa günümüzde çok sayıdaki öğrenciye, haftanın belirli günleri ve saatleri içinde, çok daha fazla konuyu kavratmak söz

konusudur. Klasik usullerle eğitim vermek neredeyse imkânsızdır. İnsanlığın yaşadığı gelişmelerden hiç istifade etmeden eski usulleri olduğu gibi tekrar etmek herhangi bir şeye çözüm olamaz. Yapılması gereken husus mevcut eğitimin daha nitelikli hale gelmesi için uğraşmaktır; müfredatın içeriği ve ders kredileriyle oynamak günümüz Türkiye'si için ikinci planda kalmaktadır.

03 Haziran 2014 Salı

DÖRDÜNCÜ OTURUM

(09.00-12.00)

Başkan: **Prof. Dr. M. Şevki AYDIN**

Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu Üyesi

4. Tebliğ: **Öğretim Elemanlarının Niteliğini Artırmak İçin Neler Yapılabilir?**

Prof. Dr. Mustafa KÖYLÜ

Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

DÖRDÜNCÜ TEBLİĞ

ÖĞRETİM ELEMANLARININ NİTELİĞİNİ ARTIRMAK İÇİN NELER YAPILABİLİR?

Mustafa KÖYLÜ[*]

Giriş

Her hangi bir eğitim kurumunda eğitim ve öğretimin başarı ya da başarısızlığını etkileyen dört temel faktör vardır. Bunlar, eğitim ve öğretim yapılan yerin fizikî ve sosyal şartları, öğrenci profili, öğretim kadrosu ve idari yapıdır. Eğitim yapılan yerin fizikî ve sosyal imkânları derken, eğitim kurumunun bulunduğu yer, sınıfları, kütüphanesi, kafeteryası ve sunduğu sosyal imkânlar akla gelirken, öğrenci profili derken de akla öğrencilerin zekâ durumları, motivasyonu, okula karşı ilgi ve alakaları gelmektedir. Bu iki unsur kadar, öğretim elemanı ve idari yapı da önemlidir. Öğretim elemanlarının almış olduğu eğitim seviyesi ve kalitesi, öğrencilere karşı tutumları, motivasyonu öğrenci başarısına olumlu yönde etki ederken, idari yapının etkinliği de yukarıda sayılan tüm unsulara olumlu ya da olumsuz yönde etki etmektedir. Bu dört unsur birbiriyle ilintili olup, ana sınıfından üniversite eğitimine kadar geçerlidir.

Biz bu bildirimizde daha çok üniversitelerimizin İlahiyat Fakülteleri'ndeki eğitim ve öğretim faaliyetlerini dikkate alarak, öğretim üyelerinin niteliğini artırmanın yolları üzerinde duracağız. Bunun için de konuyu iki temel esas üzerinden incelemeye çalışacağız. Bunlardan birincisi, öğretim üyesi öncesi yapılması gereken hususlar, ikincisi ise, öğretim üyesi olduktan sonraki yıllara ait durumları. Bu süreçleri anlatırken de zaman zaman batı ülkelerindeki üniversite sistemlerinden örnekler vererek konunun daha iyi anlaşılmasına çalışacağız. Bildiri-

[*] Prof. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

miz öğretim görevlisi, okutman, uzman vs. gibi öğretim elemanları yerine sadece öğretim üyeleriyle sınırlı olacaktır.

Öğretim Üyesi Olmadan Önce Yapılması Gereken Hususlar

Bilindiği gibi öğretim üyeliğinin temelleri yüksek lisans ve doktora çalışmalarıyla atılmaktadır. Mevcut durumdaki uygulamaya baktığımızda, her hangi bir üniversiteye öğretim üyesi olabilmek için, fakülteden mezun olduktan sonra yüksek lisans ve doktora eğitimini almak gerekmektedir. Doktora bittiğinde de, üniversiteden üniversiteye farklılık göstermekle beraber, asgari düzeyde birkaç makaleyle yardımcı doçent, daha sonra en az üç makale bir temel eserle doçent; yine üç makale ve bir temel eserler de profesör olunabilmektedir. Kısacası ülkemizde bir kişinin profesör olabilmesi için toplamda 10 makale ve birkaç kitap çalışması yeterli olabilmektedir.

Kanaatimce öğretim üyeliği serüvenindeki en önemli aşama, doğru öğrenci seçmekle kaliteli bir lisansüstü eğitimden geçmektedir. Günümüzde öğretim üyeliğine namzet dört çeşit lisansüstü öğrencisi bulunmaktadır. Bunlardan birincisini, öğretim üyelerinin hiçbir müdahalesi olmadan ÖYP (Öğretim elemanı yetiştirme programı) yoluyla gelen öğrenciler, ikincisini üniversite bünyesinde bulunan Sosyal Bilimler Enstitülerinin açtığı kadrolar yoluyla(55d) gelen öğrenciler, üçüncüsünü fakültenin kendi ilan ettiği kadroyla gelen öğrenciler,(33a) dördüncüsünü ise kadro açısından fakülte ya da üniversiteyle hiçbir bağlantısı olmayıp dışarıdan gelerek yüksek lisans ve doktora yapan öğrenciler oluşturmaktadır. Sonuçta fakültedeki bulunma ve danışmanla olan ilişkileri bakımından oldukça farklılık gösteren bu dört grup öğrenci, lisansüstü programdan mezun olduktan sonra her hangi bir ayrım yapmadan bir fakülteye öğretim üyesi olabilmektedirler.

Yukarıdaki öğrenci profiline baktığımızda, her dört grubun da kendine has olumlu ve olumsuz yönleri bulunmaktadır. ÖYP ile gelenlere baktığımızda, her ne kadar bu gruptaki öğrenciler belli sınavlardan geçerek araştırma görevlisi olsalar bile, bu grupta şöyle bir hava oluşmaktadır. “Ben buraya alın teriyle ve hak ederek geldim, bu kadro benim en doğal hakkım, dolayısıyla benim hiçbir kimseye karşı eyvallahım yok.” Genelde bu yolla gelen öğrenciler ne ders hocalarını ne de

tez danışmanını çok fazla dikkate almamakta, en ufak bir sorunla karşılaştıklarında restlerini çekerek rahatlıkla tekrar sınava girmek suretiyle başka bir üniversiteye gidebilmektedirler. Üstelik bu grupta yer alan öğrencilere yönelik danışmanlığını yapacak öğretim üyesinin her hangi bir seçme ve tercih hakkı da bulunmamaktadır. Oysa danışman ve öğrenci arasında akademik olduğu kadar, kişilik ve karakter özellikleri açısından da belli bir uyumun olması söz konusudur.

Sosyal Bilimler aracılığıyla gelen öğrencilere baktığımızda, nispeten bu öğrencilerin seçiminde öğretim üyelerinin çok az da olsa bir söz hakkı bulunmaktadır. En azından yapılan yazılı sınavda alınacak öğrencinin alanla ilgili bilgisi ve ilgisi bir dereceye kadar ölçüldüğü gibi, alınan öğrenci hakkında da az çok bilgi sahibi olunabilmektedir. Dolayısıyla bu öğrenci grubunda gerek idarenin gerekse öğretim elemanlarının az da olsa bir müdahalesi olabilmektedir. Elbette bu durumun avantajlı yanları olduğu gibi dezavantajlı yönleri de olabilmektedir. Zira her zaman objektif davranılamayacağından, daha iyi bir öğrenci yerine, daha niteliksiz bir öğrenci alınabilmektedir. Bu grup öğrencilerin en büyük dezavantajlarından birisi ise, doktorayı bitirdikten sonraki belirsizliktir. Her ne kadar en azından şu sıralarda doktorasını yapan öğrenciler büyük bir ihtimalle üniversitelere öğretim üyesi olarak atanabilseler de, yine de bir gelecek kaygısı taşıdıkları, bunun da lisansüstü eğitimi olumsuz yönde etkilediği bir vakıadır.

Üçüncü lisansüstü grubu, geçmiş yıllarda çokça uygulanan ancak son yıllarda fazla yer verilmeyen bizzat üniversitelerin ihtiyaçları doğrultusunda fakültelere yönelik açtığı araştırma görevliliği kadroları yoluyla seçilen öğrenciler oluşturmaktadır. Bu grubu oluşturan öğrenciler de ikinci grubu oluşturan öğrenciler gibi, bizzat fakülte elemanları tarafından yapılan sınavla alınmaktadırlar. Bu grubu oluşturan öğrencilerin 55d olarak adlandırılan Sosyal Bilimler kadrosuna ait öğrencilerden farkı, sadece yüksek lisans ve doktora döneminde değil, ileriye yönelik olarak da desteklenmesidir. Daha doğrusu bu öğrencilerin kendilerini ta baştan fakültenin bir elemanı olarak görmeleridir. Kanaatimce lisansüstü öğrenciler içerisinde en ideal olan grubu bu öğrenciler oluşturmaktadır. Her ne kadar burada da objektiflik konusunda bir sıkıntı olması muhtemel olsa da, alınan öğrenci bizzat öğretim üyelerince seçilerek alınacağından ve öğrencinin de diğer gruplara kıyasla bir gelecek endişesi olmayacağından, bu grubu oluşturan öğ-

rencilerin en ideal lisansüstü öğrenciler olduğu söylenebilir. Ayrıca bunlar lisansüstü öğrencilikleri boyunca fakültenin havasını soluyacaklarından öğretim üyeliğine yönelik olarak birtakım deneyimlere de sahip olabileceklerdir.

Dördüncü grup lisansüstü öğrencilerini ise dışarıdan gelerek devam ettirmeye çalışan öğrenciler oluşturmaktadır. Bunlar da çoğunlukla ya Millî Eğitim Bakanlığı ya da Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde çalışan kişilerdir. Belki diğer gruplar arasında en zayıf halkayı bu grup öğrenciler oluşturmaktadırlar. Zira bir taraftan kendi yapmak zorunda oldukları meslekleri, diğer taraftan da yüksek lisans ve doktora ders ve tezleri hazırlamak zorunda kalışları, her iki taraftaki görev ve sorumluluklarını zayıflatmakta ve sonuçta hiçbir araştırma görevliliği tecrübesi yaşamadan doktorasını bitirebilmektedirler. Yine bunların önemli derecede devam sorunu ve zaman sorunu olduğundan, ne dersleri çok verimli geçmekte ne de hazırladıkları tezler çok kaliteli olabilmektedir. Ancak doktora derecesini alan bu kişiler, her hangi bir ayrıma tabi tutulmadan öğretim üyesi olabilmektedirler.

Eğer nitelikli bir öğretim üyesinin yolu kaliteli bir lisansüstü çalışmadan geçiyorsa, o zaman bu sürecin nasıl olması gerekir sorusuna cevap aramamız gerekir. Bunun için şu hususlara dikkat edilmesi gerektiğini düşünüyorum.

İlk olarak, öğretim üyeliği için doğru öğrenci seçmek gerekir. Bunun için de fakültenin açıldığı ilk günlerde ve ileriki zamanlarda öğrencilere yönelik "oryantasyon hizmetleri" yapılmalıdır. Fakülteye gelen öğrencilerin çoğunluğu, fakültede hangi derslerin yer aldığını, derslerin nasıl işlendiğini, verimli çalışma yöntem ve metotlarının neler olduğunu ve en önemlisi de mezun olduktan sonra nerelerde çalışabilecekleri konusunda yeteri kadar bilgi sahibi değillerdir. Lisansüstü çalışma yapmak isteyen öğrencilerin çoğu, buna ancak son sınıflarda karar vermektedir ki, o zaman da çok geç kalınmakta ve önemli bir zaman kaybına neden olabilmektedir. Oysaki bu durum fakültenin daha ilk yıllarında öğrencilerle paylaşılsa ve özendirilse, en azından bu konuda istekli olan öğrenciler, kendilerini ileride çalışacağı alana hazırlayıp daha isabetli kararlar alabilirler.

İkinci olarak, yukarıdaki birinci maddeye bağlı olarak, bu konuda öğretim üyelerinin de öğrenci seçme ve yönlendirmede aktif rol

oynamaları gerekir. Girdiği sınıflarda gerçekten kişiliği, karakteri, zekâsı, başarı durumu, kısacası ileride öğretim elemanı olabilecek nitelikteki öğrencilerle temasa geçerek, onlara akademik anlamda yardımcı olması gerekir. Böyle yapıldığı takdirde, hem bu işe gerçekten ehil olan doğru öğrenciler seçilmiş olur, hem de fakülte yılları daha verimli bir şekilde geçmiş olur. Yine böyle bir uygulama yapıldığında, bu öğrenciler sadece fakülte derslerine değil, aynı zamanda ileride seçeceği alanla ilgili kitapları da okuyarak kendisini geliştirme imkânı elde etmiş olur. Kısacası hem öğrencinin kendisinin bir amacı olur, hem de ilgili öğretim elemanlarınca desteklendiğinden daha nitelikli bir şekilde lisansüstü programlarına katılma şansı elde eder.

Üçüncü olarak, öğretim elemanı olacak kişilerin kişilik özellikleriyle siyasî, cemaat ve tarikat gibi aşırı yanlarının da dikkate alınması gerekir. Diğer mesleklerde olduğu gibi, öğretim üyeliği mesleğinde de kişilik ve karakter çok önemlidir. Zira ister araştırma görevliliği yoluyla, isterse dışarıdan bitirerek olsun, yüksek lisans ve doktorasını tamamlayan bir kişi büyük bir ihtimalle ileride öğretim üyesi olabilmektedir. Ancak olumsuz kişilik özelliklerine sahip olan bir kişi, bu olumsuz özelliklerinin etkisini sadece kendisi yaşamamakta, öğrencilerine ve çevresine de yansıtabilmektedir. Kişilik özellikleri de kolay kolay değişmeyeceğinden, ömür boyu bu tür insanlar fayda yerine zarara neden olabilmektedirler. Bu bakımdan ta baştan özellikle araştırma görevlisi alınırken, öğrencilerin sadece not ortalamasına bakmak yeterli olmamalı, aynı zamanda dersine giren pek çok öğretim elemanının da görüşleri ve tavsiyeleri dikkate alınarak seçilmelidir. Seçilecek elemanın akademik başarının yanında, dürüst ve samimi, uyumlu ve dengeli bir kişilik özelliğine sahip olması gerekir. Bunlara ilave olarak, elbette herkesin bir siyasî görüşü ya da başka bağlantıları olabilir, ancak öğrenci seçiminde öncelik akademik yeterlik ve bilimsellik olmalıdır.

Dördüncü olarak, lisansüstü süreçte öğrenci mümkün olduğunca iyi yetiştirilmelidir. Zira iyi bir yüksek lisans ve doktora eğitimi alan kişi bu başarısını hayatı boyunca devam ettirebilecekken, bu dönemde kaliteli bir eğitim almayan bir kişi de muhtemelen bu eksikliğini meslekî hayatı boyunca devam ettirecektir. Bu durum, öğretim üyeliği sürecinde en önemli yeri işgal ettiğinden, konuyu batı ülkelerden bazı örnekler vermek suretiyle biraz daha detaylandırmak istiyorum.

Batı ülkelerinde yüksek lisans programları üniversiteden üniversiteye ya da seminerden seminere[1] farklılık gösterse de, temel felsefesi aynıdır. Bir yüksek lisans programında öğrenci, ortalama olarak 60/96 kredi ders (sömestr veya quarter sisteme dayalı olarak, 14 ve 10 haftalık eğitim öğretim süresi) almak zorundadır. Ancak yüksek lisansta bizdeki gibi kapsamlı bir tez çalışması bulunmamaktadır. Tez yerine, ders dönemindeki ödevler ve çalışmalar yeterli olabilmektedir. Burada örnek olarak Fuller Theological Seminary'nin Master of Arts in Evangelism bölümünü vermek istiyorum.[2] Evangelizm (Misyonerlik) bölümünde yüksek lisans programını tamamlayabilmek için bir öğrencinin,96 kredilik (quarter sistemde/her dönem on hafta üzerinden) ders alması gerekmektedir.[3]

Acaba bir yüksek lisans dersi nasıl işlenmektedir sorusuna, yine aynı fakülteden bir dersle cevap vermeye çalışalım. Dersin adı *MD543: Mission to Chilren at Risk*'dir (Risk Altındaki Çocuklara Yönelik Misyon). Dersin tanımında, AIDS yetimlerinden asker çocuklara kadar, dünyanın pek çok yerinde milyonlarca çocuğun mağdur kaldığı ve risk taşıyan çocuklara yönelik olarak, evrensel sevgi motifi olan Hz. İsa'nın öğretileri ışığında neler yapılacağı ya da yapılması gerektiği yer almaktadır. Dört kredilik dersten başarılı olabilmek içinse, bir öğrencinin şu şartları yerine getirmesi beklenmektedir:

1. Liste halinde verilen 7 kitabı okumak, (ayrıca tavsiye niteliğinde 7 kitap daha verilmiştir)

2. Her kitaba ilişkin 1000 kelimelik bir özet hazırlamak,

3. Risk faktörü taşıyan her hangi bir çocuk grubuna yönelik, detaylı bir araştırma projesi hazırlamak,

4. Sınıfta sunulmak üzere küçük bir grup oluşturmak ve teolojik açıdan dersle ilgili her hangi bir konuyu tartışmak,

---

[1] Seminer demek, kiliseler tarafından desteklenen mezhebe dayalı lisansüstü düzeyde din eğitim ve öğretimi veren kurumlardır.

[2] Bkz. Fuller Theological Seminary, Master of Arts in Evangelism.

[3] Bu programın müfredatı şu şekildedir: Kitab-ı Mukaddes çalışmaları (20 kredi); Teolojik çalışmalar (20 kredi); Pratik teoloji (12 kredi); Kültürel ve kültürler arası çalışmalar (12 kredi); Uzmanlık alanı çalışmaları (20 kredi); Diğer seçmelik dersler (12 kredi).

5. Risk faktörü taşıyan çocuklarla ilgilenen bir kişiyle mülakat yaparak sınıfta sunmak,

6. Dönem sonuna da açıklamalı bir bibliyografyayla birlikte, 3.500 kelimelik bir dönem ödevi hazırlamak,

7. Yapılan tüm bu çalışmaların entelektüel boyutta, derinlemesine, analitik bir düşünce ürünü olması gerekmektedir.

Görüldüğü gibi, sadece bir dersten öğrencinin zorunlu olarak yedi kitap okuması, aşağı yukarı da yedi bini kitap özeti olmak üzere toplam,10.500 kelimelik bir ödev hazırlaması gerekmektedir. Şimdi sömestr sisteminde bile olsa, bir öğrencinin yüksek lisans boyunca en azından 15 ders için toplamda yüzün üzerinde kitap okuması ve 150 bin kelimelik ödev hazırlaması gerekmektedir. Eğer meseleye *quarter* sisteminden bakarsak, o zaman % 50 daha fazla materyal okuması ve yazması gerekmektedir. Acaba bizim yüksek lisans öğrencilerimiz, yüksek lisans boyunca kaç kitap okumakta ve kaç ödev hazırlamaktadırlar? Bu sorunun cevabını hep beraber düşünmek zorundayız.

Doktora Dersleri: Biz burada batı üniversitelerindeki doktora şartlarından bahsetmek istemiyoruz. Zira bu şartlar gerçekten de son derece ağırdır. En basitinden ana dilin ötesinde bazen iki,bazen üç yabancı dil isteyen programlar vardır. Doktora programlarında da üniversiteden üniversiteye farklılık olsa da, yine yüksek lisans programında olduğu gibi bir öğrencinin doktora ders dönemini tamamlayabilmesi için en az 48/60 kredilik ders alması gerekmektedir. Şimdi biz doktora şartlarını tartışmak ve kıyaslama yapmak yerine sadece birkaç doktora dersinden örnekler vererek, kendi durumumuzu bir gözden geçirmeye çalışalım.

Doktora dersiyle ilgili vereceğimiz ilk örnek ders, ABD, Fuller Theological Seminary'e ait olup, dersin adı *DM711: Exploring the Contours of Ministry* (Papazlığın Sınırlarını Keşfetme) (4 kredi)dir.[4] Yine diğer tüm derslerde olduğu gibi, dersin tanıtımı, içeriği, amaçları vs, tanıtıldıktan sonra, ders için gerekli şartlara geçilmektedir. Dersle

[4] Fuller Theological Seminary, DM711: Exploring the Contours of Ministry (4 kredi). Instructors: Kurt Fredrickson and John Hull.

ilgili *10 kitabın* okunması zorunlu tutulmaktadır.[5] Ödev olarak ise şunlara yer verilmektedir:

1. Önerilen her kitap okunarak, *öğrencinin kendi görüşlerini, düşüncelerini, öneri ve eleştirilerini* de içeren özet birkaç sayfalık yazı yazmak% 30.

2. Tüm *online* öğrenme faaliyetlerine *eksiksiz olarak* katılmak% 10.

3. Bir *case study* yapmak (Türkçede karşılığı olmayan, ancak okunan materyal ışığında kişinin kendi durumuna uygun bir çalışma) % 25.

4. Cemaati ya da yaşadığı toplumdaki insanlarla bir araya gelme ve onlardan destek alma% 5.

5. Ders programına uygun akademik tarzda 15 sayfalık bir ödev hazırlamak% 25.

6. Diğer faaliyetler. % 5

Doktora çalışmasıyla ilgili bir örnek de misyoner yetiştiren Trinity Evangelical Divinity School'un Mission and Evangelism Department'ında okutulan şu dersi inceleyelim. Dersin adı, *Introduction to Muslim Evangelism* (Müslümanları Hıristiyanlaştırmaya Giriş). Ayrıntılı bir şekilde dersin hedeflerinden bahsedildikten sonra,[6] bir öğren-

[5]Bazı dersler için 19 kitap zorunlu tutulmaktadır. Bkz. OD729 Postmodern and Emerging Church Issues, Instructor: Keith J. Matthews. Fuller Theological Seminary.

[6] Söz konusu dersin hedefleri şu şekilde ifade edilmektedir: a) Öğrenci, hem Batıda hem de İslâm dünyasında henüz kendilerine ulaşılmamış 1 milyar Müslüman'ın sorumluluğunu kendisinde hissettirecek; b) Öğrenci, Müslümanların kendilerini anladıkları gibi içeriden, hem de Hıristiyanların Müslümanları anladıkları gibi dışarıdan İslâm'ı anlamaya çalışacak; c) Öğrenci, hem teorik hem de pratik olarak Müslümanlarla Mesih'in nasıl paylaşıldığını öğrenmeye başlayacak; d) Öğrenciler, Müslümanlara imanla din hizmeti götürme yaşamında daha iyi donanıma sahip olacak ve Müslümanlara yönelik etkili misyonu/misyonerliği yürütecek din adamları ya da eğiticiler olarak daha iyi hazırlanacaktır; e) Öğrenciler, İslâm ve Hıristiyan-Müslüman ilişkileriyle ilgili literatüre aşina olacaklar; f) Öğrenciler, İslâm'ı araştırma ve Kurtarıcıyı Müslümanlarla iletişime geçirme konusunda kendilerini harekete geçirecekler; g) Öğrenciler, kendi ülkelerinde ve dış ülkelerde Müslümanlara yönelik misyonerlik/tanıklık fırsatları konusunda maharet kazanacaklar. Bkz. Şinasi Gündüz, "Misyonerlerin Çalışma Yöntemleri," *Türkiye'de Misyonerlik Faaliyetleri,* İstanbul: Ensar Neşriyat, 2005, ss. 377-378.

cinin bu dersten başarılı olabilmesi için şu eğitim ve öğretim etkinliklerini yapması istenmektedir:

A. Öğrenci, en az altı farklı Müslüman'la arkadaşlık kurup görüşmeli ve onlara Hıristiyanlığı anlatmaya çalışmalıdır. Onlarla üç mülakat yapmalı ve onlara bir kez İsa filmini izletmelidir. Daha sonra edindiği izlenimleri rapor haline getirmelidir.

B. Öğrenci, *Kur'ân surelerini, kronolojik sırasına göre okuyacak ve okumalarına ilişkin bir rapor hazırlayacaktır.*

C. Öğrenci dersle ilgili konular üzerine, üç sayfayı geçmeyecek bir bibliyografya hazırlayacaktır. Bu liste en azından, *New Encyclopedia of Islam, The Muslim World, Index Islamicus* ve *Muslim Peoples* gibi süreli yayınlardaki makaleleri içerecektir.

D. Öğrencinin tercihen Cuma namazı vaktinde bir camiye gitmesi istenecektir.

E. Önerilen *10 kitap* okunarak, her kitap için öğrencinin kendi görüşlerini, düşüncelerini, öneri ve eleştirilerini içeren birkaç sayfalık özet yazacaktır.

F. Ayrıca öğrenci yılda üç kez en az 10 dolarlık bir yardım yaparak *Fellowship of Faith for the Muslims*'a katkıda bulunacaktır.

G. Öğrenci İslâm'la ilgili çeşitli video filmleri vb materyal izleyecektir.

H. Öğrencinin bu dersten başarılı olabilmesi için 7 farklı alanda değerlendirme yapılan sınava tabi olacaktır.

Yukarıdaki örneklerde de görüldüğü gibi, bir öğrencinin ister yüksek lisans, isterse doktora programlarına ait her hangi bir dersten başarılı olabilmesi için, her şeyden önce yüklü bir okuma programı ile karşı karşıya gelmektedir. Genel olarak bu materyal her bir ders için en azından 6-10 kitap ile 50-60 makaleden oluşmaktadır. Ayrıca bu okuma materyaline ilaveten, dersin özelliğine bağlı olarak diğer bazı faaliyetler de istenmektedir.

Sonuç olarak batı ülkelerinde bir öğrencinin yüksek lisans programını tamamlayabilmesi için (sömestr sistemine göre) en azından 16 çeşit ders alarak pek çok makale ve özet yazması gerekmektedir. Bunu sayısal olarak ifade edersek, yüksek lisans boyunca bir öğrenci en

azından 16X5=80 kitap, 16X50=800 makale okumakta ve 16 ödev hazırlamaktadır. Doktora programı içinse, yine en azından 16X10= 160 kitap ve 16X60: 960 makaleyle birlikte, okuma materyaline ilişkin özetler ve 16 ödev hazırlamak durumundadır.

Doktora için bir de üç aşamalı yeterlik sınavını eklediğimizde (ki bu sınavlarda da yine en azından 150 civarında kitap ve makaleden sorumlu tutuyorlar), bir öğrencinin yüksek lisans ve doktora için ne kadar çok okuduğunu, özet çıkardığını ve ödev hazırladığını görmekteyiz. Elbette bu şartlarda yetişen bir kişinin gelecek akademik hayatı da büyük ölçüde başarılı olacaktır.

Acaba bizim üniversitelerimizdeki bir yüksek lisans ve doktora öğrencisi kaç ders almakta, bu derslerde kaç kitap ve makale okumakta, okunan materyal ne derece kontrol edilmekte ve daha da önemlisi kaç ödev ya da proje hazırlamaktadır, bunu hep beraber düşünmek zorundayız.

Öğretim Üyesi Olduktan Sonra Yapılması Gereken Hususlar

Buraya kadar farklı ülkelerden bazı kıyaslamalar da yapmak suretiyle daha çok ideal bir akademisyen yetiştirmek için gerekli olan şartlar üzerinde durmaya çalıştık. Acaba bir kişi öğretim elemanı olduktan sonra, onun akademik niteliğini nasıl artırabiliriz, biraz da bu konu üzerinde durmaya çalışalım.

Birinci olarak, araştırma görevliliğinden profesörlüğe varıncaya kadar tüm kademelerde çalışanların maddi durumları düzeltilmelidir. Eğer eskilerin deyimiyle "marifet iltifata tabiyse" o zaman bu mesleğin bir cazibesi ve ayrıcalığı olmalıdır. Ancak araştırma görevlilerinin ve yardımcı doçentlerin maaşlarına baktığımızda, bu mesleğin hiçbir çekici yönünün olmadığı görülmektedir. Böyle olunca da ta baştan araştırma görevliliğine karşı ilgi ve alaka olmamaktadır. Oysa dünya ortalamasına baktığımızda, bir öğretim üyesinin aldığı maaş beş bin dolar civarındadır.[7] Kendisinden hizmet beklenen bir akademisyenin mümkün olduğunca maddi sıkıntılarının olmaması, diğer mesleklere göre bir cazibesinin olması gerekmektedir.

[7] *Öğretim Elemanlarının Mali Hakları,* Eğitim-Bir-Sen, Kasım 2013, Ankara, s. 15.

İkinci olarak, öğretim üyelerinin ders yükleri hafifletilmelidir. Batı dünyasında bir öğretim üyesi haftalık olarak en fazla 6-8 saat derse girerken, ülkemizde bir öğretim üyesi 40 saat derse girebilmektedir. Ayrıca dersin ötesinde pek çok da yüksek lisans ve doktora öğrencilerine danışmanlık yapmak zorundadır. Bu da öğretim üyesini aşırı derecede yormakta, inceleme ve araştırma yapma bir tarafa, doğru düzgün ders vermesine bile engel olmaktadır. Kaldı ki bir öğretim elemanının görevi sadece ders vermek değil, belki ondan da önemlisi kendi alanıyla ilgili bilgi üretmesi, araştırma yapması, makale ve kitap yazmasıdır. Günümüzdeki İlahiyat hocalarının durumu, aynen Osmanlı döneminin son zamanlarındaki medrese hocalarının durumuna dönüşmüştür.[8] Adeta günümüzdeki öğretim elemanları liselerde görev yapan öğretmenlerin konumuna düşmüştür.

Üçüncü olarak, akademik araştırmaların, makale ve kitap yazmaların belli bir karşılığı olmalıdır. Üniversitelerde özellikle profesörlükten sonra, bilgi üretimi tamamen hocaların vicdanına kalmıştır. Kimileri bir şeyler çalışıp üretmeye çalışırken, büyük çoğunluğu da sadece derse girip, maaşını almaktadır. Kısacası, çalışanla çalışmayan, üretenle üretmeyen arasında her hangi bir fark yoktur. Akademik çalışmaları devam ettirmenin iki yolu vardır: Ya zorunlu olarak bir şeyler üretmeye çalışmak ya da birtakım teşvik edici unsurlarla çalışma motivasyonunu devam ettirmek. Bana göre makul olan çözüm zorla yaptırmaktan ziyade, bir sorumluluk duygusu çerçevesinde gönüllülük esasında dayalı bir şeyler yapmaya çalışmaktır. Ancak bu çalışmaların da bir bedelinin olması gerekir. Örneğin her bir makale, sempozyum bildirisi, kitap bölümü ya da kitap yazarlığı için sembolik bir yardımdan öte, ciddi ekonomik bir katkının olması gerekir. Böyle yapıldığı takdirde, çalışanlar emeğinin karşılığını aldığı gibi, çalışmayanlar için de bir motivasyon kaynağı olabilir.

Dördüncü olarak, biraz yukarıdaki maddeyi destekler mahiyette, yurt içi ve yurt dışı sempozyum, panel ve konferans gibi akademik faaliyetler desteklenmelidir. Bazı üniversiteler bu tür etkinliklerin yol masraflarını bile karşılamamakta, yapılan masraflar öğretim elemanla-

[8] Günümüz İlahiyat Fakültelerinin durumuyla Osmanlı son dönem medreselerindeki yaşanan olumsuzluklar için bkz. Hüseyin Atay, "Medreselerin Gerilemesi," *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 24, 1981, ss. 15-56.

rının cebinden çıkmaktadır. Bu durum da zamanla bu gibi kişilerin, söz konusu akademik faaliyetlerden soğumasına neden olmaktadır.

Beşinci olarak, Batı dünyasında olduğu gibi, üniversiteler de özerk hale getirilerek, tüm öğretim elemanları araştırma görevliliğinden profesörlüğe kadar *sözleşmelistatüsünde* olmalıdır. Öğrencilerin ve idarenin memnun kalmadığı öğretim üyelerinin görevine son verilebilmelidir. Sözleşme mantığı olmadığı sürece, köklü bir değişim ve kaliteyi yakalamak söz konusu olmayacaktır. Özellikle doçentlik ve profesörlükten sonra çoğu kimse akademik çalışmaları bir tarafa bırakarak, ya özel işleriyle uğraşmakta ya da kendini hiç yenilemeden eski bilgilerle meslekî hayatını devam ettirmeye çalışmaktadır. Hatta bazı durumlarda hiç de öğretim üyeliği yapamayacak kişiler bile, emekli oluncaya kadar fakültelerde kalarak, hem eğitim ve öğretimin kalitesinin düşmesine neden olabilmekte, hem de büyük bir ekonomik yük olmaktadırlar. Oysa özel üniversite mantığıyla çalışılsa, üniversiteler pek çok niteliksiz kişilerden kurtulmuş olacaktır.

Altıncı olarak, nasıl ki bazı ülkelerde (örneğin İsrail'de) üniversiteler araştırma üniversiteleri ve normal üniversiteler olmak üzere iki gruba ayrılmışsa, aynı şekilde üniversitelerde görev yapan öğretim üyeleri de iki gruba ayrılabilirler. Bu bağlamda yetenekli, araştırmayı seven ve bilgi üreten öğretim üyeleri daha çok araştırma alanında çalışırken, diğer normal öğretim üyeleri de ders vermek suretiyle eğitim ve öğretime katkı sağlayabilirler. Burada önemli olan, yüksek nitelikli, gerçekten bilgi üretebilecek olan kişilerin sıradan derslerle zamanının israf edilmemesidir. Araştırma nitelikli öğretim üyeleri sadece yüksek lisans ve doktora dersleri vermek ve zaman zaman da konferanslar vermek üzere istihdam edilebilirler.

Yedinci olarak, yüksek lisans ve doktora düzeyindeki dersler sadece alanında gerçek anlamda uzman olan, nitelikli öğretim üyeleri tarafından verilmeli ve danışmanlıkları da bu tür öğretim üyeleri yürütmelidirler. Zira kendisini doğru dürüst yetiştirmemiş olan bir öğretim üyesinin yetiştirdiği yüksek lisans ve doktora öğrencisi de ancak o kadar yetişebilmekte ve bu durum bir kısır döngü olarak devam etmektedir. Örneğin ABD'de her öğretim üyesi danışmanlık yapamamaktadır. Danışmanlık yapabilmesi için belli bazı kriterleri yerine getirmesi gerekmektedir. Bizim üniversitelerimizde de bazı kriterler

ortaya konularak, en azından bir rekabet ortamının oluşmasına imkân ve fırsat verilmelidir.

Sekizinci olarak, Tıp Fakültelerindeki öğretim üyelerinin yaptığı gibi, zaman zaman bölüm ve bölümler arası seminerler düzenlenerek bilgi alış verişinde bulunulmalıdır. Zira her akademisyen çoğunlukla kendi alanında uzmanlaşmakta, diğer alanlarla ilgili her hangi bir şey okumamakta ve diğer alanlardaki gelişmelerden haberdar olamayabilmektedir. Oysa kendi fakültelerimiz açısından olaya bakarsak, nasıl ki Felsefe ve Din Bilimlerindeki bölümlerin Temel İslâm bölümlerindeki tartışılan ve üretilen bilgilere ihtiyacı varsa, aynen onların da Felsefe ve Din Bilimleri bölümünde üretilen bilgilere ihtiyacı vardır. Eğer böyle karşılıklı bir bilgi alışverişi sağlanırsa, hem bazı yanlış anlamaların önüne geçilmiş olur, hem de öğrenciye yansıyan yönüyle daha bütüncül bir eğitim verilmiş olur.

Dokuzuncu olarak, fakültedeki tüm öğretim elemanlarını kucaklayıcı, eşitlikçi, vizyon sahibi ve ideal fakülte dekanlarının olması gerekir. Meseleye üniversiteler açısından baktığımızda başta rektörün geniş bir ufuk ve vizyona sahip olması, arkasından da dekanların aynı niteliklere sahip olması gerekmektedir. Bazen idarecilerin olumsuz tutum ve davranışları, kişilik problemleri ya da siyasî veya cemaat-tarikat gibi her hangi bir yerle bağlantılı olmaları, fakülte elemanları arasında birtakım sürtüşmelere ve ayrışmalara neden olmakta, bu da öğretim elemanlarının çalışma aşkını ve zevkini olumsuz yönde etkilemektedir. Diğer taraftan kendisine güvenen, kişiliği ve karakteri oturmuş, çalışkan ve ideal yöneticiler de,"toptan kalite" anlayışıyla fakültede huzur ve barış ortamını oluşturarak, hem öğretim elemanlarının başarısını hem de öğrencilerin daha kaliteli bir eğitim almasına katkı sağlayabilmektedirler.

Sonuç

Nitelikli öğretim elemanı demek bir bakıma nitelikli eğitim ve öğretim demektir. Eğer amacımız, küreselleşen dünyada, yenidünya düzenine ayak uydurabilecek, çağın insanlarına hitap edebilecek düzeyde bir İlahiyatçı yetiştirmekse, işe öncelikle öğretim elemanlarından başlamak gerekir. Bunun yolu da başta bu mesleği cazip hale getirerek, doğru öğrenci seçiminden başlayıp, kaliteli bir yüksek lisans ve doktora eğitimi vermekten geçmektedir. Lisansüstü dönemde yeterli

ve kaliteli bir eğitim alan kişi, büyük oranda bu başarısını meslekî hayatının diğer aşamalarında gösterecektir. Ancak meseleyi sadece lisansüstü eğitimin kalitesiyle de sınırlamayarak, bildiride sunmaya çalıştığımız ek önlemleri de almak durumundayız. Unutmayalım ki günümüz modern dünyasında nicelikten ziyade nitelik önemlidir.

M. Şevki AYDIN(Oturum Başkanı) [*]

Şimdi arkadaşlar çok teşekkür ediyorum. Vaktimizi de bir hayli geciktirdik. Ama bu konuşmalardan alacağımız dersler var hakikaten; kendi aramızda tartışalım. Bakın biz bile ne yapıyoruz, hemen bir taraf olma ihtiyacı duyuyoruz. Bir savunma refleksi ile cevap verme ihtiyacı duyuyoruz. Bunların bile ne kadar ilmî bir tavır olduğunu sorgulamak gerekiyor. Genellemeciliğimizi bir türlü bir tarafa atamıyoruz. Şunu söylemeden geçemeyeceğim: Arkadaşlar sorunların çözümünün Selahattin Polat Bey'in dediği gibi öncelikle bizden geçtiğini unutmamamız gerekiyor. Ne var ki, gayretlerimiz hep kişisel kaldığı müddetçe çözüm üretemiyoruz. Gayretlerimizin kamuoyu oluşturmasına dönük, kurumsallaşmasına dönük neler yapabileceğimize dair de kanaatler fikirler üretmemiz gerekiyor. Kurumlarımızdaki genel atmosferin bunlardaki belirleyici rolünü görmezden gelmeyelim. Genel atmosfer iyiyi güzeli besleyici değil, ona ne yapabiliriz diye düşünelim inşallah. Şimdi aramızda genç Kaymakamımız bulunuyor. Böyle ilim meclisinden haberdar olup buraya kadar zahmet etmesini, teşrif buyurmasını çok önemsiyorum. Onun için kendisini tebrik ediyorum ve kutluyorum.

[*] Prof. Dr., Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

MÜZÂKERELER

Adnan DEMİRCAN[*]

Hocam, teşekkür ederim!

Hocamız, öğretim üyelerinin yetiştirilmesi ve seçilmesi ile ilgili bazı örneklerden ve kriterlerden bahsetti. Tebliğde Batıdaki bazı örneklerden bahsetmiş. Bir yüksek lisans öğrencisi bitirinceye kadar 80 kitap ve 800 makale okuyor ve bunlarla ilgili özetler hazırlıyor. Bir makaleyi 10 sayfa, kitabı da 200 sayfa kabul edersek ortalama 24.000 sayfa ediyor. Böylece yüksek lisans için takriben 24.000 sayfa okumuş oluyor. Sürekli okusa günde 130 sayfa okuyacak. İnsan kapasitesinin üstünde bir yük olduğunu düşünüyorum. Doktorada sürekli okusa günde 230 sayfa ediyor. Hazırlanacak ödevler ve yazılacak özetler de cabası...

Bu bir sömestrde okunuyor gibi bir anlam çıkıyor tebliğden. Öyle olunca, bunun fiilen olması çok mümkün değil. O zamanda insanın aklına, "Bizim ilköğretim öğrencilerinin internetten kitap özeti indirme sitelerine benzer sitelerden özet mi indiriyorlar?" sorusu akla geliyor. Bahsettiğiniz programlar gerçekten uygulanıyor mu, yoksa kâğıt üzerinde mi, onu öğrenmek istiyorum.

İkincisi de öğretim üyelerinin seçimi ile ilgili olarak Hocamız bazı tavsiye ve temennilerde bulundu. Fakat bu temennilerde bulunurken, sanki öğretim üyeleri mükemmelmiş, hakikaten ayrımcılık yapmıyorlarmış gibi bir yaklaşımdan hareketle temennilerde bulunduğunu düşünüyorum.

"Öğrenciyi kontrol edelim, başından itibaren seçelim, yönlendirelim, okutalım, herhangi bir cemaat, grup, cemaat ya da klike mensup olmaması için dikkat edelim." Diyoruz; ama hocalar da aynı durumda. Zaten hoca, öğrenci seçiyor; öğrenci bir takım özelliklere sahip ise seçiyor. Fakültelerde cemaatlerin ciddi bir yer kapma çabaları var. İşin hakikati öyle. Bu, hocalarda da var. Esas bunun üzerinde kafa yormamız gerekir. Hocaya bırakıldığı için durum böyle maalesef. ÖYP

[*]Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

ile ilgili hakikaten haklı kaygılarımızı ifade ettiniz. Fakat eski sistemde de zaten orada problemler yaşandığı için, adam kayırıldığı için bir takım sıkıntılar sebebiyle kısıtlamalar getirildi; hocaların hareket alanları daraltıldı. Eğer eleman seçimini tekrar hocaya bırakacaksak aynı durumun devam edeceğini düşünüyorum. Bununla ilgili bir düşünceniz var mı? Objektif bir kriter nasıl olmalı veya batıdaki örnekleri ne? Bu konuda bir açıklama yaparsanız iyi olur diye düşünüyorum.

Cağfer KARADAŞ[*]

İlahiyat eğitim sisteminde moderni yakalayalım derken geleneksel eğitimimize kimi yer ve zamanda haksızlıklar yapıldığı sıkça müşahede edilmektedir. Avrupa veya Amerika'da yüksek lisans veya doktora aşamasında şu kadar kitap, makale veya çalışma okunduğu yine oldukça kabarık hacimde seminer veya sunumlar hazırlandığı ifade edilmekte ve bunlar bizlere ideal hedef olarak sunulmaktadır. Ancak Batı'yı bu kadar idealize etmek bazen Türkiye gerçeğinden kopuk anlamsız güzellemelere dönüşmektedir. Batıya dair örneklerin anlamlı hale gelebilmesi için Türkiye gerçeğinden ve geçmiş mirastan yararlanılması gerekmektedir. Aksi takdirde verilen örnekler havada kalmakta ve kabul görmemektedir. Öte yandan Batıda eğitim görmüş akademisyen dostlar, üniversitelerde idealize ettikleri türden bir sistem ve ortam meydana getirmeleri hususunda gayret göstermelidirler. Aksi takdirde söylenenler, sözde bir batı güzellemesi ve doğu yergisinin ötesine geçmemektedir.

Nitekim eğitimin nasıl olacağı ve başarının nasıl yakalanacağı bizim geleneksel mirasımızda da oldukça fazla tartışılmış ve hatta bunun ciddi uygulamaları görülmüştür. Övündüğümüz eski âlimlerimiz bu eğitimin birer sonucu ve ürünüdürler. Nitekim geçmiş birçokâlimin hayat hikâyesinde bunun ilginç örneklerini bulmak mümkündür. Sözgelimi Muhyiddin İbn Arabi'nin *el-İcâze* adlı eseri incelendiğinde hayatı boyunca okuduğu kitaplar hem nitelik hem de nicelik itibariyle bize örnek gösterilen batıdaki benzerlerinden kat kat fazladır. Aynı şekilde bazı âlimlerin yazdıkları yaşadıkları gün sayısına bölündüğünde her bir güne 10, 15 veya 20 sayfa düştüğü görülmektedir.

---

[*] Prof. Dr., Bolu Abant İzzet BaysalÜniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

Ayrıca geleneksel eğitimimiz ve medrese sistemimizin fazlaca olumsuzlandığı görülmektedir. Halbuki medrese sisteminin çalışma biçimi bugün uygulansa geçmiş anlı şanlı âlimlere benzer bilim adamlarının yetişmesi mümkün hale gelir. Sözgelimi medreselerde üçlü bir ders öğrenme metodu vardır: mütalaa, takrir ve müzakere. Mütalaa, derse hazırlanma, takrir dersi hocaya okuma veya hocanın anlatması, müzakere ise anlatılan dersin evde veya yurtta ders arkadaşları ile birlikte öğrencinin tekrar etmesi ve gözden geçirmesidir.

İlhami GÜLER[*]

Efendim, niye bu bilimsel çalışma faaliyetleri onlarda öyle oluyor da bizlerde böyle oluyor? Bunun tarihsel arka planına ilişkin birkaç hususu belirtmek istiyorum. Şimdi biliyorsunuz, bu felsefe eski Yunanda başladı, daha sonra Roma Hristiyanlığı kabul edince, temel teolojik düşünceye bir geri dönme söz konusu oldu. Yani Avrupa'daki felsefe orta çağda aşağı yukarı milattan sonra dördüncü yüzyıldan on altı on yedinci yüzyıla kadar teolojiktir.

Bu teolojik düşünce aşaması biliyorsunuz felsefe ile kutsal metnin yani dogmatik metnin bir anlamda sentezi mahiyetinde biraz dogmatik teolojidir değil mi? Orta çağda biraz skolastik dediğimiz bu teolojik egemenlik on altıncı yüzyıldan itibaren yavaş yavaş aydınlanma hareketleriyle birlikte, İngiltere, Almanya hareketleriyle tekrar meslekî düşüncenin yeniden fişeklendiğini görüyoruz. Burada tabi orta çağda ki Müslümanların katkısını biliyoruz. Felsefi düşünce aşağı yukarı iki yüz yıl, yani bu "yeniçağ felsefesi" dediğimiz faaliyet aşağı yukarı iki yüz yıl üç yüz yıl sürerken, bu kendi içerisinden bilimsel düşünceyi doğurdu değil mi? Yani Avrupa'daki bilim mantığının gelişmesi giderek son iki yüz yıl da keskinleşen derinleşen "hümanlaşan" ve tutku haline gelen bir düşünme faaliyetidir.

Bizim coğrafyaya gelelim Kuran'ı Kerim mitolojik düşünceden rasyonel, mantıki düşünceye doğru bir ileri adımdır. Yani bu tarz kitaplarla mukayese ederseniz Kuranda düşünmeye bir çağrışım, (felsefe olmasa da) felsefenin eşiğine doğru bir gelişim olduğunu rahatça söyleyebiliriz. Bu çağda da böyle olması gerekiyor. Yedinci, sekizinci yüzyıldan itibaren İslâm coğrafyasında bir teolojik düşünce doğdu. Fıkıh ekolleri, kelam ekolleri ve çeviriler bir taraftan Yunan'dan, Hint'ten,

[*]Prof. Dr., Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

İran'dan felsefî düşünceleri içine olan, ama ağırlıklı kimliği, egemen yapısı teoloji olan bir düşünce yapısı doğdu. Yedinci, sekizinci yüzyıldan on üçüncü on dördüncü yüzyıla kadar Osmanlının ortalarına kadar. Şimdi bu toplumda her şey teolojik düşünce aşaması dediğim, ama (dili) Arapça olan bir şeydi. Yani bu dönem Arapça ile öğretilen düşüncedir. Teolojik düşünce biz Türklerin çehresi ile tasavvuf üzerinden etkilendi. Benim görebildiğim kadarıyla, Osmanlı döneminde Türkler her ne kadar medreselerde teolojik düşünce bürokratik amaçla büyük ölçüde okutulmuş olsa da, oralarda faaliyet olsa da, volk/folk İslâm dediğimiz halk İslâm'ı daha ziyade mitolojik, mitik bir düşünce toplumsal yapıdan, tasavvuftan beslendi. Mitolojik düşüncelerin olduğu bir yapı. Yani Osmanlının halk yapısı.

Dolayısıyla cumhuriyet dönemine geldiğimiz zaman çok gerekli olmasına rağmen, henüz teolojik düşünce aşamasına geçememiş istikrarlı bir felsefeyi bulamıyoruz. Cumhuriyet döneminde halk yeni bir hayata (en az iki üç gibi) çok uzun bir atlamayla, bilimsel düşünce aşamasına geçirilmeye çalışılıyor. Cumhuriyetçilerin yapmaya çalıştığı, yani pozitivist bilim aşamasına atlamaya çalışıyorlar. Hayatta en hakili mürşit ilim, lakin kardeşim, yani insan toplumlarında, antropolojik olarak böyle bir uzun atlama olamaz, hiçbir yerde olamaz. Yani böyle bir uzun atlama teşebbüsü, affedersin, küçük geri düşmeyle olur. Dolayısıyla Türk üniversitelerinin şu ana kadar ciddi bir düzeyde felsefî ve bilimsel bilgi üretmesi, zenginliği yok, bunu bilelim. Yani bu böyle. Bu coğrafya böyle. böyle bir coğrafyada öğütülmeye çalışılıyoruz. Geri dönünce, Osmanlıda Selçukluda şurda burda düşünce vardı. Tamam, kimse inkar etmiyor, bilim de vardı, felsefe de vardı, teoloji de vardı. Ama kardeşim, orada kaldı. Yani orada kendi içinde veya kendi yenilenmesini yaratan, kendi metafiziğinden kendi enerjisinden kendi tarihinden kaynaklanıyor değil mi? yani "taaşşuku merak", "hayret" böyle bir şey yok. Yani atlama yani bu öldü yani dolayısıyla az önce söyledim yani bu iş demin anlattığım coğrafyada öyle olur, burada da böyle olur. Yani affedersiniz ikinci öğretim diye bir ucube çıkarttık ya fakültelerde hiç kimse kendini kandırmasın, ayıptır. Yani herkes buralarda para kazanıyor. Kardeşim yani İlahiyat Fakültesi işletme-iktisat fakültesine dönüştü Niye? Para geliyor oralardan, şartlı motivasyon olmayınca, milletten ses çıkmıyor. Söylediğim lafı biliyorum, Allahın rızası paranın olduğu yerde midir? Bunu söyleyen adam projeyi yaptı ve şu anda herkes bir şeyler uyduruyor. Hayret yoksa merak yoksa, bu

topraklarda bilim olur mu? Yani kendimizi kandırmayalım burası böyle bilinsin.

Eski geleneğimiz, vatanın geleneğinden bahsettik. Burada sanırım bir şeyi kaçırmamamız gerekiyor. Bizim Osmanlı'dan devraldığımız ilmî geleneğimiz hepimiz için önemli. İlmin metafizik ve dinî bilim kökeni vardır. Yani oradan kaynaklana gelmiştir. Oysa Avrupa'da ortaya çıkan daha ziyade bilimdir. Bilim ayrı bir şeydir. Daha ziyade tüme varma yöntemi olarak kullanılan gözde bir deneyim. Nedenselliği kutsama biliyorsunuz, bizim normal mucizevi anlayışımız ve orta çağda mitolojimiz nedenselliği bir ölçüde reddetmiştir. Yani mucizeyi kurtarmak için çakmağı çaktığın zaman yakmak zorunda değildir, ekmek yediğiniz zaman karanlık olmak zorunda değildir.

Şimdi hocam, bir kere büyük ölçüde İslâm dininde tümden gelir. Yani ilim kavramı tümden gelir nesnesi de hakikattir, hocam, yani metafiziktir. Yani hayatın anlamını budur. Ama her ne kadar orta çağda nedensellik yani olayların nasıl olduğu olayı bizim geleneğimizde de ortaya çıkmış. Hocam, beyan tüm metodolojik beyanın içerisinde yani hakikatin bir kitaptan üretilmesi tümden gelir. Oysa Avrupa'da egemen olan tümevarımdır. Oradan buradan bize felsefe olarak girdi. Ama çok fazla ittifak görmedi. Dolayısıyla o ittifaksızlıkta bilimsel düşünceyi fazla geliştirmedi. Dolayısıyla bunlardan bizim geleneğimizle batının geleneğinin farkını görelim. Bir de çok merak ettiğim bir şey, eğer bu bizim geleneğimiz çok güzel sorun çözümü idiyse veya çok iyi bir şey idiyse, neden yani o zaman, o geçmiş ulemalar bu aşırılık psikolojisine nasıl düştü? Nasıl oldu da bir dönemin bütün âlimleri, affedersin, bu çok kıymetli olan hayatın bütün sorunlarını çözen bu ilim geleneğimizi terk edip de medreseyi terk edip batıya giden bilime kaçtık. Galize kaçtık, bu kadar mı kötüydü, bu kadar mı haindik, o zaman suç bizde, suç bizde o zaman aşağılık psikoloji gelir. Suç bizde ise ben nasıl adamım ki?, nasıl bir milletim ki? nasıl bir Müslümanım ki? İslâm dünyasıyım ki? o biçim sorun çözen ilimi bırakıp affedersiniz onun peşine gidip takılıyorsun ya.

H. Mehmet GÜNAY[*]

Burada Türkiye şartlarında İlahiyatlarda çalışan akademisyenlere biraz haksızlık yapıldığını hissediyorum. Çünkü bu kadar az

[*]Prof. Dr., Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

imkânlarla ve bu kadar ders yükleriyle yine de farklı pek çok alanla yarışacak nitelikte eserler ortaya koyan akademisyenlerimiz vardır. Bunu takdir etmek ve kutlamak lazımdır. Bu çalışmaların bu kadar meşguliyetin arasında ve büyük fedakârlıklarla yapıldığına inanıyor ve bunların sayısının da hiç de az olmadığını düşünüyorum. Yeni gelen nesil için de aynı kanaat geçerlidir.

Araştırma görevlilerine bakıyorum yoğun bir gayretle bir şeyler yapmaya çalışıyorlar. Bu yüzden çok da ümitsiz olmamak ve akademisyenlerin motivasyonlarını da kırmamak lazımdır. Bu konuda Türkiye'nin kendi özel şartlarını da dikkate almalıyız. Bir idareci olarak da bu niteliği arttırmak için elimizden geleni yapmaya çalışıyoruz. Öğretim elemanları almaya, seminerler, konferanslar düzenlemeye hocaları yurt dışına göndermeye çaba harcıyoruz. Bu konuda YÖK'ün getirdiği kısıtlamalar var. Çok şikâyetçi değilim, ama ortada bir bir vakıa da var; biz hazırlık sınıfının niteliğini artıralım, şu noktaya getirelim diye gayret ediyoruz, YÖK yüz kişi istediğiniz yerde nerdeyse iki katı kontenjan veriyor. Bu yıl itibariyle biz yüz yirmi kontenjan istedik, iki yüz geldi, şimdi bunu nasıl yönetirsin? Mevcut şartlar içerisinde yine de arkadaşlar bir şeyler yapmaya, bununla baş etmeye çalışıyorlar. Ama yine de bu şartları göğüsleyerek, umudumuzu da muhafaza ederek yolumuza devam etmeliyiz.

Mehmet KORKMAZ[*]

Son yıllarda İlahiyat Fakülteleri'nin öğrenci kontenjanları artarken, öğretim elemanı artışı aynı doğrultuda gelişmemektedir. Plansız istihdam sonucu bazı anabilim dallarında daha fazla eleman varken bazılarında ya yok veya çok azdır. Ayrıca bu elemanların sayısı da programlardaki derslerle paralellik göstermemektedir. Özellikle deyeni kurulan fakültelerde. Bu anlamda İlahiyat Fakülteleri'nin öğretim elemanı yetiştirme süreçleri gözden geçirilmelidir.

Diğer taraftan fakültede istihdam edilen elemanları (Arş. Gör,'den prof'lara kadar) sürekli hizmet içinde geliştirecek, performanslarını değerlendirecek bir sistem ve süreç bulunmamaktadır. Pek çoğu kendi halinde, kendi dünyasında sadece derslere girerek, yayın bile yapmadan, seminer, konferas, tebliğ sunmadan yıllarını geçirebilmektedir. Bu anlamda, fakülte dekanlıkları, bölüm ve anabilim dal-

[*]Doç. Dr., Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

ları kendi içinde elemanlarını geliştirecek, akademik paylaşım ve değerlendirmelere açacak bir eğitim süreci başlatabilir. Dekanlıklar sadece kurum için değil, kurum dışı akademik, ilmî ve eğitsel faaliyetlere katılan elemanları teşvik etmelidir.

Murtaza BEDİR[*]

Herkesi saygı ile selamlıyorum. Mustafa Bey'in konuşması gerçekten ne kadar etkili, Aradaki farklılıkları görmek bakımından çok önemli bir tespit. Teşekkür ediyorum. Aslında yapılacak şey belli de. Ama yapabilecek durumda mıyız? Bununla ilgili hem tarihle olan bir problem, hem de güncelde Türkiye'in eğitim politikaları ve yükseköğretim politikaları ile ilgili engeller, hem tarihsel hem de güncel felsefî engellerle karşı karşıyayız. Bunların da hepsine aşağı yukarı özellikle güncel kısımlarına bolca işaret etti Mustafa hoca.

Şimdi iki tane anlatı var. İki büyük saplantı var. Bir tanesi diyor ki, işte bilim Antik Yunanda başladı, sonra işte karanlık çağlara girildi. İşte biraz İslâm dünyasına uğradı, sonra karanlık çağlara girdi, ondan sonra da işte on altıncı yüzyıldan, on beşinci, on dördüncü, şimdi on birinci yüzyıla indirmeye çalışıyorlar. Avrupa'daki uyanış bir zamanlar kesintiye uğradı. İşte aydınlamayla beraber bir zirve yaptı. Dolayısıyla bilimsellik oradan geçti, onun dışında bir bilimsellik zaten yoktur, gibi bir anlatı var.

Ben Mithat Bey'in anlatısından biraz da burada sanki bunu anladım. Bir de başka bir anlatı daha yapılabilir mi? diye düşünüyorum ve bu da yaygın bir şekilde var zaten. Benim de daha çok sıcak bulduğum taraf, aslında bilimsellik hem projede hem toplumda olan bir şeydir. Dinimizde eklediğimiz şey işte din ilim kurmaktır. Sonrada o ilim diline uygun bir gelenek oluşturmaktır. Bu Avrupa'da belki aydınlanmadan sonra çıkmıştır. Onların elinde hiçbir şey yoktur aslında. İslâm dünyasıyla kıyaslarsanız hiçbir şey yoktur. Esas olarak Rönesans'tan sonrasıdır, Avrupa'da bu kurulmuştur, Antik Yunan'da vardır, Avrupa on sekizinci yüzyıldan sonra kendisini Antik Yunana sanki bir organik bir bağ varmış gibi bağlanmıştır ama bildiğimiz gibi aslında Avrupalıların Antik Yunanla falan bağlantıları yoktur. Bunu Müslümanların aracılığıyla buldular.

[*]Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

Dolayısıyla bu bir anlık geçici, arazi bir şey de değil. Çok köklü derinden etkileyici, tanımlayıcı ve belirleyici bir şey. Bu kadar da net olmasına rağmen bu böyle değil de, on sekizinci yüzyıl aydınlanma düşüncesi diyor ki, "biz diyor işte geriye dönük olarak aslında şöyle geliştik" diye bir anlatı, hikaye yapıyor bize. Bizde o hikayeyi, aslında biraz taviz veriyoruz bilimsellik gelişmesi anlamında ama, aslında Osmanlı toplumunun da içinde yer aldığı bir İslâm kültür medeniyetinin, bir ilim halkası bir ilim geleneği vardır ve ben esas problemin bu ilim geleneğini Batıda gördüğümüz o yeni on sekizinci yüzyıl ve sonrasında gelen ilim geleneğine eklenmek adına ki, burada Batı'nın teknolojik gelişme ve ekonomik yönü çok belirleyici oldu. Onun cazibesine kapıldığımız için kendi geleceğimizi, bu ilim geleneği artık bizlerin o tarihi zamanı kuramıyor, çünkü artık devleti değiştirmişiz, ekonomiyi değiştirmişiz, askeriyeyi değiştirmişiz, organizasyonu, bürokrasiyi, bütün Tanzimat'ı düşünün. Dolayısıyla oraya uygun insan tipini medrese ve geleneksel eğitimimiz veremez. O ne yapacak? ilmî eğitim sistemine, yeni bir anlayışa geçeceğiz o da batıdan aldığımız ilim anlayışıdır. Buna geçmeye karar verdik, bu haklıdır, haksızdır ayrı mesele, ama olan halka olur. Doğru ve tek yapılacak şey de o mu dur? onu da bilmiyorum ne derece doğru? şimdi oradan ben bir yere bağlayacağım.

Hocam, şimdi biz şunu terk ettik, şuna karar verdik hiyerarşik olduk, işin kötü gittiği bir şey, kötü olduğu veya yetersiz olduğu için değil? yeni düzene uyum sağlamadığı için karar verdik, tercihte bulunduk. Dedik ki, mektebi kuracağız medreseyi terk edeceğiz. Bu kadar bu netliktedir. Medrese kötü olduğu için, kötü insan yetiştirdiği için, bilimselliği kötü olduğu için bırakmadık, çünkü eğer öyle olsaydı 18.17.16.15. yüzyılda da kötüydü. O zaman bırakmamız gerekirdi. Bu çok önemli değil. Orda ciddi bir alternatif ortaya çıktı ve bakaya yani var olan yaşanan hayat ve dünyanın geldiği nokta bizi bir şeye zorladı.

İkinci meşrutiyet benim bahsettiğim bir kararın alınmasından yüz yıl sonradır. Şimdi bu yüzyıllık süreçte tüm medrese kaynakları mali kaynakları ve insan kaynakları fakirleşti, bütün o kaynaklar mektebe tahsis edildi. Bunu unutmayalım hem insan kaynağı hem de maddi kaynakların hepsi mektebe aktarıldı ve medreseler kapatılmadı ama kendi haline bırakıldı. Bu yüz yıllık süreçte tabi ki artık öyle bir sonuç ortaya çıkıyor ki, üniversitelerimizi düşünelim para olmadığı zaman ne oluyor orda ilim gelişiyor mu? para nerde varsa oraya gidiyor, 1950'lere kadar İngiltere'de Almanya'da idi. Ondan sonra bütün

hocalar Amerika'ya kaçmaya başladı. Bu kadar basit. Bu dünyanın her yerinde böyle. Bu para ile ilgili bir şey, yani paradan o kadar da bağımsız değil onu demek istiyorum.

İlim geleneğini peki neden kuramıyoruz meselesine gelince, bir ilim geleneğini terk ettik ama başka bir ilim geleneği kurmaya kalktık. İşte sorun orda bence. Kendi ilim geleneğimiz devam ediyor olsaydı, çok daha güçlü bir şekilde yapacaktık. Bu konu aynen demokrasi meselesinde de böyle, demokratik toplumun şartı nedir? sivil yapıların oluşması değil mi? sivil yapılar yoksa istediğiniz kadar ben partili sisteme geçtim demokratik oldum deyin, bir şey değişmez. Sivil yapılarımız güçlü, ekonomik olarak bağımsız, kendi ayaklarının üzerinde duran sivil yapılarınızın olması gerekir ki devlete karşı bir şey diyebilsin. 1826'da biz aldığımız bir karar gereği, tüm sivil yapıları yok ettik, hepsini merkezileştirdik. Merkezi modern devleti kurmak için işte bunu anlatmaya çalışıyorum. Biz bir halkayı kopardık. O halka koptuğu için aslında ilmî geleneğimiz yok. Bunun gelenekçilikle falan hiçbir alakası yok.

Rasyonel bir şeyden bahsediyorum ben. Yani tekrar işte 1800'lerin başına dönelim falan demiyorum, öyle bir şey olmaz zaten, mümkün de değil. Yapamazsınız, kaybettiğiniz bir şeyi yeniden kazanamazsınız. İşte problemi doğru teşhis etmek gerekir. İlmi geleneğimizden ciddi anlamda bir kopuş var. Çünkü doğru ilmi ve argümantasyonu kuramazsanız, doğru ilmi argümantasyon geleneğini geliştiremezseniz, orda ilim yapılamaz. Mesele bununla ilgilidir maalesef bir de sorun Mustafa Bey'in hani cemaatler üniversitelere girmesin dedi ya, bu tipik modernist bir yapıdır arkadaşlar. Toplumda var olan her şey, her yere girer toplumda bir şey varsa girer. Bu bizim problemimiz, şu bizim problemimiz, hepsini aşan bir ilmî kriterimiz yok, geleneğimiz yok. Herkes herkese bu arkadaşlar gelmiş diye "ya boş verin" diyor. Hocam hepimiz geçmediniz mi bütün jürilerden?, bunu yaşamadık mı? yani niye kendinizi sorgulamıyorsunuz da başka yere bakıyoruz? Bu arkadaşı birisi aradığı için geçirmedik mi? Birisi işte acıdığımız için hanımını getirdi, ağladı, öyle yapıyorlar hocam buna nasıl cesaret ediyorlar.

Nevzat Yaşar AŞIKOĞLU[*]

Tabi lisans yönünden soru cevap şekli diyoruz. Hocam da işaret etti tabi, biraz da öğretme isteğini kendimizde yenileme çabası içerisinde olması lazım. Biz bakıyoruz, biraz önce de ifade edildiği gibi dergiden çıkamaz duruma geldik; çünkü öğretim yılları konusunda yazmaya ihtiyaç duyuluyor. Bu yüzden hani derginin en az yılda iki kere yayınlanması lazım. Değerli hocalarımızın çıkardıkları makaleler devam edebilsin. Böyle zorluklarımız var. Onun için kendini yenileme ve öğretme çabası içerisinde olmak gerekiyor. Bir ikincisi de öğretim üyelerinin biraz böyle duymamız lazım. İşte öğretmenler gelsin, dışardaki gelsin. Biz seçiyoruz iyi konular bu konular, iyi şöyle oldu böyle oldu, yani çok dolaylı yönü var. Biz kendimize çeki düzen vereceğiz, ahlaki davranacağız, bunun karşılığında öğrencilerden neler bekleyeceğimizi tespit edeceğiz efendim. Bir de sistemde problem var. Anadolu üniversitelerinde daha çok karşılaşılıyor, İstanbul üniversitesinde belki Ankara da var mıdır bilemiyorum. Lisansüstü düzeyde bir öğretim üyesinin ders değiştirme hakkı var mı deyince, "dur bakalım" diyor "siz şu şu dersleri açmıştınız bunları değiştiremezsiniz" diyor. Öğretim üyelerinin çok güzel projeleri vardır.

Bir öğretim üyesi "ben kendim profesör olduğum halde, lisans düzeyinde iki tane dersi bir lisansüstü dersi ancak verebiliyorum. Ama iki yıl önce yardımcı doçent arkadaşım üç tane birden lisansüstü ders açıyor. Bu cesareti kendinde görüyor yani kendi iç konusunu geliştirerek bütün bunlara bir çare bulmak istiyor. Üniversitelerde aslında bir not vardır. Diyor ki "Bir yardımcı doçent bir yıl geçmeden lisansüstü ders açamaz." gibi bazı sınırlamalar var. Bir diğeri husus da, belki farklı ülkeler arasında ortak çalışmalar yapılabilir. Seminerler, konferanslar. Bir ara Ankara'da yapılıyordu, başka ülkelerden geliyorlardı. Kendilerini geliştirmeleri yeni yayınlardan haberdar olmaları, bu bakımdan motive edici bir unsur olabilir. Bunun dışında çok söz edip konuşmanın anlamı yok, teşekkür ediyorum.

Ömer KARA[*]

Sayın Köylü, tebliğini iki temel başlıkta ele almıştır; bir öğretim üyesinin öğretim üyesi olmadan önce yetişmesi için gerekli hususlar

[*]Prof. Dr., Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.
[*]Prof. Dr., Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

ve öğretim üyesi olduktan sonra gerekli hususlar. Her iki başlıkta gerek mevcut durumla ilgili sorunlar ve sıkıntıların aralanması, gerekse kaliteyi artırmak için yapılması önerilen şeyler, son derece önem arzetmektedir.

Öğretim üyesi olabilmek için lisansüstü öğretimde mevcut olarak var olan dört çeşit öğrenci profilini (fakülte araştırma görevlisi, sosyal bilimler araştırma görevlisi, Diyanet veya Millî Eğitim'de görev yapan öğretmen ve imamlar; son olarak ÖYP araştırma görevlileri) olumlu ve olumsuz yönleriyle ortaya koymakta; bunlar içerisinde en ideal lisansüstü öğrencilerini fakülte araştırma görevlileri olarak sunmaktadır. Bu gruplar içerisinde Çin işi seri üretim diye tanımlayabileceğimiz ÖYP araştırma görevliliği, birkaç açıdan son derece sorunludur:

Birinci sorun, adayların hiçbir alan imtihanına tabi tutulmadan üniversiteye alınmalarıdır. Adayların lisans not ortalamasının % 35'i, ALES (Akademik Personel ve Lisansüstü Eğitimi Giriş Sınavı) puanının % 50'si ve varsa yabancı dil puanının % 15'i dikkate alınarak hesaplanmakta, en yüksek puan alandan aşağıya doğru ataması yapılmaktadır. Düşünün ki, İlahiyat Fakültesinin Tefsir bölümüne bir şahıs müracaat ediyor, hiçbir alan imtihanına tabi tutulmadan o bölüme giriyor. Hatta illa İlahiyatçı olması, İslâmî ilimler için olmazsa olmaz dil durumundaki Arapça'yı biliyor olması da gerekmiyor. Sosyal bilimlerin herhangi bir alanından mezun olması, yeterli görülüyor. Adı öğretim üyesi yetiştirme programıdır; ancak bu öğrenci alanla ilgili hiçbir bilgisi olmadan yüksek lisans yapmaya başlıyor. Üstelik hiçbir fakülte, bunun dışında hiçbir şeyi olmayan bu öğrencilere ayrı bir yetiştirme programı da uygulamıyor. Yetiştirmenin adı, yüksek lisans ise, alt yapısı sıfır olan bir şahsiyete nasıl yüksek lisans, sonra da doktora yaptıracaksınız? Bugün gördüğümüz manzara, dehşet vericidir.

İkincisi ise imtihanla gelen bu şahsiyetlerin –Sayın Köylü'nün de ifade ettiği gibi- ders hocalarına, danışmana, fakülteye eyvallah'ı olmayan tavırlar içerisine girmesidir. Hem bilimsel yeterliliği ve donanımı zayıf veya yok gibi, hem de bir afra bir tafra, sanki küçük dağları o yaratmış. Eskiden "asistan" ve "araştırma görevlisi", olumsuz uygulamalara rağmen, bir akademik geleneğin içerisinde hocasının/ hocalarının gözetiminde o havayı teneffüs ederek ilmek ilmek yetişirken, bugünkü müstağni varlıklar, hem kel hem de fodul misali akademya-

nın tükenişini getirmektedir. Burada bir anı iyi gidecektir. Birgün fakültede odamda çalışıyorum; gecenin 12'si. Bir araştırma görevlisi kapımı çaldı, içeri girdi ve "Hocam sen profesör olmadın mı, ne diye çalışıyorsun?" dedi. "Ben profesör olunca fakültenin önünde bütün kitaplarımı yakacağım" diye de ekledi. İşte nevzuhur araştırma görevliliğinin hal-i pürmelali!

Araştırma görevliliği, üniversitenin belkemiğidir; geleceğidir. Bu kadar ucuz bir şekilde ayağa düşürülmemeli; ciddiye alınmalıdır. Benim şahsî kanaatim, fakülte araştırma görevliliğiyle ÖYP birleştirilmek suretiyle yeni bir standart getirilebilir. ÖYP imtihanı merkezi sistemle "alan imtihanı" olarak yapılıp fakültede anabilim dalı düzeyinde "mülakat" ile yerleştirilecek olan araştırma görevlileri fakültenin demirbaşı olarak alınmalıdır. Bu durumda hem fakültede öğretim üyelerinin yanlı-taraflı duruşları –olacaksa- engellenmiş olacak; hem de ÖYP'nin sadece neye hizmet ettiği belli olmayan ALES gibi bir imtihanla İlahiyat Fakültesine araştırma görevlisi alma garipliğinden uzak durulmuş olacaktır. Öte yandan fakültenin demirbaşı olması hasebiyle de sosyal bilimler enstitüsü araştırma görevlilerinin yaşdığı gibi şahıs gelecek endişesi taşımayacaktır. İşte bu araştırma görevlisi, lisansüstü eğitimini tamamlayacak ve öğretim üyeliğine doğru yol alacaktır.

Lisansüstü eğitim, yukarıda ifade ettiğimiz gibi, sadece üçlü İlahiyatın sadece akademik bölümü için yaptırılmalı; dışarıdan (Diyanet ve Millî Eğitim) öğrencilere lisansüstü eğitim yaptırılmamalıdır. Çünkü şu an mevcut durumda bile, gerek devam konusu, gerekse dışarıdan katılan şahsiyetin akademik bir geleneği yudumlayamaması hasebiyle kaliteyi ciddi düzeyde düşürdüğünü bilfiil müşahede etmekteyiz. Bunlar kendi alanları içerisinde staj ve geliştirilen ileri eğitimlerle desteklenmelidir. Bu bağlamda Sayın Köylü'nün lisansüstü eğitime alınacak şahıslarla ilgili tüm belirlemelerine katılıyorum.

Lisansüstü eğitim (yüksek lisans ve doktora), Köylü'nün haklı olarak mevcuda bakarak ümitsizliğini ifade etmesine rağmen, Türkiye ölçeğinde Batı standartlarına getirilmelidir. Çünkü bizdeki eğitimin kalitesi, ne yazık ki yerlerde sürünmektedir. Bence Köylü'nün verdiği örneklerde görüleceği üzere, Batıda yapılan lisansüstü eğitim örnek alınarak bu işi yolgeçen hanına çevirmek yerine, kalite ve verim düzeyine çıkarmak için bir şeyler yapmak gerekmektedir.

Öğretim üyesi olduktan sonra akademisyenin niteliğini artırmak için maddi durumların iyileştirilmesine tamamen katılıyorum. Türkiye ölçeğinde zihni olarak en ağır iş yapılmasına karşın, akademisyenlik yapılan iş ve sorumluluk açısından en ucuz meslek türüne indirgenmiş durumdadır. Kuşkusuz bunun yapılabilmesi için, Türkiyede olmayan "bilim politikası" konusunda siyasî erkin yeni baştan düşünmesi gerekmektedir. Batı ülkelerinde "bilginin güç olduğu" öncülünden hareketle üniversiteler bilgi üretirken, siyasî erk bu bilgiyi tüketmektedir. Bir anlamda siyasî erk, üniversiteleri tüketilecek bilgi üretmeye mecbur etmektedir. Dolayısıyla da eğitime ciddi bir pay ayrılmaktadır. Bu yüzden devletimiz, eğer 2023 hülyalarını kuruyor, süper güç olmanın rüyalarını görüyorsa, üniversitelere gerekli özeni göstermesi ve kıymeti vermesi gerekmektedir. Bu da, öğretim üyelerinin maddi durumlarından başlayıp hüda-yi nabit boyutta seyreden; kim kime, dum duma dünyasından kurtularak, ciddi kriterlerin ve takiplerin yapıldığı, verim ve performans esasının tesis edildiği, çürümüş ve masa başında kotarılmış tüm yükseköğretim yönergelerini esaslı hale getirmek suretiyle yeni baştan inşa edilmiş bir üniversite modelini geliştirmeyle mümkün olacaktır.

Selahattin POLAT[*]

Bizim kültürümüzle batı kültürünün bir farkını bu toplantıda bir da müşahede etmiş bulunuyoruz. Biz, bütün toplantılarımızda sorunlarımızı tartışırken sürekli bizim dışımızdaki olumsuzluklardan bahsediyoruz. Batı'daysa, adam "bu sorunu çözmek için bana ne düşüyor" diye olaya yaklaşıyor. İşte en temel farklarımızdan birisi de bu.

Üniversitede ne sorun varsa çuvaldızı kendimize batırıp hocalar olarak ilk önce kendi sorumluluklarımıza odaklanmamız lazım. Olumsuzlukları öne çıkarmak ve bahaneler sıralamak, tabirimi mazur görün, minder dışına kaçmaktır diye düşünüyorum. Bizim üniversite sistemimizde her şeyin yetkilisi ve sorumlusu hocadır ve her olumsuzluğun altından hocalar çıktığı gibi, her olumlu gelişme de hocalardan başlamak durumundadır. Hocaların sorumluluklarını vurgulama babında şu sorulara dikkatinizi rica ediyorum:

[*]Prof. Dr., Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

* Bütün Anabilim Dallarını, Bölümleri, Fakülteyi, Üniversiteyi, YÖK'ü yöneten hocalar değil midir?! Bu programları yapan, sistemleri koyan her şeyi yapan hocalar değil midir?

* Üniversiteye öğrenciyi seçme sistemini koyan hocalar değil mi? ÖSYM yi idare eden kim? Bütün akademik sistemi yöneten YÖK' teki ve ÜAK'taki hocalar değil mi? Öğretim elemanı yetiştirmede, bütün kademelerde bunları seçen onaylayan biz değil miyiz? Bir sürü yeteneksiz ve ehliyetsiz akademisyeni profesörlüğe yükselten biz değil miyiz? Ondan sonra şikâyet etmeye ne hakkımız var?

* Yüksek Lisans ve Doktora'da her şeye karar veren tez danışmanları, bölüm başkanları ve enstitü yönetim kurullarındaki hocalar değil mi? YÖK arşivinde doktora demeye dokuz şahit isteyen bir sürü doktora tezini yaptıran ve jüri üyesi olarak yeterli bulan hocalar değil mi? Doktora, malumatı kaynaklardan toplayıp peş peşe dizip sonuna da sonuç diye bir özet yazmak mıdır? Danışmanı böyle yaptırdı diyelim, diğer jüri üyeleri, affedersiniz, süs bitkisi mi?

* Siyasetçileri, bürokratları, karar mercilerindeki kişileri de biz yetiştiriyoruz. Onlara o kültürü de biz veriyoruz. Bizim okullarımızdan mezun oluyorlar, milletvekili, bürokrat oluyorlar bu işlere karar veriyorlar. Bir arkadaşımız bu toprakların özelliği bu, bu topraktan bu çıkıyor diyor. Mecazı anlıyorum ama affınıza sığınarak söylüyorum, "Toprak" metaforu da bir tür bahane ve bilinçaltı sorumluluğu transfer etme mekanizması değil mi?

* Siyaset İlahiyatın açılmasına sıcak bakıyor diye rektörler altyapı ve hoca noksanlıklarına rağmen İlahiyat açmak için yarışmıyor mu? Kurulan İlahiyatlar hemen hoca almak, eğitime başlamak için yarışmıyor mu? Bırakın Lisans eğitimini hepsi de yetersiz kadrolarıyla Lisansüstü eğitim için YÖK'te sırada beklemiyor mu? Kendilerini suçlamıyorum ama dışarıdan mastır doktora yapmış yıllarca akademiden uzak durmuş kişileri kadrolarına almak için yarışan İlahiyat Dekanları ve hocaları bunu ne adına yapıyorlar? Bir an önce bütün düzeylerde eğitim faaliyetine geçebilmek için. Önce kadrolarımızı ve altyapımızı olgunlaştıralım, akademiden uzak kalmış arkadaşlarımızı akademi ile bütünleştirelim sonra eğitime başlarız diyen, eğitime başlamak için baskılar da olsa acele etmeyen Dekana rastladınız mı? Ya da varsa bile kaç kişi?

Bunları kim yapıyor? Hocalar yapıyor. 21 senedir doçentlik sınavlarında görev alıyorum. Son yıllarda doçentlik dosyaları gittikçe nitelik ve nicelik olarak zayıflamaya ve kan kaybetmeye devam ediyor. Çoğu doçentlik dosyası yardımcı doçentlik için bile yetersizken elemana ihtiyaç var gerekçesiyle başarılı sayılmıyor mu? Adayların çoğu alanıyla ilgili hiç bir şey okumamış. Başka işlerde çalışmış. Yrd. Doçent olarak üniversiteye intisap edeli iki sene olmuş doçentliğe başvurmuş. Dosyasının yeterliliği ile ilgili kimseye danışmamış, yazılarını kimseye okutmamış, hiçbir eleştiri almamış, ilk eleştirilerle sınavda karşılaşıyor. En azından Anabilim Dalı ve Bölüm Başkanları doçentliğe başvuracak adayların dosyalarını inceleyip olgunlaştırma geleneği oluşturamazlar mı? Bu geleneği yerleştirmiş bazı üniversitelerde biliyoruz ki genç akademisyenler hocalarının onayını almadan hiçbir akademik kadroya başvurmuyor. Gençler bunu aşırı vesayetçilik olarak algılayabilir ama sonuçta bunun faydası kendilerine dönecektir.

* Sınav, not ve sınıf geçme uygulamalarımız da evlere şenlik. Bu toplantıya gelmeden kısa bir sure önce Arapça hocalarına Hazırlık sınıflarında başarı nasıl diye sordum. Sınava katılan herkes geçti, sadece katılmayanlar kaldı cevabını aldım. Yani başarı %100. Ama bu öğrenciler birinci sınıfta hadis dersine gelince Arapçalarına bakıyorum içler acısı. Hocalara ve idarecilere, bunu niye böyle yapıyorsunuz, diye sorduğumda aldığım cevap şu: Bu öğrencilere hakkaniyetli gerçek sınav yaparsak her sene yığılan ve artan öğrenci sayısına ne mekânımız ne de hoca sayımız yetmez. YÖK sürekli bize danışmadan kontenjan artırıyor. Bu sene İlahiyatlara 16.000 kişi alınmış. Başka çaremiz yok diyorlar. Ben de diyorum ki biz doğru dürüst sınav yaparsak bu öğrenciler önceki sınıflardan edindiği geri bildirimlerle işi baştan ciddiye alacak ve Arapçayı öğrenmekten başka çaresi olmadığını anlayacak, hazırlıktan itibaren bir disipline girecek ona göre davranacak. Buna ayak uyduramayanlar da elenecek ve fazla zaman kaybetmeden kısa yoldan kendisine hayatta bir yol bulacak. Her gelene diploma verirseniz bu cahiller ordusu toplumun başına bela olmayacaklar mı? Bunun vebalini kaldırabilecek miyiz?

Öğrenci sayısı arttıkça hocalar sınavları test şekline döndürüyor. Zaten ortaöğretimde test çözerek gelmiş öğrencilerin işine geliyor bu. Fakat hocalarımızın çoğu test tekniğine dair hiçbir eğitim almadan veya bu konuda kendilerini geliştirmeden sorular hazırlıyorlar. Fakültelerimizdeki test soruları da son derece problemli. Bu konu bence

bilimsel incelemeye değer. Skandal hatta komedi denebilecek test soruları biliyorum.

Biz her kademede bu öğretim üyeliğinin ahlakını ve namusunu korumak zorundayız. Yaptığımız işin vebali altında titrememiz lazım. Pratik çözüm diye itirazlar duyuyorum. Bu nasıl itiraz? Çözüm zaten soruların içinde mündemiç değil mi? Hocaların kafa yapılarını ve davranışlarını değiştirmesi, hocalığa layık davranması.

Sönmez KUTLU[*]

Evet, ben de Mustafa Bey'e çok teşekkür ediyorum. Bu bilgilerin büyük bir kısmını biliyorduk, ama bu kadar sistemli olarak ilk defa dinledik. Bunlar oldukça ilgi çekiciydi. Tabi bir genelleneme de yapmamak lazım. Türkiye'deki eğitim siteminde, hiç akademisyen yetişmiyor demek yanlıştır. Tarihe bakarken de aynı yanlışa düşüyoruz.

İlhami Bey'in bu konudaki analizlerini ben çok genellemeci buldum. Bizim tarihimizde de çok güçlü İslâm bilginleri çıktı. Batı'nı yapay tasnifleriyle doğuda ve batı geleneğini ele alıp birini yüceltip birisini küçük düşürmeyi yanlış buluyorum. Fakat bana göre asıl sorun ilim anlayışımızda, hakikati tespit etme yöntemimizdedir. Eğer ders kitaplarında ve konuşmalarınızda hadisten söz ederken kaynak olarak Cami olarak değil de Sahih-i Buhari diye bahsetmeye başlarsanız, hadisler nass gibi algılanacaktır. Ebû Hanife'den veya bir başkasından İmam diye yücelterek söze başlarsanız, onlar yanılmaz otoriteler haline gelecektir. Öbür taraftan herhangi bir dini konuda bilgi verirken, fıkhın kaynaklarını dinî bilginin kaynakları olarak kitap, sünnet, icma ve kıyası sayarsanız, kişilerin bireysel düşünceye, akla ve akıl yürütmeye sayı duyması mümkün değil. Bireyi ön plana çıkarmamız lazım. İslâm düşüncesinde bu iki şey hep mücadele etti, yani bir tarafta bireyi ve ilmî zihniyeti öne çıkaran, ilme ilmi şerif diyenler var. Diğer tarafta ilim deyince hadisi ve tefsiri anlayan, hadise hadisi şerif diyenler var. İlmi şerifi biz hadise hapseder veya bir takım şahsiyetlere mahkûm edersek, özgür düşüncenin önünü kesmiş oluruz ve gen dimağları iğdiş etmiş oluruz.

Bir önek vermek istiyorum. Derslerimden birinde, mezhebî metinleri kutsallaştırılması sorununu tartışırken, 3. veya 4. Sınıftaki Nur-

[*]Prof. Dr., Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

cu bir öğrencim kalktı ve dedi ki hocam ben Kur'ân'ı anlayamam. Ancak Risale-i Nur'un izahları, yani "Bediüzzaman Said Nursi" 'nin açıklamalarıyla anlayabilirim. Dedim ki seninle bir deney yapacağız. Benim odaya gideceğiz. Risale-i Nur'dan Sözler kitabından ve Kur'ân'dan rastgele bir sayfa açacağız. Her ikisini okuyacaksın ve bana ne demek istediklerini anlatacaksın. Hangisini daha iyi anladığına bakacağız. Her ikisinden birer sayfa açtık. Okudu ve bana açıklamaya çalıştı. Tabi ki Kur'ân'ı daha iyi anlamışı ve bana daha iyi açıklamıştı. Sözler'e gelince, onun ağdalı ve terkiplere dolu dilini anlayamadı ve açıklayamadı. Ona dedim ki, bu iddiandan vazgeç ve bunu başka bir yerde sakın söyleme. Kur'ân'ı okumaya ve onu anlamaya çalış.

Karşı karşıya olduğumuz sorunlardan birisi de, zihniyet sorunudur. Liseden beri öğrenciler hep bilgi yüklü yetiştiriliyor. Pek çok seçenekten sadece birini seçebiliyor. Başka bir seçenek üretemiyor. Tecessüs ruhu yok edilmiş olarak geliyor. Bu çocukları ayrıca etkiliyor. Onun için asıl sorun zihniyet sorunu diyorum. İmam-Hatip Liselerinde bazı çevreler, öğrencileri felsefe ve kelama karşı olumsuz duygularla ve hatta düşmanca duygularla yetiştiriliyorlar.

Din Bilimleri ve Sosyal bilimlere karşı da bir aksülamel olduğunu görüyorum. Bunu yenmedikçe biz iyi bir akademisyen ve iyi bir bilim adamı yetiştiremeyiz. Şu anda öğretmenler imam-hatiplerde Ankara İlahiyat'a gelmesin diye aleyhte propaganda yapıyorlar. Ankara İlahiyat, akılcı imiş, Sünnet inkârcısı imiş şeklinde. Maalesef son zamanlarda bireysellik üzerinde ve akılcılık üzerinde büyük bir kuşatma ile karşı karşıyayız. Bu sorunları çözebilmek için en zeki öğrencileri almak zorundayız. Yani birinci sınavla değil, ikinci sınavla öğrenci almalıyız. Ondan sonra eğitimin ilk aşamasından itibaren onlardaki tecessüs yeteneğini ve araştırma merakını geliştirmeliyiz. Bu da olar özel ilgilenmekle olur.

Burada bir gerçeği gözden kaçırmamamız gerekir. Ne kadar ilgilenirseniz ilgilenin bütün İlahiyat öğrencilerini, akademisyen veya bir numara bilim adamı yapmak mümkün değildir. Ancak ilim adamı yetiştirmek istiyorsak, üniversite eğitimini hem lisans düzeyinde hem yüksek lisans düzeyinde kesinlikle birlikte planlamalıyız. Lisans eğitimini ciddiye almalıyız. İlahiyat müfredatı ve on dört haftalık içeriği de ortak hazırlanmalıdır.

Tedahüller olmamalıdır. Hazırlanan içerikler yılbaşında öğrenciye ilan edilmeli ve buna uyulmalıdır. Bu Yüksek Lisans ve Doktora programlarında da uygulanmalıdır. Yani bir din eğitimcisiyle bir felsefeci, derslerinin içeriklerini ortak planlamalı. Başka alanlara tedahüller ve müdahelelere son verilmelidir. Hele Yüksek Lisan ve Doktorada, öğrenciler istismar ediliyor. Kendi öğrencisini, belli bir bilim dalına mahkûm ediyor. Bana bazı öğrenciler, ders almak istiyor. Ama resmi olmayan yolla almak zorunda kalıyor. Çünkü kendi bölümündeki hocalar başka bölümlerden ders almalarını istemiyor.

Yüksek lisansta ve doktorada 14 haftalık içeriği ilan edip uygulamak istedim. Öğrenci dışarıdan geldiği için mümkün olmadı. Bir hafta geliyor üç hafta gelmiyor. Hazırlamamın da bir anlamı kalmıyor. Ama bunu uygulamanın alt yapısı ve ortamı mutlaka hazırlanmalıdır. Mesela dışarıdan doktora yapan öğrenciye tam doktora değil de part-time doktora ünvanı vermeliyiz ve akademisyenliğe müsaade etmemeliyiz. Bu ünvanı alan kişi, onu sadece kendi alanında kullanabilir. Tabiî sorunun öğretim üyesi boyutu da var. Son on yılda açılan İlahiyat Fakülteleri'ne, dışarıdan içeriden ne kadar doktoralı varsa hepsi doldurudu. Bunun olumsuz tesirlerini on sene sonra göreceğiz. Akademik kadro için gerekli şartlar, siyasete ve cemaate kurban edildi.

YÖK'ün Doktora programı açabilmek için bir Anabilim Dalı'nda 5 öğretim üyesi şartı koyması ve bunu yeni kurulan Üniversiteler için bir bölümde değil yıllarca doktora eğitimi vermiş kurumsallaşmış Üniversiteler ve Fakültelerdeki Anabilim Dalları için uygulamaya kalkması, oldukça yanlış ve kötüye kullanılan bir uygulamaya dönüşmüştür. Dünyanın hiçbir yerinde doktora beş kişiyle yapılmaz. Bölümde başka dallardan belli oranda ders alması şartı konulabilir.

Taşrada yeni açılan bir üniversitede bölüme uygulanması gereken şart, eski üniversitelerde anabilim dallarına uygulandı. Bu sebeple 60 yıldır İslâm Mezhepleri Tarihi alanında doktora yaptıran Ankara İlahiyat'ta İslâm Mezhepleri Tarihi Anabilim Dalı, dört kişilik öğretim üyesi kadrosuyla doktora programı açamaz hale geldi. Çünkü beş kişi şartını sağlamıyordu. Ama öbür tarafta Temel İslâm Bilimleri her Anabilim Dalı'ndan bir kişi toplayıp doktora programı açtı. Benim öğrencim İslâm Mezhepleri Tarihi alanında iki elemanı olan Sivas İlahiyat'ta bu şekilde açılan bir doktora programına kaydolmak zorunda kaldı.

Doktora tezi, konunun uzmanı olan bir hocayla yapılır. Doktorada şu şu bölümlerden ders alma zorunluluğu getirebilirsiniz. Ama bir anabilim dalında beş kişi şartı getirmek dünyada gelişmiş üniversitelerden bihaber olmak anlamına gelir. Doktora düzeyinde de on dört haftalığı lisansta olduğu gibi öğrenciye ilan etmek gerekir.

Öğrencinin araştırma yapmasına zaman ve fırsat tanımak gerekir. Ayrıca bir öğretim üyesi için doktora danışmanlığı konusunda sınır koyak gerekir. Bir hocanın üzerinde on tane yirmi tane doktora danışmanlığı olamaz. Bir üniversite hocası nasıl yirmi tane doktora danışmanlığı yapabilir. Şu anda üniversitelerimizde akademik araştırma ve akademisyen yetiştirme sitemi dumura uğramıştır. Bu sorunları çözmek durumundayız. Bunun için İlahiyatlarda bir programın uygulanması için gerekli şartlar, yani öğrenci sayısını, öğretim üyesine düşen miktarı, kriterleri, ortamı, fizikî ortamın ölçütlerini belirlemek gerekir. Yeterli öğretim elemanı olan ve kampus ortamı olan büyük üniversitelerde doktora ve mastır öğretimine müsaade etmek lazım. Halbuki henüz açılmış bir Fakülte, mastır ve doktora programı açıyor.

Süleyman AKYÜREK[*]

Üniversitede görev yapan öğretim üyelerinin görevini temelde ikiye ayırabiliriz. Bir tanesi alanı ile ilgili bilgi üretme/araştırma yapma, bir diğeri de ürettiği bilgileri muhatapları /öğrenci vb. ile paylaşma. Bunu araştırma ve eğitim görevi diye de ifade edebiliriz. Eğitim görevini öğretmenlik becerileri ile yürütmektedir. Günümüzdeki uygulama ile öğretim üyelerinin unvan değişiklikleri araştırma görevi ile bağlantılı olmaktadır. Oysa onun eğitim-öğretim işine dair becerileri dikkate alınmamaktadır. Eğer öğretim üyesi, eğitim-öğretim becerisini geliştirmemiş ise buna ait becerilerini doktorayı bitirip öğretim üyesi olarak atanınca uygulamada kazanmaya çalışmakta, bu da el yordamı ile olmaktadır.

Belli ünvanlar alındıktan sonra da artık "yetişmişlik ve hoca olma" anlayışı ile gerek araştırma gerekse eğitim-öğretim becerileri konusunda kendini yenileme ihtiyacı duyulmamaktadır. Bu anlamda MEB ve DİB de yaygın olarak kullanılan hizmetiçi eğitim uygulamaları üniversitelerde kullanılmamakta, öğretim üyesinin hizmet içi eğitime

[*]Prof. Dr., Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

ihtiyacı olmadığı gibi bir kabul yerleşmektedir. Oysa gerek araştırma/bilgi üretme gerekse eğitim-öğretim görevi ile bağlantılı yeni gelişmelerden ve kazanılması gereken becerilerden haberdar olmak bir ihtiyaçtır. Öğretim üyeleri arasında bilgi ve beceri paylaşımına katkı sağlayacak, hizmetiçi eğitimin önünü açacak paylaşımlara ihtiyaç duyulmaktadır. Öğretim üyeleri birbirlerinin ürettiği bilgileri ve eğitim-tecrübelerini paylaşmalı ve değerlendirebilmelidir. Bu çerçevede tartışma ve paylaşım oturumları düzenlenebilir.

Talip TÜRCAN[*]

Hocalarımı dinliyorum, benim gördüğüm şey şu. Modern dönemde biz hep aynı şekilde karşılıklı tartıştık. Mesela Sönmez hocam akıl meselesini çok vurguladı. Bizim tarihimize aklın ne zaman girdiği bellidir. Re'yden ne zaman akla geçtik bu yeterince araştırılmış bir şey de değildir.

X: Kur'ân'la girmiştir hocam

Talip TÜRCAN: Hocam, siz Kur'ân'ı çok modern okuyorsunuz. Çok tartışmayalım ama gerçekten Kur'ân yeni inmiş, bugün size hitap ediyor gibi okuyorsunuz. Şöyle söyleyeyim. Bizim yöntem sorunumuz var. Bir tarafta metinlerimiz var, diğer tarafta hayat var. Bakın ben iyi bir çalışma yaptığımı düşünüyorum. Usûlcülerin bu meseleye bakışını maslahat, amaç, norm vs. inceledim, bir tespit yaptım. Bizim usûlcüler büyük adamlar ve sorunun farkındalar. Fakat bir yerde durma ihtiyacı hissediyorlar. Aslında diyorsunuz ki yürüttükleri akılbunları şu noktaya getirmesi lazım. Sönmez hocam gibi konuşmaları lazım, diyorsunuz. Ama orada duruyorlar. Durmalarının sebebi şu: dinler gelenekleriyle yaşar, aksi takdirde siz yeniden metin, yeniden din inşa edersiniz. Bu ciddi bir sorun. Şöyle ya da böyle tercih yaparak söylemiyorum. Siz böyle davrandığınız zaman bütün herkes, bütün akademisyenler, hatta bütün İlahiyatçılar, sahadakiler Sönmez hocam gibi davranmaya başlayınca ortada din kalmaz. Şeriat diye bir şey kalmıyor. Bu çok ciddi bir sorun.

X: Yalnız Talip Bey orada bir şeyi açıklamak istiyorum. Geleneği güncellemediğimiz takdirde geleneksiz kalmak tehlikesinin...

---

[*]Prof. Dr., Süleyman DemirelÜniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

Talip TÜRCAN: Hocam, şimdi ona bir örnek vereceğim. Geleneği güncellemek çok zor bir şeydir. Yani geleneği güncellemekle kastettiğimiz Kitâb ve Sünnet'e yeni anlamlar giydirmek, onları başkalaştırmak, dönüştürmek anlamına geliyor maalesef. Bunun dengeli bir yolunu İslâm ümmeti bulamamış, kıyamete kadar da bulabilecek mi, emin değilim. Bu çok ciddi bir yöntem sorunu hocam. Biz bu noktalarda başarılı olamadık maalesef. Fıkıhtan örnek vereyim: Mesela Murtaza hocam dedi ki "Mecelle'yi hazırladılar". Mecelle, gelenekle modernizm arasında bocaladı ve geleneğe, Hanefi mezhebine daha yakın durdu. Aslında yine kazuistiktir Mecelle; soyut değildir. Halbuki Batılılar bunu altmış- yetmiş sene öncesinde denemişlerdi Prusya'da. Baktılardı ki kazuistik yöntem iş görmüyor, soyut yönteme geçtiler. Yani sosyal ilişkiler o kadar karmaşık hale gelmiş ki tek tek çözemiyorsunuz. Soyut yöntem aslında adaletten tavizdir. Dediler ki tümel önermeler şeklinde kanunlar va'z edelim, hâkimler olayları birbirine benzetip bunun altına soksunlar. Mecelle tastir edildikten hemen sonra ta'dil komisyonları başladı. Elli sene çalıştı. Yani Mecelle bir bütün olarak hiç uygulanamadı. Demek istediğim şey, hayat çok hızlı değişti ve değişiyor.

Günümüzde daha hızlı değişiyor. Bir tarafta metinler var statik ve biz bunlar arasında anlamlı irtibatlar kuracak yöntemlere sahip değiliz hocam. Sahiden bunu çalışalım. Ben akıl demeyelim, demiyorum. Re'y demeyelim demiyorum. Bunların hepsine evet diyorum da, bunun bir ölçüsünün olması lazım. Zaten biz İlahiyatçılar herbirimiz kendi cephemizden bakıyoruz. Bunun üzerine derinlemesine filozoflar yetiştiremedik, kavramsal analizler yapamadık. Batıyla bizim farkımız nedir ilim geleneğinde? Büyük âlimlerimiz yetişmiş. Dün de söyledim. Belli kavramların mahiyet analizini de yapmamışız. Bizim kitaplarımızda bunların tanımları olmaz. Çünkü verili sayılıyor. Gelenekte bu zaten var biçiminde bakıyoruz. Bir kere bunu söyleyelim. Somut meseleler ile ilgili birkaç şey söylemek istiyorum.

X: Bu hızlı değişimin getirdiği hazırlıksız yakalanma, gafil avlanma durumumuzu göz ardı etmeyelim.

Talip TÜRCAN: Hocam size bir örnek daha vereyim, izin verirseniz. Mesela fıkıh usûlünde kıyas diye bir yöntem var, değil mi? Kıyas temsildir, analojidir. Mantıktaki kıyas demek değildir. Bu farklı bir şeydir. İki somutun birbirine benzetilmesidir. Fıkıhtaki kıyas iki so-

mutu birleştirir. Hocamdan örnek veriyorum. Mesele biz bu kıyas yöntemiyle modern zamanda herhangi bir ictihad yapamadık. Yapmamız da mümkün değil. Sadece onu söylemek istiyorum farkı anlaşılsın, sorunumuz anlaşılsın diye.

Şimdi gelelim bu master- doktora meselemize. Yeni İlahiyatlar açılınca, Diyanet'ten ve Millî Eğitim'den çok fazla sayıda doktoralı eleman geçti buralara. Hatta bazı dekanlar Diyanet'ten eleman alma yoluna gittiler. Bunu kendileri için bir misyon kabul ettiler. Halbuki, hocam da söyledi, biz bunların bir kısmını gariban, yazık bu kadar uğraştı, bu kadar yıl emek verdi, para harcadı, doktor edelim, diye doktor etmiştik. Bunlar geldiler, şimdi büyük hocalar oldular. Doktora öğrencisi yetiştirmeye başlayacaklar yakında. Ben size bir dekandan örnek vereyim. Biz Isparta'da dekanlar toplantısı yapmıştık; bölge toplantısı. Dekanlardan biriz söz aldı toplantıyı yöneten YÖK üyesi hocamızdan. "Hocam, Ben Isparta'nın Terminal Camiinde akşam namazı kıldırdım, bir aşır okudum. Cemaat boynuma sarıldı. Niye? Bir dekan aşır okur muymuş, dedi'" dedi. Bu biraz abartılı geldi bana ama. Sonra da "bulunduğum ilde hocam, ziyaret etmedik, vaaz vermedik cami bırakmadım" dedi. Böyle baktığımız zaman bu hocanın mesela master öğrencisi yetiştirme, doktora öğrencisi yetiştirme, akıl, ma'kul, re'y vs. bunlarla bir ilgisinin olmayacağı anlaşılıyor. Çünkü misyon olarak şöyle görüyor: Ben öyle öğrenciler yetiştireyim ki bunlar gitsinler çok güzel vaaz etsinler, güzel aşır okusunlar, tamam. İlahiyatçının misyonu bundan ibarettir. Halbuki ümmetin çok ciddi sorunları var.

X: Onu yapmayan ne yapıyor hocam?

Talip TÜRCAN: Bunu yapmayan da bir şey yapmıyor olabilir. Fakat bu da bir şey değil hocam. Niye biliyor musunuz? Bunlar bizim zaten vazgeçemeyeceğimiz görevler. Öğrencilerimiz bunları zaten yapacaklar. Ama bakın İlahiyat hocaları işin kolayına kaçtılar. Belli cemaatlere mensuplar zaten. Gidiyorlar oralarda taltif görüyorlar, itibar görüyorlar. Bilimsel çalışma yapmak zor hocam. Mesela, bu kadar İlahiyatçı var, sayı çoğaldı ama fakülte dergilerini çıkartamıyoruz. Burada bir sorun yok mu? Gelenlere de bir bakın Allah aşkına, bunlar makale mi değil mi, yazı mı değil mi, diye. Bir ara İslâmiyât'lar, İslâmî Araştırmalar falan vardı, bir heyecan, bir canlılık vardı. Bunlar öldü hocam. Teşekkür ederim.

03 Haziran 2014 Salı

BEŞİNCİ OTURUM

(14.00-15.30)

Başkan: **Prof. Dr. Cemal TOSUN**

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

4. Tebliğ: **İlahiyat Fakülteleri'nin Eğitim Anlayışı Nasıl Olmalıdır?**

Prof. Dr. Recai DOĞAN

Ankara Üniversitesi

BEŞİNCİ TEBLİĞ

İLAHİYAT FAKÜLTELERİNİN EĞİTİM ANLAYIŞI NASIL OLMALIDIR?

Recai DOĞAN[*]

"İlahiyat Fakültesi Nasıl Olmalıdır?

...İlahiyat Fakültesinde öğretilecek derslerin projesini düzenleyen müderrislerin, toplumun menfaati adına, tevhid-i tedrisat zaruretinden başka bir toplumsal zorunluluk hissetmedikleri, projenin düzenleme şeklinden anlaşılmaktadır. Gönül isterdi ki, tevhid-i tedrisat lüzûmu ile beraber dinî ihtiyaçlarımızın tatmini lüzûmu da hissedilmiş bulunsun. Dinî ihtiyaçları dinî mütehassıslar tatmin eder. Dinî mütehassıslar dinî ilimleri tahsil ile yetişebilir. Diğer ilimler gibi dinî ilimlerin de tâli ve âli kısımları vardır... Düzenlenen projede dinî ilimlerin ne tâli ne de âli kısımlarına rast gelmedik. Rast gelebileceğimiz dersler, dinî gaye ile ancak ikinci derecede bir surette alakadar bulunan ilimlerin tarihleridir. Âli ilimlerden yalnız tefsir ve hadis derslerinin kabul edildiği görülüyorsa da basit matematik bilgisine sahip olmayan bir talebeye cebir okutmak ne derece imkânsız ise dinî ilimlerin başlangıcını tahsil etmeyen bir talebeye, tefsir ve hadis okutmak da aynı derecede imkânsızdır. Projenin kabul ettiği bu esaslara uygun hareket edildiği takdirde dinî ihtiyaçlarımızı tatmin edecek mütehassıslar yetişemeyeceğinde katiyen tereddüt etmemeliyiz... Fakat dinî ilimlerin ne tâli ne de âli kısımlarını ihtiva etmeyen İlahiyat Fakültesinde dinî mütehassıslar değil, dinî mukallitler bile yetiştiremeyiz. Camilerin imam ve hatipleri dinî ihtiyaçlarımızın giderilmesine yeterli gelecek ise, bunların üstünde müderrisler, vaizler, müftüler gibi ihtisas sahiplerine ihtiyacımız olmayacaksa, İlahiyat Fakültesinin tesisi de hikmetsiz ve lüzûmsuz olur. Eğer dinî mütehassıslar da dinî ihtiyaçların sınırları içerisinde ise projenin tedrisat hududunu

[*] Prof. Dr., Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

dinî ihtiyaçlarımızın sınırlarına uygun olarak genişletmek mecburiyeti karşısındayız..." (Yahya Afif, 1340: 354-355.)

1. Giriş

İslâm dünyasında yüksek din eğitim ve öğretimi farklı açılardan hemen her dönemde tartışılagelmiş bir meseledir. Özellikle kuruluşundan itibaren yüksek din eğitim ve öğretiminin yapıldığı kurumlar olan medreselerdeki eğitim anlayışındaki bozulmayla tartışmalar yoğunlaşmıştır. Çeşitli dönemlerde hazırlanan layıhalarda bu durum eleştirilmiş ve neler yapılabileceği üzerinde durulmuştur.

Tevhid-i Tedrisat Kanunu'yla (Öğretim Birliği Kanunu) genelde bütün kademeleriyle eğitim sistemi özelde ise din eğitim ve öğretimi/yüksek din eğitimi ve öğretimi alanındaki uygulamalar yeni girilen kültür alanı içinde -eskinin bir devamı olarak- farklı perspektiflerle tartışılmaya devam etmiştir. Son zamanlarda da İlahiyat fakülteleri ile ilgili tartışmalar 2013 yılının Ağustos ayında YÖK'ün İlahiyat müfredatına müdahalesi, Nisan 2014 yılında ise İlköğretim Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Bölümlerine öğrenci alımının durdurulması kararı üzerine eskisine oranla yeniden daha yoğun tartışılmaya başlanmıştır.

Aslında devletin çeşitli kurumlarının İlahiyat fakültelerine yeni bir şekil kazandırma girişimleri yeni değildir. Görünen o ki, İlahiyat fakültelerine yönelik bu tür müdahaleler ilk olmadığı gibi son da olmayacaktır. Geçici tedbir ve önerilerle yapısı sürekli irdelenen İlahiyatın pedagojik ve entelektüel kronolojisi incelendiğinde devletle Müslümanlar arasındaki anlaşmaların ayrıcalıklı statüye sahip belli başlı kurumların temelli bir analizi, köklü bir eleştirel katkıya açık bir şekilde inşa edildiği söylenebilir. Geçmişte İlahiyat alanına yönelik müdahaleler genelde laiklik savunucularından gelirken bu defa dindarlığı muhafazakâr bir retorik içinde temellendiren bir yönelimden gelmektedir.[1] Bu yönelim, günlük hayatta ortaya çıkan ve genel geçer ölçekte sekülerleşmeyle sonuçlanan yapısal değişimlerin sebebini İlahiyat alanı olarak görmekte, bu alandan beslenen egemen dilin kırılmasıyla dindar bir nesil yetiştirilebileceğini ümit etmektedir. Yine bu yönelime/perspektife göre İlahiyat kendi içinde ürettiği çoğulcu bakış açıla-

[1]Necdet Subaşı, 2013, http://serdargunes.wordpress.com/2013/09/06/yeni-ilahiyat-mufredati-ve-tepkiler/ erişim tarihi: 10.05.1024.

rıyla aslında din alanını tahrif etmektedir. Buna bağlı olarak geleneksel format içinde sunulabilecek ideal bir dindar prototipine bu disiplinlerle ulaşmak mümkün olamamaktadır.

Esasen İlahiyat alanı ile ilgili bu tür müdahalelere imkân veren, toplumun hemen her kesiminde egemen olan İlahiyatın ilmi ve toplumsal bir gereklilik değil, siyasî bir lütuf olduğuna dolayısıyla İlahiyatçıların da saygın bir meslek erbabı olarak görülmemelerine ilişkin sorunlu "İlahiyat ve İlahiyatçı algı"sıdır. İlahiyat alanına ve İlahiyatçılara yönelik siyasî bakış güncel politik önceliklere bağlı olarak değişse de, bu algı değişmemektedir. Bu durum, İlahiyat alanını lütuf sahiplerinin her türlü müdahalesine açık hale getirmektedir. Dolayısıyla gerek İlahiyat alanına ilişkin yeni müdahaleleri yapanlara atfedilen "eski müfredatla ancak modernist yetişir" gerekse tepkilerin bir çoğunda yer alan "Yeni müfredatla ancak selefi yetişir" argümanı, İlahiyatın pratik ve pragmatik değerine, buna bağlı olarak da İlahiyat eğitim ve öğretiminin amacına ilişkin aynı şuur altını yansıtmaktadır.

Son tahlilde bir taraftan İlahiyatla ilgili tartışmaların günlük pratik ilgiler etrafında ortaya çıkardığı saflaşmaların geliştirici ve ihyacı bir bakış açısından beslenmediği diğer taraftan ise İlahiyat alanına yönelik bir adım atılması gerektiği de açıktır. Bu tür krizleri aşmanın yolu, İlahiyatların toplumsal ve bilimsel meşruiyetlerinin sorgulanmasıdır.[2]

Dolayısıyla son iki yıldır eskiye oranla daha çok gündeme gelen İlahiyat ile ilgili aşağıdaki türden soruların cevaplandırılması gerekir: İlahiyat fakülteleri toplumsal bir ihtiyaç mıdır? Bu ihtiyacın karşılanması için doğru adres üniversite midir? İlahiyat bir bilim midir? Bilim ise üniversite içindeki diğer bilim dallarının boş bıraktığı hangi alanı doldurmaktadır? İlahiyat fakülteleri bilgi üreten kurumlar mıdır? Yoksa şimdiye kadar üretilmiş ve günümüze taşınmış bilgilerin insanlara aktarılmasına hizmet eden kurumlar mıdır? Yoksa İlahiyatlar meslek elemanı yetiştiren kurumlar mıdır? İlahiyatlar nasıl bir ufka sahiptirler? İlahiyatlar hangi donanım ve yeterlik profilini hedeflemektedir? Bu hedefe ulaşabilmenin ölçütleri nelerdir?[3]

---

[2] Ömer Özsoy, 2013, http://serdargunes.wordpress erişim tarihi: 10.05.1013.
[3]http://serdargunes.wordpress erişim tarihi: 10.05.2014.

Aslında "İlahiyat Fakülteleri'nde eğitim anlayışı nasıl olmalıdır?" sorusu çok geniş çerçevede, İlahiyat, fakülte, bilim, eğitim, anlayış/paradigma/felsefe, eğitim anlayışı/paradigması/felsefesi gibi kavramların analiz edilmesi ve sentezlenmesi ile elde edilebilecek geniş bir çalışmayı gerektirir. Bu kavramlar ve aralarındaki ilişki belirlenmedikçe yukarıdaki soruya verilebilecek cevaplar günceli kotaran ivedi ve pragmatik yanıtlar olur. Örneğin, İlahiyat tedrisatının nasıl olması gerektiği meselesi, 'İlahiyat'ın, teknik bir terim olarak ne anlama geldiği konusundan bağımsız ele alınamayacak bir konudur.

İlahiyat eğitim ve öğretiminin nasıl olması gerektiği konusunda fikir beyan edenlerin ilk önce İlahiyattan ne anladığını, bu terimi nasıl tanımladığını ortaya koyması gerekir. Çünkü İlahiyat kavramı üzerinde dahi bir kavram kargaşası vardır. Kavramı bazıları İlahiyat "evren, tabiat, insan, tarih ve toplum gibi temel meseleleri Allah'ın ve vahyin kabulüne dayalı olarak anlama, yorumlama ve açıklama çabası"[4] olarak tanımlarken bazıları ise felsefenin ana konularında biri olan metafizik bağlamında kullanmakta ve tarif etmektedir. İlahiyat Fakültesi son sınıf öğrencilerine "İlahiyat'ın anlamı nedir?" diye sorulduğunda, öğrencilerin öğrenim gördükleri fakültenin –hatta bazı öğretim üyelerinin- hangi bilimi konu ettiği, diğer bilimler içindeki yerinin ne olduğu konusunda tam bir kafa karışıklığı içerisinde olduğu görülür.

İlahiyat'ın mahiyetinin ne anlama geldiğini kavramak için bu terimi felsefî düşüncelerinin odağına yerleştiren Farabî ve İbn Sînâ gibi filozofların tartışmalarına bakılması gerekir. İbn Sînâ biyografisinde Aristo'nun, sonradan "Metafizik" olarak adlandırılan, kitabını kırk defa okuduğunu, neredeyse ezberlediğini, bu kitaptaki çelişkinin ne olduğunu ancak, Farabî'nin "Aristo Metafiziğinin Amaçları" başlıklı küçük risalesini okuduğunda anladığını söyler. İbn Sînâ'nın Aristo metafiziğinde gördüğü çelişki neydi? O, bu konuda nasıl bir çözüm önerisi ortaya koydu? Onun metafizik hakkındaki görüşleri Batı ve İslâm düşüncesinde nasıl bir köklü değişime neden oldu?

Aristo'ya göre, her bilimin ele aldığı bir konusu olmalıdır; her bilim ele aldığı konusu itibariyle diğer bilimlerden ayrışır. Yine ona göre, bir bilimin dayandığı ilkeleri (mebadi), tartıştığı sorunları (mesail) ve elde etmeye çalıştığı amaçları (metalib) olmalıdır. Bu temel

[4] Ömer Özsoy, 2013,http://serdargunes.wordpress erişim tarihi: 10.05.2013.

ilkeler ışığında metafiziğe baktığımıza zaman bu bilimin konusu nedir? Aristo'ya göre, metafizik/ilk felsefe/felsefe-i ula, varlık olması bakımından varlığı ve aynı zamanda Tanrı'yı konu eden bir bilimdir. Metafizik, varlık olması bakımından varlığı konu ettiği için ontolojik, Tanrı'yı konu ettiği için de teolojik bir bilimdir. İbn Sînâ'ya göre, Aristo'nun metafizik anlayışında tam da burada sorun ortaya çıkmaktadır.

Metafizik hem varlık olması bakımından varlığı hem de Tanrı'yı konu ediyorsa, aynı bilimde ontolojinin tümelliği ve teolojinin tikelliği nasıl bağdaştırılacaktır? Yine Aristo'ya göre, her bilimin bir konusu vardır; ancak hiçbir bilim kendi konusunun varlığını kendisi ispatlayamaz. Söz gelimi tıp bilimi, hastalanması ve iyileşmesi bakımından insan bedenini konu eder, ancak hiçbir tıpçı insan bedenin kökenini araştırmaz. Buna göre, eğer metafizik Tanrı'yı da konu ediyorsa, bu bilim Tanrı'nın bilgisini nereden elde etmiştir? Bu sorular geç dönem İslâm düşüncesinde olduğu gibi, 12. yüzyılda İbn Sînâ'nın *eş-Şifa*'sının Toledo'da tercüme edilmesinden sonra batı geleneğinde tartışılan en temel sorunlar arasında yer almıştır. Modern felsefede Heidegger'in batı metafiziğine yönelik eleştirileri de temelde bu sorun ile alakalıdır.

İbn Sînâ'ya göre, metafizik, yani *İlahiyat*, Tanrı'nın varlığını konu etmez; İlahiyat'ın konusu varlık olması bakımından varlıktır; İlahiyat'ın amacı ise, Tanrı'nın varlığını ispatlamaktır. Ona göre İlahiyat konusu itibariyle ontolojik, amacı bakımından teolojik, yani ontoteolojik bir bilimdir. İbn Sînâ'nın sisteminde dinî ilim-dünyevi ilim tarzında bir ikilem asla söz konusu değildir; ona göre, bilimler, teorik ve pratik bilimler olarak sınıflandırılmalıdır. Buna göre daha açık bir tanım yapmak gerekirse, *İlahiyat, varlık olması bakımından varlığı konu eden, Zorunlu Varlık'ı kanıtlamayı amaç edinen teorik bir bilimdir.* Bu tanım dikkate alındığında bir düşünürün İlahiyatçı mı yoksa teolog mu olduğu Tanrı'yı bir konu olarak baştan kabul edip etmediğine bakılarak anlaşılabilir. Sözgelimi, St Thomas Aquinas Tanrı'yı metafiziğin konusu olarak kabul ettiği için teolog'dur; buna karşılık İbn Sînâ'nın pozisyonunu benimseyen, ontoloji ile teolojinin sınırını net biçimde ayıran Duns Scotus ve Francisco Suarez birer filozoftur. Esasen Batı felsefesinin skolastik düşünceden modern felsefeye doğru evrimi Avicenna Latinus'un ontoloji-teoloji ilişkisi bağlamında serdettiği görüşlerinin doğru anlaşılmasına paralel gelişen bir süreç olarak okunabilir.

İbn Sînâ'nın İlahiyat bilimi hakkındaki görüşleri özellikle geç dönem İslâm düşüncesinde üretilen metinlerinin organizyonunda doğrudan belirleyici olmuştur. Klasik dönemde üniversitelerde okutulan kelam metinlerinde teolojik meselelerden önce, *Genel Konular* (el-Umûru'l-Âmme) başlığı altında varlık, mahiyet, nedensellik vb. ontolojik sorunlar ele alınmıştır. Bu metinleri okuyan bir öğrencinin, Tanrı'nın varlığı, sıfatları, nübüvvet ve mead gibi teolojik meselelerden önce yukarıda sayılan temel ontolojik sorunlar hakkında bilgi sahibi olması gerekiyordu.

Yukarıdaki 'İlahiyat" terimi ile ilgili kısa açıklamalardan dahi İlahiyat Fakültesinin amacından derslerin içeriklerine kadar birçok belirlemelerde bulunulabilir. Örneğin, bu açıklamalara göre günümüz İlahiyat öğretiminde öğrencilerin *Temel İslâm Bilimleri* başlığı altında toplanan, hadis, fıkıh, tefsir vb. derslerden önce, felsefe, kelam, mantık, sosyoloji ve psikoloji gibi dersleri alması bilimsel açıdan daha doğru bir uygulama olduğu düşünülebilir. Felsefe ve kelamdaki, akıl-iman, vahiy, ulûhiyet, nübüvvet, vb. tartışmalarından haberdar olan bir öğrenci, Tefsir dersinde Kur'ân'ın tarihselliği gibi bir meseleyle karşılaştığında bu sorunun Tanrı'nın bilgisi, ezeliliği ve mükemmelliği ekseninde ele alınması gereken çok yönlü bir problem olduğunu kavrayacaktır. Benzer biçimde Hıristiyanlıkta ulûhiyet ile nübüvvet arasındaki sınırın kaybolduğunu bilen bir öğrenci, Hadis dersinde Hz. Peygamberin hayatını, söz ve fillerini öğrenirken peygamberi sevmekle, kutsamak arasındaki sınırın niçin önemli olduğunu da fark edecektir. Ayrıca, İlahiyat müfredatında klasik Arapça'nın yanı sıra Latince ve Yunanca gibi derslere yer verilmesi gerektiği dahi savunulabilir.

'İlahiyat" kavramı ile ilgili yapılan yukarıdaki küçük değerlendirme gibi üniversite, fakülte, eğitim, eğitim felsefesi vb. terimlerle ilgili de geniş analizlerin yapılması gerekir. Bunlardan hareketle de İlahiyat eğitiminin nasıl olması gerektiği üzerinde bir bakış açısı geliştirilebilir.

İlahiyatlardaki akademik yapılanma, amaçları açısından İlahiyat Fakülteleri vb. konular diğer oturumlarda ele alınacağından "İlahiyat Fakülteleri'ndeki Eğitim Anlayışı Nasıl Olmalıdır?" sorusunun cevabının denendiği bu tebliğde ilgili soru bir öğretimin programının cevaplandırması gereken 'niçin, ne, nasıl öğreteceğiz ve ne kadar öğrettik' soruları çerçevesinde tartışmaya açılmıştır.

2. Durum Tesbiti

Her eğitim etkinliği, bir insan anlayışında, idealinde, belirli nitelikleri bulunan bir insan tipini yetiştirilme iradesinde temelini bulur. Hedeflenen insan tipi, eğitim uygulamalarına, süreçlerine yön verir. Nasıl bir insan sorusu, nasıl bir eğitim sorusunu cevaplar. Bu çerçevede tebliğin başlığını oluşturan sorunun cevaplandırılması için öncelikle bir durum tespitinin yapılması gerekir. Çünkü böyle bir soru, mevcudun iyi olmadığı ile ilgili bir ön kabule dayanıyor demektir. Pedagojik açıdan böyle bir sorunun cevabı ise öncelikle İlahiyat programlarında aranır. Ancak mevcut İlahiyat programları böyle bir veri sunmuyor. Elimizde bir 'eğitim/öğretim programı' değil, eskiden 'ders cetveli' adı verilen bir veri vardır. Bu cetvelde ise dersler, saatleri, hangi dönemlerde okutulacağı yer almaktadır. Bundan İlahiyat fakültelerindeki eğitim anlayışına ilişkin ancak ders adları, saatleri, programdaki yer ve dizilişleri analiz edilerek bazı çıkarımlarda bulunulabilir. Derslerde okutulan ders kitaplarından hareketle bir şeyler söylenebilir. Daha isabetli çıkarımlar ise "Türkiye Yükseköğretim Yeterlilikler Çerçevesi (TYYÇ)" kapsamında bütün fakülte, bölüm ve programlardan hazırlanması istenen yeterliklerden –eğer ezbere ve kopya yoluyla yazılmamış ise- çıkarılabilir. Bu verilerin dışında İlahiyatlardaki eğitim anlayışına ilişkin söylenebilecekler, bu kurumlara ilişkin yapılmış bazı mikro araştırmalardan ve tecrübe ve deneyimlerden hareketle yapılacak spekülatif değerlendirmeler olacaktır.

YÖK tarafından hazırlanıp gönderilen en son müfredat –en azından- İlahiyatlarda görev yapan öğretim elemanlarınca bilindiği için burada yer verilmemiştir. Yeterlilikler ise her İlahiyat Fakültesince belirlenmemiştir. Belirleyen on kadar İlahiyat Fakültesinin yeterlikleri incelendiğinde ise bazı fakültelerin TYYÇ'nin ifadelerine 'İslâmî ilimler" kavramını ekleyerek kopyaladıkları bazılarının ise bu çerçeveye uymaksızın 'tanır, açıklar, bilir, bilgiye sahiptir' gibi fiiller kullanarak yeterlikler oluşturdukları görülmektedir. Bazı fakülteler yeterliklere yönelik öğrenme çıktıları yazarken bazıları ise yazmamışlardır. Yazılanlarda ise öğrenme çıktısı yazma ile ilgili temel ilkelere uyulmadığı görülmektedir. Ancak hem mevcut ders cetvelinden, hem okutulan kitaplardan hem de yazılan yeterliklerden hareketle İlahiyat fakültelerindeki eğitim anlayışı ile ilgili pedagojik açıdan şunlar söylenebilir:

İlahiyat fakültelerindeki ders cetvelinden ve yeterliklerden eğitimin başlıca hedefinin İlahiyat alanında yeterli bilgi/donanıma sahip mezunlar mı yetiştirmek yoksa DİB'te din hizmetleri personeli veya MEB'de din dersi öğretmeni mi yetiştirmeyi hedeflediği açık değildir. Amaçlar birbirine karışmış durumdadır.

Bilginin/malumatın öğrenciye sadece bir veri olarak ulaşması amaçlanmaktadır. Bilgi din anlayışı olarak geleneksel formlarla birlikte işlenmektedir. Böylece bilgi ile onu taşıyan form ayrılmadan işlenince, öğrencinin zihni doğrudan geleneksel formların içine çekilmiş oluyor. Disiplinlere ilişkin bilgi İslâm düşüncesinin belli yorumları üzerinden işlenmektedir. Bu durum, dini kaynaklara anlayışların hangi diyalektikte ve nasıl oluştuklarını fark etme olanağını kısıtlamaktadır.

Dersler arasında dikey bir bütünsellik yoktur. Yani derslerin zamansal açıdan öncelik-sonralığına dikkat edilmemiştir. Yatay bir bütünsellik de bulunmamaktadır. Yatay ve dikey bütünsellik olmadığı için ders içerikleri de öngörülen bu bütünselliğe uygun şekilde yapılandırılmamıştır. Seçimlik dersler arasında da bir bütünlük yoktur.

Öğrenme(!) ve öğretme süreçlerinde işe koşulan strateji, yöntem ve teknikler daha çok konu ve öğretmen merkezlidir. Diğer bir ifadeyle sunuş yoluyla öğretme stratejileridir. Öğrencinin pasif olduğu öğrenme ortamı hâkimdir. Öğrencinin bireysel, sosyal, kültürel becerilerini geliştirecek ders dışı etkinlikler sınırlıdır.

Ölçme ve değerlendirme çoğunlukla açık uçlu sorularla yapılmaktadır. Sorular ise daha çok alanla ilgili öğrencinin kendisine verilen malumata tepki verip veremediğini ölçmeye yöneliktir.

Felsefi açıdan ilk akla gelen idealizm ve daimicilik olmasına rağmen tam bir esasicilik anlayışı hâkim gibi gözüküyor. Pedagojik açıdan ise esasicilik değerlendirmesine de uygun olarak öğrenci merkezlilikten uzak bir yaklaşım söz konusudur. Eğitim Bilimi'nin ortaya koyduğu öğrenme-öğretme bilgi ve yaklaşımlarından ya da karşı bir eğitim anlayışıdır. Dolayısıyla bilgi merkezli olduğu da söylenemez. Çünkü bilgi, bilimsel süreçleri o da bilenin bilme eylemini, yani özne oluşunu, o da araştırmayı, soruşturmayı yani en doğruyu aramayı çağrıştırır. Oysa mevcut durum daha çok 'malumat' merkezlidir. Bu, bilinmiş olanlardan seçilmiş olanı tekrarı ve aktarmayı hedefleyen bir

yaklaşımdır. Diğer bir ifadeyle "Malumatşinas dindarlar" yetiştirmeyi hedefleyen bir eğitim anlayışı vardır. Malumattan kasıt din konusundaki anlamlardan/bilgilerden seçilmiş olanlardır. Dindar, bunları bilen, benimseyen ve yaşamaya yaşatmaya çalışan insandır. Dolayısıyla dindarlık ölçülebilir bir şeydir. Seçilmiş malumat üzerinde düşünmek, araştırmak, soruşturmak, yöntemi kaynağı ve materyali ne olursa olsun dindarlık zaafıdır. Kur'ân ve sünnet merkezli bile yapılsa böyledir.Öğreten, malumatı temsil eder. Dolayısıyla öğretenin önce dindarlığı ölçülür. Malumat üzerinden öğretim yapmayan, yapsa bile malumat hakkında düşünmeyi, anlamayı, karşılaştırmayı vb. öne çıkaran öğretici dindar sayılmaz. Dindarlık testini geçen öğretici temsil ettiğ malumatın önüne geçer ve öğreten merkezliliğe ulaşılır. Artık onun dediği malumat, hatta bilgi seviyesine ulaşır. Malumata ancak onun ağzından ulaşılır. Öğrencinin malumatı kendi başına kitaplardan elde etmeye çalşıması yanlış öğrenmelere neden olabilir...

Yukarıda İlahiyat fakültelerindeki uygulanan ders cetveli ile yeterliklerden çıkarılan mevcut durumla ilgili yapılan bazı genellemeler/değerlendirmelerden bu kurumlardaki eğitim anlayışının, Eğitim Biliminde "ezber(cilik) , konu veya öğretmen merkezli olarak tanımlanan modeli/yaklaşımı çağrıştırdığı söylenebilir. Adı ne olursa olsun bu tür yaklaşımların temelinde bilginin sorgulanmaksızın aynen benimsenmesi vardır.Ezber ile ilgili yapılan tanımlarda da bu durumu görmek mümkündür.

Ezber ile ilgili yapılan bazı tanımlar şunlardır:

Ezber, farklı kaynaklardan bireye ulaşan bilgilerin akıl yoluyla irdelenmeksizin kesin doğrular olarak kabul edilip benimsenmesi; dışarıdan gelen bilgilerin sorgulanmaksızın zihine taşınması; farklı yollarla edinilen bilginin, daha önce edinilen öğrenme yaşatıları arasındaki ilişkilerini kurmaksızın, kazanılmış olan değişmez bir tutum ve davranış olarak doğru ya da yanlış olabileceğini de merak etmeden, sorgulamadan ve kavramadan bilgi düzeyinde benimsenmesi; aklı devre dışı bırakarak elde edilen bilgilerin kalıp halinde benemsenmesi; algının bilgi düzeyinde belleğe kaydedilmesidir. (Tınaz Titiz; 2001: 42-44) Ezber ile ilgili yapılan bütün tanımlardaki ortak nokta neredeyse "çeşitli yollarla elde edilen bilgilerin akıl yoluyla sogulanmaksızın, araştırılmaksızın, duygusal bir dürtüyle mutlak doğrular olarak kabul edilmesi"dir. Bu tür bir eğitim

anlayışında öğreticinin görevi zihinlere bilgi yığmak, öğrencinin görevi ise bu bilgiyi almak ve tekrarlamaktan ibarettir.

Brezilyalı Eğitim Felsefecisi Paulo Freire yukarıda ezbercilik olarak nitelendirilen bu modeli, az gelişmiş ülkelerin örgün eğitim anlayışı olarak tanımlar. O, bu modele "Bankacı Model" adını verir ve özetle bu model konusunda şunları söyler: Anlatım öğrencilerin, anlatılanları mekanik olarak ezberlemeleridir. Daha kötüsü onları, öğretmen tarafından doldurulması gereken bidonlara kaplara dönüştürmesidir. Öğretmen bu kapları ne kadar çok doldurursa o kadar iyi öğretmen, öğrenci ise bu kapların ne kadar pısırıkça doldurulmalarına izin veriyorsa o kadar iyi öğrencidir. Böylelikle bu modelde eğitim süreci bir kasarruf yatarımı, öğrenciler yatırım nesneleri öğretmen ise yatırımcıdır. Bu modelde amaç, bilgiyi yığmak, kültürel mirası aktarmaktır. Öğretim programı genelde konu esasına dayanır ve içerik ön plandadır. Öğrenme-öğretme sürecinde ise düz anlatım, tekrar ön plandadır. Genelde öğretmen egemenliğine dayanır. Uygulamalar, öğretmen-sınıf-ders kitabı klasik üçlüsü etrafında toplanır. (Freire, 1991: 47-49)

Modelin adı ne konulursa konulsun bu tür anlayışların temelinde ezber vardır. Ezbere dayanan bir eğitim anlayışında birey okuduğu metnin katmanların inemez. Çünkü, ezber otomatik bir okuma biçimidir ve karşılaştırma, kuşku duyma, analiz sentez yapma, çıkarımda bulunma, sorma, soruşturma gibi üst düzey zihinsel becerileri gerektirmez. Ezberlenen konu baştan sona okunabilir. Ancak bu onun anlaşıldığı anlamına gelmez. Ezberci yaklaşım bireye özgü olanı yok ederek onu diğerleriyle özdeşleştirir; aynı biçimde düşünmeye, algılamaya yönlendirir. Kişisel yorumları hoş görmez. Kişiyi farklı olanı üretmeye deil, benzer olan içinde yok olmaya sevkeder. Dolayısıyla ezberci eğitim anlayışı, kendi doğrularını kuşku duyulmayacak bir biçimde gelecek kuşaklara aktarmak, egemenliğini gelişim ve değişimlerden etkilenmeksizin sürdürmek isteyenler için iyi bir araçtır. Bu tür siyasî iktidarlar, kendilerine benzeyen bir insan prototipi yetiştirmek arzusundadırlar. (Turgut, 2006: 243-245)

Ezberin verimli olduğunu düşünenler de vardır. Örneğin, John Locke, dil öğrenmeyi mekanik alıştırma ve kelime ezberleme süreci olarak gördüğünden dil eğitiminde ezberlemenin önemine değinir. (Locke, 2003: 190-195) Yine Russell de edebiyatın öğrenci üzerinde

etkili olabilmesi için ezberin gerekli olduğuna vurgu yapar. (Russell, 1954: 244) Aslında esber sadece bizim eğitim anlayışımızla ilgili bir durum değildir. Batı'da da ezber konusunun eleştirildiği görülür. Dolayısıyla bu anlayışı eleştiren birçok klasik metinler yazılmıştır. Örneğin John Locke bu konuda şöyle der: "Kitaptaki bilgileri olduğu gibi ezberlemelerin neye yararı olur bilemiyorum; bu olsa olsa zaman ve emeklerin boşa harcanmasıdır ve çocukları işe yaramaz buldukları kitaplara karşı tiksintiyle doldurur. Çocuklara belleklerini alıştırmaları ve güçlendirmeleri için ezber yaptırılması gerek, dendiğini duyar gibi oluyorum. İnsanın bunları bu kadar aceleci bir şekilde olduğu kadar mantıklı nedenler göstererek de söylemesini ve bu uygulamanın eski alışkanlıklardan çok ciddi bir gözleme dayanmasını isterdim; çünkü belleğin gücünün, alıştırmalarla kazanılmış ve alışkanlık halini almış bir yetiden çok huzurlu bir yapının sonucu olduğu apaçıktır." (Locke, 2003: 201)

Yukarıda betimlenen ezberci eğitim sisteminin süreçleri geleneksel eğitim paradigması olarak betimlenir. Geleneksel paradigmanın süreçleri ve özellikleri ise şunlardır:

- **Öğrenme:** Öğrenciler arası belli seviye farkları vardır. Öğrenme için öğrencinin bireysel çabası önemlidir. Öğrenciler ancak dinleyerek başarılı olabilir. Öğrenme yalnız sınıf sıralarındadır. Bilginin tek kaynağı öğretmendir.
- **Öğretme:** Öğretmede amaç, sınıflardaki başarıdır.
- **Başarı:** Başarı sınavlarda yüksek notlar almaktır.
- **Öğrenci rolu:** Öğrenci sırasında sessiz oturmalıdır. Öğrenci kendine sunulan bilgiyi aynen alır ve tekrarlar.
- **Öğretmen rolü:** Öğretmenin görevi dersini anlatmaktır. Öğretmenin yeri sınıf kürsüsüdür. Öğretmen bilgiyi anlatan kişidir. Öğretmen öğretim etkinliğine kendisi karar verir. Öğretmen öğrencilerden yalnızca çok çalışmalarını bekler. Öğretmen kalıplaşmış bilgileri yıllar boyu öğrencilere sunar. Otoriter, katı ve sert tutumu ile öğrencileri üzerinde hâkimiyet kurar. Öğretmenler ders kitaplarına aşırı bağımlıdırlar ve programların, klasik ders materyallerinin dışına çıkmazlar.
- **Öğrenme ortamları:** Sınıf sıralarıdır.
- **Görüntü:** Sınıfta öğrenciler ard arda oturmuşlardır. Genellikle dersin başından sonuna aynı yöntemle ders işlenir ve mekân olarak düzende değişim yapılmaz.

• **Kurallar:** Öğrenciler hareket edemez 40 dakika sıralarda oturmak zorundadır.

• **Hedeflenen insan modeli:** Kurallara uyan, ön yargılarla dolu, tartışmayı bilmeyen, yaşamın sorunlarını çözemeyen, öz güveni zayıf, bağımlı kişilikler.

Yukarıdaki tablo –yeni bazı değişimler seslendirilmekle beraber- Türkiye'de sadece İlahiyat Fakülteleri'nin değil, hemen bütün eğitim sisteminin sorunudur.

3. Nasıl Olmalı?

Aşağıda bu başlık altında İlahiyat Fakülteleri'ndeki eğitim anlayışının nasıl olması gerektiğine ilişkin bazı kişisel genellemeler/değerlendirmelerde bulunulmuş, ardından bunların konumlandırıldığı eğitim anlayışı üzerinde durulmuştur.

İlahiyat fakülteleri üniversite içerisinde yer alan kurumlardır. 19. yüzyılda olgunlaşan "modern üniversite"nin temel alanları ise şunlardır:

- Akademik araştırmanın üniversitenin temel faaliyetleri arasında görülmesi; *bilginin üretilmesi.*
- Basit bir düzeyde bilgi aktarımından ziyade, düşünce ve tutumun formasyonu, değer aktarımını, yeteneklerin geliştiril-mesini hedefleyerek, klasik yaklaşımları da modernize ederek, araştırma faaliyetleri sonucu üretilen bilginin üniversite öğrencilerine aktarılması; *bilginin yayılması.*
- Üniversitede üretilen bilginin, ekonomik dünyanın da içinde olduğu topluma sunulması; *bilginin topluma sunulması.*

İlahiyat Fakültesi, evrensel ölçekte bilim üretilmesi amaçlanan üniversitenin bir birimi olarak, bilimsel zihniyeti ve eleştirel düşünceyi geliştirmeye, din alanında bilimsel bilgi üretmeye çalışan bir bilim kurumudur. Burada yürütülmesi düşünülen bilimsel faaliyet, sosyol / beşerî bilimler şemsiyesi altında, anlayıcı açıklamayı merkeze alan bir bilimsel yöntemle yürütülür. Amaç, esas itibariyle evrensel boyut taşıyan bilime katkı sağlayabilmek olmak durumundadır. Bunun için de, öncelikle Müslümanların ürettikleri, özellikle İslâm Bilimleri adı altında yer alan Kelam, Tefsir, Hadis, İslâm Hukuku, İslâm Mezhepleri Tarihi, Tasavvuf Tarihi gibi alanlarda araştırma

konusu yapılan birikimi, Müslüman Bilim Geleneği'nin genel akışı doğrultusunda doğru anlamak, mevcut bilgiyi tasnif etmek, evrensel ölçekte bilimsel bilgi üretmeye imkân hazırlamaktır. Bir başka ifadeyle Müslümanların meydana getirdikleri bilgi değeri taşıyan her türlü veriyi anlamak, açıklamak, eleştiri süzgecinden geçirerek, bilim için, insanlığın geleceği için yararlanılabilir hale getirmektir. Bu faaliyet, ancak insanlığın bugün geldiği bilimsel birikimden istifade ederek mümkün olabilir. Bu demektir ki, İlahiyat alanında bilimsel faaliyetin iki önemli boyutu olmak durumundadır: Birincisi, Müslümanların birikimini, eleştirel bir yaklaşımla anlamak ve açıklamak. İkincisi, bilimsel alanda insanlığın geldiği en son noktanın farkında olmaya çalışmak. Bu ise ancak bilimsel zihniyetle, eleştirel yaklaşımla ve bilgiye /öğrenmeye açık olmakla mümkün olabilir. Dolayısıyla İlahiyat Fakültesi üniversitenin belli bir disiplin alanını oluşturuyor ve bu kavram içinde değerlendiriliyorsa üniversite kavramının temel alanlarına uygun olarak eğitim anlayışını belirlemeli ve yapılandırmalıdır.

Eğitim, öğrencilerin daha etkin, daha sorgulayıcı ve özgür olduğu bir yapı içerisinde sürdürülmelidir. Bilginin bir nesne gibi ulaşılması gereken bir şey değil, belli koşullar altında oluşmuş olduğunu dikkate alarak yapım, yapıbozum gibi işlemler içinde verilebilmelidir. Eğitim, söz konusu olan İslâm ise, İslâmî ilimlerin birbiriyle olan bütünsel ilişkisi ve dengesi gözetilerek kurgulanmalıdır.

İlahiyat fakültelerindeki eğitimin hedeflerinden biri de bu alanda yeterli bir bilgi/ donanıma sahip öğrenciler yetiştirmek ise böyle bir hedefin nasıl gerçekleştirilebileceği düşünülmelidir. Örneğin, böyle bir amacın gerçekleşebilmesi için öğrencinin İlahiyat alanında neyin doğru neyin yanlış olduğunu bilebilecek ve bunu gerekçelendirebilecek bir donanıma sahip olması hedeflenerek eğitim verilmelidir. Bu ise belli bir yöntemle temel kaynaklara erişimle sağlanabilir. Öngörülen müfredatın yatay ve dikey anlamda bir bütünselliğe sahip olması gerekir. Yani böyle bir öğretimde yer alan dersler açısından bir eksiklik olmamalı ve bu dersler bir birlik/ bütünlük oluşturacak şekilde düşünülmelidir. Dikey bir bütünsellik de öngörülmelidir, yani derslerin zamansal açıdan öncelik-sonralığına dikkat edilmelidir. Ders içeriklerinin de öngörülen bu bütünselliğe uygun şekilde yapılandırılmış

olması gerekir. Öğrenciye bilgi kadar, bilgiye erişim yöntemi de verilmedir. Böyle bir yöntem öncelikle analitik ve eleştirel bir yaklaşımı içermelidir. Bunun için de yöntemi doğrudan etkileyen derslere (mantık, felsefeye giriş, araştırma yöntemleri vb.) öncelik verilmeli ve bu derslerin İlahiyat eğitimindeki işlevi konusunda öğrenciler aydınlatılmalıdır. Böyle bir analitik ve eleştirel yöntemin öncelikli amacı öğrenciyi bu alanda epistemik açıdan etkin kılmak, bu alanda neyin doğru neyin yanlış olduğunu gerekçelendirebilecek bir kapasiteye sahip kılmak olmalıdır. Bu sebeple analitik ve eleştirel yöntemi bir kimsenin özgüvenini yitirmesine sebep olabilecek bir tür şüphecilikten ayırmak gerekir.

Yine böyle bir yöntemin daha verimli olabilmesi için öğrencilerin temel kaynaklara erişimi sağlanmalıdır. Aksi halde belli bir birikim olmaksızın yapılacak eleştiriler sığlığa ve şüpheciliğe götürecektir. Alanla ilgili kaynaklara erişilmeden (bu alanda yeterli bir birikime sahip olmaksızın) çoğu kez önyargılardan kaynaklanan genelleyici/ yargılayıcı tutumlardan/ yaklaşımlardan kaçınmalıdır. Ya değilse İlahiyat alanı öğrenciler zihninde doğruların bulunamayacağı/ tespit edilemeyeceği spekülatif bir alan olarak şekillenebilir.

Kaynaklara doğrudan erişimi için gerekli araştırma imkânı verilmelidir. Bunun için de dersler gerek çeşit gerekse sayı açısından sınırlı tutulmalıdır. Buna bağlı olarak temel İlahiyat öğretiminden sonra öğrencilerin belli alanlarda uzmanlaşmalarına imkân tanınmalıdır. Ancak isteğe bağlı olarak belli alanlarda yoğunlaşma imkânı verilirken bu uzmanlaşma alanları arasındaki karşılıklı etkileşimin yolları da aranmalıdır. Bu yolla İlahiyat eğitimi bu alanda belli bir birikime sahip, ilgili konularda akıl yürütebilen ve karşılaştığı sorunlara rasyonel çözümler getirebilen öğrenciler yetiştirmeyi amaçlayan bir eğitim olmalıdır.

Zorunlu ve Seçimlik derslerin saatleri, ders içerikleri, amaçlar ve kazanımlar doğrultusunda belirlenmelidir. Öğrencinin hangi alanda, ne kadar bilgiye, niçin sahip olması gerektiği tartışılmadan, ders saatlerinin belirlenmesi, keyfilikten öte bir şey değildir. Başka bir ifadeyle fakültelerin öğretim programları program geliştirme ilkelerine ve formatlarına uygun olmalıdır. İlahiyat Fakültesi diplomaları sadece ulusal değil, evrensel geçerliliği olan belgeler olmalıdır.

İlahiyat fakülteleri bilgi üretilen yerler midir? Yoksa şimdiye kadar üretilmiş ve günümüze taşınmış bilgilerin insanlara aktarılmasına hizmet veren kurumlar mıdır? Günümüzde yaşanan sıkıntılar bu iki soru arasındaki gelgitlerdir. İlahiyat fakültelerindeki eğitim, mevcut haliyle öğrenciye balık yediren, ancak balık tutmayı öğretmeyen bir eğitim modelidir. Kaldı ki İlahiyat Fakülteleri'nin sayısının bu kadar çoğaldığı bir ortamda artık İlahiyatlara biçilen rol, artık bilgi odaklı değil değer odaklı bir eğitim-öğretim modeli olmalıdır. Akademisyenlerin kendinden feragat etmeksizin bunun bir parçası olabilmesi pek de imkân dâhilinde olmasa gerektir. Olguya tersinden yaklaşıldığında ise İlahiyat Fakülteleri'nin temel vizyonu ve misyonunun sadece bilgiyi yaymak üzerinden içeriklenmesi veya içeriklenir hale gelmesi din alanında doğru bilgi üretimini ve değişen koşullara tutarlı ve anlamlı dini çözümler geliştirilebilmesini imkânsız hale getirmektedir. Bunun uzun vadede yol açacağı tehlike ise din alanında yaşanması muhtemel bir kristalizasyondur.

İlahiyat fakültelerinde dinî geleneği betimsel olarak tanıyan, bu bilgileri eleştiren bir süreçten geçiren ve bunu günümüze transfer edebilen bilgi, beceri, yetkinlik, tutum ve değerlere sahip öğrenciler yetiştirebilmek için öğrenme-öğretme süreçlerine öğrencinin etkin ve aktif katılımını sağlayan, ders dışı etkinliklere imkân tanıyan strateji yöntem ve teknikler işe koşulmalı; öğrencinin sorumluluğunu alabileceği ölçme ve değerlendirme yöntem ve tekniklerine yer verilmelidir.

Yukarıda İlahiyat fakültelerinde eğitim anlayışı nasıl olmalıdır? sorusu çerçevesinde yapılan bazı genellemeler/ değerlendirmeler günümüzde aktif eğitim, öğrenci merkezli eğitim,problem çözücü, anlamacı eğitim olarak betimlenen eğitim anlayışını yansıtmaktadır. Çağdaş eğitim anlayışları bireysel yeteneklerin, yaratıcı güçlerin, kişisel özellik ve eğilimlerin eğitimde aktif hale gelmesine önem vermekte ve öğrenciyi bir kavram olarak değil, yaşayan ve varolan bir birey olarak eğitimin merkezine yerleştirmektedir. Gerçekten de kişisel yetilerin, bireysel değer ve eğilimlerin önem kazandığı çağımız eğitiminde deneme, uygulama, kavrama ve anlamının temel bir yeri vardır. Günümüz eğitim anlayışı konu odaklılıktan problem çözmeye, öğretmen merkezlilikten öğrenci merkezliliğe yönelmiştir. Aslında bu anlayışların temelinde yatan temel kavram "ezberden anlamaya"dır. Özellikle İlahiyat, tarih, felsefe, edebiyat, sanat gibi alanlarda anlamanın önemli

bir yeri vardır. Problem çözmek, anlamak, neden ve sonuçlarıyla açıklamanın önüne geçen bir tutumdur. Ezberlenen bir konunun anlama haline dönüşebilmesi için, o konunun akıl süzgecinden geçirilmesi, özümsenmesi, kalıcı hafızaya aktarılması gerekir. Bu tür bir eğitim anlayışında artık metnin ne söylediği kadar onu okuyanın ondan ne anladığı da önem kazanır. Artık belirli bir doğrudan değil, farklı anlama biçimlerinden söz edilmeye başlanır. Anlamak, malumatın bilgiye nasıl devşirileceği, bilginin nasıl birbirine bağlanacağı, bilgi parçalarının diğerleriyle nasıl ilişkilendirileceğini içerir.

Paulo Freire Bankacı Modelin karşısında bu eğitim anlayışına Problem Çözücü Model adını verir. Anlamacı model gibi Problem çözme de konuyu inceleme, araştırma ve keşfetme biçimidir. Bu modelde de öğretmen herhangi bir problem üzerinde çalışmalarını sağlayarak öğrencilerin keşfetme, düşünme, araştırma, karar verme becerilerini geliştirir. Bu modelde öğretmen artık sadece öğreten, bilgi aktaran değil, üzerinde çalışılan problemle boğuşan ve öğrencilerle birlikte öğrenendir. Öğrenciler ise kendilerine malumat aktarılan kişiler olmaktan çıkıp öğrenme sürecine aktif katılan bireyler haline gelirler. Bu süreçte karşılıklı öğrenme ve paylaşma vardır. Problem çözücü modelde amaç, davranış geliştirmek, tutum ve anlayış kazandırmak, kültürel mirası, dünü anlamak, bugünü oluşturmak ve geleceğe ışık tutmak için öğretmektir. Öğretim programı, öğrencilerin ilgileri ve ihtiyaçlarına dayalıdır. İçerik öğrencinin becerilerini geliştirecek niteliktedir. Yöntemi ise öğretmen ve öğrenci birlikte aktif, araştırıcı ve sorgulayıcıdır. Öğrenmeyi destekleyen yardımcı öğrenme materyallerine yer verilir. Çevre-aile-ders bütünleşmesi ön plandadır. (Selçuk, 2000:223-224)

Yukarıdaki anlatımlar bağlamında İlahiyat fakültelerindeki eğitim anlayışının aktarmacı değil problem çözücü/anlamacı eğitim anlayışını esas alması önemlidir. Çünkü ezberlenmiş bilgi/malumat, kişide sorun olarak, yaşantı olarak karşılığı olmayan emanet bir bilgidir. Bu eğitim ve öğretim anlayışında adeta bilgilerin şifresi çözülmeden, dünyalarına girilmeden kalır; özümsenmez, bireye mal olmaz. Kısa bir süre sonra unutulup gider, öğrenmiş olmakla olmamak arasında fark kalmaz. Tüm eğitimini ezber üzerine dayandıran kişiler "bilgi hamalı"dırlar. Hamal, nasıl ki taşıdığı yükün içeriğinden yararlanamıyorsa, bu tür kişiler de taşıdıkları bilinin içeriğinden yararlanamazlar. Nakil-

ci ve ezberleyici bir eğitim anlayışı ile reşit ve aydın insanlar yetişemeyeceği gibi sağlıklı dindarların/İlahiyatçıların da yetişebilmesi pek mümkün değildir. (Taşdelen, 2012: 15-16)

Yukarıda betimlenen eğitim sisteminin süreçleri probleme dayalı/aktif/öğrenen merkezli/anlamacı eğitim paradigması olarak betmlenir. Bu paradigmanın süreçleri ve özellikleri ise şunlardır:

- **Öğrenme:** Öğrencilerin sahip oldukları beyin gücünün farkında olmaları öğrenme sürecini olumlu etkiler. Farklı öğretim yöntemleri öğrencilerin beyinlerinin daha çok bölümünü kullanmalarına fırsat verir. Öğrenme ancak öğrencinin içinde yer aldığı etkinliklere aktif katılımı ile kalıcı hale gelir. Öğrenme yaşamın her anında vardır. Bilgiye ulaşmada binlerce yol vardır.
- **Öğretme:** Öğretmede amaç, öğrencilerin anlama ve düşünme becerilerini geliştirmektir.
- **Başarı:**Başarı, sahip olunan ilgi ve yeteneklerin maksimum düzeyde kullanılabilmesidir. Başarı, insanlığın yararına ürünler ortaya çıkarabilmektir.
- **Öğrenci rolu:**Öğrenci öğrenme deneyimlerinde aktif görev almalıdır. Öğrenciler bilgiyi araştırır, keşfeder, kendine özgü stratejilerle işler, yeni anlamlar çıkarır ve onu dönüştürerek yeniden üretir. Öğrenci sahip olduğu zekâ alanlarının, ilgi ve yeteneklerinin farkındadır. Bu farkındalık doğrultusunda her öğrenci zihnini ve beynini maksimum kullanmaya çaba harcar. Öğrenci neyi, niçin öğrendiğinin nerede kullanabileceğinin farkındadır. Öğrenme kaynaklarını ve bilgiye ulaşma yollarını bilir ve onları gerektiğinde kullanır. Öğrenme sorumluluğunu alır.
- **Öğretmen rolü:**Öğretmenin görevi öğrencilerin öğrenme deneyimlerinde onlara rehberlik etmektir. Öğretmen bütün öğretim etkinliklerinde öğrencilerin arasında onlarla birlikte öğretim ortamının her yerindedir. Öğretmen öğrenmeyi kolaylaştıran ve öğrenciler ihtiyaç duyduklarında bilgiyi sunan kişidir. Öğretmen öğretim etkinlikleri konusunda öğrencilere alternatifler sunar. Öğrencilere öğrenme süreciyle ilgili fikirler verir. Öğretmen öğrencilerin öğrenmeyi öğrenme konusunda bilinçlenmesine destek verir. Öğrenmek için ne yapması, nelere dikkat etmesi gerektiğini öğrencilere öğretir. Öğretmen araştırır öğrenir ve öğrendiklerini öğrencileri ile paylaşır. Öğretmen uzmanlık bilgisini zenginleştirir.

Yaşam boyu öğrenme inancını taşır. Bu doğrultuda kendini geliştirir. Öğretmen anlayışlı, sevecen, kabul edici ve yardım edici tutumu ile öğrencilerinin kendilerini önemli hissetmelerini sağlar. Öğretmenler öğrenmede çok farklı materyalleri kullanırlar. Günlük yaşamdaki her araç, her nesne bir öğrenme aracına dönüşebilir.

- **Öğrenme ortamları:** Yaşamın olduğu her yer, okul koridorları, kütüphaneler, laboratuarlar, bahçeler vb. öğrenme için bir ortamdır.
- **Görüntü:**Sınıfın mekân olarak düzeni kullanılan yönteme göre değiştirilir. Bazen U düzeni bazen de grup çalışmaları için çember şeklinde olabilir.
- **Kurallar:**Dersin genel düzenini destekleyen öğrenme yöntemine göre belirlenmiş kurallar vardır.

Hedeflenen insan modeli: Etkili iletişim becerilerine sahip, düşünen, üreten, sorun çözebilen, yaşam boyu öğrenme inancına sahip, girişken attığı her adımı sorgulayan ve öz değerlendirme becerilerine sahip, toplumsal sorunlara duyarlı bilinçli bireyler yetiştirmektir.

SONUÇ YERİNE

İlahiyat fakülteleri amaçları açısından nasıl yapılandırılırsa yapılandırılsın eğitim anlayışı nakilci ve ezberci değil, anlamacı/aktif/probleme dayalı/öğrenen merkezli eğitim anlayışı/modeli benimsenmelidir. Bir bilgi türü olarak din olgusu eğitim-öğretime konu edildiği zaman bu bilginin özelliğini ve nesnesini iyi belirlemek gerekir. Din eğitim-öğretimi, bir bilgi vasıtası olmasının yanı sıra bireyin bilgi edinme yollarını akıl ve duygularını kullanabilme kabiliyetini geliştiren bir süreç olarak değerlendirilmelidir. Din eğitim-öğretimi yalnızca din hakkında entelektüel bilginin elde edilmesini değil, bunun sıra güçlü bir kişiliğin gelişmesini de sağlayabilmelidir. Öğrencilerin din bilgilerden bir dünya görüşü kazanacak şekilde yetiştirilmesi ise ezbercilik ve tekrar8dan çok araştırma, akletme, anlama ve sorgulama ile mümkündür. Dolayısıyla İlahiyat fakültelerinde bütün öğrenme-öğretme süreçleri bu eğitim anlayışının ilke ve yöntemlerine göre yapılandırılmalıdır. İlahiyat Fakülteleri'nin öğrencilerine klasik metinleri okuyup anlayabilme, anladıklarını tarihi ve fikri bakımdan doğru bağlamına yerleştirebilme, bu metinler ve fikirlerle kendisi ve

dış dünyası arasında bağ kurabilme becerisi kazandırabilmesi; mevcut din alanının problemlerine çözümler üretmesini sağlaması ve zamanı ıskalamaması için geleneksel eğitim anlayışını revize etmenin ötesinde anlamacı ve yaratıcı bir eğitim anlayışına yönelmesi ile mümkün olabilecektir.

KAYNAKLAR

Yahya Afif, (1340) "İlahiyat Fakültesi Nasıl Olmalıdır?", *Sebilürresad*, C. 23, Adet:595, s. 354-355.

Johne Locke, (2003), *Eğitim Üzerine Düşünceler,* Çev. Hakan Zengin, Morpa Kültür Yayınları, İstanbul.

Bertrand Russell, (1954), *Terbiyeye Dair*, çev. Hamit Dereli, Maarif Basımevi, Ankara.

İhsan Turgut, (2006), "Ezbersiz Eğitim", *Felsefe, Eğitim, Sanat: Saffet Bilhan Armağanı* içinde, ed. Sabri Büyükdüvenci-Vefa Taşdelen, Hece Yayınları, Ankara.

Tınaz Titiz, (2001), *Ezbersiz Eğitim,* PegemA Yayınları, Ankara.

Paulo Freire, (1991), *Ezilenlerin Pedagojisi,* çev. Dilek Hattatoğlu-Erol Özbek, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Mualla Selçuk, (2000), "Din Öğretimi Özgürleştiren Bir Süreç Olabilir Mi?,*Din Öğretiminde Yeni Yaklaşımlar,* MEB Basımevi, İstanbul.

Vefa Taşdelen, (2012), "Eğitimde Ezberden Anlamaya", *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim*, Yıl: 12, Sayı: 143.

http://serdargunes.wordpress.com/2013/09/06/yeni-İlahiyat-mufredati-ve-tepkiler/

MÜZÂKERELER

Adnan DEMİRCAN[*]

Başta Asım hocam olmak üzere bazı hocalarımız ders kitaplarıyla ilgili değerlendirmeler yaptılar. Son değerlendirme ile birlikte Recai Hoca'nın görüşünü de alabilir miyiz?

Asım YAPICI[*]

Bugün en çok şikâyet edilen konulardan birisi de şudur: Mevcut İlahiyat öğrencileri niteliksiz, kalitesiz, İlahiyatçılığın anlam ve muhtevasından uzak, mesleğini icrada gerekli bilgi ve beceriden yoksun bir şekilde mezun olmaktadır. Bu eleştiriler kuşkusuz bir oranda gerçeklik içermektedir. Ancak "durum neden böyledir?" sorusuna pek fazla odaklanılmamakta, suçlu olarak sadece İlahiyat programları gösterilmekte, sanki program düzeltilince her şey yerli yerine oturacakmış gibi bir izlenim ortaya çıkmaktadır. Kuşkusuz programın iyileştirilmesi, bu bağlamda bir İlahiyatçıdan beklenen donanımların kazanılmasında işlevseldir. Ancak acaba sadece programı yenilemekle mezunların kalitesi kendiliğinden yükselecek midir? Bu husus ciddi olarak tartışılmalıdır.

Türkiye'de ortaöğretim eğitimi maalesef ciddi sıkıntılarla boğuşmaktadır. Gerek Anadolu liselerine dönüştürülen düz liseler, gerek İmam-Hatip Liseleri öğrenci kaynağı itibariyle Fen Lisesi, Sosyal Bilimler Lisesi ve Anadolu Lisesine yerleşemeyen öğrencilerin toplama kampına dönüşmüştür. Özellikle İmam-Hatip Liseleri açısından durum daha da vahimdir. YÖK katsayı engelini kaldırdığını söylemektedir. Bununla birlikte İmam-Hatip Lisesi öğrencilerinin yaklaşık % 90'ı -ek puanlarından dolayı- İlahiyat Fakülteleri'ne kolaylıkla yerleşebilmektedir. Öyle ki çoğu kere yükseköğretim yapma potansiyeli olmayan gençler kendilerini İlahiyat Fakültesinde bulmaktadır. 2014 Hazi-

---

[*]Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.
[*]Prof. Dr., Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü Din Psikolojisi Anabilim Dalı. asimyapici@cu.edu.tr

ran itibariyle yaklaşık 100 kadar İlahiyat Fakültesi ya da muadili İslâmî İlimler Fakültesi, Din Bilimleri Fakültesi mevcuttur. Bunların 56'sı öğrenci kabul etmektedir. Ayrıca 3 tane İngilizce İlahiyat programı mevcuttur. 40 farklı üniversite bünyesinde de İlahiyat ikinci öğretim programı vardır.

2014-2015 eğitim-öğretim yılı için İlahiyat Fakülteleri'ne yaklaşık 16.000 kontenjan verilmiştir[1]. Yeni açılan İlahiyatların tamamı öğrenci almaya başlayınca İlahiyat Fakülteleri'ne yıllık ortalama 30.000 öğrencinin kayıt yaptıracağı tahmininde bulunmak hiç de zor değildir. Bu, şu anlama gelmektedir: İmam-Hatip Lisesini bitiren öğrenciler, ek puanlarıyla az bir çalışma ile, kendilerini zorlamadan ilk planda birinci öğretime, eğer bu mümkün olmazsa ikinci öğretime rahatlıkla kayıt yaptırabilir. Eğer kayıt yaptıramayanlar varsa bunlar muhtemelen Anadolu Liselerine dönüştürülen düz lise çıkışlı öğrencilerin ek puan almaksızın İlahiyat Fakültesi kontenjanlarını doldurmalarından kaynaklanmaktadır.

Öğrencilerin İlahiyat Fakülteleri'ne YGS ile kayıt yaptırabilmesi kaliteyi düşüren faktörlerdendir. Adayların İlahiyat Fakülteleri'ne LYS ile kabul edilmesi bağlamında yapılan girişimler netice vermemekte, konunun zamana yayılması gerektiği ifade edilmekte, dahası mevcut programlarıyla İmam-Hatip Lisesi mezunlarının İlahiyat Fakülteleri'ni bile kazanamayacağı, İlahiyatların tamamen lise çıkışlılarla dolacağı söylenmektedir. Bu noktada şu soruyu sormak da bizim hakkımızdır: İmam-Hatip Lisesi mezunları LYS ile İlahiyat Fakülteleri'ni kazanamayacaksa neden katsayı kaldırılmıştır?

Nitelik sorgulanmaksızın sadece niceliğe önem verilerek İlahiyat Fakülteleri'nin aşırı bir şekilde çoğal(tıl)ması bir taraftan öğrenci kalitesinin düşmesine sebep olurken, diğer taraftan bizzat eğitim-öğretim kadrolarının yetersizliğinin beraberinde getirdiği verimsizlik ve durgunluğa yol açmıştır.

İlahiyat Fakülteleri'nin hem sayısının hem de kontenjanlarının aşırı artırımı, öğretim üyesi sıkıntısını beraberinde getirmiştir. Bu duruma kısa süreye sığdırılmış "**aşırı İlahiyatlaşma**" da denilebilir. Buna alt yapı eksiklikleri de eklenince İlahiyat Fakülteleri pek çok yerde

[1] Bk. http://www.osym.gov.tr/belge/1-20524/2014-osysogrenci-secme-yerlestirme-sistemi-kilavuzu.html

adeta İmam-Hatip Yüksekokuluna dönüşmekle karşı karşıya kalmıştır. Kadro almak ve öğrenci alabilecek bir fakülteye dönüşmek için olgunlaşmadan aceleyle bitirilmiş doktora tezleri, ne olduğu belli olmayan makaleler, ülkenin akademik geleceğini büyük bir tehlike ve risk altına sokmaktadır. Pek çok yerde akademik anlamda branş hocası bulunmadığı için ek ders ücreti kaygılarıyla derse giren öğretim elemanları maalesef öğrencinin yetişmesi/yetiştirilmesine de olumsuz etki etmektedir.

Bu noktada İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin niteliksizliği sadece onların "**toplama kampları**"ndan gelmesiyle ilişkili değildir. Eğer alanında yetişmiş saygın akademisyenlerden ders alma ihtimalleri olsaydı, bu öğrenciler her türlü zorluğa ve engele rağmen yine de belli bir kıvama gelebilirlerdi. Özetle burada bir fasit daire oluşmakta, öğrenci ve öğretim üyesi kalitesizliği karşılıklı olarak birbirini beslemektedir.

Öneriler

1- İlahiyat Fakülteleri, "DKAB Öğretmenliği" yanında "İHL Meslek Dersleri Öğretmenliği", okul öncesi ve ilkokullar için "Ahlâk ve Değerler Eğitimi Öğretmenliği", "Din Hizmetleri ve Vaizlik", "Dinî Danışmanlık ve Manevî Bakım" gibi farklı uzmanlaşma alanlarına sahip çok programlı bir yapıya kavuşturulmalıdır.

2- İlahiyat bünyesindeki tüm programlar, hazırlık hariç ilk iki yıl ortak programa tâbi tutulmalıdır.

3- İlahiyat fakülteleri bünyesinde yer alan farklı programlar arasında çift ana dal ve yan dal uygulaması yapılabilmelidir.

4- Çok programlı İlahiyat Fakülteleri için öngörülen müfredat, YÖK tarafından masa başı üretilip dayatılmamalı, program geliştirme esaslarına uygun bir şekilde geliştirilmelidir.

5- YÖK, İlahiyatlarla ilgili verdiği kararlarda Bologna süreci ve kriterlerini dikkate almalıdır.

6- Halen İlahiyat Fakülteleri bünyesinde yer alan "Temel İslâm Bilimleri", "Felsefe ve Din Bilimleri" ile "İslâm Tarihi ve Sanatları" bölümleri akademik bölümler olarak varlıklarını sürdürmelidirler. Söz konusu bölümler içerisinde yer alan anabilim dalları korunmalıdır.

7- Lisansüstü eğitimin kalitesini artırmak için acilen tedbir alınmalıdır. İlahiyat alanında lisans üstü eğitimin sorunları geniş katılımlı ilmî toplantı ve çalıştaylarla tartışılmalıdır. Yeni açılmış, daha

ayaklarının üzerinde durmakta zorlanan İlahiyat/İslâmî İlimler Fakültelerinde yüksek lisans ve doktora programlarının açılmasına izin verilmemelidir.

8- Yeni kurulan İlahiyat Fakülteleri'nde en az beş yıl öğrenci alımına müsaade edilmemeli, öğretim elemanı kadrosunu hazırlayabilmek için yurt içi yurt dışı lisansüstü eğitim seçenekleri sunulmalıdır.

9- Arap Dili ve Belagatı anabilim dalı olmaktan çıkarılmalı, hazırlık sınıfları İlahiyat Fakülteleri bünyesinden ayrıştırılarak üniversiteler bünyesinde yer alan Yabancı Diller Eğitim Merkezi (YADEM) tarafından yapılmalıdır.

10- İlahiyatlar asla ve asla YGS ile öğrenci kabul etmemeli, mutlaka LYS şartı aranmalıdır.

11- İkinci öğretimler acilen kapatılmalıdır, birinci öğretimler için de öğrenci kontenjanı makul ölçülere çekilmelidir.

12- İLİTAM programları ya tamamen kapatılmalı ya da revize edilerek yeniden şekillenmelidir.

Cağfer KARADAŞ[*]

Recai beyin bildirinde ezbercilikle ezberlemenin ayırt edilmesini önemsiyorum. Eğitimde ezberci anlayış yanlış olmakla birlikte ezberlemek kaçınılmazdır. Çünkü ezberleme olmadan bilim olmaz. Bu durum bir ilim dalından ötekine değişiklikler arz edebilir ama her ilim dalında belli oranda ve ölçüde ezberleme kaçınılmazdır.

Eski eğitim sistemimiz hakkında anlamayı bir tarafa bırakıp ezberciliğe gittiği şeklinde genel yargı doğru değildir. Hz. Peygamber döneminden sahabe dönemine oradan yakın zamanlara kadar anlama her zaman ön planda tutulmuştur. Sözgelimi vahiy geliş sürecinde Hz. Peygamber gelen vahiylerin ezberlenmesinin yanında yazılmasını da sağlıyordu. Sahabe içinde sadece el-Bakara suresini 8 yıl okuyup/müzakere edip anlamaya çalışanlar olmuştur. 8 yılda sadece ezberleme değil anlama söz konusudur. Öte yandan rivayet edilen hadîslerin neredeyse büyük bir kısmı "manevi rivayet" dediğimiz yolla nakledilmiştir. Bunun anlamı, hadîslerin manaları korunarak farklı lafızlarla rivayet edilmesidir. Bu demektir ki, râvîler, hadîsleri o kadar iyi anlamışlar ki, anlamlarını bozmadan farklı lafızlarla hadîsleri riva-

[*] Prof. Dr., Bolu Abant İzzet BaysalÜniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

yet edebilmişlerdir. Daha ileri bir durum Ebu Hanife'nin bir hadîsi delil olarak kabul etmek için râvînin hadîsi kendi hayatında uygulamasını şart koşmuş olmasıdır. Bunun anlamı, râvî hadisi anlayacak daha da ötesi bunu kendi hayatına tatbik edecek yani onu içselleştirecektir.

Geçmiş eğitim anlayışımız, gerektiği yerde ezbere gerektiği yerde anlamaya odaklanıyordu. Ezberlenmesi gereken metinlerin yanında onların anlaşılmasını sağlayan orta ve uzun ölçekte metinler/şerhler bulunuyordu. Bu sistemde muhtasar denilen metinler ezberlemeye imkân sağlarken, matavvel denilen uzun metinler anlamayı sağlıyordu. Ancak bugün bizler ne geçmişi elimizde tutabildik, ne de geleceği yakalayabildik. Bugün yapmamız gereken öncelikle vakıanın tespiti ardından da geçmişin birikimi ve bugünün imkânları ölçüsünde geleceğe yönelik bir projeksiyon tutabilmektir.

Ölçüsüz güzellemeler veya yergiler bizi anlama, anlamlandırma ve adım atma noktasında uçlarda dolaştırmakta, deyim yerindeyse sarkaç gibi bir o yana bir bu yana salınır kılmaktadır. Halbuki pergel gibi bir ucu vakıada sabit bir pergel gibi olmakta yarar vardır. Vakıadan hareket ederek ve geçmişin birikimi ile geleceğe projeksiyon tutmamız mümkündür. Aksi takdirde eskilerin taklidinden kurtulalım derken, başka bir dünyanın taklidine örneğin batının taklidine kaymış olmak, bizibiz yapmaz. Doğudan da Batıdan da alacaksak içselleştirmemiz/özümsememiz lazım. Eğitimde artık toplum mühendisliğini terk edip, yol gösteren, yolda yürümeyi öğreten eskilerin tabiriyle irşat eden, kılavuzluk yapan bir konumu tekrar öğreticilerimize kazandırmamız gerekir. Eğitim kurumlarımız da bir fabrika anlayışından çıkıp gerçek anlamda *terbiye yuvası* konumuna kavuşmalıdır.

İlhami GÜLER[*]

O Kitapta aklımda kalan bir cümle var, çok önemli bir cümle, "*hiç kimse hiç kimseye hiçbir şeyi öğretemez, insanlara ancak hangi bilgileri niçin öğrenmeleri gerektiğini ve onun nerelerde bulabileceklerini öğretebilirsiniz.*" Bence hakikaten çok önemli bir şey. Hocam çünkü dikkat edin yılsonunda imtihanlar bittiği anda okulun bahçesinin girişinde hemen büyük bir çöp bidonu vardır, kamyonların kaldırdığı o

[*] Prof. Dr., Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

çöp bidonu kitap doludur. Hocam ha şimdi, bütün kitapları tabi yani, çünkü onlara niçin öğretilmesi gerektiği tam anlatılamadığı için.

Hocam, yine söylüyorum ben, ilk okulda andımızı söylüyorduk ya Türküm, doğruyum, çalışkanım, yasam,... bunları sayıyordum ama ne olduğunu bilmiyordum. Türküm, doğruyum, çalışkanım, yasam. Vallahi, bak ya, Türkçe dersi hocam, Türkçe dersi hayat bilgisi dersi, bunların hiçbirisi bizim ilkokulda okuduğumuz derslerin hiç birisini hayatımızda yaşarken hakikaten neye tekabül ettiklerine dair hiçbir şey verilmeden öyle zihnimiz dolduruldu. Şimdi İlahiyat için de bu adamın düşüncesi çok önemli bence. Yani öğrencileri hangi bir fiilin, niçin öğretildiğini, gerektiğini ve nerelerde kullanabileceklerini ciddi bir düzeyde dersi veren hoca tarafından, öğretim görevlisi tarafından kazandırılmadığı takdirde, hangi ilimi verirseniz verin hangi dersi verirseniz verin inanın hayatlarında çok rahat bir şekilde yok olabiliyor.

Birde bu öğretmenlerin içinden bir örnek vardı. Değirmen benzetmesi. Hani derler ki çocuklar, yani siz öğretmen olduğunuz zaman öğrenmenizin sürekli devam etmesi gerekir. Eğer devam etmezse, yani aldığımız tahsili hayatınız boyunca devam ettirmeniz gerektiği halde, yenilemeniz gerektiği yönünde bir eğitim almamış iseniz, bu tıpkı bir iç değirmen taşına benziyor. Yani değirmen taşına yukardan buğday verilmezse taş döne döne kendini yer ve bitirir. Dolayısıyla sürekli yukardan buğday dökülmesi gerekir. Dolayısıyla eğitimin sürekli hayat boyu kişilerin çehrelerini yenileyecek bir kapasite de öğrenciler kazanması gerekiyor.

Birde bu farkla ilgili anlamamız için, bizim fakültelerde Amerikalı olan biri vardı, doktora yapıyordu. Henry diye bir oğlan. Onunla sohbet ediyorduk. Yalan söylemiyordu, diyordu ki: Bizim liseden bir öğrencimiz olduğu zaman, en az dedi, on bir-on beşinci sırayla ayrılmış olması gerekirdi. Lise mezunu olan bir çocuk yani oradan bitirinceye kadar ilkokuldan liseyi bitirinceye kadar, yani en az on beşinci sırayı alarak, yazarak lise mezunu olmuş.

Bana öyle geliyor ki, takdir ile birlikte, yani genelde bizim hep yaptığımız, yani benim de şahsen yaptığım bu. Bana öyle geliyor ki, en ideali olan ikisini birleştirmek. Yani elbette hocanın rehberlik yapacağı, bu değerin niçin verilmesi gerektiğini, nerelerde bulabileceklerini niçin bulunması gerektiğini bunu hocanın her defasında anlatması

gerekiyor. Ama aynı zamanda bir de eğitimle ilgili, kendimce kural ettiğim, yani insanı insan olma kabiliyetlerini aktüelleştirme becerisini kazandırma sürecinde, bir insanın bir çocuğa kendi insan olma kapasitesi kabiliyetleri, Allahın yaratılışta verdiği o kabiliyet ve kapasitelerin aktüelleştirme, açma kabiliyetini (kazandırma açma değil, yani eğilme değil), sadece çocuğa o yetiyi o gücü o objeyi vermeye, İlahiyat alanımız için de eğer bunu başarabilirsek sanıyorum iyi olacak.

Mehmet KORKMAZ[*]

Mustafa Köylü hocamın ifadesiyle İlahiyat Fakülteleri'ndeki eğitim anlayışı, anlatma-yazdırma döneminden, anlatma-dinleme, hatta anlattırma-dinletme dönemine geçmiştir. Dolayısıyla derslerin neredeyse tamamı takrir odaklı geçmekte, öğretim araç-gereçlerinden yeterince ve doğru şekilde yararlanılamamaktadır. Zaten ders kaynakları da oldukça yetersizdir. (Tek kaynakla veya 50-100 sf. bir takım fotokopilerle yetinilmesi vb.) Bu noktada bazı hocaların dersleri ders/alanla çok da ilgili olmayan kendi çalışmalarıyla geçirebildiği ifade edilmektedir.

Bu süreçte öğrenciler ders kaynaklarının sadece vize-final dönemlerinde okumakta, bilgi, becerilerini gösterecekleri ders ortamının (ödev, makale, sunum, proje) bulunmamaktadır, Bu durumda onlar işlenen konuları günlük yaşam, sosyal hayat ve sorunlarla ilişkilendirmekte zorlanmaktadırlar.

Fakültelerdeki bir diğer önemli sorunda da ölçme-değerlendirme süreçlerine ilişkindir. Fakültelerdeki öğrenci sayısı arttıkça hocalar test sınavlarına yoğunlaşmaktadır. Oysa test sınavları son derece kötü şekilde yapılmakta, öğrencilerin ezber bilgileri ölçülmektedir. Bu anlamda test sınavları yapılacaksa bile hocalara bunun eğitiminin verilmesi son derece önemlidir. Bu noktada öğrencilerin fakültede kazandıkları zihinsel, dilsel, akademik vb. becerileri ölçecek, görüp, geliştirecek bir eğitim ve ölçme anlayışına geçilmesine ihtiyaç vardır.

Ayrıca fakültelerde Rehberlik hizmeti verilmemesi (oryantasyon, program, seçmeli dersler, üniv. İmkânları, dil, lisansüstü eğitim vb.) bir başka sorundur. Bu anlamda sadece dönem başlarında bilgisa-

[*]Doç. Dr., Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

yar üzerinden ders kaydı yapma şeklinde gerçekleştirilmeye devam eden danışmanlık hizmetlerinin niteliği sorgulanmalıdır.

Nevzat Yaşar AŞIKOĞLU[*]

Eğitim faaliyetlerini düşünmeye sevk etti. Tabi eğitim faaliyetleri kullanılmış ama biraz önce de Sönmez Bey ifade etti benim söyleyeceklerimi. Bu bir uygulamama mıdır, metod mudur, yaklaşım mıdır? Bunların hepsini birden ifade edebilirim. Fakat şimdi belki Recai Bey durumu öyle bir başka yanlış biçimiyle buraya getirdi. Daha çok eğitim karşılıklı söylemlerle olmuş gibi gözüküyor. Yani benim anlayabildiğim kadarıyla bunu biraz daha ilave programlamaya çalışmamızda yarar var. Tartışmaya da açtı ama yani bir defa o kadar örneklendirmek mümkün. Kısmen belki örneklenebilir "İlahiyat Fakültesindeki faaliyetlerin olması gereken amaçları ne olmalıdır?" gibi bazı noktalar da var. Mesela ben örneklendireyim: ezbere karşı çıkanlar oldu, olmaz diyenler, sınırlı olması gerekir gibi değerlendirmeler oldu. Yani mesela, bunlarla ilgili daha sunduğumuz şeylerin devamı var tabi. Bu, bizi biraz daha tahrik edebilirdi. Mesela somut olarak "tefsir dersini işlerken şu şu şu amaçlar güdülmelidir" yazarsak, "eksiğimiz şudur kusurumuz budur" yazarsak, din sosyolojisini işlerken "şöyle şöyle yapmalıyız" dersek...

Mesela, "hukuk derslerini anlatmamız hukuk mudur?" soruyorum. Ya da sadece nedir? Nikâh konusu mudur? Veya Tefsir dedim ya başta. İşte bunu işleyen de var da, onun için din sosyolojinin konusu mesela "dinin bir dokunmayana dokunmak isteyene durumu konumlanmasını öğrencileriyle paylaşılması mıdır?" Bunlardan hareketle tartışalım.

Bir de şunu söylemek istiyorum özellikle bugün İlahiyat Fakültesinde bulunan bütün bölümler birbirini tamamlar. Çünkü İlahiyat alanları diğer alanları gibi değil, interdisiplin bir alan birbirinden çok farklı gibi görülen dallarımız bile aslında birbiriyle çok yakınmış gibi olmak durumundadır ve iç içedir. Bu, bizim İlahiyat eğitiminde amaçlarımızı netleştirmekle ancak başarabileceğimiz bir husustur. Bu, dinler eğitimini başarabilmek. Tebliğ de de zaten amaçların karıştığı, netleşmediği gibi ifadeler var.

---

[*]Prof. Dr., Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

Amaçlarımızı ne kadar netleştirirsek derslerimizin içeriğini de o kadar net ortaya koyabiliriz ve öğrencimize de o kadar net doğru biraz önce eleştirdiğimiz konuları daha net sunmamız mümkün olabilir. İşte, biz bunları söyleyince çok seviniyoruz. Yani hakikaten kralcı gibi. Bir de, eğitimimizi bir bütün olarak ele alıp bir bütün olarak üzerimize düşen görevlere de biz de ona göre içerik belirlenmelidir eğitim yaklaşımımız yöntemimiz ve uygulamalarımız nasıl şekillendirmelidir konusunu herhâlde bu şekilde anlarsak birbirimize daha yakın bir eğitim benimsemiş olacağımızı düşünüyorum. Sözü, Yusuf beye bırakıyorum teşekkür ediyorum

Ömer KARA[*]

Sayın Doğan, nakilci ve ezberci bir İlahiyat eğitimini eleştirirken, olması gerekenin, anlamacı / yaratıcı bir eğitim anlayışı olduğunu ortaya koymaktadır. Buna göre, öğrenme, (bilgi aktaran/anlatan değil,) rehberlik eden öğretici vasıtasıyla (pasif alıcı, ezberleyici, belleyici konumunda değil) özgür ve aktif, araştıran, keşfeden, yeni anlamlar bulan, öğrendiklerini analiz eden, dönüştüren, sürekli üreten bir öğrencinin eylemidir. Öğretme eyleminin amacı, (sınıflardaki başarı değil,) öğrencinin anlama ve düşünce becerilerini geliştirmektir. Başarı, (sınavlarda yüksek not almak değil), sahip olunan ilgi ve yeteneklerin en üst düzeyde kullanılması, yararlı ürünler ortaya konulmasıdır.

Öğrenci, (robot değildir; sessiz ve pasif değildir; bilgiyi aynen almaz /ezberlemez ve aynen aktarmaz), kendinin farkındadır; ilgi ve yeteneklerini bilir; bilgiyi anlar; analiz yapar, faydalıyı faydasızından ayırır ve yeni bilgi üretir. Öğrenci için, öğrenme ortamı sadece sınıf sıraları değildir; her yerdir. Böyle bir eğitimde hedeflenen insan modeli, kurallara körü körüne uyan, önyargılarla dolu, tartışmayı bilmeyen, sorunları çözemeyen, özgüveni zayıf, bağımlı kişiliksiz kişiler değil; aksine etkili iletişim becerilerine sahip, düşünen, üreten, sorun çözebilen, eleştirebilen, yaşam boyu öğrenme inancına sahip, girişken, sorgulayan, değerlendirme becerisine sahip, özgüveni kuvvetli, duyarlı ve bilinçli bireylerdir.

---

[*]Prof. Dr., Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

Sayın Doğan'ın ortaya koyduğu öğrenme/öğretim anlayışına genel formatına ve teorik düzeyine söylenecek fazla bir şey yoktur. Ancak klasik eğitim sistemini bir öğrenme tekniği olan ezbercilikle özdeşleştirmek, gerçekten insaf dışı bir tutumdur. Ezber ile ezberciliği birbirine karıştırmamak gerekir. Bugün modern eğitim sisteminde de sonuçta "ezber" bir öğretim tekniğidir. Üstelik klasik medrese sistemimizde bile "ezber" sadece alet ilmi dediğimiz bütün ilimleri öğrenmenin bir mukaddimesi ve alt zemini düzeyindeki bilgilerin muhtasar olarak ezberlenmesi şeklinde gerçekleşmiştir. Bunun yanında okunanın anlaşılması, müzakeresi, eleştirilmesi bizim geleneğimiz içerisinde de mevcuttur. Ezbercilik, kanaatimizce Cumhuriyet sonrası eğitimin bir sorunudur.

Anlama merkezli eğitim için öncelikle hoca tiplemesinin "rehber" öğretmen konumuna ulaştırılması; ayrıca eğitimin tüm unsurlarının ve alt yapılarının buna göre şekillendirilmesi gerekecektir. Aksi takdirde eski sistemden daha fazla sorunlarla karşı karşıya kalırız. Tıpkı ortaöğrenimde ezberci bir sistem var düşüncesiyle öğrenci merkezli bir sisteme geçelim denildi; derslerin yarıdan fazlası etkinlik hikâyesine odaklandı. Hem de ne etkinlik! Hoca, öğrenciye ödevi veriyor; öğrenci becerebiliyorsa, internetten indiriyor teslim ediyor; beceremiyorsa babası, anası, ablası, abisiyle bu işi kotarıyor. Bu tür bir ödev ve etkinliğin ne derece faydalı olduğunu söylemeye gerek bile yoktur. Bir başka örnek, İlahiyat Fakülteleri bünyesindeki İLİTAM'dır. Uzaktan eğitim dendi; Batıdaki gibi alt yapısı ve araçları doğru dürüst hazırlanamadığından; sistem tam kurulamadığından; bu eğitime katılan öğrenciler, hiç çalışmadan; ter akıtmadan; internet üzerinden yüksek puanlarla mezun oluyor ve İlahiyat öğrencisiyle aynı diplomayı alıyor, aynı imkânlara sahip oluyor; lisansüstü eğitime katılıyor. Ancak kalite düzeyine baktığınız zaman İLİTAM öğrencisinin bir rahle-i tedristen geçmemesi; bir fakültenin atmosferini teneffüs etmemesi, fakültelerde görülen dersleri etkin bir şekilde almaması hasebiyle ciddi düzeyde zayıf yetişerek mezun oluyor. Daha sonraki eğitim alanlarında ve istihdam alanlarında donanımlı olmadığı için verimli olamıyor. Bu iki örnek üzerinden hareket edersek, klasik sistemin iyilerini almak; anlama odaklı sistemin önerdikleriyle birleştirmek; ayrıca kendi alt yapımızı ve donanımızı ayarlamak suretiyle bir eklektik sistem geliştirilmelidir. Gelinen noktada, öğrenci profilimiz, hoca profilimizi ciddi düzeyde dikkate almamız gerektiğini de düşünüyorum.

Sönmez KUTLU[*]

Şimdi, tebliğ sunan arkadaşlara, teşekkür ediyorum. Ben, tebliğlerde kullanılan bazı kavramların netleştirilmesini istiyorum. Yaklaşımdan, ders öğretim metodunu mu yoksa öğretim modellerini mi kastediyorsunuz?

Biraz daha netleşmiş oldu. Şimdi ben burada Tahsin Bey'in her defasında geleneğe vurgu yaparak gelenek içerisinden model üretmesini anlayamıyorum. Benim kanaatime göre, fıkıh da din de bizim için, yani insan içindir. Biz, din için veya fıkıh için değiliz. Asıl sorun, fıkhın usulünü kullanarak ve fıkıh külliyatını kullanarak bugünkü sorunlarımızı nasıl çözebiliriz? Bunu eğitime katkısı nedir? İlhami Bey'in belirttiği husu çok önemliydi. Ben de onun üzerinde durmak istiyordum. Bir bilgiyi niçin öğrendiğimiz ve nasıl kullanacağımız önemlidir. Yoksa öğrenciye bir sürü bilgi yüklemek çözüm değildir. Son sınıfa gelmiş, Yüksek lisans ve Doktora öğrencisi olmuş, henüz zihninde tarih kronolojisi oluşmamış.

Örneğin Ebû Hanife ve Gazali'nin görüşlerinden söz ediyor. Fakat hangi zaman diliminde yaşadıklarından haberi yok. Neredeyse birbiriyle aynı dönemmiş gibi bahsediyor. Yani önemli olan eğitim ve öğretim sürecinde öğrenciye tarihsel akış şemasına uygun düşünebilmeyi, problem çözmeyi, metinleri ve geleneği yorumlamayı öğretebilmektir. Amerika'da ailelerin yüzde yetmişi, akademik yazma tecrübesinin lisede başlamasını istiyor. Bugün öğrencilerimiz kitaplarda gördükleri ve görsel medyada duydukları bilgileri, analiz edip yeni bilgiye dönüştüremiyor veya eleştirisini yapamıyorlar. Bunun için de öğrenci iki kelimeyi bir araya getiremiyor.

Amerika'da Üniversitede, birinci sınıfta bilimsel yazma (academic writing) kursları var. Bu kurslarda, sadece kompozisyon yazma değil, araştırma nedir, nasıl planlanır, nasıl yapılır, hangi aşamaları vardır bütün bunları öğretiyorlar. Bizim eğitim sistemimizde, öğrenci bilgi hamallığı yapıyor. Elde ettiği bilgiyi eleştiri süzgecinden geçiremiyor. Çünkü o bilgileri mutlak doğru olarak görüyor. Şimdi de Arapça bilmeyi veya konuşmayı ilim veya din uzmanlığı olarak algılıyorlar. Hazırlık sınıfında Arapça okutuluyor ve sonraki sınıflarda derslerin

[*]Prof. Dr., Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

%30'nun Arapça verilmesi isteniyor. Öğrenciler Arapça yazılmış bir Hadis Usulü veya Tefsir Usûlü kitabını ezberliyorlar. Ezberledikleri halde sınavda da yazamıyorlar. Hadis usulü öğrenimi dil öğrenimine dönüşüyor ve bu anın kavramlarını Türkçe pak çok kaynak olduğu halde oradan okumadığı için onları Türkçe açıklayamıyorlar. Şöyle diyorlar: Türkçe hadis öğrenemedik, Arapça metin ezberliyoruz. Bu Arapça sevdası, öğrenmenin önünde büyük bir engel oluşturmaya başladı. Bana göre bazı İlahiyat programlarında bu düzeyde Arapça bilmeyi şart koşmak son derece yanlıştır. Çünkü pek çok ilmin temel kaynakları Türkçe'ye çevrildi. Buna rağmen illa Arapça kitaplardan okuyup, sınavda Arapça yazacaksınız demek doğru bir yaklaşım değildir. Arapça eğitimle Arapça öğretimini birbirinden ayırmak gerekir. Arapça öğretenler Arapça öğretimini eğitimini almamışlardır. Başka bir ifadeyle Arapça ve Kur'ân'ı öğretenler, onları öğretmenin eğitimini almamış durumdadırlar. Eğitim ve öğretimde, öğrenci merkezli yaklaşımdan yararlanmak son derece yararlıdır. Örneğin birçok alanımla ilgili birçok belge ve görsel malzemeyi öğrencilerim yoluyla arşivledim. Öğrenciye bir nesne olarak değil birlikte bilgi üreteceğiniz özne olarak yaklaşmalıyız. Marifet iltifata tabidir. Hakaretler yağdırarak ve küçümseyerek bilimi onlara sevdiremezsiniz. İki mekânda kızmaya ve sinirlenmeye yer yoktur: Mahkeme ve Mektep. Teşekkür ediyorum.

Süleyman AKYÜREK[*]

İlahiyat fakültelerinde "bilgi aktarma anlayışı" ağırlıklı bir eğitim yapılmaktadır. Bu da öğrencilerin dini bilgiyi anlama ve içselleştirmeleri yerine ezberlemelerine, kısa sürede de unutmalarına yol açmaktadır. Ölçme ve değerlendirme anlayışı da bilgi düzeyindeki ya da malumat düzeyindeki bilgileri ölçmeye dönüktür. Hazırlanan ders kitapları da yoğunluklu olarak bilginin verildiği, öğrencinin üzerinde anlama ve sorgulama çalışması yapmasına izin vermeyen bir şekilde, bilgilerin yığıldığı ve genellikle de çok sayfalıdır. İlahiyat fakültelerinde gerek derste kullanılan yöntemlerin gerekse ders kitabı ve ölçme araçlarının bilgi aktarımını besleyen bir anlayışa hizmet ettiği söylenebilir. Öğrencilerin öğrenme sürecine aktif katıldığı, dinî bilgiyi anlama/anlamlandırma sürecine girdiği bir eğitim ortamı oluşturulmalıdır. Burada ders kitapları hem öğretim elemanı hem de öğrenciyi dö-

[*]Prof. Dr., Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

nüştürme/yönlendirme işlevi görebilir. Bu nedenle öğrencinin dinî bilgiyi anlamasına, sorgulamasına, üzerinde tartışmalar yapmasına imkân sağlayan ders kitapları oluşturulabilir. Öğrencilerin bilgileri aynen ezberlemesi yerine onları açıklamasını, üzerinde işlemler yapabilmesini, değerlendirme ve tartışma yapmasını sağlayacak ders kitapları ile bu eğitim uygulamalarını ölçmeye dayalı sınav soruları oluşturulabilir.

Talip TÜRCAN[*]

Hocam, ben Tahsin hocanın başlattığı tartışmaya bir katkıda bulunmak için söz istemiştim. Aslında hukuk eğitimini biz biliyoruz. Hukuk eğitimi tarihte de sadece hocanın anlatmasıyla yapılmazdı. Fıkhın gelişimi aslında olgular, olaylar üzerinden olmuş; onun üzerinde kafa yorulmuştur. Bir de Hanefiler buna farazî fıkhı eklemişlerdir. Olay varsayarak fıkıh üretmişlerdir. Günümüzde de mesela hukuk fakültelerinde ders anlatan hocalar, sadece mevzuatın sistematik bir yorumunu vermekle yetinmez; onu olaylar üzerinden örneklendirirler. Sınavlarda da mesela şöyle yaparlar: problem sorarlar, asla şunu anlatın, şunu tanımlayın demezler. Hemen hemen hiç birisi demez. Ne yapar? Bir olay sorar, oradan otuz-kırk tane soru çıkartır. Siz o ilkeleri bilirseniz cevaplandırırsınız.

Mesela kanun serbesttir. Bazen kitap defter de serbest olur. Bu, zannediyorum anlamaya uygun bir yöntemdir, değil mi? Ben bunu yeni yardımcı doçent olduğumda heyecanlı bir biçimde, İlahiyat Fakültesinde aynısını yapayım dedim. Tabi bir-iki sene ancak dayanabildim. Niye? Hem ortam uygun değil, hem de öğrenci fıkha öyle bakmıyor ve yeterince kavramak istemiyor, çalışmak istemiyor. Bu ezbercilik dediğimiz şey var ya, bizler zannediyorum geleneğimizde, hani bu imam-hatiplerden itibaren, ezberleyeyim, sınavdan sonra unutayım mantığıyla hareket ediyoruz. Hepimiz bunu yaşadık. Böyle bir sorunumuz var. O noktaya getiremedik. Bu hususta siz eğitim hocalarımız haklısınız. Fakat benim bir eleştirim -sitemim diyeyim- (var). Bizim derse Beyza hoca geldi, Mualla hoca geldi. Nevzat hocam gelmiştir, doktor asistandı zannediyorum bir aralar. Ondan sonra Bekir hoca geldi. Bekir hoca "aaa" derdi, on sayfalık bir konuyu geçerdi. Aslında

[*]Prof. Dr., Süleyman DemirelÜniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

bu sizin suçunuz mu bizim suçumuz mu bilmiyorum. Ama bu eğitim yöntemlerinin önemini kavramada ve kavratmada bir problemimiz var. İlahiyat camiasında -siz bunu hissediyor musunuz bilmiyorum ama eğitimcilere dönük, din eğitimcilerine dönük hafif bir tepki vardır, değil mi? Hocam bunu aşmalısınız. Biz de dâhil, hep beraber aşalım. Ama zannediyorum size de burada önemli bir görev düşüyor. Teşekkür ederim.

03 Haziran 2014 Salı

ALTINCI OTURUM

(16.00-18.00)

Başkan: **Prof. Dr. Ramazan ERTÜRK**

Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

6. Tebliğ: **Uzaktan Eğitim ve İlitam Uygulamalarının Geleceği Nasıl Olmalıdır?**

Prof. Dr. Nurullah ALTAŞ

Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

ALTINCI TEBLİĞ

UZAKTAN EĞİTİM VE İLİTAM UYGULAMALARININ GELECEĞİ NASIL OLMALIDIR?

Nurullah ALTAŞ[*]

A. Giriş

Dünya her alanda hızlı değişimler yaşarken bilim ve bilgi ile yaklaşımlarımız ve zincirleme olarak bilginin üretildiği ve paylaşıldığı en önemli mekânlar olan üniversitelerle ilgili yaklaşımlarımız da hızla değişmektedir. Bir zamanlar bilim denince tek başına bir otorite olarak karşımızda duran ve adeta kilisenin karşısına yeni bir kilise gibi duran pozitivist bilim anlayışı, sorgulanmakta, kendini dönüştürmekte ve bu suretle yorumlamacılık başta olmak üzere diğer post-modern yaklaşımlarla baş etmeye çalışmaktadır. Bilgi üretilmesine ilişkin bu yaklaşımlar, bilginin paylaşımı ile ilgili yöntem ve teknikler üzerinde de etkili olmaya başlamış, tüm öğretim süreçleri ile birlikte yükseköğretim aşamasında da yapısal dönüşümlere uzanan bir değişimi karşımıza çıkarmaya başlamıştır.

İçinde yaşadığımız günler, üniversitelerin bilgiyi üretip teknolojiye dönüştürme merkezlerine yönlendirdiği günleri aşmış görünmektedir. Artık büyük teknoloji üretim merkezlerinin kendi ar-ge'leri vardır ve bu bilgi üretim merkezleri üniversitelerin önüne geçmiş görünmektedir. Dünya geneli için konuşulduğunda üniversitelerin bilgi üretiminde tek merkez olma vasfının önemli ölçüde yıprandığından söz edilmektedir. Öte yandan üniversitenin, post-modern zaman diliminde üniversal bilgiyi üretebilmesinin imkânı da sorgulanmaktadır. Gerçeklik tartışmaları, bilginin üretiminde de tek merkez yerine merkezler çoğulculuğu kavramını ortaya çıkarmaktadır. Mutlak gerçekliğe ulaşma sürecinde üniversitelerin içinde bulundukları toplumu da aşa-

[*] Prof. Dr., Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

ğıdan yukarıya bu gerçeklik çerçevesinde inşa etme görevlerinin tartışmalı hale geldiği konuşulmaktadır.

Bu yeni gelişmelere paralel olarak üniversitelerin toplumla ilişkilerinin yeniden üretilmesi gerektiğini savunan ve bu yönde değişik modeller üzerinde çalışan bilim adamları, üniversitelerin karşı karşıya kaldıkları meydan okumaların en önemlisinin toplumdaki varoluşsal işlevini-yurttaş yaratma- yitirmesi olduğunu söylemektedir. Gerçekten de yakın zamana kadar üniversiteler, genç insanların sadece belirli bazı bilgi alanlarında eğitilmekle kalmayıp onları etkili liderler haline getiren ulusal kültürle de donatıldıkları mekânlardı. T

oplumlar arasındaki sınırların giderek ortadan kalktığı ve küreselleşmenin getirdiği yeni bakış açıları üniversiteler üzerinde yoğun bir şekilde düşünmeyi gerekli kıldı. Bu işlevin yokluğunda üniversiteler, belirli meslek kategorilerine girişi sağlayan profesyonel bilgi ve becerileri vermekten ibaret kurumlara dönüşerek işlevini gittikçe daraltmaya başladı. Üniversiteler ve yükseköğrenim alanları bilgi üretme ve etkili liderler yetiştirme işlevinden sıyrılarak giderek ileri meslek okulları haline dönüşmeye başladı. Bu yeni durum, "akademik kapitalizm" kavramıyla karşılanmaktadır. Akademik kapitalizm, üniversitelerin artık halkın yararına değil de uluslararası sermaye çevrelerinin yararına çalışmaya başladığını ifade için kullanılan bir kavramdır. Neyin iyi olduğuna, neyi bilmesi gerektiğini, nasıl düşüneceğini, neyin dindarlık olacağını küresel sermaye çıkarları doğrultusunda üretmeyi hedefleyen bir yaklaşımdır bu. Bu durumdan sıyrılmanın çözümü olarak da bilgiye olan talepteki dönüşümü ortaya koymak ve toplumsal talebi karşılayacak bilgi üretimi sağlamak olarak görülmektedir.

Bilgi kaynağı olarak görülen bir üniversite fikrine ilave olarak fabrika olarak üniversite, bilgelik ve hikmetin kaynağı olarak üniversite yaklaşımları da üniversiteye eklenen fonksiyonlardı. Illich'in okulsuz toplumu, okul konularının hayattan kopuk, fosilleşmiş ve topluma yabancılaşmış olduğu varsayımından hareket ediyordu. Öğrenimin günlük yaşamla bağlantısının kalmadığını düşünüyordu. Sadece mesleğe yönlendirme işlevi olan bir yükseköğretim bu işlevini kurum dışına terk ettikçe önemsizleşebilir ve yok olabilir. Ama kalite sağlayıcı fikir üretimi, yetenek ve mükemmellik sağlama işlevleri yükseköğrenimi ayakta tutabilir.

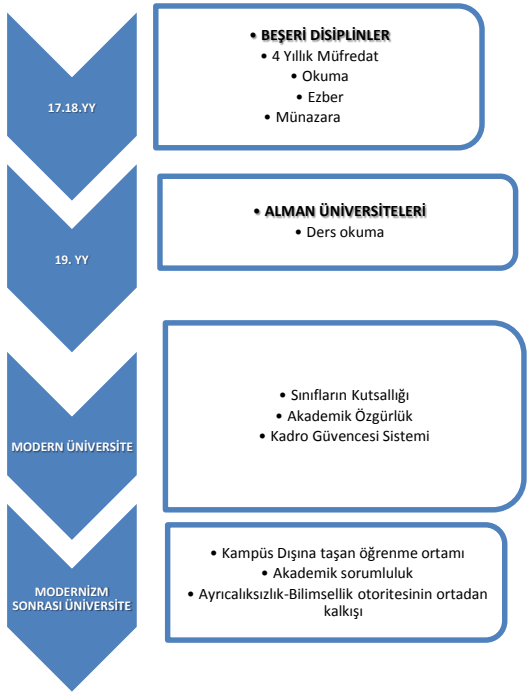

Şekil. Üniversitelerin dönüşümü

Üniversite eğitimi, modernizm sonrası sınıfların kutsallığından sıyrılarak eğitim süreçlerini gerçek hayatla bütünleştirmeye doğru yelken açtı. Belki de öğretim sürecinin kredilendirilmesinde sınıf dışı aktivitelerin giderek daha fazla devreye girmesi bu gelişimin doğal bir sonucu olarak görülmelidir. Bu gelişimlere ilave olarak son yüzyıl içinde bilim ve teknoloji alanındaki çok hızlı gelişmeler, dünyanın hızla artan nüfusu, toplumların eğitim alanındaki ihtiyaçlarının artması fakat eğitim kurumlarının, ders materyallerinin ve öğretmenlerin yetersizliği kampüslerin tasarımı üzerinde yeniden düşünmeyi gerekli kıldı. Eğitim kurumlarına uzak mesafelerde yerleşim, geleneksel eğitimdeki yüksek maliyetler, çalışmak zorunda olan yetişkinlerin eğitim talebi ile başka bir alanda sertifika veya diploma alarak alan değiştirmek veya kendini yetiştirerek kurum içi yükselme isteklerine karşın eğitim kurumlarına devamlarının zorluğu gibi değişik etkenler toplumları eğitim alanında yeni arayışlara itmeye başladı. Gelişmiş ülke-

lerin başını çektiği bu arayışlar "uzaktan eğitim" kavramında hızlı gelişmeleri beraberinde getirmiştir.

Ülkemizde batılı komşularına göre geç uygulamaya başlanmış olmasına rağmen, internet ve bilgisayar kullanımının hızla yayıldığı son yıllarda uzaktan eğitim uygulamaları da büyük gelişme kaydetmiştir. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi sorumluluğunda 2005-2006 eğitim-öğretim yılında faaliyete başlayan ve aynı üniversitenin bünyesinde 2002 yılında kurulan Uzaktan Eğitim Merkezi (ANKUZEM) ile işbirliği içerisinde yürütülen İlahiyat Lisans Tamamlama (İLİTAM) programı da bir uzaktan eğitim uygulamasıdır ve İlahiyat eğitimi alanında ülkemizde bir ilktir. Bu uygulama, daha sonra dokuz üniversitede bulunan uzaktan eğitim merkezleri ve İlahiyat Fakülteleri ile yaygınlaştırılmış ve 2012-2013 öğretim yılı itibarıyla yaklaşık 8.000Öğrenciye ulaşmıştır.

Ülkemizde uzaktan eğitim dini yükseköğretim alanında yakın tarihlerde başlamıştır. Bu hızın arkasında, uzaktan eğitimle lisans tamamlama uygulamasının başarılı bir uygulama olduğunu gösteren bir araştırma bulunmamaktadır. Uygulamanın başladığı tarihten itibaren konu ile ilgili başlıca iki araştırma karşımıza çıkmaktadır. Bilginin esas alındığı yaklaşımda mezun verdiği ilk yıldan itibaren her yıl düzenli olarak araştırma konusu yapılması gereken bu alan, araştırmacılar tarafından cazip görülmemiş veya bilinçli olarak bu alanda araştırma yapılması istenmemiş görünmektedir.

İlahiyat Lisans Tamamlama Programları öncelikle olarak İlahiyat ön lisans mezunlarına İlahiyat lisans diploması alma hakkı kazandırmıştır. Bu durum özellikle Diyanet personeline dini yükseköğretim düzeylerini yükseltme imkânı sunmuştur. Bu imkândan en fazla Diyanet personeli yararlanmış ve özlük haklarında bir iyileştirme sağlamıştır. Ancak özlük haklarındaki bu iyileşmenin din hizmetlerinin kalitesine yansıyıp yansımadığı da ayrı bir sorudur ve bu sorunun cevabını vermeye yetecek kadar elimizde alan araştırması bulgusu bulunmamaktadır.

Sözünü ettiğim ilk araştırma benim danışmanlığımda 2010 yılında tamamlanan bir yüksek lisans çalışması kapsamında gerçekleştirilmiş ve öğrencilerin bu programdan beklentilerini ve programın aksayan boyutlarını ortaya koymayı hedeflemiştir (Birinci, 2010).Tebliğ

için gerçekleştirdiğimiz alan araştırmasının kuramsal temellerinin ortaya konmasında Birinci'nin araştırmasından önemli ölçüde katkı alınmıştır. İkincisi ise Kaymakcan yönetiminde bir bilimsel araştırma projesi kapsamında gerçekleştirilmiş ve öğrencilerle öğretim elemanlarının bu programın fonksiyonları ve uygulama süreçlerinin kalitesine yönelik algılarını tespit etmeyi amaçlamıştır (Kaymakcan, 2013).

Tebliğimde öncelikle uzaktan eğitim kavramı ve uzaktan eğitim ihtiyacını analiz ederek başlıca uzaktan eğitim yaklaşımları hakkında kısa açıklamalar yapmayaçalışacağım. Genel temellendirmenin akabinde ise ülkemizde uygulanmakta olan İlahiyat lisans tamamlama programlarının İlahiyat lisans yeterliklerini kazandırma konusundaki katkılarını 256 öğrenci üzerinde uygulanan ölçme aracından elde edilen verilere dayalı olarak analiz etmeye çalışacağım. Son aşamada ise elde edilen verilere dayalı olarak ulaştığımız sonuçları ve geliştirdiğimiz önerileri ortaya koyacağım. Araştırmamız, bir açık öğretim programı olan İlahiyat ön lisans eğitimini kapsam dışında bırakmakta, İlahiyat lisans tamamlama programları ile sınırlandırılmaktadır.

Araştırmamın bir diğer sınırlılığı ise İlahiyat yüz yüze programları ile bir karşılaştırma yapmamasıdır. Bu araştırmada örneklemin sınırlılığı ve zaman problemi nedeniyle ölçek toplam puanları üzerinde etkili olduğu varsayılan tüm değişkenler sürece dâhil edilmemiştir. Bu nedenle tebliğin merkezinde duran alan araştırmasını sadece bir tür ölçek geliştirme çalışması olarak da kabul edebiliriz. Bununla birlikte bu araştırma öncelikli olarak bu alanda karşılaştırmalı araştırmalar yapmak isteyenlere yeni sorular sorma ve yeni araştırmalara ufuk açma imkânı sağlayacak, öte yandan bu araştırmalarda kullanılabilecek bir yeterlik ölçeği geliştirmiş olacaktır. Araştırmamızın belki de bu süreçte en önemli katkısı, İlahiyat Fakültesi lisans yeterliklerinde kullanılabilecek bir ölçek geliştirmesi olacaktır.

B. Uzaktan Eğitim Kavramı ve Uzaktan Eğitim İhtiyacının Gelişimi

Çoğunlukla İngilizce "Distance Learning" veya "Distance Education" kelimeleriyle ifade edilen uzaktan eğitimin başlangıç tarihi itibariyle 1728'lere dayandığı ifade edilmektedir. Düzenli ve planlı şekilde başlangıcının ise 1840'ların İngiltere'sinde olduğu söylenmektedir.

Londra Üniversitesi uzaktan eğitim modeliyle öğrencilerine diploma veren ilk üniversite olarak kabul edilir. Daha sonraları Almanya, Amerika, İsveç, Avustralya, Türkiye, Polonya ve İspanya gibi ülkeler bunu takip ettiler. Günümüzde ise birçok üniversite ve kuruluş uzaktan eğitim yoluyla öğrenim hizmetleri sunmakta ve program sonunda diploma veya sertifika verebilmektedir.

Türkiye'de de 1960'lı yıllarda MEB tarafından Mektupla Öğretim Merkezi'nin kurulmasıyla gündeme gelen uzaktan eğitim uygulamaları kendisini en çok Eskişehir Anadolu Üniversitesi bünyesindeki Açık Öğretim Fakültesi ile hissettirmiştir. GünümüzdeEskişehir Anadolu Üniversitesine ilave olarak İstanbul ve Erzurum Atatürk Üniversitelerinde birçok alanda ön lisans ve lisans eğitimi veren Açıköğretim Fakülteleri ile üniversitelerimizin neredeyse tamamında lisans tamamlama ve lisansüstü eğitim veren uzaktan eğitim merkezleri bulunmaktadır. Sözü edilen Açıköğretim fakültelerinden Anadolu ve Atatürk Üniversitelerinde İlahiyat ön lisans programı bulunmaktadır. Uzaktan eğitim, ağırlıklı olarak iki Açıköğretim fakültesinde bulunan İlahiyat ön lisans programı mezunları için İlahiyat alanında lisans mezuniyet imkânı sağlayarak ülkemizde yüksek din öğretiminde etkili bir model olmayı başarmıştır.

Uzaktan eğitimle ilgili birçok tanım karşımıza çıkmakla birlikte bu tanımlardaki ortak yönleri bir araya getirerek kapsayıcı bir tanım denemesi Uşun tarafından yapılır. Uşun'a göre uzaktan eğitim,"kaynak ile alıcılarının öğrenme-öğretme süreçlerinin büyük bir bölümünde birbirinden ayrı ortamlarda bulunduğu, alıcılarına 'bireysellik', 'esneklik' ve 'bağımsızlık' imkânı tanıyan, öğrenme-öğretme süreçlerinde yazılı ve basılı materyaller, işitsel, görsel-işitsel teknolojiler ve yüz yüze eğitim gibi materyallerin kullanıldığı, kaynak ile alıcılar arasındaki iletişim ve etkileşimin televizyona ve bilgisayara dayalı etkileşimli/tümleşik teknolojilerle sağlandığı planlı ve sistematik bir eğitim teknolojisi uygulamasıdır."(Uşun,2006, s. 7-8). Uşun'un bu tanımında öğreten ile öğrenenin sürecin büyük bölümünde ayrı kaldığı ve ayrıca yüz yüze eğitim gibi yöntemlerin kullanıldığından söz edilir. Buna tanımdan hareket edildiğinde kaynak ile alıcı öğretim süreçlerinin herhangi bir bölümünde bir araya geldiği anlamı çıkmaktadır.

Uzaktan eğitim olgusu, bir ihtiyacı vurgulamak ve eğitimdeki yeni yönelimlerin teşvik ettiği gereklilik boyutlarını içermekle birlikte

genelde eğitim ve öğretimle ilgili süreçlerde bir takım imkân ve avantajlarıyla da karşımıza çıkar. Uzaktan eğitim, çağdaş öğrencinin değişen, gelişen ve yaşam boyu sürekli öğrenme gereksinimlerini karşılayabilmekte, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin ulusal gelişimine önemli katkılar sağlayabilmektedir. Bireylere sürekli, yaşam boyu, bireysel ve bağımsız öğrenme olanağı sağlamaktadır. Bu şekilde bireyi merkeze alması ve sorumlulukların önemli bir bölümünü bireye devretmesi nedeniyle bireylerin bilgiye erişim ve girişimcilik yönlerini ve kendi kendilerine karar verme yeteneklerini geliştirmektedir.

Sistem hizmetlerinin sunumu pahalı değildir. Başlangıçta bir sitem kurulumu maliyet gerektirmekle birlikte orta ve uzun vadede devlet açısından geniş kitlelere küçük maliyetlerle ulaşma imkânı sağlar. Kamu veya özel kurum veya kuruluşlarda çalışan bireylere, görevlerini bırakmadan eğitimlerini sürdürebilme, kendilerini geliştirebilme ve meslekte yükselme imkânı verir. Belki de uzaktan eğitimin en önemli yararlarından birisi de geleneksel eğitim süreçleri ile bütünleşmek suretiyle, bu süreçlerin zenginleşmesine katkıda bulunmasıdır.[1]

Tüm bunlarla birlikte bu yaklaşımın eğitim sistemlerine adapte edilmesinde göz önünde bulundurulması gereken bir takım sınırlılıklar da bulunmaktadır. Uzaktan eğitim uygulama ve anlayışları bilişsel alan davranışlarının kazandırılmasında etkili olmasına rağmen, duyuşsal ve psiko-motor davranışların kazandırılmasında ve uygulamalar ve uygulamalı etkinlikler gerektiren disiplinlerde yüz yüze etkinlikler kadar etkili değildir. Bireysel ve bağımsız çalışma ve öğrenme alışkanlığı olmayan öğrenciler açısından yeterince etkili olmayabilmektedir. Öğrenci-öğretmen ve öğrenci-öğrenci arasında bire bir iletişim ve etkileşimin oldukça kısıtlı olması, bireylerin sosyalleşmesini olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Özellikle yükseköğretim sürecinin en önemli hedeflerinden birisi de bireylerin sosyalleşme, dayanışma, birlikte çalışma gibi hayata atılma öncesinde en çok ihtiyaç duydukları becerileriyle ilgili son noktayı koymaktır.

Öğrenme güçlükleri ya da öğrenme yetersizlikleri için gereken yardım, rehberlik ya da dönüt-düzeltme işlemleri yaşanan sorunlarla eşzamanlı olarak çözülememektedir. Çoğu zaman öğrenen-öğrenen,

[1] Alkan, 1987; Özmen ve Ediz, 2002; Ersoy, 2008.

öğrenen-öğretmen iletişim ve etkileşimi gerçekleşmemektedir. Bu nedenle, öğretim sürecinin sosyal bağlamında oluşan ekran etkileşimleri ya da bireyin diğerleriyle etkileşiminden doğabilecek istendik kazanımlar oluşmamaktadır. Uzaktan öğretim süreçlerinde birey, kendine güvenmek zorundadır. Genellikle fikirlerini oluşturmak için sözlü anlatımlardan daha çok basılı öğretim materyallerini incelemek zorunda kalmaktadır. Verim düşük gerçekleşmektedir (Birinci, 2010, s.14-16).

Bu sınırlılıkların göz önünde bulundurularak bir sistem oluşturulması ve sınırlıkları ortadan kaldırmayı hedefleyen planlı etkinliklerin sistemlere dâhil edilmesi gerekmektedir. Tüm bu değerlendirmelerle birlikte uzaktan eğitim ile yüzyüze eğitim uygulamalarının sonuçlarının çıktılar üzerinden yapılan değerlendirmelerde çok da farklılık göstermediğini söyleyen araştırmacılar bulunmaktadır. Tuncer ve Taşpınar'ın Suanpang ve arkadaşlarından aktardığı araştırma sonuçlarına göre 1995-2003 yılları arasında yapılan araştırmaların sonuçlarına göre teknoloji temelli eğitim ile geleneksel eğitim yöntemlerinin öğrenme sonuçları arasında bir fark bulunmamaktadır.[2]

Uzaktan eğitimin sağladığı imkân ve sınırlıklarını birlikte değerlendiren çalışmalar, uygulamalardan da hareket ederek bu alanda farklı kuramların gelişimine öncülük etmişlerdir. Charles Wedemeyer, ismiyle anılan kuramda uzaktan eğitimin temel kavramı olarak öğrenci bağımsızlığını ele almaktadır. Öğretme süreçleri bağımsızdır ve öğrencinin kendi ortamında, ona uygun bir şekilde şekillenir. Öğrenme ve öğretme sürecinin gelişip ilerlemesinden öğrenci kendi sorumludur. Öğrenciye ve yetişkinlere daha geniş imkânlar (kurslar, yöntemler ve uygulamalar) sunulmalıdır. Bireysel farklılıkların uyumu için fırsatlar geliştirmeli ve korumalıdır. Öğrenci başarısını mekân, yöntem, öğrencinin çalışma sıklığı ve oran gibi endişelerden dolayı engelleri çoğaltarak değil de sade bir şekilde değerlendirmelidir. Ona göre uzaktan eğitimin başarısının anahtarı öğretmen ile öğrenci arasındaki ilişkinin geliştirilmesidir. Bu şekilde uzaktan eğitimin yüzyüze eğitimin fonksiyonlarına sahip olabileceğini savunur.

Holmberg'e ait olan başka bir kuram, yine öğretimin merkezinde öğrenen ile öğretmen arasındaki etkileşimi yerleştirir ve bu etkile-

[2] Tuncer-Taşpınar,2008, s. 133.

şim öğrencilerin farklı görüşler, yaklaşımlar ve çözümlerle kursa katılımına imkân verici niteliktedir. Karar verme süreçlerine katılım, öğrenci motivasyonunu artırmaktayüksek öğrenci motivasyonu da öğrenmeyi desteklemektedir. 1995'te Holmberg uzaktan eğitim konusundaki teorisini önemli bir şekilde genişletti veyüz yüze eğitimi istemeyen bireysel öğrencilere hizmet edebilmek üzere düzenlenmesi, öğrencilere seçme hakkı ve bağımsızlık tanıması, meslekî eğitime destek olacak şekilde tasarlanması ve davranışçı, bilişselci, yapılandırmacı ve diğer öğrenme yaklaşımlarına açık olması boyutlarına vurgu yapmıştır.

Michael Simonson ve Charles Schlosser'ın savunduğu teoriye göre uzaktan eğitim eşitlik ilkesi üzerine kurulmalıdır. Uzaktan eğitim öğrencilerinin öğrenme deneyimleri, yüz yüze öğrenen öğrencilerin öğrenme deneyimlerine ne kadar yakınlaştırılırsa, öğrenme sonuçları da o kadar eşit olur. Eğer öğrencilere eşit öğrenme deneyimleri sunulabilirse, onların öğrendikleri de bir birine eşit olur. Bu yaklaşımda uzaktan eğitimin, eğitim alanının farklılaşması anlamına gelmediği savunularak öğretmenlerle öğrencilerin yüz yüze olduğu ortamlardan beklentilerin nelerse ayrı mekânlarda olduğu durumlardaki beklentilerin de benzetilmesi savunulur

D. R.Garrison ve W. Archer tarafından geliştirilen teoriye göre ise bilgisayar aracılığı ile (özellikle bilgisayar konferansları) iyice kolaylaşan çevrimiçi öğrenme, eğitimi kökten değiştirmektedir. Bu değişiklikler çok hızlı bir şekilde modern eğitim sisteminin bütün seviyelerinin bir parçası haline gelmektedir. Bazı araştırmacılar bu değişikliklerinin etkisinin olumlu bir yönde olduğunu ve geleneksel eğitim kurumlarının bu süreçte etkilerini yitireceğini düşünmektedir. Çevrimiçi öğretimin gittikçe artan bir şekilde benimsenmesi sonucu, uzaktan eğitim ile yerleşke tabanlı eğitim arasında açık, belli bir yakınlaşma ortaya çıkmaktadır. Çevrimiçi öğrenme, uzaktan eğitim ve yerleşke tabanlı eğitim kurumları arasındaki erozyonun kaynağındadır. Yani yakınlaşmanın kalbidir.

Paulsen tarafından 1992 yılında uzaktan eğitimi destekleme amacıyla "Özerklik ve Bağımsızlık Teorisi" başlığıyla bir makale yayımlnadı. Makalede Paulsen, öğrencilerin eğitimsel ilerlemeleri için kendi istedikleri özerklik düzeyinde karar vermeleri gerektiğini savunmaktadır. Çünkü uzaktan eğitim yapan öğrencilerin özgürlük ihti-

yacı kadar işbirliğine de ihtiyaçları vardır. Bu teorinin temel amacı bireysel özgürlüğü grup dayanışmasıyla birleştiren uzaktan eğitim sistemini geliştirmektir. (Birinci, 2010)

Teoriler incelendiği zaman öğrencilere bireyselleştirilmiş, özgür, kendi bakış açılarını geliştirmeye yardım edici bir niteliğinin olması, çevrimiçi öğrenme ortamlarının gelişmesiyle yüz yüze eğitimin de bu imkânlardan yararlanarak giderek uzaktan öğretim modelleriyle zenginleşmesi, yüzyüze eğitim ile uzaktan eğitimin birbirine yaklaşması, uzaktan eğitimin yüz yüze eğitim yöntemleriyle zenginleştirildiğinde çıktı farklılaşmasının en aza indirilebileceği gibi hususlar öne çıkmaktadır (Teorilerin ayrıntılı açıklamaları ve değerlendirmeleri için bkz. Birinci, 2010, s.17-24).

C. Ülkemizde Dini Yüksek Öğretimde Uzaktan Eğitim Tecrübesi: İLİTAM

İslâm eğitim ve bilim geleneğinde uzaktan eğitimle ilgili olarak tarihin en eski uygulamaları karşımıza çıkar. İcazet ve risale kavramları uzun zaman bir öğretim yöntemi olarak İslâm eğitim geleneğinde varlığını sürdürmüş ve etkili farklı eğitim yöntemlerinin doğuşuna da zemin hazırlamıştır. Bugün dünya üzerinde uluslararası düzeyde lisans, yüksek lisans ve doktora düzeyinde uzaktan eğitim yoluyla diploma veren birçok üniversite bulunmaktadır. Liberty University, Chistian Leadersship University gibi üniversiteler çevrimiçi olarak Hristiyanlık alanında lisans ve lisansüstü düzeyde programları olan üniversitelerdir. İslâm çalışmaları konusunda uzaktan eğitim yoluyla lisans ve lisansüstü düzeyde eğitim veren üniversitelerden bazıları da şunlardır. American Open Univesity, 1995'te Amerika'da açılmış ve 1996'da öğrenci kabul etmeye başlamış olan bu üniversite bütün programlarını online olarak vermektedir. 25'ten fazla ülkeden öğrencisi olup 2002 itibariyle kayıtlı öğrencisi 540'tır. Ezher Üniversitesi tarafından akredite edilmektedir. Lisans düzeyinde diploma almak için İslâm Akidesi, Tefsir, Hadis, Fıkıh Usulü, Fıkıh, İslâm Tarihi, Araştırma Teknikleri ve Bilgisayar gibi 123 krediden oluşan programı tamamlamak gerekmektedir. Arap Dili, Usulu'd-Din, Fıkıh, Fıkıh Usulü ile İslâm Eğitimi alanında yüksek lisans programları bulunmaktadır.

Sharia Academy of America, 2004'te ABD'nin Florida eyaletinde kurulmuş olup İslâm şeriatı konusunda uzaktan eğitim metoduyla

tezli yüksek lisans ve doktora programları vardır. Al-Maghrib Institute, Kuzey Amerika, kanada ve İngiltere'de ofisleri bulunmaktadır. Ana programları çevrimiçi olarak değildir. Ancak seminer şeklinde bazı çevrimiçi programları vardır. Al-Madinah International University, Malezya tabanlı ve Malezya hükümeti tarafından tanınmış olup çevrimiçi olarak bazı lisans ve yüksek lisans programları vardır. (Birinci, 2010, s. 32-33) Araştırmanın gerçekleştirildiği tarihten sonra da çevrimiçi kaynaklarda yeni kurumların eğitim öğretim faaliyetini uzaktan eğitim yöntemiyle yürütmek üzere düzenlemelere gittiği gözlenmektedir.

1946 yılında resmi olarak kurulan Ankara Üniversitesi bünyesinde 1949 yılında İlahiyat Fakültesi kuruldu. Bünyesinde birçok fakülte, enstitü ve yüksekokul bulunduran üniversite 2002 yılında Uzaktan Eğitim Merkezi ANKUZEM'i kurdu. Ankara Üniversitesi İlahiyat Lisans Tamamlama Uzaktan Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin 18 Aralık 2005 tarihli ve 26027 sayılı Resmi Gazete' de yayınlanmasının ardından İlahiyat Lisans Tamamlama (İLİTAM) İlahiyat Fakültesi akademik koordinatörlüğünde Uzaktan Eğitim Merkezi (ANKUZEM) işbirliği ile 2005-2006 öğretim yılında faaliyete başladı. O dönem 500 öğrenci programa kabul edildi.

Derslerin yürütülmesi yönetmeliğe göre şu şekilde olacaktı: "Dersler tümüyle ya da belli oranlarda yüz yüze etkileşimi de içerecek biçimde uzaktan eğitim yöntemleri ile Üniversitenin yerleşkelerinde ve bunların dışında, başka şehir ve ülkelerde oluşturulan merkezlerde yapılabilir."

"İLİTAM'ın eğitsel amacı, İlahiyat ön lisans derecesine sahip kişilere, İlahiyat lisans diploması alabilmek için gerekli eğitimi vermek ve lisans diploması sahibi olmalarını sağlamaktır.""İLİTAM'ın sosyal hedefi, Ankara Üniversitesi'nin bu alandaki bilimsel ve akademik birikimini, eğitim teknolojisinin ve eğitim bilimlerinin sunduğu olanaklarla da bütünleştirerek geniş kitlelere yaymak ve böylece Türkiye'de yükseköğretimin yaygınlaştırılmasına katkıda bulunmaktır. İLİTAM öğrencilerinin özlük haklarının iyileştirilmesine, sadece lisans mezunlarının atanabildikleri görev ve makamlara da atanabilmelerine, yurt dışı görevlere atanmada tercih edilebilmelerine ve lisansüstü eğitim yapabilmelerine fırsat sağlar." Program iki yıla yayılmış, toplam 15 dersi içermektedir. Derslerin başlıcaları: Felsefe, İslâm Bilimlerinde

Yöntem, Fıkıh, İslâm Tarihi ve medeniyeti, Din Bilimleri I, Sistematik Kelam, Türk Dili, Din ve Ahlâk Felsefesi, Kur'ân ve Hadis İlimleri, Din Bilimleri II, İslâm Düşünce Ekolleri Tarihi, Türk Dili ve Edebiyatı Tarihi, Arapça Çağdaş ve Dini Metinler, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi (Birinci, 2010, s. 40).

Ankara İLİTAM'ı takiben 2009-2010 öğretim yılında Sakarya, 2010-2011 öğretim yılında Atatürk, İstanbul ve İnönü, 2011-2012 öğretim yılında da Cumhuriyet, Dicle, Dokuz Eylül, Fırat ve Ondokuz Mayıs Üniversiteleri İLİTAM programlarını açtılar. 2012 öğretim yılında İLİTAM programlarına toplam 4100 öğrenci kontenjanı ayrıldı. İLİTAM'a Açık öğretim Fakültesi İlahiyat ön lisans mezunları veya bir İlahiyat lisans programının ilk iki yılını tamamlayarak İlahiyat ön lisans diploması alanlar başvurabilmektedir. Programı başarıyla tamamlayanlara kendi üniversitelerinin İlahiyat lisans diploması verilmektedir.

İLİTAM programları, 2011-2012 eğitim yılından itibaren İlahiyat ön lisans programları ile uyumlu hale getirildi. Düzenleme ile tefsir usulü, tefsir tarihi, hadis usulü, hadis tarihi, din psikolojisi, din eğitimi ve İslâm mezhepleri tarihi dersleri programdan çıkarıldı. İslâm hukuk usulü, kelam, ilk çağ felsefesi tarihi, yeniçağ felsefesi dersleri fıkıh usulü, sistematik kelam ve felsefe tarihi isimleri altında dönemlik hale getirildi (Kaymakcan, 2013, s.74).

D. Bulgular ve Yorum

1. Kişisel Bilgiler

Araştırmamıza online anket uygulaması ile kendi istekleriyle sorularımızı cevaplayan 256 İlitam öğrencisi katıldı. Bu öğrencilerin yarıdan biraz fazlasını kız öğrenciler, yarıya yakınını ise erkek öğrenciler oluşturmaktadır. Araştırmaya katılan öğrencilerin yaş ortalaması 30 civarındadır. En genç öğrencimiz 21, en yaşlı öğrencimiz ise 52 yaşındadır. Bu bulgular bize İLİTAM öğrencilerinin önemli bir bölümünün normal yükseköğretim yaş aralığından yukarda bulunduğunu göstermektedir. Araştırmamıza katılan öğrencilerin %60'a yakınının diyanet personeli olduğunu (İmam ve Kur'ân Kursu öğreticileri), %27'sinin çalışmadığını, %15'inin de diyanet dışındaki kurumlarda çalıştığını görmekteyiz. Araştırmaya katılan öğrencilerden Diyanet'te çalışanlar, İLİTAM'a başladıklarında ortalama 4 yıllık görevli olduklarını görmekteyiz. Bunlardan en kıdemsizi kurumda bir yılı doldurmadan İLİTAM

öğrencisi olmuş, en kıdemlisi de 32 yıllık görevliyken programa kaydolmuştur. Bu bulgular bize İLİTAM öğrencilerinin önemli bölümünün Diyanet'te henüz göreve başlamış bir grup olduğunu göstermektedir. Araştırma bulgularına göre öğrencilerin %77'i İLİTAM öncesinde din eğitimi almış öğrencilerdir. Bu eğitimin kaynağına ilişkin tablo aşağıda sunulmuştur.

Tablo 1. Öğrencilerin İLİTAM Öncesi Din Eğitimi Kaynağı

İLİTAM Dışı Din Eğitimi Kaynağı	f	%
Medrese	46	17,9
Özel öğretmen veya hocadan	19	7,4
Cemaat-Vakıf Yüksek Din Eğitimi Kurumu	44	17,1
Kendimi yetiştirerek	89	34,6
Yurtdışında eğitim almıştım	5	1,9
Diğer kaynaklardan	53	20,6
Toplam	256	100,0

Tablo incelendiği zaman, öğrencilerin en büyük bölümünün kendi kendilerini yetiştirdikleri cevabını verdikleri görülmektedir (%34,6). Bunu diğer kaynaklar (%20,6), medreseler (%17,9) ve cemaat veya vakıflara ait özel dini yükseköğretim kurumları (%17,1) izlemektedir. Buradaki veriler bize İLİTAM programlarının sivil nitelikli dini yükseköğretim kurumlarındaki öğrencilerin resmi diploma arayışında bir çözüm ürettiğini göstermektedir.

İLİTAM eğitiminin yine sivil nitelikli eğitim yapıları tarafından desteklenip desteklenmediğini sorgulamak amacıyla sorduğumuz bir soru, benzer oranları bize vermedi. Öğrencilerin sadece %9 civarının vakıf veya cemaatlerin destek kurslarına katıldığı verisine ulaşıldı. Yukardaki tablodaki verilerle sonraki sorumuza verilen cevapları birlikte değerlendirdiğimizde elde ettiğimiz bulgular bizi, sivil dini yükseköğretim yapılarının bulunduğunu ama aynı yapının İLİTAM programını desteklemek amacıyla aynı oranda kullanılmadığını göstermektedir.

2. İLİTAM Yeterlik Ölçeği Geçerlik ve Güvenilirlik Çalışması

İLİTAM yeterliklerini ölçmeyi hedefleyen ve bundan sonraki araştırmalarla geliştirilmesi ve yeterlik ölçümlerinde kullanılabilmesi amacıyla standardize edilmiş bir ölçek geliştirebilmek amacıyla İLİTAM programlarının diplomasını verdikleri İlahiyat Fakülteleri'nin

web sayfalarında paylaşmış oldukları Bologna yeterlikleri esas alındı. Bologna yeterlikleri taranarak kapsam geçerliği olduğu düşünülen 31 madde belirlendi.

Bu maddelerle oluşturulan "İLİTAM Programlının Hedeflerinin gerçekleşme Düzeyi" ölçeği, örneklem üzerinde uygulandı. Uygulama sonucunda 31 maddenin I. Faktör yük değerlerinin 0,80 ile 0,33 arasında değiştiği, madde toplam koralasyonlarının da 0,78 ile 0,31 arasında değiştiği gözlenmiştir. Ölçeğin Cronbach Alfa değeri 0,960larak belirlenmiştir. Ölçeğkteki 31 maddenin birlikte açıkladığı varyans ise %48'tir. Tüm bu değerler birlikte ölçeğin yüksek geçerlik ve güvenilirlik değerlerine sahip olduğunu göstermektedir. Ölçekte bulunan "dini anlayış farklılıklarının birer zenginlik olduğunu anladım" maddesinin ayırt edicilik düzeyini gösteren faktör yük değeri ve madde toplam korelasyonunun düşük olmasına rağmen, yani ölçeğe alınmaması gerekmesine rağmen bizim çalışmamızı takiben yapılacak araştırmalara yol göstermesi açısından ve güvenilirlik katsayısının yüksek olması nedeniyle ölçekte tutulmuş ve yeterlik düzeyi toplam puanları hesaplanırken bu madde de ölçeğe dâhil edilmiştir.

3. İLİTAM Yeterliklerine İlişkin Bulgular

Tablo 2.İLİTAM Programının Hedeflerinin Gerçekleşme Düzeyi Ölçeği Ortalamaları

Madde Adı	Ort.	ss
İslam dinindeki inanç ve yorum farklılıklarını açıklayabilme becerilerimi geliştirdi.	4,12	,875
İslâm tarihinin önemli olaylarını sebep ve sonuçlarıyla yorumlayabilme yeteneğimi geliştirdi	4,12	,852
Hz. Peygamber'in tutum ve davranışlarından örnekler sunma konusunda bilgi düzeyimi geliştirdi	4,09	,982
Dinin birlik ve beraberliğe verdiği önemi açıklayabilme konusunda katkı sağladı	4,06	,939
Hz. Peygamber'den rivayet edilen hadislerin güncelle ilgisini kurma konusunda beni geliştirdi	4,00	,948
Din-ahlâk ilişkisini açıklayabilme konusunda yeni yaklaşımlar kazandırdı	3,98	,870
İslam dini dışındaki dinleri de temel nitelikleriyle tanımama yardımcı oldu	3,95	,879
Temel İslam bilimleri, din bilimleri ve diğer bilimler arasındaki ilişkileri fark etmemi sağladı	3,91	,840
Tarihi ve güncel dinî akımları, temel nitelikleriyle tanımama yardımcı oldu	3,90	,823
Hz. Peygamberin hayatını öğrenme konusunda katkı sağladı.	3,90	1,009
Dinî-ahlaki konuları açıklamada, naslarla birlikte aklı ve bilimi de kullanabilme becerilerimi geliştirdi	3,89	,892
Duanın bireylerin Yaratıcı ile iletişim kurma konusunda duyarlılığımı artırdı	3,85	1,016
İbadetlerin bireysel faydalarını açıklama konusundaki bilgi düzeyimi artırdı	3,81	1,036
Din hizmetlerinin daha etkili yapılabilmesi için, sosyal bilimlerden yararlanmam gerektiği konusundaki farkındalığımı artırdı	3,79	,970

Din-toplum ilişkisini açıklama konusunda, bana gerekli becerileri kazandırdı	3,79	,927
Din-kültür ilişkisini açıklama konusunda, bana gerekli becerileri kazandırdı	3,72	,923
İnsan haklarına duyarlı olma konusunda, bana yeni bir bakış açısı kazandırdı	3,70	1,032
Dini anlayış farklılıkların birer zenginlik olduğunu fark ettim	3,69	1,160
Din hizmetleriyle ilgili strateji, yöntem ve teknikleri uygulama konusunda yeni bakış açıları kazandırdı	3,67	1,011
Kur'an ayetlerinin anlamlarını açıklama konusunda, bana gerekli bilgi ve becerileri kazandırdı	3,66	1,143
Alanımla ilgili bilimsel yayınları takip etmede farkındalık sağladı	3,64	1,035
Dinî konularda danışmanlık ve rehberlik yapma duyarlğlığımı artırdı	3,63	,994
Ülkemizin kültürel ve dinî yapısını tanıma konusundaki bilgilerimi geliştirdi	3,62	,991
Eğitim teknolojisindeki yeniliklerden yararlanabilme özelliğimi geliştirdi	3,61	1,104
Kur'an'ı tecvit kurallarına göre yüzünden okuma becerilerimi geliştirdi	3,55	1,254
Etkili bir din görevlisi olmam için, bana gerekli becerileri kazandırdı	3,53	1,055
Yaygın din eğitimi ve öğretimi etkinliklerini planlama ve değerlendirme hususunda becerilerimi geliştirdi	3,47	1,040
Kur'an mealine hâkimiyet ve kullanma konusundaki yeterliliklerimi geliştirdi	3,44	1,136
Din eğitimi etkinlikleri için gerekli ortamı düzenleme konusunda gerekli becerileri kazandırdı	3,33	1,075
Sure ve dua öğretim yöntem ve tekniklerini uygulama konusunda gerekli yeterlikleri kazandırdı	3,27	1,110
Vaaz ve hutbe hazırlama konusundaki yetkinliğimi geliştirdi	3,27	1,081

Tablo incelendiği zaman öğrencilerin kendi değerlendirmelerinden hareket ettiğimizde 28 maddede hedeflerin gerçekleşmesinin "katılıyorum" düzeyinde, 3 madde de ise "kararsızım" düzeyinde olduğunu görmekteyiz. Ölçekte yer alan hiç bir madde "tamamen katılıyorum" düzeyinde yer almamıştır. Bu durum bize İLİTAM öğrencilerinin kendilerini değerlendirmede ciddi tereddütler içinde olduğunu göstermektedir. Bu tereddütler özellikle din eğitimi için gerekli ortamları hazırlama, sure ve dua öğretim yöntem ve tekniklerini uygulama ve vaaz hutbe hazırlama konusundaki yetkinliklerle ilgili maddelerde üst düzeye çıkmaktadır.

Kaymakcan'ın 453 İLİTAM öğrencisi üzerinde gerçekleştirdiği araştırmada öğrencilerin sadece %11,7'sinin başarı oranını yeterli bulması, araştırmamızın bulgularını destekler niteliktedir. Yine aynı araştırmada öğrencilerin %70'e yakın bir oranı din eğitimi ve rehberlikle ilgili derslerin programlardan çıkarılmasını yanlış bir uygulama olarak görmektedir. Bu yanlışlık, araştırmamızdaki yeterlik düzeylerinde en düşük katılımın din eğitimine ilişkin yeterliklerde karşımıza çıkması bu durumu teyit etmektedir.

Tablo 3. İLİTAM Programının Hedeflerinin Gerçekleşme Düzeylerinin Öğrencilerin Yaşları ve Kıdemleri ile İlişkileri

		Yaş	Kaç Yıllık Görevli?	Yeterlik Toplam Puanları
Yaş	Pearson Correlation	1	,583**	,142*
	Sig. (2-tailed)		,000	0,23
	N	256	193	256
Kaç Yıllık Görevli?	Pearson Correlation	,583**	1	,074
	Sig. (2-tailed)	,000		,304
	N	193	193	193
Yeterlik Toplam Puanları	Pearson Correlation	,142*	,074	1
	Sig. (2-tailed)	,023	,304	
	N	256	193	256

Öğrencilerin yeterlik toplam puanlarının yaşları ile anlamlı, düşük ve pozitif bir ilişki içinde bulunduğu belirlenmiştir. Öğrencilerin yaşları ilerledikçe yeterlik toplam puanlarında da yükselme gözlenmektedir. Bu bulgu bize öğrencilerin yaşları ile edindikleri birikimle eğitim öğretim sürecinde beklenen yeterlikleri desteklediklerini göstermektedir. Yaşla yeterlik arasındaki ilişki arasında anlamlı bir ilişki çıkmasına rağmen, kıdemle yeterlik arasında ilişki çıkmamaktadır. Dolayısıyla örneklemimizde bulunan öğrencilerin kıdemlerinin ilerlemesinin yeterliklerine bir katkısı bulunmamaktadır. Bu durum belki de öğrencilerin yaşı ilerlemiş olanlarının eğitim öğretim sürecine daha aktif bir şekilde katılımlarını gösterebilir. Yeterlikle kıdem arasında da anlamlı bir ilişki bulunsaydı yukarda yaptığımız yorumu yapmamız zorlaşırdı.

Tablo 4.İLİTAM Programının Hedeflerinin Gerçekleşme Düzeylerinin İLİTAM Tercihlerine Göre Farklılaşması

Eğer yüz yüze İlahiyat eğitimi imkânı bulabilseydiniz yine de İLİTAM eğitimini tercih eder miydiniz?				
Yeterlik Toplam Puanları	Evet	101	120,7129	18,35066
	Hayır	155	112,8774	22,47028

Varyansların Eşitliği Testi		F	Sig.	t	df	Sig.
Yeterlik Toplam Puanları	Varyansların Eşitliği Varsayımı	1,978	,161	2,925	254	,004
	Varyansların Eşit Olmadığı Varsayımı			3,052	241,295	,003

Öğrencilerin, İLİTAM programının hedeflerinin gerçekleşme düzeylerinin, eğer yüz yüze İlahiyat eğitim imkânı bulsalardı yine de İLİTAM'da okumayı tercih eder miydiniz sorusuna verdikleri cevaba göre farklılaşmasını belirlemek amacıyla yapılan tek faktörlü varyans analizi sonuçlarını veren tablo 4'ten izlediğimizde ilginç bir sonuç karşımıza çıkmaktadır. Yüz yüze eğitim bulma şansı olsa bile yine de İLİTAM programını tercih ederim diyenlerin program hedeflerinin gerçekleşme düzeyi, yüz yüze eğitimi tercih edenlerin düzeyine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır. Buradaki bulgular bize, uzaktan eğitimin bu programlardaki öğrenciler tarafından çoğunlukla benimsendiğini ve bu benimseme sonucunda da programı benimseyen öğrencilerde İlahiyat eğitiminin hedeflerinin gerçekleşme düzeyinin yüksek çıktığını göstermektedir.

4. Nitel Veriler (Niçin Uzaktan Eğitim veya Niçin Yüz yüze Eğitim?)

Yukardaki fark analizinde de verilen betimsel değerleri aşağıda tablo 5'te verilmektedir. Yukarıda da temas edildiği üzere öğrencilerin %60'ı yeterli puanı alıp, fiziksel imkânsızlıklar ortadan kalksa da yine de İLİTAM programını tercih edeceklerini, uzaktan eğitim tercihlerinin devam edeceğini belirtmişlerdir.

Tablo 5.İLİTAM Programındaki Öğrencilerin İmkan Buldukları Takdirde İLİTAM'ı Tercih Durumları

Eğer yüzyüze eğitim imkânı bulsaydınız yine de İLİTAM'ı tercih eder miydiniz?		f	%
	Evet	101	39,5
	Hayır	155	60,5
	Toplam	**256**	**100,0**

Gerek İLİTAM tercihlerinin, gerekse yüz yüze eğitim tercihlerinin arkasında yatan gerekçelere sorduğumuz bir açık uçlu sorudan elde ettiğimiz nitel verilerden ulaşmaya çalıştık. Tablo 6'da sunulan

veriler, yoğunluk sıralamasına göre yapılmamış olmakla birlikte, burada ortaya konulan görüşler bir tarafı seçmenin arkasında yatan nedenleri, din eğitimi ile ilgili bir yaklaşımı ortaya koymaları açısından önemli görülmüştür. Bu nedenle aşağıdaki tabloda yer alan veriler, dini yükseköğretimle ilgili üst değerlendirmeler yapmamıza imkân vermekte, mevcut sorunların somutlaştırılmasına katkı sağlamaktadır.

Tablo 6.İLİTAM Programındaki Öğrencilerin İLİTAM ve Yüz Yüze Eğitimi Tercih Gerekçeleri

	Yüz yüze İlahiyat eğitimini tercih ederdim çünkü...	**İLİTAM eğitimini tercih ederdim çünkü**
1	Daha kaliteli bir eğitim, Detaylara ulaşmamı sağlaması, bilgiye daha kolay ulaşım İLİTAM dersleri çok yavan, burada öğrenme performansım artar	Evli olmam, çocuk sahibi olmam
2	Arapça, K. Kerim ve tefsir gibi derslerde etkili ve yararlı bir eğitim sunması	Kolay okuma, daha az yorucu, basit eğitim, rahat, daha erken mezuniyet, tez yok, Arapça hazırlık yok. İki yılda bitirme şansım var. Sınavları kolay
3	Sosyal imkânlar sağlaması, yeni ve yakın arkadaşlıklar kurma imkânı vermesi, kampüs hayatı, sosyal faaliyetlere katılım imkânı vermesi	Çalışıyor olmam, Ekonomik sebepler
4	Anlayarak öğrenme imkânı, verimli, ciddi, kaliteli, seviyeli, düzenli, anlaşılır, disiplinli, öğrenciyi aktif edenbir eğitim ortamı, derinliğine öğrenme ortamı	Bulunduğum şehirden başka bir şehre okumaya gitme imkânım yok
5	Kendimi geliştirme imkânlarının bulunması, daha donanımlı olmamı sağlayacak olması	Çevre baskısı (kız öğrencilerin okumasına karşı olumsuz tutumlar)
6	Öğretim elemanlarıyla daha yakın ve etkili iletişim, onlardan daha fazla yararlanma imkânı, onları yakından tanımak ve deneyimlerinden tam yararlanma, sorularımıza cevap bulma imkânı, İLİTAM ortamı tüm sorularımıza cevap vermiyor	Örgün eğitimde kız-erkek karışık eğitim alması beni rahatsız ediyor, karma eğitime karşı olduğum için
7	Derslere adaptasyon, disiplinli çalışma imkânı sunması, Yaratıcılığımı gösterme imkânı sunması, akademisyenlik arzum, lisansüstü eğitim arzum. İLİTAM eğitim süreçlerinde çalışmalarımızda devamlılık yok	İlahiyat programlarının amaçlarına katılmıyorum, burada kendi programımı uygulama imkânı buluyorum.
8	Kendimi İlahiyatçı gibi hissetmem, toplumun örgün eğitime daha fazla itibar etmesi, özgüven arayışı, Okul psikolojisini yaşamak, öğrenci yerine konmak	Kurumumda kolayca yükselme imkânı veriyor
9	Teknik sorunlar nedeniyle İLİTAM eğitim süreçlerinin sağlıklı yürütülememesi	Yaşımın ilerlemiş olması sebebiyle ancak bu programdan yararlanabilirim
10	Öğrendiklerimi uygulamalar yoluyla destekleyici olması	Başka şehirlerde barınma zorlukları

11	Tartışmalar yoluyla fikirlerimi geliştirici olacak olması	Örgünde İlahiyat hocalarının kendi ideoloji ve fikirlerini empoze etmeleri, İlahiyatın sapık fikirler aşılamaya çalışması
12	Üniversite ortamını yoğun bir şekilde yaşama imkânı vermesi	28 Şubat sürecinde önümüz kapatılmıştı bize bir imkân verdi
13	Diploma değil ilim lazım, kitaplarda bulamayacaklarımı sunması, İlahiyat benim içimde bir ukde.	Eğitim politikalarının yanlışlığı
14	Canlı derslerin verimsizliği, sorunların olmadığı gerçek sınıf ortamı	Kampüs ortamına, ahlaki sorunları olan üniversite ortamına girmek istemediğim için
15	Formasyonimkânına daha kolay ulaşabilmek	Medrese eğitimine yoğunlaşıp, bir yandan da açıktan diploma sahibi olmak için
16	Entelektüel bir ortam sağlaması	Başka bir meslek icra ediyorum, ama din eğitimi almamı da bu kurum sağlıyor.

Araştırmamıza katılan İLİTAM programı öğrencilerinden şayet yeterli puanı alıp da yüzyüze İlahiyat eğitimi imkânı buldukları takdirde İLİTAM programından vazgeçip, yüz yüze İlahiyat eğitimini tercih edenlerin gerekçeleri dört temel tema etrafında toplanmaktadır. "Kaliteli eğitim" başlığı altına alabileceğimiz gerekçeler, bilgiye kolay ulaşım, Arapça, K. Kerim ve tefsir gibi derslerde yüz yüze eğitimin etkililiği, kendini geliştirme imkânı, disiplinli çalışma imkânı, daha iyi adapte olma ve disiplinli çalışma imkânları vb. şeklinde karşımıza çıkmaktadır. "Sosyal imkânlar" başlığı altında ise yakın ve gerçek arkadaşlıklar, tartışma imkânları, üniversite ortamını yaşama arzusu ve entelektüel ortam gibi gerekçeler bulunmaktadır. Öğrenci gerekçelerinin altına alınabileceği bir diğer tema ise "Öğretim elemanlarıyla etkili ve yakın iletişim"dir. "Sosyal imkânlar" başlığı ile de örtüştüğü de söylenebilecek olan bir diğer öğrenci beklenti grubu ise "itibar/statü" temasıdır. Öğrenciler bu başlık altında toplumun örgün okuyanlara verdiği değeri, statüyü, özgüveni gerekçe olarak sıralamışlardır.

Bizim elde ettiğimiz bulgular nitel gibi görünse de aslında öğrencileri örgüne yönlendiren asıl gerekçeler bu ifadelerden çıkartılabilecek nitelikte değildir. Daha sonra yapılacak araştırmaların bu arka plana biraz daha derinliğine inmesi gerekmektedir. Özellikle hedefle-

rin gerçekleşme düzeyinin bu öğrenci grubunda düşük olması ve önümüze çıkan bu gerekçeler arasında ciddi çelişkiler bulunmaktadır.

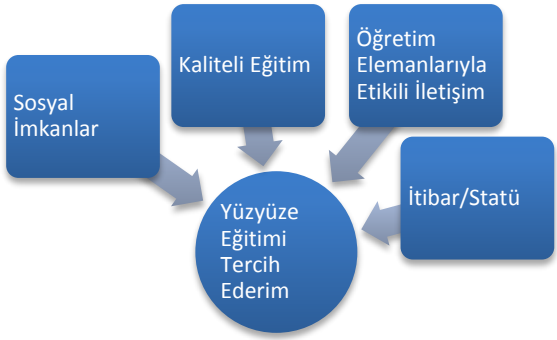

İlitam öğrencilerinden yüz yüze İlahiyateğitim imkânı bulsalar da yine de İLİTAM eğitimini tercih edenlerin gerekçeleri ise 6 ayrı tema altında toplanmıştır. Bunlardan ilki "yaş" teması altındaki yaşın ilerlemesi nedeniyle yüz yüze süreçlere katılma imkânının sınırlılığı yönündeki gerekçelerdir. "Ekonomik sebepler" altında ise çalışıyor olmak, ailenin ekonomik gücünün başka bir şehirde eğitime imkân sunmaması gibi gerekçeler bulunmaktadır. "Ailevi nedenler" başlığı altında ise evli olmak ve çocuk sahibi olmak gibi nedenler bulunmaktadır.

Üçüncü temamız olan "Kolay eğitim" başlığı altında da tez ve hazırlık sınıfının olmaması, daha kolay sınavlar, daha az yorucu, kolay ve kısa sürede bitirme gibi gerekçelerle karşılaşmaktayız. Özellikle, bayan öğrencilerden gelen aile ve toplumun kızların okumasına karşı gösterdiği engellerle ilgili gerekçeler "çevre baskısı" teması altında toplanmaktadır. Bayan öğrencilerin, kızların yükseköğretime yönelmesine karşı olumsuz tutumları İLİTAM öğretimi aracılığıyla aştıkları anlaşılmaktadır. "Karma eğitime karşı olmam" başlığı altında ise öğrencilerin yüz yüze öğretim süreçlerinin karma eğitime dayalı yapılmasına karşı olumsuz tutumların, kız-erkek birlikte eğitimden rahatsız olma ve kampüs hayatındaki gayri ahlaki davranış örneklerinden duyulan rahatsızlık gibi gerekçeler bulunmaktadır. "Kendi eğitim anlayışımı inşa" başlığı altında ise öğrencilerin yüz yüze eğitimde İlahiyat Fakülteleri'nin yetiştirmek istediği insan modeliyle kendisini örtüştürememe, kendi din ve dindarlık anlayışı ile yüz yüze eğitimin hedefleri arasındaki çelişkiler, İlahiyat eğitiminin katılmadığı bazı

düşünceleri empoze etme kaygısı, fiilen içinde bulunduğu medrese eğitimine yoğunlaşma ve İLİTAM'ı sadece diploma amaçlı düşünme gibi gerekçelerle karşılaşmaktayız.

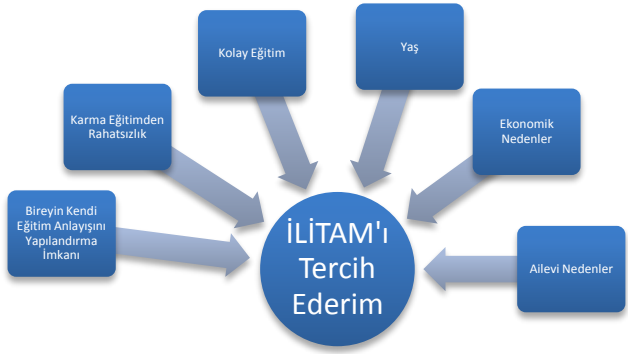

E. Sonuç ve Öneriler

Dinî deneyim ve yaşantılar ve dolayısıyla din eğitimi bir çevre içinde gerçekleşmektedir. Bu çevrede yaşanan değişim ve dönüşümler, dini yaşantılar örgüsünde ve din eğitimi etkinliklerinde de değişimleri beraberinde getirmektedir. Dini yükseköğretim süreçlerinde tüm dünyaya örnek modeller geliştiren İslâm geleneği, içinde yaşadığımız yıllarda hızlı bir değişim sürecinden etkilenmek durumundadır.

Bilgi anlayışlarındaki değişim ve dolayısıyla bilginin iletilmesi ve yeniden üretilmesi ile ilgili anlayışların değişimini beraberinde getirmiştir. Bireyselleştirilmiş eğitim, öğrenenin içinde bulunduğu sosyal çevre içinde öğrenmelerini teşvik eden eğitim anlayışları kampüs ve sınıf duvarlarını yıkıyor, eğitim, okul ve üniversite ilgili geleneksel anlama biçimlerini hızlı biçimde yerlebir ediyor. Bu yeni durum, eğitimin hedeflerinden eğitsel süreçlere ve değerlendirme aşamalarına kadar tüm eğitim aşamalarını yeniden gözden geçirmeyi gerekli kılıyor. Geleneksel eğitimde merkezde yer alan muhteva/öğretmen ikilisi yerini öğrenenin kendisine bırakıyor, muhteva mutlak otoritesini kaybederken öğretmen ise sadece süreçleri yöneten bir rehbere dönüşüyor.

Geleneksel okul ve sınıf kavramlarındaki bu hızlı değişmenin ilk aşaması din eğitimi açısından bakıldığı zaman eğitimle ilgili genel

yaklaşımını yeniden gözden geçirmek olarak karşımıza çıkmakta. Ancak bu yaklaşım/temel paradigma sorgulamasında yeterince yol almadan demin sözünü ettiğim hızlı gelişimlerin ürettiği yeni kavramlarla karşılaşan din eğitiminin hayati bir takım çıkmazlarla da karşılaşması çok tabiî karşılanmalıdır.

Yaşam boyu eğitim, sürekli eğitim ve uzaktan eğitim gibi birbiri ile de sıkı ilişkileri olan kavramlar bu süreçlerin sonucunda karşımıza çıktı ve din eğitimi bu kavramların arkasına sadece kendi kavramlarını ekleyerek sorunların üstesinden geleceğini düşünüyor. Uzaktan eğitim uygulamaları ve bu uygulamalarının yaygınlaşmasının bir sonucu olarak karşımıza çıkan İlahiyat ön lisans ve İlahiyat lisans tamamlama programlarının, kronolojik ve konjonktürel açıklamalarla anlaşılması ve sağlıklı zeminlerde uygulama imkânları bulması oldukça zor görünmektedir.

Değişen çevreyi görmeden bir dönemler Müslümanların birbirleri ile yaptıkları her savaşın arkasında Abdullah İbn Sebe'yi arayanlar veya her sorunumuzun ardında Yahudi fitnelerini bulmaya çalışanlarla dinin ve din eğitiminin yaşadığı her sorunu 28 şubata bağlayanlar arasında bir fark olmasa gerek. Din eğitimi hedef kitlesindeki farklılaşma, bilginin çoğulcu yapısı, mutlak hakikat tartışmaları, üniversite yapısının istihdama odaklanması, İlahiyat Fakülteleri'nin çok programlı organizasyona zorlanması, öğretmenliğin mesleğe dönüşmesi ve öğretmenlik programlarına genel İlahiyatlara ilaveten din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmenliğinin de eklenmesi, sürekli eğitim, uzaktan eğitim kavramları din eğitimine yeni imkânlar sunarken yeni başa çıkması gereken sorun alanları da oluşturmaktadır.

Sınıfların ve yüz yüze eğitimin katı savunucuları aslında genel olarak eğitim, özel olarak da üniversite anlayışında iyi yurttaşlar yetiştirmeyi öncelikli hedef olarak benimsemektedir. Bu anlayışın geleneksel din eğitimindeki yansıması, dindar bireyler yetiştirmektir. Dolayısıyla bu anlayışın temelinde eğitimcilerin belirlediği"iyi vatandaş" veya "dindar"lığın çerçevesi yani muhtevası ve muhtevanın biçimlendireceği bireyler bulunmaktadır. Bu anlayışın İlahiyat eğitimi, sınıflarda olmalı, eğiticilerle mutlaka ve mutlaka yüz yüze olmalı, soru olmamalı, sorgulama olmamalı, muhtevanın ezberlenmesi mutlaka gerçekleşmeli ve muhteva kutsallaşmalı, hedef kitle eğitici tarafından sınıf içinde iyice eğip bükülerek istenen kıvama getirilmelidir.

"İyi vatandaş" yetiştirme, sanayileşme süreci ile birlikte "akademik kapitalizm"e dönüştü. Artık üniversite toplum için değil, üretim, pazarlama ve hizmet sektörlerine destek olmakta, ağırlıklı olarak da sektörel bir kuruma dönüşerek istihdam amaçlı eleman yetiştirme işlevi ağırlıklı olarak öne çıkmaktadır. Günümüz üniversiteleri için eleştirel bir bakış açısıyla yapılan bu değerlendirme, din eğitimi alanına bile baktığımızda ciddi gerçeklik payları içermektedir. İlahiyatlar, cami mihrabı, kürsüsü, müftülük makamı, öğretmenlik becerileri veya Kur'ân kursu öğreticiliği yeterlikleri açısından değerlendirilmekte, iyi Kur'ân okuyan mezunlar vermemekle, vaaz edebilecek nitelikte elemanlar yetiştirememekle sorumlu tutulmaktadır. İlahiyatların üretilen dini bilgiye katkısı, değerlerin yeniden üretilebilirliğine desteği veya bireylerin kendi dindarlıklarını oluşturmada yapabileceği rehberlik sorgulanmamaktadır.

Bu genel değişimlerin getirdiği yeni süreçte karşımıza çıkan uzaktan eğitim kuramcıları, yaşamboyu/sürekli öğrenme ihtiyaçlarını karşılaması, bireylerin bilgiye ulaşma ve girişimciliklerini teşvik etmesi, kendi kendine karar verme yeteneklerini geliştirmesi, düşük maliyetle büyük kitleleri eğitim süreçleriyle buluşturması çalışanlara işlerini bırakmadan eğitim ve meslekte ilerleme imkânı sunması ve geleneksel eğitim süreçlerini yöntem ve materyal olarak zenginleştirmesi açılarından eğitim alanında uzaktan eğitimin fırsatlar sunduğundan söz ederler. Yapmış olduğumuz alan araştırması da kuramcıların fırsat olarak nitelediği bu olguları destekler bulgular sunmuştur. İLİTAM'ı tercih nedenlerinin başında yaş, ekonomik nedenler, ailevi nedenler ve öğrencilerin kendi eğitim anlayışlarını yapılandırmasına fırsat vermesi gelmektedir. İlahiyat eğitimi alanında da öğrenenlerin bir bölümünün uzaktan eğitimi, kendi din anlayışları çerçevesinde bir yükseköğretim sürecini yönetme fırsatı tanıdığı için bu programa yöneldikleri gözlenmektedir. Öğrenenlerin bir kısmı bu şekilde kendi görüşlerini empoze eden öğretim elemanlarının baskısını daha az hissedeceklerini söylerken bir kısmı da medrese eğitiminde derinleşerek İLİTAM üzerinden de diploma alma fırsatı elde ettiğinden söz etmektedir. İLİTAM, bir anlamda dini yükseköğretimde bireyselleştirilmiş eğitim üzerinde daha fazla düşünmek zorunda bırakacaktır bizi.

Duyuşsal ve psiko-motor davranışların kazandırılması noktasındaki yetersizlikleri, uzaktan eğitimin sınırlıkları arasında karımıza

çıkar. Yaptığımız araştırmada özellikle Kur'ân-ı Kerim ve Arapça derslerinde teknolojik alt yapı ve kullanılan yöntemlerin yetersizliğine yapılan vurgu, bu görüşü desteklemektedir. Yine öğrencilerin İLİTAM hedeflerinin gerçekleşme düzeyleri incelendiği zaman en düşük puanlı maddelerin vaaz ve hutbe hazırlama konusundaki yetkinlikler, sure ve dua öğretim tekniklerini uygulama becerileri ile din eğitimi etkinlikleri için gerekli ortamı düzenleme konusundaki yeterliklerde karşımıza çıktığı gözlenmektedir.

Uzaktan eğitimin sınırlıklarından birisi de bireysel ve bağımsız çalışma alışkanlığı olmayan öğrencilerdeki başarısızlık olasılığıdır. Yaptığımız araştırmada, yüz yüze eğitimi isteyen öğrencilerin yeterlik düzeylerinin İLİTAM'ı tercih edenlere göre düşük olması ve bu öğrencilerin aynı zamanda yüz yüze eğitimi tercih nedenleri arasında disiplinli çalışma ortamı ve daha kolay motivasyonimkânını göstermeleri yukarda sözü edilen sınırlılığa işaret etmektedir. Son olarak da altı çizilen sınırlılık, öğrencilerle öğretim elemanları arasındaki sınırlı iletişimin sebep olduğu sosyalleşme süreçlerinin iyi işlemeyişidir.

Araştırmamızda altı çizilerek ortaya çıkan en önemli bulgulardan birisi öğrencilerin öğretim elemanlarıyla iletişimindeki sorunlar çevresindedir. Teknik alt yapı sorunları, öğretim elemanlarının teknik yetersizlikleri, fazla öğrenci sayısı, öğrencilerin zamanlarının olmayışı vb. nedenlerle öğrenciler öğretim elemanları ile yeterli iletişim sağlayamamaktadır. Bu durum da İLİTAM programını iyi işlemeyen bir uzaktan eğitim programına örnek hale getirmektedir. Sınırlıklarla ilgili olarak Kaymakcan ve arkadaşlarının araştırmasını incelediğimizde öğrencilerin büyük kısmının yetişkinler olarak hayat içerisinde taşımak durumunda oldukları birkaç role ilave olarak öğrenci rolü taşıma zorunluluğu ve geleneksel örgün İlahiyat eğitiminin sunduğu öğrenme ortamlarına kıyasla yetersiz olarak algılanan öğrenme süreç ve ortamlarının oluşturduğu memnuniyetsizlik karşımıza çıkmaktadır (Kaymakcan, 2013, s.100).

Kaymakcan araştırmasının sonucunda öğrenci ve öğretim üyelerinin görüşleri hem bilgi ve becerilerin öğrenciye aktarılmasını sağlayacak eğitim süreçlerini hem de hocaların öğrenciye rehberlik etme ve geri dönüt vermesini sağlayacak iletişim ve bilişim süreçlerini gerçekleştirmede sorunlar yaşandığını söylemektedir. Bizim araştırmamızda odaklandığımız problemlerden birisi olmamakla beraber yine Kay-

makcan'ın araştırmasında, öğrenciler yüz yüze eğitime çok yüksek oranda ihtiyaç duyduklarını belirtmekte ve öğretim elemanları da yüz yüze eğitime vurgu yapmaktadır.

Uzaktan eğitimin doğası gereği bu durum bir ikilem oluştursa da gelişen teknolojilerin daha aktif bir şekilde kullanılarak canlı ders, interaktif forumlar ve video konferanslar üzerinden uzaktan din eğitiminin yüz yüze eğitime yaklaştırılması gerekmektedir. Tüm bunların yapılabilmesi için de öğrenci sayılarının azaltılması ve öğretim üyesi başına düşen şube mevcutlarının düşürülmesi gerekmektedir. Materyallerin zenginleştirilmesi, online veya basılı birçok kaynaktan öğrencilerin kendi görüşlerini geliştirebilecekleri, sorgulamaya imkân veren, bilgiye ulaşma becerilerini geliştiren çalışmalarla değerlendirme süreçlerinin beslenmesi ve öğretim elemanlarının geri bildirimlerinin değerlendirme süreçlerine katılması gerekmektedir. Bireysel öğrenmeyi teşvik eder bir modelin değerlendirme süreçlerinin bireysel olması gerekmektedir.

Kur'ân-ı Kerim ve Arapça gibi beceriye dayalı derslerin öğretim programında doğrudan bulunması yerine Millî Eğitim Bakanlığı ve Diyanet İşleri Başkanlığıyla yapılacak ortak çalışmalar neticesinde herkesin ikamet ettiği yerlerden ulaşabileceği kurslarda yüz yüze eğitim almasının sağlanması, İLİTAM programlarının bu derslerde sadece yeterliğe dayalı bir sınav yaparak program yükünün hafifletilmesini sağlayacaktır.

Programların arasındaki yöntemsel farklılıkların en aza indirilerek uzaktan eğitimin imkânlarını en üst düzeyde dini yükseköğretimin hizmetine sunabilmesi için her bir programın üstünde yönetsel ve denetsel bir birime ihtiyaç bulunmaktadır Bu birimin, uzaktan din eğitimi konusunda materyal ve teknik imkânları geliştirme ve kalite artırımı, üniversiteler arasında işbirliği ve tecrübe paylaşımı, İLİTAM programlarının hizmet standartlarının belirlenmesi ve akreditasyona yönelik çalışmalar yapması programlardan şikâyetlerin en aza indirilmesinde önemli katkı sağlayacaktır.

Kaynaklar

Alkan, C. (1987). *Açıköğretim, uzaktan eğitim sistemlerinin karşılaştırmalı olarak incelenmesi.* Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.

Baturay, M. H. & Türel, Y. K. (2012). Çevrimiçi Uzaktan Eğitimcilerin Eğitimi: E-öğrenmenin Yükselişi ile Beliren İhtiyaç. G. EBY, G. T. Yamamoto ve U. Demiray (Ed.), *Türkiye 'de e-öğrenme: Gelişmeler ve Uygulamalar III içinde* (s. 1-20). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Birinci, K. (2010). *Uzaktan Eğitim ve Din Öğretiminde Bir Uygulama Örneği: İlahiyat Lisans Tamamlama (İLİTAM).* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Ersoy, M. (2008). *Uzaktan Eğitim-Öğretim Yönetimi.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.

İşman, A. (2011). *Uzaktan Eğitim.* Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

Kaya, Z. (2002). *Uzaktan eğitim.* Ankara: PegemA Yayıncılık.

Kaymakcan, R., Meydan H., Telli, A., Cevherli, K. (2013). *Paydaşlarına Göre İlahiyat Lisans Tamamlama (İLİTAM) Programının Değerlendirilmesi*, Değerler Eğitimi Dergisi, Cilt 11, No.26, 71-110 Aralık 2013

Özmen, A. & Ediz, İ. G. (2002). Uzaktan Eğitim ve Dumlupınar Üniversitesi Modeli. Açık ve Uzaktan Eğitim Sempozyumu, 25 Mayıs 2002. http://www.aof20. anadolu.edu.tr/bildiriler/ Ahmet_Ozmen.doc Web erişim tarihi: 25.04.2013.

Uşun, Salih, **Uzaktan Eğitim**, 1.Basım, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 2006.

YÖK, (2010/3044). İLİTAM müfredat programları konulu resmi yazı. 22.06.2010, Ankara: Yüksek Öğretim Kurumu.

Tuncer, M., Taşpınar, M. *Sanal Ortamda Eğitim ve Öğretimin Geleceği ve Olası Sorunlar,* Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:X, Sayı 1, Haziran 2008.

MÜZÂKERELER

Adnan DEMİRCAN[*]

Bizde de İLİTAM var. Onun için İLİTAMcı olarak Nurullah hocamıza teşekkür ediyoruz. Epey uzunca anlattı. Herhalde itiraz olmasın diye elinden geleni yaptı. İnşallah çok fazla itiraz olmadan onu da ikna edeceğiz. İLİTAM ve uzaktan eğitime değinen bir tebliğ dinledik. Uzaktan eğitim, şu anda yükselişte olan bir eğitim yöntemi. Dünyanın her tarafında var, Türkiye'de de gelişiyor. Devletler açısından, iktidarlar açısından ucuz maliyet sebebiyle önemli. Eğitimi tabana yayması açısından da önem arz ediyor. Bu bakımdan önümüzdeki yıllarda gündemimize daha çok gelecek. Bir de İLİTAM olgusu var. İLİTAM'ın Türk eğitim sisteminde örneği var mı? Onu merak ediyorum.

Prof. Dr. Nurullah ALTAŞ: Var.

Prof. Dr. Adnan DEMİRCAN: Hangi alanda?

Prof. Dr. Nurullah ALTAŞ: HELİTAM (Hemşirelik Lisans Tamamlama Programı) var.

Prof. Dr. Adnan DEMİRCAN: İLİTAM'dan sonra açıldı. İki yıllık İlahiyat lisans tamamlama programının tarihi sürecine baktığımız zaman İlahiyat Meslek Yüksekokullarının kapatılmasından sonra açılan İlahiyat Önlisans programından sonra 28 Şubat sürecinde geliştirilen bir program olarak ortaya çıktı.

İlahiyat Meslek Yüksekokulları, faal oldukları dönemde hakikaten önemli bir fonksiyon icra ediyordu. Onları kapattılar; ondan sonra Anadolu Üniversitesi'ne bağlı iki yıllık İlahiyat Önlisans programı açıldı. İLİTAM ise ondan sonra açıldı. Belki açıldığı dönemde bir anlamı vardı. Ama bugün artık, önümüzdeki süreçte tartışılması gereken uzaktan eğitimin bir parçası olarak değerlendirilmemesi gerekir. Zira normal bir eğitim kurumu değil, olağanüstü şartların geliştirdiği bir sistemdir. Türk eğitim sisteminde pek örneği yok. Bir hemşirelik için var; bir de polisler için (POLİTAM) var. Onlar da İLİTAM'dan sonra açıldı. Bir ara 3 yıllık Eğitim Enstitüleri için lisans tamamlama olarak uygulanmıştı. Bu sebeple İLİTAM'ı sisteme uyarlamak lazım.

---

[*]Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

İLİTAM programı iki yıllık önlisans programı üzerine uygulandığı için programda ciddi sıkıntılar var. Bunun yerine dört yıllık eğitim veren bir program olabilir mi? İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi'nin ikinci üniversite olarak böyle bir teklifi var. Daha sonuç alınmadı.[1] İlahiyat Fakülteleri'nde verilen eğitime denk bir eğitim verilebilecekse bu program uygulanabilir.

Hoca'nın araştırmasından da anlaşıldığı üzere iki yıl önlisans okuyup üzerine iki yıl da İLİTAM okumak kolay olduğu ve hocayla muhatap olunmadığı için tercih ediliyor. En azından tercih sebeplerinden bazıları bunlar.

İLİTAMla ilgili şöyle problemler var: Bir kere öğrencilerin kütüphane kullanma imkânları yok. Bu programı olan Üniversiteler, programı devam ettireceklerse mutlaka sanal kütüphane hizmeti vermelidirler. Sanal kütüphane de paralı bir iş. Bir kişinin makale veya kitabını tarayıp oraya koyduğunuz zaman ücretini ödemeniz lazım. Yahut mevcut olan kitap veya makale hizmeti veren şirketlerden hizmet almanız gerekir. Öğrenciler açısından bunun önünü açmak lazım.

Müfredatta ciddi problemler var, tekrarlar var. Öğrencilerin eğitiminde eksik kalan taraflar var. Eğer bu sistem kalacaksa, bunlarım revize edilmesi lazım.

Yönetimde iki başlılık var. Programı bir taraftan uzaktan eğitim merkezleri yürütüyor, diğer taraftan programını İlahiyat Fakülteleri yapıyor. Parasını bir kurum alıyor, hizmeti başka kurum veriyor. Bu manada ciddi sıkıntılar var. Burada Dekanlarımız var. Belki onlar daha açıklayıcı bilgi verecekler.

Arasınavların online yapılması, sıkıntıları olan bir uygulama. Bizde, ikinci üniversitede online yapılıyor. 25 dakika süre veriyorlar. Geçen yıllarda bir arkadaşımın anlattığı bir olayı anlatayım. İLİTAM öğrencilerinden biri hadis profesörünü olan arkadaşımı arayıp, "Hadis sınavım var. Size zahmet gelsem sınavı birlikte yapabilir miyiz?" Hoca, "Nasıl böyle bir şey teklif edersin?" diye çıkışınca, "Hocam bunda ne var? Müslümanların yardımlaşmaları gerekmez mi?" diye karşılık veriyor. İnsanları bu tür arayışlara yönlendirecek uygulamalardan kaçınmak gerekir. İnşaallah sonu hayırlı olur. Teşekkür ederim.

[1] Çalıştaydan sonra program teklifinin YÖK tarafından reddedildiğini öğrendim (Adnan Demircan)

Cemal TOSUN[*]

Öğrenci alımı ile ilgili hususlar: Öğrenci kalitesinin yükseltilmesi amacıyla, İlahiyat Fakültesi programlarına, YGS yerine LYS sınavı ile öğrenci alınması elzemdir

Öğrenci kontenjanlarının belirlenmesinde, fakültelerin fizikî ortamlarının ve öğretim elemanı kadrolarının dikkate alınması gerekliliktir.

H. Mehmet GÜNAY[*]

Sakarya İlahiyat olarak Ankara İlahiyattan sonra ilitam programı uygulayan ikinci üniversiteyiz. Bu tecrübeyi olumlu ve olumsuz yönleriyle birkaç dakikada özetlemek istiyorum. İlahiyat camiasında ilitam programına yönelik iki farklı yaklaşım söz konusudur. Birisi tamamen karşı, öbürü tamamen savunmacı bir yaklaşım sergilemektedir. Diğer taraftan eleştirilerin çoğu da ya her bir üniversitenin kendi özel tecrübesinden ya da ilitamla ilgili çok fazla bilgi sahip olunmamasından kaynaklanmaktadır. Nitekim şu an itibariyle on tane ilitam programı mevcut olup her birinin de farklı uygulamaları vardır. Her ne kadar müfredatlar aynı gibi görünse de yöntemler konusunda farklılıklar söz konusudur. Fıkıhta salt mefsedet ve salt maslahat yoktur derler. Yani bir konunun mefsedet ve maslahat yönlerini beraber değerlendirmek lazımdır.

İlitam'a yönelik eleştiri noktalarından birisi sınavların online yapılması ve bunun kopya çekmeye müsait olmasıdır. Esasen bunun pek bir önemi yoktur. Çünkü en azından bizim uygulamamız bağlamında online yapılan ara sınavların başarıya oranı yüzde on bile değildir. Onun da çoğu ödevdir. Dolayısıyla hepsini bağışlasan bile %90 etkili gözetimli normal vize ve final sınav söz konusudur. İkinci olarak Kur'ân-ı Kerim meselesi en fazla öne sürülmekte ve hep Kur'ân-ı Kerim'in uzaktan öğretilemeyeceği dile getirilmektedir.

Aslına bakarsanız halihazırdaörgün modelde de hoca nezaretinde öğretilen Kur'ân-ı Kerim dersleri pratikte ezber dinlemekten öteye geçmemektedir. İlahiyat öğrencisi yüzünden Kur'ân-ı Kerim okuma

[*]Prof. Dr., Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.
[*]Prof. Dr., Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

yetkinliğini daha çok fakülte öncesi veya fakülte dışından kazanmaktadır. Dolayısıyla Kur'ân-ı Kerim öğretme bakımından arada çok fazla fark yoktur. Artı olarak söylemek gerekirse uzaktan eğitimle ilgili çıkarılan yeni yönetmelik derslerin sistem üzerinden karşılıklı etkileşimle çevrimiçi ve canlı yapılmasını öngörmektedir. Dolayısıyla örgünde ne kadar ders yapıyorsa aynı şekilde sistem üzerinden canlı olarak bu dersler ilitamlılarla da yapılabilmekte, öğrencinin okuyuşu dinlenebilmekte ve rahatlıkla gerekli düzeltmeler hoca tarafından yapılabilmektedir. Bunda bir sorun yok.

Önemli olan bir yetkinliğin nerde kazanıldığı değil onun var olup olmadığıdır. Yeni eğitim öğretim süreçleri bir yetkinliğin sınıf içi kadar sınıf dışında da kazanılabileceğini ve bu kazanımların yapılacak sınavlarla saydırılabileceğini öngörmektedir. Sakarya İlahiyat olarak Kur'ân-ı Kerim müfredatları ve sınavlarında örgünle aynı standartları uyguluyoruz. Aynı ezberler, aynı sınavlar yapılmakta, örgünden kalanlar kadar ilitamlılar da kalmaktadır. Arada hiçbir fark yoktur. Ben bu konuda da önemli bir problem görmüyorum.

Üçüncü bir mesele de şudur: İlitamlılardan çok para kazanıldığı şeklinde yanlış bir kanaat vardır. Ben idareciyim ve dört yıl boyunca ilitamdan idareci sıfatıyla sınavlar dışında hemen hemen hiç para almadım. Aslında ilk kurulduğunda idareciler biraz para alabiliyorlardı, çünkü döner sermayeye bağlı idi. Uzun süre önce uzaktan eğitim torba yasa ile merkezi bütçeye alındı, fakat doğrudan katkıda bulunanlara ödemeye esas olacak usul ve esaslar YÖK tarafından birkaç sene oluşturulamadı. İlgili yönetmelik çıktıktan sonra da mali hükümler açısından bizim üniversite bir yıllık geçiş süreci imkânını kullanarak uygulamaya koymadı. Yönetmelik uygulamaya konuluncaya kadar öğretim üyeleri beş kat ders ücreti alabiliyordu, fakat artık bu da mümkün değildir. Çünkü YÖK ilgili yönetmeliğe öyle bir formül koymuş ki ne yapsanız bu oranı tutturamazsınız. Ders ücretleri öğrenci katsayısına göre belirleniyor.

Öğrenci katsayısı ise şubede kayıtlı öğrenci sayısının kontenjana bölümüyle elde ediliyor. Bu durumda örneğin beş şubeli bir programda ancak bir kat ücret alabiliyorsunuz. Böyle bir problemle biz bu sene karşılaşmış olduk, çözümü için de pek bir umudumuz yok doğrusu. Demek istediğim bundan sonra ilitamda ders hocaları için de caize oluşturacak bir ücret söz konusu değildir. Bu zamana kadar alındı

belki ama en azından bundan sonra yok. Hocalara yükü ise çok fazladır. Ayrıca bu programın özellikle yüksek lisans, doktora dersleri açışından olumsuz etkileri vardır. Çünkü hocaların ilitamda dersleri varsa ayrıca ikinci eğitimden de ders alıyorlarsa, yüksek lisans ve doktora dersleri getirisi daha az olduğu için tercih edilmeyebilmektedir. Bu anlamda ilitamın yükseköğretime olumsuz etkileri vardır.

Biz belli platformlarda ilitamı savunan konuşmalar da yaptık, ama bunu maddi saiklerle değil, başka gerekçelerle yaptık. İlitamı bu kadar ötekileştirirken ülkemizdeki normal İlahiyat programlarını ve özellikle bu konuda bölge farklılıklarıyla birlikte birinci ve ikinci eğitim arasındaki farkları da masaya yatırmamız gerektiğini dile getirdik. Ben şahsen, Sakarya'da okutulan ilitamın birçok açıdan bazı üniversitelerin ikinci eğitimlerden daha nitelikli olduğunu iddia ediyorum. Çünkü akademik kadro, materyal imkânları, ders işleme, ölçme değerlendirme ve programın ciddiyeti açısından birçok örgün programdan daha avantajlı olduğumuzu düşünüyorum. Biz bir derste ilitam öğrencilerine en az üç yüz sayfalık pdf okutuyoruz. Bunu söylerken ilitamın ilkesel olarak ideal bir model olduğunu iddia etmiyor, sadece mevcut durumu ortaya koymaya çalışıyorum.

İlitamla ilgili temel yaklaşımım ve eleştirim ise şöyledir: Mevcut durum itibariyle bu kadar İlahiyat Fakülteleri varken, sayıları 96'ya çıkmışken ilitam programının standart bir eğitim modeli olarak İlahiyat sisteminin içerisinde kalmasının uygun olmadığını düşünüyorum. Bunlar zamanında bir ihtiyaca binaen açılmıştı. Artık İlahiyat Fakülteleri'nin sayısı ve bunların kontenjanları arttı. Dolayısıyla artık bu modele ihtiyaç kalmadı. Ya tamamen kaldırılmalı ya da çok istisnai hale getirilmelidir.

YÖK çevrelerinden ilitamın İlahiyat Fakülteleri'nden alınarak açık öğretim fakültelerine verilmesi ve daha da yaygınlaştırılması yönünde düşünceler gelmektedir ki, ben bunun çok daha yanlış olduğunu düşünüyorum. Örneğin Anadolu Açık Öğretimde tek bir öğretim görevlisi dahi yok. Siz yüz tane öğretim elemanıyla yapamadığınız bir şeyi açık öğretimde bu şekilde yapamazsınız. Üstelik açık öğretimde Kur'ân-ı Kerim dersi hiç yok. Asıl ve öncelikle sorgulanması gereken açık öğretim ön lisans programıdır bence.

İkinci olarak ilitam programına yönelik benim tecrübeye dayalı en esaslı eleştirim şudur: Bu programda öğrencilere gerekli bilgileri

aktarma konusunda en ufak bir zaaf yoktur. Hatta belki örgünlerden bile fazla bilgi aktarıyoruz. Ama bir üniversite öğrencisine kazandırılması gereken bilgi ve becerinin ötesinde onlarda oluşmasını beklediğimiz davranış kalıplarını tam olarak kazandıramıyor, kendini bir üniversiteli gibi ifade etmeyi onlara öğretemiyoruz.

Örgünde bir seçmeli dersi on sayfalık notla geçiştirmek mümkündür, ama ilitamda böyle bir durum yoktur. İlitam genel olarak test sistemi üzerine kurulduğu için öğrencinin kendisini ifade etmesine fazla imkân sunmamaktadır. Bildiğim kadarıyla Sakarya dışında hiçbir ilitam programında ödev dahi yoktur. Yazılı hiçbir materyal hazırlamadan İlitamdan mezun olmak mümkündür. Mezuniyet tezinin, Arapça hazırlık sınıfının, meslekî tatbikatın olmaması ve örgünün aksine derslerin yüzde otuzunun Arapça olarak verilmemesi de İlitam programının zaafları olarak kaydedilebilir. Eğer bu model süreklilik kazanacaksa bu konularda da gerekli tedbirlerin alınması lazımdır. Bununla birlikte velev ki bunlar uygulanabilse dahi şu anda Türkiye de böyle bir ihtiyacın kalmadığını ve tedrici olarak bu modelin devre dışı bırakılması gerektiğini düşünüyorum. Ama şimdiye kadar bizim kontenjanımız 500 iken bu sene talebimiz dışında 560'a çıkması aksi yönde bir eğilimi olduğunu gösteriyor. Tüm ilitamlarda eski kontenjanlara orantılı olarak belirli kontenjan artışı söz konusu olmuş. Bunun nedeni olarak şunu söyleyebiliriz.

Ülkemizde yaklaşık olarak yüz elli bin ön lisans potansiyeli mevcuttur. Bunların sürekli YÖK ve siyasîler nezdinde ilitam talepleri hatta sınavsız olarak ilitama geçme talepleri söz konusudur. Dolayısıyla konunun siyasî ve kamuoyu baskısı yönü de olduğu için bizim düşünce ve temennilerimizin fazla bir anlamı olmamaktadır. Beklentim, ilitamın kısa vadede kapatılmayacağı yönündedir. Dolayısıyla bizlerin bunun kapatılması üzerinde değil de bunun nasıl iyileştirileceği üzerinde kafa yormamız daha yararlı olacaktır diye düşünüyorum.

Mehmet KORKMAZ[*]

Teknolojik iletişim araçlarının ve imkânlarının bu kadar geliştiği bir dönemde uzaktan eğitimimkânlarından yararlanılması kaçınılmazdır. Ancak bu uygulamaların da belli ilkeleri olmalıdır. Bu anlamda uzaktan eğitim uygulamaları sınıf ortamında gerçekleştirilen örgün

[*]Doç. Dr., Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

din eğitimi uygulamalarının alternatifi olmamalı, çeşitli mesleklerde görev yapan veya yapmayan ilgililerin yüksek din eğitimi konusunda kendilerini geliştirmelerine imkân sağlayacak bir amaç ve içeriğe sahip olmalıdır. Bu anlamda bu uygulamanın kontenjanları da sınırlı olmalıdır.

M. Şevki AYDIN*

Arkadaşlar bu program meselesi biraz zayıf geçti, onu yeniden gözden geçirelim. Arkadaşlar, Cumhuriyet Döneminde Din Eğitimi Öğretmeni Yetiştirme ve İstihdamı diye bir çalışmam var; ben orada mesela bölümleşme türü yapılanmayı savunuyorum. Sebebi şu: Bizim öteden beri, sihirli büyülü bir diplomamız var. Bir diploma veriyoruz evvel Allah açmadığı kapı yok. Bu da tabi ki istihdamda bizi perişan ediyor. Çünkü hiçbirine uzman eleman yetiştirmiyoruz. Onun için bölümleşmeyi savunuyordum; sonra baktım ki bölümleşmenin de istihdam alanıyla organik bağını kurmadığımız sürece hiçbir anlam ifade etmiyor.

Bakın İslâmî İlimler Fakültesi bölümler yaptı, İlahiyat Fakültesi yaptı Yüksek İslâm Enstitülerinde bölümleşme oldu. Hiçbir anlamı olmadı. Adam tutuyor levazım bölümü diye adlandırdıkları bölümden mezun olanı İmam-Hatip Lisesi'ne tayin ediyor. Fıkıh-Kelam Bölümü'nden mezun olanı da Ortaokul Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi öğretmeni olarak tayin ediyor. Bunları yaşadık. Hatta İlköğretim Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretmenliği Bölümü'nden mezun olan çocukları Din Öğretimi Genel Müdürlüğü İmam-Hatip Lisesi'ne meslek dersleri öğretmeni diye atadı. Birisi öğretmen oluyor, ertesi gün başka tarafa geçebiliyor.

Ayrıca, öğrencilere yansıyan bölümleşmenin, Fakülte içinde de olumsuzluklara yol açtığı görüldü. Fakültede öğrenciye yansıyan bölümleşme olmamalı. İlahiyat eğitimi alan öğrencilere, farklı hizmet alanlarına özgü yeterlikleri kazandırmaya yönelik sertifika veren programlara yer verilebilir. Böylece, farklı her mesleğin elemanının mutlaka o alana özgü eğitimi almış olmasını şart koşan bir eğitim yapılanması sağlanarak bu geçişler daha sağlıklı hale gelir.

---

* Prof. Dr., Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

Mesela öğretmenlikten adam din görevliliğine geçebilir mi? Geçebilir, ama ne şartla geçecek o din görevliliği sertifikasını almak şartıyla geçecek. Böylece siz insanların daha iyi yetişmelerinin önünü de açmış oluyorsunuz. Mesela bir kişi birden fazla sertifika alabilir mi? Alabilir. Şimdi bu insanımızın zararına mı kârına mı? Adam hem öğretmenlik formasyonuna sahip hem de imamlık formasyonuna sahip, bu kişi daha iyi görev yapmaz mı? (Çevreden sesler var, tekiyle de yapabilir). Ama bakın bu sertifika programını çoğaltmamız gerekiyor ki, işlemleri rahat hale getirelim. Tek bir diplomanın yanına sertifikaları koyalım.

Nevzat Yaşar AŞIKOĞLU[*]

Şimdi değerli arkadaşlar. İlitamla ilgili, bizim fakültemiz de de ilitam uygulaması var. İlk defa ben bu yıl birkaç yıldır devam etmesine rağmen ilitamla ders gördüm biraz daha yakından. Yani pratiğini görmeye çalıştım. Tabi ilitam ile ilgili daha önce de dekan bey koordinatlı olarak çeşitli toplantılara katılıyor ve şunu ifade ediyor. Gidiyoruz toplantıya, tartışıyoruz, ilitam çok zararlı, iyi bir uygulama değil, eğitim psikolojisi güzel değil vb. Arkadaşlar bunu kaldırmaya çalışalım, ya da azaltalım, şöyle yapalım, böyle yapalım, rapor verelim, düzeltelim... derken tamam tabi çok güzel deniliyor toplantıda. Ama herkes kendi fakültesine döndükten sonra bir bakıyorsun ki azaltalım denilen kontenjanlar aynen duruyor ya da artırma teklif edilmiş ve dolayısıyla böyle bir engel ya da ikilem de var. Birincisi bu.

İkincisi, tabi eleştirilere katılıyorum, yani uygulamada birçok zorluklar var, normal örgün eğitimdeki öğrencinin performansı dahi orda görülemiyor Cemal Bey'in ifade ettiği gibi. Ama İlitam'ı kapatmak hocam da ifade etti bir anda olabilecek bir şey değil. Çünkü ön lisansa bağlıdır. Ön lisanstan siz her yıl onlarca öğrenci alıp mezun ettikten sonra, onları alıp iki yıl eğittikten sonra önünü kapatıp bundan sorası yok kusura bakma diyemiyor sistem. Ama yüz elli bin kişi iki yüz bin kişiyi sen alıp da bunun içerisinden yüz kişi beş yüz kişiye geçiş hakkı verirsen olmaz. Dolayısıyla, fakültelerimizin sayısının arttığı da söylendi. Zaten buna bir çare bulunması lazım. Ancak şimdi ben iki boyutu dikkate sunmak istiyorum.

---

[*]Prof. Dr., Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

Birincisi ekonomik boyut birisi de eğitsel boyut. İki değerlendirme yapacağım. Ekonomik olarak olaya ben de yeni müdahil oldum diyorum ya. Biraz daha incele dediler bana, baktım. 2014 yılı, bu yıl, geçen yılda gelmiş ama tekrar revize etmişler. 2014 Şubatında tekrar usul ve esastan göndermiş bu usul ve esastan okuyorsun okuyorsun anlamak da zor. İşte, öğrenci sayısı diyor. Çarpı iki diyor. Bölü bilmem kaç diyor. İşte, kat sayı diyor. Yok, kontenjan diyor. Bunu hesaplıyorlar tabi. Bu nedir ? Öğrenciden alınan harç yani geçim ücreti ya da bir miktar fazlası zannediyorum artı olarak alınabiliyor. Mevzuatta söylenmiş bunlar. Bir yerde güzelce birikmiş iki üç yüz öğrenci alınıyor galiba o paranın da birikmesi söz konusu beş katına kadar ders ücreti verilebiliyor. Bizdeki uygulamayı anlatıyorum ve bunu da yapıyorlar. Yani öyle birkaç söz ile değil. İki şube var hocam bizde. Bilmem nasıl olur şimdi. Bizde, iki şubeye bölmüşler. İşte yüz yüz yüz olarak şubeler verilebiliyor. Yani yüze kadar bölünebiliyor. Beş katı kadar da ders ücreti verilmesi zaten bir takım hesaplamaların hepsi üniversitenin yönetim kurulu kararına bırakılmış. Fakültenin kararlarını alıyor. Beş katına kadar ücret, zaten o öteden beri vardı. Bir sonraki yıl usul ve esaslarda geçen sene de vardı. Yeni düzenlemeler getirilmiş ve işte materyal ücret bu kadar belirli ücretlerin ödenebileceği gayri hesaplamalar var. Yani bunu da bu sene geciktiler. Biraz geç geldiği için resmi yazı.

Gelecek dönemden itibaren normal harcın dışında bir de materyal ücret istenecek öğrencilerden. İki yüz elli lira filan galiba veya üç yüz lira filan. Tahminen bu da bir yerde para birikecek ve bu yıl ikinci dönemde bizim öğretim üyelerine yükledikleri materyalin karşılığını ders ücreti demiyor yükledikleri materyalin karşılığında da belli bir ücret ödendi. Ben size söyleyeyim. İki yüz elli üç yüz sayfaya kadar yazanlar olduğu gibi yüz elli sayfa yazanlar oldu. Neyse sisteme ekliyorlar, nasıl yapalım para yetti yetmedi eksik geldi... Dediler ki, iki yüz sayfayı fiksleyelim, iki yüz sayfanın üstünü saymayalım. Nasıl hesaplanacağını zaten orda yazdım. Takviye sayfası şudur, şu kadar para ödenir. Ona göre hesap yaptılar. Bir ders notuna dört bin Tl tahakkuk etti.

Şimdi değerli arkadaşım. Bir de, ders notları ile ilerleyen ilgili bölüm içinde veya bölüm başkanı bölüm başkanları da hakem heyeti tarafından kontrol edilmesi söz konusu. Orda yazıyor bunlar. Bir de hakem heyeti yapıyor, hakem heyeti ücreti durdurmuyor. Yani A'dan

Z'ye koordinatörün dekan, hatta bir de onun yardımcısı var, uzaktan eğitim merkezi müdürü var hatta sistem müdürü. Hatta incelerseniz onun yardımcısına varıncaya kadar ücret ödeniyor. Bu da iki üç bin liradan aşağı değil. Efendim bunların hepsinin hesabı var. Ayrıca mesela diyor ki, "sistemin yürütülmesi, koordine edilmesi eksikliklerinin tamamlanması için yönetici kadrosuna şu ücret ödeniyor" diyor. Bunun da hesabını yapmış orda. "Bunları nasıl yaptınız?" dedim. Bizim ilgili memur var orda, "Hocam hepsini yaptık" dedi. "Strateji dairesine gittik bunların hepsini sisteme yükledik. Buradan öğrenci sayısını girince tak diye karşına çıkıyor" dedi. Yani bunların hepsinin hesabı var. Bu olayın ekonomik boyutu efendim. Dolayısıyla iyice inceleyip de hesap kitap yapılınca bir şeyler ortaya çıkıyor. Bu yüzden kolay kolay kimsenin vazgeçeceği bir durum değil.

Eğitsel boyuta gelince tabi buradaki eleştirilere hak veriyorum. Ben uzaktan öğrenciyi hocayı görmüyor, hoca ile muhatap olmadan bir alış veriş olmadan bir eğitim söz konusu. Ama bunu biraz da kaldırmak pek mümkün olamıyor. Ben yakın zamanda idarenin isteği üzerine, dediler ki, İlahiyat Fakültesi programı ile İlitam programını bir karşılaştıralım. Biz de dedik ki ya biz bu iki yıl mezunu, normal örgün eğitimdeki mezun ile-tam mezun ile- tam karşılaştırıyor muyuz? İlitam yazıyor mu? Yazmıyor. Lisans diploması diyor, aynı okuldan mezun olmuş gibi ikisine de aynı diplomayı veriyor. Öyleyse dedik, programlar hiç olmazsa birbirine tam yüzde yüz aynı olmasa bile, yüzde seksen doksan aynı olsun. Madem aynı diplomayı veriyoruz, programları bir inceleyelim dedi idare.

Ben, programları inceledim. Fakülte kuruluna götürdük, tartıştık filan. Ön lisans programını aldım, iki yıllık açık öğretim ön lisans programını. İlitam programı şu an elimde var. İkisinin de karşılaştırılması bir tarafta, bizim örgün eğitim İlahiyat programımız bir tarafta. İki yıl ön lisans ile iki yıl İlitam programı dört yıl ikisini karşı karşıya koydum. Bütün dersleri kredileri ile birlikte bire bir eşleştirmeye başladım.

Sonuçta eksiği fazlası nedir test etmeye gayret etmedim. Yani birbirine yakın olmakla birlikle, tabi bazen ister istemez olmuyor, mesela felsefe tarihi eksik, tasavvuf eksik, sistematik kelam eksik, musiki eksik, Kur'ân-ı Kerim eksik... Ön lisansta olmadığı için şey yok, yani kredi olarak yok. Kredi olarak eksiktir. Bire bir eşleştirdiğimiz de

eksik olanlar bunlar. Bir kısmının kredisi eksik, bir kısmı hiç yok. Mesela musiki, hiç yok. Neyse yani benim yaptığım şey şu fakültede. Dedim ki, İlitam programını bana verir misiniz?, verdiler. Ön lisansı da bulduk, onu da aldık. İkisini de sisteme yükledim ve karşılaştırdım. Birebir orda olan dersleri de tespit ettim. Mesela hadis metinleri dört kredi fazladır. Bizim normal örgün eğitimde tefsir metinleri diye dört kredilik bir ders var.

Dinler tarihi, iki kredi fazla mesela. İslâm tarihi, iki kredi fazla. Din psikolojisi, din sosyolojisi birer kredi fazla falan. Gerçi bu bizden oldu. Ama eksik olan dersler de var. Deminki söylediğim gibi, Müzik, kelam, tasavvuf, tefsir, felsefe gibi dersler eksik. Kur'ân-ı Kerim de eksik. İşte bunlar olmadığı için, hocam niye bu dersler var? Yani karşılaştırıyoruz, Daha olmadı dört kredi arapça. İşte birinci yarıyılda var, ikinci yarıyılda var. Ama üçte dörtte yok. İlitam da şimdi bu kötülük.

Esas şeyi anlatacağım. Esas, konu kısmına baktık bulunamıyor. Fakülte kuruluna dedik ki, karşılaştırdığımızda sonuç şu. Şunlar şunlar fazladır. Ha o fazlalara hiç dokunmuyoruz. Kimsenin dersine aman bir şey demiyoruz. Aynen dursun o. Ama madem bir diploma vereceğiz, eşleştirelim. Bazı eksik kredileri tamamlayalım dedik. Bir nevi "o nerden çıktı bu "diye. Dedim ki, hani diploma parası falan dedim, Dersleri tamamlayalım, madem o zaman örgün eğitimde de kaldıralım. Yani bir eşleştirelim. Beş saat, en sonunda pazarlık sonucu Kur'ân-ı Kerim eklenerek, iki saat de Arapça dersi eklenerek, dini ikamet dersini ancak kabul ettiler. Yani bakın. Diyor ki hocalarımız, bir ikamete ne gerek var uzaktan eğitimde? Kur'ân-ı Kerim nasıl bir ders hocam? Teorik kısmı var, Arapçası var, uygulaması ikamet ile ilgili. O Metinler yazdırır, bu da dinler. Yani Kur'ân-ı Kerim'i nasıl yapıyorsa orda, burda da aynı. Tabi dinleyecek bütün bunları, hayır, yeni konu oldu. Zaten yeni yok. Yani öyle bölünme falan yok, herkes parasını alıyor istediği kadar. Netice itibariyle, böyle bir garip bir durum var.

Dolayısıyla bu tam uygulama, çok sağlıklı bir uygulama değil, bu benim kararım. Ne yapacağız bilemiyorum. Biz söyledik, evet onu başta söyledim, sosyoloji de. Bunun çok iyi disipline edilmesi lazım. Eğer kaldırma şansı yoksa kaldırılabiliyorsa kaldırılsın. Ama bu haliyle yürütülmesinde çok büyük eksiklikler olmasına rağmen, biz kabul ediyoruz. Hocam, peki eksiklikler ne? Öğrencinin test dediği. Öğren-

ciye test uyguluyorsun, yirmi beş otuz soruluk o testi bile -ki o sunumlardan çıkarılıyor bu sorular- o testi bile yapamadığı söyleyen öğrenciler var. Söylememi istiyorsunuz, söyleyim. Öğrenci geldi, sınav yaptık. Kırk soru mu ne sorduk. Öğrenci yapamamış testten. Ya testten! Bu, yoruma dayalı bir şey değil ki iki puan beş puan fazla veresin. Hocam, ben kaldım. E ne yapacağız? Bana işte üç beş puan lazım. Evladım dedim. Bütünleme sınavına girersin. Peki, evladım sen çalıştın mı? E çalıştıydım. Dersi takip ettin mi? E hocam ben online olarak derste olarak pek takip edemedim, canlı olarak dersi izlemedim. Peki, dersi kaydediyoruz biz sonra da istediği zaman istediğin kere dinleyebiliyor. Yani örgün eğitimde bir kere ders anlatıp gidiyor, orda o da yok. Beş kere, on kere dersi dinledin mi? Yok hocam, onu da dinleyemedim. Ondan sonra da puan istiyor, başarısız olduğundan dolayı feveran ediyor. Biraz fazla sıkan, biraz fazla sıkıştıran hocalarda feyz nokta millete reklam ediyor ki notları çıkarmadılar diye. Şikâyet etmişler bizi, şimdi bölüm başkanına şikâyet ediyor ya, zor sordular şöyle ettiler böyle ettiler günah ya...

Ömer KARA[*]

Sayın Altaş, Batıdaki tarihi, kendisine duyulan ihtiyacı, ülkemizde İLİTAM tecrübesi ve tarihi, İLİTAM öğrencileri üzerinde yapılan anket çalışmasının verilerini ve sonuçlarını değerlendirmekte ve önerilerle çalışmasını bitirmektedir.

Uzaktan eğitimin Batıdaki yapılanması, gelişimi ve bugün geldiğimiz noktada örgün öğretimle yarışacak konuma geldiği söylenmektedir. Bunun temelinde altyapısının, eğitim biçiminin, yeterliliklerinin ölçülmesinin ve benzeri birçok noktanın yüksek düzeye getirilmiş olmasındandır.

Ancak ülkemize gelindiğinde, durum içler acısıdır. Bizde "kervan, yolda dizilir" mantığına göre, her şey kotarılır. Önce fakülte kurulur; dekan atanır; fakültenin binası olmasa da olur. Zaman içerisinde o da olur; sığıntı bir yere geçilir. Elemanlar alınmaya başlar. Belli bir düzeye ulaşınca lisansa öğrenci alınır; yine öğretim yapacak bina yoktur; ama olsun, bir iğreti bina bulunur, orada başlangıç yapılır. Hocalar yetersizdir; olsun, zamanla düzelir. Dersin hocası yoktur; yan alandan birisi bunu kotarır. Bir müddet zaman geçer; lisansüstü öğretim

[*]Prof. Dr., Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

de yapılmalı artık denilir. Şartlar bir şekilde sağlanır. Sonra açılır yüksek lisans; gelsin peşinden doktora. Bu şekilde emin adımlarla geleceğe doğru yol alınır. Debelene debelene, yavaş yavaş bir yerlere gelinir. Örgün öğretimde biz bunlara alışığız. Ama bu işler, Batı'da böyle gelişmez. Önce fizikî yapı hazırlanır; binalar, sınıflar, mekânlar, imkânlar, araçlar, gereçler tamamlanır. Bir dekan atanır. Sonra öğretim kadrosu tamamlanır. Sonra da öğrenci alınır ve eğitim-öğretime başlanır. Hal böyle olunca, Batı olması gerektiği şekliyle bir eğitim kurgulaması ve yapılanmasına gider; biz de ise derme çatma, ucundan tutma, yolda düzülme, tedrici gelişim ve benzeri teknikler uygulanır.

Örgün öğretimde durum bu iken, bunun İlitam gibi uzaktan eğitim kurumlarında da uygulandığını görüyoruz. Altyapı hazırlanmadan; teknik donanım yüksek düzeyde kurulmadan; öğrencinin internet bağlantısı, interaktif görüşme ortamı hazırlanıp hocaların internet üzerinden yaptığı dersler; internet ve merkezi sistem üzerinden yapılan imtihanlarla eğitim sürdürülmektedir.

Sistem güzel kurgulanmadığı için, öğrencinin yetişmesi son derece zayıf kaldığı gibi, internet üzerinden yapılan -öğrencinin ürettiği bir dizi hilekârlıkla kotardığı- vize imtihanında not ortalaması 95-100 arasında seyrederken, final imtihanında bunun ciddi düzeyde düştüğünü (15-75 arasında) gözlemliyoruz. Ama asıl sorunlar, bundan sonra başlamaktadır. Bu kadar zayıf bir eğitimden geçmesine rağmen, örgün İlahiyatların aldığı aynı diplomayı almaktadır; üstelik büyük not ortalamalarıyla. Lisansüstü öğretime başvurduklarında, not ortalamaları yüksek olduğu; ALES imtihanından da yüksek aldıkları için liste başında yer almaktadırlar. Ancak ders dönemi başladığında, ilgili şahısların Arapçası yok gibi, alan bilgi düzeyi düşük, donanımları çok eksik, akademik duruştan bi-haber kişilerle yüksek lisans yapmaya çalışıyorsunuz. Çıldırmak işten bile değil. Örgün öğretimde, 4-5 yıl boyunca, maddi sıkıntılar içerisinde okuyan; sürekli sabahın köründe derse gelip akşama kadar fakültede kalmak mecburiyetinde olan; hocalarla aynı sınıfın atmosferini paylaşan; sosyalleşen, arkadaşlarıyla hocalarıyla bir dünya kuran; dışarıdan katkılarıyla kendini geliştirmek için çırpınan öğrencilerin haklı isyanına sebep oluyor.

Sayın Altaş'ın araştırma sonuçlarına dikkat kesildiğimizde, öğrencinin cevaplarından ortaya çıkan unsurlar, çok ilginçtir; yukarıda vardığım kanaati destekler niteliktedir. Eğitimin kalitesi açısından

öğrenci, memnun değildir; sosyal imkânlar açısından sıkıntılıdır; yetersizdir. Mezun olan öğrencinin, gerek akademyada gerekse halk nezdinde bir itibarı olmamasından yakınmaktadır. İLİTAM'ı tercih etmelerinin gerekçeleri olarak sunulan *"ileri yaş", "ekonomik nedenler", "ailevi nedenler", "kolay eğitim", "çevre baskısı"* gibi gerekçelerin vakıada haklılık payı olsa da, özellikle bedavadan eğitim kısmına aynen katılıyorum. Bir sonraki bölümde yapacağım öneriler kısmında da ifade edeceğim gibi, bu kadar İlahiyatın açıldığı bir ortamda İLİTAM gibi bir ucubenin acilen ilga edilmesi gerekmektedir.

C) İlave Sorunlar ve Önerilerimiz

Çalıştay esnasında gündeme gelmeyen veya teğet geçildiğine inandığım bir kısım problemlere de dikkat çekmek istiyorum.

1) İlahiyatların Sayısının Yüze Ulaşması: İlahiyat Fakülteleri'nin sayılarının, -bir iki yıl içerisinde- 20 küsurden yüze kadar ulaşması, İlahiyat eğitimi ve geleceği için çok büyük sorunları beraberinde getirmiştir.

a) Öncelikle yerden ot biter gibi, siyasal erkin –altındaki düşünce ve gerekçe ne olursa olsun- her bir şehre İlahiyat Fakültesi açmasına, mevcut İlahiyatların hiçbir tepki göstermemesi, İlahiyat camiasının -Mustafa Öztürk'ün ve kısmen Recai Doğan'ın üzerinde durduğubesleme ve sığıntı; kendine güvenmeyen, vesayet altındaki bir camia olduğunu tekrar göstermiştir.

b) İlahiyatların (hatta imam-hatiplerin) sayısının artırılmasının ve -biraz sonra üzerinde duracağımız- kontenjanın fazla verilmesinin gerekçesi olarak "dindar nesil yetiştirilmesi; herkesin dinini Diyanetini öğrenme imkânı yakalaması" ileri sürülmektedir. İmam-hatip liselerinin ve de İlahiyatların sayısının siyaseten artırılması, sanıldığı gibi, dindar nesil yetiştirme konusunda ciddi fonksiyon icra etmeyeceği gibi, günden güne azalan eğitim kalitesinin iyice düşmesine; ahlaki açıdan dibe vurmuş bu kurumların daha berbat hale gelmesine sebebiyet verecektir. Açık yüreklilikle ifade etmek istiyorum ki, siyasî erk ve fikir babaları, ciddi bir tarih yanılgısı içerisindedir. Bugünün ne İlahiyatı, ne de imam hatibi, örneğin sayın başbakanın/ cumhurbaşkanının yetiştiği dönemdeki okullarla hiçbir ilintisi yoktur.

1950'lilerden 90'lı yıllara kadar imam-hatipler ve İlahiyat fakülteleri, adam yetiştirme konusunda ciddi bir fonksiyon icra etmiştir.

Bugün gelinen noktada, gerek İHL gerekse İlahiyat fakülteleri üzerinde yaptırılacak ciddi bir araştırma, meselenin vehametini ortaya çıkaracaktır. Eğitim-öğretim boyutu, öğrenci profili, hoca profili, mefkûre, ahlaki boyut gibi birçok açıdan sınıfta kalacağımızı bu araştırma gözler önüne serecektir. 28 Şubat sürecinin getirdiği zihniyet ve yaşayış biçimindeki korkunç dönüşüm, önü alınamaz bir şekilde devam etmektedir. Dünyevileşmenin had safhaya ulaştığı; ahlak ve maneviyatın yerlerde süründüğü, derdi ve gayesi kalmamış hoca tiplemesinin; fast-food öğrenci tiplemesinin hızla yoğunlaştığı bir ortamdan çok yüce bir şeyler beklemek, beyhude bir hülyadır. Bu yüzden "keyfiyete" ve "niteliğe" ait köklü değişimleri getirecek şeylerin altına imza atılmalıdır.

c) Açılan her bir İlahiyatın, öğretim elemanına ihtiyaç vardır. İlahiyatlara intisab etmenin daha önce pek de kolay olmadığı, akademyaya ilgi duyan, kendini yetiştirmek isteyen şahsiyetlerin buna cüret ettiği bir şey iken, yığınlarca İlahiyatın eleman ihtiyacının baş göstermesi neticesinde akademyayı düşünmeyen ya da bir yerlerden üniversitelere girin emri alan birçok lisans mezunu, acilen yüksek lisans ve doktora eşliğinde üniversitelere intisap etmeye başlamıştır. Bir taraftan sayılarının 1000 küsur olduğu söylenen ÖYP'li araştırma görevlileri, şu veya bu şekilde lisansüstü eğitimini çok az zamanda kotararak öğretim üyesi vasfıyla yardımcı doçentler; yeni fakültelerinin elemanı haline gelmişlerdir. Bundan 3-4 sene öncesine kadar bütün kademeleriyle toplam 150 kişiden oluşan tefsir akademyasının 400 küsura ulaşmış olması, öteki alanlarda da aynı sağlıksız büyümenin meydana gelmesi, işin vehametini göstermektedir.

d) Yeni açılan İlahiyat fakültelerinde, hiçbir akademik gelenek içerisinde yetişmeyen, pişmeyen, dışarıdan hasbelkader yüksek lisansını, doktorasını bitiren; Diyanet ve Millî Eğitimden gelme şahsiyetlerin fakülteleri bir camiye veya orta öğrenim kurumuna çevirmeleri bir yana bu şahsiyetlerin ilgili fakültelerin dekan yardımcılıkları, bölüm başkanlıkları, anabilim dalı başkanlıklarına getirilmeleri, tam bir faciadır.

Anabilim dalı toplantılarında, müşahede edileceği üzere, akademik gelenek açısından durduğu yeri bilmemelerden, çiğ hareketlere, kendini bir şey zannetmelere varıncaya kadar çok ilginç durumlarla karşılaşıyoruz. Dolayısıyla yeni İlahiyat Fakülteleri'nin akademik yapılanmasında kısa vadeli bir çözüm üretilmelidir. Benim teklifim

şudur: Daha önceki 20 küsur İlahiyat Fakültesinden hocaları, maaşlarına belli düzeyde ilave yapılmak suretiyle özendirmek için- hiç olmazsa bir dekan yanında profesör veya en azından doçent olmak üzere üç bölüm başkanı 3 veya 5 yıllığına görevlendirme yoluna gidilmelidir. Bu şahsiyetler, bir taraftan dekanın eli ayağı olurken, diğer taraftan fakültedeki elemanların akademik bir geleneğe sahip olmalarını sağlayacaklardır. Başka çözümler de üretilebilir.

e) Bu İlahiyat fakülteleri bu şekilde ivedilikle kadrolarını bir taraftan oluştururken, yukarıda sözünü ettiğimiz kadrolarla önce lisans öğretimine ilk fırsatta başlamaktadır. Bunun tam anlamı, bu İlahiyatlardaki eğitimin yüksek imam-hatiplere dönüşmesidir. Tabi sonrasında da lisansüstü eğitim...

2) Fakülte Kontenjanlarının İhtiyacın Üstünde Verilmesi: İlahiyat fakültelerine birkaç yıldan beri YÖK tarafından ihtiyacın ötesinde şişirilmiş kontenjanların verilmesi, bir başka önemli problemdir. Kontenjanların başını alıp gitmesi, birçok problemi beraberinde getirmiştir.

a) Kontenjan sayıları tavan yapınca, İlahiyata giriş puanları dibe vurmuştur; her geçen gün giriş puanları ciddi düzeyde düşmektedir. Zaten öteden beri, gerek imam-hatiplerde gerekse liselerdeki çok başarılı öğrencilerin hukuk, siyasal, kamu yönetimi gibi daha lüks alanları tercih ederlerken, bir alt derecedeki öğrenciler İlahiyata gelmekteydi; çok düşük olanlar da imamlığı tercih ediyorlardı. Şimdilerde ise en zayıf halka, –öğrencilerin beyanına göre işsiz kalmamak için- İlahiyatı tercih etmektedir. Yani İlahiyatlar, iş ve işçi bulma kurumuna dönüşmüştür. Bu yüzden de her geçen yıl, öğrenci profili zayıflamaktadır.

b) Kontenjanın artmasıyla, 20 kişilik sınıflarda ders yapılması öngörülen Hazırlık sınıflarının sınıf sayısı 30-40 kişiye ulaşmış; sınıf sayıları da 20'ye kadar ulaşmıştır. Az sayıda sınıf, az sayıda sınıf mevcudu ile daha iyi bir eğitim yapma imkânı olabilecekken, zaten problemli olan hazırlık eğitimlerimiz bitme noktasına gelmiştir.

c) Hazırlık sınıflarına yer açılacak diye öteki dört sınıf öğrencilerin sınıf sayıları, 80 ile 120 kişi arasında değişmektedir. Kuşkusuz bu da ortalama 100 kişinin bulunduğu sınıfta doğru dürüst ders yapılmamasına sebep olmaktadır.

d) Bir başka sonuç, kontenjanın artması sonucu, fakülte öğretim üyelerinin yüksek lisans ve doktora dersleriyle birlikte yaklaşık 40-45 saat gibi haftalık ders yükü anlamına gelmektedir. Öğretim üyesi, lise öğretmenine dönüşerek akademik alanda herhangi bir şey üretememe boyutuna gelmektedir. İlgili soruna, Sayın Köylü de parmak basmış; normal şartlarda Batıda bir öğretim üyesinin 8-10 saatin üzerinde derse girmemesiyle örnekleyerek bundan fazlasının akademik çalışma ve bilgi üretme açısından sıkıntı getireceğini tebliğinde ifade etmişti.

e) Bir başka sorun da şudur: Malum olduğu üzere, ders ücreti düzleminde öğretim üyelerinin 20 saatle sınırlılığı vardır. 30 saat derse giren bir öğretim üyesi, 20 saatinin ücretini alabilmektedir. Bunun üzerinde dersler, karşılıksız yük getirdiği için öğretim üyelerinin derse girmeme konusunda direnç göstermelerine sebep olmakta; öğretim üyeleri arasında huzursuzluklar ortaya çıkmaktadır.

3) İlahiyatların Akademik Eğitim İle İstihdam Alanlarına Adam Yetiştirme Yetersizliği Sorunu: Metin içerisinde bazı kısımlarda değindiğim gibi, İlahiyat Fakülteleri'nin yeni bir formata, bölümlemeye acilen ihtiyacı vardır. Bu konuda İlahiyat fakülteleri ile işbirliği içerisinde YÖK'ün köklü bir şeyler yapması elzem görünmektedir. Şu an dini alanlar için çalışan İlahiyat Fakültesi bünyesinde bir dizi program vardır. Birinci öğretim, ikinci öğretim, İlitam ve açıköğretim İlahiyat. Kanatimce yukarıdaki sistem kurulduktan sonra, normal öğretim dışındaki yapılanmaların tedrici olarak kaldırılması gerekmektedir. Şöyle ki;

a) İlahiyat fakülteleri, bu kadar sayıda iken ikinci öğretimlerin mevcudiyetine gerek kalmayacaktır. Zaten İlahiyat normal eğitimleri sorunlu iken ikinci öğretimlerin sorunları daha fazladır. Öğrenci kalitesi, normale göre daha düşük düzeydedir. Bu yüzden makul kontenjanlarla ikinci öğretim öğrencilerinin birinci öğretime kaydırılması, en makul hareket olacaktır.

b) İkinci sorun İLİTAM sorunudur. Açıköğretimi okuyan öğrenciler için dgs sistemi mantıklıdır ve uygulanmaktadır. Açıköğ-retimin ilk iki yıl dersleri, İlahiyat ilk iki sınıfıyla aynı müfredata kazandırılıp öğrencilerin DGS imtihanıyla örgün öğretime alınması önem arzetmektedir. Şu anki haliyle İLİTAM programının yarardan çok zarara sebebiyet verdiğini; ilgili programdan mezun olan öğrencilerin normal İlahiyat eğitimindeki öğrencilerden çok geride ve zayıf oldukları gö-

rülmektedir. Dolayısıyla İLİTAM programı, ya çok ciddi düzeyde ıslah edilmeli, ıslah edilmeyecekse feshedilmelidir.

c) Açık öğretim fakültelerinin öğretimi, daha önce kapatılan İlahiyat Meslek okullarının konumuna indirgenmelidir.

4) Pedagojik Formasyon Sorunu: İlahiyat Fakültesi öğrenciler için 28 Şubat öncesinde olduğu şekliyle fakülte içi pedagojik formasyon dersleri konulmak suretiyle öğrencilerin zaman, maddiyat ve maneviyat kaybına engel olunmalıdır.

5) İlahiyat Fakülteleri'nde Kız-Erkek Öğrenci dengesizliği: İlahiyat fakültelerinde 2000'li yıllardan sonra kız öğrencilerin sayısı çok ciddi oranda bir artış göstermiştir; erkek öğrenciler azınlık konumuna düşmüştür. Bu oran, bazı üniversitelerde % 80'lere tırmanmıştır. Böyle giderse imamlık yapacak şahsiyetleri mumla aramaya başlayacağız ve Diyanet istihdam edecek erkek eleman bulmakta zorlanacak. Acilen bu probleme çözüm üretilmesi gerekmektedir. Eskiden olduğu şekliyle, kız öğrencilere kontenjan sınırı getirilebilir.

6) Akademisyenlerin Maaş Sorunu: Türkiyenin doğusu ile Batısı arasında değişik faktörlerden kaynaklanan bir maaş farklılığı sorunu bulunmaktadır. Bunun giderilmesi elzemdir. Ayrıca 12 yıllık hükümet, devletin maaşlı her grubuna; birçok memura maaşlarda iyileştirme/zam yaparken, üniversite camiasına yapmaması son derece dikkat çekicidir.

7) Genelde Üniversitelerde Ve Özelde İse İlahiyat Fakülteleri'nde Verim Sorunu: Üniversitelerde statik bir yapılanma olduğu için çalışma temposu ve verim açısından ciddi sorun yaşanmaktadır. Akademik ilerleme alanındaki standart şartlar yetersiz olduğu gibi, kurulmuş sistem, akademisyeni tüketmeye ve çalışmamaya teşvik etmektedir. Artık akademik yükselişler, bir oyun ve eğlenceye dönüşmüştür. Doktorasını bitiren bir şahsiyet, bir makaleyle yardımcı doçent olabilmekte; 3 tane makale ve bir kitapla doçent; benzer şartlarla profesör olmaktadır. Kalitesi bir tarafa, akademyada sayıları az da olsa, yoğun bir şekilde çalışanlar var iken, birçoğu zamanını ayırıp da üretme zahmetine katlanmamaktadır. Özellikle profesör olduktan sonra akademisyenlerin birçoğu, maaşlı emeklilik dönemini yaşamaktadır. Asıl üretmesi ve verimli olması gereken çağda, elini kıpırdatmamaktadır. Bu yüzden bir kısım Batı ülkelerinde uygulandığı gibi, kesinlikle alınan maaş, performans ve verim temeline göre yapılandı-

rılmalıdır. Buna göre, her unvan ve kadro için taban bir fiyat tespit edilmeli, bunun ötesinde belirlenecek kalemlerden her ne yaparsa ona göre ücretlendirme yapılmalıdır.

8) İlahiyat Fakülteleri'nde Ahlâk ve Misyon Sorunu:

İlahiyat fakülteleri, nihai tahlilde dini, imanı, ahlakı, hukuku öğretmeyi hedefleyen bir kurumdur. Bir anlamda bu işlenmesi gereken unsurları içselleştirmiş, teorik ve pratik düzeyde kanıksamış anlatıcı, rehber ve model konumundaki öğreticileri (öğretim elemanları) vasıtasıyla hedef kitle olan öğrencilerine, anlatarak, yaşayarak ve model olarak yapması öncelenir. Bu zincirin halkası olarak yetişen öğrenciler, piyasaya çıkarak istihdam alanlarında bu işin devam ettiricisi olarak görev alırlar. Hocalar, öğrencilerine; geleceğin öğreticileri, kendi öğrencilerine; hatta istihdam alanlarındaki görevlerinde hem anlatıcı hem yaşayan bir şahıs olarak bu zinciri devam ettirirler.

Geldiğimiz noktada, İlahiyat fakültelerinde bir aşınmanın, bir çözülmenin, hocasından talebesine bir gerilemenin; ahlak ve maneviyat düzeyinde bir gevşemenin, tavizkarlığın meydana geldiğini üzülerek söylemek istiyorum. Örneğin şahsım, kendi öğrencilik yıllarındaki hocalarımda bir duruş, bir sancı, bir dert, bir gayret, bir ideal olduğunu; bize bir taraftan bir şeyler öğretmek, bir taraftan rehber olmak, bir taraftan manevi açıdan olgunlaşmamız için sancı çekmek gibi bir lüksleri vardı. Ama şimdilerde indirgenmiş bir memur mantığı içerisinde "dersime girerim, anlatır çıkarım" gerisi beni ilgilendirmez diyen, öğrenciye ticari bir meta gibi bakan; kendi yaşamadığı gibi, öğrencisine anlatma ihtiyacı hissetmeyen bir öğretmen nesli ile karşı karşıyayız.

İşin garibi, birçoğu bunun farkında bile değil. Birileri farkında ama onların da ayakta duracak mecali yok; sadece yakınıyor; ferdi olarak çırpınmanın dünyayı kurtarma anlamına gelmeyeceğini en azından biliyor. Öğrenci farklı mı? Hayır! Okumayı sevmeyen; dolayısıyla okumayan; elinde tableti ve lanet telefonu; kız tayfası göstermenin peşinde, erkek tayfası dikizlemenin; beynini uçkuruna hapsetmiş, yeme, içme ve zamanı öldürme şeklindeki bir şeytan üçgeninin girdabında bir ömür tüketmeyi vazife bilmiş; lokomotif olmayı vagon olmaya tercih etmiş, özenti içinde, kendine güvenmeyen; gündelik yaşayan, hedefi olmayan, emeği, zahmeti, çalışmayı, üretmeyi sevmeyen/belki bilmeyen fast-food bir nesil... Kuşkusuz bu, bizim başarımız!

Bir şeyler yapmazsak, gayya çukuruna yuvarlanacağız. Dini anlatmanın merkezinde duran bir kurumun hali pür melali bu ise ve biz kendimize ve öğrencimize bir şey veremiyorsak, bizden bir şey bekleyenlere ne verebiliriz ki! Topyekûn bir ahlak, maneviyat seferberliğine ihtiyacımız var. Elimizi taşın altına koymaya. Çabalamaya, olmaya ve oldurmaya. Kanaatimce en büyük problemiz de budur!

Selahattin POLAT[*]

Bazı hocalarımız kayıtsız şartsız uzaktan eğitim uygulamalarına karşı. Bu bence doğru bir tavır değil. Uzaktan eğitimi savunmamız kampüste eğitimin önemini ve gerekliliğini göz ardı ettiğimiz anlamına gelmez. Fırsat eşitliği diye son derece insânî ve evrensel bir kavram var. Herkes kampüste eğitim imkân ve fırsatı bulamıyor. Bu sadece fakirlik- kaynaklanan farklılıklar değil. Adam çalışıyor, yaşı geçmiş, geçmişte okuma imkânı olmamış veya medresede okumuş vs. fark etmez. Bu insanlara da İlahiyat eğitimi verme imkânını sunmamız lazım. O yüzden uzaktan eğitime bir sosyal adalet ve sorumluluk projesi olarak da bakmak gerekiyor.

Öte yandan iletişim teknolojisindeki gelişmeler uzaktan eğitimin dezavantajlı yönlerini gittikçe telafi edecek imkânlar sunuyor. Uzaktan eğitim Dünyada yükselen bir trend ve bu önü alınmaz şekilde geliyor. Bu teknoloji onlara bizden daha önce geldiğinden Batı ülkeleri bunu yıllardır tartışıyor. Biz her şeyde olduğu gibi bu konuyu da, epey gecikmeli olarak, yeni tartışmaya başlıyoruz. Amerika'nın bütün itibarlı üniversitelerinde şu an uzaktan eğitim uygulaması veya projesi var. Bu, itibarı düşürmüyor. Uzaktan eğitimi uluslararası platformda hoca desteği şeklinde başarılı bir şekilde ilk defa Bilkent Üniversitesi uyguladığını, oğlumun orada bu tür dersler alması vesilesiyle biliyorum.

İkincisi, İLİTAM'da okuyan birçok öğrenci tanıyorum. Bizim örgün öğretimdeki en başarılı öğrencilerden hem motivasyonu daha yüksek hem de daha başarılı. İLİTAM olmadığı takdirde okuma şansı olmayan yüzlerce hevesli kişi var. Bunların motivasyonu var, altyapısı var, Arapça'sı var, gayreti var, deliler gibi çalışıyor, interaktif derse katılıyor, sorular soruyor, dersin gidişatına yön veriyor. İLİTAM'ın bir avantajı da şu: kampüs öğrencisi derse katılamayınca bir daha o dersi

[*]Prof. Dr., Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

dinleme şansı yok. Oysa İLİTAM'da istediği zaman defalarca aynı dersi dinleme imkânı var. Bu çok önemli bir avantaj. Anlamadı mı, bir daha dinler, arkadaşlarıyla oturup muhabbet ortamında beraber dinler, müzakere yapar. Tabiî ki uzaktan eğitimi istismar edenler de var, hatta bunlar çoğunlukta bile olabilir. Bizim sisteme tümden karşı olmak yerine istismarları önleyecek, aksaklıkları giderecek projeler geliştirmemiz lazım.

Öğrencilerin yeterince zeki olmadığı ifade edildiğinde Şevki Hoca haklı olarak "Peki bu zeki olmayan öğrenciler ne olacak?" diye sordu. Son derece haklı, onlar yok mu sayılacak, heba mı olacak? Dolayısıyla bir eğitim sistemi her seviyede insana gelişme imkânı sunabilmeli. Bu tür öğrencileri kampüslere doldurup kalabalıkların oralardaki seviyeyi düşürmesi yerine, bunlara daha esnek imkânlar sunan, uzaktan eğitim imkânlarını sonuna kadar değerlendirmeliyiz.

Bu yüzden uzaktan eğitime kökten baştan karşı çıkmak yanlıştır. Benim önerim bunun ıslah edilmesi. Zaten bu programları kapatmayacaklar bari ıslah edelim çaresizliğiyle değil, dünyadaki uzun vadeli değişimleri de öngörerek meseleye sahip çıkarak yaklaşmamız lazım.

Bu uzaktan eğitim tecrübesi ileride eğitimde sivilleşmeye de hizmet edebilir. Çünkü ucuz bir sitem, sivil yapılar rahatlıkla bu alan üzerinden eğitim faaliyetine girebilir. Örneğin emekli olunca unutulan ve birikimleri israf edilen hocalar bir araya gelerek özel uzaktan eğitim kurumları kurabilirler. Ondan sonra "ben talebeyi eğitiyorum, işe alırken sınav yapın benimkileri de sınava alın, iyi olan kazansın" derlerse ne diyeceksiniz? Osmanlı sistemi de buna yakın bir sistemdi. Devletin yanında halk da medrese açıyor, özel ders halkalarında dersler veriliyor, çok farklı düzeylerde eğitim veriliyor! Sadece devlet göreve alırken çok sağlam sınav yapıyordu. Aynı trende doğru gittiğimizi düşünüyorum.

Uzaktan eğitim komple bir paket olarak da düşünmemek lazım. Kampüs eğitiminde de uzaktan eğitim yöntemiyle ehliyetli hocalardan yararlanmak mümkündür. Mesela dersleri başka fakültelerdeki alanında uzman hocaların vermesi mümkün değil mi? Türkiye'nin birçok meşhur İlahiyatçısı, İlahiyat öğrencilerine uzaktan ders verebilir. Benim öğrencim hiç görmeyeceği hocaların dersine katılsa, sorular sorsa iyi olmaz mı? Önü açık ve gelişmeye müsait bir sistem. Uzaktan eği-

tim yöntemini video konferanslar şeklinde ders dışı etkinliklerde de kullanabiliriz. Ben Üniversite yetkililerimize bir zamanlar şunu teklif etmiştim: Bir saatlik bir konferans için uçakla konuşmacı getirip bunca para, emek ve zaman israfına yol açacağımıza, bunca vakti çok değerli insanları seyahatler yapmak zorunda bırakacağımıza, yaşadıkları şehirlerde video konferans vermelerini sağlayabiliriz. Basit bir modülle konferans verip karşılıklı konuşabilir. İlkel bir yöntemle milleti oradan oraya taşıyıp duruyoruz. İstanbul'da oturan bir hoca bütün Türkiye'ye sene boyunca konferanslar verebilir.

Dünyadaki bir trend olarak ezici bir şekilde gelen bir şeyin önünde durulmaz. Hükümet şimdi kapatsa bile bir süre sonra yine açacak. Bu sadece İlahiyata mahsus bir şey de değil. Bütün üniversiteler şimdi uzaktan eğitim merkezleri kuruyor. Bizimki de kuruyor. Bizim rektör bu işe son derece karşıydı. Ama kurmak zorunda kaldı. Herkes kuruyor, o kurmasa geri kalmış / ilkel damgası yiyecek.

Bu sistem, baştan 4 yıllık, bizim fakültelerin muadili olarak kurgulansa daha iyi olurdu kanaatindeyim. Şu andaki farklı üniversitelerin ön lisansına sonradan monte edilmiş ve bu şüzden de sıkıntıları oaln İLİTAM uygulamasına bakarak değerlendirmek doğru değil diye düşünüyorum. Islah edilmiş İLİTAM uygulamalarını kampüs eğitimiyle mukayese etmek daha doğru ve bilimsel bir yaklaşım olur. Yüz yıllardır gelişen ve olgunlaşan kampüs eğitimini henüz emekleme safhasındaki uzaktan eğitimle karşılaştırmak doğru değildir. Öğrencinin kampüse girmemesinin birtakım mahzurları olsa da bilimsel olarak iki öğretim modelini mukayese edip artılarını eksilerini ölçüp tarttıktan sonra karar vermek lazım.

Son olarak şunu vurgulamak isterim. Nimetlerinden yararlandığım ya da yararlanmayı istediğim için İLİTAM'I savunmuyorum. Çünkü benim Fakültemde İLİTAM programı yok, zaten olsa da ders vermeye çok hevesli ve meraklı değilim.

Süleyman AKYÜREK[*]

İlahiyat Lisans Tamamlama (İLİTAM), Açık ve Uzaktan eğitim uygulamaları gelişen teknoloji ile bağlantılı olarak İlahiyat eğitimine yeni bir yön olarak katılmıştır. Bu programların adları değiştirilerek,

[*]Prof. Dr., Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

örgün yüksek din öğretimine alternatif olmaktan çıkarılmalıdır. Bu programlar din konusunda bilgi almak veya bilgisini geliştirmek isteyen kişiler için planlanabilir. Programın amaçları, içeriği ve adı ona göre düzenlenebilir. Özellikle ülkemizin veya dünyanın çeşitli yerlerindeki kişiler İslâm İlahiyatı hakkında bilgi edinmek için örgün eğitimin alternatifi olarak bu program veya programlardan yararlanabilir. Düzenlenecek bu programın adı "İlahiyat Bilimleri Programı" vb. olabilir. Bu programı bitirenler, İslâm İlahiyatında bilgi sahibi olur, din ile ilgili bilgilerinin niteliğini artırabilirler. İstihdam eden kurumlar da (DİB ve MEB gibi), ihtiyaçlarına göre bu programdan mezunları tercih edebilir veya örgün eğitimdeki diğer mezunların bitirdiği programları tercih edebilirler. İstihdam kurumları da istihdam alanlarına uygun programları bitirenleri eleman olarak alabilirler.

Talip TÜRCAN[*]

Ben de birkaç cümle söyleyeyim. Aslındahocam işaret ettiler. Bütün bu sorunları biraz yaptırımları üzerinden değerlendirmeyi düşünüyorum. Yaptırımla kastettiğim de alan sınavları yapalım ve bunları ciddi yapalım. Mesela Diyanet İşleri Başkanlığı öğrencilerimizin Kur'ân-ı Kerîm'i iyi okuyamayışından şikâyet ediyor. Başka şeylerden de ediyor ama temelde bundan şikâyetçi. Bu sınavlar çok ciddi yapılsa, belki ilk seferinde alacak adam bulamayabilir. Ama insanlar ikinci sefere, altı ay sonrasına kendilerini geliştirmeye çalışırlar. Öğretmen alınırken Millî Eğitim Bakanlığı gerçekten ciddi alan sınavı yapsa İlahiyat alanında, fakülteler kendilerine çekidüzen vermek zorunda kalırlar bence; bakarlar ki kendi öğrencileri giremiyor; bu üzücü bir şey olur onlar için.

İLİTAM için de ben aynı şeyi düşünüyorum. Bizde de İLİTAM yok. Ama insanlığın gittiği de bir nokta var. İşte temessül yoluyla, başka yollarla ileride derslerin anlatılacağı anlaşılıyor. Şimdi internetten, televizyondan anlatılıyor belki ama ileride hani Başbakan hologramla konferans veriyor ya, böyle interaktif şeyler de olacak. Bunun kaçınılmaz olduğu anlaşılıyor Selahattin hocam söyledi. Bunun çözümü; mesela asistan alırken diyoruz ki, YÖK bize asistan göndermesin. Niye? Ne geldiğini bilmiyoruz. Halbuki ben şunu yaşadım. Mesela biz kayıt koymayı ihmal etmişiz, din kültürü bölümü mezunu bir kızcağız

[*]Prof. Dr., Süleyman DemirelÜniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

sosyolojiye bir asistan olarak geldi. Ankara İlahiyat'ta master yapmış. Ben asistanları topladım. İlk başta Arapça 65 getirmeyeni yardımcı doçent yapmayacağım, dedim ama dayanamadım o şarta. Hiçbiri getiremedi çünkü. Ben Arapça deyince 'hocam bu Arap kültürü ile nereye varacağız' dedi kız. Kızım ne diyorsun, dedim. Bir daha tekrarladı. Kızım seninle biraz daha derin konuşmamız lazım, dedim. Alan sınavları olmayınca, asistan alacağımız adamı Arapçadan da sınav etse YÖK. Ben bunun demokratik olduğunu düşünüyorum aslında. Merkezi sınavları destekliyorum. Ama sahiden yeterliliği de ölçmeli. Çünkü öbür türlü hocalara bırakınca da, bize bırakınca da sorun çıkıyor. Diyorum ki bunu deneyelim, yaptırıma dönüştürelim. Bu alan sınavlarını ciddi yapalım.

X: İlahiyat alan sınavı yok ki.

Talip TÜRCAN: Alan sınavı yapılmıyor işte.

X: Din kültürüne konuldu, çok garip bir şekilde İlahiyat meslek derslerinin alan sınavı yok öğretmenlik atamasında.

Talip TÜRCAN: İşte yok. Asım hocam bu din kültürü meselesini burada abartmaya lüzum yok benim kanaatim. Niye biliyor musunuz? Burada rekabet problemi vardı. İlahiyat alanını bölüyordu. Bu ciddi bir sorun, yaşıyoruz. Bu İLİTAM'da da var. Aynı diplomayı veriyorsanız rekabet problemi var demektir. Bakın bir şey söyleyeyim. Ben hukukçuyum. Bu örgün eğitimden bir öğrenci gidip İLİTAM'a ve din kültürüne dava açsa, kazanır. Çünkü din kültüründen mezun olanı liseye de tayin ediyorlar değil mi? Mesela hazırlık okutuyoruz ya. ÖğrencilerinizİİLİTAM'da dört sene okutuyorsunuz, değil mi? Hazırlık okutmuyorsunuz. Derslerin ağırlıkları uymuyor. Aynı diplomayı veriyorsunuz ve devlete diyorsunuz ki buna aynı hakları ver. Ben bu, dava konusu edilebilir diyorum; kesinlikle edilebilir. Haksız rekabet yasağı diye bir şey vardır. Yani idarenin de buna uyma yükümlülüğü var. Onu kastediyorum. Tekrar konuya dönüyorum. Bitiriyorum zaten. Hocam sizler bunları gündeme getirseniz, kamuoyu oluşsa, şu alan sınavlarına dönsek ve herkes de ayağını denk alsa. Diyeceklerim bundan ibaret.

GENEL DEĞERLENDİRMELER

Nevzat Yaşar AŞIKOĞLU(Oturum Başkanı)[*]

Üç gün boyunca yapmış olduğumuz değerlendirmeler müzakereler sonucunda epey bir mesafe kat ettiğimizi düşünüyorum. Yaptığımız değerlendirmeler İlahiyat Fakülteleri'nin sorunlarından başlayarak yazgısı, amaçları, programları, efendime söyleyim, konuları ile ilgili sorunları tartıştık. Bugün inşallah bu yaptığımız görüşmelerin münazarasını elde etmeye çalışacağız. Üç gün boyunca yapmış olduğumuz değerlendirmeler de burada arkadaşlarımız çeşitli konularda konuştular ve bu nokta konusunda fakültelerde uygulanan değişik meselelerle ilgili bir rastlantı ve ritim oluşturulmaya çalışıldı. Bu taslak metni sonuçta bu şeklinde inşallah size arz etmeye çalışacağız. Ancak ondan önce, bir husus var. Prof Dr Ali ÖZEK hocamızın birçok bir buçuk sayfalık bir metni var, yazısı var. Bize göndermiş, bu yazıyı bir okutmak istiyorum, uygun görürseniz.

Peki, teşekkür ediyorum. Değerli hocalarım, şöyle bir takip edelim diye düşünüyorum. Siz de uygun görürseniz. Şimdi, ortada oluşturulmuş bir çalışma var, metin var. Bununla ilgili şüphesiz sizlerin de yorumları olacak, teklifleri olacak. Bu teklifleri biz de not alalım. Burada arkadaşlarımız not alsın. Daha sonra o notlar doğrultusunda değerlendirilip olgunlaştırılabilir. Onun dışında, metin okunurken şu cümleyi şöyle yapalım, bu cümleyi böyle yapalım, bu cümleye şunu sokalım gibi bir usul takip edersek zannediyorum iyice karışabilir metin. Amacından çıkabilir. Siz nasıl uygun görürseniz. Biz bu noktada

[*]Prof. Dr., Cumhyuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

bu madde noktasında daha sonra bunları metne göre ilişkilendirmeye çalışalım diye düşünüyorum uygun görürseniz. Olabilir. Yani ben şöyle bir ifademin metinde olmasını istiyorum diyen arkadaşlarımız varsa onların tekliflerini de ekleriz, şimdi şöyle yapalım isterseniz, buyrun:

Selahattin POLAT[*]

Ben önceki oturumlarda İlahiyat Fakülteleri'nin sahipsiz olduğunu söylemiş ve bu açığı kapatmak için sivil bir platform oluşturulmasını önermiştim. Fakat burada işin farklı zemine kaydığını görüyorum. Bu toplantıya katılanlarca bir komisyon oluşturulmak istendiğini görüyorum. Benim kafamdaki, İlahiyat Fakülteleri'nin genel kurullarının seçeceği birer temsilciden oluşan demokratik bir platformdu. Bunlar kendi aralarında çalışma komisyonları oluşturabilirler. Dekanların atadığı değil genel kurulların seçtiği birer üyeden teşekkül eden bir grup önermiştim. Fakülte sayısı gittikçe arttığına göre, bunlar yüz kişi civarında bir sayı oluşturacak, bu sayıda kişi ile çalışma yapılabilir mi sorusu akla gelebilir. Bunlar genel kurul gibi işlev görecek.

Çalışılacak konularla ilgili komisyonlar ve çalışma grupları oluşturabilirler. Bu teklifimin bir sebebi de şuydu: Geçmişte tanık olduğumuz gibi durumdan vazife çıkaran bir kaç kişi İlahiyatlar hakkında bir yerlere öneriler sunuyorlar ve bu öneriler kabul edilirse sizler de bunu kabul etmek zorunda kalıyordunuz. Bu platform veya komisyonu bu toplantıya katılanlar oluştururursa yine temsil sorunu çıkar. Bir emrivaki gibi algılanır. Ben burada önerimden rücû etmiş olmuyorum. Benim kastettiğim dekanların seçtiği temsilciler değil, fakülte genel kurullarının seçtiği temsilcilerden oluşan bir komisyondu. Bazı arkadaşlar bu temsilcileri Fakülte kurulları seçsin desek de Dekanlar istediklerini seçtirirler diye itiraz ediyorlar. Dekanların tesiri olsa bile Genel Kurulda seçilen bir temsilci, temsil yetkisi bakımından burada

[*]Prof. Dr., Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

bizim seçeceğimiz komisyon üyelerinden daha yetkilidir. Velev ki Dekanların onayı ile olsun Fakülteleri temsil eden bir yapı mı, yoksa bir organizasyonun seçeceği bir komisyon mu Fakülteler tarafından kabule şayan olur. Komisyonu burada oluşturursanız bu iş başlamadan biter. Mesela buraya gelenleri kim, hangi kritere göre çağırdı ki buraya katılanlar bir komisyon oluşturma hakkını kendilerinde görüyorlar? Bu toplantının seçeceği komisyon tüm fakültelerce benimsenecek mi? Bazı arkadaşlarımızın önerdiği gibi İSAV, ENSAR gibi sivil toplum kuruluşları da velev ki akademisyen destekli olsun, yine temsil sorunu nedeniyle böyle bir görevi üstlenemezler. Ayrıca bunun başka mahzurları da var. Seçilecek komisyonun sadece sivil olması yetmez, meşruiyeti açısından temsil yetkisi de olmalıdır. Bir şey sivil olmakla dayatmacı olmaktan çıkmaz. Siz, sivil bir yapı üzerinden son derece seçkinci, dayatmacı ve temsil kabiliyeti olmayan bir sistem kurabilirsiniz.

Burada komisyon seçmeniz durumunda ciddi bir fitneye sebep olma ihtimalinin yüksek olduğu kanaatindeyim.

"BUGÜNÜN İLAHİYATI NASIL OLMALIDIR? (SORUNLAR VE ÇÖZÜMLERİ)" İLMÎ İHTİSAS TOPLANTISININ SONUÇ RAPORU*

01-04 Haziran 2014 tarihlerinde Kozaklı/Nevşehir'de ERÜ İlahiyat Fakültesi ve İSAV işbirliği ile "Bu günün İlahiyatı nasıl olmalıdır? (Sorunlar ve Çözümleri)" adlı ilmî ihtisas toplantısında, çeşitli üniversitelerin İlahiyat Fakülteleri'nden akademisyenler, DİB, MEB Din Öğretimi Genel Müdürlüğü ve İSAV temsilcilerinin katılımı ile gerçekleştirilmiştir. Yapılan ilmî ihtisas toplantısında "*İlahiyat Fakülteleri'nin; Adı ve Amaçları, Akademik Yapısı, Programı, Öğretim Elemanının Nitelikleri, Eğitim Anlayışı, Uzaktan Eğitim(İLİTAM)"*vb. konular tartışılmıştır. Yapılan müzakereler sonucunda aşağıdaki hususlar kararlaştırılmıştır:

1. Yüksek Din Öğretimi yapan fakültelerdeki isim çeşitliliği tartışılmıştır. Bu çerçevede "İlahiyat" isminin Türkiye'de yerleşmiş ve yaygın bir isimlendirme olduğu; bunun dışındaki İslâmî İlimler, İslâm ve Din Bilimleri, İlahiyat Bilimleri vb. şeklindeki farklı fakülte isimlendirmelerinin gerekçesinin yeterince açık olmadığı; ayrıca isim çeşitliliğine paralel bir akademik yapı ve program çeşitliliğinin oluşturulamadığı ortak kanaatine varılmıştır.

2. İlahiyat Fakültesinin amaçları katılımcılar tarafından çeşitli boyutları ile tartışılmıştır. Bu bağlamda İlahiyat Fakültesinin, amaçları resmen açık seçik biçimde ortaya konulmamış olmasına rağmen, İslâm ilimleri alanında araştırma yapma ve bilgi üretme yanında Yüksek İslâm Enstitülerinin öğretmen ve din hizmetleri elamanı yetiştirme misyonunu da fiilen üstlendiği; bu çerçevede İlahiyat Fakülteleri'nin çok çeşitli amaçlara sahip olduğu belirtilmiştir. Buna göre fakültelerin amaçlarının İslâm ilimleri alanında bilgi üretme, üretilen bilginin diğer bilimlerle ilişkisini kurma, elde edilen dinî bilginin toplumun ihtiyaç ve beklentileri çerçevesinde istihdam alanları dikkate alınarak sunulması olduğu belirtilmiştir. İlahiyat Fakülteleri'nin iki

* Bu rapor, katılımcıların iştirakiyle müştereken hazırlanmıştır..

temel amacının İlahiyat alanında bilgi üretme ve istihdam alanlarına dönük nitelikli eleman yetiştirme olduğu görüşü ortak kanaat olarak benimsenmiştir.

3. İlahiyat Fakültesinin akademik yapısı, bölümleri ve ana bilim dalları katılımcılar tarafından çeşitli yönleriyle tartışılmış; bölümleşmenin, bölümler içindeki anabilim dallarının yeniden oluşturulması ve anabilim dalı sayısının azaltılmasının gerekliliğinin altı çizilmiştir. Bu yapılırken bazı anabilim dallarının üniversitedeki ilgili fakülte veya bölümlere nakledilmesi gerektiğine işaret edilmiştir. Temel İslâm Bilimleri, Felsefe ve Din Bilimleri şeklindeki akademik yapılanmanın İlahiyat tasavvuru ile uyuşmakta olduğu ancak İslâm Tarihi ve Sanatları Bölümünde başta İslâm Tarihi olmak üzere yer alan Anabilim Dallarının Temel İslâm Bilimleri Bölümü içerisinde yer almasının daha uygun olacağı üzerinde durulmuştur. Ayrıca İslâm Felsefesi Anabilim dalının da Temel İslâm Bilimleri bölümünün içinde olmasının uygun olacağı değerlendirilmiştir. İlahiyat alanında üretilen dinî bilginin İstihdam alanlarındaki beklentileri de dikkate alarak verilmesi amacını gerçekleştirmek için "Din Hizmetleri ve Eğitimi" bölümünün oluşturulması önerilmiştir. Bu bölüm aracılığıyla öğretmenlik için gerekli pedagojik formasyon eğitimi ve Diyanet İşleri Başkanlığı için yaygın din eğitimi formasyonlarının verilmesinin mümkün olacağı belirtilmiştir. Böylece mezunların istihdam edildiği kurumların/paydaşların İlahiyattan beklentilerinin karşılanacağına vurgu yapılmıştır. Bu çerçevede istihdam alanlarına yönelik çeşitli programların (Din Hizmetleri, Öğretmenlik, Manevi Danışmanlık ve Rehberlik, Okul Öncesi Din Eğitimi vb.) oluşturulabileceği, yan dal, çift ana dal veya seçmeli dersler ya da modüller aracılığıyla istihdama yönelik taleplerin karşılanabileceği belirtilmiştir. İlahiyat alanlarında uzman yetiştirme amacının ise lisansüstü eğitim çalışmaları ile yapılmasının daha uygun olacağı değerlendirilmiştir.

4. İlahiyat programlarının geliştirilmesinde merkeziyetçi, tek tipçi ve dayatmacı yaklaşımlar yerine belirlenecek üst yeterlikler çerçevesinde her fakültenin kendi programını geliştirmesi ilkesinin korunmasının önemine işaret edilmiştir.

5. Bu bağlamda akademik ve istihdam boyutları birlikte düşünülerek hazırlık sınıfı+2+2 şeklinde bir yapılanmaya gidilmesinin, bu yapılanmada ilk 2 yılın ortak temel İlahiyat eğitimi verecek şekilde,

son 2 yılın ise devam eden ortak İlahiyat eğitimiyle birlikte, istihdama yönelik çift ana dal, yan dal veya modüller ya da paket programlar içerecek şekilde planlanabileceği üzerinde durulmuştur. Geliştirilecek programların ders çizelgeleri yanında, programın amaçları, bu amaçlara ulaştıracak içerik, eğitim yaklaşımı, öğrenme –öğretme sürecinin niteliği ve öğrenme çıktıları gibi bir öğretim programında bulunması gereken unsurları içerecek şekilde geliştirilmesinin gerekliliğine dikkat çekilmiştir.

6. Yüksek Din Öğretimiyle ilgili tartışılan konular üzerinde araştırmalar yaparak, bilimsel tartışmalara zemin oluşturacak tespit ve önerilerde bulunmak üzere yapılacak çalışmaların devam ettirilmesine karar verilmiştir.

7. Öğretim elemanı yetiştirilmesi ve niteliklerinin artırılması ile ilgili yapılan müzakerelerde ÖYP kanalıyla atanan Araştırma Görevlilerinin akademik hayata katılım süreci ve uyumu konusunda çeşitli sıkıntılar yaşadıkları üzerinde durulmuş, alan sınavının yapılması veya uygun kriterler oluşturularak her Anabilim dalının kendi Araştırma Görevlisini kendisinin almasının daha uygun olacağı belirtilmiştir.

8. Araştırma Görevlilerinin yetişme sürecinde akademik okuma, araştırma ve yazma yeterliklerinin kazandırılmasına önem verilmesi vurgulanmıştır. Ayrıca öğretim elemanlarına araştırma ve eğitim-öğretim konularındaki gelişmeleri takip edebilecekleri imkânların hazırlanmasının yararlı olacağının önemine işaret edilmiştir. Bunun yanında öğretim elemanlarının ders yüklerinin azaltılması, akademik çalışmaları ve yurt içi yurt dışı bilimsel etkinliklerinin desteklenmesi için gerekli çalışmaların yapılması üzerinde durulmuştur.

9. İlahiyat Fakülteleri'nin eğitim anlayışı bağlamında yapılan tartışmalar sonucunda, dinî geleneği bilen, bildiklerini eleştirel bir süzgeçten geçirebilen ve bu bilgileri günümüze transfer edebilme yeterliklerine sahip öğrencileri yetiştirecek eğitim anlayışının benimsenmesinin önemine işaret edilmiştir. Sadece hazır bilginin ezberlenme durumunu ölçmek yerine yukarda belirtilen öğrenci özelliklerinin gerçekleşip gerçekleşmediğini ortaya çıkaracak ve öğrencilerin bütün çalışmalarının sürece katıldığı bir ölçme-değerlendirme anlayışının hayata geçirilmesinin zaruri olduğu belirtilmiştir.

10. Uzaktan eğitim (İLİTAM programı) üzerindeki tartışmalarda, İLİTAM programlarının devam edip etmeyeceği hususunu, İlahiyat Fakülteleri'nin nicel gelişmeleri doğrultusunda ve Açık Öğretim İlahi-

yat Ön-lisans programının devam edip etmeyeceği ile birlikte düşünülmesinin gerektiği, programın devam ettiği sürece Açık Öğretim İÖP ile birlikte düşünülerek programların örgün İlahiyat programının amaç ve muhtevası ile denkleştirilmesi çalışmalarının yapılmasının lüzumu, bu çerçevede eksik derslerin tamamlanması, uzaktan ve yüz yüze eğitim teknikleri kullanılarak öğrenme öğretme etkinliklerinin zenginleştirilmesi hususlarına işaret edilmiştir.

11.İlahiyat öğretiminin sorunlarını çözmede disiplinler arası iletişim ve yardımlaşmanın önemine dikkat çekilmiş, bu tür çalışmaların sıklıkla yapılmasının yararlı olacağı vurgulanmıştır.

12. İlahiyat Fakültesinde yürütülen ikinci öğretim programlarının kalitesinin yükseltilmesi için çaba harcanması, özellikle fakültelere alınan öğrenci sayılarının makul düzeye indirilmesi ve öğretim elemanı ve fizikî imkânlar dikkate alınarak kontenjanların belirlenmesinin uygun olacağı üzerinde durulmuştur.

ÖZET

"BUGÜNÜN İLAHİYATI NASIL OLMALIDIR?"

(Sorunlar ve Çözümleri)

Prof. Dr. M. Şevki AYDIN, Prof. Dr. Süleyman AKYÜREK ve Doç. Dr. Şahin GÜVEN'nin koordinatörlüğünde Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ve Vakfımız tarafından müştereken tertiplenen "**Bugünün İlahiyatı Nasıl Olmalıdır (Sorunlar ve Çözümleri)**" konulu Tartışmalı İlmî İhtisas Toplantısı 01- 04 Haziran 2014 tarihlerinde, Termalya Termal Hotel Kaplıcalar Mevkii Kozaklı / Nevşehir'de gerçekleştirilmiştir.

Prof. Dr. Mustafa ÖZTÜRK, "**İlahiyatın adı ve amaçları ne olmalıdır?";** Prof. Dr. Tahsin GÖRGÜN, **"İlahiyatın akademik yapılanması, bölümleri ve anabilim dalları nasıl olmalıdır?**" Prof. Dr. Cağfer KARADAŞ, **"İlahiyat Lisans Programının Değerlendirilmesi**"; Prof. Dr. Mustafa KÖYLÜ, **"Öğretim elemanlarının niteliğini artırmak için neler yapılabilir?";** Prof. Dr. Recai DOĞAN, "**Eğitim Anlayışı nasıl olmalıdır?";** Prof. Dr. Nurullah ALTAŞ, **"Uzaktan eğitim ve ilitam uygulamalarının geleceği nasıl olmalıdır?**"başlıklı tebliğleri sunmuştur.

Her tebliğin sunumundan sonra toplantıya iştirak eden, konularında uzman 32 akademisyen söz alarak altı ayrı oturumda "**Bugünün İlahiyatı Nasıl Olmalıdır (Sorunlar ve Çözümleri)**" konusundaki görüş, teklif ve tenkidlerini ortaya koyma, görüş ve düşüncelerini ifade etme fırsatı bulmuşlardır.

Toplantı sonunda yapılan bir değerlendirme oturumu ile toplantı tamamlanmıştır. Toplantıda sunulan tebliğ ve müzâkereler yeniden gözden geçirildikten sonra bir araya getirilmiş ve bu eserde neşredilip ilim erbabının hizmetine sunulmuştur.

ملخص

كليات الإلهيات اليوم؟ كيف يجب أن تكون

(المشاكل والحلول لها)

لقد تم انعقاد ندوة علمية ذات مناقشات علمية للمتخصصين نظمها وقف دراسات العلوم الإسلامية بالتنسيق مع عمادة كلية الإلهيات بجامعة أرجياس بعنوان "كيف يجب أن تكون كليات الإلهيات اليوم؟ (المشاكل وحلولها) برئاسة الأستاذ الدكتور/ محمد شوقي آيدين، والأستاذ الدكتور/ سليمان آق يورك، والأستاذ المشارك الدكتور/ شاهين كوان بفندق ترمال ترماليا في منطقة الحمامات الفطرية في قوزاقلي بمدينة نوشهير فيما بين 1-4 يونيو 2014م.

حيث قدم الأستاذ الدكتور/ مصطفى أوزتورك بحثًا عنوانه:"كيف يمكن أن يكون عنوان كليات الإلهيات وأهدافها؟"، والأستاذ الدكتور/ تحسين كوركون بحثًا عنوانه:"كيف يمكن أن يكون التنظيم الآكادمي لكليات الإلهيات مع أقسامها وفروعها الأساسية؟"، والأستاذ الدكتور/ جعفر قراداش بحثًا عنوانه:"تقييم برامج الدراسة في كليات الإلهيات"، والأستاذ الدكتور/ مصطفى كويلو بحثًا عنوانه:"ماذا يمكن أن نعمل لرفع نوعية الأساتذة في كليات الإلهيات؟"، والأستاذ الدكتور/ رجائي طوغان بحثًا عنوانه:"كيف يمكن أن تكون الرؤية التعليمية في كليات الإلهيات؟"، والأستاذ الدكتور نور الله آلطاش بحثًا عنوانه:"كيف يمكن أن يكون مستقبل التعليم عن بعد والتعليم بطريقة إليتام التكميلية؟".

لقد تمت المراجعة النهائية على جميع البحوث والمداخلات المقدمة خلال الندوة لإعدادها للنشر، فتم نشرها وتقديمها لخدمة أهل العلم بهذا الكتاب.

"BUGÜNÜN İLAHİYATI NASIL OLMALIDIR? (SORUNLAR ve ÇÖZÜMLERİ)" ÇALIŞTAYI

1-4 Haziran 2014

KOZAKLI / NEVŞEHİR

ERCİYES ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ 1965

İSAV İSLAMİ İLİMLER ARAŞTIRMA VAKFI

KAYSERİ BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ 1869

ERCİYES ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ
İSLAMİ İLİMLER ARAŞTIRMA VAKFI (İSAV)
KAYSERİ BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ